

Polgár András:

**Ad dies vitae.
Az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozása, gyakorlata
és végrehajtása**

Doktori értekezés

**Témavezető: Prof. Dr. Vókó György DSc
egyetemi tanár**

Pécs, 2017

A kézirat lezárva 2017. augusztus 31-én

Tartalmi összefoglaló

Az életfogytig tartó szabadságvesztés a büntetőrendszer csúcsán elhelyezkedő büntetés Magyarországon. Alapjaiban határozza meg a büntetőjog világát az, hogy milyen szankciórendszert tart készenlétben a társadalom védelmére és, hogy milyen jogfilozófiai alapon áll. A disszertáció vizsgálja az életfogytig tartó szabadságvesztésnek a hazai és a külföldi szabályait, elméletét, bírói gyakorlatát és a büntetés-végrehajtási kérdéseit. A kutatómunka a témát komplexen és átfogóan kívánja megvizsgálni. Felhasználva a jogtudomány, a filozófia, a jogtörténet, a szociológia, a kriminológia és a pszichológia eredményeit is. Csak ez biztosíthatja a megbízható és valós kép kialakítását, a színvonalas analizálást, hasznosítható javaslatok megfogalmazását. Reményeim szerint az írás hozzájárul a párbeszéd felélénkítéséhez, elősegíti az érdemi diskurzust. Talán új gondolatokat, új aspektusokat tud e büntetést érintő szakmai vitába vinni. A mű nem titkoltan az arányos és a következetes szigor elvein nyugszik. Alapvetően a szigorú büntetőjog tételei mellett foglal állást. Ugyanakkor igyekeznek a szélsőséges álláspontokat elvetve, az emberiességi és jogállami szempontokat is kielégítő javaslatokat megfogalmazni. A disszertáció ennek a szellemiségnek megfelelően készült el, az olvasó meggyőzésének reményében.

Summary

Life imprisonment takes place on top of the Hungarian punishment system. The bottomline of criminal law is the principles of the system and the variety of penalties. The aim of this dissertation is to explore and compare the differences of domestic and foreign forms of life imprisonment, considering aspects of sentencing policy, theoretical questions and penal law. The thesis is based on a complex research applying the results of jurisprudence, philosophy, legal history, sociology, criminology and psychology. This complex approach guarantees the detailed analysis of the topic and helps to formulate useful proposals. I hope the dissertation helps the conversation on the subject of life imprisonment and gives new ideas as well. The thesis rests on the principles of consistence and proportional rigour and fundamentally is on the side of strict criminal law. Besides, the thesis is against the extreme trends and respects the basic constitutional and human rights. These are the main values of the dissertation which hopefully convince the readers.

Tartalomjegyzék:

Alapvetés, a témaválasztás okai, bevezető gondolatok.....	1.
Történeti áttekintés.....	5.
A büntetés filozófiája, a korszellem, értékrendek, irányzatok és következményeik.....	11.
Az életfogytig tartó szabadságvesztés alkotmányossági kérdései. A TÉSZ társadalmi vitája.....	21.
A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés nemzetközi jogi megítélése, érvek, ellenérvek.....	41.
- <i>A Magyar László – Magyarország-ügy és annak következményei.....</i>	<i>43.</i>
- <i>Az EJEB elvárásai és egy megoldási javaslat.....</i>	<i>51.</i>
- A kötelező kegyelmi eljárás szabályai a strasbourgi döntés alapján.....	56.
Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés bírói gyakorlata.....	61.
<i>I. A TÉSZ kiszabásának gyakorlata.....</i>	<i>67.</i>
<i>II. A klasszikus életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabásának indokai.....</i>	<i>76.</i>
Az életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtása.....	79.
A differenciált végrehajtás és a büntetés-végrehajtási fokozatok felülvizsgálata.....	98.
- <i>A szabadságvesztés végrehajtási fokozatainak áttekintése.....</i>	<i>102.</i>
- <i>A szabadságvesztés-büntetés hatályos végrehajtási fokozatai és annak reformja.....</i>	<i>105.</i>
- <i>A végrehajtási fokozat és Rezsimrendszer összefüggései.....</i>	<i>111.</i>
Az életfogytig tartó szabadságvesztés és a feltételes szabadságra bocsátás.....	122.
- <i>Az ítélet integritása kontra feltételes szabadságra bocsátás.....</i>	<i>125.</i>
- <i>Nehézségek a mérlegelésben.....</i>	<i>133.</i>
- <i>Akik nem részesülhetnek a kedvezményben.....</i>	<i>139.</i>

- Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt feltételes szabadságra bocsátásával kapcsolatos büntetés-végrehajtási bírói döntéshozatal sajátosságai.....	142.
Az életfogytiglan és a három csapás. - Az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása az erőszakos többszörös visszaesőkkel szemben –.....	147.
Az életfogytig tartó szabadságvesztés külföldi gyakorlata - Következtetések nemzetközi tapasztalatok alapján –.....	154.
- I. Általános bevezető.....	154.
- II. Életfogytiglan az Amerikai Egyesült Államokban.....	155.
- II/1. A szabályozás és a számok.....	155.
- II/2. A TÉSZ anyagi jogi és jogfilozófiai megítélése az USA-ban.....	161.
- II/3. A kegyetlen és szokatlan büntetés tilalma. Az arányosság klauzula az Amerikai Egyesült Államokban.....	167.
- II/4. A büntetés végrehajtásának amerikai tapasztalatai. A TÉSZ büntetés-végrehajtási jogi megítélése.....	168.
- III. A kanadai szabályozás.....	171.
- III/1. A szankció általános jellemzése.....	171.
- III/2. A büntetés végrehajtása.....	173.
- III/3. A szankciót érintő társadalmi és szakmai viták.....	174.
-IV. Életfogytig tartó szabadságvesztés a világ más részein.....	175.
- <u>IV/1. Az európai példák</u>	
- IV/1/1 Az Egyesült Királyság gyakorlata és jogfejlődése.....	175.
- IV/1/2. Németország és Ausztria középutas gyakorlata.....	176.
- IV/1/3. A sokszínű Európa.....	180.
- IV/1/3/1 A skandináv országok modellje.....	182.
- IV/1/3/2 Egyéb példák.....	184.

- <i>IV/2. Az Európán kívüli államok gyakorlata</i>	186.
- <i>IV/2/1. Az ausztrál jogrend</i>	186.
- <i>IV/2/2. A Kaukázus államainak kísérletei</i>	188.
- <i>IV/2/3. További, Európán kívüli példák</i>	190.
- <i>V. A nemzetközi intézmények gyakorlata</i>	192.
- <i>V/1. Az életfogytig tartó szabadságvesztés kompromisszuma a Nemzetközi Büntetőbíróságon</i>	192.
- <i>V/2. Az Emberi Jogok Európai Bírósága által kimunkált elvek és elvárások</i>	193.
- <i>VI. Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre kiható további nemzetközi dokumentumok</i>	207.
- <i>VI/1. Az ENSZ elvárásai</i>	207.
- <i>VI/2. Az Európa Tanács követelményei</i>	210.
- <i>VII. A nemzetközi TÉSZ ellenérvek kritikája</i>	214.
- <i>VIII. A heterogén életfogytig tartó szabadságvesztés</i>	217.
- <i>IX. Következtetések</i>	221.
Néhány javaslat és észrevétel az életfogytig tartó szabadságvesztés anyagi jogi és végrehajtási jogi szabályozásához, gyakorlatához, jogszemléletéhez és a társadalmi jogtudat formálásához.....	221.
- <i>Büntető anyagi jogi észrevételek, javaslatok</i>	222.
- <i>Büntetés-végrehajtási jogi észrevételek, javaslatok</i>	228.
- <i>Az egyéb észrevételek, javaslatok</i>	239.
Összegzés.....	241.
A felhasznált irodalom jegyzéke.....	242.

Alapvetés, a témaválasztás okai, bevezető gondolatok

Az életfogytig tartó szabadságvesztés a büntetőjogi rendszer primátusán elhelyezkedő büntetés, ennél fogva minden büntetőjogász fokozott érdeklődési körében kell, hogy álljon. Alapjaiban határozza meg ugyanis a büntetőjog világát, az egész szankciórendszert, a büntetőjogi felfogást az, hogy ultima ratioként milyen büntetési nemet, illetve azt milyen tartalommal megtöltve tart készenlétben a társadalom védelmére.

Felfogásom szerint az egész büntetőjognak, illetve büntetőjogi rendszernek, és mindannak, ami rá épül, vagy közvetlenül, illetve közvetetten hozzá kapcsolódik a társadalom védelme érdekében a büntetés a lényege. Ezért az egész büntetőjog büntetés-centrikus. A büntetés úgy is mint egy általános, elvont fogalom, úgy is, mint egy adott ügyben konkrétan kiszabott szankció a büntetőjogi gondolkozás középpontjában kell, hogy álljon, lényegében ez a büntetőjog alfája és omegája. Ettől függ, ezen dől el, hogy a társadalom elnyeri-e azt a védelmet, oltalmat, amit a számára leginkább veszélyes cselekmények miatt megkíván, amely nélkül a fennmaradása, életminőségének megtartása, a társadalmi rend kerülne, vagy kerülhetne veszélybe. Éppen ezért gondolom, és vallom, hogy kardinális kérdés az, hogy a büntetőjogi szankciórendszer hogyan épül fel, annak csúcsán milyen szankció helyezkedik el milyen tartalmi szabályozással és a rendszer milyen elvek alapján működik, milyen jogfelfogást képvisel. Lehet egy büntetőjogi dogmatika rendkívül kidolgozott, könyvtárnyi irodalommal, lehet egy bírói gyakorlat részletesen kimunkált és kifinomult, képezhet a jogi szabályozás logikailag letisztult világos rendszert, mindez azonban semmit sem ér, ha a szankciórendszer diszfunkcionális, ha annak intézményei alkalmatlanok a céljuk betöltésére, néhai dr. Pálincás György szavaival élve: „*a társadalom mindennél szentebb oltalmára*”.

A rendszer minőségét pedig meggyőződésem szerint alapjaiban határozza meg a rendszer feje, mint a rendszer legfontosabb, legnyilvánvalóbb, legkiemelkedőbb eleme. Hiszen ennél többet, jobbat nem biztosíthat a rendszer egyetlenegy eleme, összetevője sem. Amennyiben a rendszer csúcsán elhelyezkedő intézmény elhibázott, önellentmondásos, alul vagy éppen túlszabályozott, kazuisztikus, működésképtelen vagy diszfunkcionálisan működő, úgy az rendszerhibává válik, mely az egész rendszert áthatja, és a működését degradálja, minőségét és határfokát lerontja. Éppen ezért alapvető társadalmi érdek fűződik ahhoz, hogy a büntetőjogi szankciórendszer mind jogi szabályozásában, mind bírói (jogalkalmazói) gyakorlatában és nem utolsósorban elméletében, dogmatikájában részletesen kimunkált, logikus, ugyanakkor a túlszabályozottságot elkerülő, jól funkcionáló legyen.

Álláspontom szerint a büntetőjogi szankciórendszer kizárólag akkor töltheti be a társadalom magas szintű és hatékony védelmének közösségi funkcióját, ha fenti feltételek úgy mint szabályozás, gyakorlat és dogmatika minőségében, mennyiségében, arányaiban jól kiegészíti egymást és harmóniában van egymással. Ehhez elengedhetetlenek a tudományos kutatások, a tudományos eredmények és a

gyakorlati tapasztalatok összegyűjtése, analizálása, rendszerezése, továbbfejlesztése, egyéni ötletekkel való bővítése, továbbá elengedhetetlen ennek során a rendszeresen, visszatérően jelentkező, gyakran rendszerszintű problémák feltárása és azokra a probléma megoldásának keresése. Meggyőződésem, hogy a tudomány nem önmagáért való, hanem a magas színvonalú gyakorlati munka alapja, sine qua non-ja, és a gyakorlatban jelentkező megoldásra váró kérdések, problémák orvoslója. Ezért rendkívül fontosnak tartom, hogy a tudománynak és a gyakorlatnak egymásra orientáltan kell működni, ki kell egészítenie egymást. A tudomány keretet és rendszert ad a gyakorlati működéshez, a gyakorlat pedig visszajelzi a napi munka során jelentkező, rendszerszintű válaszokat igénylő anomáliákat, melyekre a tudománynak kell logikus, rendszerezett választ adnia, hogy a gyakorlat tovább tudjon működni, sőt fejlődhessen. A tudomány a gyakorlatra fókuszálás nélkül légyüres térbe kerülne és önmagáért valóvá válna, kreált, művi problémák felvetésére keresne műmegoldásokat, értelmetlenül. A gyakorlat pedig a tudomány nélkül idővel ellentmondásos, zűrzavaros intézkedések és döntések átláthatatlan, esetleges tömegévé, az önkény kiszámíthatatlan melegágyává válna.

A fentiek felismerése váltotta ki bennem azt a meggyőződést, hogy gyakorló jogászként nem szakíthatok a jogtudománnyal, a szakvizsga megszerzésével nem tekinthetem a képzésemet befejezettnek, hanem szoros kapcsolatot kell ápolnom a tudománnyal, ezzel biztosítva a szakmai továbbfejlődést és a gyakorló bírói munkám színvonalának megőrzését illetve emelését. Ezért kezdtem először tudományos kutatómunkába, tanulmányok írásába, majd megtapasztalva ennek eredményeit és hasznosságát, a szervezett doktori tanulmányokba. Hamar világossá vált, hogy a tudományos munkámat nagyban segíti gyakorló büntető ügyszakos bírói munkám empirikus tapasztalata, mind tárgyaló bíróként, mind büntetés-végrehajtási bíróként napi szinten találkozom tudományos válaszokat váró elméleti jellegű, azonban gyakorlatban is komoly jelentőséget élvező kérdésekkel. Így a hivatásomból eredően az igazságszolgáltatás lényegében tálcán szállítja nekem a tudományos problémákat, melyekre igyekszem megoldást keresni. Ez nagyban segít abban, hogy olyan tudományos problémákat fogalmazzak meg, illetve próbáljak rá megoldást keresni, melyek egyben valós gyakorlati problémák is, melyekre való válaszadás keresése a gyakorló jogásztól nem elvárható, illetve melyek a kompetenciáján, feladatkörén kívül esnek. Így igyekszem azt elérni, hogy a tudományos kutatásaim, eredményeim a gyakorlat alátámasztását szolgálják, munkájának segítségét, annak biztos dogmatikai háttérrel adjanak. Így egyszerre tartom magam gyakorló jogásznak, melyet bírói hivatást betöltve látok el, illetve elméleti jogásznak, melyet kutatómunkával, tanulmányok írásával, doktori munkával végzek. Ezzel egyfajta jogi harmóniát igyekszem teremteni a munkámban is. Gyakorló bíróként úgy gondolom, hogy az alapos elméleti tudás, a gyakorlati tapasztalat, a pártatlanság, a szorgalom, a bírói alázat mellett is csak az lehet jó bíró, aki helyes büntetés-kiszabási érzékkel rendelkezik, képes és alkalmas arra, hogy erre ráérezve megfelelő szankcióval a társadalomnak hatékony védelmet biztosítson a bűncselekményekkel szemben. Ez alapfeltétele annak, hogy a hivatásunk gyakorlása ne bürokratikus jellegű, öncélú

jogászok legyen, hanem gyakorlati haszonnal rendelkező, a társadalom jólétéhez, illetve a közjóhoz hozzájáruló szolgálattá váljon.

Emiatt állítottam a tudományos kutatómunkám középpontjába a szankciórendszert, és ezen belül is elsősorban annak képzeletbeli dobogóján elhelyezkedő szankciókat, mindenekelőtt a szabadságvesztés legsúlyosabb formájának, az életfogytig tartó szabadságvesztésnek a szabályozását, elméletét, gyakorlatát, végrehajtási kérdéseit. A szabályozás vizsgálata, és a szabályozással kapcsolatos javaslatok megfogalmazása mellett lényeges kérdésnek tartom az adott büntetés vonatkozásában kialakult bírói gyakorlat elemzését, és a továbbfejlesztése érdekében való észrevételek megfogalmazását. Hiszen a bírói gyakorlat teszi az adott szankciót élő, a jogviszonyok, illetve a társadalmi folyamatok befolyásolására, illetve az egyes emberi sorsok meghatározására szolgáló jogi tényé. Bírói alkalmazás nélkül a legelőnyösebb jogi szabályozás is csak holt betű marad. Nem mellékes persze a szankció végrehajtásának mélysége, színvonala, jellemzői sem. Büntetés-végrehajtás jogi közhely, de igaz, egy ítélet, illetve egy szankció pontosan annyit ér, és annyira vehető komolyan, amennyit végrehajtanak belőle. A megfelelő színvonalú, igényes végrehajtás nélkül ugyanis a bírói döntés kiüresedik és pusztába kiáltott szóvá degradálódik.

Ezért a kutatómunkámban a szabályozást, az ahhoz kapcsolódó tudományos eredményeket, a joganyag dogmatikáját és a bírói gyakorlatot a büntetés-végrehajtás vizsgálatával együttesen, átfogóan kívántam megvizsgálni, mert csak ez biztosíthatja a megbízható és valós kép kialakítását, és a megfelelő színvonalú analizálást, illetve mind a jogalkotás, mint a jogalkalmazás számára reményeim szerint hasznosítható javaslatok megfogalmazását. Így céлом a büntetésre vonatkozó rendelkezésekből kiindulva a bírói gyakorlaton át a büntetés végrehajtásának befejezéséig az adott szankció pályájának, valamennyi „stádiumának” teljes feldolgozása volt. Az elvégzett kutatómunka eredményeként annak legfőbb értékének annak az egyedülállóságát tartom. Erre többek között, garanciát ad az is, hogy a munkám során, számtalan szakirodalmi mű megismerését követően nem-igen találkoztam olyan disszertációval, vagy egyéb tanulmánnyal, mely alapvetően a szigorú büntetőjog tételei és különösen a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés (TÉSZ) mellett foglalna állást. Sőt, éppen ellenkezőleg: a jogirodalomban elérhető művek gyakorlatilag kivétel nélkül mind a szigorú büntetőjog és TÉSZ abolicionisták, akkor is, ha a szerzők a szigorú büntetőjog egyes tételeinek a létjogosultságát elismerik. Nagyrészt ugyanolyan vagy legalábbis hasonló érvek voltak olvashatók az egyes művekben a szigorú jogfelfogás és a TÉSZ jogintézményével szemben. Mintha a tudomány elkötelezte volna magát kizárólagosan az elterelő, javító-nevelő szankciók mellett, és a büntetőjogot a TÉSZ nélkül képzelné el. Ugyanakkor felmerül a kérdés, hogy milyen választ ad a jog az extrém bűnözésre. Miközben a joggyakorlat és különösen a bírói gyakorlat egyértelműen TÉSZ-párti, illetve fontosnak tartja a szigorú büntetőjog intézményeinek a megtartását, és hangsúlyának a megőrzését, nem vitatva a javító-nevelő szankciók hatásosságát sem. Az a meggyőződés alakult ki bennem, hogy a szigorú büntetőjog tételeinek a teljes elvetése ugyanolyan szélsőséges álláspont az

egyik irányból, mint a halálbüntetés és a testi büntetések visszaállításának a szorgalmazása a másik oldalról.

A doktori téma szempontjából a büntetőjog tudománya szinte egységessé vált. A szerzők nagyrészt ugyanazon az állásponton vannak, nagyban hasonló érveket hangoztatnak, az ellenvéleményekre viszonylag kevés a reflexió, az érdemi diskurzus, a tudomány lényegi elemét és a fejlődésének zálogát adó kontradiktórius jelleg nagyrészt hiányzik ebben a körben a tudományos életből. Egyáltalán nem gondolom, hogy amiatt, mert ennyire egyértelmű lenne, vagy végérvényesen eldőlt volna, hogy mi a helyes álláspont, illetve, hogy melyik irányzatnak van igaza. Már csak amiatt sem, mert megítélésem szerint számos olyan érv vagy ellenérv, aggály hozható fel, melyre még választ nem kaptunk. A témakör álláspontom szerint sokkal összetettebb és komplexebb annál, hogy tudományos közmegegyezés legyen abban, egyszer és mindenkorra érvényes igazságokkal. A tudomány lényegi eleme a folyamatos kételkedés, a gondolatok, érvek, irányzatok sokszínűsége, az állandó szakmai vita, a gondolati pluralizmus. Ezek nélkül a tudomány elveszíti a társadalmi funkcióját. Már csak emiatt is fontosnak és értékesnek tartom azt a kutatómunkát amit elvégeztem, illetve ezek gyümölcseit: a tanulmányaimat és jelen disszertációt, a sok éves kutatómunka eredményeit, mellyel reményeim szerint hozzájárulok a párbeszéd felélénkítéséhez, elősegíthetem az érdemi diskurzust, talán új gondolatokat, új aspektusokat tudok a szerintem még korántsem eldőlt vitába vinni, anélkül, hogy magamnak vindikálnám a mindent tudás jogát.

A szélsőséges álláspontokat elvetve, minden szélsőségtől szándékaim szerint egyenlő távolságra, középen elhelyezkedve, a megfontolva haladás híve vagyok. Tisztelem és meg akarom őrizni a régi, jól bevált jogelveket, jogintézményeket, de nem utasítom el az új és ígéretes intézményeket és a jogfejlődés eredményeit sem, mint ahogy nagyra értékelem az európai emberi jogi jogfejlődés értékeit, melyeket feltétlenül meg kell őrizni. Az új elvekre és intézményekre való áttérést, illetve azok befogadását csak a régiakkal összhangban, azokat megőrizve, vagy csak kisebb mértékben átalakítva, az új intézmények hatásának korlátozott ismerete miatt bevezetésüket csak fokozott óvatossággal tartom elfogadhatónak. A változások és a változtatások során pedig továbbra is vezérfonalat kell, hogy képezzenek a társadalom védelmének, a tetterányosságnak és a prevenciónak a soha el nem avuló és minden körülmények között elsődlegességet élvező elvei. Disszertációm ennek a szellemiségnek megfelelően készítettem el.

Történeti áttekintés

A szabadságvesztés-büntetés az ókorban és a középkorban is ismert büntetési nem volt, ugyanakkor nem volt általánosan elfogadott és alkalmazott. Az ókorban, illetve a középkorban a szabadság elvonása, mint büntetés ugyan létezett, de a kor jellegzetességei miatt nem lehetett általánosan elterjedt, széles körben alkalmazott büntetési nem. Ennek oka részben az, hogy az akkori társadalmak felépülése, hierarchiája alapján számos társadalmi rétegnél a szabadság elvonása büntetésként vagy egyáltalán nem, vagy csak korlátozottan jöhetett szóba, sajátos státuszuk miatt. Nyilvánvalóan egy rabszolga esetében például nem létezett olyan autonómia és szabadság, amit el lehetett volna tőle vonni, és ezzel őt sújtva bűnelkövetéstől visszatartani. De egy középkori röghöz kötött és számos ponton függő jobbágy esetében is meglehetősen viszonylagos fogalom és érték volt a szabadság, melynek elvonása nem képezhetett volna kellő visszatartó erővel bíró szankciót. Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy olyan korokban, melyekben háborúk, lázadások, hatalmi harcok, súlyos létbizonytalanság, egzisztenciális kiszolgáltatottság, betegségek, járványok, kiszámíthatatlan időjárási tényezők sújtották az embert, ott nem a szabadság volt az az elsődleges és komoly érték, melynek a korlátozása a bűnözéstől visszatartó erő lehetett volna. Persze ennek a büntetésnek a széleskörű alkalmazására az államok sem voltak felkészültek, hiszen nem voltak fegyintézetek, büntetés-végrehajtási apparátus, büntetés-végrehajtásra elkülönített állami költségvetés. Nem volt meg az infrastrukturális háttér a büntetés végrehajtásához, nem volt egységes állami felügyelet, irányítás alatt működő büntetés-végrehajtási szervezet, nem volt kiépített börtönrendszer, nem voltak meg a személyi-tárgyi feltételei annak, hogy ez a fajta büntetési nem általánosan elfogadott és alkalmazott legyen.

Másrésről az ókori-középkori átlagember életszínvonala – nem csak a maihoz képest, hanem a kor viszonyai között is – elég alacsony volt, nagy volt a szegénység, a legalapvetőbb életfeltételek biztosítása is sokszor nehézségekbe ütközött. Ehhez képest a börtönkörülmények sokkal rosszabbak már nem lehettek anélkül, hogy a fogvatartott életét ne veszélyeztették volna. Vagyis a korabeli tömlőcök általában alkalmatlanok voltak a fogvatartottak éveken át tartó fogvatartására. De nem volt ilyen büntetés széleskörben alkalmazott végrehajtására felkészülve az állami szervezetrendszer sem. Az ókorban és a középkorban ebből következően ritkán alkalmazott büntetési nem volt a szabadságvesztés, inkább kivételes helyzetben, magas társadalmi státuszban lévő személyekkel szemben alkalmazták, akkor viszont általában ügyeltek a megfelelő higiéniai, személyi és tárgyi feltételek biztosítására.

A szabadságtól való megfosztás elsősorban nem büntetésként funkcionált, hanem inkább kényszerintézkedésként, a cél az volt, hogy a büntetőeljárás alatt, illetve a kiszabott büntetés végrehajtásáig a terheltnek az eljárásban való jelenlétét biztosítsa. Így értelemszerűen az életfogytig tartó szabadságvesztés is kivételesen

alkalmazott szankció volt ezekben a korokban. Ettől függetlenül a magyar büntetőjog ismerte „*az élet végéig tartó bebörtönzést (carcer-tömlőc, arestum-arestom) jelen volt a középkori magyar büntetési rendszerben, főbüntetési nemként a Corpus Juris Hugariciben 1723-ban jelent meg.*”¹

Az életszínvonal emelkedésével, a társadalmi átalakulásokkal, a feudalizmus fokozatos leépülésével, a polgári léttel együttjáró szabadság kiszélesedésével, a büntetőjog humanizálódásával a szabadságvesztés-büntetés a XVIII-XIX. századra a legelterjedtebb büntetéssé vált. A szabadságvesztés-büntetés elterjedésével együtt vált egyre gyakrabban alkalmazott szankcióvá az életfogytig tartó szabadságvesztés is. A szabadságvesztés pedig a halálbüntetés és a testi büntetések, illetve a megszégyenítő szankciók visszaszorulásával párhuzamosan vált egyre inkább elterjedtté. Vagyis elmondható, hogy a büntetőjog humanizálódásával együtt terjedt el, és vált intézményessé a szabadságvesztés, melynek legsúlyosabb változata az életfogytig tartó szabadságvesztés volt, mely egyre inkább a halálbüntetés kiváltására szolgált.² A halálbüntetést például Magyarországon a büntetőjog humanizálását zászlajára tűző 1843-as büntetőjogi javaslat nem ismerte, ezzel szemben a szabadságvesztést tette volna általános büntetési nemmé. Ennek keretében szabályozta az életfogytig tartó rabságot, ez lett volna a javaslat szerint a legsúlyosabb büntetés.

Az első magyar büntető törvénykönyv, a törvény kodifikációját irányító Csemegi Károly államtitkár után Csemegi Kódexnek is nevezett 1878. évi V. törvénycikk jelentősen visszaszorította a halálbüntetés alkalmazhatóságát, és a szabadságvesztést tette általánossá. A szabadságvesztést nem egységes büntetési nemként szabályozta (mint a ma hatályos Btk., mely szabadságvesztést egységes büntetési nemként szabályozza, három végrehajtási fokozattal), hanem a szabadságvesztés különféle fokozatait önálló büntetési nemként határozta meg. Így a szabadságvesztésnek több formáját ismerte: fogház, államfogház, börtön, fegyház. Ismerte az életfogytig tartó szabadságvesztést, oly módon, hogy fegyházbüntetés vonatkozásában rendelkezett úgy, hogy a fegyházbüntetés határozott ideig, vagy életfogytig tart.

A határozott tartamú fegyház leghosszabb idejét tizenöt évben állapította meg. Az életfogytig tartó fegyházra ítélték esetében lehetővé tette a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét, oly módon, hogy a tizedik év eltöltése után kerülhetett a fegyenc a közvetítő intézetbe, mely speciális, a szabadulásra felkészítő büntetés-végrehajtási intézet volt, hasonló a mai büntetés-végrehajtási intézetekben működő

¹ 120 éves a Szegedi Fegyház és Börtön. Az évforduló alkalmából megjelent kiadvány. www.webt-online.hu/bvszeged 2010. 05. 05.

² "Érdekes fejlődési tendencia tehát, hogy míg az első szakaszban a határozott ideig tartó szabadságelvonás is gyakran életfogytig tartott, a második korszakban az életfogytig kiszabott szabadságvesztés sem feltétlenül (sőt egyre kevésbé) az elítélt haláláig való fogságot jelentette. Ez a fokozatosan erősödő liberalizálódás azonban – különösen napjainkhoz közeledve, a XX. század utolsó harmadától – vitathatatlanul túlzásokhoz vezetett: a feltételes szabadság intézménye szinte alanyi jogot teremtett bizonyos határozott idő eltelte után a szabadulásra, s ez lassan formálissá tette az 'életfogytig tartó szabadságvesztés' nevében jelzett formáját." Utalt Tóth Mihály arra a körülményre, hogy kezdetben az ellátás hiányosságai miatt a határozott idejű büntetés is sokszor ténylegesen az elítélt haláláig tartott, majd később az életfogytig tartó szabadságvesztés humanizálódásával ez a büntetés egyre kevésbé tartott valóban az élet végéig, sőt az vált kivételessé. <http://ujbtk.hu/toth-mihaly-kiszamithato-dontesek-a-kiszamithatatlan-jovorol/> 2015. 06. 15.

átmeneti csoporthoz. Jó magaviselet esetén legkorábban tizenöt év letelte után nyílt meg a lehetőség a feltételes szabadságra bocsátásra, akkor ha ezt az elítélt jó magaviselete, szorgalma lehetővé tette, és ez a javulás reményét megerősítette. A feltételes szabadságra bocsátásról az intézet felügyelő bizottsága javaslatára nem a bíróság, hanem az igazságügy-miniszter határozott. A feltételes szabadság megszüntetéséről is az igazságügy miniszter dönthetett.

A Csemegi Kódex általános részét felváltó, a büntető törvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény (BTÁ) is ismerte az életfogytig tartó szabadságvesztést.

A büntető törvénykönyvről szóló 1961. évi V. törvény nem ismerte az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetést, a törvény miniszteri indoklása szerint életfogytig tartó szabadságvesztésre az elítélt átnevelése végett nincs szükség, ezzel szemben ismerte a halálbüntetést. A törvény úgy rendelkezett, hogy a szabadságvesztést határozott időtartamban kell kiszabni, melynek legrövidebb tartama harminc nap, leghosszabb tartama tizenöt év, halmazati vagy összbüntetés esetén húsz év.

Az 1961. évi V. tv-t módosító 1971. évi 28. tvr. vezette be ismét a magyar büntetőjogba az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabásának a lehetőségét.³ A büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény hatálybalépésének napjától ismerte a határozatlan ideig tartó szabadságvesztést. Az 1978. évi IV. tv. 40. § (1) bekezdése szerint – mely a közlönyben való megjelenéstől 2013. július 1-ig, az új Btk. hatályba lépéséig nem változott – a szabadságvesztés életfogytig, vagy határozott ideig tart. A 42. § (1) bekezdése előírta, hogy fegyházban kell végrehajtani az életfogytig tartó szabadságvesztést. A törvény a Magyar Közlönyben való megjelenésekor úgy rendelkezett, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésből az elítélt akkor bocsátható feltételes szabadságra, ha a szabadságvesztésből legalább húsz évet kitöltött, és alaposan feltehető, hogy a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető. Ha az életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtása alatt az elítélt újabb bűncselekményt követett el, az emiatt kiszabott szabadságvesztés nem hajtható végre, a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontja azonban legfeljebb öt évvel elhalasztható-mondta ki a törvény. A feltételes szabadság tartamáról úgy rendelkezett, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés esetén tíz év.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés vonatkozásában jelentős módosításra a halálbüntetés eltörlését (1990) követően került sor, 1993-ban, amikor a jogalkotó az 1993. évi XVII. törvénnyel, 1993. május 15. napjától kezdődő hatállyal beiktatta a Btk-ba a 47/A §-t. A jogszabály-módosítás következtében az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt akkor volt feltételes szabadságra bocsátható, ha a szabadságvesztésből a bíróság által meghatározott időtartamot kitöltötte, és alaposan

³ „Az 1961. évi V. tv. ezt a büntetési nemet kiiktatta, mert – mint a korabeli indokolás hangsúlyozza – „ha a társadalom védelme nem követeli meg a halálbüntetés alkalmazását, akkor megvalósulhat a büntetés nevelő célja. Az elítélt átnevelése érdekében pedig nincs szükség életfogytig tartó szabadságvesztésre.” Tóth Mihály: Kiszámítható döntések a kiszámíthatatlan jövőről. <http://ujbtk.hu/toth-mihaly-kiszamithato-dontesek-a-kiszamithatatlan-jovorol/> 2015. 06. 15

feltehető volt, hogy a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető volt. Innentől kezdve tehát a bíróságnak az ítéletben rendelkeznie kellett a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjáról. Eddig erre nem volt szükség, egyrészt mert a jogszabály ezt nem írta elő, másrészt mert valamennyi életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt egységesen húsz év letöltése után volt feltételes szabadságra bocsátható, ha annak egyéb feltételei is fennálltak. Az 1978. évi IV. törvény innentől kezdve úgy rendelkezett, hogy a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját tizenöt és huszonöt év között a bíróság az ítéletében határozza meg. Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt feltételes szabadságának a tartamát tíz évben határozta meg. Előírta, hogy amennyiben az életfogytiglanra ítéltet a szabadságvesztés végrehajtása alatt szabadságvesztésre ítélik, a kiszabott szabadságvesztés nem hajtható végre, azonban a bíróság a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját tizenöt és huszonöt év között elhalaszthatja. A legszigorúbb rendelkezése az volt a törvénynek, hogy bevezette a tényleges életfogytiglan (TÉSZ I.) sajátos fajtáját, amikor úgy rendelkezett, hogy nem bocsátható feltételes szabadságra az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt, amennyiben ismételen életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélik.

1994. május 15. napjától ismételen módosították az életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó rendelkezéseket, annyiban, hogy a törvény úgy rendelkezett, amennyiben az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt feltételes szabadságát a bíróság bűncselekmény elkövetése miatt megszünteti, az elítélt a vele szemben kiszabott szabadságvesztés kétszeres időtartamáig, de legalább öt évig nem bocsátható feltételes szabadságra.⁴

A tárgyalt rendelkezések 1997. szeptember 15. napjától ismételen módosultak. A törvény úgy rendelkezett, hogy a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját a bíróság az ítéletében tizenöt és huszonöt év között, ha az életfogytig tartó szabadságvesztést olyan bűncselekmény miatt szabta ki, amelynek büntethetősége nem évül el, húsz és harminc év között határozza meg. Az igazi szigorításra a mérlegelésen alapuló tényleges életfogytiglan bevezetésével, az 1998. évi LXXXVII. törvénnyel 1999. március 1. napjával került sor.⁵ Ettől kezdődően előírta, hogy életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a bíróság az ítéletében meghatározza a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját, vagy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja.⁶ Ha a feltételes szabadságra

⁴ „A halálbüntetés eltörlése óta folyamatosan szabályozási tervek között szerepelt az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozásának az átalakítása. Már 1994-ben az Országgyűlés előtt volt a 15296-os javaslat, mely 15-25 év helyett negyven évben határozta volna meg a kötelezően kitöltendő tartam felső határát. A remény joga önmagában nem érv a szigorítás ellen, állapította meg a javaslat. A javaslat amiatt is figyelemre méltó volt, mert az akkoriban életfogytig tartó szabadságvesztésből szabadultak közül 29 főből 20 fő húsz év után szabadult, azaz megközelítőleg olyan tartam kitöltése után, mintha határozott tartamú büntetést töltött volna. Éppen ezért fel kellett tennünk a kérdést, hogy mivel is játszunk, a tét ugyanis jelentős volt.” Márki Zoltánnak, a Kúria bírájának 2017. március 17-én a Magyar Igazságügyi Akadémián megrendezett, *A feltételes szabadságra bocsátás bírói gyakorlata, az emberölési ügyek büntetés-kiszabási gyakorlata, különös tekintettel a feltételes szabadságra bocsátás alkalmazására c.* Konferencián tartott előadásából. (Saját jegyzet).

⁵ „A rendszerváltás előtti szabályozásban az életfogytiglan azért nem volt tényleges, mert nem volt rá szükség, ugyanis még létezett halálbüntetés.” Márki Zoltán im.

⁶ „Hosszú időn át az az értelmezés vált széles körben elfogadottá, amely szerint a szó szerinti elnevezéstől eltérően ez

bocsátás lehetőségét nem zárja ki, annak legkorábbi időpontját legalább húsz évben, ha az életfogytig tartó szabadságvesztést olyan bűncselekmény miatt szabta ki, amelynek büntethetősége nem évül el, legalább harminc évben határozza meg.⁷ Tipikusan ebbe a körbe tartoznak az emberölésnek a súlyosabban minősülő esetei (pl. előre kitervelten, nyereségvágyból, aljas indokból vagy célból, különös kegyetlenséggel, több emberen, 14. életévét be nem töltött sértett sérelmére elkövetett stb.)⁸

Magyarországon az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabásának gyakorlatilag csak az emberölés büntettének súlyosabban minősülő eseteiben van gyakorlata, így a fenti jogszabály-módosítás azt jelentette, hogy az így minősülő emberölés elkövetőjét amennyiben az 1978. évi IV. törvény alapján életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélik, úgy minimum harminc évben kell meghatározni a feltételes szabadságra bocsátásának a legkorábbi időpontját, de lehetőség nyílt arra is, hogy a bíróság a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét az ítéletben véglegesen kizárja (tényleges életfogytiglan).⁹

Az életfogytig tartó szabadságvesztést szabályozó rendelkezések tehát számtalan változáson mentek át a történelemben. Ami a közelmúltat illeti, a fejlődés iránya egyértelmű, az életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó rendelkezések az elmúlt húsz évben általában jelentősen szigorodtak. Ennek magyarázata, hogy a

a büntetési forma főszabályként nem jelent az elítélt élete végéig tartó fogvatartást, hanem a törvényben meghatározott büntetési időtartam letöltését követően lehetőség adódhat az elítélt feltételes szabadon bocsátására. Az utóbbi időszakban azonban változóban van az előbbi interpretáció: az életfogytig tartó szabadságvesztés – ezen újabb értelmezés szerint – az elítélt élete végéig tart(hat), és ennek megfelelően kizárható az elítélt korábbi szabadulásának a lehetősége.” Nagy Ferenc: A szabadságelvonással járó szankciókról az új Btk-ban Börtönügyi Szemle 2014/4. szám.

⁷ „A TÉSZ szabályozásának a kialakításakor az az álláspont vált széles körben elfogadottá, hogy a TÉSZ kiszabását mérlegelhetővé kell tenni, a büntetés kiszabása mindig vagylagos lehessen. A kötelező TÉSZ ugyanis az egységes álláspont szerint alkotmányellenes szabályozást eredményezett volna.” Im. Márki Zoltán.

⁸ "Bonyolultabb kérdés volt a feltételes szabadság életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték körében történő felülvizsgálata. A megoldás érdekében számos változat merült fel. Az egyik voltaképpen a korábbi szabályozásból indult ki, de a törvény erejénél fogva kívánta bővíteni a teljesen kizárandók körét pl. a háborús, vagy emberiség elleni bűncselekmények elkövetőivel; a gyermekkorúak sérelmére bűnözőkkel; azokkal, akik több minősítő körülményt is megvalósítottak, vagy akik életfogytig tartó büntetésük alatt követtek el újabb szándékos bűncselekményt. Egy másik elgondolás egyetlen esetben sem zárta volna ki a törvény alapján a szabadulást (ennyiben még a korábbi szabályozáshoz képest is elvileg enyhített volna) ám a feltételes szabadság legkorábbi időpontját legkorábban 30 évben határozta volna meg. Végül azt a változatot fogadták el, mely szerint az ítélező bíró dönt a feltételes szabadság megengedhetőségéről, s ha ezt igenlően dönti el, a legkorábbi időpontot legkevesebb 20 (el nem évülő cselekmény esetén 30) évben határozza meg. Világossá vált tehát, hogy a legsúlyosabb esetekben a bíró az ítéletben ettől kezdve ki is zárhatja a feltételes szabadság lehetőségét. Ekkor az elítélt (elvileg) csak kegyelemmel szabadulhatott volna. Ez – az akkor divatos szóval paradigmaváltás – ha terminológiai szempontból csak részben teremtett is egyértelműbb helyzetet, hiszen továbbra is létezett az 'életfogytig tartó szabadságvesztésnek' deklarált büntetésnek olyan formája is, ami a nevét csak akkor igazolta, ha az elítélt a feltételes szabadságra bocsátás előtt meghal – legalább világossá tette, hogy immár valóban létezik az elítélt élete végéig történő fogság." Tóth Mihály: Az életfogytig tartó szabadságvesztésről, a legújabb minket érintő strasbourgi döntés ürügyén. <http://ujbtk.hu/toth-mihaly-kiszamithato-dontesek-a-kiszamithatatlan-jovorol/> 2015. 06. 15.

⁹ Annak ellenére, hogy „A Btk. akkori Novellája, az 1998. évi LXXVII. törvény ennek megfelelően bővítette azoknak a szervezett bűnözéshez jellemzően kapcsolódó bűncselekményeknek a körét, melyek legsúlyosabb eseteiben életfogytig tartó szabadságvesztés is kiszabhatóvá vált. Ilyen volt a közveszélyokozás, a fegyvercsempészet, a kábítószerrel visszaélés, az emberkereskedelem vagy a nemzetközi szerződés által tiltott fegyverrel való visszaélés.” Tóth Mihály: Az életfogytig tartó szabadságvesztésről, a legújabb minket érintő strasbourgi döntés ürügyén. <http://ujbtk.hu/toth-mihaly-kiszamithato-dontesek-a-kiszamithatatlan-jovorol/> 2015. 06. 15.

jogalkotó – helyesen – felismerte, hogy a halálbüntetésre vonatkozó rendelkezések Alkotmánybíróság általi megsemmisítésével egy új keletkezett a magyar büntetőjog rendszerében, és a büntetőjog gyakorlatilag éppen a legelvetemültebb bűnözők cselekményeivel szemben vált ha nem is eszköztelenné, de hatásos védelmet biztosító szankció nélkül. Figyelemmel arra is, hogy korábban a legelvetemültebb bűnözőket halálra ítélték és kivégezték.¹⁰

Vagyis a jogalkotónak az életfogytiglanra vonatkozó szabályok átalakításával az volt a célja, hogy – halálbüntetés nélkül is – biztosítsa a tettarányosság elvének érvényesülését, és a társadalom magas szintű védelmét garantálja.¹¹ Figyelembe kellett vennie azt is, hogy az átlagéletkor növekedésével a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét tizenöt-húsz év után elvileg lehetővé tevő életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmatlan annak megakadályozására, hogy a legelvetemültebb bűnözők életerősen szabaduljanak. Ezt a jogalkotó is felismerte és ezért azon túl, hogy bevezette a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés jogintézményét, az életfogytig tartó szabadságvesztés másik esetében jelentősen megemelte a feltételes szabadságra bocsáthatóság legkorábbi időpontját húsz évre, illetve – el nem évülő cselekményeknél - harminc évre az 1978. évi IV. törvényben.

A bíróságok felelősségteljes ítéltetésére, és az arányosítás elvének érvényesítésére irányuló törekvésre utalt, hogy bíróságok több esetben a jogalkotó által minimális tartamként meghatározott tartam fölötti tartamban határozták meg pl.: harmincöt-negyven évben a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját a társadalom védelme érdekében. Helyes joggyakorlatra utal, hogy a bíróságok feltétlenül indokolt esetben éltek a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárásával is, és tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést szabtak ki.¹²

¹⁰ „Korábban a leggátálatalanabb bűncselekmények elkövetői a halálbüntetés révén kikerültek a rendszerből, most azonban kezdeni kell valamit az 1990-1999 között nem TÉSZ-re ítélt, de komoly veszélyt jelentő elítéltekkel.” Kiszely Pál bv. dandártábornok előadása az OKRI-ban 2016. november 17. /saját jegyzet/.

¹¹ „A halálbüntetés kiiktatása már önmagában lényeges aránytalanságokat idézett elő a büntetőjogban, ezért az Alkotmánybíróság ezzel összefüggésben előírta, hogy felül kell vizsgálni az egész szankciórendszert.” Orosz Balázs közlése Fundamentum. 1998. évi 4. szám 38. oldal.

¹² „Az első, kezdeti szakaszban a szabadságelvonás elsősorban nem jogalkotói akaratot tükrözött; a fogság a végrehajtás kegyetlen, embertelen módja miatt tartott sokszor az elítélt élete végéig. Létezett ugyan korabeli törvényeinkben is örökös fogság – tehát már megjelent egyes esetekben bizonyos jogalkotói értékítélet (arányosítás) is, ez azonban inkább elvi kérdés volt, a büntetés élethossziglani formája nem emiatt, hanem a fogság elviselhetetlen körülményei miatt tartott sokszor az elítélt haláláig. A második korszakban – a rabmunka térhódításával, s ezzel együtt a végrehajtás bizonyos fokú humanizálódásával – csökkent a szabadságelvonások során bekövetkezett elhalálozások száma, s már nem minősültek a hosszabb tartamú fogságok sem hallgatólagos halálos ítéleteknek. Az életfogytig tartó büntetések ettől kezdve valóban a jogalkotó értékítéletét fejezték ki, s a megtorlás mellett társadalomvédelmi funkciót is elláttak. Ugyanakkor fokozatosan kialakultak azok a törekvések is, amelyek a büntetés-végrehajtás speciál-preventív hatásainak elismerése folytán az életfogytig tartó szabadságvesztésből is megengedték a feltételes szabadulást. A harmadik korszakban – az utóbbi másfél évtizedben – megkísérelték a korábbi aránytalanságokat legalább részben helyrehozni, s visszaadni az életfogytig tartó szabadságvesztés hitelét, önállóságát. Arra, hogy markáns és kézzelfogható különbség legyen a hosszú tartamú szabadságvesztések és az életfogytig tartó szabadságvesztés között a legmegfelelőbb útnak a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés elfogadása kínálkozott. A hatályos szabályozásban további szigorodást hozott a három csapás néven elhíresült 2010. évi LVI. törvény, ami az erőszakos többszörös visszaesők, valamint a (részben) súlyos, erőszakos bűncselekményeket halmaztatban elkövetők kemény magja esetében kötelezővé tette az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását.” Forrás: Tóth Mihály: Kiszámítható döntések a kiszámíthatatlan jövőről. <http://ujbtk.hu/toth-mihaly-kiszamithato-dontesek-a-kiszamithatlan-jovorol/> 2015. 06. 15

A büntetés filozófiája, a korszellem, értékrendek, irányzatok és következményeik

Különbféle büntetőjogi irányzatokat ismerünk, a jogtörténetből ismert irányzatok értékelése jelen téma szempontjából nem tűnik szükségesnek, inkább korunk fontosabb irányzatait, azok közül általam két fő irányzatnak tartott megközelítést érzem szükségesnek értékelni.¹³ Előre kell bocsátani, hogy az egyes irányzatok értelemszerűen nem kizárólag a büntetéssel-büntetés kiszabással foglalkoznak, de azokban ennek kérdése kiemelt szereppel bír. Ezek: az általam közösséginek, mások által „a kemény kéz”, illetve a „jog és rend” irányzatának nevezett, illetve az ezzel szembeállítható emberi jogi irányzat, ami jelenleg európai korszellemnek is nevezhető.

Az emberi jogi irányzat által elfogadott megközelítés a büntetőjogot, a büntetőjog fejlődési irányát, és különösen annak szankciórendszerét, de úgy általában véve is a szabályait jogvédelmi oldalról vizsgálja meg.¹⁴ Ez a megközelítésmód önmagában nem kifogásolható, hiszen Magyarország számos emberi jogi tárgyú nemzetközi egyezményben részes demokratikus jogállam, melynek egész jogrendszerét az emberi jogok védelmének elsődlegessége hatja át. Sajátossága e megközelítésnek viszont abban áll, hogy a közjog tárgykörébe tartozó büntetőjogot, annak eszközrendszerét alapvetően nem a büntetőjoggal elsődlegesen védeni, óvni hivatott társadalom oldaláról, de nem is a bűncselekmény miatt sérelmet szenvedett sértett oldaláról, hanem a bűncselekmény alanya, az elkövető oldaláról, a büntetés-végrehajtási jogot pedig az elítélt szempontjai szerint vizsgálja és értékeli.¹⁵ Ez új megvilágításba helyezi a büntetőjog és büntetés-végrehajtási jog vizsgálatát, más jogágakra jellemző módon vizsgálja ugyanis a jogviszonyokat. Ezzel kvázi magánjogias, az egyént központba állító szemléletet visz a büntetőjog és végrehajtási jog közjogi világába, és ilyen alapon vizsgálja az intézményeit.¹⁶ Ez a megközelítés elsősorban a büntetőjog tudományt jellemzi, a gyakorlatot még kevésbé, a tudománnyal kapcsolatban viszont az a meggyőződés alakulhat ki, hogy többségi, uralkodó szemléletmód lett.¹⁷ Ez az irányzat nemzetközi jogi és alkotmányjogi

¹³ Ezt az indokolja, hogy az egyes irányzatokra pro és kontra jellemző, hogy objektív igazságként, tényként igyekeznek beállítani sokszor érzelmekkel, politikai meggyőződéssel is átitatott álláspontjukat, az adott irányzat által kialakított és szükségszerűen nem pártatlan, szubjektív véleményeket.

¹⁴ Lásd például: Catherine Appleton and Bent Grover: The pros and cons of life without parole. Brit. J. Criminol (2007) 47. 597. p.

¹⁵ VÖ: „Norvégiában az egyik legátfogóbb szakmai elemzés (White Paper 2008) (...) felhívja a figyelmet az egyéni és/vagy csoportos démonizálás veszélyére, valamint óvja a döntéshozókat attól, hogy a szakpolitika kialakításakor egyedi esetekből (bűncselekményekből) induljanak ki. (...) A támogató attitűd általános megnyilvánulása a skandináv jóléti állam ideáljának megfelelően a fogvatartottakhoz nem 'szörnyetegként' viszonyulnak, hanem olyan emberi lényként, akiknek szükségük van a segítő kezelésre és a nevelésük elősegítése érdekében kifejtendő aktív társadalmi erőfeszítésre.” Ruzsonyi Péter: A skandináv államok büntetés-végrehajtási rendszerének elemzése. Börtönügyi Szemle. 2011. évi 1. szám. 8. oldal.

¹⁶ Szempontjai különösen az alanyi jogok, az emberi méltóság, az identitás, a személyiség megóvása, az állami visszaélés lehetősége, majd tipikusan a gazdasági (költségvetési) szempontok jelennek meg. VÖ: Catherine Appleton and Bent Grover: Im. 609-612. p.

¹⁷ A kutatómunka során a hazai és az európai szakirodalmat vizsgálva is ez felmerült, ezzel szemben az amerikai

eredetű emberi jogi tételekre koncentráltan vizsgálja a jogalkotó és a jogalkalmazó ténykedését, az alkotott jogot és annak élő gyakorlatát, illetve vizsgálja a végrehajtás során az emberi jogok érvényesülését.¹⁸ Szemléletmódja új megvilágításba helyezi a büntető és büntetés-végrehajtási jogot, több visszásságot, problémát és új kérdéseket is felvet, nem ritkán valós emberi jogi sérelmekre mutat rá, illetve hívja fel a figyelmet. Az irányzatnak vannak a jogtudományba új és lényeges szempontokat hozó gondolatai, javaslatai, de összességében – koncepcionálisan, illetve a társadalom érdekeinek védelme szempontjából – mégis aggályaim vannak e felfogást illetően, annak a kiindulópontjával, hipotéziseivel nem értek egyet.¹⁹

Ebben a megközelítésben ugyanis az elkövető, vagy az elítélt sokszor mint az állami erőszak, visszaélés potenciális áldozata jelenik meg, aki egyedül áll szemben az állam uralkodó-elnyomó hatalmával és a rosszhiszemű eljárásával szemben.²⁰ Kiszolgáltatott az állami hatalomnak és az azt gyakorló állami erőszakszervezet voluntarizmusának.²¹ Ennélfogva fokozott figyelemre érdemes és védelemre szorul. E hipotézis szerint az állam szélsőséges, erőszakos, hatalmával sokszor visszaélő, szervezetei által túlbujánzó és sok esetben szükségtelen hatalmi tényező, amely a neki kiszolgáltatott egyént elnyomja, kezdeményezéseit elfojtja, rugalmatlan, merev szabályait megszegőket kriminalizálja, megbélyegzi, és egzisztenciájában és személyi szabadságában fenyegeti.²²

Egyes esetekben az elkövetőt áldozattá formálja, de minimálisan megosztja a bűncselekményért való felelősséget az elkövető és a társadalom között.²³ Így alapvetően nem az elkövető által elkövetett bűncselekményre, nem a megsértett jogrendre, a károsult társadalomra és a sértettre koncentrálnak, hanem a bűncselekmény elkövetőjére, illetve az állami akarat révén megindult eljárás terheltjére mint közjogi jogviszony központi szereplőjére.²⁴ Egyszerre vizsgálja a büntetőjogot, a büntető-eljárásjogot és a büntetés-végrehajtási jogot, úgy mint az elkövető, illetve a terhelt életére, személyi szabadságára, egzisztenciájára közvetlenül ható jogszabályok

szakirodalom-elemzésem azt támasztotta alá, hogy az USA-ban a jog és rend irányzat tekinthető uralkodónak a tudományban is.

¹⁸ VÖ: a Helsinkai Bizottság hazai bv. intézetekkel kapcsolatos jelentéseivel, Bv Kódex tervezethez fűzött véleményével.

¹⁹ Ezt a fajta megközelítést, szellemiséget jól visszaadja: Joseph Tutto: Eliminating the effective death sentence of life without parole. The Forum. Vol. 1. Issue 1. Article 2. May 2014 12-28. p.

²⁰ VÖ: „Sokszor érezzük azt, hogy védtelenek vagyunk a hatalmas állammal szemben. Sokan közülünk (...) még kiszolgáltatottabbak: gyakrabban éri őket diszkrimináció, vagy nem tudják a saját érdekeiket érvényesíteni, mert például nincs pénzük ügyvédi segítségre, ha sérelem éri őket.” <http://www.helsinki.hu/kik-vagyunk/> 2017. 08. 29.

²¹ VÖ: „Az állam és az egyén viszonya egyenlőtlen. A jogvédelem lényege és szépsége, hogy a jog eszközeivel sok esetben kiegyenlíthető az állami szervezetrendszer erőfölénye az emberrel szemben. A hatalom a jog szabályrendszerén keresztül rákényszeríthető, hogy meghajoljon az egyén előtt, és tiszteletben tartsa szabadságát.” <http://www.helsinki.hu/kik-vagyunk/a-csapat/dr-kadar-andras-kristof/> 2017. 08. 29.

²² Szemben a klasszikusnak tekinthető és általánosan elfogadott, Szent Ágostonig visszavezethető tétellel, mely szerint az állam a közjó szolgálója, mely segíti a céljai elérésében és védi az egyént, és keretet biztosít a számára a személyisége kibontakozásához. VÖ: Szent Ágoston: Isten városáról I-IV. Kairosz Kiadó 2005-2009.

²³ „A holisztikus szemléletmód az egyén és a társadalom közös felelősségét vizsgálja.” Ruzsonyi Péter: Im. 8. oldal.

²⁴ „A tudományos megközelítést, a kutatásokat sokszor egyoldalúnak érzem, mert mindig az elkövető, illetve az elítélt oldaláról vizsgálja a jogintézményeket, és a sértett oldaláról például soha.” Varga Roland bv. bíró felszólalása a MIA-n 2017. 03. 17-én tartott konferencián. /Saját jegyzet/

össességét és azok jogalkalmazói gyakorlatát.²⁵ Központi kérdése ugyanakkor a bírói gyakorlat alakulása, a büntetés kiszabás iránya, nem titkoltan az enyhébb büntetés kiszabási gyakorlat előmozdításának szándékával.²⁶

Meggyőződésem szerint ahogy egyetlen irányzat sem, úgy az egyént középpontba állító megközelítés sem tud pártatlan maradni, és azt korántsem az elfogulatlanság jellemzi: miután az elkövetőt eleve az állam potenciális áldozatának tekinti, így a jogrendszert és különösen annak szankciórendszerét az ő oldaláról vizsgálja és folyamatosan kritizálja, annak alig leplezett szándékával, hogy az állam hatalmát és mozgásterét korlátozza, a szankciórendszerét felpuhítsa.²⁷ További célja, hogy a bíróságokat pedig az enyhébb ítélkezés irányába mozdítsa el.²⁸ Ha adott esetben pedig az állam részéről valóban jogsérelem érte a terheltet, úgy az esetet piedesztálra emeli, a megtörtént sérelemre mint előfeltevése egyértelmű bizonyítékára tekint.²⁹ Az állami eljárásokban a hatóság részéről a rosszhiszeműséget, a pártoskodást, a sommás és szakmaiatlan eljárást sokszor eleve vélelmezi.³⁰ Ezzel igazolva az áldozati elvet és az állam rosszhiszeműségét, hatalomgyakorlásának kártékonyosságát. Lényegében minden állami jogsértés és annak már elvi lehetősége is örökös hivatkozási pont a számára.³¹ Álláspontjának az alátámasztására sok esetben a tényszerű adatokat nélkülöző véleményét tényként rögzíti, az ellenvéleményeket

²⁵ VÖ: „A büntetőpolitika és intézményrendszere (elsősorban a börtön) az állam saját állampolgáraival szemben alkalmazott erőszak alkalmazásának egyik leglényegesebb megnyilvánulása, szimbóluma.” Somogyvári Mihály: Büntetőpolitika és legitimáció. im. 53. oldal.

²⁶ Ez alól egy kivétel van, a hivatali bűncselekmények köre. Amennyiben ugyanis hivatalos személy követ el bűncselekményt, pl.: hivatali visszaélés büntetést, úgy az irányzat éppen a szigor hiányolja. VÖ: a Helsinki Bizottság véleményével, melyben a hivatalos személyek által elkövetett bűncselekmények szankcionálását sérelmezi. „Rendőrok ellen indított büntetőeljárások ritkán kerülnek bíróság elé, és az enyhének tűnő ítéletek gyakran zárulnak azzal, hogy a megtévedt rendőrt előzetesen mentesítik a büntetett előlélethez fűződő hátrányos jogkövetkezmények alól. Ennek pedig az az eredménye, hogy a bűnös tovább szolgálhat.” <http://www.helsinki.hu/rendeszet-es-bunteto-igazsagszolgalatas/> 2017. 08. 30.

²⁷ Ennek szerves részét képezi a büntetőjogi eszközrendszer folyamatos gyengítésére irányuló törekvés. Ebből kifolyólag társadalmi közmegegyezés, kompromisszumos eredmény és a nyugvópont elérése kizárt, miután bármilyen engedménytétel további engedményekre vonatkozó követelések megjelenését vonja maga után. VÖ: miután a halálbüntetés abolícionista törekvések az egyes államokban – így Magyarországon is – eredményt hoztak, rövid időn belül megjelentek a TЭСZ elleni követelések, sőt egyes államokban már általában véve az életfogytig tartó szabadságvesztés elleni fellépések. Ugyanezt a jelenséget a nemzetközi szakirodalom is alátámasztja, lásd: The abolition of the death penalty and its alternative sanction in South Caucasus: Armenia, Azerbaijan, and Georgia. 4. p. <https://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/05/South-Caucasus-Research-Report-Death-Penalty-and-Alternatives-ENGLISH.pdf>

²⁸ Néhai Pálkás György szerint a humanizmus jegyében „mintha arra törekednének, hogy lebontsák az egész állami, büntető, represszália rendszert.” Firon András: Káinbélyeg. Panoráma Kiadó, Budapest. 1991. 135. oldal.

²⁹ E körben egészen súlyos megállapításokkal is találkozhatunk, VÖ: „A kutatás következtetései szerint a kínzás (bántalmazás hivatalos eljárásban, kényszervallatás, jogellenes fogva tartás) visszaszorításának garanciális jogintézményei hatékony gyakorlati érvényesülésében két tényező jelent akadályt. Egyrészt a büntetőeljárások eredményessége érdekében kifejtett politikai/vezetői nyomás, amelynek következtében a statisztikai szemlélet kiemelkedő jelentőségre tett szert, és az eredményesség akár súlyos jogsértések árán is elérendőnek tekintendő. Lejt a pálya – a hivatásosok által elkövetett bántalmazások (2015) -” <http://www.helsinki.hu/lejt-a-palya-a-hivatasosok-altal-elkovetett-bantalmazasok/> 2017. 08. 29.

³⁰ VÖ: „Az előzetes letartóztatás olyan, mint a börtönbüntetés – jogerős bírói ítélet nélkül. Sokszor rendelik el automatikusan, csekély súlyú esetekben is.” <http://www.helsinki.hu/rendeszet-es-bunteto-igazsagszolgalatas/> 2017. 08. 29.

³¹ VÖ: „Mindenki kerülhet olyan helyzetbe, hogy kiszolgáltatottá válik az állam hatalmával szemben.” <http://www.helsinki.hu/rendeszet-es-bunteto-igazsagszolgalatas/> 2017. 08. 29.

pedig tévhitként stigmatizálja.³²

Álláspontom szerint a közjog részét képező büntetőjogban, illetve úgy általában és kiterjesztő értelemben használt büntető igazságszolgáltatásban helytelen megközelítés a rendszert, azt intézményeket, a büntető igazságszolgáltatást szolgáló állami szervek szolgálatát az elkövető, illetve a terhelt oldaláról vizsgáló szemléletmód.³³ A bűnözés, bűnüldözés és igazságszolgáltatás bonyolult kontextusából, összefüggéseiből az elkövető, illetve a terhelt szempontjait, érdekeit nem lehet kiragadni és ennek megfelelően vizsgálni az egész rendszert.³⁴

Véleményem szerint helyesebb a büntetőjogra úgy tekinteni mint társadalomvédelmi jogra, amely a legszélsőségesebb, legextrémebb jogsértésektől és elkövetőiktől védi meg – megjegyzem, utolsó lehetséges eszközként – a társadalmat. Rendszertanilag a közjogba tartozik az eljárásjoggal és végrehajtási joggal együtt, így határozott álláspontom szerint rendszerének, intézményeinek, és szabályai megítélésének egyetlen elfogadható megközelítése lehet, ez pedig a közösségi szemlélet. Az a hozzáállás, amely szerint az egyén a maga elvitathatatlan, őt minden körülmények között megillető alapvető jogaival és minden személyes értékével, tulajdonságával együtt egy közösség tagja, így az alanyi jogait, lehetőségeit e közösség tagjaként kell megélnie a közösséggel harmóniában, a közösség és annak tagjai alanyi jogaira és érdekeire figyelemmel, azt tiszteletben tartva. Ebben a megközelítésben az egyén nem áll szemben a közösséggel és nem is lehet áldozata a közösségi „elnyomásnak”, hiszen ilyen nem létezik, hanem a közösség által neki biztosított jogokkal és lehetőségekkel a közösség szempontjait is érvényesítve élő, azt e szempontok szerint gyakorló személy, akinek az identitását maga a közösség, a közösséghez tartozás, a közösség hasznos tagjának minősége és tudata adja meg. Ebben a viszonyrendszerben tehát az egyén a közösség által válik egyénné, a közösségi létezés kreál belőle igazi személyt, önálló személyiséget, és ennek nyomán válik értelmes létezővé, emberségét így nagyrészt ennek köszönheti. Arisztotelészi definícióval élve: az ember „zoon politikon” azaz társas lény. Ebből következik, hogy fogalmilag kizárt, hogy az ő létezése, érdekei, életének célja és ezek érvényesítése végett gyakorolt alanyi jogai a közösség érdekeivel, céljaival ténylegesen, általános jelleggel és tartósan szembe kerüljenek. Hiszen ebben a felfogásban az egyén és a közösség céljai alapvetően azonosak, de legalábbis azonos töről származnak, és kiegészítik egymást. Egyén és közösség együttműködve éri el a céljait, és biztosítja a fennmaradását, ezért a jogrend értékelvű, melynek központjában a közösség érdekei

³² VÖ: „Tévhit: 'a súlyos bűncselekmények elkövetői nem érdemlik meg, hogy életfogytig tartó büntetésből idővel feltételesen szabaduljanak.'” <http://www.helsinki.hu/a-sulyos-buncselekmények-elkovetoi-megerdemlik-a-tenyleges-életfogytig-tarto-buntetest/> 2017. 08. 29.

³³ Az egyoldalúságra lásd a Penal Reform International jogvédő szervezet fejlődő államoknak – a szankciórendszerük jogállamivá tétele és humanizálása tárgyában – tett javaslatait: The abolition of the death penalty and its alternative sanction in South Caucasus: Armenia, Azerbaijan, and Georgia. 19-20. p., 34-35. p., 46-47., <https://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/05/South-Caucasus-Research-Report-Death-Penalty-and-Alternatives-ENGLISH.pdf>

³⁴ Ennek a megközelítésnek tipikus példáját adja álláspontom szerint Julian Carlos Ríos Martín Life imprisonment in Spain: An inhuman and unlawful punishment c. tanulmánya. <http://www.statewatch.org/analyses/no-259-life-imprisonment-in-Spain.pdf>

állnak.³⁵ A közösségi szemléletből az is következik, hogy akinek az egyéni céljai, érdekei, értékei a fent leírtak ellenére mégis markánsan szembeállíthatóak a többi ember, illetve magának a közösségnek a céljaival, érdekeivel, és értékeivel, vagyis az ellentét nem látszólagos, hanem valóságos, az az egyén önhibájára vezethető vissza, aki ezzel viszont feladta a közösséghez tartozását, kiírta magát abból.³⁶ Ez azonban nem a közösség döntése, hanem a sajátja. Nem a közösség közösi tette ki az egyént, hanem az egyén lépett ki a közösségből. Így a közösség alapértékeinek a tagadása, mint a deviancia legnyilvánvalóbb jele, megszünteti a közösségi tagságot.³⁷ Ezért sem tartom helyesnek a büntetőjog közösségi szemlélettől függetlenített kontrollját, a közösségi szemlélet megkérdőjelezését, vagy az egyén érdekeit a közösségi érdekek elé helyező szemlélettel való helyettesítését. Így nem lehet a büntetőjog világát megérteni, céljait, funkcióját és az eszközrendszerét helyesen értelmezni és

³⁵ Ezzel kapcsolatban érdekes felvetést tartalmaz Gellér Balázs előadásól vett részlet: „Egy jogrend nem lehet világnézetileg semleges. (...) egyes értékeket, vagy legalábbis egy fő értéket a jognak közvetítenie kell. (...) Van-e ilyen érték? Azt kell mondanom, hogy igen, van. (...) ez az érték az embereknek az egyenlősége. Az emberi méltóság az a fogalom, amiben megjelenik az emberek egyenlősége: az emberek méltóságukban egyenlők. Születésüktől fogva azok: aki embertől születik, az mind egyenlő. (...) Mi történik, amikor ún. abszolút jog egyik sem szenvedhet csorbát. Ez a kérdéskör feloldatlan marad – illetve feloldásra kerül egy olyan értelemben, ami a mi, egyébként büntetőjogi dogmatikai gondolkodásunkkal ellentétes, hiszen azt mondjuk, hogy az élet elleni támadást a támadó – a szükséges legkisebb mérték szabályának megfelelően – életének elvétele árán is el lehet háritani. Én úgy hívnám, hogy egy spinozai vagy mondjuk azt, hogy globális emberi méltósági modell. Nincs önálló emberi méltóság, hanem a hétmilliárd embernek van közösen emberi méltósága. Tehát az emberi méltóságok nem egyénre lebonthatóan értelmezhetőek, hanem egy civilizációs emberi méltóságról beszélünk. Ez egyébként a Martens klauzulából – valójában, tehát a civilizált nemzetek közös értékrendszerével egyenlő emberi méltóságból – következik. Egy ilyen felfogás természetesen lehetővé teszi az egyes emberi életek megsértését, és adott esetben lehetővé is teszi a kényszervallatást, illetve a kínzást egy adott szituációban. Ennek egyébként nagyon komoly egyéb, büntetőjogi szankció-rendszerbeli következményei is vannak. A másik emberi méltóság-felfogás ezzel ellentétes. Individuális emberi méltóságokról beszélhetünk. (...) Van egy harmadik emberi méltóság-felfogás, amire azt tudjuk mondani, hogy ez egy individuális kumulatív emberi méltóság-felfogás. Nemzetközi Hágai Bíróság tanácsadó véleménye alapján elvileg meg lehetne kínozni valakit, mert semmi nem olyan abszolút. Nincs olyan abszolút tilalom még a nemzetközi jog terén sem, ami a legrosszabbtól is elzárná az államot, ha a léte forog veszélyben. Felszámoljuk azt a gondolatot, hogy az emberi méltóság az egy gránittömb, azt nem lehet megfaragni, abból nem lehet lejjebb adni. Egy jogos védelmi szituációban, ahol egy bűnös emberi méltóság áll szemben egy büntetlen emberi méltósággal – tehát a támadó a saját emberi méltóságát a támadással elkezd erodálni – lehetővé válik, hogy mégis azt mondjuk, hogy amikor én megölöm a támadót, ezt azért tehetem meg, mert ő saját döntése alapján feladta az emberi méltóságának a támadhatatlanságát. Ez az az erózió tehát, az emberi méltóság eróziója – ami csak a jogosulttól származhat –, ami ezt lehetővé teszi; a büntetéstani következményekre, az életfogytig tartó szabadságvesztés következményeire is hatással van e modell, hiszen az emberi méltóság, ha spinozai értelemben értelmezem, tehát globálisként, akkor csakis egy megtorló büntetést eredményezhet: Egy individuális kumulatív megközelítés viszont nem teszi szükségessé ezt a nagyon szigorú megtorló büntetést. Itt komoly generálpreventív érvek is beléphetnek, amelyek viszont elvezethetnek az erodálom, de vissza is szerezhetem az emberi méltóságot gondolathoz, amely viszont nagyon kérdésessé teszi a feltételes szabadságra bocsátásból való végleges kizárás kérdéskörét.” Gellér Balázs: Az emberi élethez és méltósághoz való jog és az új Btk., különös tekintettel a büntetési rendszerre és a jogos védelemre. In: Az új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban. Kiadta az ELTE Bibó István Szakkollégium. Budapest. 2013. Szerk: Hack Péter. 63-68. oldal.

³⁶ „Aki bűnözik, az morális szempontból mindig aberrált. Morális szempontból. Csak nem elmeorvos-szakértői szempontból. A determináltság ellenpólusa, hogy az embernek van szabad akarata.” Idézet Pálincás Györgytől. In: Firon András im.136. oldal.

³⁷ Ezt érdemes összevetni azzal, hogy adott esetben milyen következményei vannak annak, ha egy társadalomban a közösségi érdekek elé egyre inkább az egyéni jogok és érdekek kerülnek: „Az emberi jogok előtérbe kerülésével csökkent a társadalmi kontroll, amely a viselkedés külső szabályozásában játszik szerepet. (...) a külső kontroll és a viselkedési korlátok gyengesége jobban kedveztek a pszichopátiás személyiségfejlődésnek.” Boros János nyilatkozata. Danó Anna: A bűnisméltók személyiségjegyei. De Jure Jogászok Magazinja 2006. évi 2. szám 35-36. oldal.

alkalmazni a közösségi szemlélet elvetésével.³⁸

A büntetőjog társadalomvédelmi jog, a végső eszköz a megsértett jogrend helyreállítására, a társadalom védelme érdekében, ezért ennek tudatával és ennek megfelelően kell azt alkalmazni, illetve intézményrendszere megfelelő elemét kiválasztani, így dönteni pl.: az alkalmazandó szankcióról és annak mértékéről. Az elkövető egyéni érdekei – melyek között a leggyakrabban előforduló nem más, mint a jogszerű következmények alóli kibúvás – általában nem lehetnek relevánsak. Vagy csak annyiban lehetnek fontosak, amennyiben nem ellentétesek a közösség érdekeivel és a jog társadalmi céljaival. Ugyanakkor nem lehet a megközelítés túlságosan sértettközpontú sem, a sértett egyéni érdekeinek a túlhangsúlyozása ugyanis véleményem szerint ugyanúgy szélsőséges álláspont elfogadásához vezethet.³⁹

Ennek megfelelően a társadalom érdekeit központba helyező, kimért, a szélsőségektől, így különösen a bagatellizálástól, illetve a pusztá, nyers bosszútól mentes, arányos felelősségrevonás eredményezheti azt, hogy a büntető igazságszolgáltatás betölti a társadalmi rendeltetését.⁴⁰ Álláspontom szerint tehát a feltétlenül szükséges és egyben elégséges szankció így csak a közösségi szemlélettel található meg.⁴¹ Ebben immanens módon benne van az is, hogy a szankciónak olyannak kell lennie, amely megfelel a közösség jogfelfogásának, igazságérzetének is, amely nem ellentétes a társadalom igazságszolgáltatással szembeni elvárásaival, a közösségi jogtudattal. Ugyanis amennyiben a jog válasza a jogsértésre olyan, amit a társadalom zsigerből elutasít és ami ellen lázad, mert a természetes igazságérzetével kirívóan ellentétes, az a jogkövetkezmény nem lesz alkalmas arra, hogy betöltse a társadalmi célját, rendeltetését.⁴² Ha pedig ezt nem képes elérni, úgy a jog szükségszerűen elveszíti a társadalmi együttélés rendezésében betöltött szerepét, vagy ez a funkciója legalábbis csökken, tehát a jog veszít a szerepéből és értékéből, devalválódik, szerepe az életviszonyok irányításában, befolyásolásában,

³⁸ VÖ: „A büntetőjog nem kérdés, hanem válasz. Nem kellene belőle kérdést csinálni.” Márki Zoltán im.

³⁹ Nagy Ferenc a szemléletmód veszélyeivel összefüggésben további szempontokra és veszélyekre hívta fel a figyelmet, szem előtt tartva a szélsőséges erőszak egyes formáinak (pl.: a terrorizmusnak), illetve az extrém bűnözésnek a megerősödését: „A büntetőjog és a biztonság áldozatul esik a növekvő preventív hatékonysági gondolkodásnak. A preventív rizikókorlátozási cél igazol minden állami beavatkozási eszközt. (...) Míg az előző büntetési elméletekben az ember alany státusszal rendelkezett, most a társadalmi rendszer került a helyébe. (...) Ezzel a büntetőjog hatókörének tartós kiterjesztése, a büntetőjog expanziója megmarad. Fontos jellemzője a szimbolikus büntetőjog megjelenése és térhódítása.” Tanulmánya szerint mindennek pedig következménye lehet a büntetendőség túlzott előrehozatala és az aránytalanul súlyos szankciók alkalmazása, az eljárási garanciák leépítése mellett. „(...) Fennáll az a veszélyes lehetőség, hogy a jogállam helyébe a biztonsági állam és biztonsági büntetőjog lép.” Dr. Nagy Ferenc: Az ellenség-büntetőjogról, a jogállami büntetőjog eroziójáról. Magyar Jog. 2007/2. 66-70. oldal.

⁴⁰ „A szigorúság kritériuma, hogy megfelelően hatékony, elrettentő legyen a törvényesség, a jogállamiság keretei között. (...) Szem előtt kell tartanunk, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás a társadalomra legveszélyesebb normasértésekért történik.” Vókó György: A büntetés-végrehajtási jog szerepe a jogállamban. Börtönügyi Szemle 2014/1. 3. oldal.

⁴¹ VÖ: „A büntető igazságszolgáltatás jellegéből fakadóan rendelkezik egy morális tartalommal, bizonyos értelemben a társadalom intézményesült igazságérzete jelenik meg benne.” Somogyvári Mihály: Büntetőpolitika és legitimitáció. Börtönügyi Szemle 2012. évi 3. szám. 52. oldal.

⁴² „Ha a többség számára a büntetési rendszer igazságtalan és morálisan elfogadhatatlan, az torzabb következményekkel jár, mint a halálbüntetés törvényes alkalmazása. (...) A büntetés legitimitását nem egyedül a visszatartó erő adja, hanem az is, hogy a társadalom igazságérzete és a jogi szankciók minél inkább egybeessenek.” Hack Péter: Érvek a halálbüntetés mellett HVG 2014. augusztus 9. 73. old.

rendezésében csökken. Ez pedig nem kívánatos, hiszen mindez felerősíti az olyan tendenciákat, amelyek az egyéni igazságkeresés, a privát felelősségrevonás közösségen kívüli, és éppen ezért ellenőrizhetetlen útjaihoz, pl.: a vérbosszú, stb. szélsőségei felé vezetnek. Ebből következik, hogy az az elkövető jogait oly módon kell védeni, hogy a jog társadalmi céljai ne szenvedjenek csorbát, az egyén jogai ne kapjanak eltúlzottan nagy hangsúlyt. Ennek pedig kiindulópontja az, hogy a szankciórendszer értékelését se a büntetéssel érintett egyén oldaláról végezzük el.⁴³ Az alanyi jog társadalmi szerepe ezért kiemelten fontos, ez az alanyi jog másik oldala, ennek esetleges figyelmen kívül hagyása az állami hatalom indokolatlan korlátozására és a szankciórendszer leépítésére vezethet.⁴⁴

Emberi jogi szempontból számos alapvetően fontos, az egyén jogvédelmét az államhatalommal szemben biztosító, a jogfejlődés szempontjából kardinális elveket fektetett le például az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB). Az általa lefektetett elvek jelentős része időt állónak bizonyult, a gyakorlatban megszilárdult, és a társadalmi közjó szolgálatához nagyban hozzájárult. Nem kérdés, hogy ezen elvek követése feltétlenül helyeselhető. A gyakorlatba való átültetés során azonban egyes elveknél komoly visszásság, és gyakorlati nehézség merült fel, melyekre választ az EJEB-től nem kaptunk. Nem ritka, hogy a különféle elvek összeegyeztethetetlenek, és a kollízió feloldása nehézkes, vagy lehetetlen. Mindez pedig erodáló hatású. Rendszert alkot-e az olyan jog, amelyben feszülő és fel nem oldható ellentétek vannak? Képes-e az ilyen normarendszer a célját betölteni? Egyre többször észlelhető az emberi jogi bíróság gyakorlatában a diszfunkciót eredményező elvek lefektetése. Felvethető például, hogy mennyi ellentmondásos határozat született már az EJEB-en az életfogytig tartó szabadságvesztést illetően.⁴⁵

Felmerül a kérdés, hogyan érvényesülne például a tettarányosság elve, ha a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést eltörölnék, azon az alapon, hogy az az emberi méltóságot sérti.⁴⁶ Abban ugyanis társadalmi közmegegyezés⁴⁷ van, hogy extrém esetekben csak ez a büntetés állhat arányban a kirívó tárgyi súlyú bűncselekménnyel.⁴⁸ Itt tehát egy alapvető büntetés-kiszabási elv, a tettarányosság

⁴³ Az megítélésem szerint az alábbi, hasonlóan túlzó és egyoldalú értékelésekhez vezethet: „Az életfogytig tartó szabadságvesztés a szabadság tagadása. (...) az emberi méltóság negligálása.” Julian Carlos Riós Martin. im.

⁴⁴ „Egy hatékony és hosszú távú büntetőpolitika immanens tulajdonsága, hogy mentes mindenfajta eltúlzott reakciótól, (...) pontjai az alapvető jogok védelméhez fűződő elemi érdekekkel összeegyeztethetőek.” Korinek László: Kriminológia. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Budapest, 2010. 430. oldal.

⁴⁵ Robert Spano, az EJEB bírójának 2014. november 13-án Strasbourgban az Emberi Jogok Európai Bíróságán tartott előadásából is ez következik, erre az inkohereciára utalt az EJEB bírója is. Az előadás jegyzetei tőlem /P. A./.

⁴⁶ Ezzel szemben a jogvédelmi oldalon az elítélre és az elítélt érdekeire koncentrááló érvekkel találkozhatunk: „A büntetés megfosztja az elítéltet az identitásától, (...) az elítélt nem kapja meg a minimális teret és időt, hogy kiteljesedjen, a büntetése számára mély depressziót okoz, az elítélt elveszíti a kontrollt a saját élete felett. A börtön lerombolja a szocializációs képességet. (...) Az elítélt nem szervezheti és nem tervezheti önállóan az életét, elveszíti a morális autonómiáját.” Julian Carlos Riós Martin. im.

⁴⁷ Az ún. nemzeti konzultáción a válaszadók 90%-a támogatta a TÉSZ jogintézményét, és annak az Alaptörvényben való védelmét. http://www.atv.hu/belfold/20110327_tenyleges_elfogytiglan_a_valaszadok-90_szazaleka_tamogatja_video

⁴⁸ „Létezik-e egyáltalán tettarányosság? Nem szubjektív kategória? A szemet szemért elvben még reális volt a tettarányosság. Amióta a Tálío elvet felülírtuk, erősen társadalom- és kultúrafüggő a szankciórendszer alakulása. 1999-ben az ENSZ egy áldozatvédelmi vizsgálatában egy jogesetet kellett megítélni. Míg a Lajtától keletre egyöntetűen szabadságvesztést, addig nyugatra közérdekű munkát indítványoztak egy lopási cselekményért.”

elve, és egy alapvető jog, az emberi méltósághoz fűződő alanyi jog kerülhet egymással ellentmondásba.⁴⁹

Ami a közösségi szemlélet kritikáját illeti: egyáltalán nem ritka az az álláspont, hogy a közösségi szemlélet a jogban csak egy egyszerű állami szabályozó eszközt lát, lényegében végrehajtási eszközt a voluntarista állami akarat érvényesítésére, a cél szentesíti az eszközt elv alkalmazásával. Így ezen szemlélet kritikái szerint a jog közösségi felfogása a jogban nem is egy elvekkel átítatott rendszert lát, csak a pusztán eszközt a mindenkori akarat érvényesítésére. Ezért nincsenek benne abszolútumok, nincsenek benne megkérdőjelezhetetlen értékek, alapelvek, elidegeníthetetlen alanyi jogok. Ezért az aktuális igények, elképzelések szerint az bármikor alakítható, érdekek kiszolgálójává tehető, nem megbonthatatlan és egymással szorosan összefüggő, egymásra ható, logikai egység és zárt rendszer. Miután nem ritka, hogy a közösségi szemléletről ilyen, véleményem szerint hamis kép rajzolódik ki, nem is meglepő, hogy ennek kritikái a közösségi elvben a jog tagadását látják, és az irányzatot elvetik. Éppen ezért felmerül a kérdés, hogy miért az elkövető, vagyis a bűncselekmény alanya oldaláról vizsgáljuk a büntetőjogot, vagy a büntetőeljárás-jogot miért a terhelt, a büntetés-végrehajtási jogot pedig miért az elítélt oldaláról közelítjük meg? Hiszen az illető az ügyben érintett, és éppen ezért nem elfogulatlan és pártatlan megközelítésről van szó ebben az esetben. Vagy fel sem merül az a kérdés, hogy mi a büntető igazságszolgáltatás feladata: az elkövető védelme a feldühödött és emiatt szélsőséges tömegektől, vagy inkább a társadalom védelme a deviáns, a társadalom rendje, értékei, tagjai ellen támadást intéző elkövetőtől? A szigorú szankciók elvetésével nem áll-e fenn a veszélye annak, hogy a közösséggel szembeforduló, és éppen ezért a közösségi szankcionálásra méltó egyént a jog túlzott védelem alá helyezi, és a megsértett társadalmat kiszolgáltatottá teszi a devianciával szemben? Szabad-e az ebből adódó kockázatokat felvállalni és azokat az elkövető helyett a társadalomra telepíteni? Egyáltalán: miért a jogaiban megsértett közösség viselje az egyén jogsértéséből eredő kockázatokat, miért nem maga az elkövető?⁵⁰

Nyilván az lenne az ideális, ha a büntetőjog pont annyira lenne szigorú, amennyire a bűnözés volumene és minősége azt megköveteli. Ennek mértékét azonban a jogalkotás és a jogalkalmazás során is rendkívül nehéz előre

Kerezsi Klára személyes közlése 2017. március 13-án.

⁴⁹ „Ha egy jogintézményre nincs szükség, úgy azt a gyakorlat kiveti magából. Ha a TÉSZ-re nem lett volna szükség, úgy nem lenne gyakorlata, és az eltelt tizennyolc év alatt kikerült volna a Btk-ból. Ehhez képest a TÉSZ az Alaptörvénybe is bekerült, cizelláltabb lett a szabályozása, megerősödött, és a mögöttes társadalmi vita sem arról szólt, hogy ezt a szankciót el kellene törölni. A szabályozás igazi anomáliákat nem hozott fel. Így bizonyítást nyert, hogy ez a jogintézmény nem jogállamiatlan.” Balla Lajos: Büntetéskiszabási kérdések az emberölés büntetettével összefüggésben, különös tekintettel az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésére. 2017. március 17-én a Magyar Igazságügyi Akadémián megrendezett, *A feltételes szabadságra bocsátás bírói gyakorlata, az emberölési ügyek büntetéskiszabási gyakorlata, különös tekintettel a feltételes szabadságra bocsátás alkalmazására c.* konferencia előadásából. (Saját jegyzet)

⁵⁰ VÖ: „A társadalmi felháborodás és a morális színezet miatt a büntetőpolitika óriási és csábító potenciállal rendelkezik. (...) A büntetőpolitika talán egyik legproblematikusabb része annak tettenérhetősége. Azaz, valóban társadalmi érzületet szolgál-e ki vagy sem.” Somogyvári Mihály: Büntetőpolitika és legitimitáció. *Börtönügyi Szemle* 2012. évi 3. szám. 54. oldal.

meghatározni.⁵¹ Ráadásul ez a társadalmi viszonyokkal együtt folyamatosan változik. Ezért utólag igazolódik be, hogy a szankciórendszer, illetve a konkrét ügyben kiszabott szankció a célját elérte-e, nem volt-e súlytalan vagy éppen eltúlzott. Ezért felmerül a kérdés, ha már tökéletes büntetőjog nem alkotható, és a jogalkalmazás sem lehet tökéletes, úgy mi a jobb, felvállalni egy nyilvánvalóan enyhe büntetőjogot enyhe szankciórendszerrel és bírói gyakorlattal, melynek következménye lehet a prevenció helyett a bűnözés generálása, vagy esetleg a társadalom védelme érdekében inkább szigorú rendszert kell fenntartani, amely egyes, szélsőséges esetekben a túlbüntetés kockázatát hordozza magában? Kérdés, hogy ki és mit kockáztat az előbbivel, és mit az utóbbival? Véleményem szerint az első változat a kockázatokat a társadalomra, míg az utóbbi az elkövetőre telepíti.⁵² Az előbbinél mindenki, az utóbbinál csak az elkövető viseli a rendszer ódiumát, mely a szükségszerűen jelentkező hiányosságaiból, hibáiból ered, és akarva-akaratlan sérelmekhez vezet. Kérdés, hogy a közjogi eredetű büntetőjog mennyiben alkalmas funkciójának, a társadalom hatékony, magas szintű védelmének a betöltésére akkor, ha jogfilozófiai, ideológiai alapja egyénközpontú, ráadásul az egyén közösségnek való kiszolgáltatottságát hangsúlyozó? Közjogba tartozó jogterület kiindulási pontja lehet-e az egyén? Határozott álláspontom szerint nem, a közjog középpontjában ugyanis a közösségnek kell állnia. Ha pedig a bűnözés jelenségét társadalmi beilleszkedési zavarként fogjuk fel, melynek káros hatásai eleve nem az elkövetőt, hanem a társadalmat terhelik, úgy ennek a jelenségnek a felszámolására irányuló törekvések kockázatait már végképp nem szabad a társadalomra telepíteni. A bűnüldözés, büntető igazságszolgáltatás valamennyi kockázatát így már magának az okozónak, az elkövetőnek kell viselnie, és nem a társadalomnak.⁵³ Nem érdemel a jogrendet megsértő személy fokozottabb, szélesebb jogvédelmet, vagy megkülönböztetett bánásmódot ugyanis mint maga a társadalom, illetve a normakövető egyén. Azt gondolom, hogy nem lényegtelen kérdések ezek, hiszen mindez immanens eleme a bűnözéssel, bűnüldözéssel járó kockázatmegosztás problémájának, a szankciórendszernek és az annak csúcsán álló büntetésnek is.

Az a társadalom, amely nem képes megvédeni magát a bűnözéssel szemben, halálra van ítélve. De tegyük hozzá azt is, hogy nem érdemtelenül, mert csak a

⁵¹ Somogyvári Mihály is hangsúlyozza az ésszerű arányosságra törekvést a büntetőpolitikában. Álláspontja szerint el kell kerülni azt, hogy a szakmai meggyőződések háttérbe szoruljanak, és ezek helyét átvegye a társadalmi érzületekre alapozó, indokolatlanul szigorú és kontraproduktív intézkedések alkalmazása. Ugyanakkor hangsúlyozza a másik véglet elkerülésének a fontosságát is amikor arra utal, hogy ha a politikai döntéshozatal figyelmen kívül hagyja a társadalmi elvárásokat, úgy az egyrészt mitől lesz demokratikus, másrészt az ilyen alapon szerveződő intézmény és jogrendszer elveszíti a legitimitását. Somogyvári Mihály: im. 51. oldal.

⁵² „Kérdésünk vizsgálatát a 'kinek az érdeke?' klasszikus nézőpont érvényre juttatása mellett a 'kinek okoznánk kárt vele?' szemlélet beemelésével célszerű elvégezni.” Ruzsonyi Péter: Életre ítélve – sorozatgyilkosok a rácson innen II. rész. Börtönügyi Szemle 2016. évi 3. szám 53. oldal.

⁵³ Számos állam a kockázatok csökkentése végett inkább a szigorúbb büntetőjogi megoldásokat választja. Ahogy azt Vókó György is megállapította, világszerte a „jog és rend” szemléletű, vagy másként fogalmazva a „kemény kéz” büntetőpolitikája erősödik, nő az átlagos fogvatartási idő és a börtönrezsimek is egyre inkább szigorodnak. Szemtanúi lehetünk a neoklasszikus büntetőjogi irányzat térnyerésének, egyidejűleg a kezelési (treatment) ideológia bukásának. Egyre több diszfunkció észlelhető a skandináv végrehajtási modellben is. Vókó György: A büntetés-végrehajtás sajátosságai és tapasztalatai Európában. Kriminológiai Tanulmányok 50. 246. oldal. Szerkesztette: Vókó György. OKRI Budapest, 2013.

társadalmon múlik, hogy milyen büntetőjogot alkot magának. A közösségi szemlélet szerint határozott, szigorúan arányos büntetőjogra van szükség, mert ez sokkal inkább alkalmas lehet arra, hogy a prevenció célokat elérje, egyben a tetтарыnyosságot érvényesítse, a társadalom jogtudatát növelje, felelősségérzetét, és a jogkövetést előmozdítsa.⁵⁴ Az enyhe szankciórendszer és jogalkalmazás magában hordozza a prevenció célok elérése helyett a bűnözés generálásának veszélyét. Tény, hogy prevenció szempontjából elsődleges kérdés a lelepleződés kockázata. Minél nagyobb a lelepleződés veszélye, annál eredményesebben lehet visszatartani a potenciális elkövetőt a bűncselekménytől.⁵⁵ Azt is látni kell azonban, hogy a lelepleződés veszélye vagy annak biztos tudata még nem elégséges a prevenció célok eléréséhez, fontos az is, hogy az elkövető lelepleződése esetén érdemi joghátránnyal számoljon. A lelepleződéstől és a büntetéstől való félelme együtt érheti el a kívánt hatást, és tarthatja vissza őt a cselekmény elkövetésétől. Az enyhe szankciórendszer azonban ezt a félelmet kiiktathatja vagy mérsékli. Az elkövetőben az enyhe szankció hibás visszacsatolási folyamatot indíthat el, melynek eredménye, hogy az elkövető a normasértő életvitelét visszaigazoltnak találja a bíróság érdemi döntésében.⁵⁶

Az állam nem hagyhatja magára a társadalmát, amelyet szolgál, és amely jólétének biztosítására létrejött. A közösséget meg kell védenie a devianciától, de ez csak akkor lehetséges, ha elsődlegesen a közösség érdekeit szem előtt tartva alkotja meg az együttélés szabályait, és azokat a közösségi érdekeknek megfelelően alkalmazza. Az egyén szempontjai csak másodlagosan és csak annyiban vehetők figyelembe, amennyiben a közösség céljaival nem ellentétesek.⁵⁷ Aki a közösségnek valóban tagja, azt a közösség és annak szabályai nem zavarják, nem akadályozzák, nem korlátozzák, hanem a kiteljesedéséhez, önmegvalósításához adnak keretet, lehetőséget, és eszközt. A jog mint közösségi szabályozó eszköz csak akkor töltheti be a funkcióját, ha elsődlegesen az alkotóját, vagyis a közösséget szolgálja, és nem bénítja meg a közösséget a vele szembe forduló egyén érdekeinek szolgálatával. *„A józan gondolkodású humanisták is rájönnek majd, hogy a humanizmus nem föltétlenül az egyed védelmét, hanem valójában a társadalom védelmét jelenti.”*⁵⁸

Mindezek alapján a szankciórendszer és annak csúcsán álló büntetés megítélése és szerepe szempontjából elsődleges, hogy hogyan gondolkozunk a jogról, milyen szerepet tulajdonítunk neki, és milyen értékrenddel közelítünk felé, illetve a jogi

⁵⁴ Ezzel összefüggésben is érdemes elgondolkozni Pálinkás György szavain: *„A társadalom mindennél szentebb oltalma szélsőséges esetben csak az egyes egyének kiiktatása árán biztosítható.”* Firon András: im. 135. oldal.

⁵⁵ Ez alól általában csak az indulati bűncselekmények képeznek kivételt.

⁵⁶ Ettől óvintett néhai Pálinkás György Legfelsőbb Bíróság tanácselnök is. Ezért vallotta következetesen, hogy szigorú szankciórendszerre, és szigorú ítélkezésre van szükség. Erre utalt az ún. humanista halálbüntetés általa kidolgozott elméletével is, amelynek a lényege szerint a társadalomra leginkább veszélyes bűncselekmények elkövetőit sokkal tisztességesebb egy korrekt eljárásban szigorú szankciórendszer alkalmazásával halálbüntetésre ítélni. /Dr. Pálinkás György személyes közlése/

⁵⁷ Az ellenvélemények között nem ritkán az önhibára való hivatkozás tipikus érveit találhatjuk. Ezekben az érvekben közös, hogy a hivatkozás figyelmen kívül hagyja, hogy az egyén önhibájából hozta magát az adott helyzetbe: *„hogyan tudna valaki felkészülni a szabad életre és a szocializációra, ha huszonöt évet fegyintézetben töltött? Milyen pszichológiai hatásokról kellett szenvednie a büntetése alatt? Milyen társadalmi, baráti, családi kapcsolatai lehetnek még huszonöt év után? Milyen hivatást, szakmát sajátíthat el huszonöt év alatt a fegyintézetben?”* Julian Carlos Rios Martin im.

⁵⁸ Idézet dr. Pálinkás Györgytől. Firon im. 131. oldal.

gondolkozásunkat a korszellem milyen irányba befolyásolja. A szemléletmód a jogalkotásnak és a jogalkalmazásnak lényegi eleme, mert ez teszi a jogot élővé, végső soron ez dönti el, hogy mi a jog. Az egymással versengő szemléletmódok közül pedig meggyőződésem szerint csak egy lehet a helyes: a közösségi.⁵⁹

Az életfogytig tartó szabadságvesztés alkotmányossági kérdései. A TÉSZ társadalmi vitája

Az életfogytig tartó szabadságvesztést az 1978. évi IV. tv. hatálybalépése óta ismerte. 1999. március 1. előtt életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a bíróságnak meg kellett határozni azt az időtartamot, amit a terheltnek feltétlenül le kellett töltenie, ennek letöltése után azonban – ha annak feltételei fennálltak – megnyílt a lehetőség a feltételes szabadságra bocsátásra. Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés – mint ahogy a nevében is benne van – nyelvtani jelentése szerint elvileg életfogytig, vagyis halálig tart, így elméletileg csak kivételesen és szigorú feltételek teljesítése esetén van lehetőség az elítélt feltételes szabadságra bocsátására.⁶⁰ Ebből következik, hogy az elítéltek nem volt alanyi joga arra, hogy meghatározott tartam eltelte után szabaduljon. Általában azonban az volt a gyakorlat, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltet is feltételes szabadságra bocsátották. Vagyis az elítéltek alappal számíthattak arra, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésük ellenére előbb-utóbb kikerülnek a fegyházból. A halálbüntetés eltörlése előtt ennek a veszélye többnyire fel sem merült, mert az ilyen – kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekményt – elkövetőket halálra ítélték. A halálbüntetés eltörlése után a magyar büntetőjog szankciórendszerében egy új keletkezett, amit a „klasszikus” (vagyis a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét meghagyó) életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés nem volt képes betölteni.⁶¹ Ez komoly aggályokat váltott ki, mivel a büntetőjog éppen a legelvetemültebb bűncselekmények elkövetőivel szemben vált – ha nem is eszköztelenné, de – képtelenné arra, hogy tettarányos, megfelelően súlyos büntetéssel reagáljon az általuk elkövetett bűncselekményekre, és egyszer s mindenkorra megóvja a társadalmat a kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekményeket elkövetőktől. Vagyis az általában több emberéletet gátlástalanul kioltó, aljas indokból, nyereségvágyból, különös

⁵⁹ Vö: „Az államnak nincs drágább jószágja, amit őrizzen és ápoljon, mint épp a nemzeti jogérzet. (...) Mindeneknek egészséges, erős jogérzete az állam önerejének legbővebb forrása. (...) A nép ereje egyet jelent a jogérzet erejével: a nemzeti jogérzet ápolása az államé és egészség ápolása. (...) A nép szemében igazságtalanak tűnő minden határozat vagy gyűlölt intézmény károsítja a nemzeti jogérzetet és ezzel a nemzeti erőt. (...) A legtöbb esetben a bűnös nyer oltalmat s a megtámadott lett védtelen. Az egészséges jogérzet teljes elfajulásának és eltompulásának mily mélysége nyílik meg előttünk. (...) A jognak kötelessége tehát, hogy teret engedjen a jogtalanságnak.” Rudolf von Jhering: Küzdelem a jogért. Jog és filozófia. Antológia a XX. század jogi gondolkozása köréből. Szerkesztette: Varga Csaba. Szent István Társulat, Budapest 2001. 18-22. oldal.

⁶⁰ Ismert ettől eltérő álláspont is: „Hosszú időn át az az értelmezés vált széles körben elfogadottá, amely szerint a szó szerinti elnevezéstől eltérően ez a büntetési forma főszabályként nem jelent az elítélt élete végéig tartó fogvatartást.” Nagy Ferenc: A szabadságelvonással járó szankciókról az új Btk.-ban. Börtönügyi Szemle 2014. évi 4. szám 6. oldal.

⁶¹ Vig Dávid a halálbüntetés nélkül maradt magyar büntetőjog eszköztelenségét „lefejezett szankciórendszer” kifejezéssel illette. Vig Dávid: Izoláció a társadalomvédelem bűvöletében. Határozatlan ideig tartó szabadságmegvonás Európában. Kriminológiai Közlemények. 46. OKRI Budapest, 2009. 38-51. oldal.

kegyetlenséggel stb. módon – vagyis általában többszörösen is – súlyosabban minősülő emberölés bűntettét elkövetők cselekményeire a magyar büntetőjog nem volt képes adekvát választ adni. Ismert, a Btk. alapján nem csak az emberölés súlyosabban minősülő esetei miatt lehet életfogytig tartó szabadságvesztést kiszabni, de a gyakorlatban csak – általában többszörösen is – súlyosabban minősülő emberölés bűntette miatt szabják ki a bíróságok ezt a büntetést.⁶²

A szabályozás hiányossága sértette a társadalom természetes igazságérzetét, kedvezőtlenül hatott az önkéntes jogkövetésre, és csökkentette a jogba vetett közbizalmat. Alapvetően sértette ugyanis az állampolgárok természetes igazságérzetét az, hogy míg az esetek többségében a kisebb súlyú bűncselekményt elkövető tetтарыos büntetése révén megbűnhődik az általa elkövetett bűncselekményért, addig éppen a kiemelkedő tárgyi súlyú, az élethez való jogot, mint jogtárgyat jóvátehetetlenül sértő bűncselekményt elkövető személyek nem kellő súlyú, aránytalan, és a prevenciós célok elérésére kevésbé alkalmas büntetést kaptak.⁶³

Ezt a helyzetet ismerte fel jogalkotó és adta meg megítélésem szerint a szükséges, alapjaiban helyes és jogállami keretek közé nagyrészt illeszkedő választ a Btk. életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó rendelkezéseinek megváltoztatásával: bevezette annak lehetőségét, hogy a bíróság az ítéletében életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés kiszabása esetén kizárja a terhelt feltételes szabadságra bocsátásának a lehetőségét.⁶⁴ (Tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, TЭСZ)⁶⁵ ⁶⁶ Sőt, ezen túl úgy rendelkezett az 1978. évi IV.

⁶² Életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető meghatározott esetekben a régi Btk. alapján az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása, a rombolás, a hazaárulás, az ellenség támogatása, a népirtás, az apartheid, a polgári lakosság elleni erőszak, a bűnös hadviselés, a nemzetközi szerződés által tiltott fegyver alkalmazása, a hadikövet elleni erőszak, az emberölés, az emberrablás, az emberkereskedelem, a közveszélyokozás, a terrorcselekmény, a légi jármű, vasúti, vízi, közúti tömegközlekedési, vagy tömeges áruszállításra alkalmas jármű hatalomba kerítése, visszaélés nemzetközi szerződés által tiltott fegyverrel, visszaélés kábítószerrel, szökés, a kibúvás katonai szolgálat alól, a szolgálat megtagadása, a kötelességszegés szolgálatban, a zendülés, a parancs iránti engedetlenség, az előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak, a harcokészültség veszélyeztetése, a parancsnoki kötelességszegés, a kibúvás a harci kötelesség teljesítése alól, azaz összesen huszonnyolc esetben.

⁶³ Ezt megerősíti több egyedi bírói határozatban kifejtett jogi álláspont is, lásd például: a Legfelsőbb Bíróság Bf.IV.668/1997/3. számú, Balogh Lajos és társai ügyében hozott másodfokú ítéletét. Az ügy tárgya többszörösen is súlyosabban minősülő emberölés bűntette és más bűncselekmények voltak. Lásd részletesebben: Legfelsőbb Bíróság mint másodfokú bíróság Bf.IV.668/1997/3. sz. ítélete és Polgár András: Batta újjászületése – az extrém bűncselekményekkel szembeni védekezés lehetőségei a 90-es években, és a tapasztalatok egy jogeset elemzése alapján. – Büntetőjogi Tanulmányok XV. Szerkesztette: Jungi Eszter. Kiadta az MTA VEAB 2014. Veszprém. 163–212. oldal.

⁶⁴ „A TЭСZ bevezetése egyfajta hiánypótló intézkedés volt a jogalkotó részéről, hogy a társadalmat képes legyen megvédeni azoktól az elkövetőktől, akik olyan súlyos, a társadalmi normákkal a végletekig szembe helyezkedő magatartást tanúsítottak, hogy a társadalomba való visszavezetésük lényegében reménytelen.” Békés Ádám: Életfogytig tartó vita? - Tennivalók egy strasbourgi döntés kapcsán. Iustum. Aequum. Salutare. X. 2014. 2. 5-12. oldal.

⁶⁵ A büntetésnek kezdetben nem volt önálló elnevezése, azt a jogirodalom nevezte el tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésnek külföldi fordítások alapján, melyet a média közvetítésével a köznyelv is átvett, végül a jogalkotó már jogszabályban is így nevesíti, pl.: Magyarország Alaptörvényének IV. cikk (2) bekezdésének 2. fordulata. Az angolszász szakirodalomban a büntetés tipikus elnevezése life without a parole (LWOP), illetve whole life order.

⁶⁶ A Magyar Igazságügyi Akadémián 2017. március 17-én megrendezett, az életfogytig tartó szabadságvesztésről szóló konferencián a jogalkalmazók között teljesen egységes volt az álláspont abban, hogy a TЭСZ ismert büntetés az elkövetők körében és komoly elrettentő hatása van, sokkal jobban tartanak tőle mint a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét negyven évben meghatározó életfogytiglantól.

törvényben, hogy amennyiben a bíróság a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét nem zárja ki, úgy a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját legalább harminc évben határozza meg, ha az elkövető el nem évülő bűncselekményt követett el – tipikusan ilyenek az emberölés büntettének minősített esetei –, egyébként pedig húsz évben.⁶⁷ Így a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét meghagyó életfogytig tartó szabadságvesztés szabályainál megemelte azt az időtartamot, melynek legalább el kell telnie ahhoz, hogy megnyíljon a lehetőség a feltételes szabadságra bocsátásra. Ennél rövidebb időtartamban nem határozhatta meg a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi idejét a bíróság. Ezzel szemben a hatályos Btk., a 2012. évi C. törvény a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi idejét huszonöt és negyven év közötti tartamban határozza meg, ezzel is megfelelő mozgásteret biztosítva a jogalkalmazónak.

A tényleges életfogytiglan bevezetésével a halálbüntetéshez hasonló elrettentő erővel bíró, a társadalmat az elkövetőtől megóvó, a társadalom igazságérzetének is megfelelő, a jogállami követelményeket nagyrészt figyelembe vevő szankciót teremtett.⁶⁸

Az új Btk. megalkotásával összefüggésben felmerülő szakmai viták annak idején természetesen ezt a szankciót is érintették. Sokféle érvelés elhangzott a vitában, de alapvetően nem pró és kontra, hanem inkább kontra, a szankció ellenében.⁶⁹ A tényleges életfogytiglan társadalmi és szakmai vitájában a szankció eltörlése mellett – meggyőződésem szerint – nem ritkán logikailag téves következtetések, érvek fogalmazódtak meg.

Az egyik legfőbb érv a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés eltörlése mellett az volt, hogy Európai Unióban a legtöbb ország büntetőjoga tényleges életfogytiglani szabadságvesztés szankciót nem ismer, sőt, a tendencia az, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztést is kezdik eltörölni, így nem ismernek határozatlan ideig tartó szabadságvesztést és általában a legsúlyosabb esetekben is tizenöt év után megnyílik a lehetőség a szabadulásra.⁷⁰ Ez az érvelés a többségi elvre, mint legitimációs tényezőre hivatkozott, ami dogmatikailag nem meggyőző. Abból, hogy a

⁶⁷ „A TÉSZ széles körű és töretlen társadalmi támogatottságát jól mutatja, hogy már 1996-ban felmerült egy javaslat a TÉSZ bevezetésére, hangsúlyozom, nem az akkori ellenzéki oldalról. De figyelemre méltó az is, hogy a TÉSZ bevezetéséről 1998-ban a baloldali kormány kezdeményezésére határozott az Országgyűlés, azaz nem az 1998. májusában felálló jobboldali kormány javaslatára módosította az Országgyűlés a Btk-t. De szembetűnő az is, hogy a TÉSZ eltörlésére vagy a szabályozásának az enyhítésére nem került sor 2002-2010. között sem. Ebből is az következik, hogy demokratikusan, széles körben támogatott intézményről van szó.” Im. Márki Zoltán.

⁶⁸ Ugyanakkor a halálbüntetés eltörlésével összefüggésben egyetérthetünk Kadlót Erzsébet által kifejtettekkel: „A büntetőjog – emberiességi szempontoknak megfelelő – szankciós eszközállománya korlátozott. Lehetnek ebben eltérések jogrendszerektől, társadalmaktól függően, de van a civilizált közösségnek egy olyan elfogadott minimuma, amely alá az emberi jogokat és keresztény-zsidó kultúra minimális követelményeit elismerő állam nem mehet. Ma már nem kérdés, hogy a halálbüntetés alkalmazása a civilizált minimumba nem fér bele, ahogyan a csonkító, kínzó és megalázó büntetések is – szerencsére – rég visszaszorultak. Felvilágosult állam semmilyen alapon nem törhet senki életére, a büntetésére sem.” Kadlót Erzsébet: A jogos védelem és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés a Btk.-ban. In: Az új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban. Kiadta az ELTE Bibó István Szakkollégium. Budapest. 2013. Szerk: Hack Péter. 75-88. oldal.

⁶⁹ „A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés valójában nem jogi kérdés. Sokkal inkább filozófiai vagy társadalomelméleti. Amikor erről gondolkodunk, arra kell válaszolni valójában, hogy miképpen bánjon egy társadalom a képzeletbeli társadalmi hierarchia legalján lévőekkel.” Karsai Dániel: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának határozata a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésről. Jogesetek Magyarázata 2014/1. 77. oldal.

tagállamok többsége ezt a gyakorlatot folytatja, nyilvánvalóan nem következik az, hogy ez a gyakorlat helyes lenne. A mennyiség ugyanis nem von szükségszerűen maga után minőséget is.⁷¹ Fel sem merült az a kérdés, hogy a többség tévedhet-e. Ezzel szemben joggal vitatható, hogy helyes lenne egy olyan jogalkotási irányvonal, mely a társadalmat kiszolgáltatottá és védtelenné, vagy csökkent védekezési potenciával rendelkezővé teszi éppen a társadalomra legnagyobb veszélyt jelentő bűncselekményekkel szemben.⁷² Hogyan érvényesülne egyáltalán ilyen irányvonal mellett a büntetés-kiszabás legfontosabb elve, a tettarányosság elve. Tény, hogy a legsúlyosabb élet elleni cselekményeket általában és többségében aszociális, deviáns, torzult személyiségű egyének követik el. Van-e bármilyen tudományos vagy empirikus alapja azon feltételezésnek, hogy az ilyen – vagyis beteg személyiségű, torz lelkű – elkövetők másfél-két évtized alatt olyan pozitív lelki és szemléletmódbeli, életvezetési változáson képesek keresztül menni, melyek alkalmassá teszik őket az eredményes reszocializációra.⁷³ Álláspontom szerint ennek sem elvi sem gyakorlati alapon semmi realitása nincs. Ellenkezőleg. A fegyintézetek – mint totális intézmények – mesterséges, zárt világa még inkább torzítja a torz lelkű emberek személyiségét. Az ingerszegény környezetben elsivárosodnak, kiszámíthatatlanná válnak, képtelenné lesznek az önálló életvitelre, mely az esetek döntő többségében önmagában megkérdőjelezi a társadalomba való visszailleszkedésük sikerességét. Egy-két évtized fegyintézetben töltött idő után a társadalomba való visszailleszkedés esélye erősen csökkent, még egy megfelelően motivált, jogtudatos, normakövetésre berendezkedett, megfelelő képzettség-gelvégtetés-sel rendelkező elítélt esetében is, fejlett szociális háló mellett is. Ez pedig ilyen készségekkel, kompetenciával nem rendelkező, önmagát a társadalommal szembe beállító, és életét eszerint szervező, vagyis aszociális elítélttől pedig egyszerűen irreális elvárás. Nem tudja a negatívumokat kellőképpen orvosolni a büntetés-végrehajtási szervezet felkészültsége, fejlettsége sem. Így az, hogy az állomány szakképzett, az infrastrukturális feltételek megfelelőek, nem pótolják az

⁷⁰ Vig Dávid szerint hazánk Európában egyedülálló szigor alkalmaz a TÉSZ intézményének fenntartásával. Álláspontja szerint mindössze egy ország, Nagy Britannia gyakorlata vethető össze igazán e szigorral. Lásd: Vig Dávid: Izoláció a társadalomvédelem bűvöletében. im. 38-51. oldal.

⁷¹ A többségi elvre való hivatkozás a statisztikák és a nemzetközi trendek alapján is egyre kevésbé tűnik megalapozottnak. Az életfogytiglan és a TÉSZ nemzetközi szinten is egyre inkább ismert és elfogadott büntetés, alkalmazására egyre gyakrabban kerül sor külföldön is. „A nemzetközi büntetőpolitikai trend és az annak megfelelő gyakorlat is ebbe az irányba mutat. 2014-ben az Európa Tanács országaiban 7500 fő tényleges életfogytig tartó büntetésre ítélt volt. Az életfogytosok száma 2004 és 2014 között 66%-al emelkedett.” Ruzsonyi Péter: Életre ítélve – sorozatgyilkosok a rácson innen II. rész. Börtönügyi Szemle 2016. évi 3. szám 42. oldal.

⁷² A szakmai viták során (pl.: a MIA-n 2017. március 16-17-én megrendezett életfogytiglan konferencián) felmerült, hogy a TÉSZ kivezetésével, amennyiben az elítélt negyven év kitöltése után lenne feltételes szabadságra bocsátható, úgy hatástalanná és erőtlenné válna-e a büntetőjog. A válasz nyilvánvalóan nemleges volt, a büntetőjog szigorja ettől még nagyrészt megmaradna. Azonban a konferencián elhangzott érvek szerint azt is látni kell, hogy a TÉSZ megtartását elsősorban a tettarányosság elve indokolja. Ha nem lenne ez a szankció, úgy egyes kirívó esetekben a büntetés sem lenne tettarányos. Másik oldalról a TÉSZ egyben a szigorú büntetőjog szimbóluma is, mely komoly elrettentő erővel bír, így preventív eszköz is. Erről lemondani nem célszerű, hiszen minél heterogénebb a szankciórendszer, minél több erőteljes szankció áll rendelkezésre, annál inkább adott lesz a jogalkalmazó számára az egyéniesítés és az arányosítás lehetősége.

⁷³ Egy-egy ritka kivétel persze elképzelhető, ettől azonban a TÉSZ nem válik feleslegessé. Egyedi és kivételes esetek a kegyelmezés rendszerében kezelhető lennének.

elítelti oldalról elvárt befogadó-készséget, az együttműködési hajlandóságot, melyek az eredményes reszocializáció feltételei. Emiatt eredményes visszailleszkedésük a társadalomba nem várható.

A kriminológiai vizsgálatok visszaigazolták azt az empirikus tapasztalatot, mely szerint fiatalok és a főleg a fiatal felnőttek bűnözése a legintenzívebb.⁷⁴ A legsúlyosabb élet elleni bűncselekményeket is általában húszas-harmincas éveikben járó személyek követik el. Alapvető társadalmi érdek annak megakadályozása, hogy a legsúlyosabb cselekmények elkövetői fizikailag-biológiailag vétőképes állapotban, újabb súlyos bűncselekmény elkövetésére megfelelő kondíciókkal térjenek vissza a társadalomba. A hosszú tartamú büntetéseknek a tetтарыosság érvényesítésén túl alapvető célja a prevenció is: ezt azonban nem kizárólag az elrettentéssel, illetve a meggyőzéssel szolgálja, hanem azáltal is, hogy az elkövetőt hosszú időre izolálja, a társadalomtól elkülöníti. Majd számára akkor teszi lehetővé a társadalomba való visszatérést, amikor a bűnisméltési kockázatok egyszerű biológiai tények folytán is csökkentek: az elítélt megöregszik, vitalitása csökken, mentális és fizikai képességei, ereje, energiája megfogyatkozott. Önálló cselekvésre kevésbé képes, mások segítségére utalt. Ezek a tények ugyanis társadalmi szempontból önmagukban, az elítélt együttműködési hajlandóságának, életvezetésében és szemléletmódjában bekövetkezett kedvező fordulatnak a hiányában is kedvezőek lehetnek. Sajnálatos, és büntetés-végrehajtási szakmai szempontból kudarc, de sokszor nem a nevelés és a pedagógia, hanem éppen az öregedéssel, és az azzal együtt járó elfáradással, a passzivitással jellemezhető biológiai tények azok, amelyek a prevenciók célokat leginkább elérhetővé teszik.

A büntetés célja a társadalom védelme érdekében annak megelőzése, hogy az elkövető, vagy más bűncselekményt kövessen el. Különösen indokolt esetben a társadalom védelme igazolja a személyi szabadsághoz való jog végleges, vagy a várható élettartam nagy részére kiterjedő elvonását.⁷⁵ A tetтарыosság elvének biztosítása, továbbá a prevenciók célok, így mindenekelőtt az élethez való alapvető és elidegeníthetetlen jognak a megóvása érdekében ez szükségesnek mutatkozik. Az elkövetett bűncselekménnyel arányban álló büntetés, vagyis a tetтарыosság elve nem adható fel, a büntetésnek megtorlási funkciója is van, ahogy az abszolút teória is vallja, a büntetés magában hordja a célját.⁷⁶ A megtorlás azonban ebben az

⁷⁴ A fiatal felnőtt minőség definiálása nem teljesen egyértelmű, a bírói gyakorlat sem egységes ebben. Az 1997. évi XXXI. törvény 5. § c) pontja szerint fiatal felnőtt az a nagykorú személy, aki a 24. évét nem töltötte be. A jogalkalmazó gyakorlat ennek megfelelően általában 18-24 év közé teszi. Kriminológiai megközelítésből azonban nincs akadálya annak, hogy 25-30 év közötti személyeket is fiatal felnőtt kategóriába soroljunk.

⁷⁵ Ebben azonban korátsincs egyetértés a tudományban: „Egy alkotmányos jogállamban az államnak nincs és nem is lehet korlátlan büntetőhatalma. (...) A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés nemcsak egyszerűen korlátozza az elítélt személyes szabadságát, hanem teljes mértékben megszünteti azt.” Juhász Zoltán: Jog a reményhez (Fundamentum 1998. évi 4. szám 88-89. old.) A szerző tanulmányában a Német Szövetségi Alkotmánybíróság 1977-es határozatát is részletesen elemzi, melynek lényege szerint az emberi méltóság lényeges elemét érinti, ha az elítéltnek sem elvi esélye és reménye sincs a szabadulásra. A remény biztosítására a német alkotmánybírák szerint az elnöki kegyelem intézménye pedig nem elégséges, mert a jogkör gyakorlása diszkrecionális.

⁷⁶ „Mit kezdünk azzal az elkövetővel, aki olyan bűncselekményt követett el, melyet a társadalom egyszerűen nem tud feldolgozni?! Ilyen esetekre súlyos eszköz kell. A szankciórendszernek meg kell felelnie a társadalmi elvárásoknak is. A büntetőjog azért ultima ratio, mert a legerősebb eszköz.” Im. Márki Zoltán.

értelemben nem szélsőséges, kontrollálatlan, nyers erőszakot, hanem alkotmányos joghátrányozást jelent, mely alkalmas a prevenciók célok elérése útján a társadalom magas szintű védelmére. Sohasem lehet szélsőséges, nem azonosítható az érzelmi alapú bosszúállással, hanem szabályozott keretek között maradó, az elítélt emberi mivoltára is figyelemmel lévő határozott felelősségre vonást jelent, mely ugyanakkor megfelel a kor követelményeinek és a társadalom igazságérzetének. Az enyhe szankciórendszer, illetve az enyhe jogalkalmazói gyakorlat azonban az empirikus tapasztalatok szerint általában alkalmatlan a prevenciók célok elérésére, így nemhogy visszatartaná a bűnözéstől, hanem éppen ellenkezőleg, generálja azt.⁷⁷ A speciális prevenciók célok oly módon is megvalósulhatnak, ha az elítélt nem tér vissza a szabad világba, hanem élete végéig a büntetését tölti (izolációs elv). Ezzel a visszaesés kockázata is minimalizálhatóvá válik. Ez a speciális prevenciók célok elérésének azon módja, mely a legkevesebb kockázatot telepíti a társadalomra.⁷⁸

Nem ritkán felmerülő érv a tényleges életfogytiglani szabadságvesztés eltörlése mellett, hogy ez a büntetés sérti „a reményhez való jogot”.⁷⁹ Reményhez való jogot azonban sem az Emberi Jogok Európai Bírósága által alkalmazott ún. Római Egyezmény, sem a hatályban volt Alkotmány, illetve a jelenleg hatályos Alaptörvény nem ismert, illetve nem szabályoz. Így meg kell állapítanunk, hogy ilyen alanyi jog a magyar jogrendszerben nem létezik.⁸⁰ Az más kérdés, hogy az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) esetjogában a reményhez való jog megjelent, a bíróság

⁷⁷ Ezt az álláspontot egyértelműen alátámasztja a saját jogalkalmazói gyakorlatom empirikus tapasztalata, de alátámasztják a visszaesssel kapcsolatos kedvezőtlen statisztikai adatok is.

⁷⁸ A legsúlyosabb erőszakos bűncselekményeket általában fiatalok követik el. Nem tipikus jelenség, hogy középkorúak vagy időskorúak követnének el személy elleni erőszakos bűncselekményeket. Ebből pedig megint csak az következik, hogy az elkövető hosszú tartamú izolációjára van szükség a társadalom védelme érdekében. VÖ: „*A Debreceni Ítéltábla illetékességi területén életfogytiglanra ítélték életkori megoszlása a vizsgált csoportban az alábbiak szerint alakult: 20-25 év között volt 13 fő, 25-30 között 6 fő, 30-35 év között 10 fő, 35-40 év között hat fő. Így az aktív időszak 25-40. életév közé tehető, azaz fiatal elkövetőkről van szó.*” Balla Lajos: Büntetés-kiszabási kérdések az emberölés büntetéssel összefüggésben, különös tekintettel az életfogytig tartó az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésre. 2017. március 17-én a Magyar Igazságügyi Akadémián megrendezett, *A feltételes szabadságra bocsátás bírói gyakorlata, az emberölési ügyek büntetés-kiszabási gyakorlata, különös tekintettel a feltételes szabadságra bocsátás alkalmazására* c. konferencia előadásából. (Saját jegyzet)

⁷⁹ Bán Tamás a tanulmányában ismerteti az 1950-es Római Egyezmény alapján elbírált Kotalla vs Hollandia ügyet, melynek lényege, hogy a panaszost 1948-ban halálra ítélték, a büntetést 1951-ben életfogytig tartó szabadságvesztésre változtatták. A panaszos azt kifogásolta, hogy nincs jogi lehetősége arra, hogy a bíróságtól vagy más szervtől kérje azt, hogy ezt a döntést felülvizsgálják. Az Emberi Jogi Bizottság szerint célszerű lenne időnként felülvizsgálni a döntést, de az, hogy erre a holland jog nem ad lehetőséget, nem minősül kegyetlen, embertelen büntetésnek, mert ez nem vezethető le az egyezmény 3. cikkéből. Bán Tamás szerint a bizottság, illetve az EJEB esetjogából az következik, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés önmagában nem kegyetlen, vagy embertelen büntetés, nem ellentétes az egyezménnyel az sem, ha az elítélt nem kezdeményezheti a döntés felülvizsgálatát. Ettől Bán Tamás szerint eltér a TÉSZ kérdése, az minőségileg több, mert ott a bíróság kifejezetten kizárja a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét, mely megítélése szerint ellentétes lehet az egyezménnyel. Ugyanis a hollandiai ügyben a hatóságok amikor arról tájékoztatták a panaszost, hogy nem bocsátják szabadon, azok nem végleges és megváltoztathatatlan nyilatkozatok voltak. Ebben az esetben az elítéltek a sorozatos elutasítás ellenére is fennmaradt a reménye a szabadulásra. Lásd: Bán Tamás: A tényleges életfogytiglani büntetés és a nemzetközi emberi jogi egyezmények. (Fundamentum 1998. évi 4. szám 123–124. old.)

⁸⁰ „*A reményhez való jog koncepciójában észlelhető némi inkoherencia. Például az ismételten életfogytiglanra ítéltnek is van-e joga a reményhez? Hányszor, és meddig jár ez a jog? Ha valaki szőszegő, úgy hányszor kaphat újabb bizalmat? Különösen akkor merül fel ez elemi kérdésként, ha az élethez való jog megóvása a tét. Hogy lehet a remény-féle logikai koncepciót jogi kategóriaként alkalmazni. Ha a remény jogi kategória, akkor meddig elsődleges szempont ez a szankció értékelésekor, ugyanis egyértelműen erősen korlátos annak a rendszere.*” Im. Márki Zoltán.

álláspontja szerint az egyezmény 3. cikkében megfogalmazott embertelen büntetésre vonatkozó tilalomból levezethető az elítéltnak a felülbírálatra vonatkozó alanyi joga.⁸¹ ⁸² Az esetjognak azonban immanens tulajdonsága, hogy folyamatosan változik, így ez a fajta érvelés idővel akár ki is kerülhet az EJEB joggyakorlatából, illetve meg is változhat annak jelentése, figyelemmel arra is, hogy az egyezményben ennek alapját adó tételes rendelkezés, előírás nem szerepel.⁸³

Adja magát a kérdés, hogy miért része az emberi méltóságnak a szabadulás esélye, ha az elítélt szabadlábon képtelen emberhez méltó életet élni, illetve emberhez méltó módon viselkedni. Hiszen ez is az emberi mivolt lényegéhez tartozik, hogy a szabadsággal az érintett élni tud, és nem visszaélni. Felmerül a kérdés, hogy aki az életét csak az alapvető emberi értékek rombolásával és tagadásával tudja élni, az valójában rendelkezik-e emberi méltósággal, képes-e emberhez méltó életet élni. A bűncselekményével, annak embertelenségével, az emberi mivoltából való teljes kivetkőzéssel ugyanis az elkövető pontosan annak adta meggyőző bizonyítékát, hogy önhibájából képtelen az emberhez méltó életre.⁸⁴

Annak pedig nem lehetünk hívei, hogy olyan rendelkezéseket, előírásokat tulajdonítsunk egyezményeknek, vagy jogszabályoknak, melyek azokban nem szerepelnek, illetve melyek azokból egyenes úton nem következnek, logikailag-nyelvtanilag egyértelműen nem vezethetők le. Mert ez lényegében visszaélés lenne a jogszabály szövegével és a jogértelmezéssel. Ilyen helyzetben ugyanis a jogalkalmazó látszólag a jogszabályt értelmezi, miközben ehelyett szabályt alkot. A remény mint fogalom és mint emberi érzés, vagy valamilyen jövőbeli eseményhez való viszonyulás, jogon kívüli kategória, mint általában az érzelmek jelentős része. Reményhez való jog a német Alkotmánybíróságnak egy 1977-es döntésében szerepel,

⁸¹ VÖ Tóth Mihály álláspontjával: „A legsúlyosabb büntetés, a társadalomból történő végleges kirekesztés – jóllehet adott esetben akár az is felvethető, hogy az is embertelen, vagy megalázó – magasabb érdek, a társadalom védelme okán mégis indokolt, szükséges lehet. A felülvizsgálat, akár ismételten, nyilván járhat a szabadlábra helyezés elutasításával is. A remény jogától való teljes előzetes megfosztás azonban mindig szükségképpen embertelen, és indokolt soha sem lehet. Ezért ebben az esetben törvénybe kell iktatni a felülvizsgálat legkorábbi időpontját.”
Forrás: <http://ujbtk.hu/konyvek/az-uj-btk-magyarazata/szerzok/toth-mihaly/toth-mihaly-kiszamithato-dontesek-a-kiszamithataatlan-jovorol/>

⁸² „Valójában az emberi jogi határozatokban nem reményről van szó, hanem távlatról. Így a fordítás félrevezető. Az elítélt számára nem reményt, hanem távlatot kell biztosítani. Az EJEB ugyanis a határozataiban a 'hope' helyett inkább a 'perspective' szót használja. Távlatot kell az elítélt számára biztosítani, melyet álláspontom szerint a bvb-en is lehet biztosítani a számára.” Katona Tibor bíró észrevétele a Magyar Igazságügyi Akadémián az életfogytig tartó szabadságvesztés tárgyában megrendezett konferencián 2017. március 17-én.

⁸³ Az EJEB gyakorlatában folyamatos a változás, nem statikusak az elvek, az egyes fogalmak és azok értelmezése is folyamatosan változik. Jó példa erre a Kafkaris ügy és a Vinter és társai ügyben kifejtett EJEB érvelésben fellelhető ellentét.

⁸⁴ Figyelemre méltónak és meggyőzőnek találom Gellér Balázs érvelését, melynek lényege szerint aki a legsúlyosabb bűncselekményt elköveti, maga adja fel az emberi méltóságát. Ennélfogva nem érdemes arra, hogy a bíróságot az emberi méltóság fogalma és annak jogállami korlátai akadályozzák meg a megbüntetésében. Forrás: Forrás: Tóth Mihály: Gondolatok az életfogytig tartó szabadságvesztés lehetséges jövőjéről. A Jogtudományi Intézet Blogoldala. <http://jog.tk.mta.hu/blog/2014/09/életfogytiglan> Gellér Balázs: Az emberi élethez és méltósághoz való jog és az új Btk., különös tekintettel a büntetési rendszerre és a jogos védelemre. In: Az új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban. Kiadta az ELTE Bibó István Szakkollégium. Budapest. 2013. Szerk: Hack Péter. Im. 63-68. oldal.

ennek azonban Magyarországon nincs jelentősége.⁸⁵ ⁸⁶ Ilyen alanyi jogra való hivatkozás a Magyar László–Magyarország-ügyben született emberi jogi bírósági ítéletben sem volt olvasható. Az EJEB más döntéseiben olykor előfordul mint hivatkozási pont, a 3. cikk értelmezése körében. Magyarországnak azonban alkotmányos kötelessége megóvni a területén tartózkodó személyek életét, testi épségét, méltóságát és egyéb jogait. Ehhez pedig hatékony eszközökre van szüksége. Tény, hogy a büntetőjog alanyi jogokat érint, azokat adott esetben elvon vagy korlátoz. Ez alapvető tulajdonsága, ezért büntetőjog. Nincs joghátrány konkrét hátrány nélkül. Meggyőződésem szerint az emberi jogok, mint például a személyi szabadsághoz való jog, nem értelmezhetőek és nem védhetőek önmagukban, más emberek, vagy a társadalom jogaitól elkülönítetten, hanem ezeket a jogokat is mindig a közösség érdekeire vetítetten kell értelmezni, határait is a közösség érdekeivel összhangban kell kijelölni. Ugyanis minden alanyi jognak van társadalmi, közösségi célja, az alanyi jognak és az alanyi jog gyakorlásának is meg kell felelnie az adott jogosultság társadalmi céljainak is. A közösségi, társadalmi érdek pedig primátust és nagyobb védelmet kell hogy élvezzen, mint az egyéni jog és érdek, ez a társadalom fennmaradásának ugyanis alapja. Ha pedig adott esetben, adott körben az alanyi jog gyakorlása ellentétes lenne a társadalom céljaival, úgy a társadalom jogai és jogi érdekei kell hogy elismerést, elsőbbséget élvezzenek. Ebből kifolyólag, ha az emberi jogok (pl.: élethez való jog) védelme adott esetben bűncselekményt elkövető személy jogainak korlátozásával, vagy megvonásával érhető el, vagy egy alapvető társadalmi érdek (pl.: a tetтарыnyosság elvének érvényre juttatásához fűződő társadalmi érdek) ezt megkívánja, akkor az egyén alanyi joga korlátozható, indokolt esetben megvonható. Az egyéni jogok és a közösségi érdekek határai koronként is, a társadalmi viszonyoknak megfelelően is változhatnak.⁸⁷ Az egyén jogainak védelme sohasem kaphat akkora hangsúlyt, hogy megelőzze a közösség jogait és érdekeit. Az egyéni jogkorlátozás, vagy jogmegvonás esetleges feleslegességének, vagy indokolatlanságának kockázatait pedig az egyénnek kell viselnie, különösen akkor, ha a jogkorlátozás, vagy megvonás oka az, hogy az egyén súlyos bűncselekményt követett el. Lényeges szempontnak tartom, hogy az elkövető tökéletesen tisztában volt a várható jogkövetkezményekkel, ennek ellenére elkövette a bűncselekményt. Ezzel immanens módon lényegében előzetesen mintegy hozzájárulását adta ahhoz.

⁸⁵ A Német Szövetségi Alkotmánybíróság 45BVerfGE 187 (1977) számú döntése.

⁸⁶ „A német alkotmánybíróság 1977-es életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatos döntését sokszor egyoldalúan idézik és interpretálják. Ez a határozat sok fontos megállapítást tett, melyekkel nem-igen találkozunk a jogirodalomban. Így a német alkotmánybíróság megállapította, hogy az életfogytiglan összeegyeztethető az alkotmánnyal. Megállapította, hogy nem igazolható az az álláspont, miszerint az életfogytiglan szükségszerűen a személy leépüléséhez vezet, és az emberi méltóság sérelmével jár. Ugyanakkor megállapította azt is, hogy a kegyelmezési rendszer nem elégséges, a felülbírálat lehetőségét is biztosítani kell.” Im. Márki Zoltán.

⁸⁷ „(...) válságos, létbizonytalansággal járó időszakban általában lecsökken az emberi jogok tisztelete.” Lásd: Nagy Ferenc: A szabadságelvonással járó szankciókról az új Btk-ban. Börtönügyi Szemle 2014/4. szám. Az emberi jogok magyarországi helyzetét illetően annyi változás egyértelműen észlelhető, hogy erősebbé vált az alanyi jog társadalmi rendeltetésének felfogása az egyéni célokkal szemben. Hangsúlyosabbá vált az a felfogás, hogy a közösség tagjainak az emberi jogait kell elsősorban védeni és nem az egyén jogait, olyan esetben, amikor az egyén-közösség jogai és törvényes érdekei körében kollízió lép fel. Így véleményem szerint az alanyi jogok védelme terén hangsúlyeltolódás észlelhető a közösségi érdekek javára.

Indokoltnak tűnik felvetni, hogy pontosan ki és mi alapján mondja meg, hogy mi sérti az emberi méltóságot és mi nem. Eldönthető-e ez egyáltalán objektív alapon, adható lenne-e egy pontos definíció, vagy katalógus, vagy valamilyen iránymutatás, mely tételesen rögzítené, kijelölné az emberi méltóság fogalmát, határait, és az azt sértő magatartásokat. Kérdés, hogy az emberi méltóság sérelme nem egyénfüggő-e, nem függ-e ennek megítélése szubjektív tényezőktől, egyéni érzékenységtől és értékrendtől. Mert amennyiben szubjektív kategória, úgy lényegében bármikor bármilyen büntetésről meg lehetne állapítani, hogy sérti az emberi méltóságot. Ha az emberi méltóság lényegi eleme a szabad választás lehetősége, és a teljes önrendelkezés, úgy minden büntetés sértheti ezt a jogot. A büntetés lényegi eleme ugyanis, hogy annak elviselésére az egyént akarata ellenére is rákényszerítik.⁸⁸ Határozott álláspontom szerint az emberi méltóság fogalma, értelmezése, érvényesülése koncepcionálisan is rendkívül önellentmondásos, kidolgozatlan, kiforratlan. Ennélfogva az emberi méltóság sérelme örökös hivatkozási alap is lehet egy-egy jogintézmény ellen vagy éppen mellett. Éppen ezért pedig nem is meggyőző.

Felmerült, hogy az elkövető „teljes és végleges izolációja értelmetlenné teszi a Btk.-ban megfogalmazott büntetési célokat.”⁸⁹ Ez az érvelés nehezen értelmezhető, mert a társadalom védelme, illetve a prevenció, a bűncselekmény elkövetésétől való visszatartás nem értelmetlen tevékenység.⁹⁰ Sőt, ez a büntető igazságszolgáltatásnak az elsődleges célja.⁹¹

Felmerült, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés, mint szankció „nem egyformán sújtja az elkövetőket. Hiszen sokkal súlyosabban érinti a fiatalabb, mint az idősebb elitétet.”⁹² Nem vitatva ennek igazságát hangsúlyozni kell, hogy ez a felvetés álláspontom szerint nélkülözi a jogi érvet. Másrészről az életkori sajátosságokból eredő kockázatot, tudniillik azt, hogy egy fiatalabb elkövetőnek egy tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés feltehetően hosszabb raboskodást jelent, mint az idősebbnek, az elkövetőnek kell vállalnia, hiszen az elkövető dönti el, hogy a mikor, milyen életkorban követ el bűncselekményt. Egy szankció alkotmányossága, helyessége, hatékonysága kérdésében így ez a szempont megítélésem szerint nem lényegi.

Olyan érv is ismert, miszerint „a prevenció szempontjából közömbös, hogy létezik-e tényleges életfogytiglani szabadságvesztés.”⁹³ Ilyen alapon azonban maga a

⁸⁸ Ha a TÉSZ sérti az emberi méltóságot, akkor kérdés, hogy más szankció miért nem. A határozott ideig tartó szabadságvesztés miért nem. A közérdekű munkabüntetés miért nem sérti az emberi méltóságot. Vagy különféle kényszerítő eszközöknek vagy kényszerintézkedéseknek az alkalmazása miért nem sérti az emberi méltóságot. Pl: egy ártatlannak tekintető terhelt előzetes letartóztatása hogyan egyeztethető össze az emberi méltóságával. Egy rendőri intézkedés során alkalmazott bilincs, vezetősár nem sérti-e az érintett személy emberi méltóságát.

⁸⁹ Papp László: Elhúzódoó kivégzés. Marad-e a tényleges életfogytig tartó büntetés? De Jure. Jogászok magazinja. 2007. évi 2. szám. 24. oldal.

⁹⁰ Más megközelítésből nézve pedig: „A büntetés célja önmagában van: a célra nem tekintő megtorlásban.” Szabó András alkotmánybírónak a 23/1990 AB határozatban kifejtett alkotmánybírói álláspontja. Erről az oldalról nézve pedig elég ha a büntetés tetтарыos, nem kell, hogy bármilyen egyéb célok elérésére alkalmas legyen.

⁹¹ Ezen a véleményen volt néhai Csapó József bv. dandártábornok is, a Szegedi Fegyház és Börtön volt parancsnoka, aki szerint aki tíz év alatt nem javítható meg, azt már véglegesen vagyis haláláig fegyintézetben kellene tartani, és nem szabadna visszaengedni a társadalomba. Csapó József személyes közlése.

⁹² Papp László: im. 24. oldal.

⁹³ Papp László: im.25. oldal.

büntetés értelme kérdőjeleződik meg.⁹⁴ Ha irreleváns, hogy létezik-e tényleges életfogytig tartó, vagy a feltételes szabadság lehetőségét fenntartó életfogytig tartó szabadságvesztés, vagy egyáltalán mindegy, hogy milyen szankciórendszer van hatályban, úgy megkérdőjeleződik a büntetőjog értelme is.⁹⁵ Igaz, az elkövetők elsősorban a felelősségrevonás elkerülhetetlenségétől tartanak és nem a büntetés mértékétől, ugyanakkor mégiscsak téves lenne tagadni a várható büntetés nemének és mértékének a jelentőségét a prevenció szempontjából.⁹⁶ Mert az indulati cselekmények elkövetőit leszámítva kétségtelenül ez is egy fontos szempont az elkövető számára annak az eldöntésében, hogy követ-e el bűncselekményt, és ha igen, milyet.⁹⁷

Praktikus érvelés, miszerint az igazságszolgáltatási tévedés lehetősége nem zárható ki. Ez azonban nem helytálló, logikailag hibás érvelés. Ebből ugyanis nem az következik, hogy a büntetés, konkrétan az életfogytig tartó szabadságvesztés intézménye rossz és ezért hatályon kívül kell helyezni az erre vonatkozó jogszabályt. A helyes következtetés ilyenkor az, hogy rendes, vagy rendkívüli jogorvoslattal orvosolni kell az elkövetett igazságszolgáltatási tévedést.⁹⁸

Közgazdasági érvek szerint az életfogytig, különösen a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtása kifejezetten költséges. Azonban az emberi jogok megóvása nem függhet költségvetési szempontoktól, ezek védelme nem sérülhet költségvetési szempontok miatt. Álláspontom szerint alapvető emberi jogok megóvásáról szóló diskurzusban a pénzügyi-gazdasági érvelések méltatlanok. Az állam elsőrendű kötelessége a területén tartózkodók életének megóvása.⁹⁹ Az élethez

⁹⁴ Éles Éva bv. alezredes, a Szegedi Fegyház és Börtön börtönpszichológusának tájékoztatása szerint a TÉSZ-elítéltek a büntetést halálbüntetésként fogják fel, a TÉSZ kimondásának súlya van. Az intézetbe nagyon fáradt, elkéseredett, megtört fogva tartott érkeznek. A szakember szerint azt, hogy sohasem szabadulhatnak, nem lehet feldolgozni, csak beletörődni. Ha egy büntetésnek ekkora súlya van, úgy annak a prevencióban is szerepe kell, hogy legyen.

⁹⁵ Néhány példa: Lengyelországban 1988-ban a halálbüntetésre moratóriumot vezettek be ami azt jelentette, hogy kiszabni ki lehetett, de végrehajtani nem. Ezt követően az addig viszonylag állandó emberölések száma jelentősen megugrott, 287-ről 496-ra nőtt, ami 73%-os emelkedést jelentett. /Lásd: Szumski, Jerzy: Az életfogytig tartó szabadságvesztés Lengyelországban. Magyar Jog. 44. 1997. 108-109. oldal./ Kaliforniában a 1990-es évek óta jelentősen csökkent az erőszakos bűncselekmények száma, ami nagyjából egybeesik a "kemény kéz" büntetőpolitika eszközrendszerének bevezetésével (a büntetési tételkeretek szigorítása, három csapás, stb.)./Lásd: Life goes on: the historic rise on life sentences in America. The sentencing project. Research and advocacy for reform. Washington. http://sentencingproject.org/doc/publications/inc_Life%20Goes%20On%202013.pdf/ De általános megállapításként is rögzíthető, hogy világszerte egyre szigorúbbak a büntetőjogi rendszerek, és a bűnözés is általános jelleggel csökken. /Lásd: Penal Reform International 1989-2014 25 years of promoting fair and effective criminal justice worldwide. Annual report 2014. London./ A szigorú büntetések és az eredményes prevenció kapcsolatát kész tényként kezeli az EJEB is. Lásd: Paulo Pinto de Albuquerque: LIFE IMPRISONMENT AND THE EUROPEAN RIGHT TO HOPE. Rivista AIC. 2/2015 29/05/2015 1-10. p.

⁹⁶ Hack Péter szerint „A büntetés legitimitását nem egyedül a visszatartó erő adja, hanem az is, hogy a társadalom igazságérzete és a jogi szankciók minél inkább egybeessenek.” (Előadás jegyzet)

⁹⁷ Az adatok nem azt mutatják, hogy irreleváns lenne, hogy milyen a szankciórendszer: Magyarországon az emberölések száma a halálbüntetés eltörlése után megnőtt, majd az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozásának folyamatos szigorítása mellett jelentősen csökkent. 1989-ben megközelítőleg 150 ismertté vált emberölést követtek el, ekkor még volt halálbüntetés. Ehhez képest 1990-ben, azaz a halálbüntetés eltörlésének az évében már megközelítőleg 200 befejezett emberölést követtek el, 1995-ben már 310-et, 1999-ben, a TÉSZ II. hatályba lépésekor 250-et, 2000-ben 195-öt, 2005-ben kb. 150-et, 2012-ben kb. 110-et. Forrás: az emberölések száma Magyarországon 1965-2012 KSH táblázat forrás: ksh.hu

⁹⁸ Hack Péter szerint „Ez az érv tehát elsősorban a hibás ítélet elleni érv.” (Előadás jegyzet)

⁹⁹ Minden büntetés végrehajtása költséges, ez a büntetés-végrehajtás immanens tulajdonsága. Még a halálbüntetés

való jog hatásos védelme nem sérülhet pénzügyi szempontok miatt, tehát a végrehajtás drágaságára vonatkozó érvek emberi jogi szempontból egyszerűen irrelevánsak.¹⁰⁰

Nem lehetnek relevánsak azok az érvek sem, melyek szerint az adott szankció végrehajtása számottevő biztonsági kockázatokkal jár.¹⁰¹ A nem kellően szigorú, módszertanilag esetleg hibás végrehajtásból eredő kockázatok és rendkívüli helyzetek ugyanis szintén nem magának a szankciónak a hibájára mutatnak rá, hanem a végrehajtás mulasztásaira, tévedéseire hívják fel a figyelmet.¹⁰² Ez pedig nem képezhet elégséges érvet a szankció ellen. A helyes következtetés ilyen helyzetben ugyanis az, hogy megfelelő színvonalú végrehajtásra van szükség.¹⁰³ Így ez az érv a hanyag, helytelen végrehajtás elleni érv és nem a büntetés helyességét támadó érv. Ilyen esetlegesen előforduló gyakorlati problémák nem befolyásolhatják, és nem határozhatják meg azt, hogy Magyarország büntetőjogában milyen szankció foglalhatja el a végső eszköz helyét.

Amennyiben az elítélt a büntetését nem a megfelelő biztonsági körülmények között tölti, az a büntetés-végrehajtási szerv döntése alapján történik, és ez az intézet egyéni kockázatfelmérése alapján lehetséges csak, ami nyilvánvalóan az intézet felelőssége. Az esetlegesen nem kellően szigorú őrzésből eredő rendkívüli helyzetek, mint büntetés-végrehajtási hibák, hiányosságok pedig nem képezhetnek elégséges érvet a szankció megszüntetésére. Ilyenkor ugyanis a helyes következtetés az, hogy megfelelő színvonalú kockázatfelmérés alapján kialakított szigorral kell a büntetést végrehajtani.¹⁰⁴

Sajátos logikai hiba is tetten érhető a TÉSZ elleni fenti érvelésében. Ugyanis az álláspont a bűnismétlés kockázatát szándékozik kizárni a szabadulás esélye melletti érveléssel, miközben figyelmen kívül marad, hogy ez a kockázat szabadulás esetén is fennállna. A TÉSZ-t ellenző érv szerint a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét

végrehajtása is kifejezetten drága. Lásd: Recent developments. Do executions lower homicide rates? The views of leading criminologist. The Journal of Criminal Law & Criminology. Vol.99. n. 2. 2009. <http://www.deathpenalty.org/downloads/RadeletDeterrenceStudy2009.pdf> 2015. április 30.

¹⁰⁰ Az emberi jogi bíróság sem fogadna el olyan védekezést egy államtól, hogy azért nem védte meg a területén tartózkodók életét, mert nem volt a büntetés-végrehajtásra elég pénze.

¹⁰¹ De Jure Jogászok Magazinja 2007. évi 2. szám 22. oldal

¹⁰² A nemzetközi irodalom olykor kontrollálhatatlan szuperelíteltnek (superinmates) nevezi a TÉSZ-eseket, akik részéről különösen az ítélet letöltésének a kezdeti szakaszában jelentős a váratlan erőszakos kitörés (acting out) veszélye. Közismert azonban, hogy a büntetés-végrehajtási gyakorlat hosszú ideje a súlyos büntetést töltőket, különösen a büntetés kezdeti szakában, általános jelleggel és rutinszerűen kitörésre, rendkívüli cselekmények, események (önkárosítás, szökés, támadás stb.) elkövetésére fokozottan hajlamos elítélteként kezeli, és megfelelő módszertani gyakorlatokat alakított ki a kezelésükre. Ez nem csak a TÉSZ-elítéltekre, de általában véve a tizenöt év, vagy afeletti büntetést töltőkre is általában irányadó.

¹⁰³ A TÉSZ-es elítéltek fegyelmi helyzete kifejezetten jónak tekinthető. Több rendkívüli esemény ettől függetlenül előfordult, egy szökési kísérlet, és befejezett öngyilkosságok formájában. A bv. állományba tartozók vagy más személyek életét, egészségét jelentős fokban veszélyeztető esemény azonban nem történt. Részletesebben: Kiszely Pál – Nagy István: Az idő rabságában. A hosszú időre ítélt büntetés-végrehajtásának helyzete a Szegedi Fegyház és börtönben. Börtönügyi Szemle 2012. évi 3. szám 10-11. oldal. Továbbá: Solt Ágnes: Az életfogytig tartó szabadságvesztés empirikus vizsgálata. Börtönügyi Szemle 2009. évi 2. szám 85. és 91-92. oldal.

¹⁰⁴ A TÉSZ végrehajtása keretében a kiemelt biztonsági kockázatokkal kapcsolatos várakozások eddig nem igazolódtak be. Befejezett fogolyszökésre, fogolyzandulásra, komoly támadásra még nem került sor Magyarországon TÉSZ elítélt részéről. A legsúlyosabb cselekmény egy terrorcselekmény előkészülete volt, azaz a cselekmény kísérleti szakba nem jutott el. (Az elkövető bv. felügyelőt akart túsul ejteni.)

azért kell fenntartani, mert e nélkül az elítéltnak nincs vesztenivalója, és a végrehajtás alatt újabb súlyos bűncselekményt követhet el. Ez az érvelés azért is téves, mert ha az elítélt feltételes szabadságra bocsátásának elvi lehetősége fennáll, azzal együtt járhat az, hogy az elítélt tényleg szabadul, és benne van annak kockázata is, hogy szabadulva újabb súlyos bűncselekményt követ el. Ha viszont nem adja meg az állam a szabadulás elvi esélyét, akkor nagyobb a valószínűsége, hogy a büntetés végrehajtása alatt követ el újabb súlyos bűncselekményt. Vagyis akár van esély a szabadulásra, akár nincs, az újabb bűncselekmény elkövetésének esélye mindig fennáll. Mindazonáltal közismert, a végrehajtás alatt nehezebb újabb bűncselekményt elkövetni a fokozott biztonsági intézkedések, ellenőrzések miatt, mint szabadlábban állami kontroll nélkül. Így a végrehajtás alatti újabb bűnelkövetésnek kisebb az esélye, mint a szabadulást követő bűnelkövetésnek. Ezért a bűnisméltés esélyének minimalizálása éppen a TÉSZ fenntartását indokolja. Ebből a szempontból felmerült TÉSZ elleni érvként az is, hogy a bv. dolgozók is a társadalom tagjai, az állam a bv. dolgozók életét, testi épségét és biztonságát is köteles biztosítani, melyet a TÉSZ intézménye veszélyeztet, az elítélt a fogvatartói ellen fordulhat. Annyiban egyetérték ezzel az érveléssel, hogy a bv. szervezet dolgozóinak épségét is meg kell őrizni. Ezért e büntetést fokozott elővigyázatossággal kell végrehajtani. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy a bv. dolgozó megkapja a megfelelő felkészítést a rendkívüli események megelőzésére és felszámolására, így az esetleges támadások kivédésére sokkal felkészültebb, mint a társadalom erre nem számító tagjai. Nem mellékes, hogy e speciális hivatást, hivatásos fegyveres rendvédelmi szolgálatot vállaló személyek ennek gyakorlása során fokozott veszélyeknek vannak kitéve, melyet azonban önként vállaltak.

Felmerült az a kérdés is, hogy életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés kiszabása esetén vajon az ítélet meghozatalakor előre meg lehet-e jósolni azt, hogy az elkövető évtizedek múlva is alkalmatlan lesz a társadalomba való visszatérésre, és erre való tekintettel megalapozottan ki lehet-e őt zárni – már az ítéletben – a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből. A válasz igenlő.¹⁰⁵ Éppen a terhelt által elkövetett bűncselekmény kirívó társadalomra veszélyessége és az elkövető személyisége ad kellő alapot ahhoz, hogy kijelenthető legyen, hogy nem lesz alkalmas a reszocializációra.¹⁰⁶ Ennek alapján magából a tettből vonunk le következtetést az elkövető személyiségére és veszélyességére.¹⁰⁷ Ezen a ponton pedig ismét

¹⁰⁵ VÖ: A TÉSZ-re ítélték között felülreprezentáltak vannak jelen azok, akik több embert öltek, köztük többen sorozatgyilkosok. Münich Iván kutatásai szerint a sorozatgyilkosok tipikusan szadisták, mely a személyiségük szerves része, melyben változás nem várható. Ahogy a szerző megállapítja: „A szadista gyilkos elfogadja önmagát gyilkosnak, tettét természetesnek tartja, ölni akar, számára csak ez a lényeges, az áldozat személye nem is fontos.” Lásd: Münnich Iván: Az emberölést elkövetett személy lélektanáról. Kriminológiai Tanulmányok 50.144. oldal, illetve 135-174. oldal. Szerkesztette: Vókó György. OKRI Budapest, 2013.

¹⁰⁶ Egyedi és kivételes esetek speciális kezelésére pedig alkalmas a kötelező kegyelmi eljárás és az egyéni végrehajtási kegyelem jogintézménye.

¹⁰⁷ Életfogytig tartó szabadságvesztést általában emberölés büntette miatt elítéltek töltenek. Münich Iván az emberölést elkövetőket pszichológiai szempontból három csoportba osztotta, melyek mindegyike fokozott veszélyességet mutat: a) a gátlástalan, amorális típus, b) a depresszív, gátlásos, és c) szorongásos-gátlásos, agresszív telítettséggű elkövetők csoportjára. A legveszélyesebben tartott szorongásos-gátlásos típusnál a szerző megállapítja, hogy az egyén viselkedését illetően nem a külső magatartásfűveknek, azaz a társadalmi együttélési szabályoknak van

nyomatékosítani kell, elsősorban nem is a társadalomra való kiemelkedő veszélyesség, hanem a tetтарыnyosság elve szól amellet, hogy az elkövetőnek haláláig bűnhődni kell. Ebből a szempontból pedig a kérdésfeltevés felesleges.¹⁰⁸

Felmerült egy olyan aggály a tényleges életfogytiglan, és a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét meghagyó életfogytiglani szabadságvesztés vonatkozásában is, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés határozatlan időtartamú büntetés, így eleve magában hordja a bizonytalanságot.¹⁰⁹ Egy jogállamtól pedig elvárható, hogy a jog, illetve jogi előírás alapján hozott bírói ítélet ne hozzon létre, illetve ne konzerváljon bizonytalan helyzeteket.¹¹⁰ A büntetés határozatlanságából adódó bizonytalanság elvileg korrigálható, oly módon, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés kiváltására a határozott időtartamú szabadságvesztés maximumát jelentősen, annak többszörösére megemelnék. Ez biztosítaná annak lehetőségét, hogy a kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekményt elkövető személyt véglegesen, vagy élete szinte egészére kivonják a társadalomból. Ezzel tehát megszűnne a határozatlan ideig tartó szabadságvesztés és a belőle adódó bizonytalanság. Ugyanakkor mégsem lenne annak reális veszélye, hogy veszélyes elkövetők vétőképesen szabadlábra kerülnek, hiszen feltételesen sem szabadulhatnak, tekintettel a várható élettartamukra. Ugyanakkor ez a lényegében technikai módosítás valójában a TÉSZ burkolt átvételét jelenthetné, és éppen ezért kérdéses lenne, hogy kiállná-e az Emberi Jogok Európai Bíróságának próbáját. Ennek ellenére azonban több ország ezt a megoldási módot választotta, melyet a jogirodalom kvázi, de facto illetve virtuális életfogytiglannak nevezett el.

Felmerült, hogy a tényleges életfogytiglan jogintézményének megőrzését kizárólag aktuálpolitikai megfontolások indokolják, ez azonban szakmailag cáfolható. Ismert érv, hogy a politika által hangoztatott „társadalmi érzület” jogállamban nem elfogadható indok egy ilyen súlyú szankció fenntartása mellett, ezért ezt a jogintézményt meg kell szüntetni. Ebből az érvelésből azonban számomra az következik, mintha a jogszabályban megnyilvánuló társadalmi közmegegyezés, akarat nem lenne releváns, vagyis a többségi elven alapuló szabad választásokon demokratikusan választott Országgyűlés által elfogadott törvény legitimációját kérdőjeleznék meg ezzel. Ez az érvelés azonban inkoherens, ha a demokratikus értékek elsődlegességét elfogadjuk. A jogállam demokratikus kell, hogy legyen. A demokrácia pedig a többségi elv nélkül nehezen képzelhető el, hiszen ez a nép

jelentősége, hanem a belső szorongásoknak, gátlásoknak. Ezért tud az érintett hosszabb ideig konvencionálisan viselkedni, amit az intelligenciája is támogat. Konfliktus esetén, minél inkább kiéleződik a feszültség, kitörhet. Az ilyen személy fantáziavilága agresszióval telített, mely konfliktushelyzetben valósággá válhat. Münnich Iván: Az emberölést elkövetett személy lélektanáról. Kriminológiai Tanulmányok 50.144. oldal, illetve 135-174. oldal. Szerkesztette: Vókó György. OKRI Budapest, 2013.

¹⁰⁸ Hack Péter szerint „Ha a többség számára a büntetési rendszer igazságtalan és morálisan elfogadhatatlan, az torzabb következményekkel jár, mint a halálbüntetés törvényes alkalmazása.” (Előadás jegyzet)

¹⁰⁹ „A valódi határozatlan büntetés egyébként nincs összhangban a pontos törvényi meghatározottság, azaz a nulla poena sine lege certa alkotmányos jogállami követelménnyel.” Nagy Ferenc: A szabadságelvonással járó szankciókról az új Btk-ban. Börtönügyi Szemle 2014/4. szám 9. oldal.

¹¹⁰ „Kollízió keletkezhet a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés hazai szabályozása és gyakorlata, valamint az Emberi Jogok Európai Egyezménye és gyakorlata, valamint az Alaptörvénybe foglalt anyagi jogi legalitás elve (nulla poena sine lege certa) között is.” Nagy Ferenc:im. 9. oldal.

uralmát jelenti. A jogállam immanens tulajdonsága a joguralom, mely nem azonosítható egyes kisebbségi véleményen lévők, illetve egyes személyek uralmával. A jog pedig közmegegyezés kérdése, társadalmi alkotás, értelemszerűen nem mindenféle korlát nélkül. Az, hogy jogállamban mi lesz jog, vagyis mi válik jogi előírássá, azt mindig a demokratikus alapon megválasztott hatalomgyakorlással felruházott szerv dönti el. Hatalomgyakorló pedig abból lesz, akit a többség támogat. A jogrend fenntartása, az egyéni jogkeresés, a vérbosszú megakadályozása szempontjából alapvetően fontos, hogy a jog szervezett és korlátozott keretek között kielégítse a társadalom tagjainak a bűncselekmény miatt fennálló elégtétel iránti igényét is. Ebből a szempontból fontos, hogy a szankciórendszer kellően szigorú legyen, a társadalmon igazságérzetével találkozzon. A TÉSZ-nek működő bírói gyakorlata van, mely folyamatosan formálódik. Amennyiben ez a jogintézmény aktuálpolitikai célokat szolgált volna, úgy a jogalkalmazói gyakorlat kivetette volna azt magából, nem alkalmaznák. A TÉSZ élő bírói gyakorlata azt mutatja, hogy valós társadalmi és jogalkalmazói igény merült fel egy kellően szigorú szankcióra az extrém bűncselekményekre adott válaszként.¹¹¹

Egy jogvédő szervezet 2009. március 6. napján az Alkotmánybírósághoz fordult a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés alkotmányellenességének megállapítása céljából. Ebben az 1978. évi IV. törvény 47/A § (1) bekezdésének 2. fordulata, valamint a 47/C § (2) bekezdés 1. mondatának alkotmányellenessége kimondását kérte, arra hivatkozással, hogy azok az Alkotmány, azaz az 1949. évi XX. törvény 54. § (1) és (2) bekezdésébe, és a 8. § (1) és (2) bekezdésébe, valamint az 55. § (1) bekezdésébe ütköznek.

A vitatott Btk. rendelkezések a következők: 47/A. § (1) bekezdés szerint életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a bíróság az ítéletében meghatározza a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját, vagy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja. 47/C § (2) bekezdése szerint nem bocsátható feltételes szabadságra az elítélt, ha ismételten életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélik.

Az indítványozó szerint a fenti rendelkezések az alábbi Alkotmányban foglalt rendelkezésekkel voltak ellentétesek: Az Alkotmányról szóló 1949. évi XX. törvény 8. § (1) szerint a Magyar Köztársaság elismeri az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait, ezek tiszteletben tartása és védelme az állam elsőrendű kötelessége. A (2) bekezdés alapján a Magyar Köztársaságban az alapvető jogokra és kötelességekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg, alapvető jog lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja. Az 54. § (1) bekezdése előírja, hogy a Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani. A (2) bekezdés: senkit nem lehet kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánásnak vagy büntetésnek alávetni, és különösen tilos emberen a hozzájárulása nélkül orvosi

¹¹¹ Ezzel szinte egyező véleményt fogalmazott meg Balla Lajos, a Debreceni Ítéltábla elnöke, egyetemi oktató is a MIA-n 2017. március 17-én tartott az OKRI által megrendezett életfogytig tartó szabadságvesztésről szóló konferencián.

vagy tudományos kísérletet végezni. Az 55. § (1) bekezdése alapján a Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabadságra és a személyi biztonságra, senkit sem lehet szabadságától másként, mint a törvényben meghatározott okokból és a törvényben meghatározott eljárás alapján megfosztani.

Meggyőződésem szerint a fenti alkotmányi rendelkezésekre való hivatkozás nem volt megalapozott. Az Alkotmány 8. § (1) bekezdésére való hivatkozással éppen azt lehetett megindokolni, hogy miért volt és van szükség a tényleges életfogytiglanra: azért, mert az államnak elsőrendű kötelessége az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen jogait biztosítani, tiszteletben tartani, és védeni például az élethez és méltósághoz való jogot ezen jogot gátlástalanul sértő cselekményektől és elkövetőiktől. A 8. § (2) bekezdése vonatkozásában hangsúlyozni kell, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó rendelkezéseket az alkotmány előírásának megfelelően törvény szabályozta. A szankció alapvető jog, így különösen az emberi méltóság és a személyes szabadsághoz való jog lényeges tartalmát nem érinti minőségében jobban mint a határozott ideig tartó szabadságvesztés, csak tartamában hosszabb.

Az elítéltek személyes szabadsága csak annyiban van korlátozva, amennyiben ez a szabadságvesztés-büntetés jellegéből adódik, és a büntetés biztonságos végrehajtásához feltétlenül szükséges. Ez azonban a személyes szabadsághoz való jog alkotmányosan igazolt, és a célhoz képest feltétlenül szükséges, és így arányos korlátozását jelenti, ami nem okozza az alapvető jog lényeges tartalmának a korlátozását. Ellenkező álláspont elfogadása esetén viszont arra a nyilvánvalóan elfogadhatatlan álláspontra kellene helyezkedni, hogy nem csak a tényleges életfogytiglan, de maga a szabadságvesztés is a méltósághoz és a személyes szabadsághoz való jog lényeges korlátozását jelenti, és így alkotmány, illetve alaptörvényellenes. Ebből pedig az következne, hogy a szabadságvesztést, mint büntetési nemet kellene megszüntetni, és a büntetés-végrehajtási intézeteket bezárni. A tényleges életfogytiglan a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét ki nem záró életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetéshez és a határozott idejű szabadságvesztéshez képest annyiban más, hogy ez főszabály szerint az elítélt élete végéig tarthat. Velejárója általában, hogy a magasabb biztonsági kockázatok miatt szigorúbb a fogvatartott őrzése is, bár ez nem szükségszerű, és nem jogszabályi előírás. Ezek a különbségek alapvetően mennyiségi, és nem minőségi különbségek, egyik is, másik is szabadságvesztés, melyek tartama azonban jelentősen eltér egymástól. Mindezek ellenére ha azt feltételezzük, hogy a tényleges életfogytiglan a méltósághoz és a személyes szabadsághoz való jogot sérti, mert ezek lényeges tartalmát elvonja, úgy akkor ez a kijelentés magára a szabadságvesztésre, mint önálló büntetési nemre is teljes egészében igaz. Így tehát a szabadságvesztés, mint büntetési nem is alkotmányellenes kell, hogy legyen. Ezért dogmatikai alapon valójában nincs lényeges különbség a határozott idejű és a határozatlan tartamú szabadságvesztés között, ha az egyikben az emberi méltóság megszűnik létezni, akkor az minden típusú szabadságvesztésre igaz. A szabadságvesztés egyes fajtái közötti különbségtétel az emberi méltósághoz való jog szempontjából elvi alapon ezért nem

tartható. Nem mondható az logikai ellentmondás nélkül, hogy az egyik sérti ezt a jogot, a másik nem. Fentiek alapján álláspontom szerint a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kiragadása és alkotmány, illetve alaptörvényellenességének vélelmezése erőltetett, mesterkéltnél, hiszen az egy egységes büntetési nem egyik fajtája, eleme, önmagában nem lehet alaptörvényellenes, csak az egész szankcióval együtt.

Álláspontom szerint az Alkotmány 54. § (1) bekezdésére való hivatkozás nem meggyőző, hiszen a tényleges életfogytiglanra vonatkozó rendelkezések önkényesen nem fosztanak meg senkit sem az életétől és emberi méltóságától. Hogy is lehet önkényességről beszélni akkor, amikor a jogszabály a leginkább indokolt esetben, a társadalom hatékony védelmének érvényesítése érdekében teszi lehetővé azt, hogy a bíróság ezt a büntetést kiszabja kizárólag a társadalomra kiemelkedő veszélyt jelentő, a társadalom legegységesebb értékeivel, szabályaival szándékosan szembehelyezkedő, a legnagyobb tárgyi súlyt képező bűncselekmények elkövetőivel szemben. Mindezt oly módon, hogy a Btk. tételesen felsorolja, hogy mely, egyébként kirívóan nagy tárgyi súlyú bűncselekmények esetén lehet kizárni a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén. Figyelembe kell venni a védett jogtárgy szenzitivitása és nem reparálható jellege folytán jelentkező fokozott társadalmi érdekeket, a társadalom, a közösség megóvandó jogait, az egyes jogtárgyak hatékony eszközzel való védelmének alkotmányosan igazolt igényét. Ismert érv a TÉSZ mellett, hogy az állami önvédelem elvéből következik, hogy az állam megvédheti magát és a tagjait a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetőitől, akár oly módon is, hogy az elkövetőt végleg izolálja. Ismert analógia, miszerint ha jogos védelem körében akár a támadó életének kioltása is jogszerű és elfogadható, úgy a TÉSZ, mely nem jár ilyen súlyos következményekkel, is kiállja a szükségesség-arányosság próbáját. A szankció értékelésekor nem lehet figyelmen kívül hagyni azt, hogy nem az állam és nem a társadalom állt a jogtalanság talaján, és lépett fel mások jogai, értékei ellen. Az állami cselekvés, vagyis a jogi szabályozás lényegében a jogtalan és súlyos támadásra adott válaszadási lehetőség, előzetes felhatalmazás. Az elkövető, aki pedig ezzel a szankcióval fenyegetett bűncselekményt elkövette, tudta, és vállalta annak jogkövetkezményeit. A legsúlyosabb jogkövetkezmény alkalmazása – mint bármilyen egyéb jogkövetkezmény – pedig kizárólag tisztességes, törvényes eljárásban lehetséges. Ennek alapján kerül sor arra, hogy az érintett jogerősen kiszabott büntetését töltsi, emberhez méltó körülmények között. Ezért a kínzás, a megszegyenítő, megalázó bánásmódra és büntetés tilalmára való hivatkozás meglátásom szerint nem volt megalapozott.

Az indítványozó – többek közt – hivatkozott az Alkotmánybíróság 144/2008. (XI. 26.) AB határozatára, mely szerint az emberi méltósághoz való jogból következik, hogy az elítélteknek lehetőséget kell biztosítani a rehabilitációra. A reszocializáció pedig megköveteli, hogy az arra objektív szempontok alapján érdemesült elkövető számára egy későbbi, büntetésétől mentes életvitel feltételeit a jog megteremtse. Az indítványozó szerint ezt a feltételt a tényleges életfogytiglan kizárja,

így sérti az elítélt emberi méltóságát. Így az esetleges érdemessé válás lehetősége további érvként merült fel a büntetés ellen.

Álláspontom szerint kizárt, hogy az elkövető érdemesültté váljon. Az érdemessé válás ugyanis fogalmilag magában hordozza, hogy az elkövető érdemei elérik, vagy meghaladják az általa okozott sérelem nagyságát. A jogi tárgyat helyrehozhatatlanul sértő cselekmény elkövetője esetében ez pedig fogalmilag kizárt. Éppen ezért egy TÉSZ elítélt szabadlábra helyezésére sem amiatt kerülhetne sor egy kötelező kegyelmi eljárásban, vagy egy egyéni végrehajtási kegyelem gyakorlása esetén, mert az elítélt „érdemessé vált”, azaz helyreállt a jogsértéssel megbomlott rend, hanem egyéb okokból. Ilyen egyéb ok lehet az elítélt megrendült egészségi állapota, agg kora, a kitöltött extrém hosszú idő. De akár az is, hogy a büntetésének a töltése során számos lépést tett a rehabilitációja érdekében. Ez azonban nem azt jelenti, hogy az elítélt érdemesült, mindössze annyit, hogy a döntéshozó a kegyelmi döntéssel elismerésben részesíti, illetve megszanja az elítéltet. Így nem az érdemessé válás az oka a kedvező döntésnek, hanem más szempont.

Miután a bírói gyakorlat alapján ismert, hogy a több okból is súlyosabban minősülő emberölés büntettének elkövetői kaphatnak TÉSZ-t, így az esetükben érdemesülés fogalmát használni eltúlzott. Kérdés, hogy mivel is érdemesülhetne az elítélt. A kifogástalan intézeti magatartás természetesen elismerésre méltó, de az elkövetett cselekmények súlyával össze sem vethető, így kifogástalan intézeti magatartással nem lehet érdemesülni, azaz az okozott sérelmet helyrehozni. Ezért az érdemessé válás a sértett jogtárgy reparálhatatlansága folytán kizárható, ezért nem képez alapot a TÉSZ eltörlésére sem.

Hivatkozott az indítványozó a német Alkotmánybíróság döntésére, mely szerint meg kell adni az elítéltnak a reményhez való jogot a szabadulásra. Enélkül ugyanis sérül az elítélt emberi méltósága. Azonban a német alkotmány alapján a német Alkotmánybíróság által kimondott elveknek a joghatóságból és a területi hatály elvéből következően Magyarországon nincs jogi relevanciája.

A szankció nem jelenti alapvető jog lényeges korlátozását sem, a tényleges életfogytiglan mennyiségi és nem minőségi többletet jelent más szabadságvesztésekhez képest, és szükséges mások alapvető jogainak megóvásához, továbbá a büntetőjog egyik legfontosabb alapelve, a tettarányosság elvének az érvényesítéséhez. A korábban hatályban volt Alkotmány, illetve a jelenleg hatályos Alaptörvény egyes tételeit nem lehet önmagukban, kiragadva a jogszabályból értelmezni, hanem más rendelkezésekkel együtt kell alkalmazni azokat. Az alapvető jog lényeges tartalmát törvény nem korlátozhatja előírás együtt értelmezendő más alkotmányi tételekkel, mint azzal, miszerint az állam elsőrendű kötelessége az alapvető jogokat biztosítani, védelmükről gondoskodni.

Az indítványozó szerint a szabadulás reménye nélkül az elítélt a büntetés tárgyává degradálódik, ami a megalázó büntetés tilalmába ütközik.¹¹² Egy büntetés önmagában attól, hogy halálig tart, illetve tarthat halálig is, nem megalázó, mert nincs

¹¹² Az indítványozó e körben figyelmen kívül hagyta, hogy TÉSZ esetében a végrehajtási kegyelem lehetősége, illetve a közkegyelem vagy egy esetleges jogszabályváltozás is biztosíthat esélyt a szabadulásra.

köze az emberi méltósághoz. Ilyen alapon a kedvezmény lehetőségét ki nem záró életfogytig tartó szabadságvesztés is tilalmazott lehetne. Az emberi méltóságot nem önmagában a büntetés, hanem a büntetés végrehajtásának az embertelen módja sérthetné. Az lenne tárgyá degradáló, például emberi tartózkodásra alkalmatlan helyen hajtanák végre a büntetést, vagy emberhez méltatlan körülmények között, illetve a végrehajtást kínzással, bántalmazással, az alapvető emberi javak megvonásával tennék elviselhetetlenné.¹¹³ Ilyen előfordulása esetén azonban nem önmagában a büntetés, hanem annak kegyetlen, barbár végrehajtása lenne ellentétes az emberi méltósággal.¹¹⁴

Ha viszont arra az álláspontra helyezkednénk, hogy a büntetés tartama kardinális kérdés az emberi méltóság megőrzése szempontjából, és önmagában méltatlan a TÉSZ az emberhez annak élet végéig való tartama miatt, úgy felmerül a kérdés, hogy hol van az emberhez méltó és hol az emberhez méltatlan büntetési tartam határa. Egy tizenöt-húsz éves határozott tartamú büntetés vajon nem sérti-e a méltóságot. Különösen akkor, ha az elkövető időskorú, így nincs esélye arra, hogy szabaduljon. A példából is kiolvasható, hogy önmagában nem függ össze a büntetés tartama, annak hossza, illetve a szabadulás lehetősége vagy annak hiánya az emberi méltósággal.

Az indítványozó szerint az elítélt ártalmatlanná tétele megvalósítható a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés nélkül is. Álláspontja szerint a végrehajtás során a szabályokkal szembeforduló elítélt feltételes szabadságra bocsátásának a büntetés-végrehajtási bíró általi megtagadásával ez a cél elérhető. Amivel arra utalt, hogy csak a kifogástalan intézeti magatartást kell vizsgálni, miközben a törvénytisztelő életmódra való készség vizsgálatát figyelmen kívül hagyja és nem szól a látszólagosan együttműködő, azonban valós rehabilitációt nem mutató elítéltekről. Az életfogytig tartó szabadságvesztést, sőt a hosszú időre ítélt, de egyébként határozott tartamú büntetést töltő elítéltek fegyelmi helyzete sokszor kifejezetten kedvező, mely az esetek jelentős részében beletörődéssel és az apátiába süllyedéssel, illetve a túlélési ösztönrel magyarázható. A büntetéssel szembeni kezdeti szembefordulást, a renddel való szembehelyezkedést sokszor a beletörődést és a passzivitás váltja fel.¹¹⁵ Ezt a tünetet súlyosíthatja, ha az elítélt különleges biztonságú körletre egyszemélyes zárkába kerül, meglehetőseningerszegény környezetbe. A mozgás erőteljes korlátozása, a fizikai zártság és azingerszegény környezet, a többi fogvatartottól való izolálás is a passzivitás irányába viszi el őt. A

¹¹³ Ami az emberi méltósággal szorosan összefüggő embertelen bánásmódot illeti, néhány példa: Az EJEB 15707/10. Kovács István Gábor kontra Magyarország-ügyben kimondta, hogy megvalósítja a megalázó és embertelen bánásmód követelménye sérelmét, ha a fogva tartottat huzamosabb időn keresztül olyan zárkában tartják fogva, ahol az egy négyzetméterre eső alapterület nem éri el az Európa Tanács bizottsága által meghatározott mértéket (2012. január 17.). Az EJEB 59214/11. a Kiss Borbála kontra Magyarország-ügyben kimondta, hogy a rendőri intézkedés során elszenvedett bizonyíthatóan súlyos sérülés megalapozhatja az embertelen, megalázó bánásmód követelménye sérelmét (2012. június 26.).

¹¹⁴ VÖ: az amerikai szakirodalomban felmerült Permanent Punitive Segregation (PPS) javaslattal, mely bizonyosan kimerítené az embertelen, megalázó büntetés fogalmát, azonban nem a büntetés tartama, hanem a végrehajtás módja miatt.

¹¹⁵ Ezt megerősítette Soós József, a Szegedi Törvényszék bv. bírójának személyes tapasztalata is. Soós József személyes közlése 2017. május 26-án.

több évtizedig tartó élet az ingerszegény környezetben általában a személyiség elsivárosodásához, leépüléséhez vezet, és jellemzően nem az elítélt megjavulásához. Várható, hogy az elítélt idővel a túlélési ösztön miatt próbál alkalmazkodni a külvilághoz, vagyis a börtön, mint totális intézmény elvárásaihoz. Így külsőségekben megnyilvánulóan vagyis látszólag együttműködő magatartást tanúsít, melyhez nem feltétlenül társul belső egyetértés, személyiségváltozás. Ennek következtében az elítélt fegyelmi fenytetésére nem-igen kerül sor. Ezzel szemben viszont jutalmat szerezhet magának. Ezek után a büntetés-végrehajtási bíró sokszor nem lesz abban a helyzetben, hogy az elítélt feltételes szabadságra bocsátását megtagadja, holott arról az esetek jelentős részében szó nincs, hogy az elítélt megjavult volna, őszintén szembenézett volna a cselekményével, és azt megbánva kívánna törvénytisztelő életmódot élni. Így egy olyan személy kerül vissza kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekmények elkövetése után néhány évtizeddel a társadalomba, aki a társadalmi együttélésre a továbbiakban is alkalmatlan, mások személyére közvetlen veszélyt jelent. Ezt jó esetben csak a megrendült egészségi állapota, vagy előrehaladott kora ellensúlyozhatja.¹¹⁶

Az indítványozó egyik legfontosabb érve, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés esetében a büntetés egyik legfontosabb célja, az elkövető reszocializációja kizárt. Álláspontom szerint a reszocializáció ebben az esetben valóban kizárt, de nem a büntetés jellege, tartama, hanem tipikusan az elítélt aszociális személyisége, a hibás életvezetés belátásának a hiánya, a rehabilitációban való együttműködésük megtagadása miatt az. Az indítványozó szerint „*ez a büntetés lemond a kontinentális büntetés-végrehajtási rendszerek alapvetéséről, hogy az ember jobbítható, megjavítható.*”¹¹⁷ Erről ebben az esetben a jogalkotó valóban lemondott, miután azt nem találta általános jelleggel megalapozottnak. Vannak elkövetők, akik nem javíthatók meg, és nem jobbíthatók. A legsúlyosabb élet elleni, több okból is súlyosabban minősülő bűncselekmények elkövetői, akiket TÉSZ-re ítélnék, ebbe a körbe tartoznak. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés ettől nem lesz alkotmányellenes, hiszen a reszocializáció kizártsága a büntetőjogon kívül eső, és az elítélt érdekkörébe tartozó okra, az elítélt önhibájára vezethető vissza.¹¹⁸

Az empirikus tapasztalatok szerint mind a jogalkalmazókra, mind a társadalom tagjaira a szankció tudata hatással van, számolnak vele, az a tudatukba, ismeretkörükbe mind a laikusoknak, mint szakmabelieknek beépült. Így elérte a célját, ezért is él vele a bírói gyakorlat is, indokolt esetben.¹¹⁹

¹¹⁶ Ezt a megállapítást több büntetés-végrehajtási bíróval való személyes beszélgetésem megerősítette.

¹¹⁷ A Helsinki Bizottság AB-nak címzett, a TÉSZ megsemmisítésére irányuló indítványából.

¹¹⁸ Ugyanakkor nyomatékosan hangsúlyoznom kell, hogy ez az álláspont erősen vitatott a tudományban, a többségi vélemény – melynek lényege szerint a rehabilitáció lehetősége minden esetben fennáll – az alábbiakban összegezhető: „*Az elítéltek igyekeznek védelmi stratégiákat kiépíteni, így foglalkozásokon vesznek részt, fejlesztik magukat és stabil kapcsolattartásra törekednek, azaz igyekeznek fenntartani a reményt arra, hogy egyszer sorsuk megváltozhat. (...) Ezen tényezők ismeretében érthetővé válik az EJEB álláspontja, hogy önmagában a ténylegesség képes kiirtani mindezen tényezőket egy emberi lényből, és ebben áll az embertelen bánásmód.*” Békés Ádám: Életfogytig tartó vita? - Tennivalók egy strasbourgi döntés kapcsán. Iustum. Aequum. Salutare. X. 2014. 2. 5-12. oldal.

¹¹⁹ Ebben teljes volt az egyetértés a bírák között 2017. március 17-én a MIA-n megtartott életfogytig tartó szabadságvesztésről szóló konferencián.

Az indítványozó maga is elismeri, hogy a hosszú tartamú szabadságvesztés a személyiségre rendkívül káros. Ennek ellenére fenntartja azt az álláspontját, hogy meg kell adni a lehetőséget a már elítélésekor is aszociális személyiségű elítélteknek a szabadulásra, annak ellenére, hogy a büntetés végrehajtása alatt nem javul, hanem az indítványozó által is elismerten tovább torzul az elítélt személyisége. Ezért nem meggyőző azon megállapítása, miszerint: „*a törvény lehetőséget sem ad az ember nembeli lényegének, személyiségének kibontakozására, még akkor sem, amikor a jogkorlátozás szükségtelenné válik.*”

Utalt az Európa Tanács 23-as számú ajánlására, mely szerint minden fogvatartottnak biztosítani kell a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét. Ugyanakkor az ajánlásnak jogi kötőereje nincsen, tehát ez nem jelent nemzetközi jogi kötelezettséget. Nyilvánvalóan figyelembe kell venni minden egyes tagország adottságait, szokásait, körülményeit is, nem lehet uniformizálva alkalmazni mindenhol ugyanazokat a normákat, ahogy erre az ajánlás utalt is.

Hivatkozott az indítványozó arra is, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés rendkívül súlyos büntetésnek számít, Magyarországon kívül csak néhány országban van ilyen büntetés kiszabására lehetőség. Ezzel szemben a nemzetközi példák is jól mutatják, hogy nem kivételes jogintézményről van szó, más jogállamok is ismerik, és alkalmazzák, nem néhány, hanem számos országban.¹²⁰

A bizottság szerint az Európa Tanács 23-as számú ajánlásában foglalt elvnek, miszerint „*az életfogytig tartó szabadságvesztés célja az, hogy a fogvatartott integrálódni tudjon a társadalomba, és szabadulása után törvénytisztelő életmódot tudjon folytatni- tételnek az a hazai szabályozás koncepcionálisan nem felel meg.*”¹²¹ A hivatkozás azonban általános jellegű ajánlás a tagállamok részére. Speciális esetekben viszont az általános jellegű normáktól való eltérés lehet szükséges. Ezt nem zárja ki az ajánlás sem, már csak amiatt sem, mert nem kötelező jellegű norma. A jog nem függetlenítheti magát az objektív tényektől, külső körülményektől, és extrém esetekre meg kell teremteni az adekvát válaszadás lehetőségét a szankciórendszeren belül is.

Fentiek alapján a TÉSZ társadalmi vitájában felmerült abolicionista érveket nem tartom meggyőzőnek, a szankciónak a megsemmisítése a társadalom érdekeit sértené. Ez a tettarányosság elvének a feladásával járna éppen azoknál a bűncselekményeknél, ahol a jognak a legnagyobb szigorral kellene fellépnie. Másrészt a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének a megteremtése ezekben az esetekben a büntetőjog által védett jogi tárgyak közül a legfontosabbak – pl.: élethez, méltósághoz, testi épséghez stb. – veszélyeztetésével járna. Egyértelmű ugyanis, ha az elítélt legalább elvileg egykor szabadulhat, az nyilvánvalóan kockázatokkal jár, és ezt a kockázatot nem az elkövetőnek, hanem a társadalomnak kell majd viselnie.¹²² Álláspontom szerint ez egy indokolatlan és ésszerűtlen kockázatvállalás, ami a társadalom érdekeit és a közjót nem szolgálja.

¹²⁰ Az Európa Tanács tagállamaiban mintegy 7500 fő tölt TÉSZ-t. Ruzsonyi Péter: Életre ítélve im. 42. oldal.

¹²¹ Lásd indítvány 4. oldala

¹²² VÖ: Tóth Balázs, a Helsinki Bizottság munkájában részt vevő jogvédő sajtónyilatkozatával: „*Szinte semmi esély sincs, hogy valaki megjavuljon.*” HVG 2015. január 24. 28-29. oldal.

A jogalkotó a hitelét veszítené el a szankciónak az eltörlésével, hiszen alig két évtized telt el a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó rendelkezések életbe lépése óta. Ha ilyen rövid idő után egy – éppen az élet végéig tartó büntetésről szóló – jogintézményt helyeznének hatályon kívül, azzal a jogbiztonságba vetett hittel együtt a jogalkotó és az igazságszolgáltatás is hitelét veszítené.

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés nemzetközi jogi megítélése, érvek, ellenérvek

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB vagy ECHR¹²³) 2014. május 20-án Magyar László – Magyarország No. 73593/10 számú ügyében meghozott, tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés (TÉSZ) jogellenességét megállapító ítélete miatt ezen büntetés újragondolására és a szankció újraszabályozására volt köteles Magyarország. A bíróság a döntését Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt egyezmény alapján hozta meg, melyet Magyarország az 1993. évi XXXI. törvénnyel hirdetett ki, és ezzel a magyar jogrendszer részévé tett.¹²⁴

Ennek alapján meg kellett fontolni, hogy szükség van-e, indokolt-e a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés fenntartása, mi szól mellette, mi ellene, illetve fenntartása esetén milyen módon végezhető el a szankció korrekciója oly módon, hogy az egyezmény-konform legyen, így összhangba kerüljön Magyarország nemzetközi kötelezettségeivel.

Kiindulásként érdemes megvizsgálni, hogy mit jeleztek a statisztikai adatok. Az erőszakos bűnözés a bűnözésnek szerencsére egy kisebb hányada. Az adatok azt mutatják, hogy az ismertté vált bűncselekmények száma hosszú idő óta kb. évi 400 ezer körül alakult, majd csökkenni kezdett, így pl.: 2011-ben mintegy 450 ezer volt, 2013-ban kedvezőbb, 377 ezret, 2014-ben 329 ezret, 2015-ben 280 ezret, 2016-ban 291 ezret követtek el Magyarországon.¹²⁵ Az utóbbi években az erőszakos jellegű bűncselekményeknek az aránya szám szerint kedvezőbb volt, általában 5–8 százalék között mozgott, 2013-ban például megközelítőleg 20 ezer, 2014-ben 16500, 2015-ben 15600, 2016-ban 15000 körül alakult az ismertté vált erőszakos bűncselekmények száma hazánkban. Ugyanakkor feltehető, hogy magas volt a látencia az erőszakos bűncselekmények egyes csoportjainál. A hatóságok tudomására jutott bűncselekmények alapján körülbelül minden 500. emberre jutott egy erőszakos bűncselekmény, ami magas arány, főleg, ha figyelembe vesszük azt is, hogy egy-egy súlyosabb bűncselekmény az adott közösségben, településen milyen jelentős

¹²³ European Court of Human Rights.

¹²⁴ Magyarországról egyre több ügy kerül az EJEB elé, 2012-ben 731, 2013-ban 991, míg 2014-ben 2320 ügy. 2014-ig mindössze ötven érdemi döntés született Magyarországot érintően, ezekből negyvenkilenc ügyben állapítottak meg jogsértést. 2260 ügyben a bíróság a kérelmet eleve befogadhatatlannak minősítette, így érdemben nem is vizsgálta, ami a panaszosok oldaláról nézve igen alacsony fokú eredményességet mutat. Forrás: http://www.echr.coe.int/Documents/CP_Hungary_ENG.pdf

¹²⁵ A Bűnözés és igazságszolgáltatás című kiadvány adatai alapján. Az adatokat közzétette a Legfőbb Ügyészség Budapest, 2017-ben. <http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok264.pdf> 2017. 08 25.

mértékben rombolja a közhangulatot, illetve rontja a közbiztonság-érzetét. Az erőszakos bűncselekmények száma 2005 óta alapvetően stagnál. Az egyes erőszakos bűncselekményeknél persze észlelhető némi változás. Az emberölések száma jelentősen kb. évi 350-ről 260 alá csökkent, 2014-ben az emberölés és az erős felindulásban elkövetett emberölések száma 257, 2015-ben 205, 2016-ban 226 volt.¹²⁶

Meg kell jegyezni azonban, hogy mai napig él a bírói gyakorlatban az életveszélyt okozó testi sértés büntetének álláspontom szerint téves gyakorlata, ami témánk szempontjából annyiban releváns, hogy ez álláspontom szerint jelentős mértékben kihat az emberölés büntetének statisztikai adataira is, azt torzítja, hamis képbe helyezi. Határozott álláspontom szerint az életveszélyt okozó testi sértés büntette hasonlóan a halált okozó testi sértés büntetéhez szándékon túli eredményt tartalmazó, vegyes bűnösségű bűncselekmény. Így az elkövetési magatartás, ami jellemzően bántalmazásban nyilvánul meg, mindig szándékos, de az eredmény tekintetében az elkövetőt kizárólag gondatlanság terhelheti. Amennyiben az eredményre is kiterjed a legalább eshetőleges szándéka, úgy a cselekménye emberölés büntette, vagy annak kísérleteként minősül. Ehhez képest a bírói gyakorlat akkor is megállapítja – meglátásom szerint tévesen – az életveszélyt okozó testi sértés büntettét, ha az elkövető szándéka az életveszélyre mint eredményre is kiterjedt, de a halálos eredményre /SIC!/ nem. Így a gyakorlat a halálos eredmény elé beiktat egy ezt megelőző lehetséges eredményt, az életveszélyt. Az életveszélyt ebben az értelemben önálló, sui generis eredménynek tekinti. A gyakorlat ennek megfelelően és egyébként mesterkélten, életszerűtlenül elképzelhetőnek tartja azt az esetet, hogy az elkövető szándéka az életveszélyes eredményre kiterjed, de a halál okozására már nem. Ennek köszönhetően meglátásom szerint számos emberölés büntetének kísérlete látenciában marad és a statisztikában a téves bírói döntés nyomán életveszélyt okozó testi sértés büntetteként jelenik meg.

Sajnálatos és témánk szempontjából különösen fontos adat, hogy a súlyosabban minősülő emberölés büntetének esetköre viszont egyértelműen nőtt. Elgondolkodtató adat az is, hogy az emberölés büntetének súlyosabban minősülő esetei az összes ismertté vált emberöléseknek a felét teszik ki. Ezt az egyébként is súlyos helyzetet még tovább fokozza, hogy az emberölés büntetének súlyosabban minősülő eseteiben gyakran a bűncselekmény több okból is súlyosabban minősül, illetve az egyébként is kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekményhez további, azzal halmazatban lévő egyéb bűncselekmények is kapcsolódnak.

Magyarország Alaptörvényének I. cikk (1) bekezdésében rögzítette, hogy az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tiszteletben kell tartani. Védelmük az állam elsőrendű kötelezettsége. A (3) bekezdésben úgy rendelkezett, hogy alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.

¹²⁶ Adódik a kérdés, hogy ez mennyire függ össze a TÉSZ bevezetésével, illetve az életfogytig tartó szabadságvesztés szigorú szabályozásával. Miközben a súlyosabban minősülő emberölés büntette viszont nőtt, pedig a TÉSZ éppen e körben szabható ki. A kevesebb emberölés között nagyobb arányú súlyosabban minősülő emberölés büntette viszont nem cáfolja azt a hipotézist, hogy a TÉSZ elrettentő erővel bírói szankció.

A II. cikk szerint minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz. A III. cikk (1) bekezdése szerint senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgaságban tartani. Kardinalis kérdéseket szabályozott a IV. cikkben mely szerint: (1) mindenkinek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz. (2) Senkit nem lehet szabadságától másként, mint törvényben meghatározott okokból és törvényben meghatározott eljárás alapján megfosztani.¹²⁷ Tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés csak szándékos, erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt szabható ki. Ezzel egyértelművé tette a jogalkotó, hogy a szankciót a magyar jogrend büntető rendszere ultima ratiójának, végső, és a legindokoltabb esetekben alkalmazható intézményének, egyben az emberi jogok megóvása szempontjából értékes vívmányának tekinti, a társadalom legmagasabb szintű, hatékony védelme érdekében hosszú távon kívánja megtartani.¹²⁸

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának döntése alapján azonban Magyarország, mint a fenti egyezményt tiszteletben tartó, annak rendelkezéseit, és az egyezmény alapján ítélező bíróság döntéseit magára nézve kötelezőnek elismerő állam, a döntésből eredő kártérítési kötelezettségén túl, nemzetközi jogi kötelezettségéből adódóan jogalkotási lépéskényszerbe került. Vagyis jogrendszerét az egyezménnyel e körben is összhangba kellett hoznia.

A Magyar László – Magyarország-ügy és annak következményei

A strasbourgi székhelyű Emberi Jogok Európai Bírósága Magyar László-Magyarország ügyben kimondta, hogy a magyar jogrend által alkalmazott tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés (TÉSZ) az 1950-ben Rómában aláírt, Az emberi

¹²⁷ Az indokolásban rögzíti, hogy „a kínzás és az embertelen, megalázó bánásmód tilalma cikkhez hasonló szabályokat tartalmaznak az Emberi Jogok Európai Egyezményének 3-4. cikkei, amely szerint: Senkit nem lehet kínzásnak vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni (3. cikk). A 4. cikk pedig a rabszolgaság, illetve kényszermunka tilalmát fogalmazza meg. A kínzás, kegyetlen, embertelen bánásmód alkotmányi szinten történő tilalmának magyarázata a mai európai demokráciákban alapvetően a középkori jellegű személyi büntetések alkalmazásának az elkerülése. A strasbourgi esetjogot áttekintve az Emberi Jogok Európai Egyezményének 3. cikkébe ütköző magtartások a következő fő típusokba sorolhatók: a büntetés-végrehajtási intézetekben alkalmazott testi fenyítések; szervezetek, intézmények, ahol az intézmény jellege, rendje folytán nyílhat alkalom a cikk megsértésére (ilyenek az elmeógyógyintézetek vagy a büntetés-végrehajtási intézetek).” Megjegyezzük, hogy Magyarországon a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés nemzetközi szinten is elismerést kivívó, magas színvonalú végrehajtása révén ilyen jellegű jogsértés fel sem merülhet. Lásd: az Európa Tanács Kínzás, Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetések Megelőzésére létrehozott Európai Bizottság (CPT) Magyarországon 2007. január 30. és február 1. közötti a Szegedi Fegyház és Börtönben tett látogatásáról készített jelentés.

¹²⁸ „Alkotmányok esetében általában véve szokatlan, hogy a büntetőjogi szankciórendszerrel foglalkoznak, s ha mégis ezt teszik, azt nagyon szolid keretek között. Ez alól a TÉSZ sem kivétel. Velünk együtt összesen négy állam van, ahol erről alapdokumentum szintjén említést tesznek. Ebből kettő éppen azt deklarálja, hogy kizárt az ilyen szankció alkalmazása (Brazília és Portugália), egy pedig rendkívül erős alapjogi Kivétel; pl. Ciprus alaptörvénye, amely kifejezetten rögzíti a tetтарыыos büntetés követelményét. A svájci Konföderáció Alkotmánya arra az esetre, ha szexuális vagy erőszakos bűncselekmény elkövetőjéről a szakértők megállapítják, hogy az illető különösen veszélyes és ez az állapota kezelhetetlen, akkor őt – a visszaesés jelentős kockázata miatt – ténylegesen élete végéig börtönben kell tartani, azzal azonban – s ez kiemelendő – állapotának és kezelhetőségének rendszeres bírói felülvizsgálatát le kell folytatni.” Kadlót Erzsébet: A jogos védelem és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés a Btk.-ban. In: Az új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban. Kiadta az ELTE Bibó István Szakkollégium. Budapest. 2013. Szerk: Hack Péter. 75-88. oldal.

jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény 3. cikkébe ütközik.¹²⁹

A panaszos Magyar László elítelt volt, akit mint többszörös visszaesőt nyereségvágyból, különös kegyetlenséggel több emberen elkövetett emberölés büntette, 19 rendbeli rablás büntette, 19 rendbeli személyi szabadság megsértése, 4 rendbeli testi sértés, 7 rendbeli magánlaksértés büntette és 3 rendbeli lopás büntette, illetve annak kísérlete miatt a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróság, illetve a Debreceni Ítéltábla ítélte életfogytig tartó szabadságvesztésre azzal, hogy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárta.

A tényállás lényege szerint a panaszos és társai Magyarország keleti felében számos településen idős emberek otthonába jellemzően erőszak alkalmazásával behatoltak, a sértetteket megkötözték, kitartóan, és brutálisan bántalmazták őket mindaddig, amíg fel nem fedték, hogy értékeiket hol tartják. Ezt követően a panaszos és társai az értéktárgyakat, illetve a sértettek készpénzét magukhoz vették, a sértetteket megkötözve hátrahagyták. Három sértett belehalt a bántalmazásba, többen súlyosan megsérültek.

A strasbourgi emberi jogi bíróság előtt folyamatban volt eljárás 2010. december 9. napján indult.¹³⁰ Az emberi jogi bíróság 73593/10-es számú ítéletét 2014. május 20. napján hozták nyilvánosságra. A döntés hat bíró egyetértésével, egy bíró különvéleménye mellett született meg. Az eljárásban kvázi beavatkozóként részt vett a Magyar Helsinki Bizottság is, a panaszos oldalán.¹³¹

A panaszos az egyezmény több rendelkezésének megsértésére hivatkozással fordult az emberi jogi bírósághoz. Előadta, hogy büntetése embertelen büntetés, mely az egyezmény 3. cikkébe ütközik. Álláspontja szerint büntetése de iure és de facto sem teszi lehetővé azt, hogy valaha is szabadulhasson. Hivatkozott a bíróság előtt korábban folyamatban volt Kafkaris-ügyre, és arra, hogy legfeljebb elnöki kegyellel szabadulhatna, azonban az ilyen döntés egyrészt a miniszter ellenjegyzéséhez kötött, másrészt a kegyelmezés joga tisztán politikai jellegű döntés, ennél fogva a döntést nem jogi szempontok alapján hozzák meg. Hozzátette, hogy a kegyelmi döntés előre nem látható, a kegyelmezési eljárás áttekinthetetlen, nem transzparens. Ráadásul sem a köztársasági elnök, sem a miniszter a döntését nem köteles indokolni, nem köteles számot adni arról, hogy a döntéshozatalban milyen szempontok vezérelték. Miután a kegyelmi eljárás politikai természetű, így a döntés jogon kívül esik, vagyis nem felel meg annak az emberi jogi bíróság esetjoga által kidolgozott elvárásnak, hogy de iure az elítéltnak lehetősége legyen a szabadulásra. Hivatkozott arra is, hogy Magyarországon egy tényleges életfogytig tartó

¹²⁹ Így mindenekelőtt figyelemmel volt a bíróság az 1950-es Római Egyezmény rendelkezéseire, különösen a 3. cikk előírásaira, és több, az esetjogot formáló emberi jogi bírósági döntésre, így a Kafkaris v. Cyprus, a Vinter and Others v. the United Kingdom, Dickson v. the United Kingdom döntésre, de megemlítette a Törköly v. Hungary esetet is.

¹³⁰ Az EJEB eljárásában mindig kiemelten fontos szerepe van a nemzeti bírónak, így jelen eljárásban Sajó András bíró álláspontjának. A nemzeti bíró feladata, hogy a bírói tanácsot informálja a nemzeti jogról, a nemzeti jogi kultúráról, a hazai bírói gyakorlatról, illetve az adott jogesettel összefüggő, a nemzeti jogot illetve annak jogintézményét érintő bármely kérdéstről. Lásd: Europäische Gerichtshof für Menschenrechte. Fragen und Antworten. Kiadja az EJEB Ügyfélkapcsolati Osztálya, Strasbourg 2014.

¹³¹ Erre az emberi jogi egyezmény 36. cikk (2) bekezdése adott lehetőséget, illetve a bíróság eljárási szabályainak 44. cikk (3) bekezdése.

szabadságvesztésre ítélt sem szabadult elnöki kegyelemmel. Figyelemmel a magyarországi kegyelmezési gyakorlatra, álláspontja szerint megállapítható, hogy de facto sincs esélye arra, hogy valaha is szabaduljon. Hivatkozott arra, hogy megfosztották a remény jogától, mely pedig az ítélethozatal napjától megilletné. Mindezek alapján 65.000,- Euró nem vagyoni kártérítés, továbbá 6.350,- Euró perköltség megítélését kérte.

Magyarország képviselője ellenkérelmében visszautasította a panaszos valamennyi állítását, illetve érveit megalapozatlannak ítélte. Álláspontja szerint a magyar szabályozás, a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó, illetve a kapcsolódó jogszabályi rendelkezések mind jogilag, mind ténybelileg lehetőséget adnak az elítéltnak arra, hogy egyszer szabaduljon, a szabadulás reményéhez fűződő joga így nem sérült. Ennek alapján pedig a magyar szabályozás megfelel az emberi jogi bíróság esetjoga által kidolgozott szempontrendszernek, mert de iure és de facto is biztosítja a szabadulás esélyét. Ami a jogi szempontokat illeti, hivatkozott a köztársasági elnök által gyakorolható végrehajtási kegyelem intézményére, melynek alapján az elítélt bármikor, amikor kívánja, kegyelmi kérelmet terjeszthet elő a köztársasági elnöknél. Hivatkozott arra, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés intézménye még kifejezetten fiatal jogintézmény, rövid ideje van hatályban, így ilyen tényleges gyakorlat még nem várható el. Rámutatott, hogy az elnöki kegyelem intézménye alapján minden egyes kegyelmi kérelmet kötelező felterjeszteni az elnökhöz, és minden egyes kegyelmi kérelmet egyedileg kell elbírálni. Az elbírálás során számos, nem csak jogi tényező figyelembe vehető, melyek hatással lehetnek a döntésre. Ennélfogva a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés sem feltétlenül tart az elítélt élete végéig, annak tartama csökkenthető, megváltoztatható. A panaszos pedig kevesebb, mint tíz éve tölti a büntetését, emiatt sem hivatkozhat alappal egyezményesértésre. Más elítélteknek is csak hosszú évek kitöltése után lesz reménye és reális esélye arra, hogy szabaduljanak. Ezért álláspontja szerint az elítéltet nem fosztották meg a reménytől, büntetése jogi alapon is, és ténylegesen is csökkenthető.

A Magyar Helsinki Bizottság mint harmadik fél álláspontja az volt, hogy a magyar szabályozás nem felel meg az emberi jogi egyezménynek, illetve a bíróság által kidolgozott esetjog szempontrendszerének. Az elnöki kegyelem intézménye ezeket nem teljesíti, mert a kedvezőtlen döntés indokait nem kell megadni, azok a szempontok, melyek a döntéshozókat vezették, nem ismertek sem a kérelmező, sem a közvélemény előtt, ezek ugyanis nem nyilvánosak. Az intézmény meglátása szerint nem biztosít valós, konkrét, reális reményt a szabadulásra. Hivatkozott a statisztikai adatokra is, melyek szerint nagyon kevesen részesülnek elnöki kegyelemben, ráadásul az elnöki kegyelem érvényességéhez szükséges, hogy azt a miniszter ellenjegyezze. Nem minden esetben fordult elő, hogy az illetékes miniszter ezt megtette, főleg a politikailag érzékeny ügyekben. Hivatkozott a német alkotmánybíróság döntésére, melyben kimondták, hogy csak az az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés alkotmányos, ahol az elítéltnak reális lehetősége, reménye

van a szabadulásra, az elnöki kegyelem ennek biztosítására pedig nem alkalmas.¹³² Hivatkozott az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának állásfoglalására is, miszerint meg kell adni az elítélteknek a szabadulás, a társadalomba való visszatérés esélyét, beleértve az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéleteket is.¹³³

Az emberi jogi bíróság rögzítette, hogy az ügy vizsgálata az 1978. évi IV. törvény (régii Btk.) 1999. március 1. napja óta hatályban volt 47/A. §-át, vagyis az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozását, a 2012. január 1. napja óta hatályos új Alaptörvény 9. cikk (4) bekezdésének g) pontját, vagyis az elnöki kegyelem szabályait, továbbá az 1998. évi XIX. tv. (Be.) kegyelmi eljárásra vonatkozó rendelkezéseit foglalta magába. Ezen felül a bíróság vizsgálta a vonatkozó nemzetközi, európai jog szabályait, intézményeit, és a bíróság esetjogát.

Az emberi jogi bíróság megállapította, hogy az egyezmény releváns rendelkezése a 3. cikkben írt szabály, mely szerint senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni. A bíróság a panaszosnak erre való hivatkozását elfogadhatónak találta, és megállapította, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés magyarországi szabályozása ellentétes ezzel a cikkel, ezért a jogsértés fennáll.¹³⁴

Hivatkozása szerint általában véve az emberi jogi bíróság hatáskörén kívül esik egy-egy ország speciális büntetőjogi rendszerének vizsgálata, így adott esetben egy konkrét ítélet, illetve a feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozó rendelkezések vizsgálata is. Erre tekintettel nincs hatásköre a bíróságnak arra sem, hogy meghatározza, hogy egy-egy bűncselekménynél mi az elfogadható, helyes tartama a szabadságvesztés-büntetésnek. A szerződő államok szabadok abban, hogy életfogytig tartó szabadságvesztést tartsanak hatályban felnőtt korú elkövetőkre olyan súlyos bűncselekmények elkövetése miatt, mint az emberölés büntette. Hangsúlyozta, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés önmagában nem ellentétes az egyezmény 3. cikkével, vagy más rendelkezésével, és nem tilalmazott. Azonban az olyan életfogytig tartó szabadságvesztés, mely nem csökkenthető, az egyezmény 3. cikkének hatálya alá tartozik. A bíróság alapvetően kétféle szempont alapján vizsgálta meg a büntetést.

Először is, hogy *de iure* és *de facto* csökkenthető-e a büntetés. Ugyanis az olyan büntetés, mely ezek alapján csökkenthető, nem tartozik az egyezmény 3. cikke alá. Elismerte, hogy az egyezmény alapján az államoknak kötelességük megvédeni a társadalmat az erőszakos bűnözéstől, és az egyezmény nem tiltja azt, hogy az államokban a súlyos bűncselekményt elkövető személyeket határozatlan idejű

¹³² A Német Szövetségi Alkotmánybíróság 45BVerfGE 187 (1977) számú döntése.

¹³³ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága Rec (2003) 22. § 4. a, Rec (2003) 23, § 2.

¹³⁴ Ezen túl a bíróság megállapította az egyezmény 6. cikk 1. pontjának a megsértését is, melynek lényege, hogy a panaszos ellen folyamatban volt eljárás ésszerűtlenül elhúzódott. Ezért a jogsértésért a panaszosnak 2.000,- Euró nem vagyoni kártérítést, továbbá 4.150,- Euró perköltséget is megítélt. A panaszos egyéb egyezményesértésre való hivatkozásait – mint azt, hogy az eljáró bíró nem volt pártatlan, mert a korábban ítéletet hozó bíróval kapcsolatban állt, illetve az elhelyezés és fogvatartás körülményeire való hivatkozást – elutasította, azzal, hogy az egyezmény megsértése nem volt megállapítható. Paul Lemmens, az ítélethez különvéleményt adó bíró egyetértett az egyezmény 3. és 6. cikk 1. pontja megsértésének megállapításával, ugyanakkor a többségi véleménytől eltérően arra az álláspontra helyezkedett, hogy nem csak a 3. cikk, de a 6. cikk 1. pontja alapján sem kellett volna nem vagyoni kártérítést megítélni a panaszosnak. Az elítéltet ugyanis számos súlyos bűncselekmény miatt ítélték el, erre a körülményre figyelemmel pedig semmilyen kártérítésre nem érdemes.

szabadságvesztésre ítélik, amennyiben ez szükséges a társadalom védelme érdekében. Újabb bűncselekmény elkövetésének megelőzése ugyanis az egyik alapvető funkciója a szabadságvesztés-büntetésnek. Ennek alapján az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték mindaddig büntetés-végrehajtási intézetben tarthatók, amíg veszélyt jelentenek a társadalomra. Másodsor: megállapította, hogy az egyezmény 3. cikke alapján a büntetésnek elvileg csökkenthetőnek kell lennie.¹³⁵ Azzal viszont adós maradt, hogy megindokolja, hogy a büntetés csökkentésének elvi lehetősége, esélye miért következik az egyezmény 3. cikkéből, abból ezt hogyan vezette le, és miért alapvető feltétele az emberséges büntetésnek.

A nemzeti jognak lehetőséget kell adnia a döntés későbbi felülvizsgálatára, meghatározott idő elteltével, és meghatározott feltételek teljesítése esetén lehetőséget kell biztosítani az elítéltek a társadalomba való visszatérésre. Ez arra kötelezi a szerződő államokat, hogy vegyék figyelembe az elítélt személyiségének változásait és mindazt, amit tett a rehabilitációja érdekében, ami oda vezethet, hogy a továbbiakban már nem lesz büntetőjogi ok a büntetés folytatására.¹³⁶

Ezzel a bíróság a prevencióra helyezte a hangsúlyt, sajnálatos módon azonban megfeledkezett ugyanakkor a legfontosabb büntetés-kiszabási elvről: a tettarányosság elvéről. Azt ugyanis nem vetette fel, hogy a tettarányosság elve hogyan fog érvényesülni a legsúlyosabb bűncselekmények miatt elítéltek esetében.¹³⁷

Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy az emberi jogi bíróságnak nincs hatásköre arra, hogy meghatározza, hogy mikor szükséges ezt a felülvizsgálatot – a magyar büntető anyagi jogi és büntetés-végrehajtási jogi terminológia szempontjából helyesen fogalmazva a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségére irányuló eljárást – lefolytatni.

Nem érintette azt a szempontot az EJEB, hogy Magyarország a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés bevezetésével a halálbüntetés eltörlésével keletkezett ürt kívánta betölteni a társadalom védelme érdekében. Így lényegében az élet védelme tekintetében fennálló elsőrendű kötelezettségének kívánt ezzel eleget tenni oly módon, hogy az elkövető életét megkímélő, egyúttal tettarányos büntetés kiszabását tette lehetővé. A TÉSZ tehát a halálbüntetés kiváltására bevezetett büntetés.¹³⁸

¹³⁵ „A strasbourg-i döntés nem kívánja meg hazánktól az életfogytig tartó szabadságvesztés teljes elvetését, csupán a ténylegesség élethosszig tartó végrehajtásban való megkérdőjelezhetetlen és bírói felülvizsgálatot kizáró megnyilvánulását sérelmezi. (...) Nem az életfogytig tartó szabadságvesztés eltörlése a cél, hanem a végrehajtás során alkalmazott felülvizsgálat rendszerének a finomhangolása szükséges. (...) A változtatás pedig meglehetősen egyszerűnek tűnik, ugyanis csupán a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kell megadni. Ennek feltételrendszerén lehet szigorítani, az idejét meg lehet emelni, az igény csupán az, hogy kiszámítható, előre meghatározott legyen.” Békés Ádám: im. 11. oldal.

¹³⁶ „It follows from this conclusion that, where domestic law does not provide for the possibility of such a review, a whole life sentence will not measure up to the standards of Article 3 of the Convention.” ECHR judgement 10.

¹³⁷ „A döntések persze bírálhatóak, az egyet nem értés akár szenvedélyes megnyilvánulásainak azonban érdemi jogi relevanciája nincs. Helyesebb, ha közösen gondolkodva megpróbálunk olyan szabályozást találni, ami – amellet, hogy eukonformnak minősülhet – nem adja fel az életfogytig tartó szabadságvesztés indokolhatóságába vetett hitet.” Forrás: Tóth Mihály: Gondolatok az életfogytig tartó szabadságvesztés lehetséges jövőjéről. A Jogtudományi Intézet Blogoldala. <http://jog.tk.mta.hu/blog/2014/09/életfogytiglan>

¹³⁸ „A nemzetközi jog általában, de az egyes nemzetközi szerződések közvetlenül se nem tilalmazzák az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés kiszabását, se nem bátorítanak ilyen büntetés alkalmazására. (...) Az életfogytiglani

Fentiekből pedig levonta azt a következtetést, hogy amennyiben a nemzeti jog nem biztosít lehetőséget a döntés későbbi felülbírálatára, úgy az életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó előírása figyelmen kívül hagyja az egyezmény 3. cikkét.

Ezért az államnak meg kell határoznia, hogy mit kell tennie az elítéltek annak érdekében, hogy a rehabilitációjához maga is hozzájáruljon, erre irányuló mechanizmust kell életbe léptetni, mely a rehabilitáció elvein alapul, és előkészíti a szabadulást. Az elítéltek tájékoztatni kell arról, hogy mit kell tennie annak érdekében, hogy szabadulhasson, milyen feltételek mellett és mikor bírálják felül az ügyét. Következésképpen, amelyik nemzeti jog nem biztosítja annak lehetőségét, illetve nem ismer olyan mechanizmust, mely a büntetés felülbírálatát lehetővé tenné, inkompatibilis az egyezmény 3. cikkével.

Nem fogadta el a magyar államnak az elnöki kegyelem, mint megfelelő intézményre való hivatkozását, mert sem a köztársasági elnöknek, sem az ellenjegyző miniszternek a döntését nem kell indokolnia, nem kell megadnia az okokat, melyek a döntésre készítették. Ezen felül pedig a magyar jog a kegyelmezés szempontrendszerét nem adja meg, semmilyen konkrét iránymutatást nem jelöl meg arra, hogy milyen feltételek teljesítése esetén nyerhető el a kedvező döntés, illetve, hogy milyen tényezőket vesznek e körben számításba. Ezért a bíróság nem volt meggyőződve arról, hogy a kegyelmezés jogköre önmagában és a gyakorlata alapján biztosítja az elítéltek számára, hogy tudomást szerezzenek arról, hogy milyen feltételek teljesítése esetén szabadulhatnak, és e célból mit kell tenniük. A bíróság álláspontja szerint a szabályozás nem garantálja, hogy az elítélt rehabilitációja érdekében tett erőfeszítéseit, és változásait valóban figyelembe veszik a döntésnél.

A magyar állam *Törköly v. Hungary*-ügyre való hivatkozását nem fogadta el, bár ebben az ügyben hozott döntésében az elnöki kegyelem intézményét is megemlíttette mint lehetséges alternatívát a szabadulásra, azonban álláspontja szerint ez az ügy jelen üggyel nem volt összevethető, mert abban az ügyben az elítélt nem tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést töltött. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéses ügyekben az emberi jogi bíróság nagyobb szigorral jár el, és magasabb követelményeket támaszt.

Ezért a bíróság megállapította az egyezmény 3. cikkének megsértését azzal a megjegyzéssel, hogy ez a döntés nem jelenti azt és nem értelmezhető úgy, hogy a panaszost szabadulásra jogosítaná fel.

Az emberi jogi bíróság a 3. cikk megsértése vonatkozásában elegendőnek látta a jogsértés megállapítását, tehát e cikk megsértése miatt kártérítést nem ítelt meg a panaszosnak. Azonban az egyezmény 46. cikke alapján a szerződő államot, vagyis Magyarországot felhívta arra, hogy az ítéletben kifejtettek rá nézve kötelezőek, így a jogrendszere korrekcióját az egyezmény és az ítélet szellemiségének megfelelően, amint lehetséges, el kell végeznie.

büntetést olyan árnak tekintik, melyet a halálbüntetés eltörlése érdekében kell megfizetni, ez pedig hogyan is lehetne a nemzetközi jog ellenére?” Bán Tamás: A tényleges életfogytiglani büntetés és a nemzetközi emberi jogi egyezmények. *Fundamentum* 1998. évi 4. szám 120–121. oldal.

Kritikai megközelítésből az emberi jogi bírósági döntés lényeges fogyatékoságának azt tartom, hogy teljesen figyelmen kívül hagyta, meg sem említette a tetтарыnyosság elvét. Döntésének vezérfonala egyrészt az, hogy megítélése szerint a büntetés egyedüli célja a speciális prevenció, ezért ha ezt már sikerült elérni, úgy az elítélt szabadítható, nincs a továbbiakban törvényes ok a fogva tartására. Másik szempontja az volt, hogy az esetjoga alapján kell, hogy legyen esély arra, hogy a büntetés csökkenthető legyen, kell hogy legyen elvi lehetőség a szabadulásra, de, hogy miért, az a döntéséből nem derül ki. A tetтарыnyosság számára egyáltalán nem volt fontos, fel sem tette a kérdést, hogy a panaszos esetében mi lenne az arányos büntetés.¹³⁹ Tulajdonképpen megkerülte ezt a kérdést, amikor arra hivatkozott, hogy a büntetőjog rendszerének kialakítása, a büntetések és a helyes büntetési tartamok meghatározása a nemzeti jog feladata, az emberi jogi bíróság csak nagyon szűk körben vizsgálódhat. Kissé egyoldalú megközelítésnek érezhetjük, ha az emberi jogi bíróság ilyen kardinális szempontot meg sem vizsgál, lényegében eljárásjogi (joghatósági, hatásköri) érvekre hivatkozással figyelmen kívül hagy, miközben a tetтарыnyosság elve az ügyben felmerült jogkérdés központi és immanens eleme, annak szerves része. De legalább ennyire fontosnak tartanám annak érdemi indokolását, hogy miért lényeges, miért kell, hogy immanens eleme legyen a szankciónak a szabadulás esélye. Ilyen kategórikus kijelentésnél ugyanis joggal várja el a társadalom, hogy a döntéshozó világos logikai, jogfilozófiai vagy egyéb szakmai érvekkel támassza alá az álláspontját. Az EJEB kiemelkedő nemzetközi tekintélye, és a döntésében szereplő álláspont kijelentő módon való megfogalmazása ugyanis nem helyettesíti az érveket.

Mindezek ellenére a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés intézménye korrigálható oly módon, hogy az intézmény lényege sem vész el teljesen, a tetтарыnyosság elve is csak kisebb mértékben sérül, és a módosított intézmény kielégíti az emberi jogi egyezmény, és az annak alapján a bíróság által kialakított esetjog szempontrendszerét is. Erre Magyarország jogalkotási úton, a TЭСZ kötelező kegyelmi eljárásának bevezetésével tett kísérletet, melynek eredménye azonban hagy kívánnivalót maga után.

Magyar László ügyében hozott nemzetközi bírósági döntés alapján a Legfőbb Üгыészсэг hivatalból, a Be. 416. § (1) bekezdés g) pontja alapján jogszabályi kötelezettségére figyelemmel felülvizsgálatot kezdeményezett. A Legfőbb Üгыészсэг indítványozta, hogy az alapügyben hozott határozatnak a feltételes szabadságra bocsátást kizáró részét a Kúria változtassa meg és határozza meg a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját. Végindítványában a Legfőbb Üгыészсэг a korábbi álláspontját megváltoztatta, és indítványozta, hogy a Kúria az alapügyben hozott jogerős ítéletet hatályában tartsa fenn, figyelemmel arra, hogy az EJEB által kifogásolt jogsértés azóta megszűnt azáltal, hogy a jogalkotó beiktatta a kötelező kegyelmi eljárás szabályait a Bv. törvénybe.

¹³⁹ „A szigorúan tetтарыnyos koncepció előnye, hogy az állampolgári jogok bizonyos szempontú garanciáját nyújtja, támadható viszont abból a megközelítésből, hogy miként lehet egy elkövetett rosszat egy másik rossz (a büntetés) okozásával megszüntetni.” Vókó György: A büntetés-végrehajtás sajátosságai és tapasztalatai Európában. Kriminológiai Tanulmányok 50. 251. oldal. Szerkesztette: Vókó György. OKRI Budapest, 2013.

A védők a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizáró rendelkezés megváltoztatását, és a feltételes kedvezmény legkorábbi idejének huszonöt évben való meghatározását kérték, arra hivatkozással, hogy az EJEB gyakorlatában ez az elvárt kötelezően kitöltendő tartam.

A Kúria Bfv. II. 1812/2014 számú határozatában – meggyőződésem szerint helyesen – az érdemi ügydöntő határozat feltételes szabadságra bocsátást kizáró részét megváltoztatta, és a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi lehetséges idejét a társadalom védelmére és a jogalkotói akaratra hivatkozással negyven évben határozta meg. Indokolásában rögzítette, hogy a kötelező kegyelmi eljárás szabályai Magyar László ügyében is alkalmazhatóak lennének a Bv. törvény időbeli hatálya alapján, azonban e szabályok nem tesznek teljes mértékben eleget az EJEB elvárásainak, mert az egyedi döntést nem kell egyéniesített indokolással ellátni. Ezért a Kúria anélkül, hogy a bünteteskiszabási szempontokat újramérlegelte, vagy ártértékelt volna, a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét negyven évben határozta meg. E körben figyelemmel volt arra, hogy a kötelezően kitöltendő tartam ilyen mértékben való meghatározása összhangban van a jogalkotói akarral, a társadalom fokozott védelmére vonatkozó elvárásokkal, továbbá az EJEB joggyakorlatával. Arra hivatkozott, hogy az EJEB a Törköly c. Magyarország ügyben nem kifogásolta és nem találta egyezményesértőnek a feltételes szabadságra bocsátás negyven évben való meghatározását. A Kúria álláspontja szerint a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizáró rendelkezés mellőzésével, és a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi idejének meghatározásával a döntés megfelel az EJEB elvárásainak. A védők által indítványozott kötelezően kitöltendő tartamnak a Kúria álláspontja szerint nem volt jogalapja, ugyanis az alkalmazandó 1978. évi IV. törvény szerint el nem évülő bűncselekmény miatt kiszabott életfogytig tartó szabadságvesztés esetében a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi ideje nem lehet harminc évnél kevesebb.

Megjegyzem, a strasbourgi gyakorlatban kimunkált huszonöt év nem elvárása az EJEB-nek, mindössze javaslata, illetve az EJEB szerint ideális kötelezően kitöltendő tartam. De nem jogsértő a kötelezően kitöltendő tartam ennél lényegesen magasabb időben való meghatározása sem, ahogy az a Törköly c. Magyarország ügyében született döntésből is következik. Kötelező elvárás ez már csak amiatt sem lehet, mert éppen a Magyar László ügyben hangsúlyozta az EJEB, hogy a büntetőjog részletszabályainak kimunkálása, a büntetési nemek és tartamok meghatározása az egyes tagállamok kizárólagos hatásköre, e körben az EJEB-nek nincs hatásköre, így nem mondhatja meg konkrétan azt, hogy egy büntetés, illetve büntetési tételkeret milyen mértékű lehet, e körben legfeljebb javaslatokat fogalmazhat meg, vagy az általános gyakorlatra hívhatja fel a figyelmet. Ennek némileg ellentmond az EJEB 2016. október 4-én hozott, Magyarországot ismételten elmarasztaló, a TÉSzt érintő határozata, mely szerint a negyven év kötelezően kitöltendő tartam eltúlzottan hosszú idő. Azonban ebben a határozatában sem írt elő konkrét kötelezően kitöltendő tartamot az EJEB, a Vinter és társai ügyben javasolt huszonöt évet ebben az ügyben is csak javaslatként említette meg a határozat.

A TÉSZ alkalmazhatóságát illetően a Kúria a 3/2015 BJE jogegységi határozatban minden bíróságra kötelező hatállyal mondta ki, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt feltételes szabadságra bocsátásból kizárását nemzetközi szerződés nem tiltja. A jogintézmény az alkotmányos jogrend része. Kifejtette, hogy a nemzetközi szerződéseknek megfelelő határozat meghozatala nem közvetlenül az Egyezmény alapján, hanem az emberi jogi szerv döntésének magyar jogrendszerbe beillesztésével, a büntetőeljárás törvény szerinti felülvizsgálati eljárás lefolytatásával, az egyezmény-sértéssel nem érintett hatályos jogszabályok alkalmazásával történik. Erre figyelemmel a Kúria álláspontja szerint a TÉSZ kialakult gyakorlatától való eltérésre a hatályos jogszabályok, az EJEB esetjoga, alkotmánybírói döntés és a Kúria Bfv.II.1812/2014/7 számú 2015. június 11-én kihirdetett felülvizsgálati határozata nem adnak okot.

Ezzel szorosan összefügg, hogy az Alkotmánybírószágon (AB) is volt folyamatban eljárás, melynek keretében az AB a TÉSZ alaptörvényellenességét vizsgálta a Szegedi Ítéltábla kezdeményezésére. A Szegedi Ítéltábla az 1978. évi IV. törvény és a 2012. évi C. törvény TÉSZ rendelkezéseinek a megsemmisítését indítványozta arra hivatkozással, hogy azok ellentétesek az Emberi Jogok Európai Egyezményének 3. cikkével. Az AB azonban az eljárást 3013/2015 (I. 27.) számú végzésével megszüntette, mert az indítvány benyújtását követően az Országgyűlés a Magyar László v. Magyarország ellen az EJEB-en folyamatban volt ügyben hozott határozatból eredő kötelezettségei miatt módosította a Bv. törvényt, és bevezette a kötelező kegyelmi eljárás szabályait. Ezáltal az AB eljárása oka fogyottá vált. Czine Ágnes alkotmánybíró a döntéshez fűzött párhuzamos indokolásában hangsúlyozta, hogy e döntéssel egyetért, de ezen túl is fontos, hogy a kegyelmezési rendszer transzparens legyen, a döntések okai jussanak el az elítélthez. A transzparencia fontosságával a különvéleményében egyetértett Lévay Miklós és a véleményhez csatlakozó Kiss László alkotmánybíró is. Lévay Miklós szerint azonban az indítványt az AB-nak érdemben el kellett volna bírálnia, miután a TÉSZ jelenleg is a jogrendszer része, a kötelező kegyelmi eljárás szabályai pedig álláspontja szerint nem felelnek meg az EJEB elvárásainak. Lévay Miklós véleménye szerint az előírt negyven év helyett már huszonöt év után le kellene folytatni a kegyelmi eljárást. Ráadásul a köztársasági elnök a kegyelmi döntését indokolni nem köteles és a kegyelmi bizottság véleménye sem köti, mely ugyancsak aggályos volt az alkotmánybíró szerint. Salamon László alkotmánybíró viszont arra az álláspontra helyezkedett, hogy az indítvány alaptalan volt, mert az Alaptörvény által védett jogintézményt támadott. Salamon László nem értett egyet azzal sem, hogy irreleváns lenne a szabadulás reménye szempontjából az elnöki kegyelem, vagy a közkegyelem lehetősége, hiszen ezek az intézmények is megteremtik a szabadulás elvi esélyét, reményét.

Az EJEB elvárásai és egy megoldási javaslat

Megvizsgálva azt, hogy mit fogad el, és mit vár el az emberi jogi bíróság a nemzeti szabályozástól, az alábbi megállapítások tehetők: elismeri a nemzeti állam büntető

hatalmát, azt kiemelten fontos jogkörnek ítéli meg a társadalom védelme érdekében. Rögzítette, hogy az egyezmény alapján az állam alapvető kötelessége a társadalom védelme, különösen a súlyos, erőszakos bűncselekményektől köteles a területén tartózkodókat megóvni. Megállapította, hogy nemzetállami hatáskör a büntető hatalom intézményeinek, szabályainak kialakítása, beleértve a büntetési nemeket, és a szabadságvesztés büntetés tartamát, illetve a tételkereteket is. Deklarálta, hogy nem ellentétes az egyezménnyel a határozatlan ideig tartó szabadságvesztés, ebből következően nem ellentétes vele az életfogytig tartó szabadságvesztés sem. Azt sem kifogásolta, ha konkrét esetben az állam az elítélt veszélyessége miatt az elítéltet élete végéig büntetés-végrehajtási intézetben tartja.

Ugyanakkor megköveteli, hogy a jogrendszert olyan szabályozással kell kialakítani, mely bizonyos tartam elteltével, és bizonyos feltételek teljesítése esetén biztosítja a szabadulás esélyét (de iure megközelítés). Másrészt a jogi szabályozástól függetlenül is megköveteli, hogy ténylegesen is legyen esély a szabadulásra (de facto megközelítés). Vagyis legyen olyan gyakorlat, mely ennek lehetőségét megadja. Elképzelhető ugyanis, hogy olyan jogi szabályozás van hatályban, mely a szabadulás elvi esélyét megadja, de ennek egyáltalán nincs gyakorlata, vagyis az elítélt a szabályozás ellenére nem szabadulhat. De lehetséges az is, hogy a rendelkezések a szabadulás esélyét biztosító előírásokat nem tartalmazznak, de a következetes gyakorlat mégis az, hogy idővel, bizonyos feltételek teljesítésével az elítéltnak valós esélye, reménye lesz a szabadulásra. Utalva ezzel a law in books – law in action jogszociológiai megfigyelések eredményeire.

Megállapította a bíróság azt is, hogy a valóban halálig tartó fogvatartásnak csak az lehet az elfogadható oka, ha az elítélt haláláig veszélyt jelent a társadalomra, vagyis nem változott, nem javult meg, a büntetése nem érte el a prevenció célját, ezt azonban formalizált és tisztességes eljárásban rendszeresen vizsgálni kell.

Az emberi jogi bíróság fenti elvárásai meggyőződésem szerint a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés fenntartásával, annak korrekciójával elérhetők, de nem teljesen azon a módon, ahogy azt a magyar jogalkotó megvalósította a Bv. törvény kötelező kegyelmi eljárásra vonatkozó szabályainak a beiktatásával.¹⁴⁰ A hatályos szabályozás ugyanis elnagyolt, inkoherens és alkotmányossági aggályokat is felvet.¹⁴¹

¹⁴⁰ A 2013. évi CCXL törvény 46/A-46/H §-ai.

¹⁴¹ VÖ: „Ez idő szerint nincs sem meggyőző politikai, sem szakmai indok arra, hogy büntetési rendszerünk csúcán a határozatlan tartamú szabadságvesztést kiiktassuk. A feltételes szabadság kizárásával kiszabott határozatlan ideig tartó – a magyar törvény által tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésnek nevezett – büntetés azonban nemzetközi kötelezettségeinkbe ütközik (...). Meg kell teremteni tehát az ilyen büntetés törvényi felülvizsgálatának lehetőségét is. Egyezményellenesnek a szabadulási esély elvonása minősül, nem az örökös fogság. A biztosítandó felülvizsgálat tehát akár folyamatosan kizárhatja az elítélt szabadulását, ha ez társadalomvédelmi okból (továbbra is) indokolt. A legsúlyosabb esetekben is szükséges proporcionális szempontok figyelembe vétele, amire mindezek alapján csak a szabadulási esély biztosításának differenciált szabályozása nyújt reális lehetőséget.” Azaz a szerző is hangsúlyozza a tetterányosság elvének a fontosságát. Javaslatá szerint: „Életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén 40 év elteltével (esetleg akkor is, ha 35 év letöltésekor az elítélt a 65. évét betöltötte) külön törvény rendelkezései alapján egy speciális szakmai bizottság (bíró, ügyész, ügyvéd, bv-s, pszichiáter, pszichológus, szociológus stb.) elsősorban társadalom-védelmi szempontból felülvizsgálná az életfogytig tartó szabadságvesztés fenntartásának indokoltságát. A lehetséges döntés: a fogságot fenntartják, vagy az elítéltet (esetleg speciális

Elképzeléseim szerint az EJEB elvárásait kielégítő TЭСZ elérhető az elnöki kegyelmezési eljárás kötelező előírásával is. Ennek keretében javaslatom szerint továbbra is meghatározásra kerülne annak legkorábbi időpontja is – oly módon, hogy ne legyen a tartam tekintetében átfedés a TЭСZ és a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét ki nem záró életfogytiglan között –, a jogszabályban meghatározva az elnöki döntés és miniszteri ellenjegyzés mindenki számára hozzáférhető és világos szempontjait is, mely biztosítaná a transzparencia elvének érvényesülését. Mindezt kiegészítené az eljárásjogi rendelkezés, hogy a döntésről indokolt határozatot kellene hozni. Az elnöki jogkör a továbbiakban is természetesen diszkrecionális jogkör maradna, vagyis az elnök belátásától függne a kegyelem gyakorlása, vagy annak mellőzése. Ez azonban egyáltalán nem jelentené azt, hogy mindenféle szempontrendszer nélkül döntene.¹⁴²

A kegyelem lehetőségének megvizsgálását a klasszikus életfogytiglanból való feltételes szabadulás legkésőbbi felülbírálati idejénél magasabb tartam kitöltését követően lenne indokolt elvégezni, kivéve, ha az elítélt nem kéri az eljárás lefolytatását.¹⁴³ A kötelezően letöltendő tartam szigorúbb szabályozására vonatkozó javaslatom oka, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés mellett szóló legfontosabb érv a tetterányosság elvének következetes érvényesítése. Extrém hosszú idő előírására van szükség, melynek kitöltésével a tetterányosság elve kevésbé sérülne, ha az elítéltet szabadítják. Ebben az esetben ha az elítéltet kedvező döntés alapján szabadítják, úgy büntetés nem lesz persze ténylegesen halálíg tartó, így a tetterányosság elve valamelyest feltétlenül sérül, azonban a büntetés kirívóan hosszú,

magatartási szabályokat előírva és egy ideig folyamatosan ellenőrizve) feltételes szabadságra bocsátják. (...) A felülvizsgálat differenciált szabályozásával a határozatlan tartamú büntetéseken belül vissza kell adni az életfogytig tartó szabadságvesztés hitelét - erősíteni kell a szankciórendszer valódi csúcsaként funkcionáló, legsúlyosabb következményekkel járó, s ezért preventív hatást kiváltani képes erejét.” Ugyanakkor a szerző szerint a TЭСZ-t ki kell iktatni, mert: „nemzetközi kötelezettségeinkbe ütközik, fenn nem tartható. Az elnöki kegyelem hazai intézménye nem megfelelő ellensúly, s jogi szabályozással nem is tehető azzá. (...) csak egyetlen életfogytig tartó szabadságvesztés létezhetne. Jogi nonszensz egy intézményt általában létezőként, olykor azonban tényleg létezőként felfogni.” Tóth Mihály: Gondolatok az életfogytig tartó szabadságvesztés lehetséges jövőjéről. A Jogtudományi Intézet Blogoldala. <http://jog.tk.mta.hu/blog/2014/09/életfogytiglan>

¹⁴² VÖ: Kompromisszumos megoldásként megfontolandó Tóth Mihály 2012-ben tett javaslata: „A büntetési célok, elsősorban a társadalom védelme indokoltá teheti a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés intézményének továbbélését. Ha azonban egy adott ország jogi rendszere nem teszi lehetővé a felülvizsgálatát, felvethető az Egyezmény 3. cikkének sérelme. (...) A TЭСZ fenntartható és talán fenn is tartandó, de nem a büntetés kiszabásakor eleve eldöntött kétes megalapozottságú prognózis alapján. (...) Javasolhatóan tartanám pl. egy olyan eljárás bevezetését, amelyben a tetterányosság elvének megfelelően differenciáltan megállapított, hosszabb időtartam elteltével, időszakonként visszatérő, szigorú, esetleg több lépcsőből álló és több szakterület bevonásával zajló vizsgálat-sorozat eredménye döntene a további fogvatartás szükségességéről.” Tóth Mihály: Életfogytig tartó szabadságvesztés és a remény joga újabb emberi jogi döntésekben. Jogtudományi Közlöny 2012/6 szám

¹⁴³ Ez a tartam jelenleg negyven év, melyet az EJEB 2016. október 4-én hozott döntésében eltúlzottan hosszú időnek talált. Klasszikus életfogytiglannál a bíróság huszonöt-negyven év közötti tartamban állapítja meg a felülbírálat első időpontját. Fontos, hogy a TЭСZ-nél a kötelező kegyelmi eljárásra első esetben a klasszikus életfogytiglan legsúlyosabb eseténél is hosszabb tartam kitöltése után kerüljön sor. A hosszú tartam azért is ideálisnak tűnhet, mert tapasztalatok szerint a legsúlyosabb bűncselekményeket általában huszonöt-harmincöt év közötti személyek követik el, a várható élettartam pedig folyamatosan növekszik. Ugyanakkor az életkor előrehaladtával csökken az aktivitás, romlik az egészségi állapot, ezért csökken a bűnisméltés veszélye. A jelenleg is magas és folyamatosan növekvő várható élettartam miatt pedig reális esély van arra, hogy az elítélt megéri ezt a tartamot. Egy kellően hosszú tartam jól elhatárolhatóvá tenné a TЭСZ-t a klasszikus életfogytiglan legsúlyosabb esetétől, amikor is negyven év letöltése után nyílhat meg legkorábban a kedvezmény lehetősége.

embert próbáló tartama ezt a sérelmet lényegileg ellensúlyozza. Nem elég hosszú tartam kitöltése utáni kötelező vizsgálat viszont álláspontom szerint nem lenne elfogadható, mert az a tettarányosság elvének tulajdonképpeni feladását jelentené, annak ellenére is, hogy a kegyelmi eljárás lefolytatása természetesen nem von maga után szükségszerűen szabadítást, csak annak elvi esélyét teremti meg.

Nem beszélve arról, hogy a jelenlegi szabályok szerint, ha életfogytig tartó szabadságvesztést szabnak ki, amennyiben a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét nem zárják ki, a kötelezően kitöltendő tartamot huszonöt-negyven évben határozzák meg. Figyelemmel a negyvenéves felső határra, a tényleges életfogytig tartó büntetésnek, ha adott esetben nem tart tényleg az élet végéig, úgy legalább a negyvenéves felső határt meg kellene haladnia. Különben értelmetlen és nehézkes lenne a feltételes szabadság lehetőségét ki nem záró életfogytig tartó szabadságvesztéstől való különválasztása. Ugyanakkor az EJEB a TÉSZ esetében a negyven éves tartamot eltúlzottnak találta, miközben a klasszikus életfogytig tartó szabadságvesztésnél is sor kerülhet az első vizsgálatra negyven év kitöltése után. Éppen ezért az EJEB döntés miatt újra kell szabályozni nem csak a TÉSZ, de a klasszikus életfogytig tartó szabadságvesztés szabályait, és az első felülbírálat idejét az EJEB döntés miatt csökkenteni kell. Ennek újraszabályozásakor viszont fontos, hogy a TÉSZ és a klasszikus életfogytiglan között a tartam tekintetében a továbbiakban már ne legyen átfedés. A TÉSZ-nek az első felülbírálat ideje tekintetében is markánsan szigorúbbnak kell lennie, mint a klasszikus életfogytiglanak.¹⁴⁴

A döntéshozatalnál a letöltött tartamon túl meglátásom szerint egy szempont figyelembe vétele különösen javasolt lenne: az elítélt esetében a bűnismétlés veszélye egyértelműen kizárható legyen. Ez véleményem szerint összhangban van az EJEB elvárásával is, hiszen az emberi jogi bíróság érvelése teljesen a speciális prevenció elvének érvényesítésén alapul. Az elítélt pozitív irányú változása, az életvezetésében bekövetkezett alapvető és kedvező fordulat, kifogástalan intézetbeli magatartása és a készség kinyilvánítása a törvénytisztelő életmódra meggyőződésem szerint általában még korántsem lenne elégséges. Ezen túl az is szükséges lenne, hogy objektív körülmény fennállta konkrétan és biztosan kizárja a bűnismétlés veszélyét. Ilyen lehet az elítélt agg kora, súlyos fogyatékosága, tartós, a fizikai állapotot jelentősen romboló betegsége stb. Ennek fennálltát a kötelezően lefolytatandó kegyelmi eljárásban a döntéshozó köteles lenne vizsgálni. Elképzeléseim szerint csak akkor gyakorolhatna kegyelmet, ha a rehabilitációban elért sikerek mellett a bűnismétlés

¹⁴⁴ Ruzsonyi Péter szerint a TÉSZ fenntartása nem indokolt, az álláspontja szerint pusztán vegetálásra kényszeríti az elítélteket, akik, mint a szerző hangsúlyozza bestiális emberek, de emberek. Éppen ezért meglátása szerint a legsúlyosabb büncselekmények elkövetői esetében a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét biztosítani kellene. Hangsúlyozza, hogy a kedvezményt csak extrém hosszú idő, 40-45 év kitöltése után lenne indokolt megvizsgálni egy több lépcsős, kellően szigorú eljárásban. Véleménye szerint ilyen hosszú idő kitöltése már szükségszerűen olyan fizikai leépüléssel jár, mely önmagában annullálja a bűnismétlés veszélyét. Álláspontja szerint ekkor az elítéltek nagy valószínűséggel már önálló életvezetésre sem lesznek képesek. A TÉSZ büntetés embertelensége mellett szóló érvként a szerző felveti, hogy Belgiumban egy TÉSZ-es elítélt eutanázia engedélyezése iránti kérelmének a hatóságok helyt adtak, így az elítélt a TÉSZ helyett az asszisztált halált választotta. Ruzsonyi Péter: Életre ítélve – sorozatgyilkosok a rácson innen II. rész. Börtönügyi Szemle 2016. évi 3. szám 51. oldal.

veszélyének objektív okból fennálló hiányát állapítaná meg. De ebben az esetben sem lenne köteles megadni azt, miután a jogköre diszkrecionális lenne. A kedvező döntés feltételeit az ellenjegyző miniszternek is ellenőriznie kellene. Ha annak hiányát állapítaná meg, úgy az ellenjegyzést köteles lenne megtagadni. A miniszter az ellenjegyzéssel a kegyelmet jóváhagyná, és ezzel a miniszter politikai és jogi felelősséget vállalna azért, hogy a kegyelem feltételei fennállnak.

Javaslatom lényege szerint mind a köztársasági elnök, mind a miniszter döntését határozatba kellene foglalni, és részletes indokolással ellátni.¹⁴⁵ Ez elengedhetetlen, hiszen a bíróság elemi elvárása, hogy a döntés legyen nyilvános, transzparens, a döntés okai legyenek ismertek. A határozatnak egyéniesítettnek kellene lennie, számot adva abban a konkrét ügyben a döntéshozót vezető szakmai szempontokról, okokról, a körülményekről. Értelemszerűen sem az elnök, sem a miniszter határozata ellen sem lenne helye jogorvoslatnak, ez kegyelmi eljárásban ugyanis fogalmilag kizárt. Elutasító döntés esetén célszerű lenne legalább háromévente a kegyelmi eljárást megismételni. Vagyis az eljárás hivatalból indulna meg, kivéve, ha az elítélt ezt ellenezné, kedvezőtlen döntés esetén pedig rendszeresen hivatalból kötelezően újabb eljárás indulna, melyet a büntetés-végrehajtási szervezet előterjesztéssel kezdeményezne. A kötelező kegyelmi eljárás szabályai természetesen nem zárnák ki a végrehajtási kegyelemre vonatkozó egyéni kérelem előterjesztésének a lehetőségét. Így a kötelező tartam letelte előtt is és után is bármikor az elítélt és védője, közeli hozzátartozója saját jogán is kezdeményezhetné a végrehajtási kegyelemben részesítést, melynek szabályai nem változnának.

Elképzeléseim szerint garanciális érdekből a kegyelem feltételes is lehetne, utóbb megvonható lenne, ha később beigazolódna, hogy megadásának a feltételei nem álltak fenn. Ebben az esetben a miniszter javaslatára az elnök lenne jogosult a kegyelmi döntés visszavonására.

Meglátásom szerint egyetértve a hatályos rendelkezésekkel a TÉSZ-elítélt ügyének kötelező elbírálását nem lenne célszerű bírósági hatáskörbe utalni. Ennek oka, hogy a bíróság az ítélt dolog (res iudicata) erejével ítélte tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre a terheltet, ennek utóbb kötelező bírósági felülvizsgálata inkohereciát teremtene a rendszerben, logikai és dogmatikai hiba beépítését jelentené. Hiszen, amit egyszer bíróság jogerősen eldöntött, azt utóbb felül nem bírálhatja, ahhoz mind a bíróság, mind a felek kötve vannak. Rendkívüli jogorvoslat (pl.: felülvizsgálat) pedig csak rendkívüli és kivételes lehet a jellegéből adódóan, tehát egy bizonyos idő elteltével kötelezően alkalmazandó és általános jellegű rendkívüli jogorvoslat fogalmilag kizárt. Már csak amiatt is, mert a rendkívüli jogorvoslat jogsérelem orvoslására irányul, márpedig a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélet önmagában még nem az. Ezért a szabadulás lehetőségének utóbbi vizsgálatát bíróságon kívüli szervezethez lenne célszerű telepíteni, azzal, hogy az eljáró szervnek a kormánytól (végrehajtó hatalomtól) független szervnek kell

¹⁴⁵ Ezen az állásponton volt a Kúria is Magyar László Bfv. II. 1812/2014. számú felülvizsgálati ügyében, melyben kimondta, hogy a kötelező kegyelmi eljárás szabályai nem felelnek meg az Emberi Jogok Európai Bírósága által lefektetett elvárásoknak, mert a Köztársasági Elnöknek és a miniszternek nem kell indokolnia a döntését, illetve az ellenjegyzést.

lennie.

Persze felmerülhet a kérdés, hogy ennyi módosítással volna-e egyáltalán értelme a TÉSZ-t fenntartani. A leírtak alapján álláspontom szerint igen. A büntetés módosításokkal való fenntartása azon túl, hogy a tetтарыosság legalább lényegi megtartásához, a társadalom védelméhez szükséges, üzenetértékű is egyben a társadalom számára, és elvi kérdés is. A kegyelmi eljárásra vonatkozó javaslataim ugyanakkor meglátásom szerint sokkal inkább megfelelnek az EJEB elvárásainak, a nemzetközi gyakorlatnak, mint a végül hatályba léptetett a Bv. törvénybe foglalt szabályok, melyek a 2016. október 4-én kelt újabb elmarasztaló EJEB döntés után módosításra szorulnak. A módosítás során álláspontom szerint a fenti javaslatoknak a Bv. törvénybe való beiktatása indokoltnak mutatkozik.

A kötelező kegyelmi eljárás szabályai a strasbourgi döntés alapján

Az EJEB döntése feltétlen jogalkotói választ követelt, nemzetközi jogi kötelezettségből eredően jogalkotási kényszer állt fenn. Evidens hogy, Magyarország, mint az egyezmény részes állama az általa is aláírt nemzetközi jogi egyezménnyel nem mehetett szembe, attól eltérő, azzal ellentétes jogrendszert, joggyakorlatot nem tarthatott fenn a továbbiakban, nem engedhette meg, hogy az állami szervei az egyezmény tételes rendelkezéseivel, illetve az egyezmény szövegéből konkrétan nyelvtani-logikai úton levezethető elvekkel továbbra is szembemenjenek. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának jogerős döntése kész helyzet elé állította Magyarországot abban az értelemben, hogy belső jogalkotási szükségességet teremtett. A döntéssel egyet lehetett érteni, és azt vitatni is lehetett, ettől függetlenül azonban a bíróság döntésének megfelelően a jogrendszer korrekcióját el kellett végezni.

Értelemszerűen olyan megoldásra volt szükség, mely kimeríti az EJEB elvárásait, de a magyar társadalom érdekeinek is megfelelt. A magyar jogalkotó szándékai szerint a jogintézmény teljes elvetése, a jogrendből való kiiktatása nem volt elfogadható. Úgy ítélte meg, hogy a nemzetközi elvárásokat a magyar társadalmi érdekekkel összhangba lehet hozni. Az világos volt, hogy belső jogi szempontból a TÉSZ intézményének védelmét az Alaptörvény biztosítja, az Alaptörvény stabilitása alkalmas arra, hogy a szankció sokáig a magyar büntetőjog része legyen. De ettől függetlenül a jogalkotási kényszerhelyzet fennállt.

A szakmai vitákban az is felmerült, hogy az EJEB döntésnek látszólagosan is eleget lehetne tenni, egy ideig eredményesen. Ez sajátos, lényegében jogtechnikai módosítással is elérhető lenne átmeneti időre, a fent már leírtak szerinti módon: a határozott tartamú szabadságvesztés felső határának többszörösére emelésével, a de facto tényleges életfogytiglan bevezetésével. Ez azonban csak elvi lehetőség volt, mindenki előtt világos volt ugyanis, hogy a gyakorlati megvalósítása nem lett volna elfogadható, mert feltehetően szembement volna az egyezmény és a bírósági döntés szellemiségével.

A jogalkotó álláspontja az volt, hogy a szankció megszüntetése súlyos űrt keletkeztetne a büntetőjog rendszerében, ezt az űrt valamilyen más szankciónak

kellene kitöltenie, kérdés, hogy egyáltalán lenne-e ilyen. Azt feltétlenül el kellett kerülni, hogy a végső eszköz szerepét betöltő, szigorú szankció hiányában a büntetőjog a 90-es évek elejének szintjére fejlődjön vissza.

Alapvető kérdés, hogy a TÉSZ kötelező kegyelmi eljárásának törvénybe foglalt hatályos szabályai megfelelnek-e az egyezménynek, illetve az emberi jogi bíróság döntésének.

Az EJEB döntése alapján fennálló nemzetközi kötelezettség teljesítése végett az Országgyűlés elfogadta a *Bv. Kódexet*¹⁴⁶ és más jogszabályokat módosító *2014. évi LXXII. törvényt*, mely a *Bv. Kódexbe* beiktatta a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt kötelező kegyelmi eljárását. A jogszabály-módosítást több szempontból is fontos eredménynek tarthatjuk. Mindenekelőtt Magyarország ezzel a jogszabállyal is egyértelműen jelét adta annak, hogy elismeri és tiszteletben tartja a nemzetközi jog szabályait, az abból eredő kötelezettségeit, a nemzetközi jogi alapú emberi jogi jogfejlődés eredményeit. Tiszteletben tartja a Római Egyezményt, és az Emberi Jogok Európai Bíróságának döntéseit, az ebből eredő kötelezettségeinek pedig eleget tesz. Magyarország a fenti döntésből eredő jogszabály-módosítási kötelezettségét rövid határidővel, mindössze fél év alatt teljesítette, oly módon, hogy új jogintézmény bevezetésével átalakította az elnöki kegyelem intézményét. Azonban az új jogintézmény szabályrendszere nem volt kellően átgondolt, és több ponton a jogrendszerbe kevésbé illeszkedőnek bizonyult. Az anomáliákat az EJEB 2016. október 4-ei, Magyarországot újra elmarasztaló döntése is igazolta.

A TÉSZ-es elítéltek kötelező kegyelmi eljárásának a lényege, hogy negyven év kitöltése után a büntetés folytatásának szükségességét kegyelmi eljárás keretében teszi kötelezővé felülbírálni, kivéve, ha ez ellen az elítélt tiltakozik. Az eljárás lényege, hogy fogva tartó büntetés-végrehajtási intézet előterjesztése alapján büntetőbírákból álló ötfős kegyelmi bizottság az iratok és az elítélt meghallgatása alapján, továbbá az elítélt mentális állapotára vonatkozó szakvélemény beszerzését követően javaslatot is tartalmazó indokolt állásfoglalást készít, melyet az igazságügyért felelős miniszter köteles a köztársasági elnökhöz felterjeszteni. Ezzel a szakmai bizottság előkészíti az elnöki döntést, azt megalapozottabbá teszi.

Az elnök diszkrecionális joga alapján pedig dönt a kegyelem gyakorlásáról, vagy annak megtagadásáról. Az elnöki döntés ellen jogorvoslatnak helye nincs, az elnöknek indokolási kötelezettsége sincs. Ha az elnök kegyelmet gyakorol, úgy dönthet úgy, hogy a büntetés hátralévő részét teljesen elengedi, de dönthet úgy is, hogy a büntetést csökkenti, vagy lehetővé teszi azt, hogy az elítélt feltételes szabadságra irányuló eljárás alá kerülhessen. Utóbbi esetben pedig büntetés-végrehajtási bírói eljárásában kell majd megvizsgálni a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét, hasonlóan a klasszikus életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt esetéhez. Ha az elnök nem gyakorol kegyelmet, úgy két évente kötelező a kegyelmi eljárást megismételni.

A jogszabályi megoldás alapvetően megfelelő irányú, számos figyelemreméltó

¹⁴⁶ A jogszabály pontos neve: A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény.

és továbbgondolásra is érdemes rendelkezést tartalmaz. A törvény a kegyelmezési rendszer megújításával a kegyelem új, sajátos, sui generis intézményét teremtette meg. A rendelkezései nagyrészt megvalósíthatóak, a Magyar László ügyben született strasbourgi döntésnek részben eleget tesznek. Egyes pontokon azonban a jogszabály rendelkezéseinek újragondolása feltétlenül szükségesnek tűnik, különösen az ismételten elmarasztaló, 2016-ban született emberi jogi bírósági döntés ismeretében.

A hatályos szabályok ellentmondásainak, diszkrpanciájának jobb megértéséhez elsőként nézzünk egy konkrét jogesetet: F. L. elítéltet a kötelező kegyelmi eljárás szabályainak hatályba lépését megelőzően a bíróság előre kitervelten, különös kegyetlenséggel, több emberen elkövetett emberölés büntette miatt első fokon életfogytig tartó, fegyház fokozaton végrehajtandó szabadságvesztésre ítélte azzal, hogy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárta (TÉSZ). A másodfokon eljáró bíróság a büntetést enyhítette, eszerint a vádlott az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésből negyvenöt év kitöltése után bocsátható feltételes szabadságra. Mellőzte a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizáró elsőbírői rendelkezést.

A másodfokú bíróság elvileg enyhítette az elsőfokú bíróság TÉSZ-t kiszabó ítéletét klasszikus életfogytiglanra azzal, hogy legkorábban negyvenöt év után feltételes szabadságra bocsátható. Az új kegyelmi rendelkezések és az ennek alapján megváltozott körülmények ismeretében azonban azt mondhatjuk, hogy enyhítésről szó nincs: valójában jelentősen súlyosította azt. Ha helybenhagyta volna az elsőfokú bírósági döntést, akkor az elítélt negyven év kitöltése után kötelező kegyelmi eljárás alá kerülne, melynek eredményeként akár már negyven év kitöltése után szabadulhatna. Ha erre mégsem kerülne sor, úgy negyvenkét, majd negyvennégy év kitöltése (és így tovább) után újabb kegyelmi eljárások következnenek, melyek ismét felvetnék a szabadulás reményét. Ha az elítélt a köztársasági elnöktől kegyelmet kapna, úgy az nagy valószínűséggel azt jelentené, hogy az elnök teljesen és feltétel nélkül elengedné a büntetése fennmaradó részét, hiszen ez jogában áll. Ebben az esetben az elítélt nem feltételesen szabadulna, hanem végleg és feltételek nélkül. Később a büntetése folytatására már nem lenne lehetőség. Ezzel szemben a másodfokú bíróság döntése alapján a kötelező kegyelmi eljárásra F. L. esetében nem kerülhet sor, az fogalmilag kizárt, mert nem esik az erről szóló rendelkezések hatálya alá, az elítélt ugyanis nem TÉSZ elítélt. Így az elítéltnek a negyvenöt évet ki kell töltenie. Ezt követően a büntetés-végrehajtási bíróság a feltételes szabadságra bocsátásra irányuló eljárásban fogja eldönteni, hogy a terhelt a feltételes szabadság kedvezményében részesíthető-e vagy sem, a feltételes szabadságra bocsátás kimondottan szigorú feltételeinek konkrét esetben való fennálltát vizsgálva. Elutasító döntés esetén ezt újra két év múlva, majd évente fogja megvizsgálni, vagyis negyvenhét, majd negyvennyolc év (és így tovább) letöltése után. Ha a büntetés-végrehajtási bíróság az elítéltet feltételes szabadságra bocsátja, az elítélt tizenöt évig feltételes szabadságon lesz azzal, hogy törvény kötelező előírása alapján pártfogó felügyelet alá kerül. Amennyiben a feltételes szabadság tartama alatt újabb bűncselekményt követne el, vagy a pártfogó felügyelet magatartási szabályait

súlyosan megszegné, úgy a feltételes szabadságot meg kellene szüntetni vele szemben, és folytatni kellene az életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtását.

Nem nehéz belátni, hogy az elítélt mennyivel jobban járt volna a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéssel. Ez pedig valahol azt is mutatja, hogy az új szabályok, konkrétan a TÉSZ-re ítétek kötelező kegyelmi eljárásra vonatkozó rendelkezései az elítéltekre kedvezőbbek a szakmailag indokoltnál. Ilyen jogi helyzet ugyanis nem jöhetett volna létre, ha a szabályozás következetes, ilyen enyhítést Strasbourg sem írt elő. A hiba gyökere pedig egyértelműen az, hogy anyagi jogi szempontból nincs érdemi különbség a TÉSZ és a negyven éves tartam kitöltése után feltételes szabadulásra lehetőséget adó életfogytiglan között, a tartam tekintetében átfedések vannak a jogrend legsúlyosabb szankciója és a kevésbé súlyos klasszikus életfogytiglan között. Azonban a két szankció között büntetés-végrehajtási jogi szempontból már jelentős különbség állapítható meg: a TÉSZ szabályai kedvezőbbek az utóbbinál, de legalábbis kedvezőbb elbírálást tesznek lehetővé. A TÉSZ-esek elvileg jobban járnak, vagy jobban járhatnak a nem TÉSZ-re ítétekhez képest, pedig sem elvileg, sem gyakorlatilag nem járhatnának jobban. Ráadásul a példában szereplő F. L. még csak nem is negyven év, hanem negyvenöt év kitöltése utáni szabadulás esélyét megteremtő életfogytiglant tölt. Tehát megállapíthatjuk, hogy akit a bíróság oly módon ítélt életfogytig tartó szabadságvesztésre, hogy legkorábban negyven év, vagy az 1978. évi IV. törvény alapján ennél is hosszabb idő, pl.: negyvenöt, negyvenhét, ötven stb. év után bocsátható legkorábban feltételes szabadságra, az lényegesen rosszabbul járt, mint aki tényleges életfogytiglant kapott. Ez pedig nem lehetne így, ami egyértelmű bizonyítéka az inkohérens szabályozásnak. Egy nemzetközi döntés miatti szükségszerű jogszabály-módosítás után sem keletkezhetne inkohérenca a rendszerben, nem mosódhatnak el a szankciók közti határok sem anyagi jogi sem bv. jogi szempontból, az átfedések lehetőségét ki kellene zárni. Legrosszabbul azoknak kellene járniuk, aki dogmatikailag a legsúlyosabb büntetést kapták, ők pedig a TÉSZ-esek. A strasbourgi döntés után is nekik kellene a legkedvezőtlenebb helyzetben lenniük, ez azonban koránt sincs így.

A jelenlegi szabályok szerint ha életfogytig tartó szabadságvesztést szab ki a bíróság, és a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét nem zárja ki, a kötelezően kitöltendő tartamot huszonöt és negyven év között határozza meg, mely ugyancsak megteremti az átfedés lehetőségét a TÉSZ és a kedvezmény lehetőségét megadó életfogytiglan között. Éppen ezért a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésnek, ha adott esetben nem tartana tényleg az élet végéig, úgy legalább a klasszikus életfogytiglan kötelezően kitöltendő tartamának felső határát jelentősen meg kellene haladnia. Különböznél értelmetlen lenne a feltételes szabadság lehetőségét ki nem záró életfogytig tartó szabadságvesztéstől való különválasztása. A két büntetés (a TÉSZ és a feltételes legkorábbi idejét negyven évben megállapító életfogytiglan) között ugyanis a jelenlegi formájában nincs érdemi különbség, legfeljebb az eljárás jellegében: abban tudniillik, hogy a büntetés-végrehajtási bíró által lefolytatott feltételes szabadság engedélyezésére irányuló eljárásra, vagy kötelező kegyelmi eljárásra tartozik az ügy negyven év kitöltése után. Ez azonban csak eljárásjogi, de

nem érdemi anyagi jogi különbség. Az ugyanakkor már érdemi különbség, hogy míg a kegyelmi eljárásban az elnök akár feltételek nélkül is elengedheti a büntetés fennmaradó részét, addig a büntetés-végrehajtási bíró csak feltételesen dönthet a szabadlábra helyezésről.

Ezzel lényegében az Alaptörvény által is védett tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés jogintézménye részben kiüresedik, ami megkérdőjelezi a TÉSZ önállóságát, létjogosultságát, további fenntartásának az indokoltságát. A továbbiakban a TÉSZ kiszabása helyett elegendő életfogytig tartó szabadságvesztést kiszabni azzal, hogy a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját negyven évben határozzák meg. Az Alaptörvény által is ismert és védett jogintézményt alacsonyabb szintű jogi norma pedig nem üresítheti ki, hiszen az alaptörvényellenes szabályozást eredményez. A szabályozás jelenlegi formájában meglátásom szerint tehát inkoherens, következetlen, és nem felel meg az Alaptörvénynek. Hangsúlyozni kell, a jogalkotó a társadalom magas szintű védelmét minden körülmények között, így a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetőivel szemben is biztosítani köteles. Erre adott esetben csak a TÉSZ alkalmas, feltéve, ha annak szabályai elég szigorúak, beleértve a kötelező kegyelmi eljárás legkorábbi időpontját is.

A kegyelmi bizottság állásfoglalásának kialakításánál a jogszabályban megjelölt szempontok mellett egy további előírás beiktatása álláspontom szerint indokolt lenne: a bizottság az elítéltnak a rehabilitációban elért eredményeinek az értékelése mellett is csak abban az esetben adhasson kedvező véleményt, ha megállapította, hogy a bűnisméltés veszélye objektív okból is kizárt. Az elítélt pozitív irányú változása, életvezetésében bekövetkezett alapvető és kedvező fordulat, kifogástalan intézetbeli magatartása és a készség kinyilvánítása a törvénytisztelő életmódra, azaz a rehabilitációban elért eredményei fontos szempontok, azonban a társadalom magas szintű védelme miatt még nem elégségesek. Ezen túl az is szükségesnek mutatkozik, hogy valamilyen objektív személyi körülmény fennállta kizárja, de legalábbis nagymértékben csökkentse a bűnisméltés veszélyét. Ilyen lehet az elítélt agg kora, súlyos testi fogyatékosága, tartós, a fizikai állapotát jelentősen romboló betegsége stb. Ennek az elvnek az érvényesítése egyébként megfelelne a nemzetközi gyakorlatnak is, több állam ezt az elvet követi, ami nem ellentétes az EJEB álláspontjával sem.¹⁴⁷

Megjegyzem, a normaszöveg és a hozzá kapcsolt miniszteri indokolás alapján a jogszabályban megjelölt véleményezési szempontokat csak a bizottság köteles figyelembe venni az állásfoglalása kialakításakor, az elnök a kegyelemről való döntéskor, illetve a miniszter az ellenjegyzéskor, vagy annak megtagadásakor viszont nem. Éppen emiatt kérdéses, hogy – ha ezeket a szempontokat csak a bizottság köteles érvényesíteni, de az elnök és a miniszter nem, úgy – Magyarország teljes mértékben eleget tett-e az Emberi Jogok Európai Bíróságának döntéséből eredő kötelezettségének, vagy sem. A kérdésre a 2016. október 4-én hozott EJEB döntés egyértelműen nemleges választ adott. Álláspontom az EJEB döntésével egyező, az EJEB esetjogából egyértelműen az következik, hogy a szempontokat annak kell

¹⁴⁷ VÖ: a Hutchinson ügyben hozott EJEB döntéssel.

érvényesítenie, aki az érdemi döntést hozza. Ez pedig nem a bizottság, hiszen ez a testület csak állásfoglalást ad. Az érdemi döntéshozó az elnök. Ha viszont az elnök e szempontokat nem köteles figyelembe venni, úgy ez az elvárás nem teljesül. Nem érvényesül akkor sem, ha az elnök nem köteles a döntését indokolni, mert ebben az esetben nem lesz világos, hogy milyen szempontokat vett figyelembe, amikor döntött. Pedig az EJEB-döntés értelmében erről az elítéltet informálni kell. Ezért a jogszabály módosításakor érdemes lenne megfontolni azt, hogy az elnök legyen köteles ezeket a szempontokat figyelembe venni, és indokolja is meg a döntését. Nem értek egyet a miniszteri indokolásban kifejtettekkel, miszerint emiatt alaptörvényellenes szabályozás születne meg. Ettől még nem sérülne ugyanis a diszkrecionális jogkör, hiszen a szempontok figyelembe vétele mellett is szabad belátása szerint dönthetne az elnök, lelkiismeretének, meggyőződésének megfelelően, csak e szempontokra is figyelemmel kellene lennie, és a döntésének az okait meg kellene adnia. Ez pedig nem tekinthető alaptörvényellenesnek, hiszen az elnök kegyelmezési jogkörét a törvény nem kötné meg és nem is korlátozná, csak különféle szempontok megadásával elősegítené annak gyakorlását. Ezért meglátásom szerint a kegyelmi döntésnek a korábbi gyakorlattól eltérően indokolt és egyéniesített határozatnak kellene lennie, melyben az elnök megadná azokat a szempontokat, melyek a döntéshozatalban vezették, ahogy azt a javaslataimban is kifejtettem.

Jelenleg nincs olyan garanciális, egyfajta biztonsági szelep szerepét betöltő rendelkezés a szabályozásban, amely lehetővé tenné, hogy a kegyelem utóbb megvonható legyen, ha később beigazolódná, hogy megadásának a feltételei nem álltak fenn, vagy arra az elítélt utóbb érdemtelenné vált. Meg kell vizsgálni, hogy nem lenne-e célszerű ilyen szabályozással kiegészíteni a kötelező kegyelmi eljárás szabályait.

Összefoglalva: a tényleges életfogytiglani szabadságvesztés a szükséges módosításokkal alkotmányos, emberiességi és a nemzetközi elvárásoknak megfelelő, a jogállami keretek közé illeszkedő büntetés is lehet.

Álláspontom szerint ez a büntetés a két elmarasztaló strasbourggi döntés ismeretében is fenntartható, lényegi elemei továbbvihetők. A kötelező kegyelmi eljárásra vonatkozó rendelkezések erre tesznek helyeselhető és megfelelő irányú kísérletet, a rendelkezések módosítása, egyes részletkérdésekben pedig a finomhangolása azonban feltétlenül szükséges egyrészt a nemzetközi jogi kötelezettségből eredően, de az alaptörvényellenes szabályozás okán is.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés bírói gyakorlata

Életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a bíróság vagy meghatározza a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját, vagy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja. Az előbbit nevezhetjük „klasszikus” életfogytiglannak, mert a korábban hatályban volt, *1978. évi IV. törvényben* ez a fajta határozatlan ideig tartó szabadságvesztés volt ismert elsőként.

1993-ban módosították az életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó

szabályokat, megtették az első lépést az úgynevezett tényleges életfogytiglan irányába. A Btk-ba 1993. május 15-től bekerült az a rendelkezés, amely szerint ha az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélet ismételen életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélik, úgy az elítélt nem bocsátható feltételes szabadságra (Ezt nevezhetjük TЭСZ I-nek). Ennek azonban szinte egyáltalán nem volt gyakorlata.¹⁴⁸ Ezt követően az *1978. évi IV. törvény* életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó szabályai 1999. március 1-jén kezdődő hatállyal tették lehetővé azt, hogy a bíróság életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét mérlegeléssel kizárja (TЭСZ II.). A 2013. július 1. óta hatályos 2012. évi C. törvény (új Btk.) szerint a bíróság meghatározott bűncselekmények esetében zárhatja ki a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét. Egyébként pedig a feltételes szabadságra bocsátásra legkorábban huszonöt és legfeljebb negyven év letöltése után kerülhet sor, a perbíróság mérlegelésétől függően.

Életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a büntetéskiszabás részét képezi a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi lehetséges idejéről való döntés. A bíróság a bűncselekmény tárgyi súlyát, az elkövető társadalomra veszélyességét, az egyéb súlyosító és enyhítő körülményeket figyelembe véve határoz arról, hogy legkorábban mikor lehet a terhelt feltételes szabadságáról dönteni. Ennek tartamát az új Btk. alapján huszonöt és negyven év között mérlegeléssel határozhatja meg. Az ítéletben megjelölt idő kitöltése után büntetés-végrehajtási bírói hatáskör annak eldöntése, hogy a büntetés célja további végrehajtás nélkül elérhető-e, ennek alapján a feltételes szabadságra bocsátásnak van-e helye.¹⁴⁹

Az életfogytiglan a büntetőjogi szankciórendszer primátusán elhelyezkedő, határozatlan tartamú szabadságvesztés-büntetés, amelynek jogszabályban megjelölt felső határa nincs,¹⁵⁰ alsó határa egyes esetekben megadható, speciális minimumát az ügy összes körülményét mérlegelve a bíróság határozza meg az ítéletben, ha nem TЭСZ-t szab ki. Kizárólag felnőttek büntetése, miután az elkövetéskor a huszadik életévüket betöltött személyek ítélték életfogytig tartó szabadságvesztésre. A feltételes szabadságra bocsátás tartama egységesen legalább tizenöt év. A szabadult elítélt pártfogó felügyelet alatt áll, mely legfeljebb tizenöt évig tarthat. A terhelt élete végéig büntetett előéletű marad. A szankcióban rejlő bizonytalansági faktorok miatt egyes vélemények szerint a büntetés eleve nem felel meg a határozott büntetés elvének és ezért nem alkotmányos.¹⁵¹

Életfogytig tartó szabadságvesztést hazánkban jelenleg kevés elítélt tölt a

¹⁴⁸ A kutatómunka során egy jogesettel találkoztam, melyben második életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabására került sor olyan terhelttel szemben, aki az életfogytig tartó szabadságvesztésből való feltételes szabadságra bocsátása alatt elkövetett újabb élet elleni bűncselekménye miatt újabb életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték, és az ítélet megállapította, hogy a terhelt feltételes szabadságra nem bocsátható.

¹⁴⁹ „A 90-es évek végének jogalkotása az életfogytig tartó szabadságvesztés térnyerését eredményezte. (...) Ugyanakkor a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó statisztikai adatok annak kivételes jellegét erősítik. (...) Úgy tűnik, hogy a halálbüntetés kiiktatásával keletkezett hiányt a jogalkotás és a jogalkalmazás végül is megszüntette. A gyakorlat következetes büntetéskiszabást alakított ki.” Balla Lajos: Az emberölés értékelése – jogszabályi keretek és a Debreceni Ítéltábla gyakorlata. *Pro Futuro* 2011/1. 119-120. oldal.

¹⁵⁰ Hiszen negyven év letöltése után sem kötelező az elítéltet szabadítani.

¹⁵¹ Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. Korona Kiadó Budapest, 2001. 349-350. oldal.

börtönpopulációban, ennek alapján állítottam fel azt a hipotézist, hogy a bíróságok az arányosság és az ultima ratio elvét betartva, csak a legsúlyosabb esetekben, kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekményekért, a társadalomra leginkább veszélyes elkövetőkkel szemben szabnak ki életfogytig tartó szabadságvesztést.¹⁵² A hipotézisem szerint annak ellenére, hogy a büntetés viszonylag ritkán kerül kiszabásra, a szankciónak kimunkált, kellően cizellált, egységességre törekvő bírói gyakorlata van.¹⁵³ a kiindulópontom az volt, hogy mint minden joggyakorlati elemzésnél itt is észlelhetőek lesznek kisebb-nagyobb eltérések, ugyanakkor elmondható, hogy az egységes jogalkalmazás irányába való elmozdulás az életfogytig tartó szabadságvesztés vonatkozásában is megfigyelhető.¹⁵⁴ Hipotéziseim nagyrészt igazolást nyertek. A volt Legfelsőbb Bíróság, illetve a Kúria és az ítéletábrák számos alkalommal is adtak iránymutatást a bírói gyakorlat számára az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása szükségességéről, illetve mindarról, melyek lényegesek a szankció alkalmazásakor.¹⁵⁵

Az 1978. évi IV. törvény szerint életfogytig tartó szabadságvesztést összesen 28 bűncselekményért lehetett kiszabni, a 2012. évi C. törvény valamivel kevesebb, összesen 22 esetben teszi lehetővé.¹⁵⁶ Ugyanakkor a gyakorlati tapasztalatok alapján egyértelműen megállapítható, hogy a bírói gyakorlat életfogytig tartó szabadságvesztést szinte kizárólag élet elleni bűncselekményért, konkrétan az emberölés büntettének súlyosabban minősülő eseteiért szab ki.¹⁵⁷ Számos állam elleni, továbbá emberiesség elleni bűncselekménynél ugyan helye van ennek a szankciónak, de mint ismert, az állam elleni, továbbá az emberiesség elleni bűncselekményeknek gyakorlatilag nincs bírói gyakorlata. A rendszerváltás óta

¹⁵² Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítétek száma folyamatos mozgásban van, de az elmúlt tíz évben mintegy 250-300 főre tehető. A TÉS-re ítétek száma ötven fő körül alakul. Forrás: BVOP megkeresésre adott válasza.

¹⁵³ Ezt az álláspontot támasztotta alá Schmidt Péter életfogytig tartó szabadságvesztésről szóló 2017. március 13-án tartott előadása is a Debreceni Ítéletábrán.

¹⁵⁴ Ennek megítélésében azonban nincs teljes egyetértés. Az Országos Kriminológia Intézet által 2016-ban végzett empirikus kutatás eredménye alapján nem határozható meg egyértelműen, világos szempontrendszer alapján, hogy a bíróságok mi alapján szabnak ki TÉS-t, vagy klasszikus életfogytiglant. Forrás: Solt Ágnes és Bolyki Orsolya, az OKRI kutatóinak személyes tájékoztatása, illetve a MIA-n 2017. március 16-17-én tartott életfogytig tartó szabadságvesztésről szóló konferencián bemutatott OKRI kutatási anyag.

¹⁵⁵ Számos általános jellegű iránymutatás jelent meg a feldolgozott eseti döntésekben (BH, EBH) is, de pl.: Balla Lajosnak a Debreceni Ítéletábra által 2005. január 1. és 2010. április 16. között elbírált 80 db súlyosabban minősülő emberölés büntettével kapcsolatban végzett vizsgálatáról készült tanulmányban foglaltak is számos ilyen megállapítást tesznek. Lásd: Balla Lajos: A büntetékiszabási gyakorlat alakulása az emberölés miatt indult büntetőügyekben <http://www.debreceniitlotabla.hu/doc/bunteto/BuntetesKiszabasEmberolesMiatt.pdf>.

¹⁵⁶ Életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető meghatározott esetekben az új Btk. alapján a népirtás, az emberiesség elleni bűncselekmény, az apartheid, a hadikövet elleni erőszak, a védett személy elleni erőszak, a nemzetközi szerződés által tiltott fegyver alkalmazása, az emberölés, a kábítószer-kereskedelem, a kábítószer birtoklása, az emberrablás, az emberkereskedelem, az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása, a rombolás, a hazaárulás, az ellenség támogatása, a fogolyzandulás, a terrorcselekmény, a jármű hatalomba kerítése, a közveszély okozása, nemzetközi szerződés által tiltott fegyverrel való visszaélés, a zendülés, az előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak, azaz összesen huszonkét esetben.

¹⁵⁷ Így például Veszprém Megyében eddig négy vádlott kapott tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést, mindhárman többszörösen is súlyosabban minősülő emberölés büntettéért és más bűncselekmények elkövetéséért, a legutóbbi két elkövető erőszakos többszörös visszaesőként. Az elsőfokú bírósági döntések közül egy már első fokon, a többi a Győri Ítéletábra döntésével jogerőre emelkedett. Ugyanakkor az általam megvizsgált mintegy ötven büntetőügyben is élet elleni bűncselekmény miatt szabta ki a bíróság az életfogytig tartó szabadságvesztést.

mindössze néhány állam elleni bűncselekményt követtek el, melyek tárgyi súlya sajátos módon nem volt kiemelkedő, az egyes cselekmények a jogi tárgyat komoly mértékben nem veszélyeztették, ezt mutatták a bíróságok által kiszabott büntetési tételek is. Az emberölés büntette mellett különösen a közveszély okozása büntettének súlyosabban minősülő esetében, a terrorcselekmény büntette, az emberrablás büntette, az emberkereskedelem büntettének súlyosabb eseteiben, a jármű hatalomba kerítésének, kábítószer-kereskedelem és kábítószer birtoklásának büntettének egyes eseteiben fordulhat elő a gyakorlatban még az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés kiszabása, illetve ilyen életfogytig tartó szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmények előfordulására lehet eseti jelleggel számítani. A kutatás kezdetén felállított hipotézisem szerint e büntetésnek csak a kiemelkedő tárgyi súlyú élet elleni (szándékos emberölést magába foglaló) bűncselekményeknél van gyakorlata. E hipotézist az empirikus tapasztalatok, az elemzés során feltárt bírói gyakorlat és a statisztika is alátámasztotta.

Fentiek alapján megállapítható tehát, hogy ennek a szankciónak mérlegelés alapján szinte csak az emberölés büntettének súlyosabban minősülő eseteiben van gyakorlata,¹⁵⁸ és ebben a körben adtak a felsőbb bíróságok iránymutatást is a szankció kiszabásával kapcsolatban.¹⁵⁹ Emberölés büntettének súlyosabban minősülő eseteiben az 1978. évi IV. törvény 166. § (2) bekezdése szerint volt, illetve van helye a büntetésnek, illetve a hatályos Btk., a 2012. évi C. törvény 160. § (2) bekezdése alapján is lehetséges életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása.¹⁶⁰ Ezt a korábban hatályos 1978. évi IV. törvény és a jelenleg hatályos Btk. – mint minden más esetben, amikor az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását lehetővé teszi – vagylagosan biztosítja a jogalkalmazónak. Lehetővé téve a jogalkalmazó számára azt, hogy a határozatlan ideig tartó szabadságvesztés helyett határozott ideig – jelen esetben, azaz az emberölés büntettének súlyosabb eseteiben – tíztől-húsz évig terjedő szabadságvesztést szabjon ki.

¹⁵⁸ „Az emberölés ítélkezési gyakorlata speciális, eltéréseket mutat más bűncselekményekhez képest, melynek oka a védett jogtárgyban keresendő. Az egyik legfontosabb sajátosság, hogy a bíróságok a büntetés kiszabása során akkor sem a törvényi minimumból indulnak ki, ha az elkövetési időszakban a Btk. nem ismerte a törvényi középértékes bünteteskiszabás elvét. További sajátosság, hogy a büntetés-kiszabás tekintetében igen magas a másodfokú bíróság részéről a helybenhagyási arány mind az életfogytiglan, mind a TÉSZ esetében. A felülvizsgálati eljárások sem hoztak eredményt egyik vizsgált esetben sem, így a Kúria sem változtatta meg a büntetéseket a rendkívüli jogorvoslati eljárásban.” Balla Lajos: Bünteteskiszabási kérdések az emberölés büntettével összefüggésben, különös tekintettel az életfogytig tartó az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésre. 2017. március 17-én a Magyar Igazságügyi Akadémián megrendezett, *A feltételes szabadságra bocsátás bírói gyakorlata, az emberölési ügyek bünteteskiszabási gyakorlata, különös tekintettel a feltételes szabadságra bocsátás alkalmazására c.* konferencia előadásából. (Saját jegyzet)

¹⁵⁹ Az 1980-as években az emberölések száma általában 200 körül alakult, addig 1989-1999 között 300 körül volt, 2000-től jelentősen csökkent, 2012-ben pl.:113 volt. Ugyanakkor a rendszerváltást követően a súlyosabban minősülő emberölések száma fokozatosan növekvő tendenciát mutatott. Nőtt a befejezett emberölések száma is, az ügyek kétharmadában a bűncselekmény halálos kimenetelű volt. Kevesebb volt a kísérleti szakban rekedt cselekmény, ráadásul a kísérleti szakban maradt cselekmények mindegyike befejezett kísérlet volt, ahol az elkövetőn kívül eső oknak volt köszönhető, hogy a halálos eredmény végül elmaradt. Balla Lajos: A bünteteskiszabási gyakorlat alakulása az emberölés miatt indult büntetőügyekben <http://www.debreceniitlotabla.hu/doc/bunteto/BuntetesKiszabasEmberolesMiat.pdf>.

¹⁶⁰ A korábbi Btk. azaz az 1978. évi IV. törvény egyes rendelkezéseit amiatt kell hangsúlyoznom, mert egyes esetekben az elkövetéskor még ez a törvény volt hatályban, így főszabály szerint e törvény rendelkezéseit kell alkalmazni.

Az emberölés súlyosabban minősülő esetei az 1978. évi IV. törvény szerint a következők voltak: előre kitervelten, nyereségvágyból, aljas indokból, vagy célból, különös kegyetlenséggel, hivatalos személy (külföldi hivatalos személy) ellen hivatalos eljárása alatt, vagy emiatt, illetve közfeladatot ellátó személy ellen, mikor ezt a feladatát teljesíti, illetve a felsorolt személyek védelmére kelt személy ellen követik el, továbbá a több emberen, a sok ember életét veszélyeztetve elkövetett, a különös visszaesőként elkövetett, és a tizennegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére, illetve a védekezésre képtelen személy sérelmére elkövetett emberölés. A hatályos Btk. a fentieket pontosította annyiban, hogy nem csak a sok ember életét veszélyeztetve elkövetett emberölést, hanem a büntetőjogi védelmet kiterjesztve már „a több ember életét veszélyeztetve” elkövetett emberölés büntetettét is súlyosabb megítélés alá helyezi. A több emberen elkövetett emberölés büntetettét pedig oly módon pontosította, hogy egyértelműsítette, e pont alatt „a több ember sérelmére” elkövetettséget rendel súlyosabban büntetni. A minősített esetek körét pedig szintén helyeselhetően kiegészítette „a bűncselekmény elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére” való elkövetettség esetével. A pontosításra és a minősített esetek körének kiterjesztésére feltétlenül szükség volt, elősegítve ezzel a színvonalasabb joggyakorlat kialakulását, illetve annak fejlesztését. A szigorúbb és remélhetőleg hatékonyabb büntetőjogi védelem körének bővítése pedig amiatt volt indokolt, mert az elmúlt években nőtt a durvább, gátlástalanabb emberölések száma, különösen az idős, beteg, fogyatékos emberek sérelmére. Olyan bűnelkövetési módszerek alakultak ki, illetve olyan bűnözői csoportok jelentek meg, melyek célpontjában éppen az idős, fogyatékos, éppen ezért fokozottan kiszolgáltatott emberek kerültek.

Meg kell állapítani, hogy mindegyik minősített esetnek van bírói gyakorlata, még a hivatalos személy sérelmére elkövetett emberölésnek is, ugyanakkor ez az eset fordul elő a legritkábban. Különösen a rendszerváltás előtti időkből van több példa erre a minősített esetre.¹⁶¹ A bíróságok gyakorlatából az volt megállapítható, hogy leggyakrabban a nyereségvágyból elkövetett emberölés büntettének esete fordul elő, mely minősített eset mellé gyakran párosul a különös kegyetlenséggel való elkövetés, illetve az előre kiterveltség is. Rendkívül gyakori, a nyereségvágyból való elkövetés mellett a leginkább előforduló minősített eset a több emberen, illetve a több ember sérelmére való elkövetés esete, mely kiemelkedő tárgyi súlyt hordoz magában. Emellett gyakran fordul elő az aljas indokból vagy célból történő elkövetés, különösen a nemi erkölcs elleni bűncselekményekhez társuló élet elleni cselekménynél.¹⁶²

A jogalkotó – helyesen és indokoltan – az újszülöttek hátrányos büntetőjogi

¹⁶¹ Lásd pl.: Richter Richárd vagy Soós Lajos ügyeit.

¹⁶² A bírói gyakorlatra visszakövetkeztethetünk a büntetés-végrehajtás adataiból is: „a hazai büntetés-végrehajtási intézetekben 2016-ban tizenhat fő kriminológiai értelemben vett sorozatgyilkos volt. Ebből tíz fő TÉSZ-es. A magyar sorozatgyilkosok 67%-ának TÉSZ az ítélete – a többi „számos” azaz a feltételes szabadságra bocsátás kedvezményét biztosító életfogytig tartó szabadságvesztést töltött /megjegyzés P. A./ –. A magyar sorozatgyilkosokat általában a nyereségvágy vezeti, mindössze egy fő volt, aki szexuális motivációból követte el a bűncselekményt, miközben a külföldi példák szerint ez szokott a fő motívum lenni a sorozatgyilkosok esetében.” Lásd: Ruzsonyi Péter: Életre ítélve – sorozatgyilkosok a rácson innen I. rész. Börtönügyi Szemle 2016. évi 2. szám. 12. oldal.

megkülönböztetését megszüntette, és magas szintű büntetőjogi védelem alá helyezte őket. Az újszülött megölésének büntettét, mint az emberölés speciális és privilégizált esetét – mint indokolhatatlan tényállást – kiemelte a korábban hatályban volt 1978. évi IV. törvényből. Az új Btk. pedig helyesen nem ismeri ezt a privilégizált tényállást. Azóta a tizennegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett emberölés büntettének esete megnőtt. A bíróságok általában az igazságügyi elmeorvos-szakértő szakvéleménye alapján – melyek nem ritkán korlátozott beszámítási képességet állapítanak meg a szülő nőnél a cselekmény elkövetésének idejére – élnek a korlátlan enyhítés lehetőségével és általában öt-tíz év közötti, tehát határozott tartamú szabadságvesztést szabnak ki. Ezért e cselekmények az életfogytig tartó szabadságvesztések statisztikájában nem jelennek meg.

Vizsgálat tárgyává kell tenni, hogy a bírói gyakorlat szerint mikor kell élni a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárásával (TÉSZ), és mikor indokolt elviekben meghagyni a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét.¹⁶³ Ennek vizsgálata körében részben mintegy ötven jogesetben született ügydöntő határozatot vizsgáltam meg, melyekben életfogytig, illetve tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés született. Figyelemmel voltam továbbá magasabb fokú bíróságok által az életfogytig tartó szabadságvesztés tárgyában kiadott bírósági határozatokra (BH) és elvi bírósági határozatokra (EBH), figyelembe vettem a Legfelsőbb Bíróság illetve a Kúria bünteteskiszabási elveket lefektető iránymutatásait, véleményeket. Emellett empirikus alapokon nyugvó tudományos művek adataira és a saját bírósági tapasztalataimra támaszkodhattam, továbbá elsősorban törvényszéki elsőfokú bírákkal konzultáltam e körben.¹⁶⁴ Így kellően széles körű adatállomány állt rendelkezésemre, mely lehetővé tette általános megállapítások, következtetések levonását.

E körben empirikus tapasztalatokon nyugvó és erre alapított hipotézisem az volt, hogy a bírói gyakorlat túlzásba esések nélkül, kimérten, így a büntetőjog arányossági elvének teljes mértékben megfelelően a legindokoltabb esetekben tartja indokoltnak az életfogytig tartó szabadságvesztés esetében a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárását, melyre 1999. március 1. napja óta elkövetett bűncselekmények esetében van lehetőség. Kutatási eredményeim, a joggyakorlat vizsgálata nagyrészt alátámasztotta mindezt, mint ahogy alapvetően megerősítették ezt a feltevést a statisztikai adatok is. Az elmúlt valamivel több, mint másfél

¹⁶³ Az életfogytig tartó szabadságvesztésről tartott bírói konferencián korántsem volt egyetértés abban, hogy egy bíró szabotálhat-e egy jogintézményt, így pl.: a TÉSZ-t. Több bíró azon a véleményen volt, hogy egy bíró köteles a szankciórendszert alkalmazni, adott esetben akár TÉSZ-t is kiszabni, akkor is, ha azzal nem ért egyet. Más bírák azon a véleményen voltak, hogy a bíró élve a mérlegelési szabadságával nem szab ki olyan szankciót, amivel nem ért egyet, illetve amit társadalmilag károsnak tart, illetve amiről meggyőződése, hogy sérti az emberi jogokat. Így az, hogy a TÉSZ élő jogintézmény Magyarországon azt mutatja, hogy a bírói kar alapvetően elfogadja és támogatja ezt a jogintézményt, azaz TÉSZ-párti. (2017. március 17-én a Magyar Igazságügyi Akadémián megrendezett, A feltételes szabadságra bocsátás bírói gyakorlata, az emberölési ügyek bünteteskiszabási gyakorlata, különös tekintettel a feltételes szabadságra bocsátás alkalmazására c. Konferencián elhangzott felszólalások összegzése.)

¹⁶⁴ Ki kell emelni az Országos Kriminológia Intézet empirikus kutatási eredményeit, mely jelentős mértékben hozzájárult a következtetések levonásához, további segítséget nyújtott továbbá pl.: Balla Lajos ítéltáblai elnök publikációiban szereplő adatok, Schmidt Péter kollégiumvezetőnek a Debreceni Ítéltáblán tartott előadása, továbbá a MIA-n az életfogytig tartó szabadságvesztés tárgyában 2017. 03. 16-17-én tartott konferencia anyaga.

évtizedben számos esetben szabtak ki a bíróságok tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést. Ennek ellenére az életfogytig tartó szabadságvesztést töltők népességében kisebb hányadot tesznek ki a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést töltő elítéltek.

I. A TÉSZ kiszabásának gyakorlata

A bírói gyakorlat alapvetően egységes abban, hogy csak különösen indokolt esetben van lehetőség arra, hogy a bíróság kizárja a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét.¹⁶⁵ „*A precedens nélküli, rendkívüli, kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekményre, annak motivátlanságára, az ország köznyugalmának súlyos megzavarására, az állampolgárok biztonságérzetének megingatására alkalmas bűncselekmény elkövetése esetén a büntetés kiszabásánál irányadó körülmények összességére tekintettel a vádlott részére a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének biztosítása nem indokolt.*”¹⁶⁶

A bírói gyakorlat szerint a cselekmény kirívó tárgyi súlya, a minősítő körülmények száma és jellege mellett a cselekmény motivátlansága az egyik legsúlyosabb körülmény, mely a TÉSZ kiszabását indokolhatja.¹⁶⁷ Különösen akkor, ha egyszerre több minősítő körülmény áll fenn, illetve ha egy minősítő körülmény fennállása állapítható meg, azonban a cselekmény motivátlansága kirívó fokban teszi az elkövetőt a társadalomra veszélyessé, különösen ha más súlyos bűncselekményt is elkövetett.¹⁶⁸ Fontos szempont az is, hogy a vezető bűncselekmény

¹⁶⁵ Számos bíró egybehangzó véleménye szerint nem lehet kiragadni egy-egy részt, szegmenst a büntetés kiszabás során értékelendő szempontok közül, ennél az ügyek jóval összetettebbek. A bíró mindig egyénileg mérlegel, és az egész ügyet látja, és ennek megfelelően szabja ki a büntetést, így nem lehet csak az ítéletben felsorolt minősítő és enyhítő körülményekből kiindulni. Ezért a többségi vélemény szerint nem lehet előre olyan szempontokat megadni ami alapján egyértelműen meg lehetne adni, hogy TÉSZ-t vagy a kedvezmény lehetőségét megadó életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni. A fenti vélemények 2017. március 17-én a Magyar Igazságügyi Akadémián megrendezett, A feltételes szabadságra bocsátás bírói gyakorlata, az emberölési ügyek büntetés kiszabási gyakorlata, különös tekintettel a feltételes szabadságra bocsátás alkalmazására c. Konferencián hangoztak el.

¹⁶⁶ Mondta ki a Fővárosi Ítéltábla az ún. oktogoni lövöldözőként hírhedtté vált – két ember életét szándékosan kioltó, további két sértettet súlyosan megsebesítő - elkövető ügyében, a Fővárosi Bíróság által első fokon a feltételes szabadságra bocsátást harmincöt év után lehetővé tevő életfogytig tartó szabadságvesztést kiszabó büntetését TÉSZ-re megváltoztatató másodfokú, jogerős ítéletében. Legfelsőbb Bíróság határozatainak adatbázisa B0015903 szám

¹⁶⁷ „*A feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárása vagy biztosítása eldöntésekor a bíróságnak fokozottan kell vizsgálnia azt, hogy biztosítja-e ezt a lehetőséget olyan elkövetőnek, aki a legkisebb sérelmét is élet elleni cselekménnyel torolja meg, vagy a cselekménye motivátlatlan volt.*” Balla Lajos: Büntetés kiszabási kérdések az emberölés büntetéssel összefüggésben, különös tekintettel az életfogytig tartó az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésre. 2017. március 17-én a Magyar Igazságügyi Akadémián megrendezett, *A feltételes szabadságra bocsátás bírói gyakorlata, az emberölési ügyek büntetés kiszabási gyakorlata, különös tekintettel a feltételes szabadságra bocsátás alkalmazására c. konferencia előadásából.* (Saját jegyzet)

¹⁶⁸ Tipikusnak mondható például, hogy a nyereségvágyból elkövetett emberölés büntette más okból is súlyosabban minősül, pl.: több emberen (több ember sérelmére) elkövetett is, vagy különös kegyetlenség is megállapítható. Az élet elleni cselekményhez pedig gyakran más súlyos bűncselekmények is kapcsolódnak, így a lőfegyverrel vagy lőszerrel visszaélés, személyi szabadság megsértése, szexuális erőszak, magánlaksértés, kifosztás büntette stb. Ezt a megállapítást számos jogeset alátámasztja, a teljesség igénye nélkül: BH1975. 495., BH1986. 214., BH2000. 189., BH1999. 147., BH1998. 209., BH1976. 292., BH1976. 192., BH2004. 353., BH2007. 179., BH1975. 394., BH2004. 346., BH1987. 189., BH1976. 134., BH1977. 255., BH2005. 416., Szegedi Ítéltábla Bf.II.24/2003/11., Bf.II.49/2005/23., Fővárosi Ítéltábla 2Bf.898/2005/46., 2Bf.1129/2005/35, és a B.0015903 (az ügy elektronikus nyilvántartási száma), Veszprém Megyei Bíróság B.451/2005/94, B.1214/2004/9., Debreceni Ítéltábla Bf.I.42/2006/7., Bf.II.479/2007/65., Bf.I.212/2003/8.

mellett milyen más bűncselekmények róhatóak halmazatban az elkövető terhére.¹⁶⁹ A bírói gyakorlatban továbbra is él a Legfelsőbb Bíróság 15-ös számú irányelve is, mely szerint: „A törvény szigorát kell alkalmazni az élet elleni vagy veszélyeztető különösen súlyos bűncselekmények elkövetőivel szemben. (...)”

„A minősített emberölés büntettének elkövetésén túl több súlyos bűncselekményt elkövető büntetett előéletű vádlottal szemben kiszabott életfogytig tartó szabadságvesztés esetén nincs helye feltételes szabadságra bocsátásnak. A vádlott bűnösségét a bíróság kiemelkedő tárgyi súlyú, többszörösen minősülő emberölés büntette mellett más, szintén jelentős tárgyi súlyú, bűncselekményben állapította meg. A büntetett előéletű és az ellene folyó eljárás alatt újabb bűncselekményeket elkövető vádlott esetében ezért a társadalom hatékony védelme érdekében a fellebbviteli bíróság úgy látta, hogy a büntetés célja kizárólag a lehető legsúlyosabb büntetés kiszabásával, a vádlott társadalomból való végleges kizárásával érhető el”¹⁷⁰ Másik ügyben azt hangsúlyozta a bíróság, hogy a vádlott „terhére számos súlyosító körülmény volt megállapítható, ezen belül több súlyosító körülmény kiemelkedő súllyal volt értékelhető. A cselekménye sokszorosán minősül, továbbá külön azt, hogy az egyik minősített eset megállapításához szükséges legalább két ember megölésén túl a vádlott öt ember életét oltotta ki. Ezeknek a cselekményeknek a passzív alanyai pedig döntően egyedül élő, hajlott korú, önmaguk védelmére kevésbé képes emberek voltak. Terhére szóló adat az elkövetés kitartó, gátlástalan jellege is, és a cselekménysorozata a köznyugalom tartós és súlyos megzavarásához vezetett. Az elkövetési eszköz különös veszélyessége is súlyosító körülmény, melynek használatával a vádlott három idős embernek még esélyt sem adott arra, hogy valamilyen módon meneküljön a halál elől. Egyik cselekményét saját testvére sérelmére követte el. További súlyosító körülmény, hogy valamennyi cselekményt szeszital hatása alatt, illetve egy élet elleni cselekményt a szabadulása napján követett el. Volt továbbá olyan cselekménye az elkövetőnek, melyet felfüggesztett szabadságvesztés hatálya alatt követett el. Ennek alapján pedig a megyei bíróság az irgalmat nem ismerő, és a megbánásnak a jeleit sem mutató

¹⁶⁹ Az életfogytig tartó szabadságvesztésről szóló jogalkalmazói konferencián több bíró azon véleményének adott hangot, hogy a látszólag hasonló ügyek eltérő megítélése az ügyek teljesen egyedi, és ennek megfelelően egyéniesített megítélésének a következménye, ami éppen a jogalkalmazás velejárója és lényege, nem pedig kórtünet. Az elhangzott vélemények szerint nem lehet egy-egy kiragadott szempont, vagy akár szempontok halmaza alapján előre minden esetre pontosan meghatározni, hogy mikor kell a TÉSZ-t kiszabni. Ilyen szempontrendszer felállítása szükségszerűen torzítana, és éppen ezért legfeljebb egyfajta iránymutatásként szolgálhatna, de az egyéniesített mérlegelést soha nem helyettesíthetné. A bíróságok súlyozzák az ügyeket, a minősítő és a súlyosító-enyhítő körülmények ebben lényegi szempontok, de nem kizárólagosan értékelt tényezők. Éppen ezért a konferencián a bírák nem osztották azt a véleményt, mely az OKRI kutatási anyagból kikövetkeztethető, miszerint a TÉSZ joggyakorlata ellentmondásos, önkényre lehetőséget adó, hiányzik az egységesség, mely a jogbiztonság elvét sértheti. (2017. március 17-én a Magyar Igazságügyi Akadémián megrendezett, A feltételes szabadságra bocsátás bírói gyakorlata, az emberölési ügyek büntetékiszabási gyakorlata, különös tekintettel a feltételes szabadságra bocsátás alkalmazására c. Konferencián elhangzott felszólalások összefoglalása.

¹⁷⁰ Mondta ki a Pécsi Ítéletábra jogerős ítéletében az eredetileg lopási szándékkal besurranó, majd az őt a házban tettenéző idős sértettet, illetve annak albérlőjét a lelepleződéstől való félelmében megölő vádlott vonatkozásában. Az első fokú bíróság ítéletét a másodfokú bíróság ebben az ügyben annyiban változtatta meg, hogy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárta. Az elsőfokú ítélet szerint a vádlott negyven év után volt feltételes szabadságra bocsátható. Pécsi Ítéletábra Bf. I. 212/2003/8. szám, BH 2004. 353.

vádlott esetében arra a következtetésre jutott, hogy a cselekménysorozat tárgyi súlyával, és a vádlott bűnösségi fokával kizárólag a legsúlyosabb büntetőjogi következmények állnak arányban.”¹⁷¹

A több okból is súlyosabban minősülő élet elleni bűncselekményért elítélt személy ügyében mondta ki a bíróság, hogy „a jelentős tárgyi súlyú és társadalomra veszélyességű bűncselekmények elkövetése mellett a többszörösen büntetett előéletű vádlott kiemelkedő tárgyi súlyú az állampolgárok biztonságérzetének megingatására is alkalmas cselekményeket követett el váratlan és alattomos módon, szervezett jellegű bűnelkövetési körülmények között, és a személyiségében rejlő társadalomra veszélyességét is kiemelkedőnek kellett minősíteni, a vádlott nem csak a sértettekkel, de egyik vádlott társával szemben is kíméletlen magatartást tanúsított. A bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy az újabb bűnelkövetések megelőzése érdekében szükségesnek mutatkozik a vádlott társadalomból való végleges kirekesztése.”¹⁷²

A bírói gyakorlat alapján a cselekmény tárgyi súlyát a legfontosabb értékelési szempontnak tartva, az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén – nagy nyomatékú enyhítő körülmények hiányában – a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének a kizárása különösen az alábbi esetekben indokolt:¹⁷³

- a több ember sérelmére (korábban a több emberen) elkövetett emberölés büntette esetében, különösen akkor, ha az elkövető a minősítéshez szükséges két embernél több ember életét oltotta ki,¹⁷⁴ kivéve, ha a cselekmény valamennyi sértettje életben maradt, azaz a cselekmény kísérleti szakban rekedt oly módon, hogy egy részcselekmény sem volt ebből befejezett (azaz egyetlen egy sértett sem halálozott el),
- a többszörösen is súlyosabban minősülő, különösen akkor ha három vagy annál is több okból minősül súlyosabban az emberölés büntette, főleg, ha a minősítő körülmények között a legsúlyosabb megítélésű minősítő körülmény(ek) is jelen vannak,
- a tizennegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett emberölés büntette esetében különösen akkor, ha más egyéb minősítő körülmény is kapcsolódik hozzá (pl.: különös kegyetlenséggel való elkövetés, vagy aljas indok, illetve cél) illetve, ha más kiemelkedő tárgyi súlyú – pl.: nemi erkölcs elleni – bűncselekményt is megvalósít az elkövető a gyermekkorú passzív alany sérelmére.
- a bűncselekmény elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva

¹⁷¹ Veszprém Megyei Bíróság B.1214/2004/9 számú ítélet 44. oldal, melyben Ember Zoltán vádlottat tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélte.

¹⁷² Veszprém Megyei Bíróság B.451/2005/94 számú ítéletének 105. oldala.

¹⁷³ A vizsgált egyedi jogesetek, a BH-kban lefektetett elvek és a MIA-n 2017. 03. 16-17-én tartott konferencián elhangzott bírói hozzászólások alapján, de ezt erősítették meg a korábbi kutatási eredményeim is, lásd: Polgár András: Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés jogintézménye, jellege, sajátosságai, végrehajtása. Büntetőjogi Tanulmányok XI. Szám, 2010.

¹⁷⁴ Ezt a megállapítást egyértelműen megerősíti az OKRI életfogytig tartó szabadságvesztés gyakorlatát vizsgáló kutatási jelentése is. Lásd: Bolyki Orsolya-Nagy László Tibor-Solt Ágnes-Szabó Judit: Az életfogytig tartó szabadságvesztés és a feltételes szabadságra bocsátás jogalkalmazási gyakorlata. OKRI kutatási jelentés. Budapest, 2016. (Kézirat. A szerzők hozzájárulásával került felhasználásra.)

korlátozottan képes személy sérelmére

- a különös visszaesőként emberéletet kioltó személlyel szemben is indokolt lehet a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének a kizárása. Többszörös visszaesővel szemben is általában indokolt a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárása, ha az általa elkövetett emberölés büntette valamelyik okból súlyosabban minősül, főleg akkor, ha korábban nagy tárgyi súlyú személy elleni erőszakos bűncselekmény(ek) miatt volt büntetve. Ebben az esetben az elkövető az általa elkövetett bűncselekmény súlyával és kirívó előéletével aggálytalanul bizonyította, hogy alkalmatlan a társadalomba való beilleszkedésre.

A bírói gyakorlat alapján az 1978. évi IV. törvény 166. § (2) bekezdésében és a 2012. évi C. törvény (Btk.) 160. § (2) bekezdésében található minősítő körülmények nem egyenrangúak.¹⁷⁵ Természetesen nem lehet egy minden körülmények között irányadó sorrendet felállítani, hiszen minden jogesetet egyéniesítve kell elbírálni, a sorrendiség pedig téves útra, a leegyszerűsítő sematizmus irányába vinné a jogalkalmazást. Ugyanakkor mégis kirajzolódik a joggyakorlat alapján egy kép, mely azt mutatja, hogy a bírói gyakorlat szerint általában különbség van az egyes minősítő körülmények között súlyossági fok szerint.

Így a legsúlyosabb minősítő körülmény egyértelműen a több ember sérelmére való elkövetés,¹⁷⁶ a tizennegyedik életévét be nem töltött sértett sérelmére, a bűncselekmény elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére, illetve a különös visszaesőként való elkövetés. Az esetek többségében ezt követik az egyéb minősítő körülmények, természetesen nem elfeledkezve az ügy egyedi jellegéről és sajátosságairól. A kiemelt minősítő körülmények fennállása (különösen együttes fennállása) esetében a joggyakorlat – és személyes meggyőződésem szerint is – nagy nyomatékú enyhítő körülmények hiányában általában a törvény teljes szigorának alkalmazása indokolt. Saját kutatási eredményeim alapján ugyanakkor nem teljesen egységes a joggyakorlat a TÉSZ és a klasszikus életfogytiglan kiszabása körében, azaz nem mindig és nem teljesen egyértelmű, hogy mikor indokolt és mikor nem a TÉSZ vagy éppen a klasszikus életfogytiglan kiszabása a bírói gyakorlat szerint. Az azonban a különbségek ellenére is egyértelműen kiolvasható, hogy a jogalkalmazás igyekszik a TÉSZ-t a legsúlyosabb esetekre fenntartani és a legindokoltabb esetekben alkalmazni. A fent felsorolt szempontok ezért csak orientációs pontnak tekinthetők, de nem alkalmazhatók mechanikusan minden ügyben. Általános jelleggel az az alapelv olvasható ki a bírói gyakorlatból, hogy a TÉSZ-t az ultima ratio elv alkalmazásával a legindokoltabb esetekben a legnagyobb tárgyi súlyú cselekmények elkövetőire kell

¹⁷⁵ Az egyedi jogesetek elemzéséből levont ezen következtetésem az OKRI életfogytiglan-TÉSZ jogalkalmazási gyakorlatát feltáró vizsgálati anyag is megerősítette.

¹⁷⁶ Ezt megerősítik Balla Lajosnak – és az OKRI-nak a kutatási eredményei is –. „*TÉSZ kiszabása esetén szinte minden esetben megjelent a több emberen, illetve a több ember sérelmére való elkövetés súlyosabban minősülő esete.*” Im. Balla Lajos.

kiszabni.¹⁷⁷

Az OKRI 2016-ban valamennyi TЭСZ-es ügyre kiterjedő vizsgálatot folytatott le a jogalkalmazás egységessége, különösen a büntetés-kiszabási gyakorlatot érintően. Ennek során megállapította, hogy a: „*a mintánkban szereplő cselekmények brutalitása és az elkövetők nagy részének kriminális múltja, személyisége reális alapot ad a legsúlyosabb büntetések – így az életfogytig tartó szabadságvesztés és a TЭСZ – kiszabására.*”¹⁷⁸

Ugyanakkor az OKRI TЭСZ-t érintő kutatásai alapján sem volt egyértelmű gyakorlat észlelhető, sem a minősítő körülmények jellege, sem a száma, sem az előélet vagy a súlyosító körülmények jellege és száma alapján, hogy pontosan mely esetekben szükséges a TЭСZ-t kiszabni. A több ember sérelmére való elkövetés szinte minden TЭСZ-esnél megjelenik mint minősítő körülmény, de ez a minősítő körülmény gyakori a kedvezményes szabadulás lehetőségét megadó életfogytiglannál is.¹⁷⁹ Ugyanakkor volt olyan TЭСZ-es, ahol két minősítő körülmény volt, de van több olyan nem TЭСZ-es, ahol öt minősítő körülmény is felmerült. Van olyan TЭСZ elítélt aki egy ember életét oltotta ki, de van olyan nem TЭСZ-es, aki négy sértett ellen intézett támadást, és hárman haláloztak el.¹⁸⁰ Mindebből elvileg kétféle következtetés vonható le: vagy következtelen és ellentmondásos a joggyakorlat, vagy éppen a színvonalas mérlegelés és a kellő egyéniesítés vezet oda, hogy ennyire eltérőek a döntések, és emiatt egyértelműen, szinte minden körülmény között alkalmazható és érvényes szempontok nem vagy csak nehézségek árán állíthatók fel. Az egyéniesítés, a gondos mérlegelés kiemelten fontos az ítélezésben, értelemszerűen nem lehet előre felállított táblázatok, sablonok szerint végezni a bünteteskiszabást. Ennek ellenére azonban fontos lenne, hogy a jogesetektől nagyobb következetesség és valamilyen általános szempontrendszer kiolvasható, illetve tetten érhető legyen. Ezért az egyéniesítés szempontjának elsődlegességét meg nem kérdőjelezve fontos lenne, hogy a Kúria a jogegységesítő tevékenysége keretében valamiféle iránymutatást adjon, hogy milyen esetekben lehet indokolt a TЭСZ kiszabása, illetve milyen általános elvek, szempontok értékelése különösen fontos e körben, és milyen tényezők fennállása esetében lehetne mellőzni e szankciót.¹⁸¹ Ugyanis az egyéniesítés

¹⁷⁷ „A bíróságok nem bőkezűen szabják ki az életfogytig és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést. A Debreceni Ítéltábla illetékességi területén 2005-2014 között 39 életfogytig tartó szabadságvesztést szabtak ki, ebből 7 TЭСZ-t összesen 6803 db ügyből, melyek között 470 volt emberöléses eset. 2014-2016 között a tálbabíróságon 94 emberölési ügy volt, ebből tíz esetben életfogytiglan, melyből három esetben TЭСZ született.” Im. Balla Lajos.

¹⁷⁸ Bolyki Orsolya-Nagy László Tibor-Solt Ágnes-Szabó Judit: Az életfogytig tartó szabadságvesztés és a feltételes szabadságra bocsátás jogalkalmazási gyakorlata. OKRI kutatási jelentés. Budapest, 2016. (Kézirat. A szerzők hozzájárulásával került felhasználásra.) 51. oldal.

¹⁷⁹ Az viszont kedvezőnek tekinthető a bírói gyakorlat értékelése szempontjából, hogy – mint a tanulmány megállapítja –: „Az ítélezési gyakorlat többnyire egységes a különböző szintek döntései tekintetében.” Bolyki Im. 39. oldal.

¹⁸⁰ „A bírói kar véleménye szerint a több ember sérelmére, illetve a védekezésre képtelen sértett sérelmére való emberölés büntette kellene, hogy leginkább TЭСZ-t vonjon maga után. Ugyanakkor nem szerencsés rangsort felállítani a minősítő körülmények között.” Nyilas Levente: A feltételes szabadságra bocsátás dilemmái az emberölés miatt elítéltek esetében. 2017. március 17-én a Magyar Igazságügyi Akadémián megrendezett, *A feltételes szabadságra bocsátás bírói gyakorlata, az emberölési ügyek bünteteskiszabási gyakorlata, különös tekintettel a feltételes szabadságra bocsátás alkalmazására c.* konferencia előadásából. (Saját jegyzet)

¹⁸¹ „Feltétlenül szükséges lenne az alkalmazás feltételeit konkrétan a törvényben meghatározni. A Büntető törvénykönyv nem foglalkozik az ún. tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazhatóságának többlet

ellenére is, számos jogeset vizsgálata alapján valamiféle gyakorlatnak, rendszernek kiolvashatónak kellene lennie a jogesetekből. Nem magyarázható ugyanis minden esetben a kiszabott szankciók különbözősége azzal, hogy a jogalkalmazó minden ügyet egyedileg értékel. Az egyéniesítés ellenére is valamilyen rendnek látszódnia kellene, különösen akkor ha már kellő számban szabtak ki a bíróságok ilyen büntetést. Mintegy 250-300 életfogytiglanra ítélt, ebből mintegy ötven fő TÉSZ-es ügyéből ilyen általános büntetéskiszabási gyakorlatnak kellene lennie. Megítélésem szerint a bírói gyakorlat a TÉSZ és a klasszikus életfogytiglan tárgyában törekszik az egységes gyakorlat bevezetésére, ez azonban még kialakulóban van, még nem teljesen egységes, de ebbe az irányba halad.¹⁸² Így a minősítő körülmények száma, jellege, a súlyosító-enyhítő körülmények, a sértettek száma alapján sem adható meg egyértelműen, legfeljebb valószínűsíthető, hogy milyen szankció kiszabása lehet indokolt.¹⁸³ Ezért lenne különösen fontos, hogy a Kúria e körben iránymutatást adjon, nem magyarázó minden az egyéniesítéssel, és az egyéni mérlegeléssel.^{184 185}

II. A klasszikus életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabásának indokai

A bírói gyakorlat útmutatást tartalmaz arra is, hogy mikor indokolt életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetést kiszabni határozott tartamú szabadságvesztés helyett.¹⁸⁶ *„Életfogytig tartó szabadságvesztés –büntetés kiszabása indokolt a*

feltételrendszerével. E körben csupán néhány bírósági határozat jelent meg, melyek bár igyekeznek meghatározni e büntetési nem alkalmazásának szempontjait, azonban nem nyújtanak kimerítő útmutatást.” Balla Lajos: im. 130. oldal.

¹⁸² „A Debreceni Ítéltábla illetékességi területén általában három-négy minősítő körülmény vezetett a TÉSZ kiszabásához a 2005-2014 között elbírált ügyekben. Míg az életfogytig tartó szabadságvesztésnél általában egy-három között van ezen minősítő körülmények száma.” Im. Balla Lajos.

¹⁸³ „Ha olyan alapon el lehetne dönteni, hogy TÉSZ vagy életfogytiglan, hogy hány darab és melyik minősítő körülmény merült fel az ügyben, úgy a továbbiakban bírókra nem is lenne szükség. A bíróságnak a teljes cselekményt, annak minden vonatkozását és az elkövetőnek az egész személyiségét kell értékelnie, nem csak egy-egy minősítő, súlyosító vagy enyhítő körülményt. A büntető ítéletek közti különbség nem a rendszer hibája, hanem a lényege. Két, látszólag ugyanolyan ügy is kaphat eltérő értékelést, megítélést. Ez azt is mutathatja, hogy mégis van büntetőjogilag releváns különbség a két ügy között. Nem zárható ki azonban az sem, hogy az eljáró bíró személyisége is eredményezhet különbséget. Ez azonban nem okoz problémát akkor, ha egyébként az ítélet törvényes.” Schmidt Péter büntető kollégiumvezető észrevétele a MIA-n 2017. március 17-én megtartott életfogytig tartó szabadságvesztésről szóló konferencián.

¹⁸⁴ A nem teljesen egységes gyakorlatnak az oka egyrészt az, hogy viszonylag fiatal intézmény a TÉSZ, további ok, hogy a bíróságok kifejezetten ritkán szabnak ki TÉSZ-t, de a klasszikus életfogytiglan is csak elvétve fordul elő. További nehézséget okoz, hogy egy-egy perbíró nem tud rutint, és következetes gyakorlatot kialakítani e körben még a saját maga számára sem, nem, hogy az egész bírói kar számára iránymutató jelleggel, mert ritkán találkozik a bírói munkája során olyan ügyel, ahol ilyen büntetést indokolt kiszabni. Azaz országosan is kevés az ilyen súlyú ügy, és az éves szinten néhány TÉSZ általában eltérő megyékben más-más bírói tanácsok döntése által születik meg. Nem ritka, hogy az egyes megyék pedig más ítéltáblák illetékességi területéhez tartoznak, mely tovább nehezítheti azt, hogy a gyakorlat egységes legyen.

¹⁸⁵ „A bírói gyakorlat elfogadja és széleskörűen, stabilan alkalmazza az LB 15. sz irányelvének IV. pontjából a büntetéskiszabás vonatkozásában adott útmutatást. Mindenféleképpen indokoltnak tűnik olyan jogegységi határozat meghozatala, amely a büntetéskiszabási kérdéseken túlmenően átfogja az irányelvben felvázolt valamennyi kérdést.” Balla Lajos: im.128. oldal.

¹⁸⁶ A bírósági határozatokból kiolvasható elvek értékelésekor figyelemmel kell lenni arra is, hogy a feldolgozott egyedi jogesetek között jelentős számban szerepeltek olyan jogesetek is, ahol az elkövetés időpontja 1999. március 1. előtti, így mérlegelésen alapuló TÉSZ kiszabására nem volt lehetőség, de figyelemmel kell lenni arra is, hogy feldolgoztam

vádlottal szemben aki több emberen elkövetett emberölést különösen kegyetlen módon követte el, sőt azon belül is kiemelkedően durva, kegyetlen, kíméletlen és brutális volt az amit a hozzátartozóival cselekedett. Könyörtelen leszámolást végzett közvetlen hozzátartozóival szemben, akiket a támadás a hajnali órákban, almukból felriadva ért.”¹⁸⁷ „Élet elleni bűncselekmény rendkívül brutális, bestiális módon, útonállásszerűen és kitartóan történő elkövetése, mely a köznyugalom, az állampolgárok biztonságérzetének megingatására is alkalmas volt, és a helyi közvélemény felzaklatásához vezetett, közfelháborodást váltott ki, életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását teszi szükségessé. Különösen akkor, ha a többszörösen is minősülő, az emberölések átlagos tárgyi súlyát is lényegesen meghaladta a cselekmény, és azt embertelenül, nagyfokú brutalitással véghezvitt elkövetési móddal követték el. Feltétlenül indokolt életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása a büntetett előéletű, bűnöző életvitelű, konok, gátlástalan bűnöző esetében, aki kirívó tárgyi súlyú bűncselekményt követ el, amikor a határozott tartamú szabadságvesztésről már nem feltételezhető, hogy a büntetés céljaihoz fűzött reményt beváltaná.”¹⁸⁸

Ezzel szemben ismert olyan – álláspontom szerint téves – gyakorlat is, mely szerint a kirívó tárgyi súly ellenére kivételesen nem indokolt az elkövetőt életfogytig tartó szabadságvesztéssel sújtani akkor, ha a személyi körülményei között a büntetés elviselésével kapcsolatos tűrőképességre vonatkozó nyomatékos enyhítő körülmény áll fenn. A konkrét ügyben a vádlott olyan súlyos mozgásszervi betegségben szenvedett, hogy a büntetését a vádlottnak gyakorlatilag végig ágyhoz kötötten, fekvőbetegként kell majd eltöltenie, egészségi állapotában pedig javulás nem várható. Ez a körülmény igen nagy fokban megnehezíti a vádlott büntetéselviselési képességét, melyet a javára kell értékelni. (BH 1986. 214.) Ugyanakkor kérdéses, hogy egy személyi körülmény miatt a szankcióban való ilyen jelentős eltérés mennyire van összhangban a tettbüntetőjog elvével. Éppen ezért kiemelten fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a szankciót elsősorban a cselekmény tárgyi súlya kell, hogy meghatározza. A személyi körülmények jellege inkább a kötelezően kitöltendő tartam meghatározásakor lehet releváns, illetve kivételesen indokolt esetben a végrehajtási fokozat meghatározásakor, azaz különösen indokolt esetben a törvényben előírtnál eggyel enyhébb végrehajtási fokozat is előírható. Ezért álláspontom szerint annak eldöntésénél, hogy a bíróság határozott vagy határozatlan tartamú szabadságvesztést szab ki a tárgyi súly, a minősítő és a súlyosító-enyhítő körülmények jellege és száma a perdöntő, a személyi körülmények e körben nem élveznek kiemelt jelentőséget. „Életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása indokolt azzal az elkövetővel szemben, aki a közte és a sértett között, illetve a sértett és

1990 előtti jogeseteket is, amikor még a halálbüntetés is a szankciórendszer része volt. Az ezekre való figyelemfelhívás amiatt fontos, mert ezek figyelmen kívül hagyása esetén az adatok téves következtetések levonására is alapot adhatnak, torzítanak. Éppen ezért a tárgyalta jogeseteket vizsgálva egyes esetekben joggal merülhet fel a kérdés, hogy miért klasszikus, miért nem tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása volt indokolt. E kérdésekre sok esetben éppen az időbeli hatály ad magyarázatot, egyes esetekben pedig az elkövető javára szóló igen nagy nyomatékú enyhítő körülmények.

¹⁸⁷ Fővárosi Ítéltábla Bf. 2. 1.129/2005/35.

¹⁸⁸ Debreceni Ítéltábla Bf.1.42/2006/7. szám

harmadik személy közti bizalmi viszonyt kihasználva azzal visszaélve, lőfegyverrel nyereségvágyból követ el emberölést.” (BH2000. 189.) „Az emberölést nyereségvágyból és különös kegyetlenséggel megvalósító, többszörös visszaeső vádlottal szemben életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása indokolt.” (BH1999. 147.) „Határozott ideig tartó szabadságvesztés helyett életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása indokolt a többszörös visszaeső terhelttel szemben, aki az emberölés büntettének több körülmény folytán is súlyosabban minősülő esetét valósítja meg.” (BH1998. 209.) „A vádlott a kimagasló tárgyi súlyú bűncselekményt idős, koruknál fogva egyébként is védekezésben korlátozott sértettek sérelmére orvul valósította meg. Gátlástalanul, az ő kutatásának zajára álmukból felébredve fojtotta meg mindkét áldozatát. Ilyen elkövetési magatartás mellett – a többszörös visszaeső vádlottal szemben – a legsúlyosabb büntetés kiszabása indokolt, a határozott tartamú szabadságvesztés kiszabására nincs törvényes alap.” (Legfelsőbb Bíróság Bf. IV. 1445/1997.) „A kifogásolható életvezetésű, munkakerülő, italozó életmódot élő és nyereségvágyból emberölés büntettét elkövető vádlottal szemben életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés kiszabása indokolt. Javára nem értékelhető enyhítő körülményként a primitív személyisége, hiszen még a legalacsonyabb értelmi képességekkel rendelkező személyek is tisztában vannak azokkal az elemi társadalmi és emberi normákkal, amelyek az élet elleni cselekmény veszélyességének megítéléséhez szükségesek.” (BH1976. 292.)

A saját gyermekei sérelmére különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés büntettének kísérlete vonatkozásában mondta ki a Legfelsőbb Bíróság, hogy *„a kirívóan embertelen módon véghezvitt, és a védekezésre képtelen életkorban lévő gyermekekkel szemben indokolatlan gyűlöletre visszavezethető okból elkövetett büntett olyan kimagasló fokban veszélyes a társadalomra, amely a törvény szigorának az alkalmazását követeli meg. Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy az életben maradt gyermekeknél szellemi csökkentértékűség reális veszélye áll fenn a bűncselekmény következményeként, mely önmagában további súlyosító körülményt képez. Ezért a vádlottal szemben életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása szükséges.” (BH 1976. 192.)*

„A törvény szigorát kell alkalmazni az élet elleni, különösen súlyos, szándékos büntett elkövetőjével szemben. A büntető ítékezés akkor teljesíti társadalmi funkcióját, ha a társadalom védelmét ténylegesen biztosítja. A terhelt nagyfokú elvetemültséggel hajtotta végre a tettet. Csecsemőkorú gyermekének fekhelyét locsolta le benzinnel, majd a menekülni próbáló feleségét a lángok közé visszalökte. A terhelt az egész családját ki akarta irtani. A felesége és három gyermeke ugyan megmenekült, azonban a legkisebb gyermek a házban bennégett. Figyelembe kellett venni azt is, hogy a terhelt már máskor is megpróbálta a családjára gyújtani a házat. A terhelt elkövetéskor való közepes fokú korlátozottsága ezért jelentős súllyal nem vehető figyelembe a javára. Ezért vele szemben életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása volt indokolt.” (BH1975. 495)¹⁸⁹ „A legsúlyosabb élet elleni büntettet

¹⁸⁹ Megjegyzem, ebben az ügyben a bíróság az elkövető közepes fokú beszámítási korlátozottságát kellő fokban figyelembe vette az elkövető javára akkor, amikor nem halálbüntetést szabott ki vele szemben.

rendkívüli brutalitással, és gátlástalanul megvalósító vádlottnak a személye és a cselekménye olyan mértékben veszélyes a társadalomra, hogy súlyos büntetés kiszabását követeli meg.” (BH1993/3.) „Az emberi életet különös kegyetlenséggel kioltó, majd a cselekményével kapcsolatban teljes közönyösséget mutató vádlottal szemben a törvény szigorának alkalmazása indokolt.” (BH2002/259.) „A többszörösen büntetett, két kiszolgáltatott sértett életét, részben rendkívül durva módon kioltó, két okból is súlyosabban minősülő emberölést elkövető vádlottal szemben a büntetési célok elérése, a társadalom védelme érdekében szükséges az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása.”¹⁹⁰

Az ismertetett joggyakorlatból kiolvasható, hogy a bírói gyakorlat szerint a cselekmény tárgyi súlya, társadalomra való veszélyessége, és az ezzel szoros összefüggést mutató minősítő körülmények jellege, száma, továbbá az elkövető motivációja, vagy éppen motiválatlansága, és az előélete különösen nagy jelentőséget élvez a szankció kiszabásakor. Az egyik leglényegesebb enyhítő körülmény, mely a legsúlyosabb szankció elkerüléséhez és határozott tartamú szabadságvesztés kiszabásához vezethet, az, ha a cselekmény kísérleti szakban marad. Amennyiben több ember sérelmére elkövetett emberölés büntettének esete áll fenn, úgy ez a megállapítás csak akkor igaz, ha valamennyi sértett életben maradt. Ez amiatt lényeges, mert e minősített eset kísérletét kell megállapítani akkor is, ha a több sértett közül egy elhalálozott.¹⁹¹

A bírói gyakorlat arra is útmutatást tartalmaz, hogy amennyiben a bíróság klasszikus, vagyis a kedvezményes szabadulás lehetőségét fenntartó életfogytig tartó szabadságvesztést szab ki, akkor arra is figyelemmel kell lennie, hogy a terhelt szabadulásakor életkora, várható egészségi állapota alapján már ne jelenthessen közvetlen veszélyt a társadalomra. Ezért adott esetben feltétlenül indokolt lehet a törvényben rögzített minimális tartamnál magasabb tartamban meghatározni a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját. *„A megyei bíróság a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját túl alacsony mértékben határozta meg. (...) Figyelembe véve az elbírált büntett súlyosságát, a vádlott életkorát, és a társadalom védelmének szempontjait, a harmincéves tartam jelentősebb, negyven évre történő emelése indokolt, ezért a másodfokú bíróság e részben az első fokú rendelkezést az ügyészi fellebbezésnek megfelelően módosította. A vádlott még jelenleg sem töltötte be a harmincadik életévét. Ezen életkort is értékelve szükséges, egyben elégséges a negyven éves időtartam megállapítása. E büntetés letöltése után már valóban csekélyé válhat a vádlott társadalomra veszélyessége.”¹⁹²* Ennek megfelelően már a perbírói gyakorlat is igyekszik érvényesíteni az objektív alapú speciális prevenció elvét, vagyis arra törekszik, hogy a legsúlyosabb bűncselekmény elkövetőjével szemben olyan jellegű, tartamú büntetést szabjon ki, melynek kitöltését követően az elkövető rajta kívül álló okokból sem lesz abban a helyzetben, hogy

¹⁹⁰ Debreceni ítéltábla Bf. 2. 479/2007/65. számú ítéletének 20. oldala.

¹⁹¹ „Ami leginkább az életfogytiglan kiszabása ellen szól az az, ha a cselekmény kísérleti szakban marad, azaz a sértett nem halt meg. Ha több ember sérelmére való elkövetés esete áll fenn, ott ez csak akkor igaz, ha az összes sértett életben maradt.” Im. Nyilas Levente.

¹⁹² Debreceni ítéltábla Bf. 2. 479/2007/65. számú ítéletének 21. oldala.

komoly és közvetlen veszélyt jelentsen a társadalomra. Ilyen ok lehet különösen a hajlott kor és a megromlott egészségi állapot. Így abban az esetben, ha az elítélt rehabilitációja érdekében tett törekvések nem hozták volna meg a kívánt eredményt, úgy ilyen külső körülmény fennállása biztosíthatja a társadalom védelmét.

A bírói gyakorlat alapján tehát indokoltnak tűnik az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása, ha a cselekmény kirívó tárgyi súlya ezt indokolja, különösen ha a cselekmény legalább két okból is súlyosabban minősül, ha a minősítő körülmények között a bírói gyakorlat szerinti súlyosabb megítélésű minősítő körülményeknek legalább az egyike szerepel (pl.: több ember sérelmére való elkövetettség), ha az elkövetőt vezető motívum erkölcsileg is súlyosan elítélhető, vagy ha a cselekmény motiválatlan volt, főleg, ha az elkövető előélete is súlyos megítélés alá esik, illetve ha a vezető cselekménnyel halmazatban más nagy tárgyi súlyú, különösen személy elleni erőszakos bűncselekmények is vannak.

III. A jogalkalmazói tévedések

Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetéssel kapcsolatos bírói gyakorlat áttekintését követően célszerű megvizsgálni, hogy általában milyen bírói hibák, tévedések fordultak elő a büntetés kiszabása során.

A leggyakoribb hiba ami a klasszikus életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása során fordult elő, az, hogy a bíróság törvénysértően állapította meg a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját. Több esetben a bíróságok objektív anyagi jogi szabálysértést követtek el, és egyszerűen figyelmen kívül hagyták az 1978. évi IV. törvény 47/A. § (2) bekezdésének 1999. március 1. óta hatályos rendelkezését, miszerint ha a bíróság a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét nem zárta ki, annak legkorábbi időpontját legalább húsz évben, ha az életfogytig tartó szabadságvesztést olyan bűncselekmény miatt szabta ki, amelynek büntethetősége nem évül el, legalább harminc évben határozta meg. Többször is előfordult, hogy a bíróságok annak ellenére határozták meg húsz évben a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét, hogy a törvény 166. § (2) bekezdése szerinti súlyosabban minősülő emberölés büntette miatt szabták ki az életfogytig tartó szabadságvesztést. A korábbi törvény 166. § (2) bekezdés a)-h) pontjai szerinti súlyosabban minősülő emberölések büntethetősége – hasonlóan a háborús bűncselekmények és az akkori Btk. szerinti ún. emberiség elleni bűncselekményekhez – az 1978. évi IV. törvény 33. § (1) bekezdésének c) pontja alapján nem évülnek el, vagyis ebben az esetben a jogszabály 47/A. § (2) bekezdése szerint legalább harminc évben kellett volna a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját meghatározni. Ezt a rendelkezést több esetben a bíróságok figyelmen kívül hagyták, illetve elkerülte a figyelmüket. Egy kivétellel valamennyi vizsgált esetben a másodfokú bíróságok az ügyészi fellebbezésnek megfelelően orvosolták a törvénysértést. Egy esetben fordult elő, hogy a vádlott terhére bejelentett ügyészi fellebbezés hiányában – a Be. 355. §-a szerinti súlyosítási tilalomra tekintettel – a másodfokú bíróság észlelte ugyan, de nem orvosolhatta ezt a

nyilvánvaló törvénysértést. Ezért ebben az ügyben a másodfokú bíróság azt a megoldást választotta, hogy felhívta az elsőfokú bíróságot, hogy különleges eljárás keretében a Be. 557. §-a alapján utólagosan rendelkezzen a feltételes szabadságra bocsátásról, és ennek keretében törvényesen határozza meg a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját. Súlyos megítélés alá tartozik, hogy a jogszabály-módosítás után évekkal még ilyen jellegű objektív hibák fordultak elő.¹⁹³

Több esetben előforduló bírói hiba volt, hogy arra az álláspontra helyezkedtek az eljáró bíróságok, hogy amennyiben az elkövető határozott tartamú szabadságvesztés-büntetésből szabadulva, a feltételes szabadság hatálya alatt követett el bűncselekményt, és ezért vele szemben életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabására kerül sor, akkor a terhelt nem bocsátható feltételes szabadságra. Ennek keretében az akkor hatályban volt Btk. 47. § (4) bekezdésére hivatkoztak, mely szerint nem bocsátható feltételes szabadságra akit olyan szándékos bűncselekmény miatt ítélték szabadságvesztésre, amelyet korábbi végrehajtandó szabadságvesztésre ítéltése után, a végrehajtás befejezése előtt követett el. Így a bírósági érvelések szerint ha az elkövető a jogerős szabadságvesztés-büntetésének foganatba vétele előtt, vagy a végrehajtása alatt, illetve ebből szabadulva, de még a feltételes szabadság hatálya alatt követ el szándékos bűncselekményt, úgy az újabb szabadságvesztésből nem bocsátható feltételes szabadságra. A Kúria 6/2013. büntető jogegységi határozata (BJE) értelmében pedig „*a szándékos bűncselekmény miatt szabadságvesztésre ítélt e büntetéséből nem bocsátható feltételes szabadságra, amennyiben az újabb bűncselekményét a korábbi, határozott ideig tartó végrehajtandó szabadságvesztésre ítéltését követően, e büntetés végrehajtása során engedélyezett feltételes szabadság letelte után követte el, azonban a feltételes szabadságot utóbb más ügyben megszüntették.*”¹⁹⁴ Ezek a bírósági érvelések az életfogytig tartó szabadságvesztés vonatkozásában nyilvánvalóan tévesek voltak, miután a korábbi Btk. 47. § (4) bekezdésének a rendelkezései nem voltak alkalmazhatók az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén, tekintettel arra, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó akkori Btk. 47/A § szerinti rendelkezések speciális rendelkezések a szabadságvesztésre vonatkozó előírások között. Ezért életfogytig tartó szabadságvesztés esetében a speciális szabály lerontja az általános szabályt-elve volt e körben is alkalmazandó. Tehát életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása során a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből való kizárás a büntetés-kiszabás része, ezért a Btk. 47. § (4) bekezdésének rendelkezései nem alkalmazhatók. (BH2002. 179.)

Több perbíróság is arra a téves álláspontra helyezkedett, hogy első büntényes életfogytig tartó szabadságvesztéssel nem, csak határozott ideig tartó büntetéssel sújtható.¹⁹⁵ Ez az álláspont azonban tévesnek bizonyult, mert teljes mértékben

¹⁹³ Békés Megyei Bíróság 3.B.629/2001, Szegedi Ítéletábla Bf. II.24/2003/11 szám.

¹⁹⁴ A jogegységi határozatban kifejtett álláspont indoka pedig az, hogy „*a feltételes szabadságra bocsátással érintett szabadságvesztés végrehajtása mindaddig nem tekinthető befejezettnek, amíg fennáll a lehetősége a feltételes szabadság megszüntetésének; amennyiben ugyanis erre utóbb sor kerül, úgy a büntetés végrehajtása folytatódik, és csupán a tényleges teljes kitöltéssel zárul le.*” 6/2013. BJE indokolása.

¹⁹⁵ „*A bírói gyakorlatban felmerült kérdésként, hogy büntetlen előéletű elkövetővel szemben kiszabható-e életfogytig*

szembement a tettarányosság elvével.¹⁹⁶ Ilyen megszorítást pedig a Btk. nem tartalmazott és jelenleg sem tartalmaz.¹⁹⁷

Előfordult olyan jogalkalmazói hiba is, melynek lényege az volt, hogy a minősítő körülményként értékelt körülményt akár más elnevezéssel súlyosító körülményként is értékelt. Így a különös kegyetlenség mint minősítő körülmény megállapítását követően az elkövetés brutalitását további súlyosító körülményként értékelte a bíróság.

Előfordult, hogy az elkövető primitív személyiségét értékelte a bíróság enyhítő körülményként, annak ellenére, hogy egységes abban a bírói gyakorlat, hogy élet elleni cselekményeknél ez kizárt. Az egyszerűbb felfogású elkövetőnek is tudomással kell bírnia arról, hogy az ilyen jellegű cselekmény elkövetése veszélyes a társadalomra, és az a társadalmi együttélés legalapvetőbb normáival ellentétes. (BH 1976. 292.)

Hibaként előfordult, hogy a bíróság arra hivatkozással vetette el a különös kegyetlenség megállapítását, hogy a sértett már a bántalmazás kezdetén eszméletét veszítette. Ugyanakkor a bírói gyakorlat figyelemmel a 3/2013 BJE II. rész 4. pontjára is, egységes abban, hogy e minősítő körülmény akkor is megállapítható, ha a sértett pl.: eszméletvesztése miatt nem érzett fájdalmat, viszont a bántalmazás mélyen embertelen, a sértettet durván megalázó, kitartó, brutális, bestiális volt.

A jogalkalmazásban több esetben nehézséget okozott a védekezésre képtelen sértett sérelmére való elkövetés értelmezése. Nem volt egyértelmű, hogy ez egy meghatározott életkor elérése esetén szinte kötelező jelleggel megállapításra kell, hogy kerüljön, vagy inkább az egészségi állapot, valamilyen betegség, fogyatékoság fennállása a mérvadó-e e körben. A felsőbb bíróságok iránymutatásai alapján az volt megállapítható, hogy szó sincs automatizmusról, minden esetben egyedileg kell értékelni e körülmény fennállását. Így sem egy előre tételezett életkor vagy betegség stb. nem ad még alapot e körülmény megállapítására, csak akkor ha az ténylegesen kizárta a védekezésre való képességet.

Az előre kiterveltség megítélése is okozott jogalkalmazói nehézségeket a 3/2013 BJE II. részében foglaltak ellenére is. „Az ítékezésben a fő gondot az eltervezési időtartamának megítélése jelenti.”¹⁹⁸

tartó szabadságvesztés, illetve TЭСZ. A gyakorlat szerint egyértelműen igenlő a válasz. Vannak olyan elkövetői magatartások, melyeket a bíróságok egyszerűen nem tolerálnak. A vizsgált esetekben a Debreceni Ítéltábla illetékességi területén 2005-2014 között 39 életfogytiglanra ítéltből hét fő volt büntetlen előéletű, 2014-2016 között hét főből két fő.” Im. Balla Lajos.

¹⁹⁶ „Az emberi élet egyszeri, megismételhetetlen társadalmi érték. Ehhez mérten kell a szankciót alkalmazni az emberöléses ügyekben. Itt ezért teljesen más az enyhítő körülmények súlya és értékelése, így pl.: a beismerésnek, a büntetlen előéletnek. Ezzel összefüggésben soha nem is merült fel alkotmányossági aggály. Ezek és az ilyen jellegű, enyhítő körülmények eltörpülnek az élet elleni bűncselekmények miatti szankció kiszabásakor.” Im. Balla Lajos.

¹⁹⁷ A 2017. március 16-17-én a MIA-n tartott értekezlet is arra a megállapításra jutott, hogy akár büntetlen előéletű elkövetővel is szemben kiszabható az életfogytig tartó szabadságvesztés, indokolt esetben a TЭСZ is. A jogszabály e körben kizáró rendelkezést nem tartalmaz, a tettarányosság elve pedig a zsinórmértéke a büntetéskiszabásnak. „A büntetlen előélet pedig csak egy enyhítő körülmény az alanyi enyhítő körülmények sorában. Az élet elleni cselekmények körében pedig éppen a kirívó tárgyi súly folytán ez az enyhítő körülmény nem képez különösebb jelentőséget.” Balla Lajos előadása a MIA-n az életfogytig tartó szabadságvesztés bírói gyakorlatáról 2017. 03. 17-én, (saját jegyzet).

¹⁹⁸ Bolyki Orsolya-Nagy László Tibor-Solt Ágnes-Szabó Judit: Az életfogytig tartó szabadságvesztés és a feltételes

A fentiekén túl az eljáró bíróságoknak még arra kellett volna különösen nagy figyelmet fordítaniuk, hogy életfogytig tartó szabadságvesztés nem valamennyi nagykorú, csak a huszadik életévüket betöltött elkövetővel szemben szabható ki. Továbbá az életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtási fokozata a régi Btk. alapján fegyház, az új Btk. alapján pedig a bűncselekmény jellege miatt az. Ezek figyelmen kívül hagyása szintén több esetben eredményezett törvénytétést.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtása

A korábban hatályban volt Btk., azaz az 1978. évi IV. törvény 42. § (1) bekezdése szerint fegyházban kell végrehajtani az életfogytig tartó szabadságvesztést. A hatályos 2012. évi C. törvény (Btk.) szerint már nem általános szabály, hogy életfogytig tartó szabadságvesztést fegyház fokozaton kell végrehajtani, vagyis ezt általános jelleggel a törvény nem mondja ki, azonban úgy rendelkezik, hogy a törvényben megjelölt egyes súlyosabb bűncselekmények súlyosabban minősülő esetei miatt kiszabott szabadságvesztést fegyház fokozaton kell végrehajtani, illetve egyéb esetekben is fegyház fokozatot ír elő végrehajtási fokozatként, pl.: a két évet elérő szabadságvesztés esetén, ha az elkövető többszörös visszaeső.¹⁹⁹ Így az új Btk. alkalmazásában is marad a fegyház fokozat az életfogytig tartó szabadságvesztés elsődleges végrehajtási fokozata.

A korábban hatályban volt A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásáról szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet előírta, hogy az intézetekben befogadási és foglalkoztatási bizottságot kell működtetni. A bizottság az elítélt személyes meghallgatását követően döntött a fogvatartott biztonsági csoportba sorolásáról; a munkahely és a munkakör kijelöléséről, az oktatásban és a képzésben való részvételről. Az elítéltet a befogadási bizottság a fogvatartás biztonságára való veszélyesség növekvő mértéke szerint az I., a II., a III., illetve a IV. biztonsági csoportba sorolta. A biztonsági csoportba való besorolásnál figyelembe vette az elkövetett bűncselekményt (annak jellegét és körülményeit), a szabadságvesztés időtartamát és végrehajtási fokozatát, a szabadságvesztésből még le nem töltött időt, a feltételes szabadságra bocsátás esedékességének az időpontját. Továbbá az elítélt személyiségét, előéletét, egészségi és fizikai állapotát, kapcsolattartását. Amennyiben az elítélt ellen más ügyben új büntetőeljárást indítottak, az ennek alapjául szolgáló magatartás jellegét és körülményeit. Végül az intézet, illetve a foglalkoztatás biztonsági szempontú sajátosságait kellett figyelembe venni. Az előbbi szempontok értékelése alapján az I. biztonsági csoportba kellett besorolni azt az elítéltet, akiről úgy ítélték meg, hogy az intézet rendjét várhatóan betartja, szökésétől vagy más bűncselekmény elkövetésétől nem kellett tartani, és a biztonságos fogvatartás

szabadságra bocsátás jogalkalmazási gyakorlata, im.51. oldal.

¹⁹⁹ Lásd részletesen Btk. 37. § (3) bekezdése, illetve különösen annak ac) és ad) pontjaiban meghatározott bűncselekmények.

általában ellenőrzéssel is biztosítható volt. Megjegyzem, a büntetés-végrehajtási besorolási gyakorlatban ennek a biztonsági csoportnak az alkalmazása kimondottan ritka volt, elvértve került rá sor.²⁰⁰ Általában még az enyhébb végrehajtási szabályok alá eső fogház fokozatos elítéltek is II. biztonsági csoportba tartoztak. A II. biztonsági csoportba lehetett besorolni az elítéltet, ha arra lehetett következtetni, hogy veszélyeztetheti az intézet rendjét, a biztonságos fogvatartás azonban felügyelettel vagy ellenőrzéssel is biztosítható volt. A III. biztonsági csoportba az elítélt akkor volt sorolható, ha arra lehetett következtetni, hogy az intézet rendjével tudatosan szembehelyezkedik, és a biztonságos fogvatartás csak őrzéssel vagy felügyelettel volt biztosítható. E körben megjegyzem, hogy az elítéltek jelentős része a III-as biztonsági csoportba tartozott, ami azt jelenti, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet általában fokozott óvatossággal járt el, illetve azt is, hogy ezt a biztonsági csoportot tekintette alapvetően általános biztonsági csoportnak. Végül a IV. biztonsági csoportba kellett besorolni azt az elítéltet, akinél alapos okkal arra lehetett következtetni, hogy az intézet rendjét súlyosan sértő cselekményt, szökést, a saját vagy mások életét, testi épségét sértő vagy veszélyeztető magatartást fog tanúsítani, illetve ilyen cselekményt már elkövetett, és a biztonságos fogvatartás csak őrzéssel, kivételesen felügyelettel biztosítható. Ha a biztonsági csoportba való besoroláshoz szükséges adatok, ismeretek hiányosak voltak, azok megszerzéséig az elítéltet a III. biztonsági csoportba kellett besorolni. E rendelkezésből arra lehetett megalapozottan következtetni, hogy az akkor hatályban volt jogszabály is a III-as biztonsági csoportot tekintette kiinduló, általános biztonsági csoportnak, mely fokozott elővigyázatosságra utal.

Az elítélt biztonsági csoportba sorolását legalább évenként, a III. biztonsági csoportba soroltaknál legalább hat hónaponként, a IV. biztonsági csoportba soroltaknál legalább három hónaponként a befogadási bizottság felülvizsgálta. A besorolás alapjául szolgáló körülmények változása esetén a befogadási bizottság – halaszthatatlan esetben a parancsnok – az elítélt biztonsági csoportját az előbb említett határidőktől függetlenül is köteles volt megváltoztatni. Garanciális szabályként került a rendeletbe, hogy a biztonsági csoportba való besorolás az elítélt törvényben meghatározott jogait nem érinthette, a különböző biztonsági csoportokban a jogok gyakorlásának módját és rendjét az intézet házirendje határozta meg.

A jelenleg hatályos 6/2014. (XII. 19.) IM rendelet a biztonsági csoportba sorolás helyett bevezette a kockázatelemzési és kezelési rendszert. Ennek lényege szerint a bv. szervezet az elítélt visszaesési és fogvatartási kockázatainak felmérésére, annak mérséklése, illetve a sikeres társadalmi reintegráció elősegítése érdekében kockázatelemzési és kezelési rendszert (a továbbiakban: KEK rendszer) alakít ki és működtet. Ennek elemei: a visszaesési és fogvatartási kockázatok mérésére szolgáló prediktív mérőeszközök, a szabadságvesztés során alkalmazott progresszív rezsimszabályok, a fogvatartási és visszaesési kockázatok csökkentésére irányuló és reintegrációs célú programok. A kockázatelemzés olyan büntetés-végrehajtási

²⁰⁰ A Veszprém Megyei Bv. Intézet tájékoztatása alapján, melyet saját büntetés-végrehajtási bírói tapasztalataim is megerősítettek.

szakmai tevékenység, amelynek során az elítélt vonatkozásában felmérésre és értékelésre kerül az elítélt meghatározott kockázatszoportok szerinti veszélyessége. Az elítélt befogadását követően, de az elhelyezésre kijelölt bv. intézet befogadási és fogvatartási bizottság (a továbbiakban: BFB) ülését megelőzően el kell végezni különösen az alábbi kockázatszoportok felmérését: a fogolyszökés és annak kísérlete, bármely személy elleni erőszakos cselekmény vagy annak kísérlete, a bűnözői, illetve a fogvatartotti szubkultúrában betöltött vezetői, szervezői, végrehajtói szerep, tevékenység, ha erre vonatkozóan információ áll rendelkezésre, illetve a pszichoaktív szerrel való visszaélés esélyét. Az értékelés alapján a kockázati érték magas, közepes vagy alacsony lehet. Ennek alapján pedig kialakításra kerül a fogvatartotti programterv. Ebben megjelenik a kockázatkezelés, mint olyan büntetés-végrehajtási szakmai tevékenység, amely a fenti kockázatszoportok felmérése alapján – figyelembe véve az elítélt reintegrációs szükségleteit és társadalmi helyzetét, valamint a fogvatartás rendjét és biztonságát veszélyeztető kockázati tényezőket – az egyéniesített fogvatartási programtervben foglaltak teljesítését biztosítják és nyomon követik. A kockázatkezelés a szabadságvesztés teljes tartamára kiterjed, annak egyes elemei az elítélt teljesítményétől és eredményeitől függően módosulhatnak. A fogvatartási és visszaesési kockázatok mérését célzó prediktív mérőeszközök alkalmazását, valamint a szexuális bűnelkövetők részére felajánlott, a visszaesés valószínűségét csökkentő terápiás jellegű foglalkozásokat pszichológus bevonásával kell végezni. Ez azonban a börtönpszichológusok alacsony száma miatt a gyakorlatban nehézkesen működik.²⁰¹

Az egyéniesítést szolgáló rezsimszabályok a végrehajtási fokozatokon belül az elítélt életrendjének szigorúságát, az elérhető kedvezmények körét és mértékét, valamint a szabad élethez viszonyított lehetőségeket lépcsőzetesen bővülő rendszerben valósítja meg. Ez tevékenység- és teljesítmény alapú osztályozási rendszer, amelyben a besorolás és az előmenetel az elítélt együttműködési hajlandóságán és motivációján alapul és annak folyamatos fenntartását, illetve fejlesztését célozza, és amely az elítélt reintegrációs folyamatban történő érdekeltté tételével hozzájárul a reintegrációs tevékenység eredményességéhez. A progresszív rezsimszabályok szigorúbb, általános és enyhébb rezsimekben valósulnak meg. Az egyes rezsimekben meghatározott szempontok figyelembevételével egyéniesített életkörülmények kialakítására kerül sor, amely a szabadságvesztés során – az elítélt együttműködésétől függően – értelemszerűen módosulhat.

Ha az elítélt kockázatértékelését a BFB végzi, az első besoroláskor az általános rezsimebe kell sorolni. Ettől eltérően az elítélt a szigorúbb rezsimebe sorolható, ha az egyéniesített fogvatartási programtervben foglaltakat nem fogadja el, vagy a személyi állománnyal nem működik együtt. Az enyhébb rezsimebe akkor sorolható, ha a kockázatértékelése során mért kockázati érték alacsony. Szigorúbb rezsimebe kell sorolni az elítéltet, ha a fogvatartás rendjét vagy biztonságát súlyosan megsérti, vagy a részére meghatározott egyéniesített fogvatartási programtervben foglaltakat nem

²⁰¹ Ez az egyes bv. intézetekben nyolc-tíz alkalmas csoportos megbeszélésekben merül ki, ideálisabb esetben egy-egy elítélttel való négy-öt alkalmas egyéni pszichológiai foglalkozást, megbeszélését jelent.

tartja be, vagy az abban való együttműködést megtagadja. Az általános rezsimbe kell sorolni az elítéltet, ha a fogvatartás rendjét és biztonságát nem veszélyezteti, vagy a részére meghatározott egyéniesített fogvatartási programtervben foglaltak megtartása, abban való együttműködése fejlesztésre szorul. Az enyhébb rezsimbe sorolható az elítélt, ha a fogvatartás rendjét és biztonságát maradéktalanul megtartja és a bv. intézet biztonságára kockázatot nem jelent, illetve a bv. intézet személyi állományával szembeni magatartása kifogástalan, és a részére meghatározott egyéniesített fogvatartási programtervben foglaltakat maradéktalanul megtartja, az abban való együttműködése példamutató.

Tapasztalataim szerint a büntetés-végrehajtási intézetek a rezsimbe soroláskor az esetek túlnyomó részében az általános rezsimbe sorolják be a fogvatartottakat, kisebb számban fordul csak elő, hogy az enyhébb, vagy a szigorúbb rezsimbe kerülne a fogvatartott. Ugyanakkor a rezsimbe sorolás fiatal jogintézmény, így alkalmazása körében következetes és megszilárdult intézeti és bv. bírói gyakorlatról még nem beszélhetünk.

Az elítélt rezsimbe sorolásának a kötelező felülvizsgálata során a BFB vizsgálja különösen az egyéniesített fogvatartási programtervben meghatározottak teljesülését, az elítélt motivációját, annak fejleszthetőségét a reintegrációs célok vonatkozásában, az elítélt magatartását, együttműködését a bv. intézet személyi állományával. Rendkívüli esemény bekövetkeztekor a felülvizsgálatot soron kívül kell végrehajtani. Rendkívüli eseménynek minősül minden olyan esemény, amely a fogvatartás biztonságát súlyosan sérti vagy veszélyezteti, és külön intézkedések bevezetését teszi szükségessé. Például: a terrorcselekmény, a fogolyzendülés, a bv. szerv létesítményét, eszközeit, járműveit, valamint a személyi állomány tagját vagy az elítéltet ért támadás, a bv. szerv létesítményéből vagy járművéből való erőszakos kitörés, a fogolyszökés stb. Soron kívül felül kell vizsgálni a rezsimbe sorolást, ha például a bv. bíró a szabadságvesztés végrehajtási fokozatát megváltoztatja, vagy olyan szabadságvesztés végrehajtásra érkezik értesítés, amely a szabadságvesztés végrehajtási sorrendjére kihatással van, illetve a folyamatosan töltött szabadságvesztések esetén a soron következő szabadságvesztés végrehajtási fokozata eltér az előzőtől. Az intézet rendjének, biztonságának érvényesítése végett a rezsimbe sorolás felülvizsgálata során annak súlyosbítása korlátlanul, enyhítése csak a fokozatosság elvének figyelembevételével rendelhető el. A szabadságvesztés során az azonos rezsimbe sorolt elítélteket lehetőség szerint együttesen kell elhelyezni. Erre minden esetben törekedni kell, hiszen a rezsimbe sorolásnak csak így van értelme, és ösztönző ereje.

Szigorúan szabályozza a rendelet, hogy az egyes végrehajtási fokozatokon belül az egyes rezsimekben az elítéltre milyen végrehajtási részletszabályok vonatkoznak, így szabályozza például a látogatófogadás, a kapcsolattartás, személyes szükségletekre fordítható összeg, a kimaradás, eltávozás,²⁰² a birtokában tartható tárgyak körét. Ezzel jelentősen enyhítve, vagy éppen súlyosítva az elítélt helyzetét. A progresszív rezsimrendszer alapelve, hogy különféle kedvezményekkel, a

²⁰² Meg kell jegyezni, hogy az eltávozást TЭСZ-t töltő elítélt esetében kifejezetten kizárja a rendelet.

végrehajtási szigorának fokozaton belüli enyhítésével az elítéltet együttműködő magatartásra készítse, illetve az intézet szabályaival, a végrehajtás rendjével rendszeresen, konokul szembehelyezkedő elítélttel szemben pedig már az adott végrehajtási fokozaton belül is növelje a végrehajtási szigort.

A rendszer koherenciájának és a jogbiztonság követelményének is záloga lenne, hogy átfedések az egyes végrehajtási fokozatok között nem lehetnének a progresszív rezsimrendszer elemeinek az alkalmazásával sem. Így a szigorúbb rezsimbe sorolt börtön fokozatos elítélt helyzete nem érhetné el, és különösen nem haladhatná meg a legenyhébb rezsimbe sorolt, de fegyház fokozatos elítélt helyzetét. Az ugyanis nem elfogadható, hogy a független bíróság által az ítéletben meghatározott végrehajtási fokozatot utóbb a bv. szerv igazgatási döntéssel tartalmilag felülírja a rezsimrendszer alkalmazásával. Ugyanakkor sajnálatos módon a bv. jogszabályok az ilyen átfedésekre lehetőséget adnak.²⁰³

Fentiek alapján a biztonsági csoportba sorolást 2015. január 1-től felváltotta a kockázatértékelés és a rezsimbe sorolás rendje. Ez enyhébb, általános és a szigorúbb rezsimbe sorolást teszi lehetővé végrehajtási fokozatonként, így a végrehajtás rendjét azonos fokozatba tartozók esetében is finomhangolhatóvá teszi, ami komoly szakmai előrelépés a végrehajtás során.

A korábbi büntetés-végrehajtási gyakorlat szerint az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltet – mint nagy biztonsági kockázatú fogvatartottakat – általában a legmagasabb, a IV. biztonsági csoportba, kivételesen a III. csoportba sorolták, különösen igaz volt ez a büntetés kezdő stádiumára.²⁰⁴ Egyértelműen a legmagasabb kockázatú fogvatartottak közé való sorolást indokolta az elkövetett bűncselekmény jellege (ami gyakorlatilag kivétel nélkül súlyosabban minősülő emberölés büntette volt) és a nagy ítéleti idő, sokszor az elítélt előélete is, nem ritkán a büntetés elfogadásának a nehézségei és sokszor az ennek betudható fegyelemsértések, továbbá az együttműködés megtagadása, különösen a büntetés kezdeti szakaszában. De a fogvatartott személyisége, bűnözői jegyei, agresszív késztetései, kiszámíthatatlansága is egyértelműen ezt tetté indokoltá. A jelenlegi új, de meg nem megszilárdult rendben az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltet hasonlóan más elítéltekhez általában az általános rezsimbe sorolva töltik büntetésüket, nagy többségük a fegyház fokozaton, indokolt esetben a szigorúbb rezsimbe sorolva. Életfogytig tartó szabadságvesztést töltők esetében az enyhébb rezsimbe sorolás nem tipikus, kivételes, inkább a büntetést hosszú ideje töltő, egyműttműködő, kifogástalan intézeti magatartást tanúsító, dolgozó, és konform beállítottságú elítéltek esetében fordul elő.

A Szegedi Fegyház és Börtön az ország legszigorúbb, és az életfogytig tartó szabadságvesztés fő végrehajtó intézete. Általában valamennyi életfogytig tartó szabadságvesztést töltő elítélt a büntetésének végrehajtása során megfordul ebben az intézetben. Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltnek mintegy 70%-a ebben

²⁰³ Ez véleményem szerint alaptörvényellenes szabályozást jelent, mert az alacsonyabb jogi norma (rendelet) felülírja, illetve kiüresíti a magasabb jogi norma (Btk., Bv. törvény) által szabályozott végrehajtási fokozatokat.

²⁰⁴ A Szegedi Fegyház és Börtön intézetparancsnokának tájékoztatása alapján.

az intézetben kerül elhelyezésre, és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték egy része is ebben az intézetben él.²⁰⁵ „A Szegedi Fegyház és Börtön országos büntetés-végrehajtási funkciójaként végrehajtja a felnőtt korú férfi elítéltek életfogytig tartó szabadságvesztésével összefüggő feladatokat.”²⁰⁶ Mivel az életfogytig tartó szabadságvesztés döntően a Szegedi fegyintézetben kerül végrehajtásra, ezért a végrehajtás módjának, módszertanának kérdését különösen erre az intézetre vetítetten vizsgáltam meg. Ebben komoly támogatást kaptam a Szegedi Fegyház és Börtöntől. Az intézet a rendelkezésemre bocsátotta a HSR és BSR körletek működéséről szóló parancsnoki intézkedés kivonatát, illetve kérdőívek kitöltésével is segítette a munkámat.²⁰⁷ A HSR körlet Magyarországon ebben az intézetben működik a legrégebb óta, a körletet 2005-ben hozták létre. A kutatási hipotézisem az volt, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztést töltő elítéltek fokozott veszélyt jelentenek, számos rendkívüli esemény köthető hozzájuk, különösen az erőszakos jellegű fegyelmi vétségek körében. E hipotézist azonban a kutatómunka eredményei nagyrészt cáfolták.

A szegedi fegyintézetben az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték nagy száma miatt két speciális körlet kialakítására került sor. Az egyik a HSR körlet (a hosszú időre ítélték speciális rezsime) és a BSR körlet (a biztonsági speciális rezsime). Utóbbi jelenleg átmenetileg nem működik.²⁰⁸ A körletek kialakításakor az elgondolás alapvetően az volt, hogy az előbbi speciális rezsimebe helyezik el azokat a fogvatartottakat, akik együttműködő magatartást tanúsítanak, ugyanakkor bűncselekményük, ítéleti idejük speciális kezelésüket igényli. Míg az utóbbi, a BSR körletre azokat, akik a fogvatartás rendjét és biztonságát komolyan veszélyeztetik, illetve ennek komoly veszélye áll fenn. Ennek megfelelően a Szegedi Fegyház és Börtön Parancsnokának 31-100-48/2009. számú intézkedése szerint a HSR körletrészre az az elítélt helyezhető, aki életfogytig tartó, vagy legalább tizenöt év szabadságvesztés büntetését tölti, és akinek magatartása, a szabadságvesztés során tanúsított együttműködési készsége és egyéni biztonsági kockázatértékelése alapján különleges kezelése, és elhelyezése indokolt. Az intézkedés szerint a BSR körletre az az elítélt helyezhető, akinek az előélete, bűncselekménye, büntetési ideje, viselkedése, a fogvatartotti informális hálózatban betöltött szerepe alapján okkal lehet arra következtetni, hogy az intézet rendjét súlyosan sértő cselekményt, fogolyszökést, terrorcselekményt készített elő vagy követett el, saját vagy mások életét, testi épségét sértő vagy veszélyeztető magatartást fog tanúsítani vagy ilyen cselekményt már elkövetett. Továbbá azt, aki nyíltan vagy rejtetten agresszív viselkedésű személy, aki

²⁰⁵ A Szegedi Fegyház és Börtön elítélte populációról elmondható, hogy 68,62%-uk veszélyes, míg 29,90%-uk különösen veszélyes minősítésű, a korábbi szabályozás alapján III-IV-es biztonsági csoportba tartozó elítélt. A fegyintézetben raboskodók közül határozott tartamú büntetést töltők átlag ítéleti ideje tizennégy év szabadságvesztés. 120 éves a Szegedi Fegyház és Börtön. A kiadvány elérhető volt a www.web.t-online.hu/bvszeged honlapon, 2010. szeptember 15.

²⁰⁶ 120 éves a Szegedi Fegyház és Börtön. A kiadvány elérhető volt a www.web.t-online.hu/bvszeged honlapon, 2010. szeptember 15.

²⁰⁷ Emellett az OKRI-nak a életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtásával kapcsolatos empirikus kutatási anyagai nyújtottak segítséget a feldolgozásban.

²⁰⁸ Tikász Sándor bv. dandártábornok, intézetparancsnok tájékoztatása alapján.

viselkedését nem tudja kontroll alatt tartani, valós, vagy vélt sérelmek, illetve előnyszerzés érdekében agresszív cselekménnyel reagálhat. Végül, de nem utolsó sorban akinek személyes védelme érdekében a többi fogvatartottól való elkülönítése szükséges és más módszer nem vezet eredményre.

A parancsnoki intézkedés alapvetően és elsősorban biztonsági szempontból szabályozta a végrehajtás mikéntjét, ennek keretében részletes útmutatást adott a büntetés-végrehajtási személyzetnek. Emellett fontos rendelkezése, hogy előírja, „*a pedagógiai munka értékeinek megtartása érdekében az elítéltek állapotfigyelési programját a HSR-ben tovább kell folytatni, ki kell azt terjeszteni a BSR körletrészen elhelyezett elítéltekre is annak érdekében, hogy a rendkívüli események, valamint a súlyos megítélésű fegyelmi cselekmények megelőzhetőek legyenek.*”²⁰⁹

Meg kell jegyezni, hogy a gyakorlat felülírta az eredeti elképzeléseket, ugyanis míg a HSR körlet komoly beruházáson átesett és így magas fokú biztonsági követelményeknek eleget tevő körlet, addig a BSR körlet fejlesztésére kevesebb forrás jutott. Erre vezethető vissza, hogy a két körlet a gyakorlatban élesen nem volt szétválasztható az ott elhelyezett elítéltek személyisége és magatartása alapján. Így előfordulhatott, hogy alapvetően BSR körletre való elítélteket a magas biztonsági kockázata miatt a modernebb és biztonságosabb HSR körletre került. Évekig a HSR körlet volt Magyarországon a TÉSZ fő végrehajtási helye. A két körlet álláspontom szerint lényegét érintően éveken át sajátos különleges biztonságú körletként (KBK) működött, a jogszabályi környezet változása okán pedig 2015. január 1-től a HSR körlet önálló, sui generis jogintézménnyé vált az új Bv. törvényben, míg a BSR jelenleg nem működik. A HSR-t törvény speciális körletként szabályozza, de nem nevezi különleges biztonságú körletnek, illetve biztonsági részlegnek.²¹⁰ Emellett új jogintézmény lett a biztonsági részleg (zárka).²¹¹

A korábban hatályban volt szegedi parancsnoki intézkedés egyrészt előírta, hogy a HSR és a BSR körletekről a fogvatartott csak különösen indokolt esetben léphet ki, így az intézkedés a legveszélyesebb fogvatartottak intézetben belüli mozgását, sőt még a két körleten belüli mozgását is – biztonsági okból – a legindokoltabb esetekre szűkítette. Rendkívül szigorú a körletekre való belépés rendje. Ezekre a körletekre való belépéskor külön biztonsági átvizsgálást kell végezni. Az intézetben belüli mozgás korlátozásán, a körletre való szigorú belépés, és kilépés rendjén, a gyakori és alapos biztonsági vizsgálaton túl más rendkívüli speciális rendelkezést a fegyelmezési parancsnok nem írt elő.

Az intézetparancsnok kimondottan az életfogytig tartó szabadságvesztésre

²⁰⁹ Szegedi Fegyház és Börtön Parancsnokának 31-100-48/2009. számú intézkedése 26. pont.

²¹⁰ Korábban a jogszabály és a bv. gyakorlat a különleges biztonságú körlet (KBK) jelenleg a Bv. törvény 147. §-a a biztonsági zárka, vagy részleg terminus technicust használja.

²¹¹ A 26/2015 (III. 31.) OP szakutastítás alapján a biztonsági zárkát illetve körletrészt a többi zárkától, illetve a bv. intézet más területétől elkülönítetten kell kialakítani. Az ilyen zárkában a fogvatartottat lehetőleg egyedül kell elhelyezni. Egyénre szabott mozgatási, kezelési és egyéb speciális szabályokat kell lefektetni. Arra kell törekedni, hogy más fogvatartott az itt elhelyezett fogvatartottat ne láthassa, vele semmilyen formában se érintkezhesen. Erre a részlegre máshol elhelyezett fogvatartott nem léphet be. A körletrészbe csak biztonsági átvizsgálás után lehet bemenni, csak a legszükségesebb időre és csak azok léphetnek be, akiknek ez feltétlenül indokolt. Az itt elhelyezett fogvatartott alapvetően egyedül végezhető tevékenységekben vehet részt (pl.: egyedül sportolhat, magántanulóként tanulhat). Ezen a körleten csak speciálisan képzett személy láthat el szolgálatot.

ítéltekre külön nem adott ki parancsnoki intézkedést, így nem a büntetés önmagában volt a szabályozás alapja. A két fenti körlet működését szabályozta külön intézkedésben, ebben azonban kizárólag csak biztonsági előírásokat fektetett le, minden más tekintetben az intézkedés 4. pontja szerint a körletrészeken elhelyezett elítéltekre a házirendben előírt általános szabályok vonatkoznak. A HSR és a BSR körleten elhelyezett fogvatartottakra egyéni kezelési utasítást is készíteni kell, mely a fogvatartott egyéni kockázatelemzése alapján az adott fogvatartottra vonatkozó egyéniesített rendelkezéseket tartalmazza, melyet legalább hat havonta felül kell vizsgálni. Így a speciális körletek működésének szabályozása biztonsági okból szinte kifogástalannak bizonyult. Mások életét, egészségét, testi épségét közvetlenül veszélyeztető rendkívüli eseményre ennek köszönhetően nem is került sor. Ebből a szempontból kockázatot csak a biztonsági tevékenységek, munkafolyamatok rutinná válása jelenthetne. Ennek kivédésére azonban a HSR körleten szolgálatot teljesítők személyének változása, az állomány cseréje adhat módot, ugyanakkor a gyakorlattal szerzett tapasztalati tudás továbbadása mellett. Ennek jelenleg jól működő gyakorlata van a szegedi bv. intézetben.

Megállapítható tehát, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztést töltő elítélteket amennyire csak lehet a büntetés-végrehajtás igyekszik ugyanabban a bánásmódban részesíteni, mint ami a más elítélteknek jár, életüket igyekszik a normalizáció elvének megfelelően szervezni. A büntetés specialitásából adódóan azonban biztonsági okból lehetnek eltérések, továbbá a hosszú időre ítélték speciális igényeit (egyéni gondozás stb.) is igyekszik a büntetés-végrehajtás kielégíteni.²¹² Ugyanakkor ahogy a fent ismertetett parancsnoki intézkedésből is kiolvasható, az érintett elítéltekkel való bánásmód inkább a fokozott biztonsági követelmények érvényesítésében mutat speciális vonásokat. Megítélésem szerint ugyanakkor fokozni kell az érintett elítéltek kör mentális egészségmegőrzésével kapcsolatos intézkedéseket. Több és főleg minőségibb indulat és agressziókezelő, depresszió és regressziót kezelő gyógyító terápiát, kurzust, személyiségfejlesztő tréninget, egyéni és adott esetben csoportos terápiát, adott esetben gyógyszeres pszichiátriai kezelést és több egyéni egyházi, lelki gondozást kellene biztosítani az érintett elítéltek számára. E körben a speciális gondozás oka abban áll, hogy az elítélteknek a TÉSZ, illetve az életfogytig tartó szabadságvesztés tartama, és tudata rendkívüli pszichés megterhelést okoz. Nem ritka az sem, hogy az elítéltek már eleve mentálisan sérült, instabil állapotban kerül bv. intézetbe. Éppen ezért ezen elítéltek esetében erőteljesebb mentális gondozásra van szükség. Ezt az álláspontot megerősíti, hogy 1999-2016 között mintegy ötven fő TÉSZ elítéltekből nyolc fő öngyilkosságot követett el, mely

²¹² Az életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtásával kapcsolatos bv. bírói tapasztalatok is kedvezőek, bv. bírói szemmel sem észlelhetőek olyan körülmények, melyek e büntetés embertelenségével, személyiséget leromboló hatásával kapcsolatos kritikai érveket alátámasztanák. „Egyáltalán nem tapasztalható az, hogy az elítéltek mentálisan leépülnének, leromlana az egészségi állapotuk. Eppen ellenkezőleg, általában megfelelő egészségi és mentális állapotban vannak. A több évtizedes fogvatartás romboló hatása általában nem észlelhető. Szinte kivétel nélkül dolgoznak, vagy tanulmányokat folytatnak, általában szakmát szereznek, volt, aki érettségizett is, felsőfokú tanulmányok folytatása is előfordult, bár az már kivételes volt. Semmi jele nincs annak, hogy önálló életvezetésre képtelen, kiszolgáltatott emberekké váltak volna. Ellenkezőleg, úgy ítélem meg, hogy kifejezetten jó állapotban vannak.” Soós József, a Szegedi Törvényszék bv. bírójának személyes közlése 2017. május 26.

kirívóan magas szám, több, mint tíz százalékos arányt jelent.²¹³ Az öngyilkosságok ilyen magas száma – nem beszélve a kísérleti stádiumban maradt önkárosításokról és a mentális problémák egyéb, kevésbé nyilvánvaló jeleiről – alapján arra vonható le megalapozottan következtetés, hogy a TÉSZ végrehajtásában rendszerhiba van. Ez pedig meglátásom szerint alapvetően abban ragadható meg, hogy nem bizonyultak kielégítőnek az elítéltek pszichés egészségének megőrzésére irányuló intézkedések. Ezért ezek fokozása kifejezetten indokoltnak tűnik. A szükséges intézkedések megtétele először is megkívánja, hogy minden egyes komoly önkárosító cselekményt egyénileg ki kell vizsgálni, mely pszichológus, pszichiáter, reintegrációs tiszt bevonásával történhetne meg, az intézetparancsnok irányítása mellett. A tapasztaltakat országosan összegezni kellene, melyet a BVOP végezhetne el. Emellett országosan fel kellene mérni egységes szempontrendszer alapján valamennyi TÉSZ-es elítélt mentális állapotát, és ennek alapján országos parancsnoki intézkedéssel szabályozni az érintett elítéltek mentális egészségmegőrzésével kapcsolatos intézeti teendőket. Ezzel növelve a végrehajtás emberségességét és biztosítva az elítéltek egészséghez való jogának tényleges érvényesülését. Mindebből következik, hogy a hipotéziseim közül beigazolódott, hogy a TÉSZ-esek körében az önkárosítással kapcsolatban a rendkívüli események gyakoribbak.

Fontos szerepet kap a normalizáció elvének érvényesítése, mely szerint az intézetben amennyire csak lehetséges, a szabad élet körülményeihez kell közelíteni az életfeltételeket, ennek az elérésére egyértelmű törekvések voltak észlelhetők a TÉSZ-es és az életfogytig tartó szabadságvesztést töltők esetében is.²¹⁴ E körben anomáliát csak az okoz a végrehajtás során, hogy miként lehet egy szigorú rezsimben, kifejezetten zárt végrehajtási körülmények között biztosítani a szabad élet feltételeihez való közelítést, miközben annak szerves részét képezi a szabad mozgás és a nyitottság. A börtön totális intézmény jellegéből és zártságából adódóan az ellentmondás teljesen nem oldható fel. Az ellenhatás, károsodás csökkentésének elve is amennyire lehetséges, érvényesül, mely „ne árts” tilalmat fogalmazza meg, azaz ellensúlyozni kell amennyire csak lehet a káros börtönhatásokat, és azokat a bánásmóddal semmiféleképpen sem szabad súlyosítani. Azt azonban látni kell, hogy az intézet zárt jellege szükségszerűen bizonyos fokú károsodást okoz. Ezért fontosak a külvilágra nyitás különféle módjai (levelezés, látogatás, csomagküldés, sajtótermék, rádió-tv, telefonhasználat stb.). A felelősség elve alapján lehetőséget kell adni a fogvatartottnak arra, hogy önmagán tudjon segíteni, maga tehessen az intézeti élete jobbulásáért, boldogulásáért. Ennek eszköze pedig a motiváció, jogszabály által biztosított előnyök kilátásba helyezésével (jutalmazás), illetve a végrehajtás rendjével szembehelyezkedő fogvatartottak fenytetésével, de e körbe tartozik az elítéltek munkáltatása, az intézet rendjének, tisztaságának fenntartásában való közreműködésük, a képzésekben, oktatásokban való részvételük. „*A korszerű*

²¹³ BVOP tájékoztatása alapján.

²¹⁴ A HSR körleten igyekeznek létrehozni több helyiséges zárkákat, amelyekben elkülönülnek az élet egyes szegmensei (étkezés, alvás, munka), továbbá külön foglalkoztató helyiséget és főzőfülkét tartanak fenn. Az elítélteket lehetőleg együttesen helyezik el, pl.: kétfős zárkában. Az együttműködő TÉSZ-elítélt pedig idővel jóval kevésbé zárt normál körletre is kerülhet.

büntetés-végrehajtás elsősorban a rezsimek progresszivitásával, átjárhatóságával, az önkéntes jogkövetés kialakításával az elítéltek együttműködésére épít, ugyanakkor koncepciójának végrehajtása - szükség szerint - kikényszeríthető."²¹⁵ Egyik legfontosabb célja az intézetnek a fogvatartottak lekötése munkával, tanulásban való részvétellel, szabadidős programok szervezésével. „Már 1885-ben az első börtönigazgató is deklaráta, hogy a hosszú tartamú szabadságvesztés legnagyobb veszélye a tétlenség.”²¹⁶

Hangsúlyozni kell, hogy nem valamennyi életfogytig tartó szabadságvesztést töltő fogvatartott került a fenti két körlet valamelyikébe, illetve a jelenlegi HSR körletre, vagy a biztonsági részlegre (zárkába), csak azok, akik fent írt okokból speciális elhelyezést igényeltek, illetve igényelnek. Természetesen más életfogytig tartó szabadságvesztést végrehajtó büntetés-végrehajtási intézetekben is működnek speciális körletek (pl.: HSR) a különleges foglalkozást igénylő fogvatartottak számára (így a Budapesti Fegyház és Börtön, a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön, a Szegedi Fegyház és Börtön, a nők számára a Kalocsai Fegyház és Börtön).

*„Otthonot teremteni az elítélteknek, akik már nem tervezhetik, hogy saját otthonuk lesz az életben. Ezzel a céllal hozták létre 2005-ben az intézet HSR körletét. Emiatt elkülönített zárkákban élnek, dolgoznak, és nem vehetnek részt a börtön közös programjaiban. Helyette saját közösségi szobát kaptak. Egy jó magaviseletű HSR-lakó egy héten átlagosan egyszer jut be. A magyar állam erkölcsi nagyságát mutatja, hogy az életfogytiglanra ítéltnek ilyen humánus körülményeket biztosítanak. A HSR-lakó életrendje szigorúbb, körülményei, az infrastrukturális feltételek, az egy főre jutó mozgástér azonban jobbak, mint a többi fogvatartotté: ennek megfelelően nagyobb zárkában él, saját tévékészüléke van, és néha főzhet is. Magyar börtönviszonylatban luxusnak számító körülmények azt szolgálják, hogy a kilátástalan életű fogvatartottak ne épüljenek le. Legnagyobb veszély, ami a HSR elítélteket érheti a végeláthatatlan hétköznapi tétlensége és örjítő monotóniája. Az emberek itt egyik napról a másikra terveznek, és - bár a tétlenség nagy veszélyt jelent - szerintem sajnos szoktak unatkozni. (...)Megfelelő körülmények közt a börtönben is lehet értelmes életet élni, lehet célokat kitűzni.”*²¹⁷

Fentiek, illetve az Európa Tanács kínzás, Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetések megelőzésére létrehozott Európai Bizottsága (CPT) a HSR körlet ellenőrzéséről szóló jelentései álláspontom szerint a büntetés végrehajtásának embertelenségével kapcsolatban felhozott érveket cáfolják. Pusztán az elítéltek pszichés egészségének megőrzése kíván meg további hatásos intézkedéseket. Álláspontom szerint a jogalkotó a – a körülményekhez képest – szükséges és arányos, egyben emberséges megoldást választott a TÉSZ jogintézményével és a végrehajtási szabályoknak, módjának, személyi-tárgyi feltételeinek megteremtésével. Ennek keretében a szankció biztonságos és emberséges végrehajtásának a tárgyi, személyi, pénzügyi feltételeit is nagyrészt

²¹⁵ 120 éves a Szegedi Fegyház és Börtön. im.

²¹⁶ 120 éves a Szegedi Fegyház és Börtön im.

²¹⁷ Néhai Csapó József nyugállományú bv. dandártábornok, a Szegedi Fegyház és Börtön volt intézetparancsnokának személyes közlése.

biztosította, illetve ennek feltételeit folyamatosan javítja. Ennél több reálisan nem várható el az államtól, az állam a társadalomnak és az elkövetőnek is az érdekeit szem előtt tartva megfelelő szankciót hozott létre, és annak professzionális végrehajtását – jogalkotással,²¹⁸ pénzeszközök, tárgyi feltételek, és magasan képzett szakszemélyzet biztosításával – garantálja.

Az Európa Tanács kínzás, Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetések megelőzésére létrehozott Európai Bizottsága (CPT) Magyarországon 2007. január 30. napján és február 1. között a Szegedi Fegyház és Börtönben tett látogatást, melyről jelentést készített. A jelentésben a fegyházban és különösen a HSR és a BSR körleten elhelyezett fogvatartottak szabadságvesztésének végrehajtásával kapcsolatban tett észrevételeit, kritikáit fogalmazta meg. Megnyugtató, hogy alapvető, kirívó, számottevő emberi jogi jogsértést nem tapasztalt, mindössze a végrehajtás egyes részletkérdései tekintetében tett észrevételeket, javaslatokat.²¹⁹ A nagy tekintélyű nemzetközi szervezet, az Európa Tanács bizottsága érdemi kifogásolnivalót, azonnali beavatkozást, intézkedéseket igénylő emberi jogsértést nem tapasztalt. Ez is igazolja, hogy a szankció önmagában sem, és végrehajtásának gyakorlatát illetően sem volt nemzetközi jogsértést

²¹⁸ A hosszú időtartamú szabadságvesztés végrehajtására létrehozott körletek működését a 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 47/A §-a szabályozta, 2015. január 1. óta pedig a Bv. törvény 105. §, és a 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 68. §-a.

²¹⁹ Így például nehezményezte, hogy a felügyelők a kényszerítő eszközöket (gumibot, bilincs, könnyfakasztó spray) a ruhájukon jól látható helyen viselték. Az igazságügyi és rendészeti miniszter a jelentésre adott válaszában azzal érvelt, hogy a fegyházban elhelyezett fogvatartottak a különösen agresszív, rendkívül súlyos bűncselekményt elkövetők közül kerültek ki. Esetükben a rendkívüli események megakadályozása indokolta teszi a kényszerítő eszközök külső viselését. Vitatta a bizottság, hogy miért használtak az intézetben a fogvatartottakkal szemben mozgást korlátozó eszközöket (bilincs, vezetősár, bilincsrögzítő öv, lábbilincs). Válaszában a miniszter előadta, hogy ezeket az eszközöket a használatát mindig egyedi kockázatelemzés alapján biztonsági okból a kiemelkedő veszélyességű fogvatartottakkal szemben rendelték el, vagyis használata nem általános előírás. Sérelmezte a bizottság, hogy a HSR körlet sétatárcsája vékony biztonsági ráccsal lefedett, és sportolásra kevésbé alkalmas. A miniszteri válasz szerint éppen a CPT bizottság ajánlásának figyelembevételével alakították ki az udvart. Az udvart pont azért nem fedték le átlátható anyaggal, mert a CPT javaslat szerint fontos, hogy a szabad levegőn tartózkodó fogvatartott az időjárás viszonyokat ténylegesen érzékelje. A miniszteri válasz szerint a fogvatartottak az udvaron sportolhatnak, a párosan végezhető sporttevékenységekre is van lehetőség. Ennek érdekében az udvaron nem használnak a fogvatartottakkal szemben mozgáskorlátozó eszközöket. A munkavégzés és szabadidő értelmes eltöltését és a vallásgyakorlás jogának korlátozottságát vitató bizottsági kifogásra adott miniszteri válasz szerint a HSR körleten elhelyezett elítélt napi négy órában munkát végez teljesítményberezés mellett. A körletnek saját közösségi szobája van, a kikapcsolódás lehetőségét biztosító berendezési-felszerelési tárgyakkal. Az elítéltek pedig egyéni lelki gondozás keretében gyakorolhatták a vallásukat. Felhozta a látogatási idő rövidegét is a bizottság, melyre a miniszter előadta, hogy a jogszabályban előírt minimum havi harminc perces látogatási időt a fegyház biztosítja, tekintettel arra, hogy a látogatás tartama havonta egy óra. Vitatta a bizottság, hogy a HSR körleten elhelyezett elítéltek hozzátartozókkal való telefonbeszélgetését a fegyház ellenőrizte. A miniszteri válasz szerint ehhez a fegyháznak elemi biztonsági érdeke fűződik, az intézkedés indokolt, nem jelenti a privát szférába való indokolatlan, aránytalan beavatkozást. Sérelmezte a bizottság, hogy a HSR és a BSR körleten női büntetés-végrehajtási alkalmazottak miatt nem dolgoztak. Az erre adott miniszteri válasz szerint ennek az oka az, hogy önkéntes jelentkezéssel választották ki ezeken a körleteken dolgozókat, nőnemű jelentkező pedig nem volt. A bizottság szerint sérült az elítéltek az egészséghez való joga azzal, hogy az őrszemélyzet az egészségügyi vizsgálatkor nem távolította el a fogvatartotttól a mozgáskorlátozó eszközt (pl. a bilincset). Erre adott miniszteri válasz szerint amennyiben ez az orvosi diagnózis felállításához szükséges, úgy a felügyelet a mozgáskorlátozó eszközöket eltávolítja. A felügyelő pedig a tudomására jutott orvosi titkot ugyanúgy köteles megtartani, mint az egészségügyi személyzet, ezért a titokvédelem körében felhozott aggályok sem voltak alaposak az igazságügyi és rendészeti miniszter szerint.

megvalósító, és nem volt alkotmányellenes, illetve jelenleg alaptörvényellenes, legfeljebb egyes részleteiben igényel fejlesztést és továbbgondolást. Más alkalommal tett CPT látogatások során sem tártak fel érdemi, súlyos visszásságot, mely alól a folyamatosan sérelmezett túlzásúfoltság értelemszerűen kivételt jelent. Ez azonban éppen a TÉSZ elítélteket nem érinti.

A gyakorlat elemzése alapján megállapítható az is, hogy a HSR és a BSR körlet tényleges elhatárolása nem volt egyszerű, a két körlet közti éles határvonal a gyakorlatban gyakran elmosódott. Ennek oka az volt, hogy a BSR körlet állapota mellett (gyenge minőségű rácszatok, öreg zárkaajtók, elmozdítható berendezési tárgyak) nem volt alkalmas a kiemelkedő veszélyességű fogvatartottak elhelyezésére. Az anyagi lehetőségek hiányában a körlet biztonsági megerősítésére, felújítására nem került sor. Így több olyan elítéltet, akinek az elhelyezése egyébként a BSR körleten lett volna indokolt nem a BSR körleten, hanem a modern, magas technikai és biztonsági színvonalat képviselő, emellett kulturált elhelyezés lehetőségét biztosító HSR körleten helyezték el.

A TÉSZ végrehajtásával összefüggésben további jelentős előrelépés is észlelhető, a börtönépítési programnak köszönhetően a Budapesti Fegyház és Börtönben önálló szárny került kialakításra a TÉSZ biztonságos és emberséges végrehajtására. Az 57/2016. (XII. 16.) OP parancsnoki szakutasítás II. fejezet 10. pontja szerint az életfogytig és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést töltő férfi elítélteket a Budapesti Fegyház és Börtönben, a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben, és a Szegedi Fegyház és Börtönben, míg a 13-as pont szerint a nőket a Kalocsai Fegyház és Börtönben kell elhelyezni. Kevésbé zárt intézetben az elítélt csak a szabadulás várható időpontja előtt tíz évvel helyezhető el. A X. fejezet 35. pontja szerint a biztonságra fokozott veszélyt jelentő fogvatartottakat a biztonsági részlegen kell elhelyezni, mely a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben működik.

A 24/2017 (II. 14.) OP szakutasítás alapján a hosszúidős speciális részleg (HSR) működési szabályai biztonsági okból sokkal szigorúbbak és a részleg működése sokkal zártabb mint más részlegeké. Ezen a részlegen való elhelyezésről alapvetően biztonsági szempontok alapján a Befogadási és Fogvatartási Bizottság (BFB) dönt. A részlegen munkacsoport működik, mely a részleget működteti (Team). A Team három havonta vizsgálja az elítéltek pszichés állapotát, foglalkoztatását, reintegrációs programját, ennek megvalósulását, vizsgálja, hogy indokolt-e az elítélt részlegen tartása. A Team segíti megelőzni a rendkívüli eseményeket, és elősegíti, hogy a fogvatartás tartalmasságát életfeltételek biztosítását is jelentse. Az itt elhelyezett elítéltekre külön személyre szabott utasítást kell készíteni, mely a fokozott biztonsági intézkedéseket tartalmazza. A részlegre való belépés rendje szigorú, csak az arra külön feljogosítottak számára lehetséges, csak a legindokoltabb esetekben és időre lehet a részlegre belépni, újabb biztonsági vizsgálat után. Külön rögzítik, hogy ki, mikor és milyen okból lépett e részlegre. A részlegre érkező levelek, csomagok, tárgyak újabb ellenőrzésére is sor kerül. E részlegen amennyiben a fogvatartott és a személyi állomány tagjával egy helyiségben tartózkodik, úgy két felügyelőnek jelen kell lennie. A részleg általános biztonsági működési szabálya, hogy tilos bármilyen

tevékenységet rutinszerűen végezni. A részlegesen rendszeres, napi szintű a személymotoszás, mely mindenre ki kell, hogy terjedjen, a biztonsági szemle, és a biztonsági ellenőrzés, vizsgálat melyeket váratlanul, és kiszámíthatatlan időben kell elvégezni. E körleten nem lehet csoportosan mozgatni a fogvatartottakat, a két fős mozgatást is külön elő kell készíteni. A részlegesen az elítéltek állapotfigyelésének a célja elsősorban a rendkívüli események megelőzése. Az elítélt a részleget csak a legindokoltabb esetekben hagyhatja el.

Mindezek alapján megállapítható tehát, hogy az állam megteremtette a magyar büntetőjog legszigorúbb szankciója, az életfogytig tartó szabadságvesztés, illetve annak legsúlyosabb változata a tényleges életfogytiglan végrehajtásának a jogállami feltételeit, és ezeket a végrehajtás során is magas színvonalon biztosítja, illetve a végrehajtás módszertanát folyamatosan fejleszti. Ezért a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés és annak végrehajtására vonatkozó nemzetközi jogi és alkotmányossági aggályokat jelentős részben alaptalannak tartom, fenntartva ezt az álláspontomat az Emberi Jogok Európai Bíróságának Magyar László c. Magyarország elleni hozott határozatában foglaltak ellenére is.²²⁰

Hasonló következtetésre juthatunk, ha a TÉSZ bevezetésekor felmerülő elméleti és módszertani kérdéseket, és az akkor azokra adott válaszokat lassan két évtizedes gyakorlat után összevetjük a fennálló helyzettel. A TÉSZ bevezetésekor is elsődleges szempont volt a büntetés biztonságos és emberséges végrehajtása. Ennek megválaszolására akkor Garami Lajos²²¹ háromféle módszert tartott elképzelhetőnek. Az első lényege szerint, amennyiben a büntetés-végrehajtás „élő halottnak” tekinti az elítéltet, akkor megelégedhet azzal, hogy az elítélt számára az életben maradáshoz szükséges feltételeket biztosítja. Ez gyakorlatilag annyit jelent, hogy az elítéltet különleges biztonsági körleten – egyszemélyes – zárkában helyezik el, a rab a zárkát csak a napi séta idejére kéz-láb bilincsben, felügyelői kísérettel hagyhatja el, minden egyéb tevékenységét (étkezés, alvás, szabadidőtöltés stb.) a zárkában végzi. Ez a fajta végrehajtás igen költséges, de biztonsági szempontból kifogástalan, ugyanakkor hosszú távon való alkalmazása – mint a szerző megállapítja – kimerítheti az embertelen bánásmód fogalmát. Ezért e megoldás nem jöhetett szóba. E körben hangsúlyozni kell, hogy a TÉSZ végrehajtása nem korlátozódhat tisztán a biztonsági szempontok érvényesítésére. Az elítélt pszichés egészségmegőrzése, személyiségfejlesztése és rehabilitációja is kiemelten fontos szempont. Már csak amiatt is, mert az elítéltek a büntetése jellege ellenére is valós esélye és reménye van arra, hogy egyszer szabadlábba kerül akár egyéni végrehajtási kegyelem, akár kötelező kegyelmi eljárás vagy amnesztia, vagy esetleges jogszabályváltozás alapján. Éppen ezért nem tartható az az alapelv sem, hogy a TÉSZ végrehajtása során a

²²⁰ Megjegyezzük, hogy az EJEB a Magyar László ügyben hozott döntésében a TÉSZ szabályozását kifogásolta és nem a végrehajtás módját, azaz nem a végrehajtás eszközeit, módszereit, elveit találta embertelennek, hanem e büntetés anyagi jogi szabályozását. Konkrétan azt, hogy érdemi felülbírálatra, a döntés megváltoztatására és szabadlábba kerülésre az elítéltek reális esélye nincs. Véleményem szerint e határozat immanens módon így elismeri, hogy e büntetés végrehajtásával kapcsolatos emberi jogi aggály nem merült fel. VÖ: Case Laszlo Magyar v. Hungary An.73593/10 judgement.

²²¹ Lásd: Garami Lajos: Élő halottak? A tényleges életfogytiglani szabadságvesztés végrehajtásának fő problémái, Börtönügyi Szemle 1999. június (2. szám) 56-63. oldal.

biztonságos végrehajtásra kell a hangsúlyt helyezni és nem kell az elítéltet felkészíteni a szabad világba való visszatérésre.

A másik módszer szerint az elítéltet az akkori biztonsági csoportba sorolás szabályai szerint először a legszigorúbb, IV-es biztonsági csoportba sorolják, a büntetés végrehajtásának első szakaszában (melynek időtartama egyéenként változhat) teljes elkülönítést alkalmaznak, majd az idő előrehaladtával, és az elítélt magatartásának függvényében lehet az őrzési szigorot enyhíteni, és érvényesíteni a minimális őrzés elvét. Ebben a rendszerben a szerző szerint az elítélt – magatartásától függően – átkerülhetne bv. bírói döntés alapján börtön, majd idővel fogház fokozatba. Meg kell jegyezni, hogy mindez értelemszerűen attól is függ, hogy a hatályos büntetés-végrehajtási szabályok az ilyen irányú fokozatváltást a TÉSZ-t töltőnek lehetővé teszik-e vagy sem. Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt enyhébb fokozatba helyezésének a lehetőségét először a Btk. 46. § (3) bekezdése zárta ki, melyet azonban 2012. január 1. napjával hatályon kívül helyeztek. Innentől kezdve a Bv. tv. 28/A. (2) bekezdésének e) pontja zárta ki ennek lehetőségét. Ez a szabályozás a társadalom magas szintű védelme miatt elengedhetetlen volt. Ezzel magam is egyetértve az enyhítést kizárólag a fegyházfokozaton belül a rezsimrendszer keretei közt tartom megengedhetőnek. Így az együttműködő elítélt idővel kevésbé zárt fegyház rezsimbe kerülhetne. Nem tartanám kívánatosnak, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt fogvatartott börtön, vagy fogház fokozatra kerülhessen. A hatályos Bv. tv. szintén kizárja annak lehetőségét, hogy a TÉSZ elítélt enyhébb fokozatba kerülhessen.

Az együttműködő fogvatartott intézeten belüli mozgása egyre szabadabbá válna, azonban külső munkára nem lenne alkalmazható, továbbá eltávozást sem kaphatna. A rendszer előnye a progresszivitás, az elítélt – kedvezményekkel való – érdekeltté tétele a büntetés biztonságos végrehajtásában.²²²

A végrehajtás harmadik formája az egyénre szabott végrehajtási terv készítése lenne, ami – a második módszerhez hasonlóan – szintén progresszív végrehajtást jelentene, és az elítélt fokozott együttműködésén alapulna. A közel két évtizedes tapasztalatok elemzésével arra a következtetésre juthatunk, hogy a büntetés-végrehajtás e harmadik, az egyéniesítés és a progresszivitás elvein nyugvó végrehajtási módszert valósította meg.

A végrehajtás évei alatt rendkívül fontos „a büntetési idő strukturálása.”²²³ Ez azt jelenti, hogy a végeláthatatlan idő „megfoghatóvá tétele által” rövid és hosszútávú célt kell adni az elítéltnak. Az életcélnak olyannak kell lennie, amely börtönkörülmények között is megvalósítható. Meghatározó szerepe van ebben a munkáltatásnak, ez leköti az elítéltet, kitölti a napjait, visszaadhatja az önbecsülését, melyre már volt és van is példa a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés történetében. A munkavégzésnek köszönhetően a fogvatartott hasznosnak érezheti

²²² „A HSR és a normál fegyházfokozatú elhelyezés, esetleg a belső rezsimék közötti dinamikusabb mozgás lehetőségének biztosítása az idő múlásával egyre sürgetőbb lesz. Figyelmeztető jelként foghatjuk fel az öngyilkossági kísérleteket és a szándékos egészségrontásokat.” Ruzsonyi Péter: Életre ítélve – sorozatgyilkosok a rácson innen II. rész. Börtönügyi Szemle 2016. évi 3. szám 49. oldal.

²²³ Garami im. 56-63. oldal.

magát. Az elért rabkeresmény sikerélményt biztosíthat a számára, illetve a rendelkezésére álló jövedelem az önrendelkezési jogának kiteljesedését, a felelősségérzete növelését, önbecsülését javíthatja, az életét pedig konformabbá teheti. A munkavégzés megtöri a monoton mindennapokat is. Iskolai képzést is célszerű biztosítani az elítéltnak, hasznos, ha több szakmát is kitanul, akkor is, ha azt a szabad világban valószínűleg soha nem, vagy csak rövid ideig gyakorolhatja.²²⁴ A megszerzett tudását viszont hasznosíthatja a bv. intézet keretei közt, pl. mint a körleten karbantartó, takarító, vagy egyéb fogvatartott által is betölthető munkakörben. Fontos, hogy az elítélt az intézet közreműködésével közeli és hosszútávú célokat tűzzön ki maga elé, hogy ezzel szakaszossá tegye a vég nélküli büntetést. A rövid távú célok elérése sikerélményt adhat, mely a szürke hétköznapiak elviselésében segíthet. Ha szükséges pszichológusi segítséggel, személyiségfejlesztő tréninggel meg kell tanulnia valamennyi elítéltnak örülni a hétköznapi apró örömeinek. Sokat segíthet az értelmes időtöltésben valamilyen hobbi, a vallás, vagy a sport, börtönpszichológus által vezetett egyéni és csoportos terápiákon való részvétel.

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés töltők azonban jogállásuk sajátossága, illetve főként a biztonsági megfontolások miatt a csoportos kulturális programok (koncert, színházi előadás stb.) látogatásából, ilyen programokon való részvételből a végrehajtási tapasztalatok alapján általában kimaradnak, illetve ezekben csak kivételesen vehetnek részt.²²⁵

Az intimitás biztosítása érdekében az egyéni, egyszemélyes zárkában való elhelyezés indokolt, illetve kis zárkaközösségben (két-három fős) zárkában való elhelyezésük lehet célravezető. Hasznos lehet, ha az elítélt kezdeti egyszemélyi elhelyezését idővel társas elhelyezése váltja fel, pl.: kétfős zárkában, figyelemmel arra, hogy az ember társas lény, így a közösségtől való hosszú elkülönítés személyiség romboló hatású lehet. Ugyanakkor kis zárkaközösségben a zárkarend még eredményesen fenntartható, és a kényszerközösségből adódó frusztráció és konfliktus lehetősége is korlátozottabb, illetve kezelhetőbb. A tapasztalatok is ebbe az irányba mutatnak, a jogrend legsúlyosabb büntetését különleges biztonságú vagy HSR körleten, általában egyszemélyes zárkában hajtják végre, melyet idővel a társas elhelyezés vált fel általában. Igaz, elsősorban nem a fogvatartott intimitásának megőrzése és kényelme végett, hanem a biztonságos végrehajtás követelménye miatt kerül sor az első időszakban egyszemélyi elhelyezésre. Ugyanakkor a büntetés-végrehajtás számára a TÉSZ elítéltek számának folyamatos növekedése nehézséget okoz, mely oda vezethet, hogy az elítéltek elhelyezésében fennálló progresszivitás idővel oldódni fog a zsúfoltság miatt.

A büntetés-végrehajtási szervezetnek számos problémával számolnia kell, melyek a fogvatartottat, de különösen a tényleges életfogytiglani szabadságvesztés-büntetést töltőket érinthetik. Ezek a problémák – többek közt – az agresszivitás, az

²²⁴ Van például olyan TÉSZ elítélt, aki főiskolai tanulmányokat folytat teológiai szakon.

²²⁵ Ennek oka a büntetés jellege mellett az, hogy a TÉSZ-esek viszonylag alacsony számú fegyelmi vétségei között jelentős számban vannak jelen a súlyos, erőszakos, az intézet rendjét jelentős mértékben veszélyeztető fegyelmi vétségek. Ezért a biztonsági szempontok elsődlegessége az empirikus tapasztalatok alapján sem kérdőjelezhető meg. VÖ: Ruzsonyi Péter: Im. 49. oldal.

elmagányosodás, a dacosság, a személyiség elsivárosodásából eredő gondok, a depresszió, az elmebetegségre utaló tünetek jelentkezése, az egészségi és mentális állapot folyamatos romlása, és ennek következményei, az öngyilkosság.²²⁶ Ezeket a problémákat a bv. szervezet az elítélt közreműködése esetén kezelni tudja, de e körben a fent leírtak szerint jóval nagyobb hangsúlyt kell helyezni a megelőzésre. „*Ki kell alakítani – amennyire lehet – a felelősségérzetet, lehetővé kell tenni, hogy ki-ki a saját börtönbeli életének jobbá tételéért cselekedhessen, és ennek valóban legyen érzékelhető eredménye.*”²²⁷

A biztonsági kockázatok alapján kialakított bv. intézeti házirendek, illetve a speciális körletek működését szabályozó Bv. tv-beli és az egyes parancsnoki intézkedések alapján megállapítható, hogy a tényleges életfogytiglan végrehajtása hasonlít a phiadelphiai (magánelzárásos) rendszerhez, legalábbis az elkülönítés tekintetében.²²⁸

Garami Lajos által 1999-ben felvetett aggályok, illetve a fent vázolt hipotéziseim eddig csak részben igazolódtak be. Kirívó, súlyos eredménnyel – pl.: halállal vagy bv. intézetből való kitöréssel stb. – járó rendkívüli esemény pl.: fogolyzandulás, befejezett fogolyszökés, súlyos eredménnyel járó hivatalos személy elleni erőszak, vagy súlyos eredménnyel – pl.: életveszéllyel, halállal – járó fogvatartott társ sérelmére elkövetett cselekmény nem történt. A legsúlyosabb esetek körébe fogolyszökés kísérlete, illetve terrorcselekmény előkészületének büntette tartoznak.²²⁹ Figyelmeztető jel azonban, hogy a TÉSZ-t töltők körében több a súlyosabb megítélésű, erőszakos jellegű fegyelmi vétség.²³⁰ Elgondolkoztató és beavatkozást igényel az elítéltek mentális egészségének folyamatos hanyatlása is, és ezzel összefüggésben az önkárosítások magas száma. A befejezett öngyilkosságok magas aránya pedig egyértelmű indikátor, mely a végrehajtás módszertan fejlesztését teszi szükségessé.²³¹ Az eltelt évek azonban azt is igazolták, hogy e büntetés mellett is

²²⁶ „*Ha figyelembe vesszük azokat a hipotéziseket, melyeket a szakirodalom a TÉSZ bevezetését követően állított fel – miszerint sorozatosak lesznek a büntetés-végrehajtás rendjét súlyosan sértő cselekmények – megállapíthatjuk, hogy ez a prognózis szerencsés módon egyelőre nem igazolódt be. Beigazolódott viszont az az előzetes feltételezés, hogy a TÉSZ-re ítélt esetében gyakrabban fognak előfordulni önkárosító, a saját életük kioltására irányuló cselekmények. Ez az eredmény egybecseng a nemzetközi kutatások eredményeivel.*” Ruzsonyi Péter: Életre ítélt – sorozatgyilkosok a rácson innen II. rész. Börtönügyi Szemle 2016. évi 3. szám 45. oldal.

²²⁷ Garami im. 56-63. oldal.

²²⁸ A phiadelphiai rendszerben ismert volt kötelező Bibliaolvasást a világnézetileg semleges államban helyettesítik a börtönpszichológusok által vezetett különféle agressziókezelő és személyiségfejlesztő tréningek, illetve az elítélt igénye esetén az egyéni lelkipozíció.

²²⁹ Ruzsonyi Péter szerint az alábbi okai vannak annak, hogy TÉSZ-esek vonatkozásában súlyos kimenetelű, következményű rendkívüli esemény még nem történt (pl.: eredményes fogolyszökés, terrorcselekmény stb.): ezek az elítéltek általában a fokozott biztonsági követelményeket kielégítő HSR körleten töltik a büntetésüket, általában egyedül helyezik el őket, fokozott figyelmet kapnak, speciálisan képzett állomány foglalkozik velük, kifejezetten gyakoriak a biztonsági szemlék, és az intézetben belüli mozgásuk erőteljesen korlátozott. Lásd: Ruzsonyi Péter: Életre ítélt – sorozatgyilkosok a rácson innen I. rész. Börtönügyi Szemle 2016. évi 2. szám. 18. oldal.

²³⁰ A TÉSZ-esek körében felülreprezentáltak jelen a súlyos, erőszakos jellegű, adott esetben büncselekményt is megvalósító fegyelmi vétségek. Így: fogolyszökés kísérlete, terrorcselekmény előkészülete, fogvatartott társ bántalmazása, személyi állomány tagja elleni erőszak, fogvatartott társ megfenyegetése. Forrás: Ruzsonyi Péter: Életre ítélt – sorozatgyilkosok a rácson innen I. rész. im. 17-18. oldal.

²³¹ „*A nemzetközi kutatások mutatói statisztikailag igazolták, hogy a hosszuidős fogvatartottak körében elkövetett öngyilkosságok száma az idő előrehaladtával növekszik. Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt ebből a szempontból fokozott veszélynek vannak kitéve.*” Ruzsonyi Péter: Életre ítélt im. 16. oldal.

lehet értelmes életet élni az elítélt együttműködési készsége esetén, ha az elítélt kellően eltökélt és akaraterővel rendelkezik.²³²

A fentiek alapján megállapítható, hogy a szankció végrehajtása alapvetően az elkülönítésben, az erőteljes zártságában, a fokozott biztonságot érvényesíteni igyekvő rendelkezésekben eltér a kevésbé súlyos szankciók végrehajtásától. További eltérés, hogy a TÉSZ elítéltek több törődést és figyelmet kapnak a bv. személyzettől. A szigorúbb végrehajtás oka egyrészt a fokozat, vagyis az, hogy a hosszú időtartamú büntetéseket főszabály szerint fegyházfokozaton kell végrehajtani. Mivel a magyar bíróságok ítélkezési gyakorlata európai illetve világviszonylatban sem kirívóan szigorú, így megállapítható, hogy kiemelkedően súlyos bűncselekményekért a társadalomra jelentős fokban veszélyes elkövetők kapnak hosszú időtartamú fegyházbüntetést Magyarországon. Jellemző, hogy ezek a személyek a fegyintézetben a legzártabb rezsimben, kimondottan ilyen szankciók végrehajtására szakosodott, erre kijelölt fegyintézetekben speciális körleten (HSR, biztonsági részleg, biztonsági zárka) töltik a büntetésüket. Mivel ezek az elítéltek nem ritkán mentálisan sérültek (személyiségzavarban szenvednek, alkoholisták, drogfüggők, nemi aberráltak, értelmi fogyatékosok, vagy – a büntethetőséget ki nem záró fokban – elmebeteg), ezért sok közülük folyamatos kezelésre szorul, gyógyító-nevelő csoportba tartozik, ezért fokozott figyelmet, törődést és komplex tudást feltételező szakértelmet igényelnek.

A közel két évtizedes TÉSZ büntetés-végrehajtási gyakorlat elemzése alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a magyar büntetés-végrehajtás a TÉSZ büntetéseket kifejezetten szakmai kihívásnak tekintve, komplex feladatként, nem kizárólag biztonsági szempontok érvényesítésével magas színvonalon hajtja végre. A büntetés végrehajtása során nem elégszik meg azzal, hogy az elítéltet élő halottnak, a végrehajtás pusztá tárgyának tekinti, hiszen ezzel megsértené a nemzetközi jogot, illetve az Alaptörvényt, de a Bv. kódex előírásait is. A TÉSZ végrehajtását a Bv. kódexen túl az intézeti házszabályok, és speciális parancsnoki rendelkezések szabályozzák. A végrehajtás fő szempontja pedig az egyéniesítés és a rehabilitáció elősegítése. A büntetés-végrehajtásban megjelenik az az elvárás, hogy e tevékenységnek egy fejlődési ívet leíró folyamatnak kell lennie, azaz nem csak az elítélteknek kell fejlődniük, hanem az ezt elősegítő módszertannak is. Alapelve a fejlődés elve, mely szerint az elítéltek rehabilitálása irányában tett erőfeszítéseket fokozni kell, felhasználva a legújabb kutatási eredményeket.²³³ Így a TÉSZ elítélt büntetésének a végrehajtására fokozott figyelem mellett, egyéni kezelési terv alapján kerül sor, abban számos progresszív elem érvényesül, mely alkalmas az elítélt motiválására, érdeklődése, együttműködése megteremtésére, és fenntartására, pozitív ösztönzésére, személyisége fejlesztésére, ezzel biztosítva az emberséges végrehajtás elvét.²³⁴

²³² Ezt mutatja Á. J. tényleges életfogytiglanra ítélt esete, aki a fegyintézetben főiskolai tanulmányokat folytat.

²³³ „A társadalom védelme véleményem szerint nem merülhet ki az izolálásban. Egyszermind az izoláció embertelen és veszélyes is lehet. Hangsúlyos, hogy az állam nyújtson segítséget az elkövető rehabilitálásában.” Kerezsi Klára személyes közlése 2017. március 13-án.

²³⁴ Ennek számos konkrét példája van: a TÉSZ elítéltet egyszemélyes, de kérelmére, és ha arra érdemes, és a biztonságot nem veszélyezteteti, illetve ha módszertani szempontból indokolt (pl: az elítélt mentális állapota

Az életfogytig, különösen a TЭСZ emberséges végrehajtása szempontjából kiemelkedő jelentősége van a fogvatartottak öngyilkossági cselekményeinek megelőzésével kapcsolatos feladatokról szóló, 2017. február 16-tól hatályos 27/2017 (II. 15.) OP szakutasításnak. A szakutasítás a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélteteket ugyan külön nem nevesíti, azonban külön a veszélyeztetett kategóriába sorolja általában az életfogytiglanra és a hosszú időre ítélteteket és a HSR körleten elhelyezett elítélteket. Így áttételesen az életfogytiglanra ítélteteket is érinti. A szakutasítás szerint pszichoszociális sajátosságaikra tekintettel kiemelt figyelmet kell fordítani a hosszú időre ítéltre számító vagy életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés hatálya alá tartozókra; a biztonsági részlegen és a hosszúidős speciális részlegen (HSR) elhelyezettekre. Az öngyilkossági kísérletek, önkárosító magatartásformák megelőzése érdekében az érintett fogvatartottakról szuicid nyilvántartást, egyes esetekben pedig a veszélyeztetettek nyilvántartását kell vezetni. A nyilvántartások vezetésére és karbantartására a fogvatartottak öngyilkossági cselekményeinek megelőzésével kapcsolatos feladatokat koordináló bizottságot kell kijelölni. A Bizottság feladata többek között a szuicid nyilvántartásban szereplő fogvatartott egyéni kezelési utasításának kidolgozása. A szuicid nyilvántartásban azon fogvatartottat kell szerepeltetni, aki öngyilkossági cselekmény elkövetésére aktuálisan igen magas vagy magas kockázatot mutat. A szuicid nyilvántartásban szereplő fogvatartott esetében a kezelőorvos által meghatározott gyakorisággal pszichiátriai vizsgálat, hetente legalább egy alkalommal pszichológusi állapotkontroll, hetente legalább egy alkalommal reintegrációs tiszt által biztosított egyéni foglalkozás szükséges. A szuicid nyilvántartásban szereplő fogvatartottak esetében a reintegrációs tiszt a napi zárkalátogatások során hangulatellenőrzést is végez. Amennyiben a szuicid nyilvántartásban szereplő fogvatartott esetében bármilyen további veszélyeztetettségre utaló, annak fokozódását valószínűsítő információ, körülmény, adat merül fel, azonnali intézkedés szükséges a megfelelő ellátásra vagy kezelésbe vonásba vonatkozóan. A szuicid nyilvántartásban szereplő fogvatartottak tevékenységének folyamatos figyelemmel kísérése érdekében kiemelt figyelmet kell fordítani az elhelyezésükre, valamint a foglalkoztatásukra használt helyiségek ellenőrzésére. Az ellenőrzések végrehajtását úgy kell megszervezni, hogy az ne legyen a fogvatartottak által kiszámítható. A szuicid listán lévő fogvatartottak esetében a fogvatartottak ellenőrzésének gyakoriságát egyénileg kell meghatározni oly módon, hogy a napi fogvatartotti tevékenység ellenőrzésén felül legalább három soron kívüli ellenőrzést kell végrehajtani. Indokolt esetben egyéni kezelési utasítás készítését rendelheti el a bv. intézet vezetője. Az egyéni

folyamatos figyelemmel kísérését igényli) kétszemélyes zárkában helyezik el. Elhelyezési zárkáját időnként megváltoztatják, nem kizárólag biztonsági okból, hanem a monotonia megtörése céljából. A TЭСZ elítélteknek a bv. intézetek általában zárkában végezhető munkát biztosítanak, így lekötik az elítélteket. További motiváció a számukra a rabkeresmény. TЭСZ körleten külön foglalkoztató helyiség, egyéni és társas kikapcsolódásra lehetőséget adó sport és játékeszközök használata biztosított, sőt egyes intézetekben külön főzőfülke is kialakításra került a számukra a HSR körleten. Külön személyi állomány foglalkozik velük, terápiát, tréninget, kikapcsolódási lehetőséget biztosítva nekik. Számos új terápiába is elsőként a TЭСZ elítélteket vonják be, lásd: állatterápia, a zárkában tartható kisállat, mint kedvezmény, mint motiváló tényező, stb. Forrás: a Szegedi Fegyház és Börtön parancsnokának tájékoztatása.

kezelési utasítás tartalmazza az egyes szakterületek konkrét napi feladatait. A szuicid nyilvántartásban szereplő fogvatartott esetében kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy saját kérésére se maradjon egyedül a részére kijelölt helyiségben.

A veszélyeztetettek nyilvántartásában azokat a fogvatartottakat szükséges szerepeltetni, akik esetében aktuálisan a szuicid cselekmény elkövetésének valószínűsége csekély, azonban a különböző okokból kialakult stresszhelyzetek következtében szuicid cselekmények elkövetése szempontjából veszélyeztetettekké válhatnak. Ilyenek a hosszú időre elítélt fogvatartottak, akik a várható vagy tényleges ítéletük hosszát elfogadni nem képesek. A veszélyeztetettek nyilvántartásában szereplő fogvatartott esetében a pszichiátriai kezelés alatt állókra vonatkozóan a kezelőorvos által meghatározott időpontban pszichiátriai kontroll; legalább havi rendszerességgel pszichológusi állapotellenőrzés szükséges; továbbá a reintegrációs tisztek kéthetente egyéni foglalkozást biztosítanak részükre.

A szakutasítás általános jelleggel előírja, hogy a pszichés egyensúlyvesztés jeleit mutató fogvatartottak esetében intézkedni kell pszichológus és/vagy pszichiáter közreműködéséről, a krízisintervenciós és/vagy gyógyszeres terápia időben történő megkezdéséről. Rendszeresen ellenőrizni kell a zárkákban tartható tárgyak körét. Kiemelt figyelmet kell fordítani az önkárosító cselekmények elkövetésére alkalmas eszközök (pl.: kötelek, madzagok, zsinegek, hajlékony kábelek, fonalak, éles, kihegyezett tárgyak stb.), valamint kábítószeres, bódító hatású szerek és engedély nélkül tartott gyógyszerek zárkába, lakóhelyiségbe kerülésének megakadályozására és felkutatására. Törekedni kell arra, hogy a zárkák felszerelési, berendezési tárgyai, épületgépészeti csövei stb., ne szolgáltassanak eszközül az öngyilkosság megkísérléséhez.

A fogvatartottal való foglalkozás alapja az önkéntesség. Ennek ellenére amennyiben a fogvatartott elutasítja a szuicid prevenciós célú foglalkozásokat, úgy a börtön pszichológusa ebben az esetben is köteles hetente legalább egyszer felkeresni a fogvatartottat és számára felajánlani a pszichológusi meghallgatások lehetőségét. További elvárás, hogy a szuicid és a veszélyeztetettek listáján lévő fogvatartottak reintegrációs tiszti és pszichológusi meghallgatási kérelmeit soron kívüli kell intézni. A fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó személyi állomány részére szervezett foglalkozások tematikájában szerepelnie szükséges a szuicid cselekmények észlelését követő gyakorlati teendőknek, kiemelten az önakasztás, vágott seb, égés, mérgezés ellátására, valamint az újraélesztésre vonatkozóan.

A bv. szerv vezetője a befejezett öngyilkosságokról, valamint az öngyilkossági kísérletekről az események kivizsgálását követően jelentést készítet, amelynek tapasztalatai alapján – a hatékony szuicid prevenció érdekében – konkrét feladatokat határoz meg, és azok végrehajtását rendszeresen ellenőrzi, ellenőrizteti. A szerzett tapasztalatok oktatás keretében kerülnek elemzésre. A fogvatartottak által elkövetett öngyilkosságok feldolgozásához, elemzéséhez rendszeresített adatlapot kell kitölteni, és a BvOP-hoz felterjeszteni. A BvOP feldolgozza a rendkívüli események tapasztalatait, kiemelt figyelmet fordítva a szakmai hiányosságokra, mulasztásokra.

A szakutasítás gyakorlati tapasztalatai még nem összegezhethők, de várható,

hogy az jelentős mértékben hozzájárul majd az elítéltek mentális egészségének a megőrzéséhez, illetve az emberséges bánásmód követelményének az érvényesítéséhez.

A differenciált végrehajtás és a büntetés-végrehajtási fokozatok felülvizsgálata

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtási fokozataihoz kapcsolódó reformok végigkísérik a büntetés történelmét. Különösen igaz ez, ha áttekintjük a fokozatok kialakulásának, differenciálódásának módját, az idők során felmerülő problémákat, és az arra adott válaszokat, a megoldási kísérleteket. Mindezek ismeretében megállapítható, hogy a mai fokozatok felülvizsgálatát felvető problémák nem új keletűek. Ahogy az erre kidolgozott megoldási javaslatok sem teljesen új ötletek.²³⁵

Ahogy már volt róla szó, a társadalmi átalakulásokkal, a feudalizmus fokozatos visszaszorulásával, az életszínvonal emelkedésével is együttjáró polgári léttel, a polgári társadalmi réteg megerősödésével a szabadság is kiszélesedett, a büntetőjog pedig humanizálódott. Ennek megfelelően testi büntetések visszaszorultak és a szabadságvesztés-büntetés a XVIII-XIX. századra a legelterjedtebb büntetéssé vált. Ekkora a büntetés célja már kikristályosodott a különféle büntetési célokat vizsgáló elméletekben. Az abszolút-teória hívei szerint önmagában hordta a célját, ami nem más, mint a megtorlás, hiszen az elkövetett bűn nem maradhat büntetlenül.²³⁶ A relatív-teória hívei szerint a speciális és a generális prevenció volt a büntetés célja, ezzel nem a megtorlásra helyezte a hangsúlyt. Hiszen felfogása szerint az arányos hátrányokozás (megtorlás) ugyanis fogalmilag a büntetés része, anélkül nem is lenne büntetés. A hangsúly azon volt, hogy az arányos hátrányokozás mind az elkövetőt, mint a potenciális elkövetőket – ideális esetben – a bűncselekmény elkövetéstől visszatartja.

A prevenciók célok előterébe kerülésével pedig világossá vált, hogy a szabadságvesztés-büntetés megfelelően differencializált foganatosítására, a büntetés célját ténylegesen el is érő végrehajtására volt szükség. Felismerték, hogy a büntetés végrehajtása óriási jelentőséggel bír, mivel ez valósíthatja meg a szabadságvesztés célját – ha jól működik –, ugyanakkor meg is hiúsíthatja azt. Ezért fogalmazódtak meg különféle büntetés-végrehajtási elméletek, melyeket fokozatosan átültettek a gyakorlatba. Ennek köszönhetően alakultak ki, illetve jöttek létre a különféle börtönrendszerek is. A börtönrendszerek jelentősen eltértek egymástól az ítélet-végrehajtás módjában, az elítéltekkel való bánásmódban, az elkülönítés formájában és mértékében, a nevelésben.

A történeti fejlődés szempontjából alapvetően négy nagy börtönrendszert különböztettek meg. Az elsőt magánelzárási rendszernek nevezték, mert a rendszer

²³⁵ A történeti részek elsődleges forrása: Mezey Barna: A magyar polgári börtönügy kezdetei, 21-42. oldal, és Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része 361-363. oldal.

²³⁶ A mai szakirodalom a megtorlás szót egyre inkább a megsértett jogrend arányos büntetéssel való helyreállítása kifejezéssel helyettesíti, annak sokszor pejoratív tartalma miatt. Vókó György személyes közlése 2017. március 13.

legfontosabb vonása az elítélt teljes elkülönítése mind a külvilágtól, mind az elítélt-társaktól, illetve a börtönszemélyzettől. A rendszert philadelphiai rendszernek is nevezték, mivel ott alkalmazták ezt először a büntetés-végrehajtásban. Az alapgondolata az volt, hogy az elítéltnak lehetőséget kell nyújtani arra, hogy elgondolkozzon azon, hogy mit is tett. Az elítéltnak így a teljes magányban lehetősége volt végiggondolni a tettét és megbánni azt. A rendszerhez tartozott, hogy az elítéltek csak egy olvasmányt kaphattak, ez a Biblia volt, és csak istentiszteletre járhattak hetente egyszer. Azonban az istentiszteleten is el voltak különítve egymástól, egy kalitkászerű fazárkából figyelhették a szertartást, az egymással való kommunikálásra nem volt lehetőségük. A rendszer bevezetésekor az elítéltek nem dolgozhattak, majd később lehetővé tették számukra a munkát, de azt is csak egyedül a magánzárkában végezheték. A nehézkesen működő, drága és az ember alapvető tulajdonságait és természetes igényeit figyelmen kívül hagyó rendszer természetesen nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Végrehajtása rendkívül költséges volt, miután biztosítani kellett az elítéltek egymástól való teljes elszigeteltségét. Másrészt a teljes elkülönítés alapján véve is hibás gondolat volt, az ember társas lény, és a hosszú magány demoralizáló hatású. Az elítéltek az ingerszegény és társ nélküli környezetben szellemileg és idegileg leépültek, elsivárosodtak, gyakran pszichésen megbetegedtek a raboskodás hosszú éveit alatt, és a szabadulásuk után, mivel remeteéletre voltak szoktatva, nem tudtak visszailleszkedni a társadalomba.

A hallgatási vagy auburni rendszer a magánelzárásos rendszer kritikájaként, az ott felmerült problémákra adott válaszként, annak továbbfejlesztett változataként jött létre. A rendszer lényege az volt, hogy az elítéltek napközben együtt dolgoztak – vagyis a munkavégzés kötelező volt – szigorú hallgatási kötelezettség mellett, éjszakánként pedig minden elítéltet magánzárkában helyeztek el. A koncepciója az volt, hogy az elítéltet munkához kell szoktatni, el kell zárni a bűnözőközösségtől, mindamelllett nem szabad remeteéletre kényszeríteni. Alapvető problémaként jelentkezett ugyanakkor, hogy a hallgatási kötelezettség előírása valójában ugyanúgy természetellenes volt, mint az elzárásos rendszer, annak részbeni továbbvitelét jelentette, melyet csak nagyon nehezen, rendkívül brutális eszközök alkalmazásával lehetett kikényszeríteni.

A progresszív (fokozatos) rendszert Angliában dolgozták ki és alkalmazták először. A rendszer három fázisból állt. Amikor az elkövetőt elítélték, először teljesen elkülönítették a rabtársaktól, magánelzárásban tartották. A teljes elzárás célja az volt, hogy az elítélt elgondolkozzon azon, amit tett, és megbánja azt. A következő szakasz, amikor az elítélt már a rabtársaival együtt dolgozott, tehát közösségben volt, nem érvényesült a hallgatási kötelezettség, azonban az elítéltet éjszakára magánzárkában helyezték el. A harmadik fázisban az elítéltet feltételes szabadságra bocsátották. Természetesen, ha bűncselekményt követett el, ismét visszakerült, és folytatta büntetésének letöltését. A feltételes szabadság alatt rendőri felügyelet alatt állt.

Az ír fokozatos rendszer az angol fokozatos rendszertől abban tért el, hogy a közös munkáltatás és a feltételes szabadság fázisa közé beiktatta az átmeneti intézetet. Itt az elítéltek már nem viseltek rabruhát, közösen helyezték el őket, enyhe

szabályok vonatkoztak rájuk, és külső munkahelyen dolgozhattak. Valójában ez a mai modern értelemben vett átmeneti csoport (intézet) elődjének volt tekinthető.²³⁷ Így a végrehajtás négy fázisra volt különítve.

Nem nehéz észrevenni, hogy az angol és az ír fokozatos rendszer lényegi elemei mai napig továbbélnek, ezek a rendszerek a modern büntetés-végrehajtás alapköveit képezik. Alapvetésük, hogy a fogvatartottat a nagyobb szigor és a zártságnak a magasabb szintje után fokozatosan kell a végrehajtás enyhítésével, az egyre nyitottabb körülmények közé helyezésétől az önálló életvitelre, erősíteni az egyéni kezdeményezéssel együtt járó felelősségvállalást, tudatosítani benne, hogy a sorsáért elsődlegesen ő a felelős. Az életkörülményeit a normalizáció elvének megfelelően egyre inkább a normál élet körülményeihez kell igazítani, az eltérés az idő előrehaladtával csak annyiban fogadható el, amennyiben az büntetés jellegéből feltétlenül következik.

Magyarországon az 1878-1950 közt hatályban volt, illetve 1950-1961 között csak a különös részében hatályos 1878. évi V. tc., a Büntető Törvénykönyv (Csemegi Kódex) a hosszabb tartamú szabadságvesztésre az ír fokozatos, a rövidebb tartamú szabadságvesztésre az angol fokozatos rendszert írta elő. A két rendszer feltehetően a túlzott bürokratizmus és a folyamatos anyagi nehézségek miatt nehézkesen működött, a fokozatos végrehajtást sajnálatos módon 1950-ben megszüntették, csak a feltételes szabadság intézménye maradt meg a továbbiakban. Ezzel sajátos visszafejlődési folyamat vette kezdetét, a büntetés végrehajtásának a színvonala, határfoka, eredményessége csökkent.

A világ börtönrendszerei a mai napig is magukon viselik a progresszív börtönrendszer számos elemét, azok számos intézményét átvették, továbbfejlesztették, illetve azokra épültek.

Egyes államok büntetés végrehajtása a neo-treatment elvét követik. Ide tartoznak elsősorban a skandináv államok. Ezen államoknak a börtönei alapvetően a nyitott, illetve a félig nyitott börtönök képviselői. Jellemzően kisebb büntetés-végrehajtási intézeteket működtetnek, ahol a személyzet körében felülreprezentáltak vannak jelen a szociális munkások, pszichológusok, lelkészek, nevelők, tanárok, viszont feltűnően kevés a biztonsági és körletfelügyelő. Ezek az intézetek nem csak fizikailag nyitottak, hanem a büntetés-végrehajtási tudományban, az elméletben és a gyakorlat módszertanában is. Ennek megfelelően sokféle módszerrel kísérleteznek, ezek a rendszerek fogékonyak a reformokra. A cél a teljes és tényleges reszocializáció, a speciális prevenciót alapvetően az elítélt képzésével, nevelésével, közreműködésével képzelik el. Ez a rendszer gyakran változik, fiatal és kiforratlan. Kiemelten foglalkoznak a sajátos igényű elítéltekkel, például: központi helyet foglal el a kábítószerrel való leszoktatás feladata, a szexuális bűnözők speciális kezelése, de ami semmiféleképpen sem merül ki az elítélt izolálásában, a társadalomtól és

²³⁷ Az átmeneti intézet jogintézményét a magyar büntetés-végrehajtási jog is ismerte már a XIX. században. A neve közvetítő intézet volt. Közvetítő intézetbe a hosszú szabadságvesztésre ítélték kerültek, ha a büntetések kétharmad részét letöltötték, és magatartásuk alapján érdemesek voltak rá. A cél az volt, hogy a hosszú bezártság után fokozatosan a szabad élethez szoktassák az elítéltet. Így nagyobb volt az esély arra, hogy az elítélt vissza tud illeszkedni a társadalomba a szabadulás után.

rabtársaitól való elkülönítésben. Megjegyzem, ezekre a társadalmakra egyelőre még az alapvetően az alacsony bűnözési ráta jellemző, ezekben a jóléti országokban viszonylag kevés és kisebb súlyú bűncselekményt követnek el.²³⁸ Ugyanakkor már a rendszer hanyatlásának a jelei is egyértelműen jelentkeznek. Így ezen államok börtönrendszere nincs felkészülve a széleskörű és erőszakos jellegű bűnözés kezelésére, különösen nem tud mit kezdeni az extrém kategóriába tartozó bűnözéssel (pl. sorozatgyilkosokkal, terroristákkal). Éppen ezért a végrehajtási filozófiája és módszertana összevetve a kontinentális (európai) gyakorlattal az egyik szélsőségnek tekinthető. Eredményei pedig csak részben meggyőzőek. A rendszere alapvetően csak jól működő szociális háló megléte esetén és nagyfokú jólét mellett működőképes egy viszonylag homogén társadalomban.²³⁹ Értékelésekor és a módszertan vizsgálatakor nem szabad megfeledkezni a kulturális, társadalmi közegről és az ottani életszínvonalról, de legalább ennyire az ezekben az államokban élő emberek vérmérsékletéről sem. Ezért javaslatai, intézményei, megoldásai alapvetően nem vagy csak részben lehetnek eredményesek az eltérő jogfelfogású, kultúrájú, gazdasági rendszerű és kevésbé hatékony szociális hálót és ellátórendszert fenntartó államokban.

A másik irányzat a mai rendszerekben a represszív (megtorló) büntetés-végrehajtás rendszere, ennek fő képviselője az USA börtönrendszere, de ide sorolható Kína is. Az európai államok közül ezt a változatot képviseli lényegesen enyhébb változatban az Egyesült Királyság, illetve Franciaország büntetés-végrehajtási rendszere. Ennek lényege az elítéltekkel szembeni határozott fellépésben ragadható meg. Ezért az intézetek kifejezetten zártak, mely értelemszerűen a külsőségekben is megnyilvánul. Így ez észlelhető a külvilágtól fizikailag elzárt befelé forduló intézetek külsőségeiben, a szigorú őrzésben. Az intézetek ridegsége, elrettentő jellege már a fizikai megjelenésében is egyértelmű, de tetten érhető az intézeti szabályokban is, például: viszonylag kevés látogatás engedélyezése, külső munkahelyeken való foglalkoztatás elenyésző szerepe stb. A cél a bűnelkövető kivonása a társadalomból, az elkövetett cselekmény megtorlása, az elrettentés, a társadalom védelme az elítélt izolálása által.²⁴⁰

A kétféle rendszer között az átmeneti rendszerek kísérletei figyelhetőek meg. Magyarország büntetés-végrehajtási rendszere alapvetően ezek közé sorolható, azzal, hogy egyes időszakokban inkább a nevelő jellegű, más időszakokban inkább a represszív elemek kerülnek előtérbe az aktuális büntetőpolitikának megfelelően. Mindettől függetlenül hazánk büntetés-végrehajtása lényegében a rendszerváltás óta megmaradt az átmeneti rendszerek viszonylag kiszámítható, megfontolva haladó és fejlődő, szélsőségektől tartózkodó világában. Az átmeneti rendszerek előnye, hogy mindkét szélsőségből a pozitívumokat emelik ki. Míg az átlagelítélttel szemben

²³⁸ Ezt megerősítették Vókó György kutatásai is. Lásd: Vókó György: A büntetés-végrehajtás sajátosságai és tapasztalatai Európában. Kriminológia Tanulmányok 50. 245-260. oldal. OKRI Budapest, 2013.

²³⁹ Ennek okát abban látom, hogy a rendszerből egyre szembetűnőbben hiányzik a represszív jelleg, mely a prevenció ellenében hat.

²⁴⁰ Lásd: Vókó György: Lásd: Vókó György: A büntetés-végrehajtás sajátosságai és tapasztalatai Európában. im. 245-260. oldal.

elsősorban a kezelési elvek érvényesülnek félnyitott végrehajtással, addig a veszélyes fogvatartottakkal szemben alapvetően a represszív végrehajtás elemei dominálnak. Ez lényegében helyeselhető, azzal, hogy a továbbiakban még inkább szükségesnek mutatkozik a kezelési módszerek „becsempészése” a veszélyes rabokkal való foglalkozásba, anélkül azonban, hogy a velük szemben érvényesülő és indokolt zárttságot oldanák. Ezt amiatt is hangsúlyozni kell, mert Magyarországon az utóbbi években ismét a represszív elemek kerültek előtérbe. Annak ellenére igaz ez, hogy a represszív elemek dominanciája mellett markáns, nevelő jellegű, a nyitásra irányuló intézmények is megjelentek a végrehajtásban, így mindenekelőtt a reintegrációs őrizet és a társadalmi kötődés program. Ezek azonban értelemszerűen nem érinthetik a TÉSZ és az életfogytiglant töltőket.

A szabadságvesztés végrehajtási fokozatainak áttekintése

A hatályos Büntető Törvénykönyv szerint a szabadságvesztés önálló büntetési nem, melynek három végrehajtási fokozata a fegyház, a börtön és a fogház. Ettől eltérően a szabadságvesztés-büntetés Magyarországon a XIX. században nem volt egységes büntetési nem, hanem különböző szabadságelvonással járó büntetések léteztek, önálló szabályozással, például az első Btk. szabadságelvonással járó büntetési nemei: fegyház, börtön, fogház, államfogház voltak. Később a szabadságvesztés egy egység büntetési nemmé vált, de az egységes szabadságvesztésnek is különféle fokozatait különböztették meg, illetve különböztetik meg mind a mai napig. A korábbi szabadságelvonással járó szankciók hasonlítottak a mai, három végrehajtási fokozaton végrehajtandó szabadságvesztés és az elzárás különféle formáinak (büntetőjogi, szabálysértési, rendbírságról átváltoztatott) viszonyához, illetve erre emlékeztetnek. Mind a szabadságvesztés mind az elzárás szabadságelvonással járó szankció, ugyanakkor markáns különbségek is fennállnak, így például az elzárásra ítélt nem bocsátható feltételes szabadságra stb.

A szabadságvesztés eltérő fokozataiban a végrehajtás módja, az elítélt jogai, kötelezettségei, a jutalmazás, az intézeten belüli mozgás, adott esetben a feltételes szabadság lehetősége jelentősen különbözött – illetve különbözik egymástól.

A XIX. század első felében egyszerű fogságot, fogságot, legnehezebb fogságot különböztettek meg egymástól. Az egyszerű fogságnál ugyan a rabtól megvonták a szabadságát, de másban – a kor körülményei közt – nem szenvedett hiányt. A legnehezebb fogság azonban hasonlított a középkori tömlöcök szigorához: kéz-láb bilincs, láncon raboskodás, meglehetősen rossz ellátási körülmények, melyben az alapvető emberi szükségletek kielégítésének a hiánya mindennapos volt. 1833-ban ezt a legnehezebb fogságot megszüntették. Az 1852. évi osztrák büntetőtörvény már csak egy humánusabb, egyszerűbb rabságot és egy szigorított formát ismert.

A Csemegi kódex (1878. évi V. tc.) az egyes bűncselekményeknél külön meghatározta a büntetés végrehajtási fokozatát, pontosabban fogalmazva az adott bűncselekmény szabadságelvonással járó büntetési nemét.²⁴¹ A Csemegi kódex a

²⁴¹ Így például államfogház végrehajtási nemet (fokozatot) írt elő mintegy harmincöt bűncselekményre.

szabadságvesztés négy nemét (mai szóval fokozatát) különböztette meg: fegyház, börtön, fogház és államfogház. A szabadságvesztés nemeihez igazodott az elítéltek elnevezése is: fegyenc, rab, fogoly, államfogoly. Eltérő volt a végrehajtás módja egyes esetekben. A végrehajtás mikéntjére nagy hatást gyakoroltak a börtönök funkciójáról, a fogvatartottak megjavításának módjáról szóló elméletek, és ezen elméletek alapján megalkotott eltérő börtönrendszerek. A különféle börtönrendszerek tapasztalatait az egyes szabadságelvonással járó büntetések végrehajtásába nagyrészt eredményesen beépítették.

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása „*a háromévi, vagy ezt meghaladó fegyházra ítélt férfiaknál az ír rendszer szerint, a nőknél, valamint a három évet el nem érő fegyházra ítélt férfiaknál pedig az angol rendszer szerint történt. A fegyházra ítéltet a szakirodalom fegyencnek nevezte. A fegyenc a büntetés letöltését magánzárkával kezdte. A magánzárás a bíróság által kiszabott büntetés egyharmad részéig, de legfeljebb egy évig tartott és a büntetés letöltésének kezdetén lehetett csak foganatosítani. (...) A magánzárás nem csak abból állt, hogy az elítélt éjjel és nappal egyedül volt a zárkában, hanem más megszorításokat is alkalmaztak.*”²⁴² A fegyenc nem végezhetett munkát az első időszakban, sőt az első tíz napban még olvasnivalót sem kaphatott. Tíz nap után kapott olvasnivalót, ez a Szentírás volt. Ez az első időszak az egyébként idealisztikusnak bizonyult elképzelések szerint az elkövetett bűnnel való szembesülést szolgálta, a cél az volt, hogy a fegyenc átgondolja a tettét, és megbánja azt. Az ehhez a célhoz szükséges feltételeket, körülményeket igyekezett megteremteni a jogalkotó a magánzárás kötelezővé tételével. „*A magánzárás időszaka után következett a második fokozat: a nappali közös munka, és éjjeli magánzárás. Börtönfokozaton némileg eltért a végrehajtás rendje. A háromévi, vagy ezt meghaladó börtönre ítélt férfiaknál a végrehajtás az ír rendszerben történt, az egy évet meghaladó börtönre ítélt férfiak és nők esetében az angol rendszer szabályai érvényesültek, az egyévi, vagy ennél rövidebb időtartamú elítéltek csak két fokozatban töltötték a büntetésüket. (...) A börtönbüntetés végrehajtása magánzárással kezdődött, s a raboknál általában ugyanolyan szabályok érvényesültek, mint a fegyenceknél. (...) A magánzárás tartama azonos volt a fegyházéval. A magánzárást a börtönben a nappali közös munka időszaka követte, éjjeli elkülönítés nélkül.*”²⁴³

Az államfogházat az enyhébb súlyú bűncselekmények elkövetői számára tartották fenn. Gláser István szerint ez a végrehajtási forma a kor elitjének fokozata, tehát a kiváltságos társadalmi réteg büntetés-végrehajtási formája volt. Az államfogházban csak nappali közös elzárás érvényesült éjszakai elkülönítéssel, majd elvileg a feltételes szabadságra bocsátás követte ezt a szakaszt. Az államfogoly számos kiváltságot élvezett: maga gondoskodhatott az élelméről, így megfelelő színvonalú ellátást biztosíthatott magának. Megemlítendő, hogy az élelmezés, önellátás megoldása ennek a rétegnek természetesen nem okozott problémát. Fogyaszthatott szeszes italt, dohányozhatott, nem volt köteles formaruhát viselni,

²⁴² Gláser István: A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1975. 110-111. oldal.

²⁴³ Gláser i. m. 112. oldal.

nem állt munkakényszer hatálya alatt, maga bútorozhatta be a zárkáját, újságot járathatott. Bármikor fogadhatott látogatót. Gyakorlatilag többnyire azt csinált, amit akart, éppen „csak” a szabadságában volt korlátozott, így a helyválttatási szabadságát, a lakó és tartózkodási hely megválasztásának jogát nem élvezhette.

Az államfogházzal kapcsolatos kritikai megjegyzések jelenleg is megalapozottnak tűnnek. A jogállamisággal, annak követelményeivel ez a fajta indokolatlan megkülönböztetés ma már nyilvánvalóan nem férne össze, másrésről a büntetés komoly visszatartó hatását is elveszíthetné, ha egyes magas jövedelmű, illetve komoly vagyonnal rendelkező, illetve a korábban magas társadalmi státuszban élt elítéltek luxuskörülményeket teremthetnének maguknak az intézetben.

A fogházbüntetés végrehajtása a következőképpen zajlott. *„Az egy évi, vagy ennél rövidebb tartamú fogházra ítélték az egész büntetést közös elzárásban töltötték. Az egy évet meghaladó fogházra ítéltékkel szemben azonban a végrehajtás az angol rendszer szerint történt. A magánelzárás tartama a büntetési idő egyharmadát tette ki, de legfeljebb egy év volt. (...) Az egy évet meg nem haladó fogházra ítéltéknél mellőzték a magánzárkát.”*²⁴⁴

Hogy miben különbözött a négy végrehajtási fokozat. Eltérőek voltak a magánelzárás szabályai (hiszen, azt mellőzni lehetett a fogházra ítélték fent említett kategóriájánál), másrészt eltértek az olvasási tilalom szabályai, különbség jelentkezett az ételmezésben, és a napi sétaidő is másként alakult. A munkáltatás vonatkozásában eltérés volt, hogy a fegyenc köteles volt a kijelölt munkát elvégezni, a börtönre és a fogházra ítélt válogathatott a munkák közül, még az államfogházra ítélték esetében nem volt munkakényszer. A látogatófogadás szabályai és a levélírás szabályai is mások voltak. Gláser István szerint *„ha a különböző nemű szabadságvesztés büntetések végrehajtása közötti különbségeket elemezzük, két megállapítást tehetünk: a megkülönböztetés formális és mesterkél volt, a különbségek érvényesítésében is a megtorlás lépett előtérbe.”*²⁴⁵ Megítélésem szerint egyik megállapítás sem helytálló. A megkülönböztetés mesterséges, de nem mesterkél volt, valóságos, és jelentős eltérések voltak a végrehajtás tekintetében. A mai modern rendszerek sem mellőzik az ilyen típusú megkülönböztetések nagy részét, sőt, a progresszív végrehajtás és a végrehajtási fokozatokat kiegészítő finomhangoló rezsimszabályok is nagyrészt erre épülnek, eredményesen motiválva ezen eszközökkel a fogvatartottakat. Másrésről, a végrehajtás szigora valóban eltért, de ez nem azonosítható a megtorlással, illetve megtorlás-centrikus végrehajtással. Ugyanakkor az kétségtelen, hogy az államfogház szabadságvesztési nem mai felfogásunkkal már elfogadhatatlan, kiváltságos büntetési nemként működött, és a jogegyenlőség eszméjével, illetve a szabadságvesztés-büntetés prevenciók céljával nehezen összeegyeztethető szabályokat tartalmazott, kiváltságos fogvatartottak privilégizált szabadságvesztése volt.

Fentiek alapján könnyen belátható, hogy a Csemegi Kódex teremtette szabadságelvonással járó büntetési nemek végrehajtásának módja számos ponton egymástól jelentős eltérést mutatott, a szabadságvesztés rendszere cizellált, a korát

²⁴⁴ Gláser i. m. 114-115. oldal.

²⁴⁵ Gláser i. m. 118. oldal.

meghaladóan progresszív és egyéniesítésre alkalmas volt. A mai modern büntetés-végrehajtás ezt a fajta cizelláltságot veszi át és bontja további elemeire, egyéniesíti még inkább. Éppen ezért véleményem szerint nem helytálló az az érvelés, hogy a szabadságvesztés végrehajtása csak a fegyház-börtön-fogház trichotóm rendszerében működőképes, és további fokozat végrehajtása erőltetett lenne.

A XX. században a szabadságvesztés-büntetés egységes büntetési nemmé vált, aminek végrehajtási fokozatait különböztetik meg. 1950-ben életbe lépett a büntetőtörvénykönyv általános része (Btá), mely csak börtönfokozatot ismert. Ezzel a Csemegi Kódex részleteiben kidolgozott, egyéniesítésre alkalmas végrehajtási szisztémáját leegyszerűsítve, a prevenciós elveket figyelmen kívül hagyva. A büntetés-végrehajtás szakmai elveit felváltották a politikai megfontolások. A népbírói büntetőjoggal (1945) új büntetési nem lépett életbe, a kényszermunka. A Csemegi Kódexnek csak a különös része maradt hatályban, az új Btk., vagyis az 1961. évi V. törvény hatályba lépéséig. Az 1961-ben született Btk. újraszabályozta a végrehajtási fokozatok rendszerét. 1961-től a szabadságvesztést börtönben vagy büntetés-végrehajtási munkahelyen kellett végrehajtani. A Btk. további módosításának köszönhetően 1966 és 1971 között a szabadságvesztés végrehajtásának négy fokozatát különböztette meg a jogszabály: a szigorított börtönt, a börtönt, a szigorított büntetés-végrehajtási munkahelyet és a büntetés-végrehajtási munkahelyet. 1971-ben a szabadságvesztés végrehajtási fokozatai tekintetében újabb jogszabályi változás történt, innentől kezdve fegyház, szigorított börtön, börtön és fogház fokozaton lehetett a szabadságvesztés-büntetést végrehajtani. Az egyes fokozatok létrehozásával és variálásával a megfelelő egyéniesítés lehetőségét igyekeztek megteremteni, kevés sikerrel, mert ebben a korban a szakmaiságot mindig megelőzték az irreális politikai elgondolások. A fokozatok rendszere többször is változott, volt, hogy érdemi, tartalmi változások nélkül.²⁴⁶ Ezen időszak tanulsága, hogy ha a politika átveszi a szakpolitika és a szakma szerepét, úgy bármilyen reform hatástalan marad és kontraproduktív lesz.

A szabadságvesztés-büntetés hatályos végrehajtási fokozatai és annak reformja

A három és fél évtizedig hatályban volt, így a büntetőjogi és részben a büntetés-végrehajtási gondolkozást a mai napig nagyban meghatározó, befolyásoló 1978. évi IV. törvény a szabadságvesztés-büntetés három végrehajtási fokozatát ismerte: a fegyház, a börtön és a fogház, ezt a trichotóm rendszer az új Btk. a 2012. évi C. törvény is fenntartotta. A korábbi jogszabály előírta, hogy a szabadságvesztés-büntetést – a kiszabott büntetés mértékétől, az elkövetett bűncselekmény jellegétől és a bűnelkövető jellemzőitől függően – melyik fokozaton kellett végrehajtani. A legsúlyosabb, a fegyházfokozaton kellett a törvény szerint végrehajtani az életfogytig tartó szabadságvesztést, a háromévi vagy ennél hosszabb tartamú szabadságvesztés-

²⁴⁶ Ez történt 1971-ben, amikor a korábbi fokozatokat csak átkeresztelték.

büntetést ha azt állam vagy emberiség elleni bűncselekmény, illetve más kiemelkedően súlyos bűncselekmények miatt szabták ki. Így e körben különösen a terrorcselekmény, az emberölés, az emberrablás súlyosabban minősülő eseteit említhetjük. Fegyházban kellett végrehajtani a kétévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztést is, feltéve, hogy az elítélt többszörös visszaeső volt, illetve bünszervezetben követte el a bűncselekményt. A korábbi Btk. szerint a középsúlyos végrehajtási fokozatnak tekintendő börtönben kellett végrehajtani a büntett miatt kiszabott szabadságvesztést, illetve a vétség miatt kiszabott szabadságvesztést, feltéve utóbbi esetben, hogy az elítélt visszaeső. Fogházban a vétség miatt kiszabott szabadságvesztést kellett végrehajtani, kivéve, ha az elítélt visszaeső.

A hatályos 2012. évi C. törvény e szabályokat nagyrészt átvette, így jelenleg is elsősorban az elkövetett bűncselekmény jellege (büntett vagy vétség), a bűncselekmény absztrakt társadalomra veszélyessége, és egyes esetekben a konkrét büntetés tartama, illetve az elkövető előélete (visszaesői minősége) alapján határozza meg a végrehajtási fokozatot.

A jelenleg hatályos Btk. is és az 1978. évi IV. törvény is – meglátásom szerint helyesen, az egyéniesítést szolgálva – lehetővé tette, hogy a cselekményt elbíráló bíróság a büntetés kiszabására irányadó körülményekre, így az elkövető személyiségére, és bűncselekmény indítékaira tekintettel az egyébként irányadó fokozatnál eggyel szigorúbb, vagy enyhébb végrehajtási fokozatot rendeljen el.

A végrehajtás alatt – az elítélt kifogástalan magatartására, illetve az elítéltnak a büntetés-végrehajtás rendjét ismételen és súlyosan sértő magatartására tekintettel – is helye van a végrehajtási fokozat enyhítésének, illetve szigorításának, amiről szóló határozat – az elítélt megváltozott magatartása miatt – hatályon kívül helyezhető. Az erről való döntés azonban már értelemszerűen nem bünteteskiszabási kérdés, ennél fogva nem a perbíróság, hanem a büntetés-végrehajtási bíró hatáskörébe tartozik. Az 1978. évi IV. törvény 2007-től nem adott lehetőséget arra, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt fegyház fokozatból enyhébb végrehajtási fokozatba kerülhessen, e rendelkezést 2012-től pedig az akkor hatályos Bv. tv.-be helyezték át, így az életfogytig tartó szabadságvesztést egész tartama alatt fegyház fokozaton kellett végrehajtani. 2015. január 1-jén hatályba lépett Bv. kódex ezen valamelyest enyhített, hiszen a fokozatváltást a törvény csak a TÉSZ elítéltek esetében zárja ki, egyéb életfogytig tartó szabadságvesztésnél nem.

Mind a fokozat meghatározása, mind a fokozat végrehajtás alatti megváltoztatása bírósági hatáskörbe tartozik. A bíróság az ítéletben rendelkezik a kiszabott szabadságvesztés-büntetés végrehajtási fokozatáról, a büntetés végrehajtása alatt pedig a büntetés-végrehajtási (továbbiakban bv.) bíró hatásköre azt megváltoztatni, ha annak feltételei fennállnak.

A rendszerváltás után megfigyelhető sajátos tendencia volt mind külföldön, mind hazánkban, hogy a bíróság által meghatározott büntetés-végrehajtási fokozatokon belül a büntetés-végrehajtási intézetek létrehozták az úgynevezett rezsimeket működtető rezsिमrendszer, mely a bíróság által meghatározott fokozaton belüli további differenciálásra, „finomhangolásra” adott lehetőséget. A

rezsimsrendszer kifejezetten alulról jövő kezdeményezésként, tulajdonképpen büntetés-végrehajtási módszertani kérdésként, szakmai gyakorlatként fejlődött ki, vált elterjedtté, és csak ezt követően, a jogalkotó által is elismerten jogintézménnyé.

Lényege, hogy a három végrehajtási fokozatba tartozó elítélteket tovább csoportosították, osztályozták. Országoként, illetve országokon belül az irányadó büntetés-végrehajtási jogszabályoktól és az intézeti házszabályoktól függően számtalan rezsime hoztak (hozhatnak) létre. Ugyanakkor leggyakrabban általában három rezsime működött a bv. intézetben: az általános rezsime, az együttműködő elítélteknek egy enyhébb rezsime, továbbá a végrehajtás rendjével szembe forduló, reitens fogvatartottak számára egy szigorúbb rezsime.²⁴⁷

Az egyes rezsimekben pedig a szakmai protokoll szerint a végrehajtás rendje jelentősen eltért. A rezsimsrendszer a gyakorlat eredetileg a már jogerős büntetést töltőkre alakította ki, hiszen az előzetesen letartóztatottak esetében a büntetőeljárás érdekei – így különösen a bűntársak elkülönítése és a kapcsolattartás esetleges korlátozása – volt elsődleges, és nem a szabadításra való felkészítés, figyelemmel a rendelkezési jogkör gyakorlójának fenntartott lehetőségekre is, mint pl.: a fokozott őrzés elrendelése.

Nyilvánvalóan nem volt mindegy az elítélt számára az, hogy őt a fegyintézetben melyik rezsimebe sorolták. Az osztályozás sémája viszonylag egyszerű volt, miszerint voltak jó irányba befolyásolható, nevelhető elítéltek, és voltak kezelhetetlen, veszélyes elítéltek. Értelemszerűen a kezelhető, együttműködő fogvatartottak kerültek a nyitott, a kevésbé együttműködő, a feltehetően később pozitív irányba fejleszthető, illetve a még nem megismert elítéltek a félnyitott rezsimebe, míg a reitens személyek a zárt rezsimebe. Minden elítéltet a korábban hatályban volt bv. tvr. alapján a befogadáskor I-IV-es biztonsági csoportba sorolták, függetlenül attól, hogy melyik végrehajtási fokozatba tartozott az illető. A biztonsági csoportba sorolás a bv. tvr. alapján jelentett egyfajta veszélyességi kategorizálást. Ezt tovább finomhangolta a rezsimesorolás bv. intézeti gyakorlata. A biztonsági csoportba sorolás szorosan összefüggött azzal a kérdéssel is, hogy az elítélt melyik rezsimebe került. Nyilvánvalóan nem soroltak egy IV. biztonsági csoportba tartozó veszélyes elítéltet a nyitott vagy félnyitott rezsimebe. A IV. biztonsági csoportba tartozó elítéltek jellemzően elkülönített helyre, a különleges biztonságú körletre/zárkába kerültek, ez azt is jelentette, hogy az érintett a fokozatán belül a legmagasabb biztonsági csoportba és a zárt rezsimebe tartozott. Vagyis, ha valaki különleges biztonságú zárkában vagy körleten töltötte a büntetését, akkor fogalmilag kizárt volt az, hogy nyitott–félnyitott rezsimebe tartozzon, mivel a rezsimsrendszer alapja a biztonsági tényezők értékelése, és ezzel szoros összefüggésben a fogvatartott együttműködésre való készsége volt. A rezsimebe soroláskor így elsődlegesen az elkövetett bűncselekmény, a kiszabott büntetés, az előélet dominált a kialakult gyakorlat szerint, hiszen a büntetés-végrehajtási (továbbiakban bv.) intézet számára az erre vonatkozó adatok álltak rendelkezésre a befogadáskor. Majd később a

²⁴⁷ Ilyen, az intézet által önkéntesen létrehozott rezsimsrendszer működött például a Bv. tv. hatályba lépését megelőzően már a Váci Fegyház és Börtönben.

biztonsági csoportba való sorolás – és ezzel egyidejűleg a rezsimbe sorolás – felülvizsgálatával már ezek mellett számított a magaviselet, a fogvatartott személyisége, stílusa, kiszámíthatósága, az egészségi állapota, együttműködése, vagy annak hiánya, a jutalmazások, fenytések száma, okai, a fogvatartotti informális hierarchiában betöltött szerepe, státusza stb.

A rezsimrendszer bevezetésének kezdeti lépéseire és módszertanára jó példát adott a Váci Fegyház és Börtön kezdeményezése. Az országos letöltőházként (fegyház és börtönfokozatot működtető) fegyintézetben német mintára hozták létre a progresszív rezsimrendszert. Ennek lényege az volt, hogy az elítélt a befogadásakor befogadó majd felkészítő részlegre (zárkába) került, ahol megismerkedtek az elítélttel, ez maximum kétszer hatvan napig tarthatott. Ezt követően a Fejlődést Értékelő Bizottság döntése alapján került a második fázisba, a tényleges végrehajtó részlegbe az elítélt. Fegyház és börtön fokozaton is három ilyen volt ismert: az együttműködő fogvatartottak, a még együtt nem működő, és a nem együttműködő elítéltek csoportja.²⁴⁸ Az egyes csoportokba sorolt elítélteket elkülönítették egymástól, külön körleteken és zárkákban helyezték el őket. A rendszer a jutalmazás, kedvezmények-fenyítés, kedvezménymegvonás dichotómiáján alapult, vagyis az intézeti szóhasználattal élve a „mézesmadzag-korbács” kettősén. Azoknál a fogvatartottaknál, akiknél a megjavulás, a társadalomba való beilleszkedés, a bűncselekménnyel való őszinte szembenézés és megbánás jelei mutatkoztak, és ezt verbálisan is kinyilvánították, továbbá teljes volt az összhang a hangoztatott pozitív elvek és a magatartásuk közt (vagyis jutalmazva voltak, de fegyelmi fenytésük nem volt, dolgoztak, vagy tanultak), kerülhettek az együttműködők csoportjába. Ők a jogszabályokban előírtaknál lényegesen jobb elhelyezési körülmények közé kerültek (járólapos padlózat, díszíthető zárka, földszinti ágyak, szőnyegek stb.). A fegyintézeti körülmények közt a maximális autonómiát élveztek, számos kedvezménnyel rendelkeztek (pl.: a jogszabályban előírtnál többször telefonálhattak, fürödhetek, kaphattak csomagot). A körlet nyitott volt, a szabad mozgás a körleten belül biztosított volt.

A még nem együttműködő elítéltek csoportjába kerültek azok, akiknél magatartásbeli ingadozások voltak megfigyelhetőek, így jutalmazásuk mellett adott esetben fenytésükre is sor került. Ők voltak azok, akik még nem döntötték el hová akarnak tartozni, nem volt a társadalomba való beilleszkedés szempontjából világos jövőképük. Esetükben a fő cél az együttműködés irányába elindító motiváció volt. Ők az együttműködőkhöz képest lényegesen szigorúbb, zártabb körleten, spártaibb körülmények között töltötték a büntetésüket (vaságyak, kevésbé igényes elhelyezés,

²⁴⁸ A fogvatartottak a prizonizációval való érintettség, illetve annak foka alapján többféle típusba sorolhatók: a *proszociális* rabok magatartásukban megfelelnek az intézeti hivatalos elvárásoknak, együttműködők. Az *antiszociális* rabok nyíltan szembefordulnak az intézeti renddel, és a fogvatartottak normáit követik. A *pszeudoszociális* rabok az intézeti rend hivatalos elvárásai és a fogvatartotti szubkultúra informális elvárásai között mozognak, attól függően, hogy éppen melyik normarendszernek való megfelelés hozza a több hasznot. Azaz a viselkedésük utilitarista és manipulatív. Az *aszociális* rabok mind a hivatalos rendet, mint a fogvatartotti szubkultúra elvárásait elutasítják. Más elnevezéssel: az „együttműködők, a szembenállók, a kétlakiak és a fékezhetetlenek.” Lásd részletesebben: Papp Gábor: A prizonizációs jelenség elméleti háttere – kritikai megközelítésben. Börtönügyi Szemle 2009. évi 2. szám 47-48. oldal.

korlátozott kedvezmények).

A harmadik csoportot a nem együttműködő elítéltek csoportja adta. Ők voltak azok, akik rendszeresen és visszatérően megszegték a fegyintézet rendjét, szabályait, veszélyeztették az intézetet, folyamatos biztonsági kockázatot jelentettek. Magatartásuk összeférhetetlen volt, aszociális hajlamaik voltak, jellemzően gátlástalan, uralkodó típusú elítéltek tartoztak ebbe a körbe. Ebben a csoportban volt a legszigorúbb, a legzártabb és a legspártaibb a végrehajtás módja. A csoport tagjai kizárólag azokat a juttatásokat élvezték, amiket a jogszabály számukra alanyi jogon biztosított, ennél több csak kivételesen, jutalmazás keretében, egyedi elbírálás alapján volt biztosítható. Vagyis pl. annyiszor fürödhettek, annyi csomagot kaphattak, annyit telefonálhattak, amennyit a jogszabály kötelezően előírt stb.

Ezzel összefüggésben felmerült, hogy vajon nem lenne-e kifizetődő és rendkívüli hatékonyságot biztosító eljárás a visszaesés megakadályozása és a társadalom védelme szempontjából, ha a bv. intézetekben – beleértve természetesen nem csak a letöltő, de az előzetesházakat is – teljesen elkülönítenék az első büntényes fogvatartottakat a börtönrutinnal rendelkezőktől, azaz azoktól, akik már többedik alkalommal tartózkodnak bv. intézetben. Ez akár oly módon is megvalósítható lenne, hogy az első büntényesekre önálló rezsimit hoznának létre. Ebben a rezsimbe egyetlen szempont érvényesítése alapján kerülne a fogvatartott: az érintett első ízben került bv. intézetbe. A felvetés elgondolkoztató, miután a bv. intézetekben többségben lévő börtönrutinnal rendelkező fogvatartottakhoz igazodik a börtönközösség, a börtöntársadalom informális szabályait és rendszerét a nagy börtöntapasztalattal rendelkező, domináns fogvatartottak alakítják ki, mely társadalmi szempontból kifejezetten kedvezőtlen körülmény. Így az elsőként bv. intézetbe kerülő fogvatartottak hamar igazodnak a régiek által kialakított normákhoz, és sok mindent átvesznek a börtönrutinnal rendelkező fogvatartottak praktikáiból, hamar elsajátítják társadalomellenes nézeteiket, átveszik deviáns mintáikat. Ezt a teljes elkülönítés nagy valószínűséggel megakadályozhatná. A jelenlegi létszámhelyzet és túlszűfolttság, és az egyébként is cizellált elkülönítési szabályok mellett ez a fajta elkülönítés nehezen, de kivitelezhető.²⁴⁹ Erre nemzetközi példa is van (így Svájcban). A tapasztalatok pedig igen kedvezőek.²⁵⁰

A fenti rezsimrendszer kiegészült más intézetekből már ismert intézményekkel: átmeneti csoporttal, a gyógyító-nevelő csoporttal, kábítószer prevenció csoporttal, illetve az ún. APAC részleggel, azaz a vallási körlettel.²⁵¹

Az egyes intézetekben kialakult rezsimek átjárhatóak voltak, a magatartás, a készség változása esetén kedvező és kedvezőtlen irányú mozgás is lehetséges volt. Az egyes intézetekbeli rezsimek részletszabályainak áttekintését követően azonban egyértelműen megállapítható volt, hogy sok esetben a fegyház fokozaton, de együttműködő körleten (rezsimben) elhelyezett elítélt kedvezőbb körülmények közt

²⁴⁹ lásd részletesebben: Pap Attila: Új rezsimszabály az első büntényesek elkülönítésére? Börtönügyi Szemle 2010/1. szám 78-82. oldal.

²⁵⁰ VÖ: Vókó György: A büntetés végrehajtás sajátosságai és tapasztalatai Európában. im. 245-260. oldal.

²⁵¹ lásd részletesebben: Módos Tamás-Gáspár János: Differenciált rezsim a Váci Fegyház és Börtönben Börtönügyi Szemle 2010/1. szám 45-66. oldal.

töltötte a büntetését, mint a börtön fokozaton, de a még nem együttműködő, vagy a nem együttműködő körleten (rezsimben) büntetést töltő fogvatartott (pl. többször fogadhat látogatót, többször kaphat csomagot, többször fürödhet stb.). Ennek azonban nem volt meg a jogszabályi alapja, és felvetette a fegyház-börtön fokozat különbségének elmosódását, melynek következménye a bíróság által meghatározott fokozat lényegének legalább részbeni elvesztése, kiüresedése volt. Ez a rezsimrendszer olyan hibája volt, mely egyébként jelenleg is fennáll, és korrekcióra szorul, ugyanis így a büntetés végrehajtása nem felel meg az alkotmányos büntetőjog és büntetés-végrehajtási jog tételének, továbbá annak az elvnek sem, miszerint a büntetést a bíróság ítéletében meghatározott tartamban, módon (fokozaton) kell végrehajtani, azt a bv. intézet a végrehajtás során nem módosíthatja, és nem üresítheti ki, még részben sem.

Így a gyakorlat által kimunkált rezsimrendszer kiváló lehetőséget adott az elítéltek további motiválására az intézeti rend, a szabályok betartatására, illetve a jogszabályok és a házirend megsértésétől való tartózkodás elősegítésére. A gyakorlati tapasztalatok alapján a rendszer kellően rugalmas volt, számos kedvező tapasztalat vált ismertté a rendszert alkalmazó bv. intézetekben. Az új gyakorlat lehetőséget biztosított arra, hogy az elítélt magaviseletében bekövetkezett pozitív, vagy negatív változásokat kellő időben figyelembe vegyék és arra adekvát választ adjanak. A rezsimbe sorolás és annak megváltoztatása a büntetés-végrehajtási szervezet feladata volt, az intézkedések alapja pedig a jogszabálynak nem minősülő intézeti házirend volt. Mivel nem külső szerv foglalkozott ezzel, ezért a gyakorlat gyors és rugalmasnak bizonyult, nem jelentkezett idővesztés, hiányzott az eljárást hátráltató, a rendszert megbénító formalizmus, a bürokratikus merevség. Nyilván viszont ezzel elveszett a külső szerv eljárásának egyik előnye, a pártatlanság, és sokszor a hatékony jogorvoslati lehetőség.

Aggályos volt azonban a rezsimrendszer intézetfüggősége, esetlegessége, a partikularitás, továbbá, hogy a szabályozás hiányolta a jogszabályi formát, annak nyilvánosságát és garanciáit. Miután alapvető jogot érintő kérdés csak törvényben szabályozható, így az ideális az lett volna, ha a végrehajtás módját, szabályait egy átfogó szaktörvény szabályozta volna és nem intézeti házirendek és parancsnoki utasítások. Az akkor hatályos jogszabályok alapján is ez felelt volna meg az alkotmányos büntetés-végrehajtás elvének, a jogbiztonságból származó kiszámíthatóság követelményének. Ez eredményezhette volna azt, hogy a végrehajtás mikéntje, módszerei, részletei, ellenőrzése nem partikuláris, nem egy-egy intézet szokásaitól és szigorától, gyakorlatától függ, hanem általános jelleggel, hozzáférhető, az egész országra kiterjedő területi hatályú törvényben szabályozva, országos, egységes gyakorlat keretében történik.

A rezsimrendszer tipikus példája annak, amikor a gyakorlat megelőzi a jogalkotást. A jogalkotó ugyanis a már évek óta a gyakorlatban működő rezsimrendszert ismerte el és tette hivatalossá azzal, hogy a bv. törvényben szabályozta azt, ezzel jogintézménnyé tette. Az intézmény ezzel valamelyest formalizálódott, bürokratizálódott, de alkalmazása szerencsére nem bénult meg, nem

vált formasággá, a kezdeti tapasztalatok kedvezőek, azzal, hogy az egyik legnagyobb hátránya – a hatékony jogorvoslat hiánya – már eltűnt, a rezsimbe sorolás ellen a fogvatartott bv. bírói felülvizsgálatot kérhet.

További előnye a jogintézménnyé válásnak, hogy a rezsimrendszernek a gyakorlat által alapvetően elítéltekre kialakított szabályai jelenleg már a jogszabály alapján nem csak az elítéltekre, hanem az előzetes letartóztatottakra is alkalmazhatók. Így a személyi kör kibővült.

A rezsimrendszer a bv. tv. általi szabályozottá válásával sem vált ugyanakkor teljesen problémamentessé. Előfordulhat, hogy büntetését börtönfokozaton töltő, de azon belül szigorúbb rezsimbe tartozó elítélt ténylegesen zártabb, rosszabb körülmények között tölti a büntetését, mint egy fegyházfokozatba tartozó, azonban azon belül – jó magaviseletére tekintettel – nyitott, vagy félnyitott rezsimbe tartozó elítélt.

A rezsimesorolás fő elveit, és a rezsimek lényegét jelenleg már egységes az egész országban hatályos jogszabály, továbbá OP parancsnoki szakutasítás és nem partikuláris intézeti házsabályok, vagy parancsnoki intézkedések szabályozzák, így a fő elvek és az irányadó rendelkezések azonosak. Az intézeti gyakorlatok, szokások azonban most is tovább élhetnek lerontva az egységes jogalkalmazást.

A jogvédő szervezetek a jogalap hiánya, a hatékony jogorvoslat mellőzése mellett főként az átfedések lehetősége miatt tartották aggályosnak a rezsimrendszer intézetek által kialakított gyakorlatát. A rezsimesorolás jogintézménnyé válása és a hatékony jogorvoslat megteremtése mellett viszont az átfedések lehetősége még jelenleg is fennáll, így a probléma csak részben oldódott meg.²⁵²

Belátható, hogy a szabadságvesztés-büntetés fokozatai és a rezsimbe sorolás kérdése egymással szorosan összefügg. Felmerül a kérdés, hogy a végrehajtás fokozata és a rezsim szempontjából mire számíthatnak azok az elítéltek, akik kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekményt (pl.: súlyosabban minősülő emberölést, terrorcselekményt, emberrablást stb.) követtek el, illetve kiemelkedő a társadalomra veszélyességük. A perbírói és a büntetés-végrehajtási szervezet gyakorlatára figyelemmel megalapozottan feltehető, hogy hosszú tartamú, fegyház fokozaton végrehajtandó szabadságvesztés-büntetést szab ki velük szemben a bíróság. Megalapozottan feltehető, hogy a szigorúbb (zárt) rezsimbe fognak kerülni a fegyintézetben (legalább a büntetésük első részében). Valószínűsíthető, hogy a biztonsági részlegen, zárkában, illetve HSR/BSR körleten töltik majd a büntetésüket. Különösen igaz ez azokra, akiket a bíróság életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt, főleg akkor, ha a bíróság az ítéletében a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárta. Kérdés, milyen kihatásai vannak ennek a szankciónak a büntetés-végrehajtásra, mennyiben tér el a végrehajtása más szabadságvesztés-büntetések végrehajtásától, és indokolt szólni arról is, hogy vajon nem szükséges-e az ilyen kiemelkedően súlyos esetekre egy külön végrehajtási fokozatot létrehozni.

²⁵² Lásd például a Helsinkai Bizottság véleményét a Bv. Kódex tervezetéhez.

A végrehajtási fokozat és Rezsimrendszer összefüggései

Hazánkban a halálbüntetés megszüntetésével, illetve a rendszerváltás után a bűnözés átalakulásával kiemelkedően veszélyes, és nehezen kezelhető réteg jelent meg a fogvatartotti populációban.²⁵³ Nyilvánvalóvá vált az is, hogy a börtönnépesség közel sem homogén közösség, sokféle szubkultúrába tartozó, különböző kriminalitású és veszélyességi fokozatú fogvatartott alkotja. Ennek megfelelően az egyes csoportok eltérő minőségű ellenőrzést, felügyeletet és őrzést igényelnek. Így evidencia, hogy két fegyházfokozatú elítélt is lehet teljesen eltérő személyiség, eltérő kezelést igényelhet. A fegyház-börtön-fogház hármas rendszert alapvetően büntető anyagi jogi megközelítésből az elkövetett bűncselekmények generális súlya, jellege, másodlagosan az elkövetők generális veszélyessége alapján alakították ki. Eszerint a bíróság figyelembe véve az elkövető konkrét cselekményét, és személyiségét, rendelkezik a végrehajtás szigoráról akkor, amikor a szabadságvesztés fokozatát meghatározza, és az elkövetőt a fenti hármas végrehajtási fokozatok valamelyikébe sorolja. Ez tehát büntetés-kiszabási kérdés, azzal a megjegyzéssel, hogy a bíróságnak e körben korlátozott a mérlegelési lehetősége.

A végrehajtás során azonban igény mutatkozik arra, hogy a különösen veszélyes fogvatartottat elkülönítsék a többiektől, továbbá arra, hogy az együttműködő fogvatartott ne legyen összezárva a renitenssel, az első büntényes a jelentős börtönrutinnal rendelkezővel, illetve a visszaesőkkel, az erőszakos bűnöző a gazdasági bűncselekmény miatt elítélttel, a beteg az egészségessel, a mentálisan sérült a kiegyensúlyozott, stabil személyiségű fogvatartottal, a szenvedélybeteg másokkal, a hosszú időre ítélt a rövid, vagy átlag ítéleti időt töltővel, előzetes letartóztatott a jogerősen elítélttel, az átlagfogvatartott a veszélyeztetett, ezért védelmet igénylő fogvatartottal. Elkülönítésük és csoportjuknak megfelelő kezelésük indokolt a büntetés hatékonysága, a prevenciós célok elérése érdekében. Ez viszont már nem büntető anyagi jogi, nem büntetés-kiszabási, hanem büntetés-végrehajtási kérdés. Ezért hozta létre a büntetés-végrehajtás a bv. intézetek olyan rendszerét, ahol különbséget tesznek ún. előzetesházak és letöltőházak között, továbbá ezeken belül is tovább differenciálnak. A differenciálást jelenleg a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága végzi el a végrehajtó intézet kijelölésekor, figyelembe véve különösen a fenti szempontokat.

Így vannak elsődlegesen nagy ítéleti időt töltők büntetésének végrehajtására szakosodott intézmények, és van, ahol elsősorban a beteg, fogyatékkal élő, időskorú, illetve az egészségügyi-mentális állapota alapján különleges kezelést igénylő fogvatartottakat őrzik. Az intézeten belül is alapvetően a fenti szempontok szerint igyekeznek a fogvatartottakat elkülöníteni, így a nyitott, félig nyitott és zárt intézetek hálózata jött létre. Minderre figyelemmel, és számos szempont alapján alakították ki a rezsimrendszert, ahol a fogvatartott elhelyezésénél, besorolásánál a fogvatartott

²⁵³ Méghozzá hosszú időre, miután a rendszerváltást megelőzően a legveszélyesebb elítélteket kivégezték. Jelenleg az e körbe tartozó elítéltek viszont hosszú tartamú, adott esetben határozatlan ideig tartó szabadságvesztést töltenek.

igényein túl figyelemmel vannak az együttműködési készségére, a veszélyességére is.

A rezsimrendszer előnye lehet a problémás és veszélyes fogvatartottak elkülönítése az együttműködő és a társadalomba való visszailleszkedésre (beilleszkedésre) alkalmas fogvatartottaktól. Következésképpen a hatékony reszocializáció, a társadalom magasabb szintű védelme. Másodlagosan költségcsökkentő hatása is lehet, mert a rendszernek a körülményes, sok odafigyelést és tanulást igénylő bevezetése után a bv. intézet megspórolhatja a szigorúbb kontroll költségeit az együttműködő fogvatartottak tekintetében. Hiszen rezsimrendszer nélkül a legnagyobb biztonsági kockázatú elítéltekhez kellene, hogy igazítsa az egész börtön működését, így több felügyelőre, biztonsági-technikai eszközre, gyakoribb és szigorúbb biztonsági ellenőrzésre és szemlére kellene sort keríteni az egész intézet területén. A rezsimrendszernek köszönhetően azonban az együttműködő részlegben elegendő a jogszabály által előírt biztonsági minimumkövetelményeket teljesíteni, és érvényesíteni a minimális őrzés elvét, ami nyilvánvalóan költséghatékony büntetés-végrehajtást eredményez.²⁵⁴

A rezsimrendszer elsődleges célja a biztonságos végrehajtás és a fogvatartott egyéniesített kezelése, hogy a lehető leghatékonyabb legyen a büntetés végrehajtása, a prevenciós célok teljesüljenek. A rezsimrendszer azonban kihat a fogvatartott helyzetére oly módon is, hogy az egyes rezsimok eltérőek az őrzés, felügyelet, ellenőrzés szigorában, az intézeten, körleten belüli mozgás szabályozásában, a közösségi rendezvényeken, eseményeken való részvétel, a fogvatartotti öntevékeny csoportok működésébe való bekapcsolódás engedélyezésében, vagy éppen tiltásában. Így attól függően, hogy a fogvatartottat melyik rezsimbe sorolják be, válhat a fogvatartott élete kényelmesebbé, szabadabbá, vagy éppen sokkal zártabbá, ellenőrzöttebbé. Így ez nem a büntetés kiszabás kérdése, hiszen a rezsimbe sorolásról nem a bíróság, hanem a bv. szerv dönt, a bv. bíró csak felülvizsgálati kérelem alapján bírálhatja felül a bv. szerv ilyen irányú döntését, ez azonban jogorvoslati eljárás, ennél fogva kivételes eljárási forma. Vagyis büntetés-végrehajtási kérdés, ugyanakkor a rezsimbe sorolással jutalmazni, vagy éppen büntetni is lehet a fogvatartottat. A rezsimrendszer kialakítása eredetileg a fent leírtak szerint egy büntetés-végrehajtási módszertani kísérlet volt.

A rendszer részét képezi a fogvatartott egyéni terápiájának és a büntetés-végrehajtás előnyök-hátrányok kettőst kínáló rendszerének, ahol a fogvatartottnak felkínálják az együttműködés lehetőségét, de az ellenszegülés esetén a büntetés, kedvezménymegvonás lehetőségét is felvetik. Ennek megfelelően konkrét gyakorlati példával megvilágítva: több ember sérelmére elkövetett emberölés büntette miatt tényleges életfogytiglanra ítélt elítélt, magas biztonsági kockázatú besorolású, ennél fogva a szigorú rezsimbe sorolt elítéltként, fegyház fokozaton, a legzártabb intézetek (Budapesti, Sátoraljaújhelyi vagy a Szegedi Fegyház és Börtön, nők esetében a Kalocsai Fegyház és Börtön) valamelyikében a HSR illetve a biztonsági körleten kezdi meg a büntetése letöltését. A HSR körlet ugyanis a gyakorlati tapasztalatok szerint jelenleg a tényleges életfogytiglanra ítélt büntetésének egyik

²⁵⁴ VÖ: Draxler Ferenc: APAC körlet a Váci Fegyház és Börtönben. Börtönügyi Szemle 2013/4. szám 55-71. oldal.

legfontosabb végrehajtási helye. Ebből következően az elítélt főszabály szerint egy vagy kétszemélyes, különleges biztonságú bekamerázott zárkában tölti a büntetését, ha tudnak neki munkát felkínálni, úgy azt is a zárkájában végzi, kulturális, szórakozási, kikapcsolódási tevékenységeit is elsősorban itt végzi, egyéni lelki gondozásban is e helyiségben részesülhet, hetente átlagban egyszer tartózkodhat a körlet foglalkoztató helyiségében legfeljebb még egy elítélttel, illetve naponta egy órát levegőzhet egy különlegesen kialakított sétaudvaron. Így nyilvánvalóan jóval zártabb, szigorúbb, és sokkal kontrolláltabb körülmények között tölti a büntetését, mint egy átlagfegyházas elítélt. Pedig a bíróság őt is ugyanúgy fegyházra ítélte, mint azt, aki például fegyveres rablás büntette miatt tölti fegyház fokozaton végrehajtandó szabadságvesztését. Mégis a végrehajtás helye, módja tekintetében óriási különbség adódik, tegyük hozzá: indokoltan, elsősorban a végrehajtás biztonsága érdekében.

Felmerül a kérdés, hogy büntető anyagi jogi, különösen büntetéskiszabási szempontból kell-e ezzel foglalkozni, van-e ennek büntetőjogi relevanciája, vagy a kérdést büntetés-végrehajtási módszertani, illetve büntetés-végrehajtási jogi kérdésként kell kezelni a továbbiakban is. Ez a fajta elsősorban biztonsági szempontokat érvényesítő végrehajtás bele illeszkedik-e még a biztonsági kockázatba sorolás és a rezsimszisztem kereteibe, vagy azt már szétfeszíti, meghaladja azt. A kérdés nem elméleti jellegű, és nem csak tisztán jogi és büntetés-végrehajtás szakmai kérdés, de egyben a jogalkotó értékválasztásának kérdése is, ezért egyértelmű és objektív válasz nem adható. Ugyanakkor az tényként rögzíthető, hogy az ilyen magas fokban zárt végrehajtás („börtön a börtönben”) elviselése sokkal megterhelőbb, így két azonos, fegyház végrehajtási fokozaton lévő elítélt helyzete között lényegi eltérés mutatkozik. Ez felveti azt a további kérdést, hogy a legsúlyosabb bűncselekmények esetében, illetve halmozottan veszélyes és egyszerre hátrányos helyzetű elkövetők számára nem lenne-e indokolt egy új szabadságvesztés-büntetés végrehajtási fokozat létrehozása. Indokolt lehet-e a jelenlegi fegyház fokozatnál zártabb és ennél fogva szigorúbb végrehajtási fokozat létrehozása e körben is jogalkotással követve a már létező gyakorlatot. Meglátásom szerint bár a jelenlegi állapot alkotmányossági és alapvető emberi jogi kérdéseket nem vet fel, így jogalkotási szükséghelyzet nem állapítható meg, ettől függetlenül a differenciáltabb végrehajtás, és ennek pozitív hozadékai miatt indokolt lehet ennek a vizsgálata. Emberi jogi szempontból pedig megnyugtatóbb lenne, ha a független bíróság, tisztességes és pártatlan eljárásban hozott döntése alapján kerülne az elítélt a legszigorúbb végrehajtási körülmények közé.

Olyan végrehajtási fokozat létrehozását kell megfontolni mely a fenti szempontokat kellően figyelembe venné. Egyszerre lenne szigorúbb, zártabb, mint a jelenlegi fegyház fokozat, ugyanakkor a végrehajtás nem merülhetne ki az elítélt izolálásában, más fokozatú elítéltektől való elkülönítésben. Az ugyanis nyilvánvalóan nem lenne elfogadható, hogy a magas biztonsági kockázatú, nagyon veszélyes elítéltekkel csak biztonsági szempontból foglalkoznak. Ez nem felelne meg az alkotmányos büntetés-végrehajtás követelményének, a rehabilitáció elvének, és ebben a helyzetben ismét aktuálissá válnának Dosztojevskij szavai, aki börtönt „*a holtak*

házának” nevezte, „*ahol élő halottak tengetik sanyarú létüket, megfosztva emberi jegyeiktől, egyéniségüktől.*” Ez pedig egyetlen büntetés-végrehajtásnak sem lehet célja, az ilyen típusú végrehajtás a társadalom érdekeivel is ellentétes lenne, hiszen a társadalmat pusztán az elítélt izolációjával védené, vagyis az elítélt fizikai elkülönítésével. Ez pedig nem lenne elégséges, és nem is felelne meg a jogállamiságból fakadó végrehajtási követelményeknek. Nyilvánvalóan alapvető cél a biztonságos végrehajtás, és ezen keresztül a társadalom védelme. De jogállamban nem merülhet ki ennyivel a büntetés-végrehajtás, ezen túlmenően a fogvatartottak emberi mivoltának a megőrzése, személyiségük szétesésének, esetleges mentális zavarok kialakulásának, elsivárosodásuknak a megelőzése, kezelése is szempont. Sőt amennyire ez a körülmények alapján lehetséges, a mentális képességek javítására, a személyiségük fejlesztésére, pozitív irányú változások ösztönzésére kell törekedni, már csak amiatt is, mert az EJEB e körben egységes gyakorlata alapján a büntetés kiemelt célja kell, hogy legyen a speciális prevenció, az elítélt rehabilitációja, és felkészítése a társadalomba való esetleges visszatérésre. Csak így lehet ugyanis biztosítani, hogy a büntetés szigorú, tetterányos és egyben alkotmányos joghátrány legyen, mely nélkülözi a megalázó, embertelen büntetés jegyeit, és alkalmas a prevenciók célok elérésére nem pusztán az izoláció, hanem a nevelés eszközeinek az alkalmazásával. A végrehajtási kegyelem intézményét figyelembe véve, és különösen a kötelező kegyelmi eljárás bevezetése óta a TЭСZ-re ítélték esetében is megalapozottan kell számítani arra, hogy idővel visszatérnek a társadalomba, ezért a rehabilitációjuk kiemelt célja kell, hogy legyen a végrehajtásnak.

A rehabilitációs elvnek és az emberséges végrehajtás elvének következetes érvényesítésével megelőzhetőek az olyan nem kívánatos eljárások, perek melyekre több példa is ismert. Ilyen volt a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön különleges biztonságú körletén szabadságvesztés-büntetést töltő elítélt pere a Magyar Állam ellen az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt. A fogvatartott kifogásolta, hogy a különleges biztonságú körleten embertelen, megalázó, kínzásnak minősülő körülmények közt helyezték el és bántak vele, ami sérti a Római Egyezményt.²⁵⁵ Előadta, hogy kizárólag a személyzettel találkozott, teljesen izolálták, mind a külvilágtól, mind a fogvatartott társaitól elkülönítették. Ingerszegény és félhomályos zárkáját csak jelentős mozgáskorlátozó eszközökkel (kéz-lábbilincsben, vezető szíjon) napi egy órás séta idejére hagyhatta el. Alig tarthatott magánál személyes használati tárgyakat, egyes tárgyak tartását (pl. toll, karóra, fésű stb.) teljesen megtiltották számára, míg más tárgyakat csak korlátozott számban tarthatott (pl. könyvek, újságok stb.). Rendszeresen megmotozták, melynek során napi szinten a testüregét is vizsgálták. Kapcsolattartását oly módon korlátozták, hogy nem engedélyezték számára a testi kontaktust (így a látogatóval nem foghatott kezet, nem érinthette meg). Kifogásolta azt is, hogy a különleges biztonságú körleten való elhelyezése okát vele nem közölték. Hiába élt többször panasszal, a bv. intézet

²⁵⁵ Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Rómában 1950. november 4-én kelt egyezmény (Az Emberi Jogok Európai Egyezménye), melyet Magyarország az 1993. évi XXXI. törvénnyel hirdetett ki és tett a belső jog részévé.

vezetése, illetve a büntetés-végrehajtás törvényességét felügyelő ügyészség a panaszát elutasította. Az intézkedés okát vele továbbra sem közölték, szigorúbb rezsimben való elhelyezését nem szüntették meg, hatékony jogorvoslatot számára nem biztosítottak.²⁵⁶ Az Emberi Jogok Európai Bírósága mind az egyezmény 3., mind a 13. cikkének megsértését megállapította, vagyis arra az álláspontra jutott, hogy Magyarország a fegyház fokozatú elítélt szabadságvesztésének különleges biztonságu körleten való végrehajtása módjával megsértette a kínzás, embertelen, megalázó bánásmód tilalmát, és ez ellen nem biztosított a fogvatartott számára hatékony jogorvoslatot sem, ezért 6000 Euró nem vagyoni kártérítést ítélt meg az elítéltnak.²⁵⁷ Éppen ezért fontos, hogy a végrehajtás emberségességét biztosító elemek fokozásával, ugyanakkor a biztonsági követelmények feladása nélkül kell további törekvéseket tenni a hasonló marasztaló bírósági döntések elkerülése végett. Megítélésem szerint erre jó példával szolgál a Szegedi Fegyház és Börtönben működő HSR körlet végrehajtási rendje, mely bizonyítja, hogy a fokozattan veszélyes fogvatartottak súlyos büntetésének végrehajtását is lehet biztonságosan és emberségesen végrehajtani.

Az újabb típusú, a gyakorlat által kialakított szigorúbb sui generis végrehajtási módot önálló és a Btk.-ban továbbá a büntetés-végrehajtási jogszabályokban megjelenő szabadságvesztés végrehajtási fokozattá lehetne tenni.

Hosszú évekig kormányzati ciklusokat átívelően folyamatban volt az új Büntetés-végrehajtási (BV) Kódex tervezetének előkészítése, mely többször el is akadt, melynek következtében régi, elavult rendeletek, és jogszabálynak nem minősülő bv. intézeti házirendek, illetve parancsnoki utasítások szabályozták a büntetés végrehajtását. Annak ellenére, hogy több tervezet is készült, a Minisztérium a tervezeteket szakmai vitára bocsátotta, szakértő szervezeteket kért fel a tervezetek véleményezésére. A korábbi Bv. Kódex törvénytervezet sem változtatott volna a fegyház–börtön–fogház végrehajtási fokozatok hármásán, de a tervezet fő vonalakban szabályozta a rezsimrendszert. A Bv. Kódex tervezet indoklása megjegyezte, hogy „*a szabadságvesztés végrehajtásának rendjét továbbra is a Btk.-ban meghatározott végrehajtási fokozatokhoz igazodóan kell szabályozni.*” Általános volt vélemény, hogy elég három végrehajtási fokozat, ezeken belül a rezsimrendszer differenciálásra, az egyéni szempontok figyelembe vételére lehetőséget ad, így a szakmai közvélemény és a jogalkotó is alapvetően arra az álláspontra helyezkedett, hogy a trichotóm rendszerű végrehajtás a kor követelményeinek továbbra is megfelel, esetleges alkotmányossági aggályok ettől való eltérést nem indokolnak.

A Bv. Kódex megalkotását a kezdetektől fogva számos vita övezte. A jelenleg hatályos törvény elfogadását több, mint tíz éves társadalmi vita előzte meg. A jogvédő szervezetek is egyetértettek az új Bv. Kódex megalkotásának gondolatával. Álláspontjuk az volt, hogy a korábbi jogszabály már nem volt kielégítő, ezért egyre több kérdést kellett miniszteri rendeletben szabályozni, olyan kérdéseket is, melyek

²⁵⁶ A jogeset értelemszerűen a Bv. tv. hatályba lépését megelőzően történt.

²⁵⁷ Lásd részletesebben: Pacsek József: Zsúfoltság és magány – a fogvatartottak elhelyezésének időszerű kérdései – Börtönügyi Szemle 2011/4. szám 1-11. oldal.

alapvető emberi jogot érintőek, ezeknek a szabályozása pedig törvényhozási útra tartozott. A rezsimszisztémát azonban szigorú kritikával illették: „*Egyes szakértők úgy vélik, (...) hogy az elítélt nevelését jobban szolgálja, ha életmódját, szabadságfokát a bv. intézetben belül az elítélt személyisége, magatartása és a vele kapcsolatos biztonsági kockázat alapján az intézet határozza meg, nem pedig a bíróság, amely ítéletében (...) meghatározza, hogy a szabadságvesztés végrehajtására különösen szigorú, szigorú, vagy enyhébb körülmények között kerüljön sor. (...) Elfogadhatatlan, hogy egy rendvédelmi szerv vezetője döntésével, amely ellen nincs hatékony jogorvoslat, felülírja a bíróság ítéletét. A besorolás lehet önkényes, motiválhatja egy nevelő vagy felügyelő ellenszenvet az elítélt iránt, de motiválhatja a szervezet gyakorlati érdeke is. A zsúfoltsággal és létszámszűkkel küzdő szervezetnek nyilvánvalóan az az érdeke, hogy az elítéltek mozgásszabadságát minél inkább korlátozzák. Ha az ajtók zárva vannak, a körlet felügyelete sokkal egyszerűbb, mintha nyitva vannak.*”²⁵⁸ A kritika álláspontom szerint nem teljesen megalapozott. Egy-egy körletfelügyelő, vagy reintegrációs tiszt esetleges ellenszenvet eleve előre nem feltételezhető, nem vélelmezhető. Abból kell kiindulni, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek irányítását egy hierarchizált fegyveres rendvédelmi szerv, a büntetés-végrehajtási szervezet végzi, mely egyébként az ügyészség törvényességi felügyelete alatt áll, nem beszélve a jogvédő szervezetek, illetve a nemzetközi intézmények pl.: CPT kontrolljáról, illetve a bírósági jogorvoslat lehetőségéről. Ilyen hierarchizált és kontrollált szervezetben mint a büntetés-végrehajtás egyszerűen nem mérvadó egy-egy esetleg elfogult bv. alkalmazott egyéni véleménye. Ilyen szervezetben a döntések ugyanis több szint előzetes vizsgálata, eljárása alapján születnek meg, így a döntéshozatali folyamat többfordulós, többtényezős: legalább véleményt formál (vagy dönt) a reintegrációs tiszt, a nyilvántartási osztály, a bv. osztályvezető, a befogadási és foglalkoztatási/fogvatartási bizottság (BFB), az intézetparancsnok. Ilyen körülmények között az esetleg fennálló elfogultság, egyéni motiváció elsikkad a döntéshozatali folyamatban. A döntéshozatalban pedig olyan szereplők is részt vesznek, mindenekelőtt az osztályvezető és az intézetparancsnok, illetve a BFB, akik nincsenek napi kapcsolatban a fogvatartottal, ennél fogva ilyen egyéni szempontjaik nem lehetnek, vagy csökkentek. A döntés ellen pedig a hatályos bv. kódex biztosítja a bv. bírói felülvizsgálat lehetőségét.

A parancsnok vagy a befogadási és foglalkoztatási (jelenleg már fogvatartási) bizottság azonban inkább dönt a fogvatartott kellően megismert intézeti magatartása alapján, mint a bíróság, mivel az intézetparancsnok, illetve a bizottság rendszeresen tájékozódik az érintett magatartása felől, míg a bíró csak esetleg, egy-egy rövid tartamú meghallgatás, sok esetben pedig csak az iratok alapján. A bírói út sem zárhatja ki egyébként teljes mértékben a visszaélés lehetőségét, hiszen a bíró elsődlegesen a számára szolgáltatott, az intézet által előkészített anyagból, vagyis a bv. intézet által rendelkezésre bocsátott személyi anyagból hozza meg a döntését, a

²⁵⁸ A Magyar Helsinki Bizottság véleménye a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló törvényjavaslatról. 4. oldal. Forrás www.helsinki.hu 2005. 10. 05.

fogvatartott meghallgatása kevés és csak részbeni korrekcióra ad csak lehetőséget. Így nagyobb a valószínűsége annak, hogy nem az intézet vezetése, hanem éppen a bíróság hozhatna megalapozatlan döntést, jóval kevesebb, szinte csak a bv. szervezettől származó, közvetett információ alapján, az eljárás időbeli késedelméről nem is beszélve.

A jogvédők szerint a bv. intézet parancsnokának a rezsimbe sorolásra vonatkozó jogköre a bíróság hatáskörének elvonását jelentené, amit a 2005-ös Bv. Kódex-tervezet 82. § (3) bekezdése vezetett volna be. Szerintük ez alkotmányos aggályokat vetett fel. Álláspontjuk véleményem szerint azonban nem volt tartható. A jogalkotó feladata meghatározni, hogy mely kérdésekben való döntést kinek a hatáskörébe utalja. Az akkori tervezet szerint, míg a fokozatba sorolásra a bíróság kapott volna hatáskört, addig a rezsimbe sorolásra a bv. intézet parancsnoka. Ez nem hatáskörelvonás. Jogszabállyal ugyanis nem lehet hatáskört elvonni, csak egyedi bírósági, vagy hatósági döntéssel. Az nem tartozik e körbe, hogy a jogszabály megosztja a feladatokat az egyes állami szervek között.

A társadalmi vita során nehezményezték a jogvédők, hogy a tervezet nem szüntette meg a fokozatok közötti átfedéseket, melyek különösen az akkor már tervezett rezsimrendszerből adódtak. Az átfedések sérthetik az alkotmányos büntetőjog és büntetés-végrehajtási jog elvét, kiüresíthetik a bíróság döntését a végrehajtási fokozat tekintetében. Ugyanakkor ellenérvként felmerült, hogy az átfedések szükségszerűen adódnak a rezsimrendszer jellegéből. Ha nem lennének, vagy lehetnének átfedések, akkor adott esetben a rezsimrendszernek sem lenne értelme, hiszen nem lehetne kellő súlyú kedvezményeket adni, illetve kellően súlyos, hátrányos helyzetbe hozni az érintetteket, mivel ennek lehetőségét a fokozatok – áttörhetetlen – határai kizárnák. Ez véleményem szerint nem igaz, a fogvatartott a fokozatok közti átfedések nélkül is kellően motiválható lenne, ugyanakkor a kérdést a rezsimrendszerek gyakorlatának több éves tapasztalatai alapján lehet majd egyértelműen megválaszolni. Jelenleg azonban az egyes fokozatokon belüli rezsimek között lényeges eltérések vannak a szigor és a kedvezmények között, melyeket a fogvatartottak napi szinten megéreznek, életminőségükre a rezsimek jelentősen kihatnak. Ezért a kezdeti és kedvező gyakorlati tapasztalatok nem igazolják vissza azt az álláspontot, hogy a rezsimeknek csak akkor lenne értelme ha átfedések is lehetségesek.²⁵⁹ Sőt a rendszertisztaság és a fokozatok elmosódásának megelőzése végett ezt feltétlenül el kell kerülni, a rezsimrendszer a fokozatokon belüli finomhangolásra és a fogvatartott együttműködésének az ösztönzésére szolgál. Ezt a célt pedig oly módon érheti el, ha átfedések nem lehetségesek. Így egy alacsony biztonsági kockázatú és enyhébb rezsimbe sorolt fegyházas nem kerülhetne kedvezőbb körülmények közé, mint egy magas biztonsági kockázatú, szigorúbb rezsimbe sorolt azonban börtön fokozatos elítélt. A 16/2014 (XII. 19.) IM rendelet 39-41. §-ai e körben azonban átfedéseket tartalmaznak. Meglátásom szerint az átfedések lehetőségének biztosítása helyett indokolt esetben a fokozatváltás intézményével lehetne az elítéltet még inkább motiválni. Éppen ezért az ilyen

²⁵⁹ Ezt a saját büntetés-végrehajtási bírói és a Veszprém Megyei Bv. Intézet gyakorlata egyértelműen megerősíti.

rendszerbiztonságot sértő, és diszfunkcionális működést eredményező átfedésekre semmi szükség nincsen.

Az első Kódex tervezet úgy rendelkezett, hogy a – biztonsági csoportba való – besorolásról határozatot kell hozni, amelyről az elítéltet tájékoztatni kell. A jogvédők egyet nem értésüket fejezték ki amiatt, hogy az akkori tervezet a határozat ellen jogorvoslati jogot nem, csak tájékoztatáshoz fűződő jogot biztosított volna az elítéltnak. Az akkori Kódextervezet e körben valóban hiányos volt, miután a döntés alapvető jogot, illetve az elítélt státuszát érinti, így e körben az aggályok nem voltak alaptalanok. Ezt az álláspontot a jogalkotó is akceptálta, ennek megfelelően a 2015. január 1-től hatályos Bv. törvény biztosítja az elítéltnak a rezsimbe sorolás ellen valamennyi fogvatartottnak a jogorvoslati jogot, bírósági felülvizsgálat formájában. A 2014. december 31-ig hatályban volt Bv. tvr. ezt a jogorvoslati jogot csak részben tette lehetővé: a különleges biztonságú zárkába (körletre) helyezés ellen biztosította a bírói jogorvoslatot a Bv. tvr. 7/C. § szabályai szerint.

A kódex előkészítése során a Helsinki Bizottság különböző javaslatokat fogalmazott meg annak érdekében, hogy a rezsimrendszer ne legyen aggályos, melyekkel egyetérthetünk:

„1. A rezsimeknek egységet kell alkotniuk, a fogvatartottnak a fokozata és a rezsimbesorolása ismeretében pontosan tudnia kell, mire van joga, és mire nincs. 2. A rezsimek nem fedhetik át egymást, a legsúlyosabb börtönrezsimek sem lehet olyan szigorú, mint a legenyhébb fegyházrezsimek. 3. A besorolást indokolt határozatban kell közölni a fogvatartottal. 4. A fogvatartott évente legalább egyszer besorolása felülvizsgálatát kérheti a bv. bírótól.”²⁶⁰

Ennek megfelelően mind a rezsimbe soroláskor, továbbá a különleges biztonságú zárkába (körletre) helyezés esetén a fogvatartott a bírói úttól nincs elzárva, biztosított számára a független külső szerv pártatlan felülbírálata, de az alapeljárást a fogvatartottal folyamatosan foglalkozó, naprakészen információval rendelkező, rugalmasan, gyorsan eljárni képes végrehajtó intézet folytatja le. Ennek megfelelően a rezsimbe sorolás szabályai jogállami színvonalúak, a gyakorlati tapasztalatok alapján a későbbiek során legfeljebb a szabályok finomhangolása várható. A Helsinki Bizottság fenti és alapvetően elfogadható javaslatai a Bv. törvénybe bekerültek, sőt a jogalkotó a rezsimbesorolást a Bizottság javaslatától eltérően lényegesen gyakrabban rendeli újra elvégezni, azzal, hogy a döntés ellen biztosítja a bv. bírói felülvizsgálat lehetőségét. Az átfedések lehetőségének megszüntetése azonban még várat magára.

Komoly előrelépés volt a rezsimrendszer szempontjából már az első Kódex-tervezetben, hogy a tervezet felvetette a felkészítő részleg létrehozásának gondolatát, melyet végül a Bv. törvény Kockázatelemzési és Kezelési Rendszer nevű jogintézmény keretében egy külön büntetés-végrehajtási intézmény felállítása útján léptet életbe. A 2000-es évek második felében már felmerült felkészítő részlegre vonatkozó elgondolások alapján a büntetés első hónapjában az elítélt a megismerése céljából a bv. intézet felkészítő részlegében kerül elhelyezésre, majd ezt követően kerül sor a rezsimbesorolásra. Ennek megfelelően szakmailag megalapozottabb,

²⁶⁰ A Helsinki Bizottság véleménye a Bv. Kódex tervezethez. Elérhető a www.helsinki.hu oldalon.

jobban előkészített anyag alapján kerül sor a besorolásra, hiszen nem csak az elkövetett bűncselekmény, a büntetés, és az előélet adatai állnak rendelkezésre, hanem annál lényegesen több információ. A Bv. törvény valamennyi bv. intézetben felállítandó felkészítő részleg helyett egy központi intézet létrehozása útján oldja meg ezt a feladatot, ezzel a szakintézettel jobban biztosítva a kellő humánerőforrást, és a megismeréshez szükséges infrastrukturális feltételeket.

A hatályos Bv. törvény a korábbi biztonsági csoportba sorolást megszüntette, és helyébe a kockázati elemzésen alapuló rezsimbe sorolást léptette. Ezzel a jogalkotó figyelembe vette a korábbi Kódextervezet kapcsán a Helsinki Bizottság aggályait, illetve javaslatait. Ugyanis a tervezetben a biztonsági csoportba sorolás és a rezsimbe sorolás egymáshoz való viszonya nem volt egyértelmű. Ellentmondásos volt a szabályozás, a körben, hogy a tervezet szerint a rezsimbe sorolás azonos volt a biztonsági csoportba sorolással, vagy része volt annak, vagy csak összefüggött a kettő egymással, de egyébként két különböző eljárás lett volna. A jogalkotó e körben elfogadta azokat a szakmai érveket, miszerint a rezsimbe sorolásnak és a biztonsági csoportba sorolásnak egy eljárásnak kell lennie, miután a rezsimbe sorolás elsődleges szempontja a biztonság, így csak egy együttműködő fogvatartott elhelyezésére kerülhet sor nyitott, vagy félig nyitott körleten. Határozott álláspontom az volt, illetve jelenleg is az, hogy olyan szorosan összefügg a fogvatartott biztonsági csoportba sorolása a rezsimbe kerülésével, hogy a kettő szétválasztása mesterkéltnél és erőltetett lenne. A jogalkotó akceptálta ezen érveket, és a Bv. törvényben ennek megfelelően egységes eljárás-ként szabályozta a rezsimbe sorolást, melynek egyik legfőbb szempontja a biztonsági kockázatok értékelése lett. Így elsőként meg kell határozni a fogvatartott biztonsági kockázatát (magas, közepes, alacsony), majd ennek megfelelően besorolni a végrehajtási fokozaton belüli rezsimbe.

A fentiek alapján elgondolásra érdemes lehet a legsúlyosabb, személy elleni erőszakos bűncselekmények elkövetőinek, illetve a TÉSZ szabadságvesztés büntetésre az anyagi jogi szabályok közé iktatni egy a fegyháznál szigorúbb, zártabb végrehajtási fokozatot. Azzal, hogy alapvető alkotmányossági, emberi jogi aggályok e körben nem tapasztalhatók, így jogalkotási szükséghelyzet nem áll fenn. A differenciáltabb végrehajtás és az e körben a fegyház fokozaton belül ténylegesen fennálló végrehajtási különbségek (kvázi önálló végrehajtási fokozat), az észlelhetően a többi fegyházra ítélthez képest fokozott szigorral történő végrehajtás a TÉSZ és egyes életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték esetében felveti a már létező gyakorlat jogalkotással való lekövetésének szükségességét.

Önálló fokozat létrehozása esetén bírósági ítélet alapján kerülne az elítélt a legszigorúbb végrehajtási körülmények közé, tekintettel arra, hogy a végrehajtási fokozatot a bíróság az ítéletében határozza meg. Így az egyébként is már létező gyakorlat a jogállami feltételeknek jobban megfelelne, általános érvényű, mindenki számára hozzáférhető, jobban ellenőrizhető rendszerben működne, kevesebb lehetőséggel a visszaélésre. Ugyanakkor ezzel a végrehajtási rendszert részben lezárná és rugalmatlanná tenné. Csökkentené a rezsimrendszer rugalmasságából adódó előnyöket, szűkítené annak működési körét, miközben az elítéltek helyzetét

konzerválná.

A 2014. december 31-ig hatályban volt előírások alapján a biztonsági csoportba sorolást és ezzel együtt a különleges biztonságú körletre való helyezést rendszeresen – a IV. biztonsági csoportba sorolásra tekintettel háromhavonta – felül kellett vizsgálni. Amennyiben egy szigorúbb szabadságvesztés végrehajtási fokozat kerülne bevezetésre, úgy lényegében a bírósági ítélet helyezné ilyen szigorú körülmények közé az elítéltet – azáltal, hogy a legszigorúbb végrehajtási fokozatot írja elő a szabadságvesztés kiszabásakor –. Ezáltal feleslegessé válna a biztonsági részlegen illetve a HSR körleten való elhelyezést rendszeresen az intézetnek felülvizsgálni. Sőt, ezt az intézet egyáltalán nem tehetné meg, hiszen a legmagasabb végrehajtási fokozatba tartozó elítélt büntetését végig ilyen magas biztonságú körleten kellene végrehajtani a fokozat jellege miatt. Ez annyiban kedvező lenne, hogy a bíróság döntene arról ki kerülne a legszigorúbb körülmények közé, amit mindig is szorgalmaztak a jogvédő szervezetek. Ugyanakkor a bíróság döntése elvileg végleges, emiatt azt nem vizsgálnák felül rendszeresen, az anyagi jogerővel bíró ítéletet ennek megfelelően kellene végrehajtani. Az elítélt csak fokozatváltással, bv. bírói döntéssel kerülhetne kedvezőbb körülmények közé.

Ezzel csökkenne a rendszeres biztonsági részlegre/HSR körletre helyezés miatti bv. intézetnél jelentkező munkateher, mely egyébként a gyakorlati tapasztalatok alapján sokszor csak formalitásnak bizonyult. A körletre helyezés, és különösen annak meghosszabbítása sokszor mechanikusan történt. Valós és érdemi garanciát azonban a rendszeres felülvizsgálat nem feltétlenül biztosított.

A hatályos jogszabályban a rezsimbe sorolásra előírt tartamok az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés jellegéhez képest indokolatlanul rövidek. Ennyi idő alatt érdemi és olyan javulás, kedvező irányú változás nem várható, figyelemmel az emberi természetre is, hogy a magas biztonsági kockázatú és szigorúbb rezsimbe sorolt fogvatartott elhelyezésének megváltoztatása – 6 hónap után – indokolt lehetne. Hiszen, a fegyház fokozat szigorúbb és zártabb rezsimében és a biztonsági részlegen, illetve a HSR/BSR körleten elhelyezett személyek különösen veszélyes, deviáns, aszociális, nemritkán személyiségzavarban szenvedő (pl. pszichopata) egyének. Akiknek a körülményeiben változás általában nem áll be, állapotuk állandó, statikus, a kedvező fordulat csak kivételes, atipikus. Így sokszor nincs alap arra, hogy a szigorúbb rezsimből kihelyezzék őket, és azzal a különleges elhelyezést megszüntessék. Tehát ezek az emberek a gyakorlati tapasztalatok szerint a büntetésük teljes, vagy nagy részét ilyen körülmények között töltik ki. Ez az empirikus tapasztalat ugyancsak amellet szól, hogy célszerű lenne megfontolni egy magasabb, a fegyháznál nagyobb szigorú megtestesítő végrehajtási fokozat létesítését.

Jelenleg rendelkezésre álló adatok szerint a jogalkotónak nem áll szándékában a fokozatok rendszerének újraszabályozása, bár ennek alapos tanulmányozása, indokoltságának megvizsgálása véleményem szerint a fent leírtak alapján célszerű lenne. A jogalkotó a bv. fokozatok újraszabályozása, hármas (trichotóm) rendszerének bővítése nélkül valósította meg a szabadságvesztés-büntetés reformját az új Btk-val és a Bv. törvénnyel.

A 2013. július 1. napján hatályba lépett új Büntető Törvénykönyv, a 2012. évi C. törvény fenntartja a szabadságvesztés-büntetést, mint egységes büntetési nemet, azzal, hogy annak három végrehajtási fokozatát különbözteti meg, legszigorúbbtól a legenyhébbig: fegyház, börtön és fogház végrehajtási fokozatokat. A jogalkotónak sem a Btk. tervezetben, sem a végül elfogadott törvényben láthatóan nem állt szándékában a szabadságvesztés végrehajtási módjának újragondolása, újraszabályozása. Álláspontom szerint ez nem nevezhető az új Btk. hiányosságának, miután a szabadságvesztés a jelenlegi trichotóm rendszerben is magas szinten végrehajtható, a hármas rendszert pedig kiegészíti a rezsimszisztem. Kedvező fordulat, hogy a rezsimek részletszabályait nem bv. intézetek házirendje és intézetparancsnoki intézkedések hanem a büntetés-végrehajtási jogszabályok rendezik. Ezek tartalmában komoly előrelépés, hogy míg a korábban hatályban volt 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet csak elnagyoltan, elvi szinten, csak a legfontosabb garanciális kérdések körében szabályozta a különleges biztonságú zárkába, illetve körletre, a hosszú időre ítélt körletre való elhelyezés szabályait, addig az új Büntetés-végrehajtási Kódex és a 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet ezeket részletesen, cizelláltan adja meg, különös tekintettel a rezsimszisztem szabályozására és a különféle speciális részlegekre (biztonsági, a hosszúidős, az átmeneti részleg, pszichoszociális, drogprevenciós, a gyógyító-terápiás, a vallási, az alacsony biztonsági kockázatú részleg).

A jogalkotó az új Btk. elfogadásával nem változtatott az egységes büntetési nem végrehajtási fokozatain, annak trichotóm (fegyház-börtön-fogház) rendszerén, így a büntetés több évtizedes bevált szabályozását érdemi változtatás nélkül fenntartotta, a hármas rendszer a hozzá fűzött reményeket alapvetően beváltotta. Emiatt valószínűsíthető, hogy szabadságvesztés-büntetés végrehajtási fokozatainak rendje hosszabb ideig tovább fog élni.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés és a feltételes szabadságra bocsátás

A feltételes szabadságra bocsátás olyan jogszabály által szabályozott intézmény, mely elviekben lehetővé teszi, hogy a szabadságvesztéssel sújtott terhelt az ítéletben meghatározott tartam teljes kitöltését megelőzően szabadlábra kerülhessen. Az életfogytig tartó szabadságvesztés esetén a jogintézmény megadja a szabadulás elvi esélyét, feltéve, hogy a bíróság a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét nem zárta ki. Ennek megfelelően a büntetés nem feltétlenül tart valóban az elítélt élete végéig. Egyes büntetőjogi rendszerekben a feltételes szabadságra bocsátásra úgy tekintettek, mint a szabadságvesztés-büntetés szerves és önálló részére, egyidejűleg mint annak rendszerint utolsó szakaszára.²⁶¹ Más felfogásban a feltételes szabadságra bocsátás a szabadságvesztésre ítéltnek adható, a szabadságvesztés önálló részének nem tekinthető, de ahhoz kapcsolódó speciális kedvezmény, mely szigorú

²⁶¹ Lásd az angol és az ír fokozatos (progresszív) börtönrendszerek által szabályozott szabadságvesztés-büntetés egyes szakaszait: Mezey Barna: A magyar polgári börtönügy kezdetei. Osiris-Századvég Kiadó Budapest 1995

feltételrendszer keretében szabályozott.²⁶² Ebben a felfogásban a taxatív feltételek teljesítése teszi lehetővé az ítéletben rögzített szabadságvesztés tartamának megrövidítését azzal, hogy az elítélt meghatározott szabályok szerint és ideig próbaidő alatt áll. Ezek megszegése a kedvezmény megvonását és a büntetés végrehajtásának folytatását vonja maga után. Ebben a rendszerben nem a szabadságvesztés szerves és önálló része, de ahhoz szorosan kapcsolódik, azt megrövidítő, feltételekhez kötött kedvezmény. Ennek alapján a kedvezmény a büntetésnek nem önálló része, hiszen nem jár automatikusan, csak feltételesen adható, és nem jár szabadságelvonással, de ahhoz kapcsolódó, járulékos jogintézmény.²⁶³

Szabályai meghatározzák mind a határozott ideig, mind a határozatlan tartamú (életfogytig) tartó szabadságvesztés-büntetésből való idő előtti szabadulás feltételeit. Az intézményt a 2013. június 30-ig hatályban volt Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (Btk.) részletesen szabályozta, majd az azt felváltó 2012. évi C. törvény már csak a legfontosabb kérdésekre tartalmaz rendelkezést, például, hogy a feltételes szabadságra bocsátásra a büntetés minimálisan mekkora részének kitöltését követően kerülhet sor, a részletes szabályokat 2013. július 1-jétől a Büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet tartalmazta, majd a Bv. tv.

Életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén amennyiben a bíróság a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét nem zárja ki, úgy annak legkorábbi idejét huszonöt–negyven év közötti tartamban állapítja meg. Ezzel a szabályozással az új Btk. enyhítette a régi Btk. előírásait, miután a régi Btk. szerint el nem évülő bűncselekmények esetén – mint az emberölés büntettének súlyosabban minősülő esetei – a bíróság legalább harminc évben kellett, hogy megállapítsa a kedvezmény lehetséges legkorábbi idejét, felső korlát pedig nem volt, így az lehetett negyven évet meghaladó is. Miután a bíróságok ilyen súlyos büntetést gyakorlatilag kizárólag súlyosabban minősülő emberölés büntette miatt szabnak ki, ezért az új Btk. e körben is kedvezőbbnek bizonyult a réginél, igazodva ezzel a nemzetközi gyakorlathoz és az EJEB e körben tett javaslataihoz.²⁶⁴

A feltételes szabadságra bocsátásról való döntéshozatal a büntetés-végrehajtási bíró hatásköre, eldöntésénél pedig a büntetés-kiszabási szempontok nem vehetők figyelembe. Így a büntetés-végrehajtási bíró nem vizsgálhatta, hogy az elítélt feltételes szabadságra bocsátása esetén a ténylegesen letöltött szabadságvesztés tettarányos-e, arányban áll-e az elkövetett cselekménnyel, illetve a terhelt bűnösségével. Így az ítélező bíróság által értékelési körbe vont, a bűncselekménnyel

²⁶² „A feltételes szabadságra bocsátás nem jelenti a büntetés hátralévő részének automatikus elengedését. Emiatt a szabadságvesztés a feltételes szabadság sikeres elteltével tekintendő kiállottnak.” Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. Korona Kiadó Budapest, 2001. 370. old.

²⁶³ „Nemzetközi tekintetben több ország ez irányú szabályozása, illetve reformelképzelése szerint a feltételes elbocsátás a szabadságvesztés végrehajtásának rendszerinti és nem kivételes, és nem csupán kedvezmény jellegű intézménye kell legyen. (...) a nemzetközi példák alapján indokoltnak látszik továbbá a ténylegesen letöltendő büntetési idő lecsökkentése (...)”. Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része, im. 370. old.

²⁶⁴ VÖ: Vinter és társai ügyben hozott EJEB döntés indokolásában a javasolt kötelezően kitöltendő tartamot, mely huszonöt év.

összefüggő, illetve a büntetéskiszabási szempontok a feltételes szabadságra bocsátásnál figyelmen kívül maradnak.²⁶⁵ A jogalkotó, törekedve a dogmatikai rendszertisztaságra, a feltételes szabadság intézményét a Btk. anyagi jogi szabályai közül 2013. július 1-jével kiemelte, és a Büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendeletben (a továbbiakban Bv. tvr.) helyezte el. Ezt a fajta szabályozást a büntetés-végrehajtási jogot újrászabályozó büntetés-végrehajtási kódex is fenntartja.²⁶⁶

A hatályos szabályozás szerint a szabadságvesztésre ítélt feltételes szabadságra bocsátható, ha a büntetés végrehajtása alatt tanúsított kifogástalan magatartására, valamint arra a készségére tekintettel, hogy törvénytisztelő életmódot fog folytatni alaposan feltehető, hogy a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető, és a határozott ideig tartó szabadságvesztésnek a Btk. szerinti vagy az ítéletben megállapított részét, életfogytig tartó szabadságvesztés esetén a bíróság által az ítéletben megállapított tartamot letöltötte.

„A feltételes szabadságra bocsátás a XIX. században a fokozatos börtönrendszerben alakult ki. Alapgondolata – a progresszív börtönrendszerhez hasonlóan – az elítéltnak a társadalomba való fokozatos visszavezetése, a szabad életbe történő beilleszkedés elősegítése. (...) A feltételes szabadság a bíróság számára – a büntetéskiszabáshoz képest – korrekciós lehetőség, az elítélt számára pedig perspektívát nyújt, ugyanakkor átmenetet és próbatételt is jelent a reszocializáláshoz.”²⁶⁷

A jogintézmény funkciója egy, a joggyakorlatban elterjedt álláspont szerint az, hogy korrigálja a perbíróság „tévedését”, miszerint a büntetés végrehajtása alatt kiderülhet, hogy nincs szükség az ítéletben megjelölt büntetés teljes tartamára a büntetés céljainak eléréséhez.²⁶⁸ Ez az álláspont azonban nehezen tartható, mert eleve vélelmezi, hogy a bíróság az ítéletben megalapozatlanul döntött, melynek következtében törvénytisztően súlyos büntetést szabott ki. Ugyanakkor ez a megközelítés logikai hibát vétve azt viszont eleve kizárja, hogy a büntetés éppenséggel lehetett törvénytisztően enyhe is, és ilyen alapon arra is szükség lehet, hogy a másik irányba korrigáljon a büntetés-végrehajtási (bv.) bíró a büntetés esetleges meghosszabbításával. Erre azonban a jogszabály nem ad lehetőséget, amiből következik, hogy a feltételes szabadság intézményének a jogalkotó akarata szerint sem lehetett az a célja, hogy esetlegesen túl súlyos büntetéseket a bv. bíró korrigáljon. E körben hangsúlyozni kell, hogy a bv. bíró nem a perbíróságot másod-, vagy harmadfokú bíróságként felülbíráló szerv és nem is rendkívüli jogorvoslati

²⁶⁵ Kivételt képez a büntetés céljának vizsgálata, mely alapvetően a büntető anyagi jog körébe tartozik. Ugyanis a büntetés céljára mind az ítélkező bíróságnak, mint a büntetés-végrehajtási bírónak tekintettel kell lennie. Az ítélkező bíróságnak olyan büntetést kell kiszabnia, amely megfelel a büntetés céljának. A büntetés-végrehajtási bírónak pedig azt kell megvizsgálnia, hogy a büntetés célja a büntetés teljes végrehajtása nélkül is elérhető-e.

²⁶⁶ Az új bv. kódex a Büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL törvény, melyet az Országgyűlés 2013. december 17. napján fogadott el, és 2015. január 1-jén lépett életbe.

²⁶⁷ Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. Im. 365. oldal.

²⁶⁸ Ennek az álláspontnak a létezését empirikus úton szerzett tapasztalataim megerősítik, ugyanis ezt a véleményt több esetben hallottam különböző szakmai fórumokon, értekezleteken gyakorló bírák részéről.

fórum.

Más megközelítésből a feltételes szabadság intézményének funkciója az elítélt együttműködési hajlandóságának felkeltése, pozitív ösztönzés a törvénytisztelő életmód, készség kialakítására. Eszerint hatásosabb, mint a megtorló, fenyegető eszközök kilátásba helyezése, mert ezek csak akkor eredményesek, ha a felügyelet jelen van, és észlelheti a szabályszegést, de egyébként belső meggyőződést, egyetértést az elítéltnél nem alakítják ki a törvénytisztelő életmód elfogadása iránt. Ezért a feltételes kedvezmény intézménye, lehetősége segíti a bv. szerv munkáját és fokozza annak eredményességét, illetve a fegyintézetekben elősegíti a rend fenntartását, míg hosszú távú kedvező hatása, hogy kialakíthatja az elítéltnél az önfegyelmet, és ezzel a törvénytisztelő életmódra vonatkozó készségét.²⁶⁹

Az ítélet integritása kontra feltételes szabadságra bocsátás

A feltételes szabadságra bocsátás kiemelkedően hasznos, a társadalom védelme szempontjából alapvetően fontos jogintézmény. Ugyanakkor az egyoldalúság elkerülése végett nem hagyható figyelmen kívül, hogy a kedvezményről való döntéskor határozott álláspontom szerint mind a határozott tartamú, mind az életfogytig tartó szabadságvesztés esetén a fő rendező elv, hogy főszabályként kell tekinteni mindarra, ami az ítéletben szerepel. Abból kell kiindulni, hogy az ítéletet végre kell hajtani. Az ítélethez lojálisnak kell lenni, az abban előírt büntetést főszabály szerint az ítéletben szereplő tartamban, fokozaton kell végrehajtani. Az ítélettől való bárminemű eltérés csak kivételes lehet, hiszen az eltérés a főszabálytól. Ha az anyagi jogerőhatással rendelkező ítélet egészét, vagy részét nem hajtják végre, vagy az ítélettől eltérően hajtják végre, úgy az ítélet integritása szükségszerűen sérül, és ezzel sérülhet az ítéletekbe vetett közbizalom is. Sommásan megállapíthatjuk, egy ítélet, illetve egy bírósági döntés annyit ér, és annyiban vehető csak komolyan, amennyire azt végre is hajtják.

A feltételes szabadságra bocsátás intézményében mindig is tetten érhető volt egy sajátos ellentét, a jogerős és végrehajtandó ítéletben szereplő döntés minden további feltétel nélküli végrehajtásának igénye, és a büntetés végrehajtásának tartama alatt bekövetkezett lényeges változások miatti eredeti rendelkezések felülírásának szükségessége között. A jogerős döntés ítélt dolognak (res iudicata) minősül, ahhoz a továbbiakban mindenki kötve van, annak rendelkezéseit végre kell hajtani. Ez egy ellentmondást nem tűrő kategorikus parancsként is értelmezhető. Ugyanakkor a büntetés végrehajtásának tartama alatt bekövetkezett változások indokolhatják az anyagi jogerővel rendelkező és megváltoztathatatlan döntés korrekcióját, a megváltozott helyzethez való igazítását, a megváltozott körülményeknek megfelelő finomhangolást, további egyéniesítést, különösen a hosszú tartamú, illetve az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés esetében.

²⁶⁹ „Vizsgálati eredmények azt mutatják, hogy a feltételes szabadság intézménye jobban elősegíti a visszaesés megelőzését, mint a büntetés teljes kitöltése. A feltételes szabadság lehetősége a büntetés-végrehajtás rendjének megtartására is ösztönzi az elítéltet.” Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. Im. 365. old.

Ezen túl is dogmatikai ellentmondás is feszül a feltételes szabadságra bocsátás jogintézményében. Ugyanis az alkotmányos büntetőjog egyik legfontosabb tétele, a büntetés kiszabás alappillére a tetтарыosság elve. Eszerint a bíróságnak tetтарыos büntetést kell kiszabnia, vagyis olyan büntetést, amely arányos az elkövetett cselekmény tárgyi súlyával, a cselekmény társadalomra veszélyességével. A büntetés kiszabásának ez a vezérelve, minden egyéb szempont, így az alanyi bűnösség, az elkövető egyéni társadalomra veszélyessége, az egyéb súlyosító és enyhítő körülmények csak ezután vehetők figyelembe.

Ugyanakkor az anyagi jog szabályai szerint a büntetés kiszabása során figyelmen kívül kell hagyni azt, hogy a feltételes szabadság kedvezményének esetleges megadásával a büntetésből mennyit nem hajtanak majd végre. A tetтарыos büntetést tehát az esetleges kedvezményes szabadulás figyelmen kívül hagyásával kell meghatározni valamennyi büntetés, az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén is. Ha viszont az elítéltet feltételes szabadságra bocsátották, abból következik, hogy nem töltötte le a tetтарыos büntetést, vagyis nem bűnhődött meg az ítéletben előírt módon az elkövetett cselekménnyel arányosan. Így hiába tetтарыos az ítéletben szereplő büntetés, ha azt nem hajtották végre a maga teljességében. Minél súlyosabb bűncselekményt követett el az elkövető, és minél súlyosabb büntetést szabtak ki vele szemben, ez annál inkább szembeötlő.

Elvi-dogmatikai kérdés, hogy mennyire hat ki a jogerős perbírói döntéshez kapcsolódó anyagi jogerőre a büntetésbe való utólagos beavatkozás, a res iudicatának minősülő döntés utólagos korrekciója a feltételes szabadságra bocsátással. Komolyan lehet-e venni egy jogerős döntést, ha azt utólag még az ahhoz kapcsolódó anyagi jogerőhatás ellenére is módosítani lehet. Nem vezet-e mindez a bírósági döntésekbe vetett bizalom csökkenéséhez, és ezzel áttételesen a bírósági döntések tiszteletben tartásának erodálódásához, illetve a jogbiztonság, majd az önkéntes jogkövetés sérelméhez.

A feltételes szabadságra bocsátás intézményét érintő kutatásaim hipotézise az volt, hogy a kedvezmény megadása szinte automatikus, ezért a jogintézmény diszfunkcionálisan működik. E hipotézist a kutatómunka alapvetően igazolta.

A kutatás során felvetődött, hogy amennyiben beigazolódik az a hipotézis, miszerint a kedvezménynek indokolatlanul széles körű a gyakorlata, úgy felmerülhet a gyanú, hogy a feltételes szabadságra bocsátás intézménye elsődleges (jogszabályi) célja, a speciális prevenció helyett inkább gyakorlatias és praktikus szempontokat szolgál, annak árán, hogy az intézmény káros lehet a tetтарыosság elvének érvényesülésére, és a jogbiztonság és a jogkövetés fontosságához fűződő társadalmi érdekek ellen hathat.²⁷⁰

Kétségtelen előnye viszont az elítéltek együttműködési készségének növelése a büntetés végrehajtása alatt, ezzel a rendkívüli esetek száma is csökkenthető. Kérdés, hogy ezek az előnyök arányban állnak-e a jogintézményben rejlő kockázatokkal, illetve hátrányokkal. Mindebből azonban egyáltalán nem következik, hogy el kellene

²⁷⁰ Ilyen praktikus szempont lehet például az intézetek túlszűfoltságának, illetve a végrehajtás költségeinek a csökkentése.

vetni ezt a jogintézményt, inkább azt, ha az aggályok beigazolódnak, az a szabályozás cizelláltabbá tételét, illetve a joggyakorlat módosítását teheti indokolttá.

Ha elfogadjuk azt az álláspontot, hogy a feltételes szabadságra bocsátás célja az elítélt pozitív ösztönzése, ezzel benne a törvényisztelő életmód készségének kialakítása, a társadalomba való be, illetve visszailleszkedésének elősegítése, úgy viszont felmerül a kérdés, hogy az intézmény jól működik-e, ha magas a kriminológiai értelemben vett visszaesés aránya. Kérdés, hogy eléggé részletes-e a szabályozás, vagy a feltételes szabadságra bocsátás gyakorlatában van-e esetleg hibás beidegződés, automatizmus. Mint ahogy kérdés lehet az is, hogy esetleg a társadalmi környezet, a befogadás hiánya, a szabadult elítéltekkel szembeni előítéletek, a széleskörű társadalmi elutasítás, illetve az általános gazdasági helyzet is okai-e (s ha igen, mennyiben) a gyakori bűnisméltlésnek.

A statisztikai adatok alapján levonható az a következtetés, hogy a feltételes szabadságra bocsátás széles körben alkalmazott intézmény.²⁷¹ A visszaesssel kapcsolatos kedvezőtlen tapasztalat, annak magas száma ugyanakkor nem igazolja vissza, hogy a feltételes elbocsátás széles körű alkalmazása megalapozott lenne. Sok esetben a feltételes szabadságra bocsátott elítélt szabadulását követően újra bűnözői életvitelt folytat. Ez felveti azt a gyanút, hogy a kedvezményrel kapcsolatos, nem ritkán sommás eljárásokban nem kerül feltárásra valamennyi, a kedvezmény szempontjából releváns adat, vagy a gyakorlat indokolatlanul széles körben megengedő, miközben a jogszabály szerint a kedvezmény nem alanyi jog, csak lehetőség, adható. Így a jogerőhatással bíró ítélet feloldása, és ezzel az ítélet egységének sérelme nem váltja ki az attól remélt kedvező hatást – a visszaesés csökkentését –, miközben az ítélet integritásának megbontása szükségszerűen az ítéletekbe vetett bizalmat sérti. Így a feltételes szabadságra bocsátás intézménye helytelen, szinte alanyi jognak tekintett és szinte kivétel nélkül automatikus engedélyezése, mint *contra legem*, ennél fogva téves bírói gyakorlat egyértelműen kontraproduktív.²⁷²

²⁷¹ Országosan az elítéltek mintegy 80%-át feltételes szabadságra bocsátják. Az egyes megyékben erősen eltérő a gyakorlat, átlagosan az elítéltek 60-95%-át bocsátják feltételes szabadságra. Forrás: Solt Ágnes: A feltételes szabadságra bocsátás intézményének magyarországi gyakorlata, Országos Kriminológiai Intézet kutatási jelentése. A magas arányú feltételes szabadságra bocsátás gyakorlata alól kivételt képez a Veszprém megyében folytatott bv. bírói gyakorlat. A Veszprémi Törvényszék büntetés-végrehajtási bírói gyakorlata alapján e kedvezmény ugyanis szigorú feltételek mellett alkalmazott kivételes intézmény, megközelítőleg az érintett elítéltek 20-40%-a részesül a kedvezményben, a kedvezményben részesítettek 80%-a pártfogó felügyelet elrendelése mellett. Forrás: Veszprémi Törvényszék Bv. Csoportja.

²⁷² Ezt a súlyos megállapítást álláspontom szerint a statisztikai adatok egyértelműen megerősítik. *2010-es évben* 7537 elítéltekből 6079-et bocsátottak feltételes szabadságra, *2011-ben* 7598 elítéltekből 6020 főt, *2012-ben* 7334 főből 5900 elítélt kapta meg a kedvezményt, *2013-ban* 7427 elítéltekből 5945 főt bocsátottak feltételes szabadságra. Így a kedvezményben az érintetteknek 4/5-e (!) részesült, ami indokolatlanul elnéző és enyhe gyakorlatnak tűnik, különösen az alábbi, az elítéltek összetételével kapcsolatos adatok ismeretében: *2010-ben* összesen 6.104 fő esett valamilyen visszaesői kategóriába az összesen 11.241 fő elítéltekből, vagyis több, mint az elítéltek fele. *2011-ben* 6576 fő tartozott valamilyen visszaesői kategóriába összesen 12.028 elítéltekből, ami szintén több, mint az elítéltek fele. *2012-ben* 6533 fő tartozott valamilyen visszaesői kategóriába összesen 11.981 elítélt közül, ami szintén több, mint az elítéltek fele. Nem volt jobb a helyzet *2013-ban* sem, amikor is 7060 elítélt tartozott valamilyen visszaesői kategóriába összesen 12.391 elítélt közül, mely szintén meghaladja az 50 százalékot. Az ilyen kedvezőtlen adatokból az a következtetés vonható le, hogy a kedvezményben az elítéltek indokolatlanul széles köre részesült. Az adatok forrása: BVOP megkeresésemre adott válasza.

Mindenekelőtt hangsúlyozni kell, hogy a hatályos szabályozásból következően a feltételes szabadságra bocsátás nem alanyi jog, hanem egy jogszabályi lehetőség az idő előtt való szabadulásra, melynek három pozitív és egy negatív feltétele van. A három pozitív feltétel konjunktív, vagyis együttesen kell fennállniuk, melyek mellett előzetesen a negatív feltétel hiánya is vizsgálendő.

Kifejezetten az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték körében megvizsgálva a kérdést, rögzíthető, hogy objektív feltétel, hogy *az elítélt kitöltötte* az ítéletben a feltételes szabadságra bocsátáshoz *szükséges tartamot*, mely számos változáson ment át az utóbbi évtizedekben, a szabályozás szerint általában húsz-harminc év között határozták meg a minimálisan kitöltendő tartamot.

Az objektív feltételnek, vagyis a meghatározott tartam kitöltésének értelemszerűen a feltételes szabadságra bocsátás esedékességi idejére kell teljesülnie. A büntetés-végrehajtási bíró nyilvánvalóan ennek határnapja előtt kell, hogy döntsön a feltételes szabadságra bocsátásról, főszabály szerint a büntetés-végrehajtási intézet előterjesztése alapján. Ezért ezt a feltételt annyiban vizsgálja, hogy az előterjesztésben megjelölt időpontra a fenti tartam kitöltése megtörténik-e.

Amit a *kifogástalan magatartásnál* vizsgálni kell: elsődleges szempont, hogy a legsúlyosabb büntetést töltő elítélt esetében fokozott óvatossággal, és nagy körültekintéssel kell eljárni. Indokolt továbbá szigorúbban megítélni az intézeti magatartását, és vele szemben fokozott elvárásokat megfogalmazni. Mindezek alapján mást jelent a kifogástalan intézeti magatartás a határozott idejű és mást az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt esetében. Ez a fajta jogalkalmazás nem diszkriminatív, hiszen a megkülönböztetés alapja objektív: a töltött büntetés súlya alapján való különbségtétel a társadalom védelme érdekében.

Mindezek előrebocsátását követően vizsgálni kell, hogy milyen a jutalmazások-fenyítések mérlege, melyik mutat többletet, illetve az intézeti magatartás milyen fejlődési ívet ír le.²⁷³ Előre vagy visszafejlődés állapítható meg, pozitív vagy negatív irányú folyamat állapítható meg, esetleg mindkettő hiányzik. Meggyőződésem és következetes gyakorlatom alapján a pozitív irányú fejlődési ív megállapítása alapvetően fontos a jutalmak-fenyítések száma és jellege mellett. Így értelemszerűen alapvető jelentősége van annak, hogy a jutalmakat az elítélt mikor szerezte, továbbá folyamatos és töretlen vagy csak eseti, alkalmoszerű volt az érdemszerzés. Ez nyilván releváns a fenyítések vizsgálatánál is.²⁷⁴

²⁷³ „Feltétlenül súlyozni kell a jutalmak-fenyítések körében, ezek ugyanis nem lehetnek egyenrangúak. Figyelembe kell tehát venni, hogy miért jutalmazták vagy fenyítették az elítéltet. Az erőszakos magatartással, cselekménnyel összefüggő fenyítéseknek különös súlyt kell tulajdonítani.” Nyilas Levente: A feltételes szabadságra bocsátás dilemmái az emberölés miatt ítélték esetében. 2017. március 17-én a Magyar Igazságügyi Akadémián megrendezett, *A feltételes szabadságra bocsátás bírói gyakorlata, az emberölési ügyek büntetéskeziszabási gyakorlata, különös tekintettel a feltételes szabadságra bocsátás alkalmazására c.* konferencia előadásából. (Saját jegyzet)

²⁷⁴ Megjegyzem, a büntetés-végrehajtási bíró munkáját egyes esetekben megnehezítette, és jelenleg is veszélyezteti, hogy a korábban hatályban volt Bv. tvr. 41. § (1) bekezdésének h) pontja lehetőséget adott, a hatályos Bv. tv. 165. § (2) bek. g) pontja pedig jelenleg is lehetőséget ad speciális jutalomként a már végrehajtott fenyítés nyilvántartásának törlésére. Ezt a szabályt a Bv. tv.-ből álláspontom szerint mellőzni kellene. Ez a jutalmazási mód szélsőséges esetben hozzájárulhat ahhoz, hogy megalapozatlanná válik a feltételes szabadságról való bírósági döntés, mert egyes adatok törlése miatt a bíróság nem tudja objektíven megítélni az elítélt intézeti magatartását, annak teljes spektrumát, és

Ismert olyan büntetés-végrehajtási bírói gyakorlat is, mely szerint kizárt a feltételes szabadságra bocsátás, ha az elítélt volt fenyítve.²⁷⁵ E megközelítés lényege szerint a kifogástalan intézeti magatartás azt jelenti, hogy az elítélttel szemben nem merült fel kifogás, azaz nem volt fenyítve, vagy ha volt, úgy a fenyítését jutalomból már törölték a nyilvántartásból. Így az elítélt akár jutalomszerzés nélkül is részesíthető a kedvezményben, viszont ha fenyítve volt, akkor még jutalom mellett sem részesíthető abban. Véleményem szerint ez a megközelítés a kifogástalan intézeti magatartás nyelvtani értelmezésének felel meg, azonban ellentétes a jogszabályi fogalom teleológiai értelmével. Megítélésem szerint ennél jóval komplexebb a kifogástalan intézeti magatartás eldöntése. Eszerint a kifogástalan magatartás minél több jutalom mellett, töretlen fejlődési ív megállapítása esetén állapítható meg, akkor is, ha az elítélt volt fenyítve, azonban a fegyelmi vétségek jellege, súlya, száma meg sem közelíti a jutalmazásokét. Továbbá ha a fenyítések régebben kerültek sorra, és az elítélt a fenyítések után több jutalmat is szerzett, így a pozitívumok messze túlsúlyban vannak.²⁷⁶

Nem mellékes, hogy léteznek olyan tényezők, a magatartás, az életvitel olyan szegmensei is, melyek az élet komplexitása folytán, jellegüknél fogva nem jelennek meg elismerésként jutalom formájában, vagy a negatív irányúak pedig a fenyítés rendszerében. Ezek is ugyanakkor szempontot és támpontot adnak a kérdés megítélésénél, bár nehezebben foghatók meg, és észlelhetőek a bv. bíró számára, sőt az intézet által is. Ilyen lehet az általános hozzáállása az elítéltnak az intézethez, az elítélt kapcsolata a sorsával, az elítélt hozzáállása a bűncselekményéhez, a büntetéséhez, az elvárásokhoz, az általános magatartása, a stílusa, a gesztusai, az általános kiszámíthatósága, megbízhatósága, a közösségbe való beépülése, az intézet életében való aktivitás stb.

Ezek mellett természetesen fokozott körültekintéssel kell vizsgálni, hogy miért jutalmazták és miért fenyítették az elítélteket. Ennek keretében a bíróságnak ki kell szűrnie a jelentéktelen jutalmazás és fenyítés kategóriájába tartozó, a kedvezmény megadásának szempontjából irreleváns adatokat.²⁷⁷ A mérlegelés során külön

különösen azt, hogy az milyen fejlődési irányú. Szerencsére ezt a büntetés-végrehajtási szervezet is érzi, ennek megfelelően e jutalomnak nem-igen van gyakorlata.

²⁷⁵ Személyes tájékoztatás alapján ismert előttem, hogy ezt a gyakorlatot követi pl. a Fővárosi Törvényszék Bv. Csoportjának több bv. bíróját, illetve a Kecskeméti Törvényszék is.

²⁷⁶ Az Országos Kriminológiai Intézetben 2016. szeptember 6-án megtartott büntetés-végrehajtási bírói konferencián közösen elfogadott javaslat szerint amennyiben az elítéltnak fegyelmi fenyítése volt, a kedvezmény szempontjából azt kell vizsgálni, hogy az mennyiben egyeztethető össze a szabadulás utáni beilleszkedéssel. A konferencián közösen elfogadott további javaslat szerint „*a feltételes kedvezmény megítélésének legyen az alapja, hogy az egyéni nevelési tervben írottakat hogyan teljesíti a fogvatartott.*” Solt Ágnes: A feltételes szabadságra bocsátás intézményének magyarországi gyakorlata (Kézirat. A szerző hozzájárulásával került felhasználásra.) 41. oldal.

²⁷⁷ A feltételes szabadságra bocsátás szempontjából nincs jelentősége egy olyan jutalomnak, melyet az elítélt például egy karácsonyi műsorban, énekkari munkában való egyszeri részvételért kapott, ez az érdem ugyanis ilyen súlyú kedvezmény szempontjából nem lényeges. De ugyanígy nem érdekes az sem, ha az elítélt feddést kapott, mert engedély nélkül vágatta le a haját. Az ilyen jellegű, teljesen a hétköznapi élet körébe tartozó súlytalan, de legalábbis kis súlyú érdemek, illetve diáksíny kategóriájához hasonlító szabályszegések olyan horderejű kérdésnél, mint a feltételes kedvezmény, egyszerűen nem relevánsak. Teljesen más megítélés alá esik azonban, ha az elítélt a büntetése alatt befejezte az általános iskolát, szakmát tanult, általános jelleggel hosszú évek óta példás a magatartása, teljesen együttműködő, dolgozik, munkájában igényes, megbízható és szorgalmas, a neki adott kedvezményekkel soha nem élt vissza. Vagy: ha sorozatosan és általános jelleggel szembehelyezkedik az intézet rendjével és elvárásaival, a

vizsgálni kell, hogy az elítélt a bv. intézetben dolgozik-e, illetve tanulmányokat folytat-e. Amennyiben igen, azt mindenféleképpen pozitívként kell értékelni, akkor is, ha emiatt az elítélt jutalmazásban még nem részesült. Ezért a kifogástalan magatartás nemcsak a jutalmak-fenyítések számbavételét, súlyának és számának a mechanikus összevetését jelenti, hanem az elítélt intézetbeli életvezetésének, magatartásának teljes spektrumát kell, hogy értékelje a fent leírt fejlődési ív irányának vizsgálatával, nem feledkezve meg a teljes személyiség vizsgálatának szükségességéről sem. Ennek során persze a jutalmazásoknak és a fenyítéseknek van a legnagyobb súlyuk, ugyanakkor nem kizárólagos értékelési szempontok. A harmadik feltétel, hogy megállapítható legyen, hogy *az elítélt kész a törvénytisztelő életmód folytatására*, az elítéltnél az ilyen irányú készség kialakult, azt nemcsak, hogy kifejezésre juttatta, hanem konkrétan mérhető, annak egyértelmű, mások számára is észlelhető jelei vannak.

Amit külön ellenőrizni kell a készség vizsgálatánál: az elítélt milyen bűncselekmény miatt tölti a büntetését, továbbá, hogy korábban hányszor és milyen jellegű bűncselekmények miatt ítélték el, büntetéseiből feltételes kedvezménnyel szabadult-e. Igenlő válasz esetében mennyi idő után lett bűnismétlő. Tekintettel azonban arra, hogy jelen esetben a legsúlyosabb bűncselekmények miatt kiszabott és a jogrend legsúlyosabb szankciójáról van szó, az elkövetett bűncselekményre fokozottan figyelemmel kell lenni. Ugyanakkor kisebb jelentősége van az életfogytiglanra ítélt esetében annak, ha korábban még nem volt büntetve. Egyrészt az életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtása jellege folytán évtizedekig tart, így miután az elítélt az életét nem szabadon alakította, hanem egy szigorú házirend szabályai szerint, állami kontroll mellett, ezért csak kisebb súllyal írható a javára a kedvező előélet. Nem mellékes az sem, hogy az előéletet a bűnügyi nyilvántartás szabályai miatt több évtized elteltével már nem lehet megítélni, mert a korábbi elítélések igen nagy valószínűséggel teljesen törlésre kerülnek.²⁷⁸

Amennyiben az elítélt korábban nem szabadulhatott feltételes kedvezménnyel, akkor annak mi volt az oka. E körben nem mellékes, hogy a törvény erejénél fogva kizárt volt a kedvezményből, vagy a bv. bíró mellőzte a kedvezményt. Emellett fontos szempont, hogy az elítéltet hányszor ítélték el, milyen időközökkel, a bűnözési irány mit mutat, milyen irányban fejlődik, egyre több és súlyosabb bűncselekményt követett el, vagy enyhébb megítélésű cselekményeket. Életfogytig tartó szabadságvesztésnél a válasz eleve adott: a bűnözés fejlődési iránya nyilvánvalóan kedvezőtlenül alakult. Vizsgálat tárgyát képezi, hogy visszaesőnek minősül-e az elítélései alapján, vagy annak nem minősülő kriminológiai bűnismétlő. Szempont, hogy van-e ellene folyamatban lévő büntetőeljárás. A határozott időre ítéltéknél fontos szempont, hogy van-e további végrehajtásra váró ítélete. Az életfogytig tartó szabadságvesztés mellett azonban a határozott tartamú szabadságvesztés nem hajtható végre, így az érintettnek nem lehet végrehajtásra váró ítélete. Ettől még azonban

kapott utasítások teljesítését megtagadja, fogvatartott társait terrorizálja, a felügyelettel szemben tiszteletlen, szabadidejét nem igyekszik hasznosan (munkával, tanulmányokkal, értelmes hobbival) tölteni.

²⁷⁸ Éppen ezért az előéletre ilyen helyzetben sokszor az ítélet indokolásának a személyi részéből lehet csak adatot nyerni.

fontos szempont, hogy voltak egyéb, de ténylegesen végre nem hajtható elítélései is. Ez akkor is fontos, hogyha több évtizede történt elítélésekről van szó.

Hogy milyen bűncselekmény miatt ítélték el, különösen fontos, mert egyes bűncselekmények jellege, a még esetleg fennálló motívum generálhatja a további bűnözői életvitel folytatását, illetve elősegítheti a bűnismétlést pl.: gyermekkorúak sérelmére elkövetett szexuális bűncselekmény miatt elítéltek esetében. Pozitívumként értékelhető, ha az elítélt olyan kezelésnek vetette alá magát, vagy olyan személyiségfejlesztő kurzuson vett részt, vagy egyéb ellátásban részesült, amely a bűnözéssel kapcsolatba hozható szenvedélybetegségét gyógyítja, veszélyes hajlamait kedvező irányban változtatja meg.²⁷⁹ Ezen túlmenően is figyelembe kell venni a visszaesés kockázatának megítélésénél, ha az elítélt egészségi állapotában olyan változás következett be, mely a bűnismétlés veszélyét csökkenti, pl.: betegsége, fogyatékosága, esetleg idős kora miatt magatehetetlen, önellátásra egyáltalán nem, vagy csak segítséggel képes stb. A készség szempontjából az elszántságot vagy annak hiányát mutatja, hogy milyen szabadon vállalható tevékenységekkel töltötte a büntetését, így például, hogy befejezte-e a tanulmányait, szerzett-e az elhelyezkedéshez, társadalomba való beilleszkedéshez különösen fontos iskolai végzettséget, szakmát, vagy azt elősegítő tanfolyamokon részt vett-e. Ez a hosszú időre ítélték esetében fokozottan elvárt, hiszen a büntetésük tartama lényegében bármilyen iskolarendszerű képzés eredményes elvégzésére kellő időt biztosít. Elementáris kérdés tehát, hogy az elítélt mit kezdett a rendelkezésére álló idővel, a súlyos évtizedekkel. Vegetált csak, értelmetlenül és hasztalanul töltötte a büntetését, vagy inkább a szabadulása utáni reintegrációját előkészítő időszaknak fogta fel és ennek megfelelően tevékenykedett. Kiemelten fontos lehet, hogy a büntetése utolsó öt évében milyen magatartást tanúsított. Kedvező, ha az utolsó öt évben különösen aktív volt a rehabilitációja érdekében. Ha viszont csak az utolsó hónapokban mutatott aktivizmust, az véleményem szerint megkérdőjelezi a rehabilitációja iránti elkötelezettségét.²⁸⁰

A legtöbb elítélt esetében szempont lehet, hogy a sértettnek okozott kárt megtérítette-e, vagy azt legalább mérsékelte-e, ez azonban témánk szempontjából általában nem releváns, hiszen az elkövetett bűncselekmény jellege a reparációt fogalmilag kizárja. Mint fentebb volt róla szó, a magyarországi büntetőbírói gyakorlat szinte kizárólag a súlyosabban minősülő és rendszerint befejezett élet elleni cselekmények elkövetése miatt szab ki életfogytig tartó szabadságvesztést. Az viszont e körben is lényeges, hogy az elítélt társadalomnak okozott kárt legalább szimbolikusan igyekezett-e enyhíteni különféle közhasznú tevékenységekben való részvétellel. Szempont az is, hogy személyiségének kedvező irányú változását, fejlődését milyen módon nyilvánította ki. (Ennek számtalan módja lehet, pl.:

²⁷⁹ A 27/2017 (II. 15.) OP szakutasítás elő is írja, hogy a bv. intézet lehetőségeinek függvényében szorgalmazni köteles a listákon szereplők személyiségfejlesztő, gyógyító- vagy rehabilitációs programokon való részvételét.

²⁸⁰ Ruzsonyi Péter kutatásai arra engednek következtetni, hogy a klasszikus életfogytiglant töltő elítéltek fegyelmi helyzete kifejezetten jónak tekinthető, mind hazai, mind külföldi példák alapján, tehát lényegesen jobb a fegyelmi helyzetük, mint a határozott időre ítéltéknél. Ruzsonyi Péter: Életre ítéelve – sorozatgyilkosok a rácson innen I-II. rész. Börtönügyi Szemle 2016. évi 2-3. szám.

részvétel véradáson, valamilyen katasztrófa-elhárításban, közhasznú, vagy közérdekű tevékenységekben stb.).

A fenti pozitív irányú feltételekből pedig levonható kell, hogy legyen az a következtetés, miszerint a büntetés célja annak további végrehajtása nélkül is elérhető.

A *negatív feltétel*, hogy az elítélt már eleve, a bíróság ítélete szerint nem bocsátható feltételes szabadságra.²⁸¹ Nem bocsátható feltételes szabadságra akit a bíróság azzal ítélt életfogytig tartó szabadságvesztésre, hogy kizárta a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét (tényleges életfogytiglan, TЭСZ). E körbe tartoznak azok akiket a bíróság mérlegeléssel ítélt TЭСZ-re, de azok az erőszakos többszörös visszaesők és bünszervezet tagok is, akiket a bíróság mérlegelés nélkül ítélt TЭСZ-re.²⁸² Nem szabadulhat kedvezményel az az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt sem, akit ismétlenül életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélnék. Ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték esetében nem alkalmazhatók azok a kizáró rendelkezések melyeket a Btk. kizárólag a határozott idejű szabadságvesztésre ítéltre tart fenn.

Álláspontom szerint a feltételes szabadságra bocsátás eldöntése szempontjából jelentősége van az elítélt korábban hatályban volt Bv. tvr. szerinti biztonsági csoportba való besorolásának, illetve a Bv. tv. hatályba lépése óta a rezsimesorolásának is. Fokozott gondossággal kell vizsgálni, hogy feltételes szabadságra bocsátható-e az, aki hosszú éveken, esetleg évtizedeken keresztül a IV. biztonsági besorolású, vagyis veszélyes elítélt volt, különösen akkor ha a kedvezmény esedékessége előtti időben pedig magas biztonsági kockázatú, ennél fogva zárt rezsimebe sorolt elítélt. Ebből a szempontból ugyanakkor hiányosságként is értékelhető, hogy az elítélt korábbi biztonsági besorolására vonatkozó adat általában nem szerepel a bv. intézetek előterjesztésében, azok jó esetben csak a jelenlegi kockázatot és rezsime tartalmazzák. Informatív lenne, ha a bv. bírót az előterjesztésben az intézet tájékoztatná az elítélt korábbi biztonsági csoportba sorolásáról, azok változásának okáról, illetve a jelenlegi rezsime sorolásáról annak okairól, az esetleges biztonsági kockázatokról.²⁸³

A fentiek alapján a feltételes szabadságra bocsátásra az elítéltnak nincs alanyi joga, a kedvezmény nem jár, hanem adható. A feltételrendszere pedig szigorú, a jogintézmény jellegéből következik, hogy alkalmazása elvileg kivételes kedvezmény kell, hogy legyen, önmagában az előírt tartam kitöltése a kedvezmény megadásához

²⁸¹ Ilyen esetben a büntetés-végrehajtási intézet nem tesz előterjesztést a büntetés-végrehajtási bírónál a feltételes szabadságra bocsátásra irányuló eljárás lefolytatására, az azonban nem zárható ki, hogy az elítélt terjeszt elő a kedvezmény megadására irányuló indítványt, melyet az intézet köteles a bíróságnak továbbítani.

²⁸² Az életfogytig tartó szabadságvesztést szabályozó Btk. 44. § (2) bek. a) pont szerint: a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét ki kell zárni, ha az elkövető erőszakos többszörös visszaeső. A Btk. 90. § (2) bek. szerint az erőszakos többszörös visszaesővel szemben az erőszakos többszörös visszaesőkénti minősítést megalapozó, súlyosabban büntetendő személy elleni erőszakos bűncselekmény büntetési tételének felső határa szabadságvesztés esetén a kétszeresére emelkedik. Ha a büntetési tétel így felemelt felső határa a húsz évet meghaladná, vagy a törvény szerint a bűncselekmény életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, az elkövetővel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni.

²⁸³ Ezt a bv. bírót oly módon orvosolhatja, hogy az intézetet megkeresi az elítélt teljes nevelési anyagának, illetve személyi anyagának megküldése végett, illetve kifejezetten e körben tájékoztatást kér az intézettől.

még elégtelen. Ennek alapján nem fogadható el, társadalmilag kifejezetten káros, ha a gyakorlata szerint szinte automatikus, ennek alapján pedig az elítéltek széles körében kialakul az a jogintézmény céljával ellentétes szemlélet, mely szerint a feltételes szabadságra bocsátás olyan őket megillető kedvezmény, melynek segítségével az ítélet rendelkezéseit részben derogálni lehet.²⁸⁴ Így az elítélt eleve bekalkulálja a feltételes szabadságra bocsátással adható kedvezmény mértékét, mintha az alanyi jogosultság lenne.²⁸⁵ Ez különösen káros az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték esetében. A kedvezmény megadása az ő esetükben pedig különösen kivételes kellene, hogy legyen, éppen ezért nem osztom azon jogirodalmi álláspontot mely szerint az életfogytig tartó szabadságvesztés csak kivételesen kell, hogy valóban életfogytig tartson. Ez az értelmezés álláspontom szerint contra legem értelmezés, amely már a büntetés törvénybeli elnevezésével is szembemegy.

Nehézségek a mérlegelésben

Az életfogytig tartó szabadságvesztésből történő feltételes szabadságra bocsátás döntéshozatala során az egyik nehézség, hogy míg a kifogástalan magatartással kapcsolatos adatok részben régi, több évtizedes adatok, részben pedig frissek, új információk, sokszor a közelmúlt eseményein alapulnak, addig az előélet adatai kifejezetten régiek, több évtizedesek. Az elítélt kifogástalan magatartását a múltban kezdődő és jelenleg is tartó folyamaton, mindenekelőtt az elítélt jutalmazásain, illetve az intézetbeli általános magatartásán, életvitelén mérhető le, nem megfelelően az intézetbeli magatartás fejlődési ívének vizsgálatáról, addig a törvényisztelő életmód folytatására vonatkozó készség megítéléséhez a büntetés jellege folytán nem állnak rendelkezésre friss adatok. Az elítélt intézetbeli magatartásával kapcsolatos információk nagyrészt újabbak, azonban ezekből még nem lehet az elítélt törvényisztelő életmódra vonatkozó készségét minden esetben egyértelműen megítélni. A készség vizsgálata ezért legalább részben régebbi adatokon nyugszik, így mindenekelőtt vizsgálnia kell a bíróságnak, hogy az elítéltet milyen minőségben, milyen bűncselekmény miatt, milyen tartamú büntetésre ítélték, sorozatbűncselekmény miatt került-e sor az elítélésre vagy sem. Első bűntényesként, visszaesőnek nem minősülő bűnismétlőként, vagy visszaesőként (különös visszaesőként, esetleg többszörös visszaesőként) ítélték-e el. A bűncselekményben vezető-kezdeményező szerepet töltött-e be. Milyen jellegű bűncselekményt követett el, a bűncselekmény jellege eleve magában hordozza-e a visszaesés kockázatát. Ha van rá adat, vizsgálni kell az elítélt bv. intézetbe kerülése előtti életvitelét, közvetlen

²⁸⁴ Véleményem szerint az OKRI feltételes szabadságra bocsátás gyakorlatával kapcsolatos vizsgálatából arra vonható megalapozottan következtetés, hogy a kedvezmény megadása sok esetben szinte automatikus, a feltételeknek való megfelelés vizsgálata kifejezetten elnéző, sematikus.

²⁸⁵ „A gyakorlat egyértelműen eltúlzottan pozitív. Ugyanis az elítéltek 4/5-e megkapja a kedvezményt, miközben a visszaesés aránya 50% felett van. Ebből is következik, hogy egyáltalán nem kivételes kedvezményről van szó. A legtöbb esetben ha az elítélt nem volt fenytve, már megkapja a kedvezményt, ami a könnyebb irányba való elmozdulást jelenti.” Nyilas Levente: A feltételes szabadságra bocsátás dilemmái az emberölés miatt elítéltek esetében. im. (Saját jegyzet)

környezetével való viszonyát (így elsősorban a családjával, munkatársaival, közvetlen környezetével kapcsolatban) továbbá a személyisége és előélete alapján a bűnismétlés veszélyét, e körben különösen azt, hogy az elítélt mennyire erőszakos, önkontrollal kevésbé rendelkező, konfliktusait normál módon rendezni képtelen, vagy esetleg e körben megfelelő mutatókkal rendelkező személy. Mindezeket sok esetben az ítélet, az ítélethez mellékelte elmeorvosi szakvélemény, illetve pszichológiai jellemzés és az előéletére vonatkozó adatok, mindenképp a bűnügyi nyilvántartásban rögzítettek alapján rekonstruálni lehet. Indokolt esetben be lehet szerezni a korábbi, az előterjesztés tárgyát nem képező elítéléseket tartalmazó ítéleteket is.

Mindezt azonban jelentősen nehezíti, hogy több évtizeddel az elítélés után a bűnügyi nyilvántartás a korábbi elítéléseket már nem fogja tartalmazni, azok ugyanis törlésre kerülnek, csak az éppen töltött büntetés, mint elítélés adatai maradnak benne. A korábbi elítélések anyagait – mindenképp a korábbi ítéleteket – pedig szintén nem lehet majd beszerezni, mert a büntetőügyek iratai a bíróságoknál selejtezésre kerülnek, az pedig irreális elvárás lenne, hogy a bv. bíró levéltári kutatás keretében szerezze be a korábbi ítéleteket. Nem lényegtelen kérdés ez, hiszen azt kell eldönteni, hogy az elítéltnél kialakult-e a törvénytisztelő életmódra vonatkozó készség, és erre figyelemmel az életfogytig tartó szabadságvesztés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető-e. Miközben az elítélt évtizedek óta egy zárt intézetben él, konstruált, mesterséges körülmények között, egy totális intézet világában, folyamatos állami kontroll mellett. Így nehéz azt megítélni, hogy az elítélt kikerülve a bv. intézetből mint egyfajta speciális inkubátorból, normál körülmények között, szabadon, szigorú, rugalmatlan előírások és azt kikényszerítő állami gépezet, folyamatos állami felügyelet nélkül milyen életvitelt folytatna, egyáltalán képes lenne-e az önálló életvitelre. Különösen fontos az teszi ezt a kérdést, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt feltételes szabadságra bocsátása esetén az elítélés jellege folytán a legsúlyosabb, a társadalomra a legnagyobb veszélyt jelentő, erőszakos jellegű bűncselekmények miatt elítélt személy szabadlábba helyezésének alkalmassága a vizsgálat tárgya. A döntés kiemelt súlyú, nagy felelősséggel járó, lényegesen nagyobb kockázatú bv. bírói döntés, mint a határozott idejű szabadságvesztésre ítélt feltételes szabadságra bocsátásának a megítélése.

A fentiek alapján a kifogástalan intézeti magatartás megítéléséhez alapvetően az intézet előterjesztése nyújt segítséget, mely elsősorban az elítélt intézeti tevékenységéből, a vele kapcsolatos eseményekből nyeri az adatait.²⁸⁶ A törvénytisztelő életmódra vonatkozó készség vizsgálata ennél lényegesen szélesebb

²⁸⁶ Meg kell jegyeznünk, az intézet a kedvezményrel kapcsolatos előterjesztésében az álláspontját oly módon alakítja ki, hogy az elítélt vonatkozásában összehasonlítást végez, ennek során az elítélt magatartását a többi fogvatartottéval veti össze. Ehhez képest lesz az elítélt együttműködő, vagy problémás fogvatartott az intézet szemében. Az elítélt kifogástalan magatartása is csak ebben viszonyrendszerben, ilyen összehasonlítási alap mellett, ebben a szubkultúrában, a fogvatartotti populációban lesz adott esetben kiemelkedő és minősítik kifogástalannak a magatartását. Azaz figyelemmel kell lenni arra is a bv. bírói értékeléskor, hogy az elítélt magatartásának intézetbeli kontrollcsoportja olyan személyekből áll, akik deviáns viselkedésük miatt szabadságvesztést töltenek. Ezt fontos hangsúlyozni, főleg akkor, ha fennáll annak a veszélye, hogy az intézetbeli magatartásból messzemenő következtetéseket vonunk le a törvénytisztelő életmódra vonatkozó készségre. Nem lényegtelen, hogy mihez, vagy kihez képest minősül az elítélt magatartása kifogástalannak.

spektrumú, az intézeti előterjesztésen kívül a régmúlt adatain, elsősorban a végrehajtás alatt álló ítélet, a bűnügyi nyilvántartás adatain, kivételes esetben a korábbi ügyek ítéleteinek vizsgálatán, az intézetbe kerülés előtti életmód, életvitel és személyiség komplex ellenőrzésén alapul, illetve alapulna, ha ezek az adatok rendelkezésre állnának.²⁸⁷

Felmerül az a kérdés, hogy az intézetbeli kifogástalan magatartás mennyire függ össze a törvénytisztelő életmódra vonatkozó készséggel, mennyire következik az intézetben tanúsított magatartásból az, hogy az elítélt elkötelezte magát a szabadulását követő időre a törvénytisztelő életmód folytatására is. Ha a jutalmazás-fenyítés egyenlege a jutalmazás irányába túlsúlyt mutat, abból mennyire következik a tartós és pozitív irányú személyiségváltozás? A legfontosabb kérdés, hogy felülírja-e a kedvezőtlen előéleti adatokat a kifogástalan intézetbeli magatartás, vagyis következik-e ebből az, hogy az elítélt szakított a korábbi életvitelével és a jövőben törvénytisztelő életmódot kíván folytatni. A fegyintézetbeli kedvező életvezetéssel felülírható-e a kirívóan súlyos megítélésű előélet? Álláspontom szerint a válasz a határozott időre ítélték esetében általában nemleges, míg az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték esetében a minimálisan kitöltendő tartam extrém hosszú ideje miatt már gyakrabban előfordulhat. Vagyis egy határozott időre elítélt, különösen a rövidebb tartamú (két év, illetve az alatti büntetés) ítéleti időt töltők esetében az intézeti kifogástalan magatartás nem írja felül a kedvezőtlen előéleti, illetve kedvezőtlen megítélésű, szabadlábon folytatott életviteli adatokat. Addig egy életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt esetében a kedvezményhez kitöltendő tartam extrém hosszú ideje, az új Btk. szerint minimálisan huszonöt éves tartama miatt, és ilyen hosszú idő alatt bekövetkezett személyiségbeli és egészségi változások már felülírhatják a kedvezőtlen előéleti adatokat, illetve a szabadlábon folytatott kedvezőtlen megítélésű életvitelt.

Nyilvánvaló, hogy a kifogástalan magatartás tanúsítása és a törvénytisztelő életmód folytatására vonatkozó készség vizsgálata nem függetleníthető egymástól teljesen, mert az elkülönítés erőltetett, mesterkélt lenne. Ugyanakkor azt is el kell kerülni, hogy a bv. bíró összemossa a két feltételt, és az egyik meglétéből egyenes úton következtetést vonjon le a másik fennállására is, mintha a kettő feltétel között ok-okozati összefüggés állna fenn és szükségszerűen feltételezné egymást. A jogalkotó egyértelművé tette, hogy két, önálló feltételről van szó, melyeknek együttesen kell fennállniuk a kedvező döntés meghozatalához, ezeket pedig értelemszerűen ki kell, hogy egészítse a meghatározott tartam kitöltése a szabadulás idejére és, hogy az elítélt ne essen eleve a kedvezményből kizárás alá. Mindebből pedig következzen, hogy a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető legyen.

²⁸⁷ Az életfogytiglanból való feltételes szabadságra bocsátás tárgyában kiemelten fontos a Szegedi Törvényszék tapasztalata, miután ezen a törvényszéken a legmagasabb az ilyen típusú ügyek forgalma. „A szegedi fegyintézetben 190-210 fő között alakul az életfogytiglanra ítélték aránya, jelenleg mintegy 210 fő, ebből mintegy húsz-huszonöt fő TÉSZ-es. Havonta általában egy-két fő életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt feltételes szabadságra bocsátása iránti ügy érkezik az Szegedi Törvényszékre.” Soós József, a Szegedi Törvényszék bv. bírójának 2017. május 26-ai személyes közlése.

Amennyiben az elítélt életfogytig tartó szabadságvesztést tölt azzal, hogy abból legkorábban például huszonöt év letöltése után bocsátható feltételes szabadságra, ha az elítélt jelenleg ötven esztendő, huszonöt évet töltött ki a büntetéséből, és ilyen hosszú tartam alatt mindvégig kifogástalan intézeti magatartást tanúsított, számtalan jutalmat kapott, fenyíteni nem, vagy csak régi, jelentéktelen szabályszegés miatt kellett, a fejlődési irány töretlenül kedvező ívű, az összkép pozitív, úgy a huszonötéves kifogástalan intézeti magatartás ellensúlyozhatja a kedvezőtlen előéletet. Különösen akkor ha az elítélt a huszonöt év alatt végig jó minőségben, kitartóan, színvonalasan dolgozott, precíz munkaerő volt, emellett tanulmányokat is folytatott, esetleg végzettségeket, szakmát szerzett. Nem felejthető el az sem, hogy az elítélt lényegesen idősebbé vált, mint amikor a bűncselekményt elkövette, illetve amikor a bűnözői életmódot folytatta. Kriminológiai tudományi tény, hogy az öregedésnek, mint biológiai folyamatnak is van szerepe a bűnözési hajlandóság csökkenésében, a kor előrehaladtával az aktivizmus e körben mérséklődik. Mindezek a szempontok oda vezethetnek, hogy a bv. bíró megalapozottan vonhatja le azt a következtetést, hogy az elítélt a huszonöt év alatt nem egyszerűen kifogástalan intézeti magatartást tanúsított, de a személyisége is kedvező fordulatot ment át, jelentős mértékben fejlődött.²⁸⁸ Aki ugyanis huszonöt éven át együttműködő és szabálytisztelő, dolgozik és tanul is, arról megalapozottan feltehető, hogy meg is változott, személyiségében, életvezetésében kedvező fordulat állt be, akkor is, ha egyébként végig egy totális intézményben folyamatos kontroll mellett élt. Ez pedig oda vezethet, hogy a bíróság megállapítja, hogy az elítéltnél nem csak a kifogástalan intézeti magatartás, hanem a törvénytisztelő életmód folytatására vonatkozó készség is kialakult, dacára a kedvezőtlen előéleti adatoknak. E körben tehát a rendkívül régi elítéléseknek már nem lesz különösebb relevanciája annak megítélésében, hogy az elítélt milyen személyiség, kész-e a törvénytisztelő életmód folytatására.

Mindebből pedig az következik, hogy nem teljesen azonos módon zajlik a törvénytisztelő életmódra vonatkozó készség megítélése a határozott időre és az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítétek esetében. A különbségtétel nem diszkriminatív hanem ésszerű alapokon nyugvó, hiszen a szabadságvesztés e két fajtája között eltérés mutatkozik.

Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítétek esetében az idő előrehaladta miatt a régmúlt eseményeinek, a régi elítéléseknek, a régen szabadlábban tanúsított életvitelnek a szerepe, hangsúlya erősen csökken, és felértékelődik az intézetbeli magatartás, életmód, különösen az intézetbeli munkavégzés és tanulás személyiségre pozitív hatása, mint értékelendő szempont.

Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül, hogy a büntetés-végrehajtási intézet mesterséges, ingerszegény, folyamatos kontroll alatt álló zárt világ, totális intézmény. Az életvezetési hiányosságokkal, esetleg jellembeli fogyatékossgal küzdő, sokszor akaratgyenge emberek számára egyben egyfajta inkubátor is, mely megóvjá őket az önálló életvezetés felelősségétől, kihívásaitól, egyben az ingergazdag szabad világ

²⁸⁸ Kivéve, ha az elítélt olyan mentális zavarban szenved, melyben javulás nem várható, pl.: pszichopátiás személyiségzavara van.

kísértéseitől. Éppen ezért az ilyen konstruált körülmények között való kifogástalan életvitelből a határozott időre ítélték, különösen a rövid tartamú büntetést töltők esetében messzemenő következtetéseket levonni szakmai hiba, egyoldalú és megalapozatlan döntéshez vezethet.²⁸⁹ Egy rövidebb tartamú büntetésnél a szigorú életrendet megkövetelő, kikényszerítő rendben nem szükséges alapvető és pozitív irányú személyiségváltozás az intézeti szabályok és rend betartásához, különösen nem szükséges pedig a szabályokkal való lelki és érzelmi azonosulás. Az intézetbeli kifogástalan magatartás álláspontom szerint sok esetben szorosan összefügg a börtönrutinnal, a túlélési ösztönnel, a fogvatartott deprimáltságával, illetve a fegyintézet rendjéhez való hozzászokással.²⁹⁰ A reményvesztett, általánosan rossz hangulatú fogvatartott passzivitásba menekülhet, nincs energiája szembeszállni és küzdeni az intézet rendjével, ezért nem lázad, szabálykövetővé válik.²⁹¹ Ez maga után vonhatja, hogy fenytésére egyáltalán nem kerül sor, viszont az együttműködése, illetve az, hogy fogvatartása eseménytelen, idővel jutalmazásához vezethet.²⁹² A túlélési ösztön pedig – különösen igaz ez a hosszú időre ítélték esetében – az együttműködés irányába mozdítja el az elítéltet, aki felismeri, hogy a saját helyzetét teszi könnyebbé és elviselhetőbbé, ha az aktuális állapotát elfogadja, vagy legalább belenyugszik, és igyekszik a körülményekhez képest a legjobb életfeltételeket kialakítani magának.²⁹³ A rendszert megváltoztatni nem tudja, ezért a konfrontáció vállalásának nincs értelme, inkább minél több kedvezményt, előnyt próbál megszerezni. Magatartása konvencionálissá válik, konformista törekvések jellemzik majd a viselkedését, ezzel azonban főleg a határozott időre ítélték esetében korántsem jár szükségszerűen együtt a törvénytisztelő életmód készségének kialakulása, az legfeljebb csak pozitív hozadék lehet egyes elítélteknél.²⁹⁴ Fennáll tehát a veszélye annak, hogy az együttműködés addig tart, amíg a felügyelet keze elér, vagyis

²⁸⁹ „Kérdés, hogy a börtön tekintélyelvű, merev és természetellenes korlátozó rezsimjéhez való konform magatartás kialakulása mennyiben tekinthető pozitív változásnak (...)” Huszár László: Alkalmazkodás – hosszúidős elítéltek börtön-adaptációja. Börtönügyi Szemle 2005/2. szám 25. oldal.

²⁹⁰ „(...) a fegyelmi statisztikák is jelentős csökkenést mutattak, tehát a szabadságvesztés töltésének előrehaladtával csökkent a fegyelmezetlenségek száma.” Dr. Boros János: A hosszú tartamú szabadságvesztés hatása a fogvatartottak személyiségére. Börtönügyi Szemle 2005/2. szám. 20. old.

²⁹¹ „Donald Clement e folyamatot börtönösödésnek, prizonizációnak nevezi, amikor a bekerülő fokozatosan magáévá teszi a börtön formális, de főképpen informális szokásait. (...) E folyamatot a bevándorlók asszimilációjához hasonlítja.” Huszár im. 21. old.

²⁹² VÖ: „A börtön által elvárt normákhoz való alkalmazkodás a börtönélet nehézségeivel szembeni megküzdési stratégia része is lehet, ám ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy a fogvatartott valóban elfogadja a fogvatartás alatt kikényszerített viselkedési normákat. A kikényszerített uralom önmagában hordozza a manipulatív alkalmazkodást.” Somogyvári im. 56. oldal.

²⁹³ „A kutatások azt mutatják, hogy a hosszúidősök kevesebb fegyelmi vétséget követnek el. Különösen akkor igaz ez, ha a hosszúidősök vizsgálati csoportjában életfogytos rabok is szerepelnek. A hosszúidősök konform alkalmazkodásának az egyik legvalószínűbb magyarázata éppen az ítélet hosszában rejlik. Amíg ugyanis viszonylag rövid ideig a folytonos konfrontáció követhető stratégia, hosszú éveken vagy évtizedeken keresztül olyan pszichés energiákat, én-erőt kíván, amely csak keveseknek adatik meg. Más szóval a rabok előbb-utóbb betörnek.” Huszár im. 25. old.

²⁹⁴ „King és Elliot egy olyan oppurtunista csoportot is azonosított, amely egyszerre élt a szorgoskodás és a jailing adaptációs stratégiájával, tehát egyszerre vett részt – mint mintarab – a formális rezsim által felkínált programokban és a rabok titkos üzelmeiben.” Huszár im. 24. oldal.

ameddig a kontroll tart.²⁹⁵ Ilyen helyzetben ugyanis az együttműködést nem a belső meggyőződés váltja ki, hanem a haszonelvű szemlélet, annak vágya, hogy a körülményekből a lehető legjobbat hozza ki, azaz az elítélt megpróbálja manipulálni a rendszert.²⁹⁶ Ilyen elítélt esetében a feltételes szabadságra bocsátás megszünteti a szoros hatósági kontrollt, még akkor is, ha elrendelik a pártfogó felügyeletét. Szabadlábbon már nem kényszeríti rá senki a szigorú napirendet, a rend megtartását. A továbbiakban ez már a saját szabad belátásától, akaratától függ majd. A kevés önuralommal rendelkező elítélt számára pedig visszatérve a szigorú felügyelet nélküli, ugyanakkor ingergazdag és szabad világba, a megszokott szubkultúrájába, minden feltétel adott lesz ahhoz, hogy visszaessen. Emiatt tette a jogalkotó önálló feltétellé a kedvezményre való alkalmasság vizsgálatánál a törvényisztelő életmód folytatására vonatkozó készség ellenőrzését is. Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték esetében azonban ennél összetettebb, komplexebb a kérdés megítélése. Ugyanis huszonöt-negyven éven keresztül nem lehet „színészkedni”, az együttműködés ennyi időn át nem lehet megjátszott, pusztán külsőségekben megjelenő. Ennyi ideig az elítélt sem lehet deprimált, az ítélete miatt elkeseredett, megtört, vagy csak pusztán utilitarista, haszonelvű, a helyzetből a legtöbbet és a legjobbat kihozni akaró. Az ilyen hosszú időn keresztül való együttműködés személyiségváltozást is feltételez, vagyis nem csak felszínes és megjátszott, mint sok határozott időre ítélt esetében.²⁹⁷

A határozott időre ítélték esetében tehát az intézetbeli kifogástalan magatartásnak kiemelkedő jelentőséget nem lehet tulajdonítani, mert az csak az egyik

²⁹⁵ A prizonizáció főbb elvei közé tartoznak a: „Törekedj arra, hogy a legtöbb haszonra és privilégiumra tegyél szert a börtönben töltött idő alatt! Ne vesítsd el a fejed! Ne mutass érzelmeket! Maradj mindig nyugodt! (...) komoly dilemma elé állítja a rabot: választania kell, hogy a formális rend vagy az informális társadalom elvárásainak felel-e meg, vagy a kettő közötti veszélyes utat választja. Ha a formális rend győz, akkor reszocializáció, ha az informális, akkor a prizonizáció jön létre.” Papp Gábor: A prizonizációs jelenség elméleti háttere – kritikai megközelítésben. Börtönügyi Szemle 2009. évi 2. szám 33-45. oldal. Ugyanakkor ha a formális rend nem győz, ez úgy is felfogható, hogy az elítélt a kinti bűnözői szubkultúra szabályai szerint él tovább a fegyintézetben is. Azaz a kriminalizációja az intézetben a prizonizáció útján él tovább. A prizonizáció pedig olyan attitűdöket erősít meg az elítéltben, mely valószínűbbé teszi azt, hogy szabadulása után újabb bűncselekményt követ el.

²⁹⁶ Münich Iván is megerősíti, hogy az emberölések miatt elítéltek – azaz az életfogytiglani szabadságvesztéssel leginkább érintett fogvatartottak - a börtönben rendszerint együttműködőek, általában semmilyen probléma nem merül fel velük szemben. Erősen kontrollált személyek, akik csak szélsőséges esetben robbannak, ilyenkor azonban extrém viselkedésre és erőszakra hajlamosak. Azaz kiszámíthatatlanok. Münich Iván: Az emberölést elkövetett személy lélektanáról. Kriminológiai Tanulmányok 50.144. oldal, illetve 145. oldal. Szerkesztette: Vókó György. OKRI Budapest, 2013.

²⁹⁷ „A feltételes szabadságra bocsátott életfogytiglanosok aránya kb. 2/3-os, azaz az életfogytiglanra ítéltéknek mintegy 2/3-a már az első meghallgatáson megkapja a feltételes szabadságra bocsátás kedvezményét, az életfogytiglanos elítéltek 1/3-a nem kapja meg. Az esetek nagy részében ennek oka, hogy a bíróság úgy ítéli meg, hogy ezen elítéltek esetében nagy a bűnismétlés veszélye, azaz nem alakult ki a törvényisztelő életmódra való készség. Az életfogytiglanra ítélték intézeti magatartása általában kifogástalan, alig egy-két eset fordult elő, amikor az elítélt esetében a kifogásolható intézeti magatartás képezte az akadályát a kedvezménynek. Az első alkalommal a kedvezményben nem részesült elítéltek általában a második esetben már megkapják a kedvezményt. Azonban az elítéltek között van olyan is, aki már negyedszerre sem kapta meg a feltételes szabadságra bocsátás kedvezményét, melynek oka a bűnismétlés veszélye. Ez az elítélt a házastársa megölése miatt kapott először határozott tartamú szabadságvesztést, majd abból szabadulva az újabb házastársát is megölte, amiért életfogytig tartó szabadságvesztést kapott. Az elítélt intézeti magatartása egyébként kifogástalan volt, mintegy száz jutalommal rendelkezett, azonban a bűnismétlés veszélye jelenleg is kiemelkedő nála.” Soós József, a Szegedi Törvényszék büntetés-végrehajtási bírójának személyes közlése 2017. május 26-án.

szükséges, de nem elégséges feltétele a kedvező döntéshozatalnak. A kifogástalan magatartás, a határozott időre ítélték esetében mint közelmúltbeli esemény nem írja felül a szükségszerűen – legalább részben – korábbi adatokon nyugvó törvénytisztelő életmód folytatására vonatkozó készséggel kapcsolatba hozható tényezőket. Életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték esetében az intézetbeli magatartás tényezőinek azonban messze nagyobb jelentőséget kell tulajdonítani, hiszen az intézetbeli magatartás, főleg annak az utolsó öt éve sokkal inkább jellemzi már az elítéltet, mutatja be annak személyiségét, mint a több évtizeddel korábbi életmódjára vonatkozó adatok.²⁹⁸ Megjegyzem, ha ezt megkérdőjeleznénk, úgy ezzel megkérdőjeleznénk azt is, hogy a szabadságvesztésnek a személyiségre pozitív, nevelő hatása is lehet.

A feltételes szabadságra bocsátott életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt pártfogó felügyelet alatt áll. Ezt a bv. bíró a feltételes szabadságra bocsátást kimondó végzésében megállapítani köteles. Tekintettel arra azonban, hogy a pártfogó felügyeletnek nem célja az állandó kontroll megteremtése, a pártfogó feladata csak az időnként visszatérő ellenőrzés, és segítségnyújtás, ezért a visszaesés megelőzése szempontjából szerepe fontos, de nem perdöntő. Ezért a pártfogó felügyelet jelentőségét sem szabad túlértékelni, reálisan ettől az intézkedéstől sokat várni nem lehet. Ezért nyilvánvaló, hogy a feltételes szabadságra bocsátás feltételeit nem teljesítő elítélt pártfogó felügyelet mellett sem részesíthető a kedvezményben, a pártfogó felügyelet a kedvezmény feltételeit nem pótolja. A jogintézmény céljainak elérését azonban elősegítheti. Különösen fontos azonban pártfogó felügyelet elrendelése esetén az egyéniesítés, és a pártfogó felügyelet intézménye által kínált lehetőségek kiaknázása. Ezért nagy jelentősége van az egyénre szabott magatartási szabályok előírásának, ezzel lehetőleg élni kell.²⁹⁹

Végül, de nem utolsósorban meg kell említeni, hogy a feltételes szabadságra bocsátás jogintézménye semmilyen körülmények között, hallgatólagosan sem szolgálhat a fegyintézetek túlszűfoltságnak enyhítésére.

Akik nem részesülhetnek a kedvezményben

Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték egy csoportja a bíróság döntése alapján ki van zárva a feltételes szabadságra bocsátás kedvezményéből (TÉSZ). Ilyen

²⁹⁸ „Az életfogytig tartó szabadságvesztést töltők fegyelmi helyzete kifejezetten jónak mondható, fegyelmi vétséget csak a büntetés kezdetén, az első néhány évben szoktak elkövetni, utána már alig, azaz az első időszakban észlelhető egy kisebb lázadás, aztán betörnek. A büntetésük utolsó tíz évében pedig általában egyáltalán nem követnek el fegyelmi vétséget. Ezzel szemben kifejezetten együttműködő, aktív elítéltek, számos jutalmat szereznek, dolgoznak, sokszor tanulmányokat folytatnak, aktívan részt vesznek az intézeti programokon. Általában nyolcvan-száz jutalmat szereznek húsz-huszonöt év alatt.” Im. Soós József.

²⁹⁹ „A legtöbb életfogytig tartó szabadságvesztést töltőt még a régi Btk. alapján ítélték el, az ő esetükben a pártfogó felügyelet elrendelése nem kötelező, hanem mérlegelhető. Erre azonban általában nincs szükség akkor, ha az elítélt erős, stabil személyiség, megerősödött értékrenddel rendelkezik, biztosított a támogató családi háttér, a lakhatása, és a megélhetése is megoldott, várhatóan lesz munkahelye. Ha indokolt a pártfogó felügyelet elrendelése, úgy általában magatartási szabályok alkalmazására is sor kerül. Egy esetben például a bűncselekmény elkövetési helyéről, az érintett településről tiltotta ki a bíróság az elítéltet, mert az adott kis közösségben még mindig komoly félelmet keltett az elítélt személye és a sértett családja is félt tőle.” Im. Soós József.

esetben a kedvezményből való kizárás oka, hogy az elkövető cselekménye olyan kiemelkedő tárgyi súlyú, hogy a bíróság megítélése szerint a büntetés csak akkor lehet tetтарыos, ha az elkövető élete végéig bűnhődik. Másodsorban pedig az elkövető személyiségének reparálása, társadalomba való beilleszkedésre való felkészítése megalapozottan általában nem várható.

A TЭСZ esetében elvileg nem sérül az ítélet integritásának az elve, tekintettel arra, hogy a feltételes szabadságra bocsátás fogalmilag kizárt, ennél fogva az ítéletben foglalt büntetést, az ítéletben foglalt tartamban főszabály szerint végrehajtják.³⁰⁰ Ez hasznos lehet a jogbiztonság, a jogtudat és a jogkövetés, sőt, álláspontom szerint különösen a generális prevenciók célok elérésében. Ez amiatt is különösen előnyös, mert tapasztalatok szerint a társadalom tagjai a feltételes szabadságra bocsátás intézményére gyanakodva tekintenek, mert nem ismert előttük, hogy kit, miért bocsátottak feltételes szabadságra, miután a bv. bírói meghallgatás és a döntése nem nyilvános. A társadalom számára az ítélet rendelkezéseinek az oldása általában nem elfogadható. Szélsőséges esetben azt a meggyőződést válthatja ki ugyanis, hogy az elítélt az ítéletben foglaltak ellenére végül elkerülte a szigorú felelősségre vonást, mert idő előtt elbocsátották a büntetés-végrehajtási intézetből. Az ilyen társadalmi reakcióknak – ha széles körben alakul ki az ilyen irányú meggyőződés – káros hatásai lehetnek a törvénytisztelő életmódra nevelésben, a jogtudat, a jogkövetés kialakításában. A laikus közösség pragmatikus jogfelfogása alapján ugyanis egy ítélet annyit ér, amennyit végrehajtanak belőle. Minden utólagos módosítási, felülírási lehetőség megbontja a belé vetett közbizalmat.

Ugyanakkor nyilvánvaló hátránya is van annak, hogy egyes életfogytiglanra ítélték esetében a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége kizárt. Ez leginkább abban nyilvánul meg, hogy a kedvezményből kizárt elítéltek esetében elvész az egyik legkomolyabb nevelési eszköz, pozitív motiváló tényező, a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének, vagyis a büntetés megrövidítésének elvi lehetősége. Éppen ezért az elítélt várhatóan nehezebben lesz motiválható, esetében a kedvező irányba befolyásoló eszközök köre korlátozottá válik, miután a legfontosabb előny, a kedvezményes szabadulás lehetősége hiányzik; míg a szankciókat, a felelősségre vonást kilátásba helyező negatív tényezők eredményessége csak időszakos lehet. Önmagában a hátrányok kilátásba helyezése ugyanis általában nem alkalmas a belső meggyőződés kialakítására és a személyiség pozitív irányú megváltoztatására. Ez növelheti a fegyelmi ügyek számát, kockázatosabbá és költségesebbé teheti az őrzésüket, felügyeletüket, megnőhet a rendkívüli esetek száma.³⁰¹ A kötelező kegyelmi eljárás lehetősége viszont pozitív ösztönzőként lépett be a rendszerbe, mely némileg csökkenti a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének a hiányából eredő hátrányokat.

Persze a feltételes szabadságra bocsátásból való kizárás hátrányait valamelyest

³⁰⁰ Azért csak elvileg, mert a TЭСZ-re ítélték kötelező kegyelmi eljárásának szabályai lehetővé teszik azt, hogy a TЭСZ-re ítélt is szabaduljon, mint ahogy a végrehajtási kegyelem lehetősége is fennáll.

³⁰¹ Ezt a TЭСZ-esekkel kapcsolatban a büntetés-végrehajtási tapasztalatok alá is támasztják. Kifejezetten magas az öngyilkosságok száma, és a TЭСZ-esek körében elkövetett fegyelmi vétségek körében sok a súlyos megítélésű erőszakos cselekmény. Lásd: Ruzsonyi Péter: Életre ítélve. im. 45. oldal.

ellensúlyozza az a tény is, hogy a jogalkotó (illetve felhatalmazása alapján a jogalkalmazó) olyan esetekben zárja ki a kedvezmény lehetőségét, ahol megállapítható, hogy az elkövető kezelhetetlen, szocializációjára való törekvések eleve igen nagy valószínűséggel kudarcra vannak ítélve, vagyis azon elítéltek tartoznak ide, akikkel a büntetés-végrehajtási szervezet sem tud mit kezdeni, megjavításukra eszköztelen. Ezért a társadalom védelme érdekében lehető leghosszabb és legmagasabb szintű izolációjuk indokolt.

Ki kell zárni a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét, ha a bíróság erőszakos többszörös visszaesővel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést szab ki. Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt erőszakos többszörös visszaeső legalább harmadik alkalommal követ el személy elleni erőszakos bűncselekményt, értelemszerűen valamennyi bűncselekménye szándékos volt, és végrehajtandó szabadságvesztést szabtak ki vele szemben mindegyik esetben, a büntetéseinek végrehajtása és az újabb bűncselekmény elkövetése között pedig egyik alkalommal sem telt el több, mint három év. A kedvezményből való kizárás oka, hogy a terhelt személyisége, előélete alapján kezelhetetlennek minősül, akivel szemben a törvény teljes szigorának alkalmazása indokolt. A büntetés célja ideális esetben pedig csak a büntetés teljes végrehajtásával érhető el.

Ki kell zárni a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét akkor is, ha a bíróság életfogytig tartó szabadságvesztést szab ki olyan elkövetővel szemben, aki a bűncselekményt bünszervezetben követte el. A bűncselekményt bünszervezetben elkövető a szervezett bűnözés legmagasabb, a társadalomra legveszélyesebb kötelékében követte el a cselekményét, így személyisége, bűnkapcsolatai és a jelentős tárgyi súlyú bűncselekmény elkövetése feltétlenül indokoltá teszi büntetésének teljes végrehajtását.

Fentiek alapján megállapítható, hogy a feltételes szabadságra bocsátásból kizárás alá eső életfogytig tartó szabadságvesztést töltők egy része a jogszabály kötelező, bírói mérlegelési lehetőséget kizáró, eltérést nem engedő rendelkezései alá tartoznak. Esetükben már az ítélet megállapítja, hogy feltételes szabadságra nem bocsáthatók. Ide sorolandó az erőszakos többszörös visszaeső, cselekményét bünszervezetben elkövető elítélt.

1993 óta akit ismételten életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélnék, nem bocsátható feltételes szabadságra, így ebben az esetben a perbíróságnak ismét nincs mérlegelési lehetősége (TÉSZ I.). Ennek az előírásnak az oka az, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés elnevezése alapján is, főszabály szerint is halálig tart(hat), aki pedig ismételten ilyen büntetésben részesül ne kerülhessen szabadlábra, ellenkező esetben a büntetése súlytalanná, komolytalanná válna, ami sértené az ítéletekbe vetett közbizalmat, hátrányos lenne a prevencióra és a jogkövetésre is. A szabadulás elvi esélyét azonban a TÉSZ-re ítélt kötelező kegyelmi eljárása ebben az esetben is biztosítja.

Egyetlen eset van, 1999-től ahol kizárólag a perbíróság mérlegelési tevékenységének a következménye a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből való kizárás. Ebbe a körbe tartoznak azok az életfogytig tartó szabadságvesztésre

ítéltek, akik feltételes szabadságra bocsátását a perbíróság a cselekmény tárgyi súlya, az elkövető társadalomra veszélyessége, és az egyéb súlyosító és enyhítő körülmények alapján zárta ki (TÉSZ II.).

A jogalkotó kellően cizelláltan határozta meg, hogy melyek azok az esetek, ahol a kedvezmény lehetőségét ki kell zárni, illetve, ahol a jogalkalmazó belátására kell bízni, hogy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja-e vagy sem. A kör szűkítése nem indokolt. Ebből következően továbbra is szükséges az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén megadni a lehetőséget arra, hogy a bíróság a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét az ítéletben mérlegelési tevékenysége alapján kizárja (TÉSZ II.). A tetтарыosság elvének érvényesítése és a társadalom magas szintű védelme érdekében szerencsére ennek lehetőségét az Alaptörvény és az új Btk. is megadja.³⁰² Az viszont kérdéses, hogy alkotmányos-e egy olyan előírás, mely a TÉSZ kiszabását kötelező jelleggel, mérlegelési lehetőség nélkül írja elő. Így ezen elkövetők esetében is meg lehetne hagyni a bíróság mérlegelési lehetőségét. Álláspontom szerint ez nem veszélyeztetné a társadalom védelmének elsődleges szempontját.³⁰³

Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt feltételes szabadságra bocsátásával kapcsolatos büntetés-végrehajtási bírói döntéshozatal sajátosságai

A feltételes szabadságra bocsátásra főszabály szerint annak esedékessége előtt a büntetés-végrehajtási intézet tesz előterjesztést a bv. bírónál, kivéve ha a kedvezmény lehetősége már az ítéletben kizárt volt. Ha a bíróság az elítéltet nem bocsátotta feltételes szabadságra, úgy a későbbiekben már az elítélt és a védő is kezdeményezheti annak megadását. Életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtása esetében elutasító döntést követő legkésőbb két év elteltével ismételten, majd évente új bv. intézeti előterjesztés alapján le kell folytatni az eljárást.³⁰⁴

Álláspontom szerint a feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozó alanyi jog hiányában, tekintettel a jogintézmény kivételes és kedvezmény jellegére, továbbá arra, hogy alkalmazása esetén az az elítéltet előnyös helyzetbe hozza, mert részben kiemeli, mentesíti őt az ítélet teljes végrehajtása alól, egyértelmű kell, hogy legyen, hogy a feltételes szabadságra bocsátásra irányuló büntetés-végrehajtási bírói eljárásban a bizonyítási teher megfordul a büntetőeljárás szabályokhoz képest, és az elítélten van. Neki kell bizonyítania, hogy a feltételes szabadságra bocsátás törvényi feltételeit teljesítette, így a kedvezményre érdemes. A bizonyítási teherből következik,

³⁰² Vö: Polgár András: Egy szankció védelmében. Bűnügyi Szemle 2009/4 39-44. oldal.

³⁰³ Hasonló véleményt fogalmazott meg Márki Zoltán a Kúria bírójá is a MIA-n 2017. március 17-én az életfogytig tartó szabadságvesztésről tartott előadásában.

³⁰⁴ A bv. törvény feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozó szabályaival kapcsolatosan a Helsinki Bizottság sérelmezte, hogy az 59. § előírja, hogy „a feltételes szabadságra bocsátásra először a bv. intézet tesz előterjesztést. Ha nem rendel el a bv. bíró, akkor azt később az elítélt és a védő is kezdeményezheti. A 'később' fogalmát azonban a szabály nem definiálja.” Ezzel ellentétben megítélésem szerint az elítélt számára ez a szabályozás sérelmet nem eredményez, kedvezőtlen döntést követően az elítélt és a védő gyakorlatilag a büntetés kitöltéséig bármikor kezdeményezheti az újabb eljárást. Forrás: A Magyar Helsinki Bizottság véleménye a büntetések, az intézkedések, az egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló törvénytervezetéről. 2013. szeptember 27. Forrás: http://helsinki.hu/wp-content/uploads/Bv_kodex_MHB_velemeney_2013_09_27.pdf

hogyan az eljárás és a bizonyítási nehézségek kockázatait is neki kell viselnie.

Kérdés, hogy mi a helyes álláspont akkor, ha az elítélt a büntetését, annak nagy részét, vagy egészét speciális körülmények között, egyszemélyes elhelyezésben a különleges biztonságu körleten (biztonsági részlegen) töltötte le? Ilyen ingerszegény körleten hogyan lehet az elítéltet megismerni és róla megalapozott nevelői, osztályvezetői, parancsnoki vélemény adni? Visszaengedhető-e a társadalomba, akit a büntetés-végrehajtás nem tart arra alkalmasnak, hogy normál körletre fogvatartottak közé (közösségbe) helyezze? Ha az elítélt a fegyintézetben sem élt közösségben, mert szinte teljesen izolálták?

Sajátos kérdésként merül fel, hogy lehet-e az elítélt terhére értékelni és törvénytisztelő életmódra vonatkozó készség hiányaként figyelembe venni, ha káros szenvedélye, hajlama van, illetve veszélyes hajlamai kezelésére biztosított önkéntes alapú bv. szolgáltatásokat nem vette igénybe (pl. gyógyító-nevelő csoport, a szexuális bűnözők kezelése, szenvedélybetegségek enyhítésére irányuló kurzusok, személyiségfejlesztő tanfolyamok stb.).

Megítélésem szerint a fenti kérdések nem jelentéktelen felvetések. Meggyőződésem szerint ugyanis a feltételes szabadságra bocsátás körében, a büntetés-végrehajtási bírói eljárásban nem alkalmazható az általában mögöttes szabály, a Büntetőeljárás törvénynek (Be.) 4. § (1)-(2) bekezdésében foglalt alapelv, miszerint a vád bizonyítása a vádlót terheli, illetve a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére. Ennek az elvnek az alkalmazása ugyanis ellentétes lenne a feltételes szabadságra bocsátás jogintézmény jellegével és céljával, ebben a körben való alkalmazása rendszeridegen lenne.

Mivel a feltételes szabadsággal kapcsolatos eljárás a jellege szerint nem az elítélt ellen folyik, hanem az elítélt javára szóló kedvezmény megadásáról, vagy annak megtagadásáról szól, így a fenti elv alkalmazása fogalmilag is kizárt. Ennek alapján nem az ügyészség mint vádhatóság köteles bizonyítani, hogy az elítélt nem alkalmas rá, ezért nem bocsátható feltételes szabadságra, de nem is a bv. intézet feladata ennek bizonyítása.

A fentiekből következően a bizonyítási teher anélkül, hogy ezt a Bv. tv. kifejezetten kimondaná, kizárásos alapon is az elítélten nyugszik. Neki kell hitelt érdemlően bizonyítania, hogy a feltételes szabadságra bocsátás feltételeit teljesítette. Nem cáfolja mindezt az, hogy a gyakorlatban a feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozó előterjesztést – abban a szakirányú bv. szervek véleményét, a kedvezményrel érintett ítéletet, a büntetésről szóló értesítőt stb. – a fegyintézet biztosítja, így a bizonyítási anyag egyik legjelentősebb részét éppen az intézet szolgáltatja. A bíróság pedig hivatalból intézkedik a további releváns okirati bizonyítékok beszerzése iránt, így beszerzi a bűnügyi nyilvántartás adatait, indokolt esetben további ítéleteket és egyéb iratokat, pl.: elmeorvosi és pszichológiai véleményt, pártfogó felügyelő által készített környezettanulmányt stb.

Nem alkalmazható az elítélt javára „a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére” elv sem. Miután sem az ügyész, sem a bv. intézet nem köteles arra, hogy bizonyítsa, hogy az elítélt a feltételes szabadságra bocsátásra

alkalmas, vagy ellenkezőleg alkalmatlan, ebből következően a kedvező döntés meghozatalához szükséges adatok igazolása az elítélt kötelessége. Mindebből következik, hogy ha a megfelelő adatok hiányában, vagy az adatok ellentmondásossága miatt kétséges, hogy az elítélt feltételes szabadságra bocsátható-e vagy sem, ha ez egyértelműen és megalapozottan nem dönthető el, akkor a döntés csak elutasító lehet.

Mindennek a következményei az elítélt számára tehát súlyosak lehetnek, és az elv következetes alkalmazása egyértelmű válaszokat ad a fent megfogalmazott kérdésekre. Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt számára extrém hosszú idő áll rendelkezésre a bizonyításra. Ha az elítélt kellően tudatos, elkötelezett és aktív, úgy e kötelezettségének bizonyosan eleget tehet.

Az elítélttől elvárható a büntetés végrehajtása során tanúsított együttműködés, neveléséhez, személyisége kedvező irányuló formálásához való aktív hozzájárulás, a pozitív hozzáállás. Ezért az elítélt terhére értékelhető az e körben megnyilvánuló passzivitás. Például ha az elítélt kellő ok nélkül utasítja vissza a felkínált lehetőségeket, ha az adottságok ellenére nem végez iskolai, illetve képességei fejlesztésére irányuló tanulmányokat, személyisége megváltoztatását célzó kurzusoktól, közösségi programoktól távol marad, a bűncselekményével összefüggő mentális betegsége kezelésére, vagy állapotának javítására irányuló törekvéseket (pl.: tanfolyamokat, pszichológiai, vagy orvosi kezelést) visszautasítja.³⁰⁵

Az ítéletben foglalt rendelkezéstől eltérni csak jogszabály erre vonatkozó eltérésre lehetőséget adó rendelkezése, felhatalmazása alapján van lehetőség, ha annak feltételei egyértelműen fennállnak. Bármilyen bizonytalanság, kétség esetén az ítélet végrehajtását folytatni kell az ítéletben foglaltaknak megfelelően. Ezekben az esetekben a feltételes szabadságra bocsátásnak nincs helye.

Az Országgyűlés 2013. december 17. napján elfogadta az új Büntetés-végrehajtási kódexet, azaz a Büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvényt, mely 2015. január 1-jén lépett hatályba és váltotta fel az 1979. évi 11. törvényerejű rendeletet (Bv. tvr.). A büntetés-végrehajtást átfogóan szabályozó törvénykönyv elfogadása hosszú kodifikációs előkészítő tevékenységet zárt le. Az új kódex a következetesség, a szigor, és a társadalomba való visszatérésre hatékonyabban felkészítő büntetés-végrehajtás jegyében született. A feltételes szabadságra bocsátással kapcsolatos meghallgatás szakszerűbb előkészítését szolgálja az a rendelkezés, miszerint a bv. intézetnek legalább három hónappal a kedvezmény esedékessége előtt előterjesztést kell tennie a bíróságnál.

A feltételes szabadságra bocsátás jogintézményét, a feltételes szabadságra bocsátás feltételrendszerét a Bv. tv. a határozott tartamú és az életfogytig tartó szabadságvesztés esetében egységesen szabályozza – mint a jogszabályban, illetve az ítéletben meghatározott tartam kitöltése, kifogástalan magatartás, törvénytisztelő

³⁰⁵ „Az elítéltnak ki kell töltenie a tetterányos büntetést, kivéve ha valamilyen kivételes körülmény ez ellen szól. Ezt a feltételes szabadságra bocsátáskor figyelembe kell venni.” Nyilas Levente: A feltételes szabadságra bocsátás dilemmái az emberölés miatt elítéltek esetében. Im. (Saját jegyzet)

életmódra vonatkozó készség, és az ebből levonható következtetés, miszerint a büntetés célja annak további végrehajtása nélkül is elérhető –. 2013. június 30-ig a feltételes szabadságra bocsátás feltételeit az 1978. évi IV. tv. tartalmazta, és a szabályok részben eltértek a határozott tartamú és az életfogytig tartó szabadságvesztés esetében. Utóbbinál a jogszabály mindössze annyit mondott ki, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésből az elítélt feltételes szabadságra bocsátható, ha letöltötte az ítéletben megjelölt tartamot és a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető. Ezzel a jogalkotó nem utalt külön a kifogástalan intézeti magatartás követelményére, de nem hangsúlyozta a törvénytisztelő életmódra vonatkozó készséget sem, mely félreérthető volt. Ezért fontos előrelépés, hogy a hatályos Bv. tv. egységesen, egyértelműen és azonos feltételek mellett szabályozza a kedvezmény feltételeit a határozott és a határozatlan tartamú büntetés esetében.

Szakmai körökben vita tárgya volt, hogy szükséges-e szigorítani a feltételes szabadságra bocsátás feltételeit, illetve szükséges-e azt jobban cizellálni. Egyetértve Tóth Mihállyal indokolt lehet szigorítani a szabályokon, mert fennáll annak gyanúja, hogy túl sok az automatizmus, Tóth Mihály álláspontja szerint részletesebb vizsgálatra lenne szükség a megalapozott döntés meghozatalához. *„A jelenlegi Bv bírói rendszert is tovább lehetne fejleszteni (...) alapos, akár több lépcsős és több szakterület bevonásával zajló vizsgálat döntene a további szabadságelvonás szükségességéről. (...) pszichológusok, szociológusok, pedagógusok bevonásával működő grémium gondos mérlegelés alapján, előzetes véleményeket beszerezve foglalna állást.”*³⁰⁶

A szakmai közvéleményben is léteznek olyan álláspontok, melyek szerint a feltételes szabadságra bocsátás keretében széleskörű bizonyításfelvételt kellene lefolytatni, igazságügyi pszichológiai, adott esetben pedig pszichiátriai szakvéleményt kellene beszerezni annak megítélésére, hogy fennáll-e a bűnismétlés veszélye, illetve a törvénytisztelő életmódra vonatkozó készség. Az ilyen irányú szakvélemények hasonlóan a pártfogó felügyelői véleményhez további információkkal szolgálhatnak a bv. bíró számára, így beszerzésük hasznos és javasolt lehet, különösen a személyiségében nem stabil elítéltek esetében. Bármilyen releváns kiegészítő információ beszerzése ezért hasznos, ilyen irányú bizonyításnak sincs ellenjavallata.

Ugyanakkor a félreértések elkerülése végett mindenekelőtt azt is nyomatékosan hangsúlyozni kell, hogy a törvénytisztelő életmód folytatására vonatkozó készségnek a megítélése jogi értékelés, mérlegelés kérdése, vagyis bírósági hatáskör és nem szakkérdés. Ennek mérlegelése keretében ugyanis tényeket – mint az elítélt intézetbeli életvezetését, beilleszkedését, együttműködését, vagy annak hiányát, magatartását és a bűncselekményét, előéletét, jövőbeni terveire vonatkozó nyilatkozatait, azok realitását, azok elérése végett folytatott tevékenységét, eredményeit – kell összevetni a jogszabályok rendelkezéseivel, és azt kell eldönteni, hogy a jogi előírásoknak ezek a tények megfelelnek-e.

Ennek a döntésnek a mérlegelését és a felelősségét nem lehet jogszerűen

³⁰⁶ Tóth Mihály: Kiszámítható döntések a... im.

áttelepíteni sem pszichológus sem pszichiáter szakértőre, de a pártfogó felügyelőre sem. Az igazságügyi szakértő, illetve a pártfogó felügyelő a visszaesés megítélését egy-egy ténybeli szempont vizsgálatával, tények megállapításával tudja elősegíteni, de a készség fennállását megítélni, azt a bíróság helyett eldönteni nincs kompetenciája. A pszichiáter szakértő, illetve adott esetben a pszichológus arról nyilatkozhat, hogy az elítélt szenved-e valamilyen személyiségzavarban, vagy mentális betegségben, és a személyiségzavar, illetve a betegség mennyire hat ki az életvezetésre és az önkontrollra. A pártfogó felügyelő pedig az elítélt lakhatási és munkakörülményeire, szociális helyzetére, társadalmi kapcsolataira, közösségi státuszára adhat véleményt. Ezen túlmenően azonban a szakvéleménynek, illetve a pártfogó felügyelői véleménynek az értékelése és a további szempontokkal való összevetése, illetve a jogszabályok adott esetre való értelmezése egyértelműen bírói hatáskör. Így egyetlen egy bv. bíróságnak sem telepítheti át a döntés felelősségét a szakértőre, illetve a pártfogó felügyelőre, illetve nem is intézhet hozzájuk olyan kérdést, hogy mekkora a visszaesés, bűnisméltetés kockázata. Ennek eldöntése ugyanis a bíróság feladata.

Az eljárásba való szakértő bevonására jelenleg is lehetőség van, azt ugyanis a jogszabály nem zárja ki, amennyiben a bíróság tárgyalásra tűzi ki az ügyet, és ennek keretében bizonyítást vesz fel. Ennek azonban sajnálatos módon nincs gyakorlata, a feltételes szabadságra bocsátással kapcsolatos eljárások lefolytatására a kedvezmény időpontja előtti rövid idővel meghallgatás alapján kerül sor. Csak esetleg, indokolt esetben képzelhető el a jelenlegi rendszerben ilyen irányú bizonyítás. Szakmailag megalapozottabb döntés születhetne, ha a kedvezmény esedékessége előtt már legalább fél évvel elindulna a bírói eljárás és abba kötelező lenne szakértőt bevonni, de legalábbis szélesebb körű bizonyítást lefolytatni. Jelenleg azonban a jogi környezet ettől jelentősen eltér.

Éppen az életfogytig tartó szabadságvesztésre és a határozott idejű, ugyanakkor hosszú időre ítélt esetekben lehet az ilyen irányú bizonyításfelvétel indokolt, feltéve, ha az elítélt bűncselekménye és személyisége ennek szükségességét felveti. Különösen a szexuális, illetve a sadista motivációjú, illetve a motiválatlan, bizarr, különösen erőszakos személy elleni bűncselekmények miatt ítélt esetekben lehet szükséges a szakértő eljárásba való bevonása. A jelenlegi eljárási rendben és feltételek mellett a szakértő rendszeres bevonására nincs lehetőség, annak sem tárgyi, személyi, időbeli és pénzügyi feltételei nem adottak. A sommás eljárás jegyeinek a mellőzése, illetve a tucateljárások sajátosságainak a tudatos kerülése általában meghozná a kívánt eredményt és megalapozott döntéshozatalhoz vezetne.

Így Tóth Mihály álláspontjához csatlakozva a szigorítást inkább a feltételes szabadságra bocsátás mint eljárás cizelláltabbá tételében, a vizsgálandó szempontok további pontosításában, a szabad bizonyítás elvét fel nem adva, de mégis a beszerzendő bizonyítási eszközök megadásában, illetve ezek szükségességére való fokozott figyelemfelhívás útján tartom elképzelhetőnek. Ez részben jogszabályalkotással lenne elérhető, részben a bv. bírák, bv. ügyészek, bv. dolgozók képzésének további erősítésével, elmélyült szakmai anyagok biztosításával.

Ettől remélhető, hogy a feltételes szabadságra bocsátás intézménye a célját eléri, a maga sajátos módján szolgálja a társadalmat az elítélt bűncselekmény elkövetésétől való visszatartásával.

Az életfogytiglan és a három csapás

Az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása az erőszakos többszörös visszaesőkkel szemben

Ahogy a TÉSZ, úgy a három csapás hazájának is az USA-t tarthatjuk. Az Amerikai Egyesült Államok „kemény kéz” büntetőrendszerének egyik kiemelt sajátossága, hogy fokozott védelmet kíván biztosítani a társadalomnak a megrögzött bűnözőkkel, illetve a bűnözői életvitelt hivatásszerűen űzőkkel szemben. Ennek egyik markáns eleme a három csapás (three strikes) jogintézményének az elfogadása volt. A három csapás lényegi eleme, hogy az elkövető kiemelt, illetve fokozott társadalomra veszélyességéből indul ki, és ezt teszi fő büntetékiszabási szemponttá. Azaz háttérbe szorul a tettarányosság, mint a büntetékiszabás eddig ismert legfontosabb elve, és elsődlegessé az elkövető személyiségében fennálló fokozott társadalomra veszélyesség válik. Ennek következtében a szankció adott esetben az elkövetett bűncselekmény tárgyi súlyához mérten aránytalanul súlyos, már-már drákói szigorú képviselő lesz.

„A visszaeső, életmódszerű bűnelkövetőkre vonatkozó ún. 'Three Strikes' ('Három csapás') törvényt először 1993-ban Washington államban fogadták el. A törvény szerint a harmadik bűncselekmény elkövetéséért kötelezően életfogytiglani szabadságvesztést kell kiszabni, amelyből huszonöt év után helyezhető feltételesen szabadlábra az elítélt. 2004-re az ötven államból huszonhat fogadott el a visszaeső bűnözőkre vonatkozó 'Three Strikes' törvényt. A szabály kizárólag többes elítélés esetén alkalmazható, ha az újabb elkövetés a korábbi elítélés után történt, valamint harmadszorra akár csekély súlyú bűncselekmény miatt is kiszabható az életfogytiglani szabadságvesztés büntetés.”³⁰⁷

A jogintézmény azonban máshol is ismert, például: „Szlovákiában 2004-ben vezették be, hogy amennyiben a törvényben meghatározott, külön felsorolt bűncselekmények valamelyikéért ítélik el a vádlottat úgy, hogy korábban ilyen bűncselekményért már kétszer szabadságvesztésre ítélték, életfogytig tartó szabadságvesztést kell vele szemben kiszabni.”³⁰⁸

A magyar büntetőjogi szabályozásban is ismert három csapásnak a nemzetközi példáktól eltérően két egymástól jól elkülöníthető fajtája volt, illetve részben még van: 1.) az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó speciális szabályozás, mely jelenleg is élő jogintézmény; 2.) az egymással halmazatban álló, legalább három személy elleni erőszakos bűncselekményt elkövetőkre vonatkozó szigorúbb

³⁰⁷ 23/2014 (VII. 15.) AB határozat 18-19. pontja.

³⁰⁸ 23/2014 (VII. 15.) AB határozat 18-19. pontja.

szabályozás, melynek előírásait azonban az Alkotmánybíróság visszamenőleges hatállyal megsemmisítette. Az Alkotmánybíróság szerint az amerikai jogból ismertetett három csapásnak Magyarországon az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó szabály feleltethető meg.

*„A 2012. évi C. törvény (Btk.) 90. § (2) bekezdése szerint aki harmadik alkalommal követ el (visszaesést megalapozó) személy elleni erőszakos bűncselekményt - azaz már kétszer elítélték -, azzal szemben a büntetési tétel felső határa a kétszeresére emelkedik. Amennyiben ez meghaladja a húsz évet, vagy egyébként a cselekmény életfogytiglani szabadságvesztéssel is büntethető, akkor életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni.”*³⁰⁹ Ez a most is irányadó szabály lényegében hasonló a három csapás nemzetközileg is ismert esetéhez.

A három csapás másik típusa az alábbi volt: az 1978. évi IV. törvény (régii Btk.) 85. § (4) bekezdése szerint ha a bűnhalmazatban volt bűncselekmények közül legalább három a 137. § 17. pontjában meghatározott személy elleni erőszakos bűncselekmény volt, úgy a (2) bekezdés szerinti büntetési tétel felső határa a kétszeresére emelkedett. Ha a büntetési tétel így felemelt felső határa a húsz évet meghaladta, vagy a törvény szerint bármelyik bűncselekmény életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető volt, úgy az elkövetővel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést kellett kiszabni.

A 2012. évi C. törvény (Btk.) 81. § (4) bekezdése úgy rendelkezett, hogy ha a bűnhalmazatban levő bűncselekmények közül legalább három különböző időpontokban elkövetett befejezett személy elleni erőszakos bűncselekmény volt, a (2) bekezdés szerinti büntetési tétel felső határa a kétszeresére emelkedett. Ha a büntetési tétel így felemelt felső határa a húsz évet meghaladta, vagy a bűnhalmazatban lévő bűncselekmények bármelyike életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető volt, az elkövetővel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést kellett kiszabni. Ha azonban a Btk. Általános Része lehetővé tette, a büntetés korlátlanul enyhíthető volt.³¹⁰

A régi és az új Btk. halmazati büntetéskiszabással kapcsolatos fenti rendelkezései álláspontom szerint megalapozottan kerültek komoly támadások és kritikák középpontjába. Alapvetően aggályos volt ugyanis, hogy tetтарыnyosságot, a

³⁰⁹ 23/2014 (VII. 15.) AB határozat 25. pontja.

³¹⁰ A Kúria az 5/2013. (XII. 11.) BK véleményben a fenti törvényhelyhez fűződően rögzítette, hogy a súlyosabb jogkövetkezmények akkor alkalmazhatók, ha a cselekmények egymással anyagi halmazatot alkotnak, és befejezett bűncselekmények, feltéve, hogy az elkövető mindhárom cselekmény elkövetésekor betöltötte a huszadik életévét. Hangsúlyozta, hogy bűnhalmazatot kizárólag az egy eljárásban elbírált bűncselekmények alkothatnak. Megállapította, hogy a súlyosabb rendelkezések nem alkalmazhatók abban az esetben, ha a terhelt cselekményei akár törvényi, akár természetes egységet alkotnak, illetve ha azok több mozzanatú bűncselekményként minősülnek. A súlyosabb jogkövetkezmények alkalmazása kizárt volt az alaki halmazatban álló bűncselekmények miatt is. Rámutatott: amennyiben az elkövetővel szemben több eljárás folyik, és az egyesítésre nem került sor, a súlyosabb rendelkezések alkalmazása kizárt, illetve a cselekmények jogerős elbírálása után sem a perújításnak, sem más rendkívüli jogorvoslati eljárásnak nincs helye, az egyesítés elmaradása miatt. Kizárt a fenti rendelkezések alkalmazása abban az esetben is, ha a három személy elleni erőszakos bűncselekmény egyike tekintetében a halmazati büntetés kiszabására próbára bocsátás megszüntetése folytán kerül sor. Kimondta, hogy nem alkalmazható a szabály abban az esetben sem, ha a súlyosabb bűncselekmény kísérlete magába foglalja egy másik, önmagában is személy elleni erőszakos bűncselekmény minősített befejezett alakzatát.

jogállami büntetőjog legfontosabb büntetéskiszabási elvét az idézett halmazati büntetéssel kapcsolatos rendelkezések egyes esetekben kiüresítették, de legalábbis az érvényesülési körét visszaszorították. A bírói mérlegelés szabadságát indokolatlanul és jelentős mértékben korlátozták, vagy akár meg is szüntették. Az egyesítésre, illetve az ügyek elkülönítésére vonatkozó szabályokkal együtt lehetőséget teremtettek a kiszámíthatatlan és visszaélésszerű jogalkalmazásra is, mely a jogbiztonság és a törvény előtti egyenlőség elvét is sértette. 2014-ben az alapvető jogok biztosa is részletesen vizsgálta a három csapás intézményét. Álláspontja szerint a jogbiztonság és a tisztességes eljáráshoz való jog sérelme volt megállapítható. Ezért a jogszabály Alaptörvénynek megfelelő tartalmú módosítását találta szükségesnek. A biztos is felhívta a figyelmet a halmazati és az összbüntetési szabályok inkoherenciájára, és a jogbiztonság és a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmére.

Mindezek fényében várható volt, hogy a három csapás halmazati büntetésre irányadó fenti szabályai nem fogják kiállni az alkotmányossági próbát. A Fővárosi Ítéltábla tanácsa és a Fővárosi Törvényszék egy tanácsa bírói kezdeményezéssel fordult az Alkotmánybírósághoz. Az Ítéltábla a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a régi Btk.) 85. § (4) bekezdése, a Fővárosi Törvényszék pedig a 2012. évi C. törvény 81. § (4) bekezdésének alaptörvény-ellenességének megállapítását és megsemmisítését kérte. A két indítványozó meggyőző álláspontja lényegében az volt, hogy a vádlottak ugyanolyan bűncselekmény miatt lényegesen eltérő büntetőjogi jogkövetkezésménnyel néznek szembe attól függően, hogy ügyüket egy, vagy különböző eljárásokban bírálják-e el. A halmazati büntetés kiszabásának lehetősége ugyanis csak akkor merülhet fel, ha a cselekményeket egy eljárásban bírálják el. Ugyanakkor az ügyek egyesítésére vagy elkülönítésére vonatkozó szabályok nem kötelezően alkalmazandók. Ráadásul a kötelező életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása nem teszi lehetővé a büntetéskiszabási szempontok vizsgálatát és érvényesülését. Mindezt még súlyosabbá teszi, hogy a nem életfogytig tartó szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekményeket megvalósító elkövetővel szemben a kötelező életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása nem felel meg az alkotmányos büntetőjogtól elvárt arányosság követelményének, elvonja a bírói mérlegelést, és megszünteti az egyéniesítés lehetőségét. Az indítványozók szerint a legsúlyosabb büntetés kötelező kiszabásával kiüresedik a bírói hatalom, ez pedig egyértelműen sérti a bírói függetlenség elvét.

Az Alkotmánybíróság az indítványokat megalapozottnak találta. A határozatában hangsúlyozta, hogy a jogállam nélkülözhetetlen eleme a jogbiztonság. A jogbiztonság megköveteli, hogy a jog szabályai világosak, egyértelműek, kiszámíthatóak és előre láthatóak legyenek. Azt, hogy a bűncselekmények elbírálására egy vagy külön eljárásokban kerül sor, több tényező befolyásolhatja. Az ügyek egyesítését lehetővé tevő szabály azonban nem kötelező jellegű, hanem pusztán lehetőség. Összességében tehát az látható, hogy a különböző eljárásjogi helyzet eltérő büntetéskiszabást eredményez azon elkövetők esetében, akik az adott szabály alá tartoznak. Rámutatott arra is, hogy összbüntetésbe foglalás esetén viszont nem alkalmazhatók a szigorúbb halmazati büntetéskiszabási rendelkezések, sem a

büntetési tétel felső határának kétszerezése, sem az életfogytiglani szabadságvesztés kötelező elrendelése, amely indokolatlanul eltérő helyzetet eredményez a halmazati büntetéssel és az összbüntetéssel érintett terheltek között. Ennek alapján azt állapította meg, hogy az érintett elkövetők esetében nem látható előre, hogy mikor kerül sor a szigorúbb szabályok alkalmazására. Az eltérő eljárásjogi helyzet pedig megteremtheti annak a lehetőségét, hogy különböző jogkövetkezményekkel nézzenek szembe, amely kiszámíthatatlanná, és előre nem láthatóvá tette a kifogásolt rendelkezéseket.³¹¹

Az alaptörvényből nem következik, hogy a törvény a büntetés kiszabása körében ne írhatna elő orientáló jellegű, vagy éppen kötelezően alkalmazandó szabályokat. Ennek azonban korlátja van: alkotmányosan igazolható cél érdekében kell történnie. Az alaptörvénysértés lényege az volt, hogy a jogalkotó nem teremtette meg teljesen azokat a feltételeket, amelyek lehetővé tették volna, hogy – attól függetlenül, hogy az elkövető cselekményeit egy vagy több eljárásban bírálják el – azonosak legyenek a büntetéskiszabási előírások. Ezért állapította meg az Alkotmánybíróság, hogy a Btk. 81. § (4) bekezdése, valamint a régi Btk. 85. § (4) bekezdése nem felel meg az Alaptörvénynek.

Az Alkotmánybíróság az egyesítés-elkülönítés lehetőségéből adódó visszas helyzet mellett arra is rámutatott, hogy: *„A halmazati szabályok és az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó szabályok között az az alapvető különbség, hogy a halmazati szabályok olyan bűnelkövetőre is vonatkozhatnak, aki első alkalommal követett el egyszerre, vagy rövid időn belül három személy elleni erőszakos bűncselekményt, de korábban még soha nem volt büntetve.(...) A Btk. támadott rendelkezései azonosan kezelik a személy elleni erőszakos bűncselekmények kategóriájába tartozó valamennyi bűncselekményt, holott eltérő tárgyi súlyú büntető törvényi tényállásokról van szó. A vizsgált szabályozás nem teszi lehetővé, hogy a bíróság minden egyes elkövetett cselekményt a tényleges súlya szerint értékeljen. A differenciált büntetéskiszabást e speciális halmazati szabályok esetében az szolgálta volna, ha a jogalkotó megteremtette volna a jogalkalmazói mérlegelés lehetőségét a határozott ideig tartó, illetve az életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazhatósága között, amely lehetővé tenné az egyéniesített büntetés kiszabását.”*³¹² Ezért megállapította, hogy a Btk. 81. § (4) bekezdése második mondata, valamint a régi Btk. 85. § (4) bekezdése második mondata, az életfogytiglani szabadságvesztés büntetés kötelező alkalmazása ellentétes az Alaptörvénnyel.

Az Alkotmánybíróság a 23/2014 (VII. 15.) AB határozatában rögzítette ugyan, hogy *„jelen ügy tárgya nem az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó három csapás, hanem a halmazati büntetés súlyosításával összefüggő jogszabályi*

³¹¹ Az AB a határozatát nem egyhangúlag fogadta el. Dienes-Oehm Egon alkotmánybíró különvéleményében kifejtette, hogy a szigorúbb halmazati szabályok kiszámíthatatlansága olyan jogbiztonsági probléma, amelyet a jogalkotónak ki kell küszöbölnie. Ehhez azonban csak fel kellett volna hívnia a jogalkotót arra, hogy szüntesse meg a halmazati és összbüntetés összhangjának hiányát, teremtse meg az azonos büntetéskiszabás törvényi feltételeit. A különvéleményhez Pokol Béla alkotmánybíró csatlakozott.

³¹² 23/2014 (VII. 15.) AB határozat 62-63. pontja.

*rendelkezések alkotmányosságának vizsgálata*³¹³, azonban a határozat indokolása fontos megállapításokat és utalásokat tett az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó szigorúbb szabályozás vonatkozásában is: ennek megfelelően rögzítette, hogy a szankciórendszer kialakításánál a jogalkotó szabadsága széles körben áll fenn. Az államnak a lakosság védelmére vonatkozó alkotmányos kötelezettsége indokolja, hogy a büntetőhatalmat gyakorló hatóságok hatékony eszközöket kapjanak feladataik teljesítéséhez, még akkor is, ha ezek az eszközök lényegüket tekintve súlyosan jogkorlátozók. Az erőszakos többszörös visszaesők büntetett előéletűek, korábban már legalább két alkalommal elítélték őket. Az Alkotmánybíróság visszautalva a 1214/B/1990-es AB határozatára, melyben megállapította, hogy a többszöri bűnelkövetés súlyosabb büntetéssel fenyegetettségé alkotmányos indokokon alapul, ezért nem diszkriminatív. A többszöri bűnelkövetés törvényhozói értékelése szükséges. A bűnisméltés súlyosabb megítélése megfelel az alkotmányos büntetőjog követelményeinek, a jogalkotónak szabadságában áll a többszörös bűnelkövetést súlyosabban büntetni.

A fentiek alapján a halmazati büntetés szabályai az alábbiak szerint változtak meg: a hatályos Btk. előírja, hogy bűnhalmazat esetén egy büntetést kell kiszabni. A halmazati büntetést a bűnhalmazatban lévő bűncselekményekre megállapított büntetési nemek, illetve büntetési tételek közül a legsúlyosabbnak az alapulvételel kell kiszabni. Ha a bűnhalmazatban lévő bűncselekmények közül legalább kettő határozott ideig tartó szabadságvesztéssel büntetendő, a büntetési tétel felső határa a legmagasabb büntetési tétel felével emelkedik, de nem érheti el az egyes bűncselekményekre megállapított büntetési tételek felső határának együttes tartamát. Ha ennek feltételei az adott bűncselekmény vonatkozásában fennállnak, a bűnhalmazatban lévő bűncselekmény büntetési tételét a különös, a többszörös és az erőszakos többszörös visszaesőkre, továbbá a bűnszervezetben történő elkövetésre vonatkozó rendelkezések alapján, a halmazati büntetés kiszabásának módjára vonatkozó rendelkezések alkalmazását megelőzően kell megállapítani.³¹⁴

Azaz ebben az esetben a jogszabály szerint először meg kell emelni a büntetési tételkeret felső határát többszörös és különös visszaeső esetében a felével, erőszakos többszörös visszaeső és bűnszervezetben bűncselekményt elkövető esetében pedig a kétszeresére, majd ezt az emelt tételkeretet kell még tovább emelni a halmazati szabályok miatt.

Az alkotmánybírósági döntés alapján a jogszabály halmazati büntetésre

³¹³ 23/2014 (VII. 15.) AB határozat 26. pontja.

³¹⁴ „A módosítás lényege, hogy a különös, a többszörös, az erőszakos többszörös visszaesőkre és a bűnszervezetben történő elkövetésre vonatkozó rendelkezések – ha ezek feltételei az adott bűncselekmény vonatkozásában fennállnak – a bűnhalmazat szabályainak alkalmazását megelőzik. Bűnhalmazat esetén ezért először azt kell értékelni, ha a halmazatban lévő bűncselekményt különös, többszörös, erőszakos többszörös visszaesőként, vagy bűnszervezetben követték el, és a halmazati büntetést csak ezen értékelés elvégzése után, az így már felemelt büntetési tételeket alapul véve kell kiszabni. A módosítás ezzel azt is egyértelművé teszi, hogy az erőszakos többszörös visszaesővel szemben az életfogytig tartó szabadságvesztést bűnhalmazat esetén csak akkor lehet – de akkor kötelező – kiszabni, ha a bűncselekmény büntetési tételének felső határa a húsz évet nem a halmazati büntetés kiszabására vonatkozó szabályok, hanem kizárólag az erőszakos többszörös visszaesésre tekintettel, a Btk. 90. § (2) bekezdése alapján haladná meg.” Forrás: uj.jogtar.hu

vonatkozó szabályai közül kikerült a kötelező életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását előíró rendelkezés, arra az esetre, ha az emelt tételkeret felső határa a húsz évet meghaladná, illetve ha valamelyik halmazatban lévő bűncselekmény életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető lenne. Ugyanakkor az Alkotmánybíróság fenti döntéséből és a hatályos jogszabályi rendelkezésekből is az következik, hogy továbbra is kiemelkedő szigorral lehet és kell eljárni a súlyos, erőszakos elkövetőkkel szemben. Erre a hatályos törvény is bőven ad lehetőséget. Ez is jól mutatja, hogy valójában nem volt szükség a halmazati büntetés szabályainak fent ismertetett és alaptörvényellenessé minősített szigorítására. Az Alkotmánybíróság döntésével így a társadalom védelme és a szigorú szabályozás egyáltalán nem szenvedett csorbát, viszont a büntetőjogi rendelkezések alkotmányosak és főleg igazságosabbak lettek. E döntéssel visszaállt a tettarányosság elvének büntetéskiszabási primátusa is, azzal, hogy jelentőséget kell tulajdonítani az elkövető személyiségében esetleg fennálló fokozott társadalomra veszélyességnek is.

Kérdéses viszont, hogy kiállná az alkotmányossági próbát a Btk. alábbi rendelkezése: az erőszakos többszörös visszaesővel szemben az erőszakos többszörös visszaesőkénti minősítést megalapozó bűncselekmény büntetési tételének felső határa szabadságvesztés esetén a kétszeresére emelkedik. Ha a büntetési tétel így felemelt felső határa a húsz évet meghaladná, vagy a törvény szerint a bűncselekmény életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, az elkövetővel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni.³¹⁵

Az erőszakos többszörös visszaesők meghatározott csoportjára kötelező életfogytiglan előírása rendkívül szigorú rendelkezés, szükségessége nem biztos, hogy minden egyedi esetben fennáll. Talán jobb megoldás lenne, ha a jogalkotó az életfogytiglant ebben az esetben sem kötelező jelleggel, hanem mérlegelés alapján tenné kiszabhatóvá. Már csak amiatt is, mert egyes büntetések kötelező, mérlegelést nem tűrő kiszabása kiüresítheti a jogalkalmazói szerepet. A bűnismétlők egyes csoportjainak szigorúbb büntethetőségével összefüggésben az alábbiakra mutatott rá 1990-ben az Alkotmánybíróság: „Az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy a visszaesők súlyosabb büntetéssel fenyegetése a hatályos büntetőjogi rendszer olyan szerves része, amely alkotmányos indokon alapszik és megfelel a büntetőjogi jogkorlátozás alkotmányos kritériumainak. (...) Azok a kriminálpolitikai igények, amelyek a visszaesők súlyosabb megbüntetését igénylik alkotmányosan igazolhatók, mert a büntetőjog alkotmányos garanciális szabályai nem zárják ki, hanem egyenesen szükségessé teszik a büntetetttség külön értékelését.”³¹⁶ Az Alkotmánybíróság így elfogadta, hogy a visszaesés önálló értékelést és súlyos megítélést kapott a törvényben, de már ekkor hangsúlyozta a szükségesség-

³¹⁵ Számos bíró nem ért egyet azzal, hogy az erőszakos többszörös visszaesővel szemben adott esetben mérlegelési lehetőség nélkül kötelező az életfogytiglant kiszabni. Különösen akkor nem értenek ezzel egyet, ha a cselekmények kísérleti szakban maradtak. Ilyen és ehhez hasonló vélemények több esetben is elhangzottak például 2017. március 17-én a Magyar Igazságügyi Akadémián megrendezett, A feltételes szabadságra bocsátás bírói gyakorlata, az emberölési ügyek büntetéskiszabási gyakorlata, különös tekintettel a feltételes szabadságra bocsátás alkalmazására c. konferencián.

³¹⁶ Kiemelések tőlem az 1214/B/1990 AB határozat indokolásából.

arányosság és a tettebűntetőjognak való megfelelés kiemelt fontosságát, melynek nem biztos, hogy megfelelné a mérlegelés nélküli kötelező életfogytiglant előíró rendelkezés.

Az AB határozata alapján megszűnt a magyar jogrend azon sajátossága, hogy a három csapásnak két esetét is ismeri. A továbbiakban hazánk büntetőjoga a nemzetközi példákhoz hasonlóan csak a bűnismétlők egy kategóriájára teszi lehetővé a három csapás alkalmazását. Az erőszakos többszörös visszaesőkre kiszabható büntetés felső határának a duplázása és ezzel a törvényi középértéknek az emelése a társadalom védelme érdekében alkotmányos szempontból is elfogadható. A mérlegelés nélküli kötelező életfogytiglant előírása már kérdéses, e körben az alkotmányossági aggályok már erősebbek lehetnek. De gyakorlati oldalról nézve is felmerülnek aggályok, a nemzetközi tapasztalatok szerint a három csapás intézménye sok esetben erősen kontraproduktív lehet. Az USA-ban például több esetben az elkövető tudva arról, hogy lelepleződése esetén a kötelező életfogytiglant vár rá, semmi nem tartotta vissza a leggátlástalanabb bűncselekmények elkövetésétől. Így egy kisebb tárgyi súlyú, de a harmadik elítélésre alapot adó bűncselekmény elkövetése után az elkövetők minden mindegy alapon sorozatban követtek el nagy tárgyi súlyú, erőszakos bűncselekményeket. A bűnözői életvitelükkel pedig az elfogásukig nem is hagytak fel.

Végül, de nem utolsósorban megjegyzem, a három csapás jogintézménye nélkül is, a tettarányosság elvének valóban következetes alkalmazásával is biztosítható lenne a társadalom védelme, feltéve, hogy a bíróság elég határozott és az eljáró bíró elég erős alkatú ahhoz, hogy a törvény szigorát érvényesítse. Jogszociológiai tény, hogy sok múlik a bírák személyiségén, akaraterején és jogfelfogásán is. A bírói mérlegelésen alapuló büntetéskiszabásnak és így a bírói szabadságnak nem csak addig kellene terjednie, mint sok esetben a gyakorlatban látjuk, hogy a bíróság sokszor a törvényi minimumot, vagy az enyhítő szakasz alkalmazásával még annál is kevesebbet szab ki. A bírónak a tettarányosság elvének megfelelően, indokolt esetekben bátran alkalmazniuk kellene például a törvényi középértéket vagy a törvényi felső határt, adott esetben a halmazati büntetés emelt tételkeretére vonatkozó rendelkezéseket is. Ezekre azonban alig van példa.

Véleményem szerint amikor a jogalkotó a három csapás intézményével vagy más hasonló előírásokkal a bírói mérlegelés szabadságát csökkenteni törekszik, és a bíróságot nagyobb szigorra akarja rászorítani, akkor ezzel a bírói hatalommal szembeni bizalmatlanságát és kritikáját is megfogalmazza. Ennek lényege, hogy a bírói gyakorlatot nem tartja kellően szigorúnak és eléggé határozottnak, azaz a jogalkalmazás szakmai színvonalát bírálja, abból az állami erőt hiányolja. Álláspontom szerint minden bírótól elvárható, hogy ezt a hallgatólagos kritikát észlelje, és gondolkozzon el rajta, mérlegelje azt. Miután azonban a jogalkalmazás az általánosan megfogalmazott jogszabály egyedi esetre való ráillesztését jelenti, így a jogalkalmazás a szellemiségében, elveiben és szigorában is meg kell, hogy feleljen a jogalkotói akaratnak.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés külföldi gyakorlata. Következtetések nemzetközi tapasztalatok alapján

I. Általános bevezető

Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésnek közismerten sokféle szabályozása ismert az egyes jogrendszerekben, széles nemzetközi irodalma is van. Ezen megoldások legalább részbeni áttekintése, az egyes nemzetközi példák ismertetése azon túl, hogy érdekes, kifejezetten hasznos is lehet. Egy szankciórendszer vizsgálata során ugyanis óhatatlanul felmerül az a kérdés, hogy az annak csúcsán lévő büntetési nem, amely az egész rendszerre is kihat, megfelelő-e, alkalmas-e a funkciójának a betöltésére, és ennél fogva megőrzésre érdemes-e, vagy kiiktatása, esetleg módosítása indokolt. Ezt akkor lehet megalapozottan megválaszolni, ha más országok megoldására is figyelemmel vagyunk, különös tekintettel a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre.³¹⁷

A cél a diszfunkciók elkerülése, ennek módja pedig hipotézisem szerint mindenekelőtt a szélsőségek elvetése. Feltevésem szerint ugyanis az aránytalanul súlyos, mértéket nem ismerő megtorló rendszerek legalább annyira károsak, mint az érdemi joghátrányt nem ismerő megoldások. Egyik követése sem lehet cél, a szankciórendszer és különösen annak csúcsán lévő szankcióval szemben az elvárás a tettarányosság mindenkori következetes érvényesítése diszkrimináció nélkül, a nyers, aránytalan, kíméletlen és érzelmi alapú bosszúval szemben arányos megtorlás előtérbe állítása, a társadalom védelme érdekében a prevenciós és rehabilitációs célok hatékony szolgálata. Ennek keretében amennyire a körülmények csak lehetővé teszik, az elkövető reintegrálása, kezelése.

A nemzetközi gyakorlatban ismert megoldások közül igyekszem a gazdaságilag, illetve népességszámukat tekintve jelentősebb, ennél fogva a nemzetközi életben nagyobb szerepet játszó jogállamok rendszereinek megoldását ismertetni, a nemzetközi közéletben kisebb jelentőségű államok jogi megoldásai közül pedig az érdekesebbeket, figyelemre méltóbbakat tárgyalom. A választás azonban bizonyos szintig értelemszerűen szubjektív is. Ezzel egy időben a nemzetközi jogirodalomban felmerült ötleteket, javaslatokat, továbbá jogfilozófiai felvetéseket is bemutatva, adott esetben kritikai megközelítéssel tárgyalva a külföldi megoldásokat, illetve más szerzők javaslatait, észrevételeit.

A nemzetközi gyakorlatot érintő kutatómunkám hipotézise az volt, hogy a TÉSZ nemzetközi gyakorlatban kevésbé ismert, kifejezetten ritkán alkalmazott szankció. Ez a feltevés egyértelmű cáfolatot kapott. További hipotézisem volt, hogy a TÉSZ az Európai Unióban, illetve az Európa Tanács tagországaiban egyedülálló szankció, mely szintén tévesnek bizonyult. Továbbá cáfolatot nyert az a feltevés is,

³¹⁷ Nemzetközi elnevezései alapján: life without a parole (LWOP), natural life, whole life tariff, life without the possibility of release, penal servitude for life, strict security life imprisonment.

hogy az ún. de facto (virtuális) életfogytiglan jogállamokban egyáltalán nem jellemző.

II. Életfogytiglan az Amerikai Egyesült Államokban

II/1. A szabályozás és a számok

Az életfogytig, különösen a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés (a továbbiakban: TЭСZ) hazájának az *Amerikai Egyesült Államokat* nevezhetjük.³¹⁸ Az USA-ban a legmagasabb a börtönnépesség a mintegy háromszázmilliós országban.³¹⁹ Egyben itt a legmagasabb a százezer lakosra jutó elítéltek száma, mintegy 730 fő, és mind arányaiban, mind számában itt a legmagasabb az életfogytig, köztük a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték száma.

Az életfogytig tartó szabadságvesztésnek számos fajtája létezik az USA-ban. Közös bennük azonban, hogy a büntetés határozatlan tartamú.³²⁰ A két fő fajta: a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés (TЭСZ, LWOP) és a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét ki nem záró életfogytig tartó szabadságvesztés. Utóbbi esetben általában tizenöt év után nyílhat meg legkorábban a kedvezmény lehetősége, de ez változó, például Tennessee államban ötvenegy év után.³²¹ Az amerikai szövetségi igazságszolgáltatási rendszerben az életfogytig tartó szabadságvesztés intézménye elvileg (dogmatikailag) ritka, alapvetően a terrorizmus, az élet elleni bűncselekmények és a drogkereskedelem elleni büntetőjogi szabályozás teszi lehetővé e büntetés kiszabását. Az más kérdés, hogy alkalmazása, azaz a gyakorlata már egyáltalán nem ritka, különösen ami a drogkereskedelem miatti életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását illeti.

A szövetségi jogszabályok elsősorban a terrorizmus, az emberölés súlyosabban minősülő esetei (különösen a hivatalos személy sérelmére elkövetett emberölés), a kereskedéssel elkövetett kábítószerrel visszaélés, illetve a fegyverrel elkövetett erőszakos bűncselekmények, a súlyosabb eredményt hordozó szexuális bűncselekmények (ahol a sértett gyermekkorú), illetve egyes halállal végződő bűncselekmények miatt teszik lehetővé az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását. A büntetések kiszabása nagyrészt különféle büntetés-kiszabási útmutatók alapján történik, ezek az ún. guideline-ok figyelemmel vannak a bűncselekmény körülményeire, és az elkövető elkövetéskori magatartására, a bűnöző személyiségére,

³¹⁸ Az USA-ban a mintegy 1,5-2 milliós börtönnépesség 10%-a életfogytig tartó szabadságvesztést tölt, mintegy 150-160.000 elítélt, akiknek 1/3-a TЭСZ-es. Ehhez képest Magyarországon mintegy 17.000 főből kb. 250-300 között alakul az életfogytiglanra ítélték aránya, kb. 50 fő TЭСZ-es. Az Egyesült Királyságban az életfogytiglanra ítélték aránya a börtönnépességen belül 8,4%, Németországban 3,1%. Forrás: BVOP, Jensen, Eric. L.: Life Imprisonment. im.

³¹⁹ Világszerte összesen kb. tízmillióan vannak büntetés-végrehajtási intézetben, ebből 3,2 millióan előzetes letartóztatottak. Forrás: Penal Reform International 1989-2014 25 years of promoting fair and effective criminal justice worldwide. Annual report 2014. London.

³²⁰ Ashley Nellis: Throwing Away the Key: The Expansion of Life Without Parole Sentences in the United States http://sentencingproject.org/doc/publications/inc_federalsentencingreporter.pdf

³²¹ Life Imprisonment as a Penal Policy. Jensen, Eric L. ... im.

karakterjegyeire és ehhez mérten javasolnak egy megfelelőnek tűnő büntetést, oly módon, hogy elkövetői (bűnözői) szinteket, kategóriákat állítanak fel. Az előzetesen felállított szempontrendszer alapján dől el, hogy az elkövetőt melyik bűnözői kategóriába sorolják be, ami alapvetően meghatározza a várható büntetés nemét és mértékét. A besorolás releváns része a bűnelkövetési történet, azaz az előélet vizsgálata, ennek megfelelően szövetségi szinten hatféle bűnisméltői kategóriát állítottak fel. Emellett külön ún. ítélkező táblázat segíti a bíró munkáját és végül 258-féle szabadságvesztés kiszabására kerülhet sor az útmutató alapján elvégzett besorolásnak köszönhetően, azaz törekszenek a kellő egyéniesítésre. Ugyanakkor az útmutatók nem csak irányt mutatnak, de be is határolják a bírói mérlegelés lehetőségét. Így például az útmutató életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását javasolja egy ún. első osztályba tartozó emberölés büntette esetében, amely az előre kiterveltség miatt súlyosabban minősül. Az útmutatók ismerik a kriminológiai eredetű karrierbűnöző, illetve a megrögzött bűnöző fogalmát, ezek megállapítása esetén súlyosabb büntetések kiszabása válik indokolttá. A szövetségi eredetű ún. Federal Sentencing Guideline (Szövetségi Ítélezési Útmutató) 1987-ben bevezette a TЭСZ intézményét szövetségi szinten, és javasolta a tagállamoknak e büntetés bevezetését tagállami szinten is.³²²

A nem szövetségi rendszerben is igaz, hogy elsősorban emberölés büntettének a súlyosabb eseteiben szabják ki az életfogytig tartó szabadságvesztést, azonban az egyes tagállami jogrendszerek is lehetővé teszik ennek a büntetésnek a kiszabását jellemzően súlyos, személy elleni erőszakos bűncselekmények miatt (pl.: rablás, szexuális bűncselekmények), de súlyos megítélésű nem erőszakos jellegű bűncselekmények miatt is (pl.: drogkereskedelem), azonban előfordul, hogy vagyon elleni, nem erőszakos jellegű bűncselekmények miatt is, bár ennek tipikus előfordulási esete az ún. három csapás (angolszász szakirodalomban az ún. „three strikes, and you are out” elven alapuló törvények) különféle változatainak alkalmazása. A három csapás intézménye jelenleg az USA 26 államában létezik.³²³ Kaliforniában például az életfogytiglanra ítélték 22%-a a három csapás törvény alapján lett életfogytiglanra elítélve. Az USA-ban az életfogytiglanra ítélteknek mintegy 65%-át emberölés miatt ítélték el.

Az USA-ban szövetségi szinten életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték 98%-a férfi, az elítéltek közel fele fekete, további negyede spanyol származású, ugyanakkor az elítéltek többsége amerikai állampolgár, átlagéletkoruk 37 év volt. Témánk szempontjából különösen fontos, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték nagy része a besorolási útmutatók alapján nagyon súlyos bűnisméltői kategóriába tartozott. Mintegy 35%-ukat a legmagasabb bűnisméltői kategóriába, további 50%-ot pedig a három legmagasabb kockázatú elkövetői kategóriába sorolták. Jelentős részüket karrierbűnözőnek minősítették. Mindössze 15%-uk tartozott korábban alacsony kockázatú elkövetői körbe, mert korábban számottevő, jelentősebb súlyú bűncselekmény miatti elítélésükre nem került sor.

³²² Life Imprisonment as a Penal Policy. Jensen, Eric... im.

³²³ E változatokra példákat lásd: Life Imprisonment as a Penal Policy. Jensen, Eric... im.

Jellemző, hogy az utolsó elítélésük nagy tárgyi súlyú, jellemzően erőszakos bűncselekmény miatt történt, melyben vezető-kezdeményező szerepet töltek be.

Az életfogytiglanból az átlagos büntetési idő, amit az elítélteknek feltétlenül ki kell tölteniük, 344 hónap (28,5 év), a feltételes szabadságra bocsátáshoz kitöltendő minimális tartam jellemzően 180-420 hónap (15-35 év) között változik, azzal, hogy az életfogytiglanra ítétek száma és aránya, továbbá a kötelezően kitöltendő tartam folyamatosan növekszik.

Ha összességében vizsgáljuk meg az USA életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatos gyakorlatát és adatait, úgy egészen döbbenetes számokat kapunk: jelenleg mintegy 1,6 milliós elítélti népességből³²⁴ mintegy 160.000 ember tölt életfogytig tartó szabadságvesztést, ebből közel 50.000 ember tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést (LWOP)³²⁵, azaz körülbelül minden harmadik TЭСZ-es. Az USA-ban az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítétek száma 1984 óta megnégyszereződött, számuk 2008 óta is jelentősen, mintegy 11,8%-kal emelkedett, 1984-ben mintegy 34.000 életfogytiglanra ítélt volt, ez a szám 2003-ig kb. 128.000-re, azaz mintegy 276%-kal nőtt.³²⁶ Ezen belül a TЭСZ-esek száma is drámaian nő, pl.: 2003-tól 2008-ig is jelentősen kb. 33.700-ról kb. 41.100-ra.³²⁷ A TЭСZ-esek száma 1992-ben mért 12.500-ról 33.700-ra nőtt 2003-ig, azaz mintegy 170%-kal.³²⁸ 2006-ban például már minden harmincötödik vádlottat TЭСZ-re ítélték az amerikai bíróságok. Ez egyes vélemények szerint pozitívum, mert a TЭСZ alkalmazásának magas száma a halálbüntetés visszaszorulásáról tanúskodik.³²⁹

Nem ritka jelenség az USA-ban az úgynevezett de facto életfogytig tartó szabadságvesztés sem. Így, vagy virtuális életfogytiglanak nevezik azt, amikor a terheltet határozott tartamú, azonban extrém hosszú idejű szabadságvesztésre ítélik, ami lényegében átfedi az életfogytig tartó szabadságvesztést, vagyis az elítéltet ténylegesen olyan hosszú tartamú büntetésre ítélik, mintha határozatlan tartamú büntetést kapott volna. Az amerikai jogirodalom általában a 470 hónap (azaz mintegy 39 év) vagy annál hosszabb, határozott tartamú szabadságvesztés-büntetést sorolja ide. Ezen elítéltek által elkövetett bűncselekmények, a bűnismétlési és veszélyességi mutatóik hasonlóak voltak az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítétekhez. A legsúlyosabb határozott időre ítélt büntetése 3.120 hónap volt, azaz mintegy 260 év szabadságvesztés. Száz évet, vagy annál is többet a de facto életfogytiglant töltő elítéltek 13%-a kapott. Az amerikai bírói gyakorlat és jogfelfogás szerint a folyamatosan és jelentősen emelkedő várható élettartam miatt a hetven év körüli büntetési tételnél még reális esély van a szabadulásra, tehát az e tartam körüli büntetéseket nem tekintik tényleges életfogytiglanak, mindössze de facto életfogytig

³²⁴ Forrás: Ashley Nellis: ... im.

³²⁵ Az LWOP angol mozaikszó a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés megnevezésére: life without a parol.

³²⁶ Forrás: Life Imprisonment as a Penal Policy. Jensen, Eric ... im.

³²⁷ Forrás: Ashley Nellis: ... im.

³²⁸ Forrás: Life Imprisonment as a Penal Policy. Jensen, Eric ... im.

³²⁹ A csökkenés jelentős: míg 1996-ban 320, addig 2004-ben már csak 125 halálos ítélet született. Forrás: Caterina Appleton, Bent Grover: The pros and cons of life without parole. Brit J. Criminol (2007) 47 607. p. Advance Acces publication 24 April 2007

tartó szabadságvesztésnek.³³⁰ Alkalmazása egyáltalán nem ritka, sőt az ilyen extrém hosszú tartamú, de határozott idejű büntetések alkalmazása is növekszik.

Minden kétszázadik amerikai szabadságvesztés-büntetését tölti, ami kirívóan magas arány. Ugyanakkor a bűnözési mutatók javultak az elmúlt húsz évben, kevesebb durva, személy elleni erőszakos bűncselekményt követtek el az USA-ban. Kritikai megközelítésből azonban ha figyelembe vesszük, hogy minden kilencedik elítélt életfogytig tartó szabadságvesztést tölt, az már önmagában is kérdésessé teszi, hogy az USA-ban kimért ítélezés folyik, illetve hogy a büntetés kiszabása során valóban alkalmazzák-e az ultima ratio elvet. Különösen amiatt merül fel ez a kérdés, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre ítélték közül mintegy 10.000 fő nem erőszakos bűncselekmény miatt tölti a büntetését. Az életfogytiglant töltők között 10.000 fiatalkorú elítélt is van, tekintettel arra, hogy az USA-ban fiatalkorúként elkövetett bűncselekmény miatt is kiszabható életfogytig tartó szabadságvesztés, sőt, minden negyedik fiatalkorú életfogytiglanra ítélt TЭСZ-es. Az USA Legfelsőbb Bírósága a Roper v. Simmons ügyben megállapította, hogy a fiatalkorúak esetében a halálbüntetés alkotmányellenes, az Alkotmány 8. kiegészítésében található kegyetlen és szokatlan büntetések tilalmába ütközik. Ugyanakkor kimondta, hogy a fiatalkorúak esetében a TЭСZ kellően szigorú és arányos büntetés. Kritikusok szerint azzal viszont nem foglalkozott, hogy az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének 37. cikke ezt a büntetést is tilalmazza fiatalkorúak esetében. A döntés további kritikájának alapját az a meggyőződés adta, hogy a fiatalkorúak személyisége még nem érett és nem kifejtett, így adott a lehetőség annak fejlesztésére, formálására, a megjavításra.³³¹ A szigorú büntetőpolitikán valamelyest enyhített, hogy az Amerikai Legfelsőbb Bíróság kimondta: a fiatalkorúként elkövetett bűncselekmény miatt kiszabott TЭСZ kegyetlen és szokatlan büntetés, ezért alkotmányellenes, feltéve, hogy az elkövető nem emberölést követett el. Így nincs teljes moratórium, emberölés elkövetése esetén jelenleg is kiszabható a TЭСZ fiatalkorúval szemben is.

A XX. század első felében az életfogytig tartó szabadságvesztés még az USA-ban is olyan hosszú tartamú, határozatlan idejű szabadságvesztést jelentett, amelyből speciális feltételek teljesítése esetén lehetett feltételesen szabadulni meghatározott tartam kitöltése után. Ez a tartam 1913-ban a szövetségi rendszerben 15 év volt, ennek kitöltése mellett a megfelelő viselkedés tanúsítása is elvárt volt. Az 1970-es évek vége óta azonban más irányú folyamatok indultak el, az 1990-es évekre pedig eljutottak egészen odáig, hogy ma már sokszor, és egyre inkább általános jelleggel elmondható, hogy az USA-ban az életfogytiglan egyre inkább valóban azt jelenti, amit a kifejezés nyelvtani értelmezése takar, azaz: az élet végéig, halálig tartó, ahogy az angol szakirodalomban visszatérően olvasható: „life means life”. Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés népszerűsége 1972-1976 között nőtt meg jelentősen, párhuzamosan a halálbüntetés alkalmazásának a visszaszorulásával, illetve azzal,

³³⁰ Life sentence in the Federal System. im.

³³¹ Lásd részletesen: Dirk van Zyl Smit: LIFE IMPRISONMENT ISSUES IN NATIONAL AND INTERNATIONAL LAW. https://www.westminster.ac.uk/_data/assets/pdf_file/0013/43420/v.3_2.pdf

hogy az egyre szigorúbb büntetőpolitika miatt egyre több bűncselekmény volt ilyen büntetéssel sújtható. A büntetés térnyerése, különösen a TЭСZ büntetésé összefüggésben volt a szerzők szerint azzal, hogy az USA-ban csalódást váltottak ki a kezelési módszerek, elméletek gyakorlati tapasztalatai, hiszen a rehabilitáció kudarcra volt észlelhető.³³² Emiatt az elkövetőnek a társadalomtól való elszigetelése vált a büntetés elsődleges céljává, hangsúlyossá lett a büntetés megtorló, elrettentő funkciója is. Ez különösen élesen nyilvánult meg több USA tagállamban, ahol valamennyi életfogytiglanra ítélt TЭСZ-es, azaz nincs lehetőség a feltételes szabadságra bocsátásukra.³³³ Szövetségi szinten az életfogytig tartó szabadságvesztés TЭСZ-t jelent, a feltételes kedvezményét e rendszer nem ismeri.³³⁴ Egyedül Alaszkában nem létezik életfogytig tartó szabadságvesztés, a többi tagállamban mind a TЭСZ, mind a feltételes szabadság lehetőségét megadó életfogytiglan a büntetési rendszer része, kivéve azon tagállamokat, amelyek csak a TЭСZ-t ismerik.

Az életfogytiglanra ítétek számának jelentős emelkedése összefüggésben van azzal, hogy a jogalkotó mind szövetségi, mind tagállami szinten jelentősen növelte az életfogytig tartó szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmények számát. Másrészt bevezették a megrögzött bűnöző fogalmát és rájuk további szigorításokat léptettek életbe (lásd az ún.: habitual offender laws /megrögzött bűnözőkre vonatkozó törvények/ és a get tough /kiütés/ elvét). Továbbá a TЭСZ alkalmazási körét is jelentősen kibővítették, de a feltételes szabadságra bocsátás kedvezményét megadó életfogytiglan esetében a kötelezően kitöltendő tartamokat is jelentősen növelték. Nőtt a várható élettartam is.³³⁵ A TЭСZ elterjedése és virágzása nyilvánvalóan összefügg a társadalmi elégedetlenséggel is. Az USA-ban az életfogytiglanosok feltételes szabadságra bocsátása tárgyában kialakult renddel kapcsolatos negatív közvélemény is a TЭСZ irányába vitte el a jogalkotót. Az elterjedt álláspont ugyanis az lett, hogy a feltételes szabadság engedélyezhetőségéről véleményt formáló bizottságok (ún. parole board-ok) eljárása megbukott, a feltételes engedélyezésének rendszere diszfunkcióktól volt terhes. Az 1970-es évektől kezdődően így fokozott társadalmi elvárássá vált egy, a közösséget hatékonyabban védő életfogytig tartó szabadságvesztés megalkotása.³³⁶ Mindez összefüggésben volt az 1970-es, 1980-as években a közösségnek a büntetés-végrehajtási kezelési elméletekkel, gyakorlatokkal szembeni csalódottságával és elégedetlenségével. Általánossá vált az a vélemény, hogy aki egyszer már elkövetett súlyos bűncselekményt, az újra megteszi, ha lehetőséget és módot talál rá. Ezért a bűnözésre való képtelenné tétel, a bűnözési képesség lerombolása (incapacitation) elsődleges szemponttá és büntetési elvvé vált. Általánosan elfogadottá vált az ún. „truth in sentencing (TIS)” elve, mely egy jogszociológiai eredetű kritikai elv. A kutatások azt mutatták, hogy az ítélezés, az ítéletek tartalma egyre kevésbé találkozott a társadalom igazságérzetével, a bírói

³³² Vö: Ashley Nellis: ... im.

³³³ Ezek az államok: Pennsylvania, Illionis, Maine, Dél-Dakota, Washington, Iowa, Louisiana, Arizona. Az adatok forrása: Life sentence in the Federal System. ... im. és Ashley Nellis:.. im.

³³⁴ Forrás: Ashley Nellis: ... im.

³³⁵ Vö: Ashley Nellis: ... im.

³³⁶ Caterina Appleton, ... im. 603. p.

gyakorlat túlságosan nagy figyelmet szentelt az elkövető egyéni szempontjainak (pl.: nehéz anyagi helyzetének, elesettségének, megromlott egészségi állapotának stb.), ezzel mintegy mentegette őt, miközben a sértetti és a társadalmi érdekekkel nem foglalkozott eléggé, vagy ezeket nem súlyuknak megfelelően kezelte. Ez összefüggött azzal a pszichológiai eredetű megfigyeléssel is, hogy míg a vádlott az eljárásban személyesen részt vett, és sokszor elnyerte a bíró szimpátiáját, addig a sértett és a társadalom nem. Ezzel személyében ismeretlen maradt, így az ő érdekeik nem voltak eléggé képviselve és érvényesítve. Ezáltal az eljárás egyoldalúvá vált. A truth in sentencing elv szerint az ítéletnek igazságosnak kell lennie. Ez érvényesült az USA-ban az erőszakos bűnözőkkel szemben elfogadott 1994-es törvényben is, melynek a célja az volt, hogy az erőszakos bűncselekményt elkövetők a büntetésük minél nagyobb tartamát töltsék ki. A cél az ún. „good time credit” lehetőségének csökkentése, vagyis a feltételes szabadság kedvezményének, az idő előtti szabadulásnak a visszaszorítása volt. A good time credit lényege ugyanis a jó magaviseletű elítéltek büntetésének csökkentése a feltételes szabadságra bocsátással.

Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték számának drasztikus emelkedése nemcsak arra vezethető vissza, hogy egyre szigorúbbak a jogszabályok és az ítélkezés is, hanem arra is, hogy a feltételes szabadságra bocsátáshoz egyre magasabb tartamot kell kitölteniük az elítélteknek, részben az ítélet rendelkezése, részben a feltételes szabadságra bocsátásról szóló döntések miatt. Míg 1991-ben átlagosan 21 évet, addig 1997-ben már átlagosan 28,5-29 évet töltöttek ki az életfogytiglanra ítélték, mire feltételes szabadságra kerültek. Egyes felmérések szerint a kedvezményből nem kizárt elítéltek a meghallgatáson mintegy 18% esélye van arra, hogy feltételes szabadságra bocsátják, az elmúlt harminc évben ez az arány sohasem ment 20% fölé. Ez összefüggésben lehet azzal is, hogy az USA-ban a szabadulásról való döntés nem feltétlenül a bíróság hatásköre, hanem politikai tisztséget betöltő személyé. Így a végső döntést a szakemberekből álló testület általi előzetes meghallgatás után politikai pozícióban lévő személy hozza meg, akit nem ritkán nem szakmai álláspont vezet, hanem inkább a közvélemény elvárásai, illetve a saját népszerűségi mutatói.³³⁷ Emiatt várható, hogy az ügyben nem szakmai, hanem inkább politikai döntés születik, nem független és pártatlan bíróság által. Sokszor a döntés nem is transzparens, a döntéshozatal szempontjai, okai nem ismertek. Sok esetben nyilvánvalóan elfogult volt a döntéshozó. Nem ritka, hogy egyes döntéshozók előre kijelentik, hogy kedvező döntést nem hoznak. Emiatt az egész eljárás átpolitizálódott. A növekedéshez jelentősen hozzájárulnak az egyes tagállamokban népszerűvé vált ún. strike törvények, ahol az ún. három csapás törvény különféle

³³⁷ Így Kaliforniában például összesen nyolc elítélt szabadult feltételesen 1999-2003 között.

változatai hatályosak,³³⁸ de ismert a két csapás törvénye is pl.: Georgiában.³³⁹ Előfordul az is, hogy egyes nagy tárgyi súlyú bűncselekmények elkövetése miatt kötelezően kiszabandó büntetés az életfogytig, vagy adott esetben a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, mérlegelési lehetőség nélkül.³⁴⁰

Akár szövetségi, akár tagállami szinten, akár kötelező jelleggel, akár mérlegelés alapján a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélnék egyetlen esélye van a szabadulásra az USA-ban, ez pedig a kegyelem. Ebben bízni azonban nemigen lehet, a diszkrecionális jogkör tényleges gyakorlása csak egészen ritka, kivételes jelenség, az elmúlt harminc évben erre nemigen akadt példa. Elvileg létezik az életkori okból való kegyelemgyakorlás, amikor az elítélt agg kora és súlyos betegsége miatt kap kegyelmet, azonban ez is csak elvétve fordult elő pl.: Virginiában, de Louisianában is volt rá példa. További korlátozás, hogy nincs arra lehetőség, hogy az elítélt a végrehajtás alatt bármikor kegyelmet kérjen. Az első kegyelmi kérelmét tizenöt év kitöltése után nyújthatja be először, majd hatévente.³⁴¹

Az adatok megerősítik, hogy az erőszakos bűnözés az USA-ban körülbelül a felére csökkent a húsz évvel ezelőtti számokhoz képest, ami jelentős csökkenést jelent. Miközben a büntetőjog egyre szigorodott. Ez arra utal, hogy a szigorúbb büntetőpolitika eredményes volt, azonban e helyen is hangsúlyozni kell, hogy a statisztikai megközelítés igencsak félrevezető lehet, ha az egyéb tényezőket figyelmen kívül hagyjuk, pl.: gazdasági fellendülés, az életszínvonal emelkedése, a munkanélküliség csökkenése stb., melyek legalább annyira fontos tényezők lehetnek, mint a szigorú büntetőpolitika. Bár kétséget kizáróan nem bizonyítható, de több mint valószínű, hogy a felsorolt tényezők együttesen kedvező körülményeket teremtve eredményezték a kedvező fordulatot, és nem önmagában a szigor.

II/2. A TÉSZ anyagi jogi és jogfilozófiai megítélése az USA-ban

A TÉSZ nemcsak Európában, de az USA-ban is kedvelt büntető anyagi jogi és büntetés-végrehajtási jogi téma, megítélése vitatott az USA-ban is. Felmerések

³³⁸ A három csapás törvényének különféle variációi vannak: van ahol minden szándékos bűncselekmény miatti harmadik elítélés kötelező életfogytiglant jelent, van ahol az egyes bűncselekményeknek erőszakos jellegűeknek kell lenniük. Van, ahol TÉSZ-t, de van ahol a feltételes szabadság kedvezményének lehetőségét ki nem záró életfogytig tartó szabadságvesztést jelent a kötelezően kiszabandó büntetés. Kansasban például az ún. habituális szexuális bűnözőt, azaz azt a különös visszaesőt, aki már harmadik alkalommal követ el súlyos szexuális bűncselekményt, kötelező TÉSZ-re ítélni. Kaliforniában 1994-ben fogadták el a három csapás törvényt, ahol a kötelezően kiszabandó büntetés a feltételes kedvezményét ki nem záró életfogytig tartó szabadságvesztés. Az elkövetett bűncselekménynek azonban nem kell erőszakos jellegűnek, vagy súlyosnak lennie, bármilyen közönséges szándékos bűncselekmény a három csapás alkalmazásának oka lehet. A három csapás alapján elítélteknek így az 55%-a nem erőszakos bűncselekmény, hanem tipikusan drogkereskedelem és vagyon elleni bűncselekmény miatt tölti a büntetését. Az USA további 13 tagállamában és szövetségi szinten is a harmadik elítélés kötelező tényleges életfogytiglant jelent.

³³⁹ A két csapás lényege, hogy egyes nagy tárgyi súlyú bűncselekmények (pl.: fegyveres rablás bűntette) miatt első esetben minimum tíz évi szabadságvesztést kell kiszabni a feltételes szabadság lehetőségének kizárásával, majd második esetben pedig már TÉSZ-t.

³⁴⁰ Ezt nevezi az angolszász jogirodalom mandatory sentence-nek. Pl.: Georgiában minden súlyosabban minősülő emberölés kötelező büntetése a TÉSZ.

³⁴¹ Forrás: Life Imprisonment as a Penal Policy. Jensen, Eric... im.

szerint a lakosság inkább a TЭСZ-t támogatja a halálbüntetéssel szemben. Érdekesség ugyanakkor, hogy szemben az európai kontinenssel, az USA-ban a TЭСZ támogatása alapvetően enyhe álláspontnak számít. A szigorú felfogás ugyanis egyértelműen halálbüntetéspárti.

A TЭСZ-párti amerikai álláspont e büntetés előnyeit hangsúlyozza, mely röviden az alábbiakban adható meg: a TЭСZ elítélt haláláig bűnhődik, az elvileg neki is adható kegyelemnek gyakorlata nincs, az elmúlt harminc évben e büntetésre ítélt kegyelmet nem kapott. Mellette szól a téves ítélet reparálhatósága, az emberségesség, a végrehajtás olcsósága a halálbüntetéssel szemben, melynél a bonyolult és akár évtizedekig is elhúzódó fellebbezési eljárások miatt a végrehajtás nehézkes, körülményes és rendkívül drága. Gyakori érv a TЭСZ mellett a halálbüntetéssel szemben a sértett hozzátartozóinak kímélete, hiszen a halálbüntetés végrehajtásának elhúzódása miatt az eljárás a sértetti hozzátartozókat rendkívüli mértékben igénybe veszi. A sértettek családjai is jobban kedvelik e büntetést, mert TЭСZ kiszabása esetén a büntetőeljárás gyorsan lezajlik, nincsenek speciális fellebbezési eljárások, mint a halálbüntetés esetében, ami átlagosan 15-20 évvel kitolja a végrehajtást, melynek következtében a hozzátartozók, illetve társadalom sokáig nem talál megnyugvást. Megemlítve, hogy például csak Kaliforniában 660 halálraítélt várja a sorsát. A TЭСZ végrehajtása szigorú, a legkeményebb intézetekben, a legzártabb körülmények között folyik, ezért valós büntetést képvisel a konzervatív állásponttal szemben. A jóléti szolgáltatások jelentős részéből a TЭСZ elítéltek kimaradnak. Ez a büntetés véd a rossz ítéletek ellen is, oly módon, hogy a téves döntés nagyrészt korrigálható, szemben a halálbüntetéssel.³⁴²

Az enyhébb álláspont szerint a büntetés célja a prevenció, ezzel a társadalom védelme. Ennélfogva a halálbüntetés anakronisztikus és kegyetlen, sőt, az erőszakra rossz példát és precedenst teremt, azzal generálva azt. Ugyanakkor ez az álláspont a TЭСZ-t elfogadja, sőt, azt támogatja, a TЭСZ súlya melletti érveléssel próbálja meggyőzni a szigorú felfogású táborba tartozókat is. A TЭСZ-t ennek megfelelően az USA-ban a megengedő, liberális büntetőjogi felfogás alapvetően támogatja, ugyanakkor egyes esetekben erről az oldalról is éri kritika e büntetést. Elsősorban a fiatalokkal szemben kiszabható TЭСZ létjogosultságát vitatják, nem alaptalanul.

Az erősen liberális amerikai álláspont viszont az Európában már jó ideje ismert véleményt hangoztatja, miszerint a TЭСZ bebörtönzés általi halálbüntetés, illetve elnyújtott halálbüntetés. Ennek megfelelően a teljesen elutasító liberális álláspont szerint a büntetés elsődleges célja a prevenció és az elítélt rehabilitációja. Enélkül szerintük a büntetés kegyetlen és értelmetlen. Véleményük szerint ellentmondásos az érvelés, hogy míg a halálbüntetés tiltott, addig valakit a haláláig fogva tartani elfogadható. Így ők a TЭСZ-t is elvetik, véleményük alátámasztására külföldi példákra hivatkoznak, elsősorban az Emberi Jogok Európai Bíróságának a döntéseire, illetve arra, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) statútuma sem ismer sem halálbüntetést, sem TЭСZ-t.

³⁴² Forrás: The truth about life without a parole: condemned to die in prison www.aclung.org/article/truth-about-life-without-parole-condemned-die-prison 2015.07. 02.

A konzervatív oldal szerint a rehabilitációs cél mellett érvelők azonban adósok maradnak azzal, hogy mit kellene szerintük kezdeni az egyszerűen javíthatatlan, kezelhetetlen elítéltekkel, illetve az ún. megrögzött bűnözőkkel. Ugyanis javaslataik alapján, illetve az általuk felvázolt büntetés-végrehajtási rendszerben ezek az elítéltek véglegesen nem lennének kirekeszthetők a társadalomból, a büntetés-végrehajtási bíró (vagy a feltételes szabadságra bocsátás kérdését tárgyaló bizottság, vagy más állami szerv) sem lenne abban a helyzetben, hogy ezeket az elítélteket jobb meggyőződése ellenére bent tartsa, előbb utóbb jogi kapaszkodók hiányában kénytelen lenne szabadítani őket. Elképzeléseik szerint ugyanis a rendszer lényegét tekintve úgy lenne felépítve, hogy gyakorlatilag lehetetlen lenne az elítéltet valóban az élete végéig fogva tartani. Az erősen liberális álláspont tézise, mely szerint „*az ember minden esetben, minden körülmények között javítható*”, e szerint nem megalapozott.

A TЭСZ-t is ellenző, erősen liberális amerikai álláspont egyik bevett fordulata a közvélemény által felkapott, sokszor átpolitizálódott egyedi jogesetekre való hivatkozás. Ezekben az egyébként atipikus ügyekben a közös, hogy elítéltek évtizedek óta töltik a büntetésüket, többször előterjesztett kérelmeik ellenére egyik elítéltet sem bocsátották feltételes szabadságra és kegyelmet sem kaptak.³⁴³ A liberális érvelés szerint tehát bár egyik sem TЭСZ-es, de egyiknek sincs tényleges lehetősége a szabadulásra, a kérelmeiket rendszeresen elutasítják, így a szabadulás esélye csak elviekben létezik.

Az érvelés azonban véleményem szerint önellentmondásos. Arra utal, hogy a feltételes kedvezményét ki nem záró büntetés is minden további nélkül tarthat halálig, mi több, rendszerint eddig tart a súlyos esetekben. Ha azonban ez a cél, akkor sokkal tisztességesebb a TЭСZ-t már az ítéletben kimondani és nem hitegetni az elítéltet éveken és évtizedeken át, hamis reményeket, illúziókat táplálni benne. Egy korrekt büntetőrendszer nem épülhet hamis ígéretekre. A képmutató büntetőrendszer ugyanis azon túl, hogy nem tisztességes, egyben kontraproduktív is.

A TЭСZ-ellenes amerikai tábor érvelésében az ismert bagatellizálás érveléstechnikája is rendre megjelenik, ami olykor manipulált statisztikai adatokon nyugszik: a körülményektől megtisztított adataik alapján hangsúlyozzák, hogy az emberölés miatt elítélteknek alig egy százaléka fog újra ölni, ha szabadul, ami érvelésük szerint kedvező adat. Ha ezt elfogadjuk, úgy arra a gondolatra juthatunk, hogy ez korántsem kedvező visszaesési ráta. Hiszen nem reparálható, ugyanakkor a legnagyobb értéket képviselő jogi tárgyról, emberi életekről van szó.

Egyes TЭСZ ellenes szerzők John Stuart Mill utilitarista álláspontjára utalva azt hangsúlyozták, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés állandósítja a szenvedést, ezért ennél még a halálbüntetés is jobb, mert az korlátozott szenvedést jelent, viszont elrettentőbb.³⁴⁴

Jensen és Browning szerint az USA büntetőfilozófiája sokáig a kezelési

³⁴³ Gondoljunk csak Charles Manson vagy Mark David Chapman ügyére. Megjegyezzük, ilyen átpolitizálódott és atipikus ügyekre tipikus ügyként való hivatkozás pedig manipulált, ezért nem meggyőző.

³⁴⁴ Ben Rossi University of Michigan Life Over Death or Death Over Life: Moral Assessment of the Eighth Amendment. <http://www.coastalethics.org/wp-content/uploads/2013/05/B-Rossi.pdf>

elméleteken nyugodott, azonban az 1970-es évekre világossá vált, hogy a rehabilitációs elméletek és ezen alapuló gyakorlati praktikák kudarcot vallottak.³⁴⁵ Ennek megfelelően az 1970-es évek közepétől egyre inkább szigorodott a büntetőjog, melynek középpontjába a megtorlás (retribution), az elrettentés és a visszatartás (deterrence), a bűnözésre való képtelenné tétel (incapacitation) elvei kerültek. Az elmélet lényege szerint a szabadságvesztés az izoláció által önmagában képtelenné teszi az elkövetőt arra, hogy a civil társadalomban bűncselekményt kövessen el. Továbbá miután az elítélt a fegyházban megöregszik, ennek következtében mentálisan és fizikailag is kimerül, ami a bűnözés szempontjából is passzívvá teszi. A rehabilitációs elméletek az 1990-es évektől kezdődően ismét megerősödtek az USA-ban főleg amiatt, hogy az amerikai börtönnépesség jelentős részét drogfüggők, illetve fogyasztók teszik ki. Ez azonban nem járt együtt a büntetőjogi szigor enyhülésével, mindössze több pszichológiai kurzus, személyiségfejlesztő program, illetve leszoktató kezelések végrehajtásba való beiktatásával végződött.

Ezzel szemben az európai büntetőjogi felfogás inkább az egyén nevelésére, javíthatóságára helyezi a hangsúlyt. Ennek megfelelően általában mellőzi az elkövetőnek a társadalomból való végleges kirekesztését eredményező szankciókat. Jensen és Browning szerint az amerikai és az európai büntető filozófiai különbség alapvetően arra vezethető vissza, hogy míg az amerikai megközelítés szerint az egyén felelős a sorsáért, addig az európai felfogás alapján az egyén mellett az egyéni sorsokban jelentős szerepet játszik maga a társadalom is.³⁴⁶

Míg így az előbbi nézet szerint az egyént terheli a felelősség, ha a közösség normáival szembefordult, és ennek a következménye végső soron az egyén végleges kirekesztése lehet a közösségből, addig az utóbbi felfogás a bűnelkövetésben nem csak egyéni, de társadalmi kudarcot is lát, és ennek megfelelően felveti a társadalom felelősségét is, hogy miért hagyta valamely tagját így elkallódni. Ennek megfelelően a társadalom kötelességévé teszi az egyén rehabilitációjában való aktív részvételt, az egyén segítségét a társadalomba való visszatérésre. Így e szemlélet nem engedi el és nem rekeszti ki az elkövetőt, hanem vissza akarja vezetni a közösségbe. Az sem véletlen, hogy míg Amerikában viszonylag visszafogottan jár el az állam a jövedelmek újraelosztásában, a társadalombiztosítási ellátások is nagyrészt önkéntesek és korlátozottak, a társadalomban pedig nagyok a jövedelmi-vagyoni különbségek, addig a nyugat-európai jóléti államok újraelosztási tevékenysége erős, a társadalombiztosítás általános, a teljes társadalmat átfogó, bőkezű juttatásokat biztosító, erős szociális háló működik, és a jövedelmi-vagyoni különbségek az amerikainál mérsékeltebbek. E gazdasági-társadalmi berendezkedésben is kifejeződő különbség az egyéni felelősség eltérő megítélésében, és más szemléletű büntető rendszer fenntartásában is kifejeződik.

Fentiek előrebocsátását követően a szerzők szerint a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés szükséges, a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetőivel szemben

³⁴⁵ Life Imprisonment as a Penal Policy. Jensen, Eric ... im. Science. <http://www.euskomedia.org/PDFAnlt/riev/55/55115136.pdf>

³⁴⁶ Life Imprisonment as a Penal Policy. Jensen, Eric L.... im.

az egyedüli tetterányos és egyben humánus büntetés, szemben a halálbüntetéssel. Ugyanakkor a szerzők nyomatékosan hangsúlyozzák, hogy a büntetés kiszabás alapja a tetterányosság elve kell, hogy legyen, az elkövetett cselekmény és a büntetés közötti arányosság semmi esetre sem bontható meg. Ennek megfelelően elvetik a három csapás jogszabályokat, mert azok nem a tetterre, hanem az elkövető előéletére koncentrálnak, így a büntetésnek a cselekménnyel való arányossága megszűnik, mely eltúlzottan súlyos büntetés kiszabásához vezet. De hangsúlyozzák azt is, hogy TÉSZA (LWOP) nélkül szintén sérülne a tetterányosság elve, hiszen a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetői aránytalanul enyhe büntetést kapnának.³⁴⁷

Az amerikai büntető filozófiát mind szövetségi szinten, mind a tagállamok szintjén a szigorú, represszív, megtorlást előtérbe állító rendszerek közé sorolhatjuk. Külön sajátossága, hogy az alapvetően tetterányosság elvét középpontba állító, modern, demokratikus büntető rendszerek közül éppen az amerikai az, mely a tetterányosság elvének következetes érvényesítésén speciális jogintézményekkel a legtöbb részt ejtette. Ez az a jogrendszer, mely az elkövető személyében rejlő társadalomra veszélyességnek különös jelentőséget tulajdonít, melyre alapvetően nem az éppen elkövetett bűncselekmény tárgyi súlyából vonnak le következtetést, hanem az elkövető előéletéből és egyéb személyi jellemzőiből. Tipikus példáját ennek a viszonylag új szemléletnek az ún. három csapás (three strikes law) törvények adják, illetve az elkövetőt bizonyos előre felállított kategóriák szerint első, második stb. veszélyességi szintű, vagy egyenesen megrögzött bűnözőnek minősítő jogszabályok.

Az USA-ban a TÉSZA-t érő kritikák nagyrészt inkább a konzervatív oldalról érkeznek, a TÉSZA-t elvetve, a halálbüntetés mellett érvelve. E megközelítésből a TÉSZA legfőbb hibája, hogy mint büntetés valójában önámítás, a társadalom becsapása, hangsúlyozzák a szerzők.³⁴⁸ Ugyanis e büntetés nem azt jelenti, mint ami nevéből következne. Semmi sem garantálja, hogy a büntetés valóban halálig tartó fogvatartást jelent. Sőt, számos mechanizmus ismert a világban, de az USA-ban is, mely lehetővé teszi a szabadulást, és fenntartja az elítélt reményét is. Mindenekelőtt az elnöki (kormányzói) kegyelem intézménye jöhet szóba, de ugyanerre vezethet a jogalkotás szabadsága is. Ugyan mi garantálja, hogy húsz, vagy akár negyven év múlva nem lesz egészen más a büntetőjogi jogfelfogás, nem lesz más uralkodó büntetési filozófia? - teszik fel a jogos kérdést a konzervatív oldal véleményformálói. Ugyanígy felmerült, hogy meddig tartana alkotni egy jogszabályt, amely a visszafordíthatatlan büntetést mégis visszafordíthatóvá tenné.

A konzervatív oldal előszeretettel hivatkozik Hobbes-ra is, aki szerint a büntetés célja nem a bosszú, hanem a terror. A TÉSZA e célok elérésére megítélésük szerint nem alkalmas, lényegében önellentmondásokról hemzsegő büntetés. A lényege, hogy a társadalom előre kijelenti, hogy a TÉSZA-re ítélet soha semmilyen körülmények között nem engedi vissza a társadalomba. Ez lényegében egy jövőre szóló ígéret, fogadkozás, melyet az a társadalom tesz, mely intézményei útján

³⁴⁷ Lásd részletesen: Life Imprisonment as a Penal Policy. Jensen, Eric L.... im.

³⁴⁸ Less than We Might: Meditations on Life in Prison Without Parole. In: Federal Sentencing Reporter. Volume 2. Number 1. October 2010. 10-20 p.

egyébként jogalkotó hatalommal is rendelkezik. Akkor változtat a saját maga által alkotott szabályokon, amikor csak akar. A saját kezét semmilyen ígérettel, vagy fogadkozással meg nem kötheti. Így bármikor visszavonhatja a korábbi ígétét. Hiszen a TÉSZ valójában nem az elítéltet köti, hanem magát a társadalmat. A TÉSZ-szel magunknak tiltjuk meg azt, hogy valaha is felülbíráljuk a döntést, miközben ilyen jogunk valójában nincs, bármikor eltérhetünk a korábbi döntésünktől. Vagyis stabil, reális TÉSZ nincs. TÉSZ addig van, amíg mi akarjuk, hogy legyen, de ez innentől kezdve fogalmilag már nem is TÉSZ, hiszen az örökérvényűség fogalmilag hiányzik abból, ehelyett ennek csak a látszata van. Azaz pusztán a TÉSZ megváltoztathatatlanságának a mítoszáról van szó, hangsúlyozza az amerikai konzervatív irodalom.

Ez az ígétet ráadásul arról szól, hogy akármit is tesz, akármennyire is megjavul az elítélt, nem fog szabadulni. Felmerül a kérdés, hogy ha az elítélt például negyven év múlva megrendült egészségi állapotára hivatkozással kegyelemért folyamodik, illetve azt igazolja, hogy a büntetés végrehajtása alatt mennyit tanult, dolgozott, akár meg is tért, úgy mi fogja majd vissza az akkori társadalmat attól, hogy valamilyen jogcímen az elítéltet kiengedje a fegyintézetből? Nyilvánvalóan ennek nem lesz akadálya. Az elítélt által elkövetett több évtizeddel ezelőtti bűncselekmények már csak homályos emlékképek lesznek. A sértett pedig elhunyt, így nem lesz senki sem, aki majd az ő oldalát képviseli. Csak egy idős, beteg, szánalomra szoruló ember áll majd előttünk, aki bocsánatért könyörög. Mindez pedig táptalaja lesz az érzelmi alapú és egyoldalú igazságtalan döntéshozatalnak –vélik.

Ezért az amerikai konzervatív álláspont szerint ez a büntetés saját magunk becsapása, a tényleges megbűnhődést nem garantálja, és a végleges izolációt sem, csak úgy tesz, mintha e célok elérésére alkalmas lenne, hamis illúziót teremtve. A TÉSZ emberi intézmény, ezért nem lehet örök, ami ennél fogva önmagában hordja a megváltoztathatóság reményét.³⁴⁹ Éppen ezért a liberális álláspont érvelését, miszerint a TÉSZ bebörtönzés általi halálbüntetés, vagy elnyújtott halálbüntetés, a konzervatív oldal torzító állításnak tartja.

A konzervatív álláspont erősen támadja „*a halálbüntetésnek nincs visszatartó ereje*” közkedvelt álláspontot is, megjegyzem, joggal. Helyesen mutatnak rá a szerzők arra, hogy míg az pontosan mérhető, hogy hány elkövetőt nem tartott vissza a halálbüntetés a bűnözéstől, addig az egyszerűen mérhetetlen, hogy hányat tartott vissza attól eredményesen. Erre ugyanis nem lehet statisztikát készíteni. Nem egy példát hoznak fel a szerzők (empirikus alapú elemzések, elítéltekkel mélyinterjúk), melyek egyértelműen azt igazolják, hogy a halálbüntetésnek van súlya és komoly elrettentő hatása. Sok, nem emberölésért a büntetését töltő elítélt nyilatkozott úgy a felmérések során, hogy ha nincs halálbüntetés, akkor ölt volna. Konklúziójuk az, hogy a visszatartás, a prevenció fontos cél, és erre a halálbüntetés inkább alkalmas, mint más büntetések. Továbbá hangsúlyozzák, hogy a büntetés elsődleges célja nem a prevenció, hanem a megtorlás, a tetterányos büntetés által. Ehhez képest a

³⁴⁹ Lásd például David Schaefer álláspontját, in: Is life in prison without a parole a better option than the death penalty? www.deathpenalty.procon.org 2015. 07. 02.

visszatartás csak másodlagos cél, illetve hasznos mellékhatása a büntetésnek, mely önmagában hordja a célját.

Nem mellékes, hogy a büntetés lényegi eleme mindkét tábor által elismerten az elkövető bűncselekmény elkövetésére való alkalmatlanná, képtelenné tétele, illetve fontos e körben az elkövető inkompetenssé tétele, az újabb bűncselekmény elkövetésének megakadályozása (Incapacitation). A TÉSZ a konzervatív érvelés alapján erre alkalmatlan, mert súlytalan és mert a szabadulást elvileg és gyakorlatilag is lehetővé tevő büntetés. Ezért a halálbüntetés elvetése ennél fogva az igazság megtagadását jelenti a prevenciós célok egyidejű feladásával együtt.

II/3. A kegyetlen és szokatlan büntetés tilalma. Az arányosság klauzula az Amerikai Egyesült Államokban

Az életfogytiglan, és különösen a TÉSZ megítélése szoros összefüggésben van az arányosság és a kegyetlen és szokatlan büntetések tilalmával. Az USA Legfelsőbb Bírósága aránytalan büntetésnek találta a halálbüntetést fiatalok és mentálisan beteg elkövetők esetében, illetve azon szexuális bűnelkövetőkre, akik az áldozatuk életét nem oltották ki.³⁵⁰ A konzervatív oldal ezt a bírói álláspontot is támadja és hangsúlyozza, hogy a tette arányosságból és a megtorlásból nem lehet engedni. Hivatkoznak a szerzők régi alkotmányos előírásokra is, pl. New Hampshire Alkotmányára (1784) mely megkövetelte a büntetés arányosságát, vagy az USA Alkotmányának 8. kiegészítésére, mely tiltja a kegyetlen és szokatlan büntetéseket, melynek értelmezése mindig a bíróság feladata.

Az arányosság kérdése központi eleme egyébként az amerikai vitáknak, miután az aránytalan büntetés nehezen lenne összhangba hozható a kegyetlen és szokatlan büntetések alkotmányos tilalmával. Ez a 8. kiegészítés azonban az amerikai bírói gyakorlat szerint csak a nagyfokú és nyilvánvaló aránytalanságot, illetve az extrém, a gyakorlat által egyáltalán nem ismert, ezért szokatlan büntetéseket tiltja. Az ún. Harmelin v. Michigan ügyben a Legfelsőbb Bíróság nagy mennyiségű drog birtoklása miatt kiszabott tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést arányosnak találta, így az nem sértette a kegyetlen és szokatlan büntetések tilalmát. Arányosnak találta Lockyer v. Andrade ügyben a kaliforniai három csapás törvény alapján kétféle kisebb tárgyi súlyú lopás miatt kiszabott kétszeres életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetést is, mely alapján a feltételes szabadságra bocsátás vizsgálata ötven év kitöltése után lehetséges.³⁵¹ Nem véletlenül merült fel kritikaként védői oldalról ebben az ügyben, hogy amennyiben ez a büntetés sem aránytalan, akkor aránytalan büntetés az USA-ban nem létezik.

³⁵⁰ Ezt az ún. Graham v. Florida ügyben mondta ki. Az amerikai alkotmány tiltja a kegyetlen és szokatlan (cruel and unusual) büntetések kiszabását, így míg Európában elsősorban az emberi méltóságot sértő, kegyetlen, megalázó, megszegényítő büntetések tiltottak, addig az USA-ban a fenti zsinórmértéket alkalmazzák egy büntetés alkotmányosságának vizsgálatakor. Az USA Legfelsőbb Bírósága ebben az ügyben arra is hivatkozott, hogy a fiatalok esetében a kognitív képességek, a viselkedés, a személyiség még nem kifejezett, éppen ezért az elkövető pozitív irányban is befolyásolható.

³⁵¹ Forrás: Dirk van Zyl Smit... im. 7. p.

Ha a TЭСZ arányosságát és alkotmányosságát vizsgáljuk, úgy az alábbiakból kell kiindulni. Az amerikai joggyakorlat arányosság tesztje alapvetően három ponton nyugszik: 1.) milyen az elkövetett bűncselekmény természete, azaz mennyire súlyos, 2.) másrészt hasonló bűncselekmények miatt más ügyekben milyen büntetéseket szabtak ki, és 3.) más jellegű bűncselekmények miatt milyen büntetéseket szabtak ki a bíróságok. Így az arányosság egyrészt figyelemmel van magára a cselekményre (belső arányosság), arra, hogy lehetőleg hasonló ügyeket hasonlóan bíráljanak el (jogbiztonság, jogegység), és arra, hogy más bűncselekmények miatti büntetésekkel összevetve az adott büntetést, fennáll-e a büntetéskiszabási koherencia bírói gyakorlatban (külső arányosság).

A fent ismertetettek alapján jelenleg az USA-ban gyakorlatilag nincs esély arra, hogy akár a halálbüntetést, akár a TЭСZ-t eltöröljék, mert az alkotmányos. Bár az amerikai liberális irodalom szerint mindkét büntetés kegyetlen, de ugyanakkor egyik büntetés sem szokatlan, ezért az Alkotmány 8. kiegészítése szerint nem tiltott, miután az alkotmányellenesség megállapításához e két feltételnek együttesen kellene fennállnia. Ráadásul esély sincs arra a fenti precedensek alapján, hogy aránytalan büntetésnek minősüljön. Éppen ezért arról próbálják az amerikai bírakat meggyőzni, hogy ezeket a büntetéseket tudatosan ne szabják ki, még akkor sem, ha indokoltnak tartanak, és ezzel idővel e büntetések szokatlanná válnának, így megnyílna az út az alkotmányellenességük megállapítására.³⁵²

II/4. A büntetés végrehajtásának amerikai tapasztalatai. A TЭСZ büntetés-végrehajtási jogi megítélése

Hasonlóan a magyarországi és nemzetközi irodalomban fellelhető adatokhoz, az amerikai tapasztalatok is megerősítik, hogy a TЭСZ-re, illetve az életfogytiglanra ítélték viszonylag jól beilleszkednek a bv. intézetek rendjébe, kevés – igaz, akkor súlyosabb megítélésű – rendkívüli esemény köthető hozzájuk. Ez meggyőzően cáfolja „a TЭСZ-eseknek nincs vesztenivalójuk” közismert vélekedést. Ebből a szempontból az amerikai tapasztalatok különösen fontosak, hiszen náluk mintegy 50.000 elítélt tölt ilyen büntetést. Az amerikai, e körben egységesnek tekinthető álláspont szerint nagyon is van vesztenivalója a TЭСZ-elítéltnak, sőt, neki van a legtöbb az elítéltek közösségében. Hiszen a TЭСZ-elítélt élete végéig raboskodik, így számára egyáltalán nem mindegy, hogy milyen körülmények között tölti a büntetését. A rossz mindig fokozható, így a büntetése letöltése alatt az együttműködést megtagadó, illetve újabb bűncselekményt elkövető elítélttel szemben a végrehajtás szigora jelentősen növelhető, az együttműködő elítélttel szemben pedig a szigor oldható. Azaz ez a megközelítés az elítélt konformizmusára alapoz, nem alaptalanul.

Sok kritika éri a jogirodalomban az amerikai büntetés-végrehajtást, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték, különösen a TЭСZ-esek esetében pusztán megőrző, izoláló funkcióra korlátozódik a végrehajtás, a reintegrációs programok,

³⁵² Az érvek ismertetéséhez felhasznált forrás: Joseph Tutro: Eliminating the Effective Death Sentence of Life Without Parole. The Forum. Volume 1, Issue 1 2014 Article 2 MAY 2014

képzések, kezelések, személyiségfejlesztő kurzusok őket vagy egyáltalán nem, vagy alig érintik. Az amerikai kritikái megközelítés az USA jogrendszerét és büntetés-végrehajtási rendszerét, különösen annak indokolatlan szigorát és hiányosságait igazodási pontként általában Kanada jogrendszerével és kezelésre, képzésre összpontosító büntetés-végrehajtásával hasonlítja össze. Így különösen a kanadai eredetű ún. lifeline program kapott amerikai elismeréseket, szembeállítva azt az USA represszív és izoláló büntetés-végrehajtásával. A kanadai program lényege, hogy a feltételes szabadságra bocsátott és a pártfogó felügyelet mellett jól teljesítő volt elítélteket mentorként bevonják a még ítéletet töltő életfogytiglanosok szabadulásra való felkészítésébe.³⁵³

A büntetés végrehajtása folyamatos kritikák tárgya konzervatív oldalról is. Ez sérelmezi, hogy a TÉSZ-es elítéltek az átlagfogvatartottnál általában jobb elhelyezési és ellátási körülmények között, például egyszemélyes zárákban töltik a büntetésüket, sportolhatnak, kikapcsolódhatnak, jól érezhetik magukat. A konzervatív jogfelfogás szerint a büntetés minden egyes percének büntetésnek kellene lennie és nem rekreációnak, kikapcsolódásnak, szórakozásnak. E felfogás szerint egyszerűen elfogadhatatlan, hogy az elítéltek a napnak legalább egy részében kifejezetten jól érzik magukat a büntetés-végrehajtási intézetben, a napnak legalább egy részét szórakozással töltik. Ebből a megközelítésből a büntetés-végrehajtási szervezetnek garantálnia kellene azt, hogy az elítélt a büntetése minden egyes percét büntetésként éli meg, hogy ne feledkezhesen meg arról, hogy elítélt. Így ez az elmélet hiányolja a büntetés-végrehajtásból a megtorló funkció kiteljesedését. A megtorló elmélet hívei szerint, aki a társadalomnak fájdalmat okoz, azt meg kell büntetni, önmagában emiatt. Hangsúlyozzák: a büntetés célja a megtorlás, ami ugyanakkor nem egyenlő a bosszúval, mert a megtorlás mindig tettarányos. A megtorlási cél a büntetést legitimálja. A megtorlás azonban ebben a felfogásban nem csak büntető anyagi jogi (büntetéskiszabási), hanem egyben büntetés-végrehajtási cél is.

A konzervatív megközelítés támadja a TÉSZ végrehajtásának a módját, azt túl emberségesnek tartja, ami pedig oda vezet, hogy a büntetés véleményük szerint inkább hasonlít valamiféle rehabilitációs gyógykezelésre, mint megtorló büntetésre. E meglehetősen szélsőséges, sokszor érzelmileg is fűtött álláspont szerint a büntetés csak és kizárólag akkor büntetés, ha annak minden egyes pillanata és minden egyes immanens eleme hátrányokozást valósít meg. Azzal e megközelítés ugyanakkor nem foglalkozik, hogy már csak a szabadulás elvi esélye és a biztonsági szempontok miatt is a büntetés része kell hogy legyen a nevelés, a rehabilitáció vagy legalább az arra való törekvés is, melynek elérése lehetetlen a kikapcsolódási, szórakozási lehetőségek biztosítása nélkül. Ehelyett azt hangoztatja, hogy a számos pozitív elemet tartalmazó végrehajtási mód tartalmilag kiüresíti a büntetést, ami véleményem szerint erős túlzás. E megközelítésből számukra egyszerűen elfogadhatatlan, hogy a például a több, gyermekek sérelmére szexuális és élet elleni bűncselekményt elkövető a

³⁵³ A közölt adatok forrása: Life goes on: the historic rise on life sentences in America. The sentencing project. Research and advocacy for reform. Washington. http://sentencingproject.org/doc/publications/inc_Life%20Goes%20On%202013.pdf

börtönudvaron kosárlabdázik, a zárkájában festeget, vagy könyvet olvas. Ez lenne a megtorló és tetterányos büntetés? – hangzik a manipulatív kérdés az amerikai konzervatív oldalról. Nem törődve azzal, hogy a nevelés és a személyiségfejlesztés nemcsak az elítélt, hanem a társadalom érdeke is, ha már egyszer életben hagyta ezeket az elítélteket. Már csak amiatt is, mert a szabadulás reménye a TЭСZ esetében is egyértelműen fennáll, nem csupán Európában, de az USA-ban is.

Ezzel szemben az álláspontjuk az, hogy az aránytalanság kirívó, a megtorlás pedig ilyen esetben hírből sem ismert. Ez a büntető igazságszolgáltatás megcsúfolása; vallják. Éppen ezért merült fel a konzervatív javaslat, hogy amennyiben a TЭСZ mint büntetés minden ellentmondása és hazugsága ellenére fennmarad, akkor annak végrehajtására a megtorlást és a büntető funkciót a középpontba állító, önálló büntetés-végrehajtási módot (pl.: önálló végrehajtási fokozatot) kellene létrehozni. Ez minden végrehajtási módnál sokkal szigorúbb lenne, amely az Állandó Büntető Szegregáció elnevezést kapta (Permanent Punitive Segregation, a továbbiakban: PPS). A PPS lényege, hogy a büntetés nem más, mint a szabadságtól való állandó megfosztottság, szünet nélküli szenvedés, folyamatos fájdalom, de minimálisan kényelmetlenség. A nap minden percében, az élet végéig szüntelenül, ünnepek, kivételek, kedvezmények, jutalmak nélkül. A végrehajtásra egy elkülönített és a legmagasabb biztonsági szintű bv. intézményben kerülne sor. Lényegét tekintve az életben maradási minimumot garantálnák csak, semmilyen pluszt a rendszer nem ismerne, sőt egyenesen tiltana. Így mindenféle élvezetek tiltottak lennének: a kulináris, sport-, szabadidős, rekreációs, kulturális tevékenységek stb. Ezáltal a büntetés a spártai életmódot megidézve a monoton napi munkavégzésből, rossz ízű vagy íztelen ételekből, ingerszegény, unalmas, szegényes szürke környezetből állna, szórakozás, kikapcsolódás (tv, rádió, internet, levelezés stb.), az élet apró vagy nagyobb örömei nélkül. A PPS deklarált célja ugyanis az lenne, hogy az elítélt a hátralévő élete minden egyes percében jogszerű büntetés-végrehajtási hátrányt szenvedjen el, ami a bűncselekményére emlékezteti, a „megtorlás mindenek előtt” szlogen jegyében. A nyilvánvalóan érzelmi alapú javaslat szerint a sértett fotója kötelező jelleggel jól látható helyre lenne kirakva a zárka falán, hogy az elítélt napi szinten szembesüljön a tetteivel.

Az ismertetettek alapján a PPS csak az életben maradáshoz elengedhetetlenül szükséges javakat, szolgáltatásokat biztosítaná, erre lenne az elítéltnak alanyi joga, minden más biztosítása viszont egyenesen tiltott lenne. Ezért a konzervatív oldal a PPS-t javasolja bevezetni a TЭСZ helyett, vagy azzal kombinálva, e büntetés végrehajtási módjaként.

A felvetés alapján ugyanakkor a PPS kizárólag a legsúlyosabb (tipikusan a terrorcselekmény, illetve a többszörösen is súlyosabban minősülő élet elleni) bűncselekmények elkövetőivel szemben lenne kiszabható a javaslat szerint. Azt ugyanis el kellene kerülni, hogy a három csapás vagy más, például a habituális törvények alapján vagyon elleni bűncselekmény elkövetője is a PPS keretei között töltse a TЭСZ-t, azaz tényleg a végső eszköznek kellene lennie.

Az elmélet alapján azonban nem teljesen világos, hogy a PPS egy önálló,

végleges szabadságelvonással járó büntetési nem lenne, vagy a TÉSZ végrehajtási módja, esetleg egy önálló végrehajtási fokozat, bár utóbbi a legvalószínűbb.³⁵⁴

A fentiek alapján is látható, hogy a TÉSZ parázs viták középpontjába került az USA-ban is. A szakmai jellegű vitákon túl egyszerre jogpolitikai, filozófiai, világnézeti és értékrendbéli kérdés is mind a szakemberek, mind a laikusok körében.

III. A kanadai szabályozás

III/1. A szankció általános jellemzése

Kanadában alapvetően az emberölés büntetése az életfogytig tartó szabadságvesztés azóta, hogy 1976-ban eltörölték a halálbüntetést, s ezzel a legsúlyosabb büntetés az életfogytig tartó szabadságvesztés lett. A kanadai jog nem ismeri a TÉSZ intézményét, a büntetésből ugyanis meghatározott tartam végrehajtását követően megnyílik a lehetőség az elítélt feltételes szabadságra bocsátására. A feltételes szabadságról rendelkező döntés mérlegelés alapján születik meg, így a feltételes szabadságra bocsátáshoz nincs alanyi jog, és a kedvező döntés sem garantált. Az azonban igen, hogy a meghatározott tartam kitöltése után a kedvezmény feltételeinek fennállását megvizsgálják. A kanadai jogi dogmatika szerint a határozatlan tartamú életfogytig tartó szabadságvesztésnek főszabály szerint két része van: a letöltendő tartam, majd a feltételes szabadságon töltött idő. Utóbbi nem garantált, engedélyezése érdemektől függ.

Négyféle határozatlan tartamú szabadságvesztés-büntetés létezik a kanadai büntetőjogban, melyből három lényegét tekintve életfogytig tartó szabadságvesztésnek minősül, vagyis e büntetésnek három alfaja van, míg a negyedik büntetés a veszélyes bűnözők határozatlan büntetése. A kanadai büntetőjog legsúlyosabb büntetése az életfogytig tartó szabadságvesztés azzal, hogy az elítélt legkorábban huszonöt év letöltése után bocsátható feltételes szabadságra. A legsúlyosabb, azaz a huszonöt év kötelező kitöltését előíró büntetés ún. elsőosztályú emberölésnek a kötelezően kiszabandó, azaz nem mérlegelhető büntetése. Ilyen például a hivatalos személy sérelmére elkövetett emberölés, illetve a nemi bűncselekménnyel együtt, illetve ilyen indítékból elkövetett, továbbá a több ember sérelmére elkövetett emberölés.

Speciális előírásként a legsúlyosabb, vagyis a huszonöt év kitöltését előíró életfogytig tartó szabadságvesztésből kivételesen már tizenöt év kitöltése után feltételes kedvezményért folyamodhatnak az elítéltek, bizonyos feltételek teljesítése esetén, kivéve, ha több ember sérelmére követték el a bűncselekményt. A huszonöt évet megelőző, azaz tizenöt év utáni feltételes szabadságra bocsátással kapcsolatos eljárás többfokozatú, több garanciális elemet beépítő eljárás. A döntés az elítélt kérelmén alapul. Ilyen kérelmet a több ember sérelmére elkövetett emberölés miatt elítéltek 1997 óta nem terjeszthetnek elő, azaz az ilyen elítélteknek ki kell tölteniük a huszonöt évet. Első körben egy bíró vizsgálja meg, hogy az elítélt milyen sikereket

³⁵⁴ A konzervatív álláspont és a PPS bemutatásának forrása: *Less than We Might...* im. 10-20 p.

ért el a büntetés végrehajtása alatt a reszocializáció szempontjából. Ha a döntése kedvező, úgy egy esküdtszék elé kerül az ügy. A tizenkét tagú testület meghallgatja az elítéltet, megvizsgálja a reszocializációval kapcsolatban felmerült bizonyítékokat, melyeket részben az elítélt, részben a hatóság bocsát a rendelkezésükre, s figyelemmel van a sértett hozzátartozóinak az álláspontjára is. Mind a tizenkét esküdt egyetértésére szükség van ahhoz, hogy a kötelezően kitöltendő huszonöt éves tartam tizenöt évre csökkenjen, vagyis a kedvező döntést csak egyhangúlag hozhatják meg. Elutasító döntés esetén az esküdtszék meghatározza azt a tartamot, amit az elítéltnak ki kell töltenie ahhoz, hogy újabb kérelmet terjeszthessen elő. Ez minimálisan két év. Ha az elítélt kérelmét az esküdtszék kedvezően bírálta el, úgy az elítéltnak joga lesz arra, hogy egy speciális, a kedvezményről döntő testülethez forduljon a feltételes szabadulás engedélyezése végett. Vagyis a kedvező bírósági döntés nem garantálja a kedvezményt automatikusan. Az említett testületnek ugyanis meg kell vizsgálnia azt, hogy milyen kockázatokkal járna a kedvezmény megadása. A döntés középpontjában, azaz az egyesbíró, majd az esküdtszék eljárása után, az eljárás harmadik fázisában már kizárólag a kockázatok mérlegelése, a kockázatelemzés áll. A testület döntése diszkrecionális, a kérelemnek helyt adhat, vagy azt elutasíthatja. A korai, vagyis a tizenöt év utáni feltételes kedvezményt biztosító jogintézményt az ún. halvány remény klauzulának (faint hope clause) az implementálása teremtette meg 1997-ben. Ebben az évben 328 elítélt kezdeményezte az eljárást, 82-en jutottak el az esküdtszékig, és végül 25-en kapták meg a kedvezményt. Közülük mindössze hárman sértették meg újra a törvényt.

Az életfogytiglan legsúlyosabb fajtájánál eggyel enyhébb, ha a büntetésből az elítélt már tíz-huszonöt év után feltételes szabadságra bocsátható. Ez az ún. másodosztályú emberölés tipikus büntetése. Legkorábban tíz év után bocsátható az elítélt feltételes szabadságra, de ez kitolható akár huszonöt évig is.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés harmadik fajtája a nem élet elleni, de súlyos, személy elleni erőszakos, illetve vagyon elleni bűncselekmények miatt szabható ki. Itt a kötelezően kitöltendő tartam mindössze hét év. Ezt követően kell megvizsgálni a feltételes szabadságra bocsátás feltételeinek fennállását.

A veszélyes bűnözők életfogytig tartó szabadságvesztésének nem minősülő határozatlan szabadságvesztés büntetése valójában e harmadik fajtához hasonló, azt lényegében átfedő intézmény. Ebben az esetben ugyanis az elítélt szintén hét év után bocsátható feltételes szabadságra, elutasító döntés esetén pedig kétévente újra meg kell vizsgálni a kérdést.

Kanadában is drámai mértékben nőtt az emberölés miatt kiszabott életfogytig tartó szabadságvesztések száma a 90-es években. A Kanadában is gyakran ismételt, széles körben ismert visszaesési mutatók első ránézésre kedvezők voltak: a szabadult életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltnek mindössze 3%-a követett el súlyos bűncselekményt 1975 és 1990 között, 1%-a ismételten emberölést.³⁵⁵ Az adatok kedvezőnek tűnnek, de némileg manipuláltak: egyrészt nem az összes visszaesést mutatják, hanem csak az ismételten elkövetett súlyos bűncselekményt tekintik

³⁵⁵ Life Imprisonment. John Howard Society of Alberta 1998. <http://www.johnhoward.ab.ca/pub/pdf/C40.pdf>

relevánsnak, a hétköznapi, gyakran előforduló bűncselekményeket viszont nem, mintha ezek elkövetése nem jelentene komoly veszélyt a társadalomra. Másrészt ha csak a súlyos bűncselekmények miatti bűnisméltést vesszük, úgy ebből a szempontból már nem kevés a 3%-os visszaesési arány, hiszen a szabadult elítéltek 1%-a újra emberölést követett el, ami kiemelkedő szám, ha abból indulunk ki, hogy az emberölés esetén a védett jogi tárgy, az emberi élet nem reparálható. Éppen ezért az idézett kanadai adatok manipulatívak. Ezért ezt kritikai hozzáállással kell fogadnunk. Már csak amiatt is, mert az egyéb adatokkal összevetve más kép rajzolódik ki a kanadai bűnözési helyzetről: 1991 és 1997 között a börtönnépesség 4,5%-kal nőtt Kanadában, ugyanezen időszak alatt 21%-kal nőtt az életfogytiglanra ítélték száma. Ez szintén arra utal, hogy a bűnözés és különösen a társadalomra veszélyes erőszakos bűnözés szintje nőtt.

III/2. A büntetés végrehajtása

Ami a büntetés-végrehajtási kérdéseket illeti: a kanadai büntetés-végrehajtási rendszer fokozott figyelmet fordít az elítéltek reintegrációjára, ezt a célt többféle programmal kívánja elérni. Ilyen az 1982-ben indult The Lifeline program, illetve különféle képzések, tréningek (személyiségfejlesztő, indulat és dühkezelő, függőségekről leszoktató, problémamegoldó kezelések) iskolai képzések, különösen különféle szakmák elsajátítását középpontba állító kurzusok stb. A Lifeline program kiemelt célja, hogy a legsúlyosabb büntetéssel sújtott elítélteket már a büntetésük kezdetén segítse, támogassa, ezzel lehetővé téve és már megfelelő időben elkezdve az elítélt reintegrációját. Így a program végigköveti az elítéltek büntetésének teljes tartamát az elítéléstől egészen a feltételes szabadság leteltéig. A program központi eleme, hogy volt elítéltek osztják meg a tapasztalataikat, és segítik a büntetésüket töltőket abban, hogy hogyan fogadják el, dolgozzák fel a büntetésüket, hogyan alkalmazkodjanak az intézeti elvárásokhoz, hogyan töltsék hasznosan az idejüket. Így a program központi eleme a hitelesség. Nem az elítéltek számára külső, idegen, hanem velük azonos vagy hasonló helyzetben volt személyek tapasztalatainak és meggyőző erejének a felhasználása. Eredetileg a program része lett volna egy speciális bentlakásos intézmény létrehozása is, a szenvedélybetegségben szenvedők leszoktatását elősegítő rendszer mintájára létrehozott amolyan „félúton” ház, amelynek a szolgáltatásait az elítéltek önkéntes alapon vehették volna igénybe. Ennek a lényege az lett volna, hogy a megfelelő társadalmi kapcsolatokkal nem rendelkező, szociális-családi háttérrel nem bíró elítélt szabadulása után ebbe a speciális otthonba költözhetett volna, ahol a program részeként segítették volna az életkezdését, beilleszkedését. Így a magányos elítélt nem az utcára és nem hajléktalanszállóra került volna, hanem egy önkéntesen igénybe vehető, speciálisan az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt, és feltételesen szabadlábra helyezett elítélteknek fenntartott nyitott intézménybe, ahol a szállás mellett életvezetési tanácsokat, egyéb szakembert igénylő segítséget kaphatott volna, illetve segítséget például a munkakeresésben stb. Ez a „félúton” intézmény azonban sajnálatos módon részben költségvetési okból,

részben a társadalmi ellenállás miatt még nem jött létre.

III/3. A szankciót érintő társadalmi és szakmai viták

Jogpolitikai és jogfilozófiai oldalról vizsgálva a kérdést, Kanadában is komoly társadalmi viták középpontjába került a szigorú vagy éppen enyhe büntetőpolitika, és annak központi kérdése az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozása. Tény, hogy Kanadában is nagy a társadalmi elutasítás a büntetés-végrehajtási intézetekből szabadultakkal szemben, a kanadai átlagpolgár véleménye az, hogy túl sok veszélyes pszichopata kerül ki feltételes szabadságra bocsátással az intézetekből, különösen az erőszakos bűncselekmények elkövetői körében. Ezzel szemben a kanadai szakmai közvélemény szerint a feltételes szabadság jogintézménye az egyik legerősebb garanciája a visszaesés elleni védekezésnek és a társadalom védelmének, így ebben szakmai közmegegyezés áll fenn, ami azt is jelenti, hogy a TЭСZ-t szükségtelennek ítélik. Az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozásában azonban évtizedek óta nincs egyetértés. Az egyik oldal a büntetés kötelezően kitöltendő tartamát általánosan maximum tíz évben, a másik oldal inkább harmincöt évben tartotta indokoltnak meghatározni. Köztes megoldásként, kompromisszumként került a kanadai Btk-ba a huszonöt év a legsúlyosabb esetekre.

A szigorú büntetőpolitikát és ezzel együtt az életfogytig tartó szabadságvesztést ellenzők körében a fő érv a büntetés-végrehajtási intézetek túlszűfolttsága és a büntetés végrehajtásának jelentős költségei állnak. Ezzel szemben az ellenvéleményen lévők szerint a büntetési célok arányossá teszik a jelentős költségek vállalását. A túlszűfolttság nem feltétlenül negatívum, hiszen azt jelzi, hogy számos olyan személy van izolálva a társadalomtól, akik egyébként szabadlábban a társadalomra veszélyt jelentenének.

Kanadában is népszerű érvelés, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztést töltők azért sem jelentenek komoly veszélyt a társadalomra, mert a büntetés végrehajtása alatt kimondottan együttműködő, a legkevésbé problémás elítéltek. Ugyanakkor azt elismerik, hogy ez általában nem a személyiség pozitív irányú fejlődésének, hanem sokkal inkább a túlélési ösztönnek a következménye. Ebben a helyzetben a szabályokkal és az intézettel való konfrontáció az önpusztítást, az intézeti rend elfogadása a túlélést jelenti az elítélt számára. Ebből az ellenőrzött, kontrollált, irányított életből a szabad életre vonatkozó, messzemenő, a megjavulással kapcsolatos következtetéseket levonni általában még nem lehet. A képzések, tréningek rendkívül fontosak, de az egyén saját elhatározását, megjavulni való törekvését és készségét nem pótolják – az ellenvéleményen lévők szerint. Kanadában is ismert jelenség az ún. „pontvadászat”, amikor az elítélt felismeri, hogy jutalmak szerzésével segíthet magán, megrövidítheti a büntetését. A kanadai rendszer a sokféle képzéssel ebben különösen nagy segítséget ad, ami önmagában még nem okoz gondot. A kérdés viszont mindig az, és ezt a kedvezmény megadásakor fokozottan kell ellenőrizni, hogy a pozitívumok csak a látszatot, vagy valóban belső, érdemi

fejlődést és személyiségváltozást mutatnak-e. Nyilván nem megjárt szót és pozitív megítélést kap a több évtizedes tanulással, munkavégzéssel járó kifogástalan magatartás.

Végül, de nem utolsósorban Kanadában is ismeretes és szakmai körökben is népszerű az az érvelés, miszerint az életfogytig tartó szabadságvesztés pártolói a politika, illetve a média manipulációinak az áldozatai.³⁵⁶

IV. Életfogytig tartó szabadságvesztés a világ más részein

IV/1. Az európai példák

IV/1/1 Az Egyesült Királyság gyakorlata és jogfejlődése

Az életfogytig tartó szabadságvesztés vagy tényleges (TÉSZ), vagy a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége legalább harminc, egyes esetekben legalább tizenöt évi tartam kitöltése után nyílik meg.³⁵⁷ Az életfogytiglan esetében főszabályként a kötelezően kitöltendő tartam tizenöt év, többszörös emberölés esetében azonban legalább harminc év. Az ún. Hindley-ügyben a parlament felsőháza (The House of Lords), amely a legfőbb bírói fórum szerepét is betöltötte, 2000-ben arra az álláspontra jutott, hogy elvi szinten elfogadható a feltételes szabadság kedvezményét kizáró életfogytig tartó szabadságvesztés (TÉSZ).³⁵⁸ A TÉSZ elvileg halálíg tart, azonban a szabadulás elvi esélye jelenleg már fennáll a Vinters and Others ügyben hozott strasbourgi Emberi Jogi Bíróság (EJEB) döntése utáni jogfejlődésnek köszönhetően. Ennek eredményeit a Hutchinson v. Egyesült Királyság ügyben utóbb az EJEB is akceptálhatónak találta, egyezményesértést sem az elsőfokú, sem a Nagykamara által hozott végleges döntésében nem állapított meg.³⁵⁹

Az angliai joggyakorlat szerint a TÉSZ-elítelt szabadlábra helyezése szempontjából a fő kérdés az, hogy van-e valamilyen különleges körülmény, valamilyen humanitárius ok, ami indokolja a szabadlábra helyezését. A humanitárius ok és a különleges körülmény kellően tágran meghatározott fogalmak, így ezekbe az elítelt rehabilitációjában elért eredmények is beleférnek, ezért az EJEB ezt a gyakorlatot egyezmény-konformnak találta. Ugyanakkor az is ismeretes, hogy az angol gyakorlat szerint a fő kérdés inkább az, hogy az elítelt elsősorban objektív alapon veszélyes-e még a társadalomra. Ebből a szempontból pedig nem csak az elítelt szándéka, képességei, végzettsége, jutalmi, intézetbeli magatartása a fő kérdés, azaz nem a szubjektumra kell a hangsúlyt helyezni. Az a releváns kérdés, hogy az elítelt a fizikai állapota, egészsége alapján képes-e még ártani, azaz fizikailag

³⁵⁶ A közölt adatok, illetve az ismertetett érvek elsődleges forrása: Life Imprisonment. John Howard... im.

³⁵⁷ 2002-ig a belügyminiszter határozhatta meg a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi idejét Angliában, 2003 óta erről a bíróság dönt az ítéletben, vagy ennek lehetőségét kizárja (TÉSZ). Forrás: Vig Dávid im. 38-51. oldal.

³⁵⁸ Lásd részletesen: Dirk van Zyl Smit... im. 8. p.

³⁵⁹ Hutchinson v. United Kingdom ügy. ECHR no. 441/06.

mennyire vétőképes. Így az elítélt esetlegesen fennálló előrehaladott és súlyos betegsége, idős kora, testi fogyatékosága, mint az elítélt akaratától, jó vagy rosszhiszeműségétől független, azaz objektív tényező kardinális szempontja a döntéshozatalnak. Ez a megközelítés mindenféleképpen figyelemre érdemes, mert kockázatkerülő, illetve azt minimalizáló. Nem szolgáltatja ki ugyanis a társadalmat az elítélt kényének-kedvének, és annak, hogy mennyire tudja magáról elhithetni, hogy megjavult, illetve hogy a reszocializációra alkalmas. Sokkal inkább a bűnismétlés objektív alapú kizárására törekvő szemlélet ez, mely alkalmasabb lehet a társadalom védelmére, mint az elítélt akaratára és ígéreteire építő szubjektív rendszerek. Nem beszélve arról, hogy ennek eldöntése bizonyítás szempontjából is sokkal egyszerűbb.

Angliában a TЭСZ-elítéltek száma nem jelentős, ugyanakkor a feltételes kedvezményből ki nem zárt életfogytiglanos elítéltek feltételes szabadságra bocsátása viszont drasztikusan csökken. Ez arra enged következtetni, hogy a szigorúbb, objektív alapú veszélyességelemzés egyre inkább a nem TЭСZ-elítéltek esetében gyakorlattá válik a feltételes szabadságra bocsátás eldöntésekor.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés mellett létezett az angol jogban egy sajátos, határozatlan tartamú, a szabadságvesztéshez hasonló, a megtorlás helyett azonban az elítélt kezelésére, gyógyítására nagyobb hangsúlyt helyező jogintézmény is. „*Az Egyesült Királyságban a 2005-től hatályos Criminal Justice Act 2003 (CJA) vezette be az imprisonment for public protection (IPP) büntetést, hogy lehetőséget biztosítson a bíróságok számára egy olyan büntetés kiszabására, mely ugyan határozatlan idejű, de nem életfogytig tart. Egy olyan rendszert alkottak, amely során a bíró meghatározott minimum büntetési idő (tariff) letöltésére és ezen túl határozatlan idejű szabadságvesztésre ítéli az elkövetőt, akinek szabadon engedése a Parole Board (felülvizsgálati bizottság) hatáskörébe tartozik.*”³⁶⁰ A szerző szerint azonban a rendszer problémája az volt, hogy hirtelen túl sok IPP-t töltő elítéltet tartottak fogva, és a túlsúlyosság miatt a prevenciós programokra sokat kellett várniuk, az IPP ideje nagyon elhúzódott, emiatt azt 2012-ben eltörölték.³⁶¹

IV/1/2. Németország és Ausztria középutas gyakorlata

Németországban csak a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét biztosító életfogytig tartó szabadságvesztés ismert, a TЭСZ jogintézménye nem. Ez szoros összefüggésben van az 1970-es években megerősödött ún. Behandlungsvollzug teóriájával, mely lényegében az elítélt terápiájára, megjavítására összpontosító büntetés-végrehajtási elmélet volt. Ennek központi eleme az – az álláspontom szerint egyébként illuzórikus – meggyőződés volt, hogy az ember minden esetben jobbítható, javítható, viselkedése és személyisége korigálható. A Német Szövetségi Köztársaságban (NSZK, BRD) szakmai szempontból széles körben elfogadott felfogással nem fért össze a TЭСZ intézménye, de az adott kor jog és államfelfogásával sem. Komoly szakmai viták középpontjába került az életfogytig

³⁶⁰ Lásd: Kázmér Dávid: A biztonsági elzárás. <http://www.arsboni.hu/a-biztonsagi-elzaras.html>

³⁶¹ Lásd: Kázmér... im.

tartó szabadságvesztés intézménye. A büntetés ellenzői vitatták a határozatlan tartamú büntetés alkotmányosságát, annak eltörlését szorgalmazták. A kérdés 1977-ben a Német Alkotmánybíróság elé került, mely az életfogytig tartó szabadságvesztést teljesen elutasító jogszemléletet elvetette, és az akkori viszonyok közt visszafogottan, kimérten, a társadalom érdekeire is figyelemmel foglalt állást a kérdésben.³⁶² Kifejtette, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés a német Alkotmánnyal kompatibilis, amennyiben a feltételes szabadságra bocsátás kedvezményére, azaz a büntetés meghatározott időben való későbbi felülbírálatára lehetőséget ad, melynek keretében az elítélt számot adhat személyisége, természete változásairól, és ezek figyelembevételével dönthető el, hogy szükség van-e a büntetés folytatására. Így a kezelési elvnek megfelelően az elítéltnak meg kell adni a lehetőséget a változásra, és meg kell adni számára a reményt arra, hogy egyszer szabadlábra kerülve a társadalomba beilleszkedjék, annak hasznos tagjává váljon. E döntéssel a Német Alkotmánybíróság megerősítette a *Behandlungsvollzug* elvét, és lerakta az alapjait a később az EJEB eljárásaiban állandó hivatkozási alappá vált ún. remény jogának (*Right to hope clause*). E döntésből következően az az életfogytig tartó szabadságvesztés, amely ezt a reményt nem adja meg az elítélt számára és amely az elítélt esetleg pozitív irányú változásának figyelembe vételére nem ad lehetőséget, a büntetés folytatása szükségességének felülbírálatát kizárja, alkotmányellenes.

A Német Alkotmánybíróság álláspontja szerint az emberi méltósághoz való joghoz szorosan hozzá kapcsolódik, hogy az elítéltnak a javulásra való szándékát, ilyen irányú változását később figyelembe veszik. Az elítéltnak ez a joga pedig azt a kötelezettséget rója az állami szervekre, mindenekelőtt a büntetés-végrehajtási szervezetre, hogy aktívan, különféle tevékenységekkel, programokkal, kurzusokkal, kezeléssel és egyéb módon tegye lehetővé az elítélt számára azt, hogy bizonyíthasson és megváltozhasson. Így a szociális államnak kötelessége előmozdítani az elítélt személyiségének fejlesztését, javítását, és őt segíteni a reszocializációs célok elérésében.

A német jog szerint elsősorban az emberölés, továbbá a halált okozó testi sértés és a háborús előkészület büntethető életfogytig tartó, illetve tíz évnél nem alacsonyabb tartamú szabadságvesztéssel. Vannak olyan bűncselekmények is, amelyek alapesetben halált (halálos eredményt) nem tartalmaznak, minősített esetben pedig a halálos eredmény súlyosabban minősíti ezeket a bűncselekményeket, feltéve, hogy az elkövető legalább gondatlanul okozza a halálos eredményt (ún. *Qualifikationsdelikte*). Ilyenek a német jog szerint például gyermek sérelmére elkövetett szexuális visszaélés, mely a gyermek halálával végződik, szexuális kényszerítés és szexuális erőszak, amely halállal végződik, halálos eredménnyel végződő rablás, illetve zsarolás, halált okozó emberrablás, halálos eredménnyel végződő túszejtés. Azaz a német jog azt a megoldást követi, hogy a súlyos, halálos eredményre tekintettel az alapesetet súlyosabban minősíti (például halált okozó

³⁶² A vitáról lásd: *Life imprisonment*. United Nations Office at Vienna. Crime Prevention and Criminal Justice Branch. UN Vienna 1994. <http://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/06/UNODC-1994-lifers.pdf>

szexuális erőszak).³⁶³

Az életfogytiglanra ítélt főszabály szerint tizenöt év után feltételes szabadságra bocsátható az elítélt indítványára, ha a büntetés elérte a célját. E körben különösen a biztonsági szempontokra, az elítélt veszélyességére koncentrálnak születik meg a döntés. A tizenöt évet mindenféleképpen ki kell töltenie az elítéltnak. A súlyosabb megítélésű ügyekben azonban ez a tartam kitolódhat. Erre vezethet a bűncselekmény kiemelkedő brutalitással való elkövetése, az áldozattal szembeni kegyetlenkedés, kínzás, a több ember sérelmére elkövetett emberölés, a cselekmény különösen elítélendő motivációja, az elkövető társadalomra való fokozott veszélyessége, személyisége, elsősorban a szexuális bűncselekményeknél. Ezekben az esetekben akár huszonöt évig, vagy tovább is meghosszabbítható a kötelezően kitöltendő tartam.³⁶⁴

Az átlagos életfogytiglan Németországban tizenhét-tizennyolc év szabadságvesztést jelent a gyakorlati tapasztalatok szerint. Ugyanakkor Németországban is egyre többen vannak, akik nem értenek egyet ezzel a szerintük enyhe büntetőjogi szabályozással és praxissal, és a kötelezően kitöltendő tartamnak legalább húsz évre való felemelését tartják indokoltnak, hivatkozással arra, hogy a hatvanas-hetvenes években is megközelítőleg húsz év volt ez a tartam.³⁶⁵ Ez az álláspont egyre elfogadottabb, tekintettel arra is, hogy nő a várható élettartam, így kitolódik az az időtartam is, ami alatt az elítélt még veszélyt jelenthet a társadalomra. Ezért egyre elfogadottabb, hogy a kötelezően kitöltendő tartam az egyes esetekben egyre hosszabb.³⁶⁶

Feltételes szabadságra bocsátás esetén az elítélt pártfogó felügyelet alá kerül, melynek során bizonyítania kell, hogy a rehabilitációja eredményes volt, rendszeres beszámolóit kötelezettsége áll fenn a pártfogóval szemben. A feltételes szabadság ideje öt évig tart. Amennyiben a bíróság nem bocsátja az elítéltet feltételes szabadságra, úgy két évente meg kell vizsgálni a kedvezmény lehetőségét. 2013-ban Németországban 57.000 ember töltött szabadságvesztés-büntetést, ebből 2.500-an életfogytig tartó szabadságvesztést.

A német gyakorlatban lényeges biztonsági szelep szerepét betöltő intézményként funkcionál a biztonsági őrizet (Sicherungsverwahrung) intézménye.³⁶⁷ Ennek alapján bíróság döntése értelmében a veszélyes elkövetők

³⁶³ Az ismertett adatok forrása: Christiane Düring: Lebenslang. /Kézirat, a tanulmányt a szerző bocsátotta rendelkezésemre/, illetve egyes kérdésekről megkeresésemre személyesen tájékoztatott.

³⁶⁴ Lásd pl: Arthur Kreuzer: Justiz: Wie lang ist lebenslang? Zeitonline Deutschland. 13. Dezember 2008. <http://www.zeit.de/online/2008/51/lebenslang>; Thorsten Denkler: Warum lebenslang nicht ein Leben lang ist? Deutsches Rechtssystem.Süddeutsche.de 11. Mai 2010

³⁶⁵ A német jogirodalomban e körben rendszeres hivatkozási pont az ex RAF-terrorista Christian Klar esete, akinél huszonhat év volt a kötelezően kitöltendő tartam. Lásd pl: Arthur Kreuzer: Justiz: Wie lang ist lebenslang? Zeitonline Deutschland. 13. Dezember 2008. <http://www.zeit.de/online/2008/51/lebenslang>; Thorsten Denkler: Warum lebenslang nicht ein Leben lang ist? Deutsches Rechtssystem.Süddeutsche.de 11. Mai 2010.

³⁶⁶ Arthur Kreuzer: im.

³⁶⁷ Az intézkedés 1980-2005 között az érintettek közel felénél öt-tíz év között, további kb. húsz százalékánál több mint tíz évig tartott. Forrás: Kinzig, Jörg: The German model of long term detention. Roundtable on Actual life sentence. Organized by the Hungarian Helsinki Committee in Budapest. University of Tuebingen, Germany. <http://helsinki.hu/kuzdelem-a-tenyleges-életfogytig-tartó-szabadságvesztés-büntetés-eltorleseert-2008-2009>. 2015. 06. 15.

szabadságvesztésének kitöltését követően kerülhet sor a határozatlan tartamú, de kétévente felülvizsgálat tárgyát képező prevenció fogvatartásra és kezelésre az arra kijelölt zárt intézményben.³⁶⁸ A biztonsági őrizet funkciója a prevenció célok elérésének biztosítása kezeléssel.³⁶⁹ Az intézetben terápiás szakemberek segítik az elítélteket a társadalomra is veszélyes függőségeik és mentális zavarai (például pedofília, szadista hajlamok stb.) kezelésében, illetve a személyiségük fejlesztésében. Ezt az intézkedést a bíróság rendelheti el főszabály szerint az ítéletben a szabadságvesztés kitöltését követő időre.³⁷⁰ Miután az intézkedés határozatlan tartamú, és lényegesen érinti az elítélt személyi szabadsághoz fűződő jogát, ezért az intézkedést csak kivételesen indokolt esetben, részletes bírói indokolással ellátva lehet csak elrendelni. A biztonsági őrizet a szabadságvesztés kitöltésétől számítva legfeljebb tíz évig tarthat, de a különösen veszélyes elítéltek esetében e tartam kitöltése után is meghosszabbítható kivételesen indokolt esetben. A veszélyességet több szakértő által felvett vizsgálat alapján ítélik meg, és ennek alapján döntenek a prevenció intézkedés folytatásáról vagy megszüntetéséről.³⁷¹

Ausztriában a szabadságvesztés határozott ideig vagy életfogytig tart. A határozott tartamú szabadságvesztés generális maximuma húsz év. Az életfogytig tartó szabadságvesztés főszabály szerint alternatív büntetés, eszerint az érintett bűncselekményeknél a cselekmény tíz évtől húsz évig terjedő, vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel fenyegetett.³⁷² Így a büntetés nem kötelező, hanem bírói mérlegeléssel választható büntetés, kivéve a genocídiumot (népirtást), mert e bűncselekménynél kivételesen nem mérlegelés alapján, hanem kötelező jelleggel kell ezt a büntetést kiszabni.³⁷³ Az ilyen büntetéssel is sújtható bűncselekmények köre hasonlít a németországi szabályozáshoz, azzal, hogy tipikusan az olyan, előre kitervelt élet elleni bűncselekmények miatt szabható ki, melyek közvetlenül legalább egy ember halálához vezetnek, például: a szándékos emberölés esetei, népirtás, súlyos, személy elleni bűncselekmények, melyeket a halálos következmény súlyosabban minősít, légi jármű hatalomba kerítésének halálos befejeződéssel végződő esete. Kizárólag olyan elkövetővel szemben szabható ki ez a büntetés, aki az elkövetéskor a huszonegyedik életévét már betöltötte. Az osztrák büntetőjog legsúlyosabb büntetését nyolc laikusból és egy hivatásos bíróból álló esküdtbíróság

³⁶⁸ A biztonsági őrizet alkalmazásának az alapja az elkövető veszélyessége. Németországban három fajta is létezik: az elítéléskor elrendelt, az elítéléskor feltételesen kimondott és az utólagos. Ha a fogvatartás alatt derül fény az elkövető kiemelt veszélyességére, akkor utólagosan, azaz az elítélés után is elrendelhető. A biztonsági őrizet ismert Svájcban, Ausztriában, Nagy Britanniában, Norvégiában és Dániában is, Csehországban, de Portugáliában is. Vig Dávid im. 41. oldal.

³⁶⁹ „A biztonsági intézkedés intézményében a büntetőjog már nem a tett szankcionálása, hanem az önkényes veszélyességi prognózisra alapozott eszköz, aminek tartama a prognózis természetéhez igazodva csak a valószínűség szintjén meghatározott.” 1214/B/1990 AB határozat indokolásából.

³⁷⁰ Lásd: Kázmér Dávid: A biztonsági elzárás. <http://www.arsboni.hu/a-biztonsagi-elzaras.html>

³⁷¹ Christiane Düring német bíró személyes tájékoztatása alapján. További forrás: Kázmér Dávid: A biztonsági elzárás. <http://www.arsboni.hu/a-biztonsagi-elzaras.html> 2015. november 11. A német biztonsági őrizetre lásd, továbbá: Nagy Ferenc: Gondolatok a hosszú tartamú szabadságvesztésről és az európai börtönépességről. Börtönügyi Szemle 2013. évi 1. szám, 5-6. oldal.

³⁷² Michael Fromherz osztrák bíró személyes tájékoztatása alapján.

³⁷³ Forrás: Michael Fromherz: The punishment of life-imprisonment in Austria. A szerző engedélyével felhasznált kézirat.

szabhatja ki. A bűnösségről az esküdtek önállóan, míg a büntetésről a hivatásos bíróval közösen döntenek. Az osztrák Igazságügyi Minisztérium 2013-as beszámolója szerint mintegy százötven fő töltötte a legsúlyosabb büntetést. Évente átlagosan öt-tizenöt esetben szabják ki a bíróságok ezt a büntetést, tipikusan emberölés miatt. A feltételes szabadságra bocsátás kérdéséről legkorábban tizenöt év kitöltése után az elítélt indítványára bíróság dönt. Az eljárásban a büntetés-végrehajtási intézet előterjesztést készít. A kedvező döntéshez az intézet támogató nyilatkozatára van szükség. A bíróság akkor bocsátja az elítéltet feltételes szabadságra, ha megalapozottan feltehető, hogy az elítélt a jövőben nem fog bűncselekményt elkövetni. Ha a bíróság az elítéltet feltételes szabadságra bocsátja, úgy az elítélt ennek esedékessége előtt is már elhagyhatja az intézetet eseti jelleggel, kísérettel, például terápián való részvétel céljából. A feltételes szabadság ideje tíz év. A feltételes szabadságra bocsátott elítélt pártfogó felügyelet alá kerül, egyéni terápiában részesül, melyben pszichológus és szociális munkás is részt vesz. A pártfogó felügyelet alatt további speciális szabályokat is be kell tartania az elítéltnak, így például meghatározott időközönként jelentkeznie kell a rendőrségen. Az elítélt társadalmi szervezetek, például a Neustart segítségét is igénybe veheti, hogy a feltételes szabadság intézménye elérje a célját. Ez a szervezet segít az elítéltnak szállást és munkahelyet találni. Átlagosan huszonkét-huszonhárom évet töltenek ki az elítéltek, mire feltételes szabadságra bocsátják őket. Az életfogytiglant töltőknek megközelítőleg a tíz százalékát nem bocsátják feltételes szabadságra, mert a fokozott veszélyt jelentenek a társadalomra, esetükben a bűnismétlés veszélye kiemelkedő.³⁷⁴

A fenti példák alapján látható, hogy a német nyelvterületeken az enyhe és a szigorú határán elhelyezkedő jogi szabályrendszert alakítottak ki, amely mintegy átmenetet képez a skandináv enyhe és a szigorúbb európai államok gyakorlata között. A szabályozás ennek megfelelően főszabályként alapvetően enyhe, de az extrém esetek megfelelő kezelése érdekében egyfajta biztonsági szelepként fenntartják a kötelezően kitöltendő tartam jelentős meghosszabbításának a lehetőségét, illetve Németországban a biztonsági őrizetet.

IV/1/3. A sokszínű Európa

Több európai ország van, ahol jelenleg nem létezik életfogytig tartó szabadságvesztés, ezek: Norvégia, Görögország, Ciprus, Spanyolország, Portugália, Horvátország, Szerbia, Bosznia Hercegovina és Szlovénia. E büntetés mellőzésének okai inkább sajátos jogfelfogásukra vezethetők vissza, arra, hogy ezen államok jogrendszere elveti a nem határozott, és éppen ezért bizonyos értelemben megfoghatatlan büntetéseket.³⁷⁵ Azaz az okok nem a kedvező bűnözési rátában, vagy az adott országok kiemelkedő gazdasági és társadalmi stabilitásában keresendők.

³⁷⁴ Manfred Seeh: Lebenslange Haftstrafe: 149 Personen eingesperrt. Die Presse.com http://diepresse.com/home/politik/innenpolitik/1412182/Lebenslange-Haftstrafe_149-Personen-eingesperrt

³⁷⁵ Vö: Julián Carlos Ríos Martín: Life imprisonment in Spain: An inhuman and unlawful punishment. Universidad Pontificia Comillas, Madrid. Statewatch Viewpoint. <http://www.statewatch.org/analyses/no-259-life-imprisonment-in-Spain.pdf>

Horvátországban, Bosznia Hercegovinában és Szerbiában ugyanakkor olyan magas a határozott tartamú büntetés felső határa, mely de facto életfogytig tartó szabadságvesztéssel ér fel, azaz ezekben az államokban álcázott életfogytiglan van hatályban. Bosznia Hercegovinában és Horvátországban negyven év a felső határ, kivételes esetben halmazati büntetésként ötven évig terjedhet a büntetés. Szerbiában a határozott ideig tartó szabadságvesztés maximuma negyven év lehet.³⁷⁶

Görögországban, Spanyolországban és Portugáliában is a fentiekkel magyarázható az életfogytiglant mellőző szabályozás, és nem a kedvező társadalmi folyamatokkal. A bűnözés ugyanis mindegyik országban erős, a munkanélküliség is kiugró, és más gazdasági mutatók sem adnak okot az optimizmusra, a társadalmi feszültségek is jelentősek, és a terrorizmus sem ismeretlen jelenség, különösen nem Spanyolországban. A szabadságvesztés felső határa Görögországban és Portugáliában huszonöt, Spanyolországban húsz év. Spanyolországban egyes esetekben a büntetési tételkeret felső határa (például terrorizmussal összefüggő erőszakos bűncselekményeknél) harminc-negyven évre nő, mely szintén a de facto életfogytig tartó szabadságvesztéssel ér fel.

Az életfogytig tartó szabadságvesztést ismerő európai jogrendszerek között jelentős eltérés van a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi tartamában, a kötelezően kitöltendő idő általában tizenöt és harminc év között változik. Írországban ez negyven év, Litvániában legalább húsz, Lengyelországban huszonöt, Észtországban általában harminc év. A TЭСZ is ismert Írországban, Hollandiában, a visszaesőkre Észtországban. Hollandiában a TЭСZ-ből királyi kegyelemmel lehet szabadulni, az uralkodó azonban e jogával csak ritkán él. Bulgáriában kétféle életfogytiglan létezik: a határozott tartamú büntetésre átváltoztatható, és az átváltoztatás lehetősége nélküli (TЭСZ). Azaz az európai kontinensen is sokféle gyakorlata ismert az életfogytig tartó szabadságvesztésnek.³⁷⁷

Főszabály szerint Romániában³⁷⁸ húsz, Svájcban tizenöt év a minimálisan kitöltendő idő.³⁷⁹ Svájcban a kezelhetetlen szexuális bűnözők elvileg akár TЭСZ-re is ítélték kivételes büntetésként. Szlovákia jogrendszere is lehetővé teszi a TЭСZ kiszabását.³⁸⁰ A kötelező tartam Belgiumban tíz (a visszaesőknél tizenhat) év. Franciaországban tizenhat, visszaesők esetében legalább huszonkét év e tartam, azzal, hogy a legtöbb elítélt ténylegesen tizenhét-tizennyolc évet tölt ki mire szabadul, míg

³⁷⁶ Forrás: Nagy Ferenc: Gondolatok a hosszú tartamú szabadságvesztésről és az európai börtönnépességről. Im. 2-3. Oldal.

³⁷⁷ „A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés ismert például az angol és walesi az olasz, a francia büntetőjogban. (...) Néhány európai ország büntetőjoga az életfogytig tartó szabadságvesztésből csak a kivételes, a kegyelem útján történő szabadlábra helyezést, illetve annak kizárását ismeri. Ebbe a kivételes esetkörbe tartozik Litvánia továbbá Ciprus, Hollandia és Svédország. A svéd Btk. ugyancsak ismeri az életfogytig tartó szabadságvesztést. Ezzel összefüggésben a minimálisan letöltendő időtartamról azonban nincs törvényi szabályozás, így az határozatlannak tekinthető. Lehetőség van azonban arra, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztést a Bíróság az elítélt kérelmére határozott tartamú szabadságvesztés-büntetésre változtassa át. Az így átváltoztatott büntetés a határozott tartamú szabadságvesztés-büntetés maximumáig terjedhet.” Nagy Ferenc: Gondolatok az életfogytig tartó szabadságvesztésről. Magyar Jog 2013. évi 5. szám 265-271. oldal.

³⁷⁸ Romániában, ha az elkövető férfi, és a hatvanadik, ha nő, és az ötvenötödik életévét betöltötte, akkor már tizenöt év után feltételes szabadságra bocsátható.

³⁷⁹ Forrás: Christiane Düring... im. Továbbá: Life Imprisonment as a Penal Policy. Jensen... im.

³⁸⁰ Forrás: Tóth Mihály: Kiszámítható döntések a... im.

gyermekkorú sérelmére elkövetett emberölés esetén legalább harminc év a kötelezően kitöltendő tartam.³⁸¹ Olaszországban huszonhat év a minimális tartam.³⁸² Az olasz Alkotmánybíróság 264/1974-es döntésével arra a megállapításra jutott, hogy a büntetésnek több célt kell szolgálnia, ezek a rehabilitáció, a megtorlás, és az elrettentés (plurális funkcionalitás teóriája).³⁸³ Az Alkotmánybíróság szerint a huszonhat éves tartam előírása ezen komplex céloknak éppen megfelel, azzal összhangban van.³⁸⁴ Hollandiában az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt feltételes szabadságra bocsátását nem kezdeményezheti, de ez nem zárja ki azt, hogy uralkodói kegyelemmel szabaduljon.³⁸⁵

IV/1/3/1. A skandináv országok modellje

Finnországban, Dániában és Svédországban ismert az életfogytig tartó szabadságvesztés, melyből Finnországban tizenkét-tizenhárom, Svédországban tíz,³⁸⁶ Dániában tizenhat év kitöltése után nyílik meg a szabadulás lehetősége. Norvégiában ilyen büntetés nem ismert, a határozott tartamú szabadságvesztés-büntetés felső határa mindössze huszonegy év, amely a súlyosabb esetekben a várható magas élettartamra is figyelemmel nemhogy a tetterányosság elvének az érvényesítésére, de az ún. incapacitation elv érvényesítésére sem elégséges, mint azt a közismert Breivik ügyben született ítélet is jól mutatja.³⁸⁷

A skandináv típusú jóléti büntető és büntetés-végrehajtási rendszerek immanens tulajdonsága, jog és társadalomfilozófiai alapállása a közösségi felelősségvállalás. A közösségi felelősségvállalás nem csak a jövedelmek magas fokú társadalmi újraelosztásban, a fejlett társadalombiztosítási és szociális hálóban érhető tetten, hanem abban is, hogy a bűncselekményért, illetve a bűnözésért való felelősség filozófiai értelemben megoszlik az elkövető és a társadalom között.³⁸⁸ E megközelítés

³⁸¹ „A francia Code Pénal (...) értelmében, ha valakivel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést szabnak ki, az esküdtszék dönthet úgy, hogy a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját nem határozza meg, azaz időbeli korlát, behatárolás nélkül hagyja. De ilyen esetben is fenntartják a jogot, hogy a büntetés-végrehajtási bíróság 30 év elteltét követően felülvizsgálja ezt a döntést. (...) Ha az áldozat/sértett 15 év alatti és a cselekmény előtt vagy azzal egyidejűleg a sérelmére nemi erőszakot, kínzást, kegyetlenséget követ el a büntetett vagy hivatalos személyként követi mindezt el, az esküdtszéknek lehetősége van arra, hogy speciális határozatot hozzon, és intézkedések bármelyikét kizárhatja.” Nagy Ferenc: Gondolatok az életfogytig tartó szabadságvesztésről. Im. 265-271. oldal.

³⁸² „Speciális szabály vonatkozik a szervezett bűnözés/maffia tevékenységgel összefüggésben, illetve terrorizmus miatt szabadságvesztésre ítéltre, amennyiben nem együtműködők a hatóságokkal. Az ilyen elítéltek feltételes szabadságra nem helyezhetők, így életük hátra lévő részét börtönben fogják letölteni.” Nagy Ferenc: Gondolatok az... im. 265-271. oldal.

³⁸³ Paulo Pinto de Albuquerque: LIFE IMPRISONMENT AND THE EUROPEAN RIGHT TO HOPE. Rivista AIC. 2/2015 29/05/2015 1-10. p.

³⁸⁴ 7/22 November 1974 cf. Raccolta ufficiale delle sentenze e ordinanze .delle Corte Costituzionale, vol . 42 (1974) p. 353, EUGRZ 77, p . 294-295.

³⁸⁵ Vig Dávid... im. 38-51. oldal.

³⁸⁶ Svédországban lehetőség van arra, hogy az életfogytiglanra ítélt tíz év kitöltése után kezdeményezze a határozatlan ideig tartó büntetése határozottá tételét. Vig Dávid... im. 44. oldal.

³⁸⁷ Norvégia jogrendszere nem tud mit kezdeni az extrém, szélsőségesen erőszakos bűnözés egyelőre még viszonylag ritka, de annál súlyosabb jelenségével.

³⁸⁸ A skandináv büntetés-végrehajtási modell elutasítja az egyéni gonoszságnak állami rosszal való megtorlását. Vókó György: A büntetés-végrehajtás sajátosságai... im. 245-260. oldal.

az elkövető egyéni felelősségét csökkenti, mert felfogása szerint a közösséget is terheli erkölcsi felelősség amiatt, hogy egy tagját hagyta a bűnözésbe sodródni, és nem avatkozott be időben.³⁸⁹ Ezen felelősségmegosztó és viszonylag enyhe gyakorlatot folytató jogrendszerek működési deficitje a szakmai közvéleményben ugyanakkor még korántsem evidens, megítélésük sok helyen még kifejezetten pozitív. A skandináv országok viszonylag kedvező bűnözési rátája alapján ezek a rendszerek még jó eredményeket produkálnak, persze igazán „éles helyzetben” nem is mérették meg magukat.³⁹⁰ Kérdés, ha a jövőben a skandináv országokban is erőteljesen növekszik a bűnözés, illetve egyre több extrém, szélsőséges bűncselekményt követnek majd el, úgy ezek a büntető és büntetés-végrehajtási rendszerek milyen eredményeket produkálnak majd. Egyelőre és általában még jól működnek, és a pozitív példák rendszeres szereplői, de ez érthető. Ilyen szintű jólét és erős szociális háló és homogén közösség mellett nem-igen kellett bizonyítaniuk. Ha viszont a bűnözés volumene és minősége jelentősen romlani fog, úgy véleményem szerint e rendszerek eredményessége várhatóan lényegesen rosszabb lesz, mely várhatóan szigorítást fog eredményezni. Svédországban a skandináv jóléti büntetés-végrehajtási modell fejlett szolgáltatásai ellenére is mintegy ötvennégy százalékos volt a visszaesési arány 2010-ben, ami Magyarországon tapasztaltakhoz hasonló. Ez már önmagában megkérdőjelezi a rendszer hatékonyságát.³⁹¹

A fentieknek megfelelően „*az északnyugat-európai büntetés-végrehajtást a XX. század második felében jellemzően befolyásoló 'jóléti büntetés' filozófiája végső eszközként tekintett a börtönökre. Bevezették az úgynevezett 'valamit–valamiért' elvet, amelynek alkalmazásától sokat várnak a szakemberek. (...) A fogvatartott lényegi és tartalmi együttműködése alakítható ki ennek a szükségletre alapozott partneri viszonynak a létrehozásával. (...) a nyitott börtönök részaránya eléri a 32 százalékot.*”³⁹²

Álláspontom szerint Magyarországon a skandináv büntetés-végrehajtási modellek ilyen irányú állami akarat esetén sem lennének alkalmazhatók, a magyar társadalom eltérő értékrendszere, életfelfogása, vérmérséklete, szokásai, kultúrája,

³⁸⁹ Ezt a felfogást jól érzékelteti az alábbi részlet: „Norvégiában az egyik legátfogóbb szakmai elemzés (*White Paper, 2008*) hangsúlyozza, hogy a fogvatartottaknak mindössze töredéke az, aki tényleges veszélyt jelent a közbiztonságra. Felhívja a figyelmet az egyéni és/vagy csoportos démonizálás veszélyére, valamint óvja a döntéshozókat attól, hogy a szakpolitika kialakításakor egyedi esetekből (bűncselekményekből) induljanak ki. A jelentés továbbá felhívja a kormány figyelmét arra, hogy a fogvatartottak támogatása deklarált társadalmi felelősség és kötelezettség. A bebörtönzött populáció tagjaira ma már a társadalom nagyobb része mint szociálisan rosszul alkalmazkodó és a bűnelkövetésbe belesodródott személyekre tekint. Amíg a büntető (punitive) irányultság szinte kizárólag az egyénre és annak felelősségére fókuszál, mellőzi a bűnelkövetéssel kapcsolatba hozható szociális tényezőket, (...) addig a holisztikus szemléletmód az egyén és a társadalom közös felelősségét vizsgálja. (...) A támogató attitűd általános megnyilvánulása a skandináv jóléti állam ideáljának megfelelően a fogvatartottakhoz nem 'szörnyetegként' viszonyulnak, hanem olyan emberi lényekként, akiknek szükségük van a segítő kezelésre és a nevelésük elősegítése érdekében kifejtendő aktív társadalmi erőfeszítésre.” Forrás: Ruzsonyi Péter. A skandináv országok büntetés-végrehajtási rendszerének elemzése. Börtönügyi Szemle. 2011. évi 1. szám.

³⁹⁰ „A gazdasági nehézségek határt szabtak a költsékezésnek, a bűnözés növekedése és ezzel együtt a közbiztonság romlása megkérdőjelezte a bűnelkövetőkkel kapcsolatos segítő és támogató attitűd eredményességébe vetett hitet, majd végső sorban annak létjogosultságát is.” Vókó György: A büntetés-végrehajtás sajátosságai... im. 245-260. oldal.

³⁹¹ Lásd: Vókó György: A büntetés-végrehajtás sajátosságai... im. 247. oldal.

³⁹² Forrás: Vókó György: A büntetés-végrehajtás sajátosságai... im. 245-260. oldal.

heterogenitása, jövedelmi-vagyoni viszonyai, a gazdaság állapota, az eltérő életszínvonal és más tényezők miatt. A magyarországi és a skandináv országok közti nyilvánvaló és jelentős különbségek és a skandináv rendszerek kritikája ellenére is azonban úgy látom, hogy ezen modellek egyáltalán nem minden részükben elhibáztak, sőt, több, kifejezetten pozitív elem átvehető és valószínűleg eredményesen alkalmazható lenne hazánkban is. Ugyanis az északi államokban „*az egyszemélyes elhelyezés a jellemző. További kimagasló tulajdonság, hogy még a zárt intézetek fogvatartottjai számára is képesek biztosítani azt, hogy naponta 12-14 órát zárkán kívül töltsenek. Az elítéltek tevékenységrepertoárja (pl. szakképzés, iskolai oktatás) rendkívül széles és jó minőségű. Norvégiában a korrekciós intézetek segítő-támogató feladatrendszeréből következően a tevékenység középpontjában a fogvatartottak oktatását helyezik. Az oktatás szerves részeként nagy súlyt helyeznek a szakképzésre. (...) A fogvatartottak számára a formális oktatás és képzés nagy jelentőségű, de az informális készségek (életismeretek, a családi és a társadalmi beilleszkedés kialakítása, képesség a csoportban végzett munkára stb.) kialakítása néha nagyobb szükségletként jelentkezik. A büntetés-végrehajtás rendkívül széles választási lehetőséget kínál fel a fogvatartottaknak, amelyekből szabadon választhatnak. (...).*”³⁹³ Megfontolásra érdemes a skandináv büntetés-végrehajtási modellből az utógondozási eszközök átvétele is. Különösen igaz ez az utógondozás házáira, ahol a szabadult elítéltek lakhatásáról, munkavégzéséről, ellátásáról gondoskodnak. Az utógondozást készíti elő, de a szabadulást értelemszerűen megelőzi a nyílt és félig nyílt bv. intézetek fenntartása is. 2008 óta működnek ún. átmeneti házak is, ahol önkéntes jelentkezés alapján kis közösségben élnek az elítéltek, maguk gondoskodnak az ellátásukról, elsajátíthatják a normakövető és önálló életvitelt.³⁹⁴

IV/1/3/2. Egyéb példák

Lengyelországban e büntetésből a kötelezően kitöltendő tartam huszonöt év.³⁹⁵ Az életfogytiglant a Lengyel Btk. 1995-ös módosításával vezették be, amely a rendszerváltást követően moratórium alá került halálbüntetést volt hivatva helyettesíteni, így a lengyel jogrendszer legsúlyosabb büntetésévé vált. Emellett a határozott tartamú szabadságvesztés maximuma továbbra is maradt huszonöt év.³⁹⁶

Oroszországban 1992-ben vezették be az életfogytiglant, azzal, hogy e büntetés

³⁹³ Forrás: Vókó György: A büntetés-végrehajtás sajátosságai... im. 245-260. oldal.

³⁹⁴ Lásd: Vókó György: A büntetés-végrehajtás sajátosságai... im. 245-260. oldal.

³⁹⁵ Forrás: Szumski, Jerzy: Az életfogytig tartó szabadságvesztés Lengyelországban. Magyar Jog. 44. 1997. 108-109. oldal.

³⁹⁶ A lengyel 1932-ben elfogadott Btk. is ismerte az életfogytig tartó szabadságvesztést, akkor tizenöt év kitöltése után volt lehetőség az elítélt feltételes szabadságra bocsátására, melynek eldöntése során a fő szempontot a speciális prevenció cél elérésére való alkalmasság adta. A próbaidő öt év volt. 1951-től politikai okokból a kötelező tartamot tíz évre csökkentették, majd az életfogytiglant kiveztették a jogrendből. 1988-ban a halálbüntetésre moratóriumot vezettek be Lengyelországban, ami azt jelentette, hogy kiszabni ki lehetett, de végrehajtani nem. Ezt követően az addig viszonylag állandó emberölések száma jelentősen megugrott, 287-ről 496-ra nőtt, ami 73%-os emelkedést jelentett. A 90-es évektől pedig egyre gyakoribb volt a súlyosabban minősülő, rendszerint brutálisan elkövetett emberölés. Forrás: Szumski, Jerzy: u. o.

kezdetben ún. konverziós büntetés volt, melynek lényege szerint kizárólag a halálbüntetés kiváltására szolgált oly módon, hogy a halálra ítélt büntetése kegyelmi döntés alapján életfogytig tartó szabadságvesztésre volt változtatható.³⁹⁷ 1996 óta azonban a bíróságok mérlegelés alapján, azaz nem kötelező jelleggel a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetőit erre a büntetésre is ítélik. E büntetés tipikusan az emberölés, terrorizmus, a népiirtás, háborús és emberiség elleni bűncselekmények büntetése. Ez a büntetés nem szabható ki nőkre, továbbá azokra a férfiakra sem, akik a cselekmény elkövetésekor tizenhét év alattiak, illetve hatvanöt év felettiak voltak. Az életfogytig tartó szabadságvesztésből a kötelezően kitöltendő tartam legalább huszonöt év. Ezt követően az elítélt kezdeményezheti a feltételes szabadságra bocsátást. Az elítélt elnöki kegyelmet is kérhet tizenhét év kitöltése után. Amennyiben a döntés elutasító, úgy háromévente kérheti az elítélt a kedvezmény engedélyezését.

Európában főszabályként nem létezik az USA-ban gyakori, mérlegelés nélküli, kötelező életfogytig tartó szabadságvesztés, kivéve néhány esetet és a három csapás intézményének elterjedése miatt egyes szélsőséges esetekre kötelezően előírt TЭСZ-t. Ez azonban Európában sokkal ritkább, mint a három csapás intézményének hazájában, az USA-ban. A példákban az látszik, hogy a legtöbb európai ország jogrendszere ismeri e büntetést, általában nem önálló büntetési nemként, hanem a szabadságvesztés egy fajtájaként szabályozza. Tartama határozatlan, a feltételes szabadságra bocsátásra alanyi jog nincsen. E büntetést nem ismerő európai jogrendszerek pedig a legsúlyosabb büntetést de facto életfogytiglannal helyettesítik, azaz extrém hosszú, de határozott tartamú szabadságvesztéssel pótolják.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés és a TЭСZ tehát egyáltalán nem ismeretlen büntetés az egyébként általában enyhe, vagy mérsékelt szigorú büntetőjogi rendszereiről ismert európai kontinensen, mint ahogy a világ más részein sem. Kritikaként pedig felvethető, hogy azon európai államokban, ahol TЭСZ nem létezik, jellemzően rövid kötelezően kitöltendő tartam után megnyílik a lehetőség a feltételes szabadságra bocsátásra, miközben a várható élettartam egyre magasabb. Éppen ezért ezen államok nem győzik speciális rendelkezések lefektetésével azt biztosítani, hogy a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetőinek a büntetése kitolható, meghosszabbítható legyen, vagy az életfogytiglannal extrém hosszú, határozott idejű szabadságvesztéssel helyettesítik. Enélkül az elítéltek mentálisan és fizikailag is bűnözésre képes állapotban hagyhatnák el a büntetés-végrehajtási intézeteket, ami felvetné az ún. incapacitation elv megsértését is. Miközben a treatment elvek és gyakorlatok hatásossága egyénfüggő, hiszen ezen módszerek rendszerint ugyanis csak akkor eredményesek, ha az elítélt együttműködő, és annak eredményességéhez aktívan hozzájárul.

³⁹⁷ Az ismertetett adatok forrása: http://self.gutenberg.org/articles/life_imprisonment_in_russia 2015. 11. 19.

IV/2. Az Európán kívüli államok gyakorlata

IV/2/1. Az ausztrál jogrend

Ausztráliában is igaz az az általános érvényű megállapítás, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés rendszerint nem az elítélt élete végéig tart. Ez a legsúlyosabb büntetés a kontinensen azóta, hogy 1975-ben a halálbüntetést eltörölték.³⁹⁸ Ismert a TЭСZ és a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét ki nem záró életfogytiglan is. A büntetés jellege szerint itt is határozatlan tartamú szabadságvesztés-büntetés. Tipikusan az emberölés súlyosabb esetei miatt szabják ki, de nem ismeretlen e szankció a súlyosabb nemi bűncselekmények, emberrablás, és a kábítószer-kereskedelemmel összefüggő esetekben sem. E büntetés egyes ausztrál államokban kötelező büntetés az emberölés egyes eseteinél (mandatory punishment), a legtöbb esetben azonban nagyrészt inkább mérlegelés alapján szabható ki.³⁹⁹ Átlagosan tizenhárom évet töltenek az életfogytiglanra ítélt büntetés-végrehajtási intézetben, a kötelezően kitöltendő tartam általában tíz-húsz év között változik, azonban hangsúlyozni kell, hogy a tizenhárom év egy átlagolt szám, a tényleges tartam nem csak esetenként, de Ausztrália államaiban is eltérő.⁴⁰⁰ Így például ismert olyan jogeset is, ahol a kötelezően kitöltendő tartamot a bíróság huszonnyolc évben határozta meg. Általános megfigyelés, hogy a kötelezően kitöltendő tartam az utóbbi tíz évben jelentősen nőtt Ausztráliában is, azaz egyre hosszabb időt töltenek ki az elítéltek a büntetésből, mire feltételesen szabadulnak. Ennek oka részben az ítéletet hozó bíróság döntése, részben pedig az, hogy az elítélt számára a büntetés végrehajtása alatt kedvezőtlen döntés születik, és nem bocsátják feltételes szabadságra.⁴⁰¹

Ennek megfelelően *Queenslandban* az emberölés egyes eseteiben mérlegelés nélkül, kötelező jelleggel kell kiszabni e büntetést. A TЭСZ is kiszabható, ennek mellőzése esetén a kötelezően kitöltendő tartamot a bíróság minimum húsz évben jelöli meg, más esetekben e tartam pedig legalább tizenöt évet jelent. A TЭСZ esetében a szabadulás kizárólag kegyelemmel lehetséges. Nem TЭСZ esetében szakbizottság javaslata alapján születik meg a döntés a feltételes szabadságra bocsátásról. *Dél-Ausztráliában* az életfogytiglan kötelező jelleggel kiszabandó büntetés emberölés büntette miatt. Ismert a TЭСZ is. Nem TЭСZ kiszabása esetén a kötelezően kitöltendő tartam legalább húsz év, ezt a bíróság csak akkor mérsékelheti, ha e büntetés aránytalanul súlyosnak bizonyulna. A feltételes szabadságról egy

³⁹⁸ Forrás: John L. Anderson: The label of Life imprisonment in Australia. A principled or populist approach to an ultimate sentence. UNSW Law Journal. Volume 35 (3) 747-778. p.

³⁹⁹ John L. Anderson. im. 752-753. p.

⁴⁰⁰ A tartam esetenként általában tizenegy és tizennégy év között alakul, de államonként változó képet mutat. Victoriában pl.: 11 év 9 hónap, Queenslandban 15 év 9 hónap, egyes elítélti csoportoknál 27 év 2 hónap, Dél-Ausztráliában 17 év, Új Dél-Walesben 14 év 3 hónap volt átlagosan a kötelezően kitöltendő tartam. Forrás: Ivan PotasLife Imprisonment in Australia. AUSTRALIAN INSTITUTE OF CRIMINOLOGY t r e n d s & i s s u e s in crime and criminal justice no. 19. August 1989. Canberra, Australia. http://www.aic.gov.au/media_library/publications/tandi_pdf/tandi019.pdf

⁴⁰¹ John L. Anderson. im. 750. p.

szakbizottság döntése alapján a kormányzó dönt. *Nyugat-Ausztráliában* ismert a TЭСZ, melyet az emberölés egyes, súlyosabban minősülő eseteiben kötelező kiszabni, kivéve, ha az a körülményekre tekintettel aránytalanul súlyos lenne az adott ügyben. Ekkor a TЭСZ kiszabása mellőzhető. Ebben az esetben a kötelező tartam legalább húsz év. Más esetekben pedig az életfogytiglan legkevesebb tíz év kötelezően kitöltendő tartamot jelent. A TЭСZ-es itt is legfeljebb kegyelemmel szabadulhat. A nem TЭСZ-es életfogytiglant töltő feltételes szabadságra bocsátásáról egy szakbizottság döntése alapján a kormányzó dönt. *Tasmániában* is ismert e büntetés mindkét fajtája. Csak mérlegelés alapján szabható ki az emberölés büntettének elkövetőjére. A nem TЭСZ életfogytiglanból a kötelező tartam kitöltése után lehet legkorábban szabadulni, melynek tartamát a bíróság határozza meg. A TЭСZ-es kizárólag kegyelemmel szabadulhat. *Észak-Ausztráliában* is ismert a mérlegelést nem tűrő, kötelező életfogytiglan az emberölés büntettének egyes eseteiben. A kötelezően kitöltendő tartam a körülményektől függően húsz-huszonöt évben határozható meg. Ennél rövidebb kötelező tartamot csak egészen kivételes esetekben lehet meghatározni. A szélsőséges, extrém esetekben a kötelező tartam megadása mellőzhető. Ilyenkor a büntetést TЭСZ-t jelent. Ekkor csak kegyelemmel lehet szabadulni. *Ausztrália fővárosi térségében* mérlegeléssel szabható ki a legsúlyosabb büntetés az emberölés egyes eseteiben. Az életfogytiglan lehet TЭСZ vagy a kedvezmény lehetőségét ki nem záró, utóbbi esetben a büntetésből legalább tíz évet kötelező kitölteni. TЭСZ-ből szintén csak kegyelemmel szabadulhat az elítélt, nem TЭСZ esetén pedig egy szakbizottság javaslata alapján bocsátják az elítéltet feltételes szabadságra.⁴⁰²

Egyes rendkívüli esetekben a bíróságok úgy is dönthetnek, hogy az elkövető olyan fokban veszélyes a társadalomra, hogy soha nem bocsátható feltételes szabadságra, így például 1975-ben az ún. Crump and Baker ügyben a bíróság arra az álláspontra jutott, hogy „*ha van olyan ügy, amikor az életfogytiglannak tényleg azt kell jelentenie, ami a nevéből következik, akkor ez az ügy az*”. Hasonló megállapításokat tett az ausztrál bíróság 1986-ban az Anita Cobby és a David and Catherina Birnie ügyekben is.⁴⁰³

Amennyiben a feltételes szabadságra bocsátás nem kizárt, úgy a kedvezmény megadásáról első körben a feltételes szabadságra bocsátással kapcsolatos eljárást folytató bizottság ad véleményt a miniszternek, majd végső soron a döntést a kormányzó hozza meg. A kormányzó vagy kedvező döntést hoz és feltételes szabadságra bocsátja az elítéltet, vagy sajátos módon dönthet a büntetés csökkentéséről is, illetve a döntés elhalasztásáról is.⁴⁰⁴ A kedvező döntés természetesen nem garantált, a szerzők hangsúlyozzák, hogy az ausztrál jogrendszerben is a büntetés határozatlan tartamú, így a kötelezően kitöltendő tartam nem garantálja a szabadlábba helyezést.

⁴⁰² John L. Anderson. im. 752-753. p.

⁴⁰³ Forrás: Ivan Potas: Life Imprisonment in Australia. AUSTRALIAN INSTITUTE OF CRIMINOLOGY trends & issues in crime and criminal justice no. 19. August 1989. Canberra, Australia. http://www.aic.gov.au/media_library/publications/tandi_pdf/tandi019.pdf

⁴⁰⁴ Forrás: Ivan Potas... im.

A királyi kegyelem lehetősége e kontinensen is adott, így a feltételes szabadságra bocsátás intézménye mellett az elítélt elvileg kegyelemmel is szabadulhat, erre azonban ténylegesen csak kevés esély mutatkozik.

Ausztráliában is általános népszerűségnek örvend e büntetés a társadalom tagjai körében, ugyanakkor szakmai körökben komoly viták tárgyát képezi. Az ausztrál szakirodalomban felmerült, a büntetés elleni legfontosabb érvek: az életfogytiglan igazságtalan, mert a fiatalon elítélt többet tölt, mint egy idős elítélt, egész életét akár fegyintézetben töltheti. Míg az idős korban elítélt esetében nincs reális esély a szabadulásra. Ugyanakkor azt látni kell, hogy ezt a kockázatot az elkövető vállalja akkor, amikor a bűncselekményt elköveti. Hiszen mindig ő dönti el azt, hogy milyen életkorban követ el bűncselekményt.

A másik érv szerint az emberölés miatt elítélt, életfogytig tartó szabadságvesztésből szabadultak körében emberölés büntette vonatkozásában alacsony a visszaesési ráta, azaz a különös visszaesés ritka. Ez, hasonlóan a kanadai példához, megtevesztő lehet: ennek a magyarázata ugyanis az ítéleti idő hosszában keresendő, illetve abban, hogy a kor előrehaladtával a bűnelkövetési hajlandóság is csökken, mint ahogy általában véve az aktivitás is, mely ismert kriminológiai tény. Közismert ugyanis, hogy ahogy az elítélt korosodik, úgy egyre passzívabbá válik. Végül, de nem utolsósorban az emberölés vonatkozásában a visszaesési ráta nem vethető össze például a vagyon elleni bűncselekmények körében mért visszaesési rátával. Ugyanis a védett jogtárgy előbbinél nem reparálható, míg az utóbbinál igen, így a visszaesés súlya és annak megítélése egészen más. Így egy egy-két százalékos visszaesési arány teljesen más megítélést nyer az egyik, illetve a másik esetben. Az emberölés esetében a legalacsonyabb fokú visszaesési ráta is magas. Nem mellékes, hogy a fenti adat nem a valamennyi bűncselekményt érintő visszaesési rátát mutatja. Végül ismertek a büntetés végrehajtásának költségességével kapcsolatos érvek is.

Ugyanakkor felmerült az is, hogy az életfogytiglan lényegében a társadalom félrevezetése. Hiszen e büntetés Ausztráliában általában közel sem azt jelenti, ami az elnevezéséből nyelvtanilag következne. Az átlagosan kitöltött tartam még a másfél évtizedet sem éri el, a TЭСZ pedig kifejezetten ritka. Így az amerikai eredetű „igazságot az ítékezésben (truth in sentencing TIS)” követelménye ezen a kontinensen sem valósult meg teljesen. Ezért is erősödtek meg a szintén amerikai eredetű „life means life” követelések itt is, melyek szerint az életfogytiglan azt kell, hogy jelentse, hogy életfogytig, vagyis halálíg tartó. Ezen követelések szerint a büntetés szigorítása és általában a büntetőjog erősítése tovább nem halogatható.

IV/2/2. A Kaukázus államainak kísérletei

A Kaukázus államaiban: *Örményországban, Azerbajdzsánban és Grúziában* az életfogytig tartó szabadságvesztés hasonlóan van szabályozva. Ezen államok a Szovjetunió szétesését követően egymással rokon jogrendszereket alakítottak ki, melyeket igyekeztek lehetőségeiknek és képességeiknek megfelelően az emberi jogi

elvárásokhoz igazodóan szabályozni. A halálbüntetést ennek megfelelően mindhárom országban eltörölték, Grúziában 1997-ben, Azerbajdzsánban 1998-ban, Örményországban 2003-ban.⁴⁰⁵

E jogrendszerek jelenleg nem ismerik a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést. Az életfogytig tartó szabadságvesztésből Örményországban húsz év, Azerbajdzsánban és Grúziában huszonöt év kitöltése után nyílik meg legkorábban a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége. Felső határ egyik államban sem ismert, azaz nincs korlát arra, hogy legfeljebb mennyi ideig tarthat a büntetés.

Örményországban a legsúlyosabb büntetés kiszabása nemcsak fiatalok, hanem várandós nők esetében sem megengedett, akár a bűncselekmény elkövetésekor, akár az ítélethozatalkor volt az érintett várandós. A szabályozás e körben illogikus, ahogy felvethető a diszkrimináció tilalmának megsértése is.

Örményországban a feltételes szabadságra bocsátás többszintű eljárás eredménye, első körben egy független bizottság vizsgálja meg, hogy az elítélt milyen intézeti magatartást tanúsított, ennek keretében különösen azt ellenőrzik, hogy az életfogytiglanra ítélt a végrehajtás utolsó öt évében megszegte-e az intézeti előírásokat. Ha a bizottság a kérdést pozitívan ítéli meg, a kedvezményről bíróság hozza meg a végső döntést. A feltételes szabadság mellőzése esetén három év elteltével vizsgálható újra a kedvezmény megadása.

Azerbajdzsánban a kötelezően kitöltendő tartam huszonöt év. E büntetés nem megengedett nők, tizennyolc év alatti, és hatvanöt év feletti férfiak esetében. A jogállami követelmények szem előtt tartása mellett nehezen indokolható e büntetés tilalma nők és a hatvanöt év feletti férfiak esetében, e megkülönböztetés megítélés szerint nem ésszerű alapokon nyugvó, indokolatlan és diszkriminatív. Bár megjegyezzük, hogy a felső életkori korlát alkalmazásának van nemzetközi gyakorlata, számos állam hasonló megoldást követ.

A feltételes szabadságra bocsátásról a bíróság dönt mérlegelés alapján, melynek középpontjában az áll, hogy szükség van-e a büntetés folytatására vagy az szükségtelennek bizonyul, figyelemmel az elítélt megváltozott személyiségére, személyiségjegyeire.

Grúziában a szabályozás az azerbajdzsánihoz hasonló, a kötelezően kitöltendő tartam huszonöt év. A feltételes szabadságra bocsátásról azonban nem a bíróság, hanem a büntetés-végrehajtásért felelős minisztérium helyi testülete (bizottsága) dönt. Ugyanakkor a büntetés folytatásának szükségességét nem hivatalból (az intézet előterjesztése alapján) vizsgálják meg a kötelező tartam kitöltése után, mint például hazánkban, hanem az elítéltnak kell kérelmeznie az eljárás lefolytatását. Az eljárásban a bizonyítékszolgáltatási kötelezettség az elítélten van, és ezzel a bizonyítási teher is, neki kell a kedvezményre való alkalmasságát igazolnia.

A büntetés kiszabásával kapcsolatos tilalmak egy lényegi kivétellel a fentiekhez hasonlóak, tilos a legsúlyosabb büntetést kiszabni fiatalok, és hatvan

⁴⁰⁵ A Penal Reform International országelemzéseit és javaslatait részletesen lásd: Penal Reform International: The abolition of the death penalty and its alternative sanction in South Caucasus: Armenia, Azerbaijan and Georgia. <http://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/05/South-Caucasus-Research-Report-Death-Penalty-and-Alternatives-ENGLISH.pdf>

év felettiekre. Ugyanakkor egyetlenként a grúz büntetőjog teszi lehetővé korlátozások nélkül nők életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéletét.

IV/2/3. További, Európán kívüli példák

Európán kívüli országokban is általában ismert az életfogytiglan, a kötelezően kitöltendő tartam azonban erősen változó képet mutat. E büntetés Európán kívüli gyakorlata ugyanakkor nehezen vethető össze az európai példákkal. Az adatok értékeléséhez előzetesen néhány általános észrevételt kell tenni. Utalni kell arra, hogy Ázsiában és Afrikában általában ismert a halálbüntetés is, ahogy egyébként az USA-ban sem az életfogytig tartó szabadságvesztés áll a szankciórendszer csúcsán. Erre feltétlenül figyelemmel kell lenni a büntetés gyakorlatának elemzésekor. Ebből következik, hogy a társadalomra a legnagyobb veszélyt jelentő bűncselekmények elkövetőit általában nem szabadságvesztésre, hanem tipikusan halálbüntetésre ítélik. A halálbüntetés rendszerben tartása miatt a szabadságvesztésre, különösen az életfogytig tartó szabadságvesztésre nincs akkora szükség ezekben az országokban. Sőt, miután annak végrehajtása költségesebb és körülményesebb is lehet, mint a halálbüntetésé, ezért kevésbé preferált büntetésről van szó. Ez magyarázhatja azt, hogy a harmadik világ országaiban e büntetést ritkábban alkalmazzák, vagy esetleg nem ismert a TЭСZ, sőt egyes helyeken a klasszikus életfogytig tartó szabadságvesztés sem, amennyiben pedig ismert, úgy a feltételes szabadságra bocsátás szabályai általában kedvezőbbek, különösen a tartam tekintetében.

Néhány példa a világ legkülönbözőbb tájairól, értelemszerűen a teljesség igénye nélkül: ismert az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés és a kötelezően kitöltendő tartam például Argentínában húsz év, Mozambikon huszonnyolc év, Costa Ricán tizenkét-harmincöt év között alakul. Dél-Afrikában húsz év, azzal, hogy az ún. *State v. Bull* ügyben a Dél-Afrikai Legfelsőbb Fellebbviteli Bíróság az ötven évben meghatározott tartamot rejtett tényleges életfogytiglani szabadságvesztésnek találta, amit az adott állam jogrendszere nem ismer. Ezért a döntést megváltoztatta.⁴⁰⁶ Mexikóban húsz-negyven év között határozható meg a kötelezően kitöltendő tartam. A Mexikói Legfelsőbb Bíróság ugyanakkor a TЭСZ-t alkotmányellenes büntetésnek találta. Extrém példa Sri Lanka, hol már hat év után az elítélt feltételes szabadságra bocsátható, ezzel szemben például Japánban⁴⁰⁷ és Dél-Koreában tíz év után.⁴⁰⁸ Ugyanakkor a Japán Igazságügyi Minisztérium adatai szerint a gyakorlati példák azt mutatják, hogy Japánban sok esetben a kötelező tízéves tartamot a ténylegesen kitöltött tartam jelentősen meghaladja, ez az esetek nagy részében általában megközelítőleg harminc év.⁴⁰⁹ Így sokszor tisztán a jogi szabályozás vizsgálata a joggyakorlat ismerete nélkül megtévesztő lehet. Izraelben is ismert büntetés az életfogytiglan, a ténylegesen kitöltött tartam általában húsz-harminc év között

⁴⁰⁶ Dirk van Zyl Smit im. 10.p.

⁴⁰⁷ Life imprisonment. United Nations Office at Vienna... im.

⁴⁰⁸ Life imprisonment. United Nations Office at Vienna... im.

⁴⁰⁹ <http://www.japantimes.co.jp/news/2013/02/21/national/crime-legal/opinion-divided-on-life-term-without-parole/#.Vk3wBb9ySag>

változik. E büntetés az elkövetéskor tizennyolc év alattiakkal szemben is kiszabható.⁴¹⁰

Nem ismert a TЭСZ – a teljesség igénye nélkül – például Namíbiában, Brazíliában, Kolumbiában, El Salvadorban, Nicaraguában, és Venezuelában sem, sőt, Brazíliában a feltételes kedvezmény lehetőségét ki nem záró életfogytiglan sem. Itt a leg súlyosabb büntetés harminc év szabadságvesztés.

Az általában viszonylag enyhe életfogytiglan-szabályozások mögött a jogi kultúra mellett több esetben az is meghúzódik, hogy az adott állam Btk.-ja nem ritkán indokolatlanul széles körben teszi lehetővé az életfogytiglan kiszabását, így a szabályozás jellegében nem felel meg az ultima ratio elvnek. Túl sok bűncselekmény büntethető ezzel a büntetéssel, ugyanakkor a minimálisan kitöltendő tartam pedig irreálisan rövid. Közismert, egyes államok a politikai instabilitásuk vagy költségvetési, infrastrukturális adottságaik, az állam fejletlensége, az intézményrendszer hiányosságai alapján nem alkalmasak arra, hogy több évtizedig tartó büntetéseket hajtsanak végre. Különösen igaz lehet ez a harmadik világ államaira.

Egyes Európán kívüli országok jogrendszere elveti nem csak a TЭСZ, de a klasszikus életfogytig tartó szabadságvesztést is, vagy egyáltalán nem kerül sor e büntetés kiszabására (Izland). Ilyen, e büntetést nem ismerő állam például: Kolumbia, Brazília, Bolívia, Panama, ahol pedig csak a TЭСZ nem ismert: Namíbia, El Salvador, Nicaragua, és Venezuela.⁴¹¹ A felsorolás ugyan nem taxatív, mégis azonban relevanciával bír, megállapítható belőle, hogy nagyrészt hasonló nyelvű, kultúrájú államokról van szó (spanyol-portugál kultúrkörbe tartozó, illetve nagyrészt fejletlen déli államok). Elsőként a világon Portugália törölte el az életfogytig tartó szabadságvesztést, ezen államok ezt a példát követték, így a portugál nyelvű és jelentős portugál nemzetiségű lakossal rendelkező Brazília.⁴¹² Ismerve ezen államok fejlettségét, a társadalmi viszonyait egyáltalán nem tűnik megalapozottnak az az álláspont, hogy ezekben az országokban nincs szükség az életfogytig tartó szabadságvesztésben rejlő szigorra, mintha jobb közbiztonsággal bíró államok lennének, mint Magyarország, vagy akár Németország. Ezen államok életfogytiglan abolíciója megítélésem szerint nem az adott országok emberi jogi fejlettségére utal, hanem sokkal inkább bizonyítéka a jogrendszer kontraproduktív jellegének. Azaz annak, hogy ezekben az államokban az általában tetten érhető jelentős fokú bűnözés ellenére nincs a társadalom védelmét hatékonyan védő jogrendszer és mechanizmus, az állami szervek működése diszfunkcionális. Azaz a büntetőjog nem követi le a társadalmi realitásokat, diszkrépancia van a jog és a valóság viszonyában. Ezt az álláspontot ugyanakkor árnyalja, hogy a fenti országok közül több de facto életfogytiglannal helyettesíti e büntetést (pl.: Brazília).

⁴¹⁰ Life imprisonment. United Nations Office at Vienna... im.

⁴¹¹ Forrás: Paulo Pinto de Albuquerque: LIFE IMPRISONMENT... im. 1-10. p.

⁴¹² Forrás: The right to hope. Life imprisonment in the European Context. Project Summary. <http://www.lifeimprisonment.eu/media/PDF/work%20with%20us.pdf>

V. A nemzetközi intézmények gyakorlata

V/1. Az életfogytig tartó szabadságvesztés kompromisszuma a Nemzetközi Büntetőbíróságon

A Nemzetközi Büntetőbíróság (NBB, ICC) statútumának 77. cikke ismeri az életfogytig tartó szabadságvesztést. A Római Statútum 110. cikk 3. pontja szerint életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés kötelezően kitöltendő tartama huszonöt év. Az ICC-n a főszabály a határozott idejű szabadságvesztés kiszabása, melynek maximuma harminc év lehet, az életfogytiglan csak kivételes, ha a bűncselekmény kiemelkedő kegyetlensége, illetve az elkövető személyében rejlő fokozott társadalomra veszélyesség ezt a büntetést követeli meg. A bíróság minden egyes bűncselekmény miatt önálló szabadságvesztést szab ki, majd kiszabja a halmazati büntetést is, melynek tartama határozott idejű szabadságvesztés esetén a harminc évet nem haladhatja meg, nem lehet súlyosabb az életfogytig tartó szabadságvesztésnél sem, továbbá nem lehet kevesebb, mint a leghosszabb egyedi büntetés.⁴¹³ A kötelező tartam kitöltése után a bíróság nem feltételes szabadságra bocsátásról, hanem a büntetés mérsékléséről határozhat, ha ennek feltételei fennállnak. E feltételek egészen speciálisak, az eredményes reszocializációra, az elítélt veszélyességének megszűnésére csak áttételesen utalnak.

A felülvizsgálat esetén a Bíróság mérsékelheti a büntetést, ha úgy ítéli meg, hogy a következő tényezők közül legalább egy fennáll: (a) a személy korábbi és folyamatos hajlandósága a Bírósággal való együttműködésre a nyomozás és a büntetőeljárás során; (b) a személy önkéntes együttműködése az ítélet végrehajtásának és a Bíróság más ügyekben hozott rendelkezései végrehajtásának előmozdítása során, és különösen együttműködése a pénzbüntetés, az elkobzás vagy a kárpótlás által érintett azon vagyontárgyak felkutatásában, amelyek a sértettek javára felhasználhatók; vagy (c) a körülmények egyértelmű és lényeges megváltozását jelző egyéb tényezők léte, amelyek kellőképpen indokolják a büntetés mérséklését. Ha a Bíróság az első felülvizsgálata során úgy határoz, hogy nem indokolt a büntetés mérséklése, a későbbiekben a büntetés mérséklésének kérdését az Eljárási és Bizonyítási Szabályokban meghatározott időszakonként és feltételek mellett vizsgálja felül.⁴¹⁴

Ugyanakkor a bíróság alapdokumentumának lefektetésekor az országok kompromisszum-készségére volt szükség e büntetés részletszabályainak megalkotásához. Egyes államok e büntetés elfogadása ellen voltak, illetve kifejezték, hogy e büntetés akceptálása esetén viszonylag rövidebb tartamban tartják elképzelhetőnek a kötelezően kitöltendő tartamot. A vita tárgya így az volt, hogy mi legyen a kiszabható legsúlyosabb büntetés. Több állam (dél-amerikai országok, továbbá Németország, Spanyolország, Portugália, vagy például Kenya) elleneztek,

⁴¹³ Forrás: Kussbach Erich: Nemzetközi büntetőjog. PPKE JÁK Szent István Társulat. Budapest. 2003.146. oldal.

⁴¹⁴ Statútum 110. cikk 4-es pontja alapján.

hogy e bíróság életfogytiglant szabhasson ki, mert felfogásuk szerint a szabadságvesztés célja az elítélt társadalomba való visszatérésnek előkészítése, így az elítéltnak joga van a rehabilitációhoz, a büntetés célja a reformáció és a rehabilitáció. Sajátos és ellentmondásos, hogy e büntetés ellen érvelt Németország is, miközben a saját jogrendszere ismeri az életfogytig tartó szabadságvesztést, sőt a határozatlan tartamú ún. biztonsági őrizetet is.

Álláspontjuk más államoktól nem kapott támogatást. Ezen államok hangsúlyozták, hogy elfogadhatatlan, hogy a tettarányosság elve éppen a legsúlyosabb háborús és emberiség elleni bűncselekményeket elkövetőkkel szemben nem érvényesülhetne az ICC-n. Miközben az államok többségében ennél enyhébb élet elleni cselekmények esetében is általában kiszabható a legsúlyosabb büntetés, hangsúlyozva a nemzetközi büntetőjog és az államok büntetőjoga közti arányosság megteremtésének szükségességét. Ezen országok e büntetés mellett érveltek azzal, hogy a büntetés általános célja a megtorlás, a visszatartás, elrettentés (prevenció), a bűnözésre való képtelenné tétel (incapacitation), és az emberi jogok (ebben a felfogásban különösen a sértetti jogok) védelme. Továbbá hangsúlyozták, hogy az államok és a nemzetközi közösség alapvető feladata az életvédelmi kötelezettségének a teljesítése.

A tettarányosság kiemelt szerepének nagy jelentőséget tulajdonító államok véleménye kapott többségi támogatást, így e büntetés nem hiányzik az ICC szankciórendszeréből sem. Így tehát e kivételes és határozatlan tartamú büntetés a kötelezően kitöltendő tartammal, erős kompromisszum alapján került elfogadásra, megteremtve a nemzetközi jog-belső jog koherenciáját.⁴¹⁵

V/2. Az Emberi Jogok Európai Bírósága által kimunkált elvek és elvárások

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (ECHR vagy EJEB) is több ügyben érintette az életfogytig tartó szabadságvesztés, illetve a TÉSZ intézményét. A bíróság szerint az ún. Római Egyezménynek a kínzás, megalázó, megszégyenítő bánásmód és büntetés tilalmát megfogalmazó 3. cikke nem tiltja az életfogytig tartó szabadságvesztést, a fiatalkorú elkövetők kivételével, velük szemben ez a büntetés ugyanis nem szabható ki. Paulo Pinto de Albuquerque, az EJEB portugál nemzetiségű bírása szerint jelenleg az életfogytig tartó szabadságvesztés a legizgalmasabb büntetőjogi téma az EJEB-en.⁴¹⁶ Általános jelleggel megállapítható, hogy az EJEB esetjoga alapján az életfogytig tartó szabadságvesztés elfogadott, egyezménykonform⁴¹⁷, azonban a büntetés nem lehet visszafordíthatatlan sem de jure, sem de facto. Azaz léteznie kell valamilyen, az adott állam által szabadon kialakított jogi mechanizmusnak, ami a büntetést idővel kérelemre vagy automatikusan de felülbíráhatóvá teszi, és e jogintézménynek valós, létező intézménynek kell lennie, mely tényleges és nem csak

⁴¹⁵ VÖ: Life Imprisonment as a Penal Policy. Jensen... im.

⁴¹⁶ Forrás: Paulo Pinto de Albuquerque: LIFE IMPRISONMENT... im. 1-10. p.

⁴¹⁷ Az EJEB e büntetés határozatlanságában sem látott egyezményesértést.

elvi szintű esélyt biztosít az elítéltnak a szabadulásra. Annak értékelése alapján, hogy figyelembe veszik, mit tett személyisége megváltozásáért, milyen pozitívumokat tud felmutatni, reintegrációs törekvései milyen eredményeket mutatnak. Az a nemzeti jog, amelyik ezt respektálja és ennek megfelelően a felülbírálat lehetőségét megadja, az kompatibilis az egyezményvel. Ezt nevezi a szerző az EJEB gyakorlata alapján a Kafkaris elvnek.⁴¹⁸ Eredetileg ennek az elvnek már az is megfelelt, ha az adott államban az államfőnek megvolt a diszkrecionális joga arra, hogy az elítéltnak végrehajtási kegyelmet adjon. A későbbiek során azonban szigorodtak a feltételek. Fentiekből következik, hogy Pinto és az EJEB is elismeri, hogy önmagában az életfogytig tartó szabadságvesztés nem kifogásolható, egyezmény-konform, hangsúlyozza azt is, hogy e büntetésre szükség van, mert az alacsony bűnözési és különösen az erőszakos bűnözés alacsony rátája meggyőződése szerint ennek a büntetésnek is köszönhető. Álláspontja szerint ez kétségtelen, melyet a szerző köztudomású tényként kezel.

Pinto hangsúlyozza, hogy a Kafkaris elvet a bíróság a Vinter and Others ügyben felülvizsgálta, és további szigorításként arra jutott, hogy a büntetés immanens része kell hogy legyen az elítélt rehabilitációja és a prevenció. Ezzel megfogalmazta a rehabilitációs ideológiát illetve elvet, mely a Kafkaris elvnel szigorúbb feltételeket támaszt. A cél az elítélt nevelése, személyisége kedvező irányú megváltoztatása.

Végül, de nem utolsó sorban a szerző az EJEB gyakorlata alapján elismeri, hogy bizonyos szinten a megtorlás is célja a büntetésnek, ez azonban nem képez kiemelt, lényegi szempontot az EJEB vizsgálódásaiban. Pinto megállapításai alátámasztják azt az érvet, hogy az EJEB gyakorlatában nem hangsúlyos és nem lényegi a tetтарыnyosság elvének a hangsúlyozása, nem központi kérdés, inkább annyiban fontos csak, hogy az aránytalanul súlyos büntetés sértheti az egyezmény 3. cikkét. A legtöbb országban ugyanakkor a fő büntetés-kiszabási elv általában a tetтарыnyosság elve. Az aránytalanul súlyos büntetésekről általános szakmai vélemény, hogy sérthetik az emberi jogokat. Ennek megfelelően az USA Alkotmányának 8. kiegészítése, vagy Kanada Emberi Jogi Chartája is tiltja a durván aránytalan büntetéseket, de az Edwards v. UK, és az ún. Rrapo v. Albania ügyekben az Emberi Jogok Európai Bírósága is kifejtette, hogy a bűncselekmény és a büntetés feltűnő aránytalansága (szigora) ellentétes lehet a Római Egyezmény 3. cikkével.⁴¹⁹

Ugyanakkor az aránytalanul enyhe büntetés kérdése általában nem releváns a bíróság számára. Ebből az következik, hogy a tetтарыnyosság csak akkor érdekes az

⁴¹⁸ „A Kafkaris ügyben a bíróság megállapította, hogy a nem mérsékelhető tartamú életfogytig tartó szabadságvesztés felvetheti a 3. cikk sérelmét. Minimum az átváltoztathatóság vagy büntetés-elengedés, illetve befejezés, illetve feltételes szabadság lehetősége mellett a felülvizsgálatot biztosítani kell. Az EJEB egy állam jogának megítélésakor azt is vizsgálja, hogy az adott jogintézmény ténylegesen működik-e, vagyis nem elégszik meg az elvi lehetőséggel. (A konkrét ügyben a Bíróság úgy értékelte, hogy Cipruson ez a rendszer, ha szűk körben is, de működik.) A Kafkaris ügyben kifejtett nézeteit a Bíróság a Iorgov (II) v. Bulgaria ügyben hozott 2010-es ítéletében is fenntartotta. (Iorgov (II) v. Bulgaria 36295/02 (21/02/2011).” Kadlót Erzsébet: A jogos védelem és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés a Btk.-ban. In: Az új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban. Kiadta az ELTE Bibó István Szakkollégium. Budapest. 2013. Szerk: Hack Péter. 75-88. oldal.

⁴¹⁹ Forrás: Global Prison Trends 2015. Penal Reform International, London.

EJEB számára, ha ezt az elvet a terhelt terhére sértik meg.⁴²⁰ Véleményem szerint addig, míg egy, a sértetti érdekkörbe származó panaszos nem indít eljárást valamely tagállam ellen az EJEB-en amiatt, hogy a jogrendszere elégtelen a társadalom védelmére, addig ez a gyakorlat nem is fog változni. A fent leírtak alapján a tettarányossági szemlélet a büntetéssel összefüggésben alig, inkább hallgatólagosan jelenik meg a bíróság gyakorlatában, legfeljebb áttételesen következik abból, hogy a büntetésnek a megtorlási célt is szolgálnia kell, illetve abból, hogy a terhelt aránytalanul súlyos büntetést nem kaphat.

A bíróság gyakorlata alapján a büntetés célja elsősorban a prevenció. A speciális prevenciót sem úgy képzei el az EJEB, hogy az elítéltet véglegesen izolálják a társadalomból, ezzel megakadályozva őt abban, hogy bűnismétlővé váljon, mint ahogy sokan az USA-ban értik a speciális prevenciót a legsúlyosabb bűncselekményeket elkövetők esetében. Mely a speciális prevenció elvének leegyszerűsítő megközelítése. A speciális prevenció eszköze ugyanis az EJEB értelmezése szerint a rehabilitáció.

A bíróság illetve a jogelőde, a bizottság emberi jogi szempontrendszere folyamatosan változott, és egyre szigorodott az évek során. *A Kotälla v. Hollandia ügyben* a német nemzetiségű Josef Johann Kotälla panaszost egy holland bíróság 1948-ban háborús bűncselekmények miatt halálra ítélte, majd ezt a büntetést kegyelemből életfogytig tartó szabadságvesztésre változtatták. Az elítélt többször is kérte a szabadon engedését, a holland hatóságok azonban hivatalos átiratokban arról tájékoztatták, hogy erre nincs lehetőség. A panaszos az EJEB jogelőd Emberi Jogi Bizottsághoz 1977-ben írt beadványában azt sérelmezte, hogy rajta kívül már valamennyi háborús bűncselekmény miatt életfogytiglanra ítélt szabadult. Kifogásolta, hogy annak ellenére sem engedték szabadon, hogy nagyon rossz egészségi állapotban volt. Álláspontja szerint a további fogvatartása ellentétes volt az egyezmény 3. cikkével. Sérelmezte, hogy a büntetését meghatározott időközönként nem vizsgálták felül, erre nem is volt törvényi lehetőség, ráadásul az egészségi állapota miatt speciális körülmények álltak elő, amit nem vettek a javára figyelembe. A Bizottság álláspontja ezzel szemben az volt, hogy a 3. cikkből nem következik az, hogy az elítéltnak alanyi joga lenne ahhoz, hogy a büntetéséből szabaduljon, a rendszeres felülvizsgálat pedig éppen az elítélt kérelmei alapján megtörtént, a hatóságok az elítéltet megfelelően tájékoztatták a döntésükről. Nem jelentette a 3. cikk sérelmét az sem, ha az elítéltet megromlott egészségi állapota ellenére sem helyezték szabadlábra.

Az Iorgov v. Bulgária ügyben a panaszost több ember sérelmére elkövetett emberölés büntette (három tizennégy év alatti gyermeket ölt meg 1989-ben) és más

⁴²⁰ Karsai Dániel a Vinter és társai ügyben az alábbi megállapításokat tette: „*A Kamara ítélete a kérelmezők tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéletét nem találta a 3. cikkbe ütközőnek. Kiindulásként rögzítette, hogy elvileg bármely, nagymértékben aránytalan büntetés az EJE 3. cikkében tilalmazott embertelen bánásmódnak minősül, ugyanakkor ezen a teszten egy konkrét ügyben kiszabott büntetés csak nagyon ritkán bukik el. Az EJEB Nagykamarája elfogadva a Kamara kiindulópontját abban a tekintetben, hogy a 3. cikk szempontjából egy konkrét ügyben kiszabott büntetés csak a legritkább esetben minősülhet nagymértékben aránytalanak*” Karsai Dániel: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának határozata a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésről. Jogesetek Magyarázata 2014/1. 70-77. oldal.

bűncselekmények miatt először halálra ítélték, majd a halálbüntetésre bevezetett moratórium miatt azt életfogytig tartó szabadságvesztésre változtatták. Az elítélt azt állította, hogy nincs lehetősége a szabadulásra. Bulgáriában ugyanis kétféle életfogytiglan létezik: a határozott tartamú büntetésre átváltoztatható, és az átváltoztatás lehetősége nélküli (TÉSZ). Az életfogytiglan egyik fajtájából sem lehet feltételesen szabadulni, azonban e büntetés előbbi fajtája határozott tartamú büntetéssé átváltoztatható, elutasító döntés esetén ennek lehetősége két év múlva újra vizsgálható. Az életfogytiglan utóbbi fajtájánál erre azonban nincs lehetőség, ezért az halálig tartó fogvatartást jelent (TÉSZ). Az EJEB a panaszt nem találta megalapozottnak és nem állapította meg a 3. cikk sérelmét. A határozat a Kafkaris ügyben felhozott mércékre hivatkozással megállapította, hogy a panaszos büntetése de jure és de facto nem irreverzibilis, az elítéltnak van esélye a szabadulásra. Az elítélt kérhet kegyelmet, aminek ha helyt adnak, úgy akár azonnal is szabadulhat, illetve a büntetését kegyelemből átváltoztatható életfogytiglanra is megváltoztathatják.

A *Vinter és társai* ügyben a bíróság Nagykamaraja az első fokon eljáró Kamara döntésével teljesen szembehelyezkedve már arra a megállapításra jutott, hogy az Egyesült Királyság TÉSZ rendszere sérti az egyezmény 3. cikkét, mert a „whole life order”, azaz a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés ebben a formában negligálja a büntetés elemét képező reszocializációs célt, vagyis a pozitív speciális prevenciót. Az EJEB álláspontja szerint ha az elítélt a büntetés végrehajtása alatt elért eredményeire figyelemmel reintegrálható a társadalomba, úgy a büntetés folytatásának már nincs legitim pönológiai oka, ezért az jogszerűen nem folytatható.⁴²¹ A tetтарыnyosságot a Nagykamara nem tartotta kiemelten fontosnak, míg a Kamara döntésében ez az elv is lényegi szempontot játszott, oly módon, hogy utalt rá, hogy csak a nagymértékben aránytalan büntetés sérti az egyezményt, melyet azonban a Kamara jelen ügyben nem állapított meg. Ezt azért is problematikusnak találom, mert a tetтарыnyosság elve Európa területén, sőt lényegében világszerte a legelfogadottabb büntetés-kiszabási elv, mely a büntetés igazságosságát biztosítja, és helyrehozza a bűncselekmény által a társadalomban keletkezett diszharmoniót. A tetтарыnyosság kiemelt fontosságára utal az Európa Tanács No. R. (92) 17-es számú ajánlása is, mely a konzisztens ítélkezés általános elveit, követelményeit fekteti le. Ennek A/4-es pontja alapvető fontosságúnak ítéli meg az elkövetett cselekmény és a büntetés közti aránytalanság elkerülését. A B/5-ös pont pedig pozitív követelményként kifejezetten a tett (cselekmény) és a büntetés feltétlen arányosságát írja elő. Ennek fontosságát a halmazati büntetés és az összbüntetés vonatkozásában külön is megismétli a D/5-ös pontban. Minderre figyelemmel a tetтарыnyosság büntetés-kiszabási elvét az európai kontinensen a jog általánosan elfogadott elvei (ius cogens) közé sorolhatjuk. Éppen ezért, ha a tetтарыnyosság elve a büntetést folytatását indokolja, azaz az elítélt még nem bűnhődött meg eléggé azért, amit tett, úgy az

⁴²¹ „A *Vinter* ügyben a 3. cikk sérelmét többek között az okozta, hogy a felülvizsgálat során a büntetés fenntartásának indoka a megtorlás és elrettentés volt, nem pedig a személyiségben rejlő változások elégséges vagy elégtelen mértéke.” Békés Ádám: Életfogytig tartó vita? - Tennivalók egy strasbourgi döntés kapcsán. *Iustum. Aequum. Salutare.* X. 2014. 2. 5-12. oldal.

álláspontom szerint ez önmagában megfelelő pönológiai okot képez a büntetés folytatására. Erről azonban az EJEB még nem foglalt állást. Azt pedig egyoldalú megközelítésnek tartom az EJEB részéről, hogy számára a tetтарыnyosság csak annyiban fontos, hogy hangsúlyozza, hogy az terheltet nem lehet túlbüntetni. De az már számára nem annyira releváns, ha a terheltet alulbüntették, azaz a büntetése eltúlzottan enyhe. A megtorlási célra ugyanis egyre kevésbé, és egyre kisebb súllyal hivatkozik az emberi jogi bíróság.⁴²²

Az *Ocalan v. Törökország* ügyben a bíróság ismét állást foglalt a TЭСZ azon formája ellen, mely nem ad lehetőséget a büntetés későbbi felülbírálatára. A bíróság ebben az ügyben is hangsúlyozta, hogy kell hogy legyen olyan jogi mechanizmus mely vagy a feltételes szabadságra bocsátásra vagy a kegyelem gyakorlására lehetőséget ad. A bíróság megerősítette azon álláspontját, hogy a büntetés folytatásának elfogadható büntetéstani oka kell hogy legyen, ez pedig a bíróság gyakorlatában a prevenciót jelenti. Ennek megfelelően a konvenció garantálja a felülbírálat alanyi jogát. A tetтарыnyosság érvényre juttatása mint cél, itt sem szerepel mint olyan pönológiai ok, mely indokolttá teheti a büntetés folytatását.

Pinto álláspontja szerint a felülbírálat szempontjainak szigorúnak kell lenniük, nem lehet a felülbírálat sommás, leegyszerűsített. E mechanizmus kialakításában az egyezményben részes tagállamok szabadságot élveznek. Ugyanakkor ez nem vezethet oda, hogy a szabályozási jogkör gyakorlása keretében lényegében kiiktatják a hatékony és reális felülbírálat lehetőségét. Azaz nem lehet olyan felülbírálati

⁴²² Ezzel kapcsolatban Bárd Károly az új Btk. hatálybalépését és a Magyar László v. Magyarország ügyben hozott EJEB döntést és a Vinter és mások ügyében született nagykamarai döntést megelőzően az alábbiakat hangsúlyozta: „*A Vinter és mások v. Egyesült Királyság ügyben az Európai Emberi Jogi Bíróság (Bíróság) leszögezte, hogy a tényleges életfogytiglani szabadságvesztés akkor ütközik az embertelen és megalázó büntetés tilalmába, ha az kirívóan aránytalan (grossly disproportionate). De az időpontot illetően, amikor a kirívó aránytalanság vizsgálható/vizsgálható, a Bíróság különbséget tesz a TЭСZ két formája között. Ha a törvény kötelezően írja elő a feltételes szabadságra bocsátás kizárását, azaz nem ad a bíró számára lehetőséget az enyhítő körülmények figyelembe vételére, akkor elvileg már a büntetés kiszabása időpontjában felmerülhet a kirívó aránytalanság. Mivel a magyar Btk. kötelezően csak akkor írja elő a TЭСZ-t, ha az életfogytiglani szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény elkövetője többszörös erőszakos visszaeső illetve, ha az ezek között szereplő büntetettek bünszervezetben követte el, aligha merülhet fel, hogy a feltételes szabadság kizárása az ítélet hozatalának időpontjában kirívóan aránytalanak minősülne. Amennyiben a törvény nem kötelezi a bírót a feltételes szabadság kizárására, hanem belátására bízta, hogy ezt megteszi-e vagy sem, a büntetés-kiszabás időpontjában a kirívó aránytalanság kérdése és így az Egyezmény 3. cikkének megsértése nem merül fel. Ugyanakkor később a további fogvatartás ütközhet az embertelen és megalázó bánásmód tilalmába, amennyiben a) a fogvatartás egyetlen legitim pönológiai megfontolás alapján sem igazolható és b) a szabadulás mind de facto, mind pedig de iure kizárt. A magyar Btk. főszabályként a bíró belátására bízta, hogy kizárja-e a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét. Ezért csak egy hosszabb idő elteltével, amikor az elítélt már 15-20 évet töltött le a büntetéséből, kerülhet sor annak vizsgálatára, hogy a büntetés kirívóan aránytalan-e. (...) az igazolható pönológiai megfontolásokat (legitimate penological grounds) rendkívül szélesesen értelmezi a Bíróság: ide vonja magát a büntetést (punishment) – ez alatt nyilván a megtorlást érti –, az elrettentést, a köz megvédését és a rehabilitációt. Másrészt meglehetősen nagyvonalú a strasbourgi Bíróság annak megítélésénél, hogy mikor kizárt a szabadulás lehetősége de iure és de facto. A Kafkaris és a Vinter ítélet alapján úgy látom, hogy az államfői kegyelmet hajlandó a Bíróság olyan intézményként elismerni, mint amely fenntartja a szabadulás lehetőségét – azaz, a szabadulás de facto és de iure nem kizárt. Márpedig az Alaptörvény sem zárja ki, hogy a köztársasági elnök az életfogytiglani szabadságvesztésre ítéltet egyéni kegyelemben részesítse. Nem tartom azonban kizártnak, hogy a Bíróság változtat majd álláspontján.*” Forrás: Bárd Károly: A jogos védelem és az életfogytiglani szabadságvesztés-büntetés alapjogi megközelítésből. In: Az új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban. Kiadta az ELTE Bibó István Szakkollégium. Budapest. 2013. Szerk: Hack Péter. 55-62. oldal.

feltételeket előírni, melyek teljesíthetetlenek. Ami a szabályozással szembeni követelményeket illeti, Pinto véleménye szerint az EJEB esetjogából az alábbi elvárások vezethetők le: a felülbírálatot független jogi fórum, lehetőleg bíróság végezze el. Így az EJEB alapvetően igazságszolgáltatási hatáskörbe tartozó döntést vár el. Ebből következően a tisztán közigazgatási, adminisztratív vagy politikai döntéshozatal e körben nem egyezmény-konform, különösen akkor nem, ha a végső szót függetlennek nem nevezhető végrehajtó hatalmi ágba tartozó, vagy politikai funkciót betöltő szerv, személy mondja ki.

Pinto szerint ha a végső szót közigazgatási tisztviselő, döntéshozó, egy miniszter mondja ki, az bizonyosan ellentétes az egyezménnyel. További szempontként jelöli meg a szerző, hogy a felülbírálatnak megfelelő, ésszerű időben, reális tartam kitöltése után kell megtörténnie. Személyes véleménye alapján már húsz-huszonöt év is eltűzött lehet, bár megjegyezzük, hogy ezt még az EJEB gyakorlata sem erősíti meg.⁴²³ Így az olaszországi megoldást, miszerint huszonhat év után nyílik meg a lehetőség a feltételes szabadságra bocsátásra, az EJEB nem sérelmezte, vagy a Törköly v. Magyarország ügyben a negyven év letöltése utáni feltételes szabadság vizsgálatát az EJEB nem találta egyezmény-sértőnek, de az ún. Bodein-ügyben a franciaországi harmincéves tartam kötelező kitöltését előíró rendelkezését sem nehezményezte, mint ahogy a Murray ügyben a harminchárom évet sem.⁴²⁴

Pinto hangsúlyozza, hogy a szabályozás kialakításakor figyelemmel kell lenni arra, hogy annak jogi alapúnak kell lennie, azaz nem szokásoknak, vagy belső, nem jogi normáknak, szabályzatoknak, hanem jogszabálynak előre láthatóan, transzparensten, mindenki számára hozzáférhető módon és világosan kell szabályoznia a feltételrendszert. Álláspontja szerint a feltételek nem lehetnek tisztán egészségügyi, fizikai-pszichikai kondícióval kapcsolatosak. Így meglátása szerint az nem fogadható el, hogy csak súlyos, végstádiumos betegként bocsátják az elítéltet szabadon az egészségi állapotára tekintettel, illetve hogy az előírások csak az ilyen állapotban lévő elítéltek szabadítását teszik lehetővé. Ugyanakkor ez az álláspont szerintem nem következik az EJEB joggyakorlatából. Véleménye ellentétben áll a társadalmat a bűnisméltés lehetőségének objektív alapú kizárásával védelmezni akaró irányzatokkal is, mindenekelőtt az Egyesült Királyság számomra megfelelőnek ítélt gyakorlatával.

A szerző ismerteti, hogy a *Vinter és társai* ügyben 2013-ben hozott EJEB

⁴²³ „A Törköly-ügyben az EJEB úgy találta, hogy a negyven év utáni feltételes szabadlábra helyezés kiegészítve a köztársasági kegyelemmel elégséges annak megállapításához, hogy az életfogytiglani szabadságvesztés büntetés *de iure* és *de facto* csökkenthető. Érdekes kérdés, hogy mennyi az a minimum idő, amelynek el kell telnie a feltételes szabadlábra helyezés első megfontolásáig. A Törköly-ügyből – amely a Vinter-ügyben hozott nagykamari ítélet előtt született – az a következtetés látszik levonhatónak, hogy ez akár negyven év is lehet. Véleményünk szerint ez túlságosan hosszú idő; a jogkérdést véglegesen eldöntő nagykamari ítélet fényében ez az időtartam nem lehet több 25 évnél. (...) Tekintettel azonban az államok széles mérlegelési szabadságára, sem a felülvizsgálat formája, sem az időpontja nem határozható meg egzakt módon.” Karsai Dániel: im. 76. oldal.

⁴²⁴ „A Törköly ügy ismeretében nem mondhatjuk azt, hogy a 25 év kőbe van vésve, hiszen a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjának 40 évben való meghatározása önmagában nem eredményezett egyezmény-sértést.” Békés Ádám: im. 2. 5-12. oldal.

döntést követően az Egyesült Királyságban olyan esetjogi megoldás alakult ki, melynek megfelelően a TÉSZ-re ítélt szabadlábra helyezése végett az elítélését követően beállt jelentős és kivételes körülményváltozásra illetve humanitárius okra hivatkozhat, melyet a hatóságok elbírálni kötelesek. Az angol esetjog szerint alapvetően az egészségi állapotban bekövetkezett drasztikus változás, egészségromlás képezhet felülbírálati okot, de nem kizárólagosan. Elsősorban erre hivatkozással kérheti az elítélt a büntetése felülbírálatát. Ez az angol esetjogi megoldás a *Hutchinson v. UK* ügyben eljáró kamarának elsőfokú döntése szerint jogi alapon nyugvó és ténylegesen is létező lehetőség, mely az elítéltnak reményt biztosít, és hatékony felülbírálatot tesz lehetővé, ezt azóta megerősítette a másodfokon eljáró Nagykamara is. Pinto megjegyzi, hogy az EJEB által a *Hutchinson v. UK* ügyben hozott döntése alapján úgy tűnik, ezt az érvelést az EJEB elfogadta. Ennek lényege, hogy ugyan az angol anyagi jogi előírás lényegi változáson nem ment keresztül, azonban az esetjogi rendszerű angol jogalkalmazásban az esetjog folyamatosan progresszív és lényegi fejlődésen ment át. Azaz az azonos tartalmú jogszabály értelmezése folyamatosan és hangsúlyosan változott, melyet az EJEB kamarája és a Nagykamara is akceptált.

Az EJEB kamarájának ezen döntése Pinto szerint és a döntésben részt vevő és ellenvéleményen lévő Kalaydjieva bírő szerint is aggályos. Véleményük szerint az angol jog nem teljesítette ebben az ügyben sem azt a Vinter és társai ügyben lefektetett elvárást, miszerint a terheltnek már az elítélésekor pontosan tudnia kell, hogy mit kell tennie annak érdekében, hogy egyszer szabadulhasson, vagyis milyen feltételrendszernek kell megfelelnie, milyen változásokon kell keresztülmennie. A jelentős körülményváltozás, illetve a humanitárius ok mint felülbírálati ok megfoghatatlan, előre nem látható és nem transzparens. Ettől a véleménytől eltérően a Nagykamara szerint az elítélt jelenleg már az elítélésekor tudhatja, hogy ún. humanitárius okból, a körülmények jelentős megváltozására hivatkozással kérheti a büntetése felülbírálatát. A humanitárius ok kellően tág, abba a sikeres rehabilitáció is belefér, így ez a fajta szabályozás egyezmény-konform.

Pinto szerint míg az angol esetjog alapvetően a kritériumrendszer középpontjába az elítélt megrendült egészségi állapotát helyezi, addig a strasbourgi esetjog azt, hogy van-e igazolható pönológiai ok a büntetés folytatására. Azaz a két kritériumrendszer véleménye szerint egymástól teljesen eltérő, ennél fogva az angol esetjog még ha fejlődik és változik is, akkor sem lehet egyezmény-konform.⁴²⁵

A visszafordíthatatlan büntetés dehumanizálja az elítéltet, állapította meg az EJEB-bel egyetértésben Pinto. Ebben azonban nincs szakmai körökben teljes közmegegyezés.⁴²⁶ Kiemelten fontos, hogy egy büntetés – a halálbüntetés kivételével

⁴²⁵ Paulo Pinto de Albuquerque: LIFE IMPRISONMENT... im.1-10. p.

⁴²⁶ Álláspontom szerint ez az érv a realitásokat figyelmen kívül hagyja, ezért nem megalapozott. Nem a TÉSZ mint büntetés dehumanizálja az elítéltet, hanem maga az elkövetett cselekmény. Nem a büntetés fosztotta meg az egyént az emberi mivoltától, hanem maga az egyén azáltal, hogy nem emberi módon cselekedett és ezzel a társadalmat mint érték- és normaközösséget elhagyta, annak hátat fordított. Önmagában az a döntés, hogy az elítélt a szabadságát soha nem nyerheti vissza, nem kell hogy szükségszerűen érintse a méltóságát, nem kell hogy ok-okozati összefüggésszerűen a személyiség bomlásához, leépüléséhez és az individuum elvesztéséhez vezessen – feltéve, hogy az elhelyezés, ellátás körülményei emberségesek. Az ember alapvető elvárásait teljesítő, azaz normális,

– legfeljebb csak elméletileg lehet visszafordíthatatlan, gyakorlatilag sohasem. Egy tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés is megváltoztatható, az egyéni végrehajtási kegyelemtől a közkegyelmen át, az esetleges jogszabályváltozásig és egyéb jogi megoldásokig. Az más kérdés, hogy az EJEB ezeket az egyébként fennálló és ténylegesen reményt adó lehetőséget elfogadja-e vagy sem.

Ami az életfogytig tartó szabadságvesztés kötelezően kitöltendő tartamát illeti: a *Vinter és társai* ügyben az EJEB huszonöt éves tartamot javasolt kötelezően kitöltendő tartamként, ami a nemzetközi példák ismeretében alapvetően szigorú javaslatnak tekinthető. Ezt az álláspontját azonban egy évvel később immanens módon felülbírálta a bíróság, amikor a Magyar László v. Magyarország ügyben kifejtette, hogy a büntetőjogi rendszer kialakítása tagállami hatáskör, a büntetési nemek és az egyes büntetési mértékek, tételkeretek, továbbá a részletszabályok megalkotása úgyszintén, ebbe az EJEB-nek nincs beleszólása. Mindezt azzal a megszorítással tette, hogy az EJEB joggyakorlatában kifejtett elveknek az egész rendszert át kell hatniuk. Így ebben a *Vinter és társai* ügyhöz képest későbbi döntésében nem írta elő és nem is javasolta a huszonöt éves tartamot. Más ügyekben így mindenekelőtt a *Törköly v. Magyarország* és a *Bodein v. Franciaország és a Murray v. Hollandia* ügyekben is a huszonöt éves tartamot jelentősen meghaladó kötelezően kitöltendő tartamot sem kifogásolta. A TÉSZ jogintézményét és Magyarországot érintő legújabb, 2016. október 4-én hozott döntésében az EJEB ismételen visszautalt a *Vinter és társai* ügyében javasolt huszonöt éves tartamra azzal, hogy a nemzetközi összehasonlítások alapján általában ennyi idő után célszerű az első felülbírálatot elvégezni. Ugyanakkor ebben a döntésében sem tette ezt a tartamot kötelezővé, továbbra is pusztán javaslatként szerepel a határozatban.

Ennek megfelelően a kötelezően kitöltendő tartam konkrét meghatározása tagállami hatáskör, nem ellentétes az egyezményvel akár huszonöt évnél hosszabb tartamban meghatározni ennek idejét. Azzal a megszorítással, hogy a tartam meghatározása egyrészt nem lehet aránytalanul súlyos, azaz nem lehet eltúlzottan szigorú, mert az ellentétes lehet az egyezmény 3. cikkével. Továbbá a kötelezően kitöltendő tartam szabad meghatározása nem lehet visszaélészerű, azaz nem jelentheti az irreverzibilis TÉSZ bujtatott, hallgatólagos visszahozatalát. Ennek megfelelően a várható élettartamot elérő vagy azt meghaladó tartam nyilvánvalóan ellentétes lenne az emberi jogi bíróság esetjogával. Lényegi ellentmondást teremtett azonban az EJEB Magyarországot elmarasztaló 2016. október 4-én T. P. és A. T. ügyében hozott és azóta véglegessé vált döntésében. Ebben ugyanis a magyarországi TÉSZ szabályok tekintetében azt állapította meg, hogy a kötelező kegyelmi

emberséges elhelyezési körülmények mellett csak az elítélttől függ, hogy kellő akaraterevel és elszántsággal, a büntetését elfogadva, vagy abba legalább beletörődve kiállja a büntetést, vagy magát elhagyva tudomásul veszi, hogy a személyisége szétesik. Ez ugyanúgy az egyéni döntés következménye, mint ahogy az is, hogy követ-e el olyan cselekményt, amiért később TÉSZ-re ítélik. Az érintett személy abban a tudatban követte el a cselekményét, hogy tisztában volt a lelepleződése esetén várható jogkövetkezményekkel. A személyi szabadság mint alanyi jog annak jár csak, aki azzal élni tud, aki azzal csak visszaél, attól elvonható. Így a személyi szabadsághoz való jog nem tartozik az elvonhatatlan alanyi jogok kategóriájába, mint például az élethez való jog. Nem utolsósorban a személyi szabadsághoz való jog és az emberi méltóság között szükségszerű kapcsolat és összefüggés nem állapítható meg.

eljárásnak első esetben negyven év kitöltése után való lefolytatása eltúlzottan hosszú idő. Így nemzetközi jogi kötelezettségből eredően a kötelező kegyelmi eljárás legkorábbi idejét csökkenteni szükséges. Ugyanakkor az EJEB más ügyekben a negyven éves tartamot nem kifogásolta (lásd Törköly v. Magyarország). Magyarország e döntés Nagykamara elé utalását kezdeményezte arra hivatkozással, hogy az elvi jelentőségű kérdést vet fel. Ez az álláspont megítélésem szerint helyes, miután az EJEB-nek jelenleg egymással ellentétes határozatai alapján inkoherens az esetjoga a kötelezően kitöltendő tartam tekintetében. A Vinter és társai ügyben csak javasolja az EJEB a huszonöt évet – ezt nem is volt jogosult kötelező jelleggel előírni, mert azzal elvonta volna a tagállam jogalkotási hatáskörét – más ügyekben a harminc, harminchárom és a negyven évet is elfogadta egyezmény-konform megoldásként (Bodein, Murray, Törköly ügy). További ügyben (Magyar László ügy) pedig arra az álláspontra helyezkedett, hogy a konkrét tartamok meghatározása tisztán tagállami hatáskör, ebbe az EJEB csak annyiban vizsgálódhat, hogy nem jelenti-e az adott tartam azt, hogy elvész a reális lehetőség a szabadulásra.⁴²⁷

A *Bodein v. Franciaország* ügyben az EJEB megállapította, hogy a panaszost életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték három tizenöt év alatt gyermek megölése és sérelmükre elkövetett nemi bűncselekmény miatt. A bíróság megállapította, hogy e büntetés nem sérti az egyezményt, mert a büntetés visszafordítható, felülbíráható. A francia jog biztosítja az elítélt számára az elnöki kegyelem lehetőségét, ezen túlmenően a bírói felülbírálat lehetősége is adott harminc év kitöltése után. Ebben az eljárásban a bíróság az elítélt veszélyességét orvosszakértők bevonásával vizsgálja meg. Így az ítélet egyezmény-konformnak bizonyult.⁴²⁸

A *Murray v. Hollandia* ügyben a panaszost a Holland Királysághoz tartozó Curacao szigeten ítélték el életfogytig tartó szabadságvesztésre, mert bosszúból megölte a vele szakító barátnője hatéves gyermekét. A panaszos többször is kegyelmet kért, illetve kérte a büntetése felülbírálatát, de mindig elutasították, arra hivatkozással, hogy továbbra is van értelme és célja a büntetése folytatásának, hiszen az elítélt a személyisége alapján továbbra sem érti és fogja fel cselekménye súlyát, társadalomra veszélyességét. A curacai előírások alapján az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt akkor bocsátható feltételes szabadságra, ha az ítéletből húsz évet kitöltött és a továbbiakban megállapítható, hogy nincs ésszerű oka a szabadságelvonásnak. Ha a döntés kedvezőtlen az elítéltre nézve, úgy a bíróság ötévente újra megvizsgálja a kérdést. A panaszos végül a büntetéséből harminchárom év kitöltése után a megrendült egészségi állapotára, halálos betegségére tekintettel szabadulhatott, majd kb. fél évvel később el is hunyt.

Az EJEB kamarája 2013 decemberében hozott döntésében nem találta

⁴²⁷ VÖ: Az a választás, hogy egy adott állam miképpen szervezi meg saját büntető-igazságszolgáltatási rendszerét, ideértve a büntetések felülvizsgálatát és az elkövetők szabadon bocsátására irányadó rezsimeket, általában kívül esik az EJEB vizsgálódási körén. Az igazságos és arányos büntetés kérdése világszerte vita tárgya, ezért az államoknak mérlegelési szabadságuk van az egyes bűncselekmények büntetési tételeinek meghatározásakor, és az EJEB-nek nem feladata átvenni ennek a kérdésnek a megítélését. Karsai Dániel: Im. 72. oldal

⁴²⁸ Life sentence imposed on prisoner which was subject to review 26 years later did not breach the Convention. ECHR Press Release. 333. (2014) 13. 11. 2014. [file:///C:/Users/User/Downloads/Judgment%20Bodein%20v.%20France%20%20possibility%20of%20review%20of%20life%20sentence%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/Judgment%20Bodein%20v.%20France%20%20possibility%20of%20review%20of%20life%20sentence%20(1).pdf)

alaposnak a panaszosnak a remény és a valós szabadulási esély hiányára vonatkozó előadását, és nem állapította meg az egyezmény 3. cikkének megsértését. Úgy látta, hogy az elítéltnak a 2011 novemberében bevezetett jogi mechanizmusnak köszönhetően valós esélye volt a szabadulásra, a jogi előírások erre lehetőséget biztosítottak, és mint a tények is mutatják, az elítélt szabadult. Ennek megfelelően tehát a harminchárom éves szabadságelvonás is egyezmény-konformnak bizonyult, összhangban a Törköly-ügyben hozott döntéssel. E döntés ellen a hozzátartozók kérték a felülbírálati eljárást, az ügyet a Nagykamara 2014 áprilisában befogadta.⁴²⁹

A kamarával szemben a Nagykamara megállapította az egyezmény 3. cikkének megsértését arra hivatkozással, hogy de facto nem volt reális esélye a szabadulásra az elítéltnak, annak ellenére sem, hogy egyébként harminchárom év kitöltése után szabadlábra helyezték. A szabadulási kérelmei elutasításának a fő oka ugyanis az volt, hogy még mindig veszélyt jelent a társadalomra, mert a mentális betegsége továbbra is fennáll, ezért nem érti a cselekménye kiemelt társadalomra veszélyességét. Ugyanakkor az állam a fogvatartás nagy részében egyáltalán nem biztosított az elítélt számára lehetőséget a mentális betegsége kezelésére, így az elítélt nem tudott gondoskodni a rehabilitációjáról. A rehabilitáció, a személyiség fejlesztése az elítélt feladata lett volna a bíróság szerint, az állam azonban köteles lett volna ehhez hatékony segítséget nyújtani a számára megfelelő kezelés biztosításával. Ezt azonban nem biztosították számára, a szabadlábra helyezés elutasításának pedig következetesen az volt az oka, hogy az elítélt mentálisan beteg, ezért továbbra is veszélyt jelent a közösségre. Az EJEB szerint az államnak eleve észlelnie kellett volna, hogy az elítéltnak mentális kezelésre, segítségre volt szüksége, és ezt fel kellett volna neki kínálnia az elítélt erre irányuló kérelme nélkül is. Azaz nem az elítéltnak kell ezt jeleznie, hiszen ő mentális betegsége folytán ezt nem biztos, hogy felismeri, és nem biztos, hogy meg tudja ítélni azt, hogy pszichiátriai segítségre van szüksége. Miután ez elmaradt (illetve csak egészen későn kapott ilyen segítséget, aminek köszönhetően a mentális állapota javulásnak is indult), ezért az elítéltnak gyakorlatilag nem volt esélye arra, hogy szabaduljon, mert nem volt az reálisan várható, hogy a felülbírálati eljárásban megállapítják, hogy az esetben a mentális egészsége javulására tekintettel a büntetése folytatásának nincs pönológia oka. A Nagykamara döntése megerősíti a korábban kifejtett azon álláspontomat, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztést töltők esetében az állam különösen nem elégedhet meg az elítélt izolálásával, és szigorú őrzésével, hanem az elítélt mentális egészségének megőrzéséről, sőt fejlesztéséről, a bűncselekményével összefüggő betegsége, szenvedélybetegsége, személyiségzavara, mentális problémái hatékony kezeléséről is gondoskodnia kell. Így a Nagykamara fenti döntését helyesnek tartom, az emberséges büntetés-végrehajtás elvéhez ugyanis az elítélt személyiségfejlesztése, betegségének kezelése, életvezetési problémáinak orvoslása is szervesen hozzá tartozik.

A Törköly-ügyben az EJEB arra az álláspontra helyezkedett, hogy megfelelő és

⁴²⁹ Forrás: Grand Chamber hearing concerning life sentence without possibility of regular review. ECHR 007 (2015) 14. 01. 2015.

hatékony az egyezmény 3. cikke szempontjából, ha a tagállami jogrendszer de jure és de facto biztosítja az ítélet felülbírálatának lehetőségét, azaz az életfogytiglani büntetés redukálható. Ebből a szempontból a bíróság nem találta egyezményesértőnek azt sem, hogy a panaszos legkorábban hetvenöt éves korában szabadulhat negyven év kitöltése után, és a statisztikai adatok alapján a panaszos várható élettartama ennél kevesebb. Ugyanis ennek ellenére a panaszosnak reális esélye van arra, hogy egyszer szabadulhasson. Nem mellékes a bíróság szerint az sem, hogy a panaszos ezt megelőzően akár elnöki kegyelemmel is szabadulhat. Ebből az is következik, hogy míg a TÉSZNél az elnöki kegyelemre mint reális lehetőségre való hivatkozás az EJEB szerint most már elégtelen (a Kafkaris ügyben még elégséges volt), addig a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét ki nem záró életfogytig tartó szabadságvesztésnél ez is egy elfogadható hivatkozási pont.⁴³⁰

T. P. és A. T. v. Magyarország ügyben az EJEB kamarája 2016. október 4-én meghozott döntésében egyezményesértőnek találta a Magyar László ügy következtében elfogadott kötelező kegyelmi eljárás szabályait. A TÉSZN-t töltő elítéltek vonatkozásában azt állapította meg az EJEB, hogy a kötelező kegyelmi eljárás szabályai nem tesznek eleget az EJEB esetjogi elvárásainak. Az első felülbírálat negyven év utáni lefolytatása eltúlzottan hosszú idő, továbbá a kötelező kegyelmi eljárásban a döntés nem transzparens. A jogszabályban tételezett szempontrendszer csak a kegyelmi bizottságot köti, mely csak véleményformáló szerv, de az érdemi döntést hozó elnököt és az ellenjegyző minisztert nem. Így nem ismert, hogy az elnököt és az ellenjegyző minisztert a döntése meghozatalakor milyen szempontok vezérlik, a döntést és az ellenjegyzést indokolni sem kell. Az elítélt számára így nem világos, hogy milyen szempontok figyelembe vételével döntenek a sorsáról, és mit kell tennie annak érdekében, hogy a szabadulásra esélye legyen. Nem világos az sem, hogy az elítélt rehabilitációja érdekében tett lépéseit, eredményeit figyelembe veszik-e, és ha igen, mennyiben. A kötelező kegyelmi eljárás pedig indokolatlanul el is húzódhat, miután annak maximális tartama sem szabályozott, eljárási határidőket a jogszabály nem határozott meg. Magyarország az ügy Nagykamara elé utalását kérte arra hivatkozással, hogy az ügy elvi jelentőségű, a Nagykamara azonban a jogorvoslati kérelmet nem fogadta be, így a döntés végleges.⁴³¹ Az EJEB döntése várható és előre látható volt a kötelező tartam kivételével.⁴³² Éppen a negyven éves tartammal kapcsolatban megfogalmazott EJEB kritika tette volna indokolttá a Nagykamara eljárását, mert mint fent láttuk, az EJEB joggyakorlata a kötelező tartam tekintetében rendkívül ellentmondásos.

A *Harakchiev and Tolumov v. Bulgária* ügyben az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt panaszosok közül Harakchiev azt sérelmezte, hogy nincs lehetősége, reménye arra, hogy egyszer szabaduljon. A bíróság Nagykamarája arra a megállapításra jutott, hogy a szabadulás esélyét kizáró életfogytiglan (TÉSZN)

⁴³⁰ ECHR no. 4413/06-os döntés.

⁴³¹ Lásd: Case of T. P. and A. T. v Hungary Applications nos. 37871/14 and 73986/14) Final. 06/03/2017

⁴³² A Magyar László ügyben a Kúrián lefolytatott felülvizsgálati eljárásban is az érdemi döntés megváltoztatásának az oka az volt, hogy a Kúria észlelte, hogy a kötelező kegyelmi eljárás szabályai nem felelnek meg az EJEB szempontrendszerének.

embertelen. Nem fogadta el az arra való hivatkozást, hogy az elítélt köztársasági elnöki kegyelemmel szabadulhat, mert ez önmagában a szabadulás de jure és de facto feltételeit nem meríti ki, figyelemmel arra is, hogy nem volt arra még példa, hogy TÉSZ elítélt kegyelmet kapott volna. Ennek megfelelően a döntés teljesen ellentétes a Iorgov ügyben született döntéssel, és jóval szigorúbb szempontrendszeren nyugszik.

A *Hutchinson V. United Kingdom*⁴³³ ügyben hozott döntés megállapította, hogy a panaszost életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték több emberen elkövetett emberölésért, szexuális erőszakért és magánlaksértésért. Az angol jog szerint a TÉSZ-t töltő szabadlábba helyezésének feltétele valamilyen humanitárius ok fennállta. Ez elsősorban azt jelenti, hogy az elítélt olyan betegségben szenvedjen, mely feltehetően rövid időn belül a halálához vezet, illetve ami a fogyatékosságát okozza, vagy amelynek következtében az elítélt ágyhoz kötött, folyamatos ellátásra szoruló beteggé válik (ilyet okozhat például egy súlyos stroke). Feltétel, hogy az elítélt egészségi állapota alapján minimális legyen a visszaesés, bűnismétlés veszélye, a további szabadságelvonás csökkentse az elítélt életkilátásait, illetve olyan legyen, amely kimerítené vele szemben az embertelen bánásmód fogalmát, és az adekvát kezelés biztosított legyen az elítélt számára a fegyintézetten kívül. Így az angol hatóságoknak elsősorban a megváltozott egészségi körülményekre figyelemmel kivételesen lehetőségük van az elítéltet szabadlábba helyezni. Ezzel az EJEB szerint az Egyesült Királyság jelenleg már biztosítja a szabadulás reményét, ennek megfelelően a döntés nem irreverzibilis.

Nem egyezményesértő, ha a szabadlábba helyezésnek elsősorban egészségügyi feltételei vannak. Az ismertetett új angol joggyakorlat az EJEB e döntésében egyezmény-konformnak minősült, azt a bíróság a szabadulás esélyét megteremtő, hatékony szokásjogi gyakorlatnak minősítette. A döntéshez a korábban már ismertetett módon Kalaydjieva bíró különvéleményt fűzött, amelyben bírálta a döntést.

Az ügyben a Nagykamara is arra a következtetésre jutott, hogy az Egyesült Királyság nem sértette meg az egyezményt. A Nagykamara álláspontja az volt, hogy a Vinter és társai ügy óta eltelt időben az angol belső jog e körben jelentősen megváltozott, a szokásjogi alapú jogértelmezés alapján jelenleg már szabadlábba kell helyezni azt az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt elítéltet, akinél a büntetés folytatására alapos pönológiai okot nem lehet megállapítani. Ezt a belső jog a jelentős és kivételes körülmények fennállására utalva határozta meg, külön is kiemelve a humanitárius okot, mely meglehetősen tág fogalomnak bizonyult. Ezt a fogalmat az angol bírói jogértelmezés a Vinter és társai ügy óta még tovább bővítette. A humanitárius okból való szabadlábba helyezés mint feltételes szabadságra bocsátási ok tehát kellően tág fogalom. Ennek alkalmazásával nem csak és kizárólag megváltozott egészségi állapotára figyelemmel, hanem más okból is feltételes szabadságra helyezhető az elítélt, így például a rehabilitációban elért fejlődésére figyelemmel is, mely szintén belefér a humanitárius ok, illetve a kivételes körülmények fogalmi körébe. Az igazi kérdés az volt, hogy az elítélt számára már az

⁴³³ Hutchinson V. United Kingdom Application no. 57592/08 Strasbourg, 2015. február 3.

elítélésekor világos-e, hogy mit kell tennie annak érdekében, hogy szabadulhasson. A Vinter ügy után azonban ezeket az információkat az állam már biztosította az elítéltek számára. Ezért a TÉSZ jelenleg már redukálható büntetésnek minősül, ezért az angol jogi szabályozás egyezmény-konformnak bizonyult.

Véleményem szerint az EJEB döntéseiből következő azon felvetés, hogy a büntetés a végrehajtás során egyezményesértővé válhat, mert a büntetés idővel elveszítheti az azt igazoló pönológiai okait, logikátlan. Egy büntetés ugyanis vagy tettarányos, vagy nem, ezt tisztán anyagi jogi kérdés. Ha az, akkor már az ítélethozatal pillanatában az. Ha a büntetés tettarányos, akkor az később sem változik, az marad akár negyven év múlva is. Ebből következően a végrehajtás alatt a tettarányosság nem vész el, hanem fennmarad és okot képezhet a büntetés folytatására. Azt pedig, hogy a TÉSZ-es elítélt személyében rejlő társadalomra veszélyesség teljesen megszűnjön, valószínűtlennek tartom. Egyes kivételes esetekben nem zárható ugyan ki, de nem valószínű, hogy az ilyen ítéletet töltők mindegyikének, de legalábbis jelentős részének rehabilitációja olyan fokban legyen eredményes, hogy a társadalom védelme ne kívánná meg a büntetés folytatását. Az elkövetett cselekmény kirívó súlya visszamutat magának az elkövetőnek a személyiségére és a társadalomra veszélyességére. Így magából az elkövetett bűncselekményből arra lehet következtetést levonni, hogy szinte biztos, hogy az ilyen elítélt élete végéig bizonyos fokú kockázatot jelent, akkor is, ha a személyisége kedvezően változott. Ennek alapján pedig a TÉSZ-es elítélt büntetésének folytatására bizonyosan van és lesz pönológiai ok: a tettarányosság elve és igen nagy valószínűséggel az elítélt társadalomra veszélyessége is. Az elítélt társadalomra való veszélyességét inkább objektív okok ellensúlyozhatják: elsősorban az agg kora, betegsége, esetleges testi fogyatékossága.

Mindebből az következik, hogy az EJEB joggyakorlata a témában egyáltalán nem kiforrott, nem minden tekintetben következetes, sőt, ellentmondásos, korábbi precedenseitől eltérő. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy az EJEB elvárásai egyre bővülnek és egyre szigorúbbak. Az, hogy az EJEB egy ilyen büntetést, mint a TÉSZ-t szigorú kontroll alá von, önmagában nem kifogásolható. Azt azonban kifogásolhatónak tartom, hogy az EJEB kontrollja kezd egyoldalúvá válni, előtérbe kerültek az elítélt alanyi jogai, és azok túlzott hangsúlyt kaptak, míg a társadalmi érdekek csak ezután következnek a bíróság számára. A vizsgálat sine qua non-ja lett a „remény” megléte vagy hiánya. A remény joga, mint alanyi jog ugyanakkor álláspontom szerint sem nyelvtani, sem logikai, cél szerinti vagy más jogértelmezési elv alkalmazásával sem vezethető le az egyezményből, már csak amiatt sem, mert álláspontom szerint nem jogi kategória, hanem ún. metajurisztikus elem, ugyanúgy, mint a hit, a szeretet vagy más emberi érzelmek (érzelmi viszonyok), érzések, vélekedések, várakozások.

Fentiek alapján megállapítható, hogy az EJEB gyakorlata megváltozott, az elnöki kegyelem lehetőségének kezdetben nagy jelentőséget tulajdonított a szabadulás esélyének megítélése szempontjából (pl: Kafkaris ügy), majd később ennek a jelentősége marginalizálódott (Vinter és társai ügy). A Magyar László ügyben

például már nem fogadta el az erre való hivatkozást. Kezdetben az EJEB huszonöt év körüli tartam kitöltése után célszerűnek tartotta, illetve javasolta a felülvizsgálatot (Vinter és társai ügy), más esetekben elfogadta a harminc éves tartamot is (Bodein ügy, vagy a harminchárom évet a Murray ügyben), de a Magyar László ügyben hangsúlyozta, hogy a kötelező tartam előírására nincs is hatásköre. Ezt megelőzően a Törköly ügyben nem kifogásolta a negyven éves tartamot sem, miközben a T. P. és A. T. ügyében már a TÉSZ vonatkozásában eltúlzottnak késeinek találta a kötelező kegyelmi eljárás negyven év utáni lefolytatását. Nyilvánvaló, hogy az EJEB esetjoga, joggyakorlata is folyamatosan változik és fejlődik. Ez normális jelenségnek tekinthető. Ugyanakkor az EJEB témánkat érintő döntéseiben szerepet játszó érvek túl sokszor és lényegi részekben változtak. Emiatt nem alaptalan a kritika, hogy az EJEB saját precedensjogát és a jogbiztonság követelményét is sokszor figyelmen kívül hagyva kiszámíthatatlanul és folyamatosan változtatja az álláspontját, a Kamarák és a Nagykamara döntései és érvei között sincs mindig összhang, a bíróság többször önmagával is ellentmondásba keveredett. A döntései legitimitációját lerontja az is, hogy az életfogytiglan témakörében nem ritkák a bírói különvélemények. Ilyen körülmények között nehéz egyezmény-konform nemzeti jogot létrehozni és azt stabillá és következetes rendszerré tenni. Nemzetközi jogi kötelezettség alapján evidens, hogy az EJEB döntéseket tiszteletben kell tartani, az abban foglalt elvárásoknak megfelelően kell a jogrendszert kialakítani, illetve szükség esetén módosítani azt. Ennek megfelelően az EJEB döntések primátusa, és az abból levezetett elvek elsődlegessége a belső jogban sem kérdőjelezhető meg. Miután azonban az EJEB az alanyi jogok és az egyén jogvédelme terén már igen komoly eredményeket ért el, indokolt lenne, hogy az EJEB a továbbiakban az egyéni jogvédelem terén bizonyos fokú önmérsékletet tanúsítson, és nagyobb hangsúlyt helyezzen a közösségi érdekek, a társadalom jogainak elismerésére és védelmére, továbbá az esetjoga koherenciájának megteremtésére, a döntései közötti nyilvánvaló ellentmondások megszüntetésére. Ezzel biztosíthatná az esetjoga kiszámíthatóságát, elősegítve ezzel a tagállamok jogkövetését is. Amennyiben ugyanis az EJEB-en a közösségi szempontok nem érvényesülnének kellően a jövőben, illetve az esetjog továbbra is ilyen gyors és ellentmondásokkal teli változásokon menne át, úgy az az esetjog kiszámíthatatlanságának és egyoldalúságának veszélyét hordozná magában. Ez kifejezetten kontraproduktív lehetne az európai emberi jogi jogfejlődés terén. Az egyoldalúságnak már több figyelmeztető jele is észlelhető: egyes ET tagállamok már felvetették, hogy az EJEB döntéseit a jövőben nem fogják végrehajtani, hanem azt csak egyfajta javaslatként, ajánlasként fogják figyelembe venni.⁴³⁴ Nem nehéz belátni, hogy ez jelentősen visszavetné az univerzális, de legalábbis az európai emberi jogi jogfejlődést, melyet feltétlenül el kellene kerülni.

⁴³⁴ Ennek lehetőségét 2013-ban már komolyan felvetette David Cameron angol miniszterelnök a Vinter és társai ügyre reagálva. A 2016-os Brexitről való döntés mellett szóló érvek egy része pedig nem kifejezetten az EU, hanem az EJEB elleni érvek voltak. Oroszország (mely egyébként joggal kapott számos marasztaló határozatot az EJEB-től) pedig az Alkotmánybíróság döntése alapján a továbbiakban automatikusan nem hajtja végre az EJEB döntéseit, csak ha az a belső jogával nem ellentétes.

VI. Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre kiható további nemzetközi dokumentumok

VI/1. Az ENSZ elvárásai

Az Egyesült Nemzetek Szervezete által felállított, a Bűncselekmények Megelőzésével és a Büntető Igazságszolgáltatással Foglalkozó Szakosított Szervezetének (UN Crime Prevention and Criminal Justice Branch) kiemelt vizsgálati témája az életfogytig tartó, illetve a hosszú idejű szabadságvesztés.

Az ENSZ e szervének általános kritikai észrevétele szerint alapvető probléma, hogy míg az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték a kockázatok miatt biztonsági szempontból prioritást élveznek, e körben kiemelten foglalkoznak velük, addig más szempontból nem tartoznak a büntetés-végrehajtás szakmai érdeklődésének középpontjába. Különösen nem a nevelés, a reintegráció, rehabilitáció, pedig éppen ezek az elítéltek azok, akik a leghosszabb időt töltik fegyintézetben és e téren sajátos törődésre szorulnak.

Az ENSZ szerint alapvető elvárás, hogy hatékonyan kell menedzselni az életfogytiglant töltők intézeti életét, az komoly szervezést igényel, melynek középpontjában nem csak biztonsági megfontolások állhatnak. Az ENSZ kutatásai alapján az életfogytig tartó szabadságvesztésnek alapvetően három jól elkülöníthető fajtája van a büntetés kiszabásának körülményeit osztályozó tényezőként alapul véve.

Van az ún. kötelezően kiszabandó életfogytiglan, ahol a bíróságnak mérlegelési jogkör nélkül kötelező e büntetést kiszabnia (ún. mandatory sentence). Egyes országokban a legsúlyosabb bűncselekmények, mint például az emberölés egyes esetei, kötelező életfogytiglant vonnak maguk után. Emellett a különösen veszélyes elkövetői körök tagjait kell kötelezően erre ítélni (lásd: megrögzött bűnözők, erőszakos többszörös visszaesők egyes kategóriái stb.). Más esetben a bíróság mérlegelési jogát gyakorolva szabhat ki választható szankcióként életfogytiglant, azaz a büntetés kiszabása alternatív. A harmadik esetben pedig a halálra ítélt büntetését kegyelemből vagy egyéb okból speciális eljárásban változtatják meg életfogytig tartó szabadságvesztésre.⁴³⁵

Az ilyen büntetésre ítélték aránya országonként változó, az viszont hasonló adat, hogy az egyes államokban az életfogytiglanra ítéltnek jellemzően 80-98%-át emberölés miatt ítélték el. Az ENSZ adatai alapján világviszonylatban az életfogytiglanos elítéltek nagy többsége férfi, fiatal, és büntetett előéletű volt az elítélésekor. Átlagosan 62%-uk mindössze hét osztályt végzett, és 90%-uk az alsóbb társadalmi rétegekből került ki.

Az ENSZ adatai szerint a legtöbb országban az életfogytig tartó

⁴³⁵ Forrás: Life imprisonment. United Nations Office at Vienna... im.

szabadságvesztés felülbíráható, általában meghatározott, kötelezően kitöltendő tartam letöltése után, mely azonban nem garantálja az elítélt számára azt, hogy ténylegesen szabadulhat is. Tartama meghatározásának szempontjából a legfontosabb kérdés a bűncselekmény tárgyi súlya.

Az ENSZ is elismeri az államok arra vonatkozó jogát, hogy hosszú tartamban határozzák meg a kötelezően kitöltendő időt a társadalom védelme érdekében. Az ENSZ kutatásai alapján azonban e büntetés komoly pszichés megterhelést okoz, az ilyen büntetést töltők szorongását, pszichés problémáit elsősorban az okozza, hogy nem ismert előttük, hogy pontosan meddig tart a büntetésük. A szabadulás időpontja ugyanis nem tudott, legfeljebb hozzávetőlegesen adható meg. Sokszor az sem világos számukra, hogy mit kell tenniük annak érdekében, hogy szabadulhassanak. Ezeket a hatásokat erősítik a büntetés lehetséges szociológiai és pszichológiai következményei: az izoláció, a kapcsolatok elvesztése, az elmagányosodás, a deszocializáció (szociális deformáció kialakulása), az egyéni cselekvési szabadság és felelősségérzet hiánya, az identitáskrizis és az általános szellemi hanyatlás. Nem ismeretlen jelenség az sem, hogy a passzívvá váló elítélt élettere fizikai értelemben is beszűkül, visszavonul a zárkájába, az intézeti közösségből is kivonja magát, vagy utilitarista módon az elítélt rövid és hosszú távú előnyök megszerzése érdekében megtévesztő, látszólag együttműködő magatartást kezd tanúsítani. Megpróbálja a rendszert kijátszani, annak gyenge pontjait felismerni azzal látszólag együttműködni. Ezt a látszólagos együttműködést sok esetben nehéz elhatárolni a valós eredményeken alapuló rehabilitációtól.

Éppen ezért az ENSZ kiemelten fontosnak tartja az elítélt személyiségfejlesztését, egyéniesített programok, tervek készítését, melyet a büntetés megkezdésekor már fel kell állítani és végig kell követnie a büntetés teljes tartamát. Ebben kiemelt szerepe van az oktatásnak, iskolarendszerű képzésnek és a munkáltatásnak. A végrehajtás során törekedni kell a szigor és az elszigeteltség folyamatos oldására, az egyre nyitottabb végrehajtás elvének az érvényesítésére, az egyéni felelősség fokozására, az intézeti élet szabad élet elvárásaihoz való közelítésére.

A feltételes szabadságra bocsátás fő kérdésének az ENSZ is az elítélt veszélyességét tartja, amely alapos vizsgálatot igényel. Ugyanakkor az ENSZ dokumentum is hangsúlyozza a sértett és a társadalom jogainak és érdekeinek fokozott védelmét. Az ENSZ elveti a TÉSZ-t, mert az a szabadságvesztés-büntetés két lényegi elemét, a rehabilitációt és a reintegrációt ignorálja. Az ENSZ javasolja az államoknak valamennyi életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt esetben a kedvezmény feltételeinek rendszeres vizsgálatát. A feltételes szabadságra bocsátásról való döntés tekintetében fontos megállapításokat tesz. A kedvezmény megadásának folyamatában a sértetti jogokra, szempontokra és érdekekre is fokozottan figyelni kell. Az ENSZ valamennyi szabadult életfogytiglanra ítélt elítélt esetében kívánatosnak tartja a pártfogó felügyelet elrendelését, a kötelező magatartási szabályok széleskörű alkalmazását, a szigorú kontrollt, és a magatartási szabályok megszegésének azonnali és hatékony szankcionálását.

Végül, de nem utolsósorban hangsúlyozza, hogy az ENSZ 1989-ben született Gyermekjogi Egyezménye tiltja fiatalkorúakkal szemben életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását, ha abból a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége kizárt.⁴³⁶ Az egyezmény a tizennyolcadik életévüket be nem töltötteket tekinti fiatalkorúnak.

A ENSZ 1955-ben Genovában megtartott kongresszusán elfogadta A büntetés-végrehajtási Intézetben Fogvatartottakkal szembeni Bánásmódra vonatkozó alapvető Szabályokat (Standard minimum rules for the Treatment of Prisoners). Ennek bevezetője hangsúlyozza, hogy az általános szabályok nem mindenhol, és nem ugyanolyan mértékben és szinten követhetők, figyelemmel az egyes országok közötti jelentős mértékű társadalmi, gazdasági, törvényi és más különbségekre. A szabályzat tekintettel van arra is, hogy a szabályok értelmezése változó, az adott kornak megfelelően a normarendszer folyamatos mozgásban és fejlődésben van.⁴³⁷

A szabályzat alapelvárásként rögzíti, és javasolja, hogy minden fogvatartottnak legalább hozzávetőlegesen tudnia kell a szabadulása napját, idejét. Így már ebből önmagában az következik, hogy az ENSZ a TÉSZ-t elutasítja.

A fogvatartottakkal szembeni bánásmód formáit a fogvatartottak életének szegmenseihez igazodó módon szabályozza (elhelyezés, étkezés, higiénias és tisztálkodási feltételek, egészségügyi ellátás, foglalkoztatás, képzés, szabadításra felkészítés, szabadidős tevékenységek, a speciális, kiszolgáltatott fogvatartotti csoportokkal kapcsolatos bánásmód stb.). Ennek megfelelően javasolja a fogvatartottak saját, egyszemélyes zárkában való elhelyezését, de legalább éjszakára való elkülönítését az intimitás biztosítása végett.

A szabályzat hangsúlyozza, hogy a fogvatartottak élet amennyire csak lehetséges, közelíteni kell a kinti szabad társadalom életéhez, ezzel is csökkentve a börtönártalmakat, és fokozva az egyéni kezdeményezéseket, a személyiség fejlesztését, a felelősségérzet kialakítását, illetve tudatosítását bennük.

Elvárásként fogalmazza meg az elítéltek kategorizálását előéletük, bűncselekményük, ítéletük szerint. Kifejezetten ugyan nem mondja ki, de ebből a rendelkezésből az következik, hogy e normák alapján is kívánatos lenne az első büntényes, illetve először bv. intézetbe került elítéltek teljes elkülönítése a börtönrutinnal rendelkező, jellemzően deviáns és nehezen kezelhető, ismételten szabadságvesztést töltőktől.

Összességében megállapítható, hogy a magyarországi előírások és az

⁴³⁶ Az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett ENSZ Gyermek jogairól szóló 1989. évi Egyezmény. A 37. cikk a). pontja.

⁴³⁷ A szabályzat szerepe egyre inkább felértékelődik, amiatt is mert világviszonylatban egyre jobban emelkedik a büntetés-végrehajtási intézetekben lévők száma. 2004 óta mintegy 10%-kal nőtt a világban a börtönnépesség, mintegy tízmillió ember van bv. intézetben, erőteljes a növekedés Latin-Amerika országaiban, Nyugat-Európában, Közép- és Kelet-Európában. Jelenleg a világban kb. 144 fogvatartott jut százezer lakosra. Az elítéltek 2/3-a több, mint öt év, 6,5%-a pedig több, mint húsz év szabadságvesztést tölt. Tízévi vagy annál hosszabb tartamú szabadságvesztést arányaiban sokkal többen töltenek Ázsiában, Afrikában és Amerikában (elsősorban az USA-ban), mint Európában. Világviszonylatban erősen nő a hosszú tartamú és az életfogytig tartó szabadságvesztés aránya is, utóbbinál egyre nő a kötelezően kitöltendő tartam is, pl. az Egyesült Királyságban 2005 és 2012 között 16,1 évről 20,2 évre. Forrás: PRI Global Prison Trends. 2015. London.

infrastrukturális feltételek nagyrészt megfelelnek a nemzetközi ajánlás, illetve szabályzat elvárásainak, a TÉSZ Btk-beli rendelkezéseinek és az egyszemélyi elhelyezés, illetve az éjszakai elkülönítés hiányának kivételével.

VI/2. Az Európa Tanács követelményei

A szabadulás reményének fontosságát hangsúlyozza a Hosszú időre ítélt fogvatartottak helyzetéről és kezeléséről szóló 1975-ös ET beszámoló. Ennek lényege szerint a fogvatartás előrehaladtával az elítélt aggodalmai egyre nőnek, egyre inkább kétségbeesik. A jelentés szerint ezért embertelen valakit a szabadulás esélye nélkül hosszú időn keresztül fogvatartani. A beszámoló és ennek alapján az Európa Tanács 1976. február 17-én elfogadott ajánlásában ezért javasolja, hogy valamennyi tagállam bizonyos időközönként vizsgálja felül a fogvatartás szükségességét. Ennek tartamát – megítélésem szerint irreálisan rövid tartamban – nyolc és tizennégy év között találta megfelelőnek meghatározni.⁴³⁸

A Európa Tanács által kiadott, Az életfogytig tartó és a hosszú időre ítélt szabadságvesztése vonatkozásában iránymutatásokat tartalmazó Rec(2003)23-as számú ajánlás figyelemre méltó. Ez az öt évi, illetve annál hosszabb tartamú szabadságvesztést tekinti hosszúnak, erre az életfogytig tartó szabadságvesztéshez hasonló elvek lefektetését javasolja a tagállamoknak.

Az ajánlás több, kiemelt fontosságú alapelvet rögzít. Általános elvárásként kimondja, hogy a büntetés-végrehajtási intézeteknek biztonságos és szigorú helyeknek kell lenniük, egyidejűleg el kell kerülni a börtönártalmak okozását, továbbá biztosítani kell az egyéni fejlődés lehetőségét, ennek feltételrendszerét, hogy az elítélt később vissza tudjon illeszkedni a társadalomba. Lefekteti az egyéniesítés elvét, melynek alapján egyedi, személyre szabott tervet kell készíteni arra, hogy az elítélt a büntetését elfogadva elinduljon a fejlődés útján. Az ajánlás által hangsúlyozott normalizáció elve szerint a büntetés végrehajtási körülményeket amennyire csak lehet, a szabad élet feltételeihez kell igazítani, illetve azokra kell hasonlítaniuk. A felelősség elvének érvényesítésével elő kell mozdítani, hogy az elítéltnél kialakuljon annak tudata, hogy tetteiért és az egyéni sorsáért elsősorban saját maga tartozik felelősséggel, alapvetően ő irányítja az életét és nem a külső körülmények. A biztonság elve megköveteli, hogy a fegyintézetben mind a fogvatartottakat, mind az ott dolgozókat meg kell óvni a támadásoktól, erőszakos cselekményektől. A szegregációmentesség elve arra mutat rá, hogy az elítélteket közösségben hagyva kell nevelni, és nem elkülönítetten, izoláltan, mert az további személyiségkárosodáshoz vezet. A fejlődés elve pedig célul tűzi ki azt, hogy a büntetés végrehajtásának az elítélt előmenetelét, személyiségének fejlődését kell szolgálnia. Ennek érdekében az elítélt fogvatartását a büntetése tartamára figyelemmel előre meg kell tervezni, amint lehetséges, lehetőleg már akkor, amikor a

⁴³⁸ Forrás: The General Report on the Treatment of Long-Term Prisoners 1975 Sub-Committee No . XXV of the European Committee on Crime Problems in 1975. Továbbá: Resolution (76) 2 on the Treatment of Long-Term Prisoners, adopted by the Ministers' Deputies of the Council of Europe on 17 February 1976.

büntetése letöltését megkezdi. A tervnek hosszú távúnak kell lennie, amely az elítélt feladatait, céljait a teljes büntetés tartamára részfeladatonként elosztva írja elő. Így a büntetési időt strukturálva értelmes célok elérésére irányuló fejlődési folyamat részévé válhatnak az egyébként céltalannak tűnő évek. A tervnek az oktatás, a képzés, a tréning, kurzusok, kezelések különféle módjait, akár terápiák ötvözését kell magában foglalnia az egyéni igények figyelembevételével.

Az elítélt reintegrációját szabadulás előtti és szabadulás utáni időre vonatkozó tervekkel kell elősegíteni. A szabadulás előtti hosszú távú terveket a büntetés megkezdésekor már el kell készíteni, és a terv megvalósulását folyamatosan figyelemmel kell kísérni, illetve ezt elő kell segíteni. A szabadulás utáni terv pedig lényegében a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelői szolgálat által elkészítendő program a feltételes szabadság idejére szólóan.

Arra kell törekedni, hogy az elítélt autonómiája, mozgása stb. a lehető legkevésbé essen fizikai korlátozás alá. Így a legszigorúbb végrehajtási körülmények, úgymint a különleges biztonságú, illetve a biztonsági zárkában való elhelyezés és az azzal együttjáró korlátozások csak a legindokoltabb esetekben és a legszükségesebb mértékig és ideig fogadhatók el. Az ilyen rezsimeknek is biztosítaniuk kell azonban a nyugodt légkört és a személyiségfejlesztés, az önképzés lehetőségeit, eszközeit. Azaz a biztonsági szempontok érvényesítése nem írhatja felül a nevelés céljait.

Az ajánlás hangsúlyozza, hogy el kell kerülni a passzivitást, az eseményekkel sodródást, az elítéltek elszemélytelenedését, az intézményesedést, az egyéniség kiüresedését, felszínessé válását, az elszürkülést, az idő célok és tartalmas események nélküli eltöltését, a szellemi leépülést, a semmittevést, a céltalanságot és a depressziót. Hiszen a büntetés végrehajtása során számos feladat jelentkezik, amelyek elvégzésének a közös célja az, hogy az elítéltet felkészítse a társadalomba való visszatérésre, lényegében erre kell az elítéltet alkalmassá tenni.

A végrehajtás során mindvégig fontos alapelv a biztonság és a védelem elve, azaz a kiszolgáltatott, sérülékeny fogvatartottakat meg kell védeni más fogvatartottak visszaéléseitől, támadásaitól, illetve attól, hogy kiszolgáltatott helyzetbe kerülhessenek. Ugyanis azon túl, hogy a személyhez fűződő jogainak megóvására (élet, testi épség, emberi méltóság stb.) a fogvatartott is jogosult, ez egyben praktikus célokat is szolgál: fontos, hogy a társadalomba lelkiileg lehetőleg egészséges, börtönártalmaktól mentes személy térhessen vissza. Olyan elítélt eredményes reszocializációja azonban nem várható, aki a büntetésének letöltése során folyamatos támadásoknak, megaláztatásoknak, bántalmazásoknak volt az elszenvedője, a célpontja. Ilyen múlt mellett a frusztrált és traumatizálódott elítélt nem tud eredményesen visszailleszkedni a társadalomba, és különösen fennáll annak a veszélye, hogy erőszakos bűncselekmények elkövetőjévé válik. Ezért elsődleges cél a erőszak, visszaélés, kegyetlenkedés minden formájának a felszámolása a bv. intézetekben, származzék az akár más fogvatartottaktól, akár az intézet állományától. Az ajánlás fontos elvárásként rögzíti, hogy emberhez méltó elhelyezési körülményeket kell teremteni. A javaslat e körben különösen figyelemre méltó és

akceptálható elvárást fogalmaz meg.⁴³⁹

A javaslat külön hangsúlyozza a nők, a fiatalkorúak, az idős, a mentálisan sérült, illetve a beteg, fogyatékos elítéltek jogainak védelmét, az intézeteknek e speciális csoportok kezelését is biztosítaniuk kell. Kiemeli, hogy külön fokozott figyelmet kell fordítani azokra a szabadságvesztésre ítéltre, akik az életüket ténylegesen a fegyintézetben töltik el. Esetükben különösen fontosak az értelmes programok, az idő hasznos kitöltése, a monotonitás oldása, a személyiség leépülésének és elsivárosodásának elkerülése, az ártalmak csökkentése.

Az Európa Tanácsnak a veszélyes fogvatartottak kezelésével foglalkozó No. R. (82) 17 ajánlása felhívja a tagállamokat, hogy speciális szabályokat léptessenek életbe a veszélyes fogvatartottakra. Csak a legszükségesebb biztonsági intézkedéseket alkalmazzák velük szemben, azaz figyeljenek az arányosság elvére és a veszélyesség különböző fokozataira, az intézkedések szükségességét rendszeresen vizsgálják felül. Tartsák tiszteletben az emberi jogokat és az emberi méltóságot. Helyezzenek nagy hangsúlyt az elítéltek munkáltatására, képzésére, oktatására, személyiségfejlesztésre. Ebből következően a tagállamok ezen elítéltekről sem mondhatnak le, nem szorítkozhat a végrehajtás csak az izolálásukra, hanem aktívan elő kell segíteni ezen elítéltek pozitív személyiségváltozását, melyhez lehetőséget, programokat, képzéseket, értelmes elfoglaltságot kell az elítélteknek kínálni.

Az Európa Tanács feltételes szabadságra bocsátással foglalkozó Rec (2003)22-es ajánlása kiemeli, hogy a bűnisméltés megelőzésének, a speciális prevenciónak az egyik legfontosabb és leginkább hatásos intézménye és eszköze a feltételes szabadságra bocsátás. Ezen intézménytől élesen elkülöníti a kegyelem eseteit (amnesztia, egyéni kegyelem). Az ajánlás szerint célszerű a büntetés minél nagyobb hányadának tényleges végrehajtását mellőzni, és az elítéltet feltételes szabadságra bocsátani, hogy a kedvezménynek nagyobb súlya és visszatartó ereje legyen. Valamennyi elítélt számára szorgalmazza e kedvezmény lehetőségének biztosítását, beleértve az életfogytiglanra ítéltet is. Az elítéltet minél előbb, lehetőleg már a

⁴³⁹ A büntetés-végrehajtási intézetek sok esetben a nyers, durva erőszak helyei, ami ellentétes a rehabilitációs és reintegrációs célokkal, illetve a börtönártalmak megfékezésének az elvével. Például az amerikai országokban (az amerikai kontinens államai együttesen) míg százezer lakosra átlagosan 19,1 emberölés jut, addig százezer fogvatartottra 56,7 ilyen cselekmény esik, ezzel összefüggésben óriási problémát okoznak az intézetbeli bandaháborúk is. Az USA-ban évente átlagosan 25.000 ismertté vált szexuális visszaélés történik a bv. intézetekben, és nyilvánvaló, hogy a látencia e körben jelentős. Venezuelában 1999-2015 között kb. 6200 fogvatartottat öltek meg, és további kb. 16.200 fogvatartott sérült meg fegyintézetben. Európában az arányok ennél sokkal jobbak, emberölés elvétve fordul csak elő, azonban testi sértés, kényszerítés, szexuális erőszak, rablás, kifosztás büntette ezen a kontinensen sem ritka a büntetés-végrehajtási intézetekben. Nem véletlen az sem, hogy világviszonylatban nő a szigorú, zárt fegyintézetek száma, illetve a speciális, zárt intézeti részlegek, fokozott, illetve különleges biztonságú rezsimek, körletek (KBK), zárkák száma (HSR, BSR körletek, zárkák). Veszélyességük miatt egyre több fogvatartottat tartanak az intézeteken belül is elkülönítve, társaitól izolálva. Az USA-ban mintegy 25.000 fogvatartott él teljes elkülönítésben ilyen speciális részlegen, melynek egyenes velejárója különféle pszichés betegségek kialakulása, pl. izolációs szindróma, depresszió stb. (Forrás: Global Prison Trends 2015. PRI, London 25. p.) Hazánkban is több emberölés és halált okozó testi sértés büntette történt bv. intézetekben az elmúlt tíz évben. Ennek alapján az erőszak nem ismeretlen jelenség Magyarország esetében sem, ami szoros összefüggésben van az intézetek túlszűfoltóságával, s emiatt a fogvatartottak osztályozásának és az elkülönítésének nem megfelelő voltával, valamint az állomány túlterheltségével. Ezt visszatérően felrója Magyarországnak a CPT az országjelentéseiben (pl.: CPT/Inf (2014) 13 CPT/Inf (2010) 16 CPT/Inf (2007) 24 CPT/Inf (2006) 20 számú országjelentések)

büntetése megkezdésekor tájékoztatni kell, hogy a kedvezmény legkorábban mikor esedékes, és milyen feltételeket kell teljesítenie annak elnyeréséhez. A feltételeknek teljesíthetőeknek, reálisoknak kell lenniük és jogi alapokon kell nyugodniuk. Emellett hangsúlyozza a kedvezmény elbírálásakor a társadalom védelmének fontosságát, az egyéniesítés szükségességét és a körülmények gondos mérlegelését.

Az ajánlás szerint a kedvezmény megadása mellett célszerű előírni, hogy az elítélt térítse meg, vagy legalább mérsékelje a sértettnek okozott kárt, sérelmet, kezeltesse azon káros hajlamát, szenvedélybetegségét, amely összefüggésbe hozható a bűncselekményével, folytasson tanulmányokat, képzéseken, személyiségfejlesztő kurzusokon vegyen részt. Hasznos megtiltani az elítélt számára veszélyes helyek látogatását is, értelemszerűen pártfogó felügyelet elrendelése mellett. A különféle lehetőségeket ugyanakkor már a végrehajtás alatt is biztosítani kell az elítélt számára, különösen a képzéseket, és ösztönözni is kell őt a részvételre.

A feltételes szabadságon lévő elítéltet már kisebb szabályszegés esetén is haladéktalanul figyelmeztetni kell a követelmények betartására, sorozatos, vagy nagyobb súlyú szabályszegés esetén viszont meg kell állapítani, hogy a kedvezmény nem érte el a célját, ezért a büntetést haladéktalanul folytatni kell.

Az ajánlásnak egyetlen vitatható pontja van, ez a 19-es pont, amely azt javasolja, hogy a kedvezményről való döntés során ne értékeljék az elítélt terhét, és csak azért ne utasítsák el a kedvezményt, mert az elítéltnek szabadulása után nem lesz munkája, illetve amiatt sem, hogy nem lesz állandó lakóhelye, otthona, ahová szabadulhatna. Az ajánlással szemben álláspontom szerint ezek az okok igenis elutasítási okot képezhetnek, mert a munkahely és az otthon hiánya a bűnözés melegágya. Kivételt képez, ha az elítélt megélhetése egyéb módon (nyugdíj, őt eltartó hozzátartozó, jelentős vagyon által stb.) biztosított, illetve legalább átmenetileg a szállása is megoldott (befogadó hozzátartozó, munkásszállás, bérlet, szociális intézmény, legalább hajléktalanszálló stb. útján). Igenis elvárható az elítélttől, hogy a kedvezményről való döntés időpontjáig ezekről gondoskodjon, a büntetés-végrehajtási szervezettől – különösen a reintegrációs tiszttól és a bv. pártfogó felügyelő közreműködésétől – pedig az, hogy e célok elérését elősegítse.

Szintén az Európa Tanács által elfogadott R/2006/2 számú, az Európai Börtönszabályokról szóló ajánlása nemzetközi szintű, alapelvi, illetve rendszerszintű elvárásokat fogalmaz meg a tagállamok számára, javasolva a tagállamoknak, hogy e rendelkezések figyelembe vételével, e szabályzat szellemiségének megfelelően hozzák létre, illetve működtessék a büntetés-végrehajtásukat. E szabályok kiemelten hangsúlyozzák a jogkorlátozás minimalizálását, azaz csak annyi joghátrány alkalmazandó, amennyi a célok eléréséhez feltétlenül szükséges. Hangsúlyozza az ajánlás, hogy az anyagi források hiánya nem fogadható el jogkorlátozási okként. E normaszöveg is tiltja a diszkriminációt, hangsúlyozza, hogy a büntetés-végrehajtás nem lehet céltalan tevékenység, megfogalmazza a szabad élethez való közelítés és a reintegráció elvét, a bv. független ellenőrzésének a feladatait, a börtönártalmak csökkentésének szükségességét.

Az alapelvek lefektetését követően pedig a szabadságvesztés-büntetés

végrehajtásának egyes szegmenseire vonatkozóan fektet le további elvi szintű rendelkezéseket a fogvatartottak befogadásával, elosztásával, elhelyezésével, higiéniaiával, ruházattal, étellemezzel, jogvédelemmel, külvilággal való kapcsolattartással, rezsimszisztemmel, munkával kapcsolatban. A normaszöveg nyomtatékosan hangsúlyozza, hogy mivel a szabadságvesztés önmagában büntetés, ezért a rezsimszisztem kialakítása nem történhet oly módon, hogy az még tovább fokozza a szabadság elvonásával járó szenvedést. Az ajánlás szerint különös figyelmet kell fordítani a börtönrezsimek kialakításakor az életfogytiglanra vagy hosszú időtartamú szabadságvesztésre ítélték speciális igényeire. Elsődleges szempont a Börtönrezsimek alapján is, hogy a speciális kategóriájú fogvatartottakat egymástól el kell különíteni, akár külön büntetés-végrehajtási intézetekben, akár külön egységekben. A hosszú időre ítélték esetében pedig kardinális kérdés a szabadulás előkészítése és végrehajtása, melyet a Börtönrezsimek alapján fokozatosan kell végrehajtani.

Fenti ajánlások ismeretében megnyugvással konstatálhatjuk, hogy a magyar büntetés-végrehajtás működése fenti javaslatokban lefektetett elveknek, célokna és elvárásokna mind szellemiségében, mind részletszabályaiban alapvetően megfelel. Ezen elvek visszaköszönnek a hazai büntetés-végrehajtás tevékenységét szabályozó Bv. törvényben és az egyes büntetés-végrehajtási rendeletekben is. Ezeket tovább cizellálják az intézeti házirendek és speciális előírások. Mindazonáltal nem lehet megfeledkezni arról sem, hogy semmilyen büntetés-végrehajtási terv, képzés, kurzus, program sem pótolhatja az elítélt egyéni törekvését, megjavulásra irányuló szándékát, elhatározását. Ha ez ugyanis nincsen meg az elítélt részéről, vagy csak imitált, úgy a büntetés-végrehajtási szisztemek törekvései kudarcra vannak ítélték.

VII. A nemzetközi TЭСZ ellenérvek kritikája

Nemcsak a magyarországi, de a nemzetközi TЭСZ irodalom alapján az állapítható meg, hogy a kérdés világviszonylatban erősen átpolitizálódott, ideológiai-politikai értékválasztás kérdése is lett. Meglátásom szerint a nemzetközi példák is igazolják, hogy szakmai alapon mind elméleti, mind gyakorlati megközelítésből az intézmény létjogosultsága fennáll. A TЭСZ-ről általános jelleggel megállapítható, hogy valójában a büntetőjog humanizálásának a terméke, és bizonyítéka is egyben, hiszen általában a halálbüntetés kiváltására létrejött jogintézmény. A TЭСZ bevezetésének a célja egyrészt a társadalom magas szintű védelme, a társadalom igazságérzetének megfelelő, kellően szigorú szankció lehetőségének megteremtése azzal, hogy az emberségesség követelményei is érvényesüljenek. Ennek ellenére is erősen támadott, kritizált jogintézmény. Ennek oka az is, hogy a jogintézmény egyben büntetőjogi szimbólum is, erre figyelemmel különösen a bűnüldözéssel, büntető igazságszolgáltatással foglalkozó szakpolitika érdeklődésének a középpontjában is áll, és a politikai érzelmek és politikai hitek, értékrendek, ideológiai megközelítések is erősen kihatnak e szankció megítélésére sokszor még szakmai körökben is. A szimbólumokról illetve szimbólum szerepét betöltő jogintézményekről eleve

elmondható, hogy az érdeklődés középpontjában állnak, hiszen a szimbólumok közös vonása, hogy igazodási és viszonyítási pontok a társadalmi együttélés során.⁴⁴⁰

A külföldi TÉSZ ellenérvek alapvetően három csoportba sorolhatók: *1. A TÉSZ sérti az emberi méltóságot.* Ez a vélemény azonban sokszor nem kap alátámasztást, pusztán deklaratív kijelentésként jelenik meg az érvelés során. Ez a gyakorlat azon az érveléstechnikai alapon nyugszik, melynek lényege szerint valamilyen állítás annak igazolása nélkül is megerősödhet, ha rendszeres ismétlődése folytán a köztudatba átment. Más esetekben a fenti vélemény megerősítésére általában az az érv szolgál, hogy az olyan büntetés, amely később nem vizsgálható felül, a jelentős körülményváltozásra, így például az elítélt rehabilitációjában elért eredményeire nincs figyelemmel, az tárggyá degradáló, ezért sérti az emberi méltóságot. Ezzel szemben az empirikus tapasztalatok nem igazolják vissza azt, hogy TÉSZ-t töltő, leggátlástalanabb bűncselekmények elkövetőinél az esetek többségében, vagy általános jelleggel olyan kedvező irányú változás, fordulat lenne elérhető, melyből az eredményes reszocializációjukra lenne következtetés levonható. Vannak olyan bűncselekmények, amelyek elkövetőit az esetek jelentős részében nem lehet integrálni a társadalomba.⁴⁴¹

Álláspontom szerint a szabadulás esélye fogalmilag nem része az emberi méltóságnak. Ezért torzít az a megközelítés, mely mesterségesen összekapcsol két olyan tényezőt (az emberi méltóságot és a szabadulás elvi lehetőségét), amely sem a természet rendje szerint, sem fogalmilag, vagy egyéb (filozófiai, logikai) megközelítésből sem tartozik össze. Az egyik a másiknak nem része, nem eleme, nem immanens alkotója, nincsenek több-kevesebb kapcsolatban, logikai úton nem következik az egyikből a másik, nincsenek ok-okozati kapcsolatban sem. Határozott meggyőződésem szerint ugyanis az emberi méltóság fennállása és megőrzése az egyéni viselkedéstől függ alapvetően és nem a külső körülményektől (például egy szankciótól), amelyeket az emberre rákényszerítenek. Az a fő kérdés, hogy az egyén tud-e emberhez méltó módon viselkedni. Ha igen, akkor a méltóságát megővta. Ennek megfelelően a méltóság elsősorban szilárd elhatározás, akaratérv, és kellő intelligencia kérdése. Aki a természeti és az emberi törvényeket betartva cselekszik, az emberhez méltó módon él, így a méltóságát is megőrizte. Ez a méltóság konstans és nem változtatható külső körülmények esetén is megőrizhető, akár halálíg tartó fogvatartás esetén is. A méltóság megtartása az emberi természetnek és a társadalom kultúrájának, a kor szokásainak, igény szintjének megfelelő ellátási körülmények között csak az elítélt döntésétől függ. Az emberi méltóság megőrzése tehát elsődlegesen az elítélt szándékától és életmódjától függ, és nem attól, hogy az elítélt szabadulhat-e vagy sem. Van-e emberi méltósága annak, aki önmagából kifordulva, mindent levetkőzve, ami az emberi nemhez tartozik, gátlások és normák nélkül cselekszik? Nem lehetséges-e, hogy az elkövető a tetteivel kioltja a saját emberi mivoltát, emberi lényét is? Nem inkoherens és ellentmondásos-e olyan elkövetők

⁴⁴⁰ Európában a „kemény kéznek” vagy „jog és rendnek” nevezett büntetőpolitikai irányzat egyik legfontosabb büntetőjogi szimbóluma a TÉSZ.

⁴⁴¹ Néhai Csapó József bv dandártábornok, a Szegedi Fegyház és Börtön parancsnokának személyes közlése.

emberi méltósága mellett érvelni, akik egyébként olyan bűncselekményeket követtek el, melyek az emberi nemmel nem férnek össze, melyek elkövetésével egyszerűen kiírták magukat az emberi közösségből, mindabból, amit a humánumhoz kapcsolunk? Mintha az egyént és a tetteit külön lehetne választani, mintha az egyén függetleníthető lenne a tetteitől, és azok rá vissza nem hatnának. Tagadva azt, hogy az embert alapvetően a tettei teszik emberré vagy fosztják meg attól.

Fentiekből két jogfilozófiai érv következik: a TÉSZ nem hat ki az emberi méltóságra, mert nincs azzal közvetlen kapcsolatban, egyikből a másik nem következik. A TÉSZ-ből önmagában még nem következik az emberi méltóságnak sem a megléte, sem annak hiánya. Nem a TÉSZ-től függ az emberi méltóság, hanem magától az embertől, az egyén tetteitől. A másik, hogy aki emberhez méltatlanul cselekszik, az a személy feladta az emberi méltóságát, azt a szabadulás elvi esélye, reménye sem adhatja vissza. Éppen ezért az állami szerveken csak az kérhető számon, hogy az állam köteles színvonalas, a kor követelményeinek megfelelő ellátást és elhelyezést biztosítani az elítélt számára, illetve az emberi mivolt megőrzéséhez szükséges, értelmes napirendet, időtöltést, kikapcsolódási és egyéb lehetőségeket garantálni.

2. *a TÉSZ drága intézmény, költséges a végrehajtása*, az USA-ban ez mintegy egymillió dollárra rúg, átlagosan negyvenéves büntetési tartam alatt. De más államokban is nyilvánvalóan komoly anyagi ráfordítást igényel e büntetés végrehajtása. Az érvelés azonban súlytalan akkor, amikor a legalapvetőbb jogi tárgyak (pl: az emberi élet) megóvásának, és a tettarányosságnak a kérdése merül fel. Az ultima ratio elvből következően a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetőit indokolt erre a büntetésre ítélni, ebből következően statisztikailag is kisebb, sokszor elenyésző a TÉSZ-esek száma a börtönpopulációban, így a TÉSZ végrehajtásának magas költsége nem veszélyezteti az állami költségvetést, illetve az állam működését.

3. *A TÉSZ-esnek nincs vesztenivalója*. A közismert vélemény nem csak empirikusan, de logikai úton is cáfolható.⁴⁴² A kutatási eredmények megerősítik, hogy a büntetés-végrehajtási rendszerben éppen a TÉSZ-es az, aki a legtöbbet veszíthet, miután a büntetése miatt elvileg a TÉSZ-elítélt az, aki a leghosszabban tartózkodik bv. intézetben.⁴⁴³ Az együtt nem működés szigorúbb végrehajtást, az együttműködő magatartás pedig a végrehajtási szigor enyhítését, több kiváltság, kedvezmény megadását vonja maga után. A több évtizedes fogvatartásra berendezkedni kénytelen, és ennél fogva konformista TÉSZ-elítélt számára egyáltalán nem mindegy, hogy a büntetését milyen körülmények között tölti, vagyis van vesztenivalója. Nem mellékes például, hogy a TÉSZ-elítélt normál fegyház körleten közösségben tölt el évtizedeket, vagy egy teljesen izolált, rendkívül zárt közegben, társaitól is elkülönítve.

⁴⁴² „A már félszáz jogerősen elítélt TÉSZ-es fogvatartott esetében az eddigi gyakorlati tapasztalatok nem támasztják alá azt a vélekedést, hogy mivel nekik nincs veszíteni valójuk, így részükről jobban kell tartani fegyvelemsértésektől, akár súlyos bűncselekmények elkövetésétől, sőt akár kezelhetetlenné válnának. Valójában a TÉSZ-esekkel szemben rendkívül kevés fegyelmi probléma merül fel.” Bolyki Orsolya-Nagy László Tibor-Solt Ágnes-Szabó Judit: Az életfogytig tartó szabadságvesztés és a feltételes szabadságra bocsátás jogalkalmazási gyakorlata. Im. 19. oldal.

⁴⁴³ „Egy TÉSZ-es elítélt fegyelmi ügyével találkoztam az elmúlt tíz évben, az érintett elítélt tiltott tárgy tartása miatt kapott magánelzárást.” Soós József, a Szegedi Törvényszék bv. bírójának személyes közlése, 2017. május 26.

Valamennyi TÉSZ elítélt előtt ismert, hogy a büntetése elvileg megváltoztatható, csökkenthető különféle jogi eljárások, pl.: egyéni kegyelem, közkegyelem, jogszabályváltozás, valamilyen speciális felülbírálati eljárás stb. eredményeként. Az esetleges szabadlábba helyezésük esélyét az elvárásokkal való szembehelyezkedés egyértelműen csökkenti. Így a TÉSZ büntetés jellege ellenére is van esély a szabadulásra, ez az esély pedig romlik, ha az elítélt nem együttműködő. Másrészt a fenti megközelítés arra a hipotézisre épül, hogy a TÉSZ-elítéltek e büntetés miatt kezelhetetlenné válnak, miközben ezt az empirikus tapasztalatok cáfolják. Ha ezt a hipotézist a gyakorlati tapasztalatok ellenére egy gondolat kísérlet erejéig elfogadjuk, és az ok-okozati viszonyt vizsgáljuk, úgy logikai alapon is belátható, hogy a TÉSZ-es elítélt közvetlenül nem a büntetése miatt válhat kezelhetetlenné, hanem a deviáns személyisége miatt, mely egyébként a bűncselekménye elkövetésére is készítette. A deviáns személyiség kibontakozását azonban a büntetés végrehajtása akadályozza, korlátozza, a zártsága, a szigora miatt is, illetve ideális esetben a rehabilitációs célok elérése érdekében végzett tevékenységek következtében is. A TÉSZ az ellenállás helyett inkább éppen az együttműködésre készítheti az elítéltet, már csak a súlyánál fogva is, feltéve, hogy az elítélt az intézeti élete minőségén javítani akar. Így a büntetés jellege mind rövid, mind hosszútávon inkább a végrehajtás eredményességét szolgálhatja és fékezheti az elítélt ellenállását.

VIII. A heterogén életfogytig tartó szabadságvesztés

A hazai és a nemzetközi példák alapján az életfogytig tartó szabadságvesztésnek számos fajtája különböztethető meg az egyes jogrendszerekben. Az életfogytig tartó szabadságvesztés leggyakrabban a legsúlyosabb bűncselekmények miatt szabható ki, és általában a legsúlyosabb büntetés az egyes országokban. Általában nem önálló büntetési nem, hanem a szabadságvesztés büntetési nem részét képezi, annak egyik fajtája. A jogrendszerek általában bizonyos idő kitöltése, vagy bizonyos egyéb feltételek teljesítése, illetve e kettő kombinációját adó feltételrendszer alapján lehetővé teszik a szabadulást, azzal, hogy erre azonban az elítéltnak nincs alanyi joga, ez számára csak egy lehetőség, amit ki kell érdemelnie. A magyar és a nemzetközi példák alapján e büntetés határozatlan tartamú szabadságvesztésnek minősül, tartama általában relatíve határozatlan, mert a felső határa nem meghatározott. A határozatlanságra, mint a büntetés lényegi elemére a társadalom védelme érdekében van szükség, miután nem egyértelmű, hogy az elítélt jelentős fokú egyéni társadalomra veszélyessége fog-e csökkenni, és ha igen, mennyi idő alatt a büntetés következtében. Határozott tartamú büntetés esetén azonban a maximális tartam kitöltése után feltétlenül szabadlábba kellene helyezni az elítéltet, akkor is, ha a rehabilitációja érdekében tett intézkedések nem voltak eredményesek. Ezt a kockázatot tudja elvileg mérsékelni a büntetés határozatlansága. Az alsó határa azonban általában ismert, hiszen a legtöbb jogrendszerben meghatározott az a minimális tartam, melyek kitöltése után megnyílhat a szabadulás elvi lehetősége.

Egyes országokban az életfogytiglan több fajtája is létezik, a klasszikus, azaz a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét megadó mellett az ennek lehetőségét kizáró életfogytiglan (TÉSZ) is adott. Ennek megfelelően egyáltalán nem ritka, hogy egy országban kétféle, a klasszikus és a tényleges életfogytiglan is létezik. Egyes országokban azonban az életfogytiglannak akár három fajtája is ismert lehet, attól függően, hogy melyikből hány év után nyílik meg legkorábban a feltételes szabadság lehetősége (pl.: Kanada). Vannak olyan jogrendszerek is, ahol e büntetés abszolút határozatlan tartamú, mert abból a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége eleve kizárt, azaz csak TÉSZ létezik.

Ennek megfelelően az életfogytig tartó szabadságvesztést az alábbiak szerint kategorizálhatjuk:

– *a szankciórendszer csúcsán lévő, vagy csak az egyik legszigorúbb büntetés:* a legtöbb államban az életfogytiglan a legsúlyosabb büntetés, ezzel szemben egyes államokban csak másodlagos szerepet játszik a halálbüntetés mellett. Egyes országokban viszont csak kvázi a legsúlyosabb büntetés, miután a halálbüntetést nem törölték el, csak moratóriumot, átmeneti, illetve békeidőben való alkalmazási tilalmat vezettek be rá. Ahol az életfogytiglan a szankciórendszer csúcsán van, ott szinte kivétel nélkül csak főbenjáró bűncselekmények miatt szabható ki e büntetés. Ahol nem e büntetés a legsúlyosabb, ott általában nem csak a legsúlyosabb bűncselekmények miatt szabható ki. (Pl.: Kalifornia, ahol a három csapás törvénye alapján a harmadik elítéléskor kis tárgyi súlyú, vagyon elleni bűncselekmény is az életfogytiglan kiszabása alapjául szolgálhat. De megemlíthető Kanada is, ahol az életfogytiglan legenyhébb fajtája nem főbenjáró, de súlyosnak minősülő bűncselekmény miatt is kiszabható.)

– *kötelező-mérlegelés alapján kiszabható:* egyes országokban egyes bűncselekmények (pl.: az emberölés) kötelező büntetése az életfogytig tartó szabadságvesztés. Más esetekben egyes elkövetői körök kötelező büntetése (pl.: három csapás törvény alapján, vagy a maffia tagjaként elkövetett kirívó tárgyi súlyú bűncselekmények elkövetőire, ha nem működnek együtt a hatóságokkal. De ide sorolható egyes élet elleni és szexuális bűncselekményt elkövetők kötelező TÉSZ büntetése is). A leggyakrabban azonban e büntetést gondos bírói mérlegelés alapján szabják ki.

– *az elkövetett bűncselekménnyel vagy az előélettel kapcsolatos életfogytiglan:* a legtöbb országban az adott bűncselekmény magas tárgyi súlya miatt szabható ki e büntetés (pl.: terrorcselekmény vagy emberölés súlyosabban minősülő esete miatt stb.). Egyes országokban azonban az elkövető kirívóan súlyos megítélés alá eső előélete miatt is kiszabható az életfogytiglan, egyes esetekben kötelező jelleggel (lásd: három csapás, megrögzött bűnözők, vagy bűnszervezetben bűncselekményt elkövetők egyes esetei).

– *a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét fenntartó vagy azt kizáró:* számos ország az életfogytiglannak csak azt a fajtáját ismeri, amiből meghatározott feltételek teljesítése esetén az elítélt szabadulhat (klasszikus életfogytiglan). Más országok általában emellett, néha azonban ehelyett a feltételes szabadságra bocsátás

lehetőségét kizáró életfogytig tartó szabadságvesztést (is) ismernek (TÉSZ). (Pl.: egyes USA tagállamokban csak TÉSZ létezik, míg Németországban csak a klasszikus életfogytiglan intézménye ismert. Más államokban mindkettő, mint Magyarországon, Franciaországban, Olaszországban, Egyesült Királyságban, illetve a legtöbb USA tagállamban stb.)

– *a büntetésből való szabadulás rendes módja bírói vagy más állami szerv döntésétől (is) függ*: a legtöbb országban az életfogytig tartó szabadságvesztésből való szabadulás elvi esélye adott, melynek normális útja a bíróság feltételes szabadságra bocsátást kimondó határozata. Ennek megfelelően a szabadulásról való döntés bírósági hatáskörbe tartozik. Egyes országokban azonban a szabadulásról nem (vagy nem csak) a bíróság, hanem egyéb állami (pl.: a végrehajtó hatalomba tartozó) szerv dönt. Ennek tipikus példája, ha elnöki/kormányzói döntéssel lehet szabadulni, vagy a szabadításról való döntés hatásköre megosztott bírói és egyéb állami szervek (pl.: parole board-ok) között oly módon, hogy az eljárás többszintű, több lépcsős. (Pl.: USA, Ausztrália)

– *abszolút határozatlan, vagy relatíve határozatlan tartamú életfogytiglan*: azokban az országokban ahol e büntetésből a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége kizárt (TÉSZ), ott a büntetés abszolút határozatlan. Más államokban, ahol a szabadulás lehetősége adott, ott általában meghatározzák azt a minimális tartamot, amit az elítéltnak feltétlenül ki kell töltenie (klasszikus életfogytiglan).

– *konvertálható, vagy nem konvertálható életfogytiglan*: ebből a szempontból az elhatárolás alapja az, hogy a büntetés végrehajtás alatti megváltoztatására van-e mód, létezik-e erre rendes bírósági eljárás, van-e olyan jogintézmény, mely ezt lehetővé teszi. Pl.: Svédországban és Bulgáriában az életfogytig tartó szabadságvesztés határozott tartamú szabadságvesztésre átváltoztatható, de az ICC-n sem feltételes szabadságra bocsátásról, hanem a büntetés csökkentéséről (átváltoztatásáról) dönthetnek. A legtöbb országban azonban az életfogytiglan a büntetés-végrehajtás alatt végig változatlan szankció marad és megőrzi határozatlan tartamú büntetés jellegét.

– *eredeti szankció, vagy más büntetést helyettesítő életfogytiglan*: a legtöbb államban e büntetés eredeti szankció, azaz a bíróság a jogerős ítéletében életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélte a terheltet. Előfordul azonban, hogy az elítélt eredetileg halálbüntetést kapott, amit kegyelemből vagy a halálbüntetésre bevezetett moratórium, vagy egyenesen tilalom miatt változtattak át életfogytiglanra.

– *általánosan kiszabható, vagy csak speciális feltételeknek megfelelő elkövetőkre szabható ki*: az elhatárolás alapja az, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztést szinte bárkire, lényegi korlátozás nélkül ki lehet szabni, vagy a büntetés alkalmazhatóságának szigorú és jelentős, az elkövető személyével kapcsolatos korlátai vannak. Az USA-ban szinte bárkivel szemben kiszabható e büntetés megfelelően súlyos bűncselekmény, vagy kirívó előélet mellett, akár fiatalkorúra is. A legtöbb országban azonban e büntetés még a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetőire sem mindig szabható ki. A nemzetközi gyakorlatban általánosan elfogadott korlátozás az életkori. Ennek megfelelően fiatalkorút általában nem lehet e

büntetéssel sújtani. Egyes országokban van felső életkori korlát is (pl.: hatvanötödik életév betöltése), vagy nemi korlát (pl.: nővel szemben tiltott e büntetés), vagy sajátos állapottal kapcsolatos korlátozás (pl.: várandósság miatt kizárt) stb. Számos országban fiatal felnőttel szemben sem szabható ki ez a büntetés (általában húsz-huszonegy éves korig tilalmazott).

– „*rövid*” és „*hosszú*” *életfogytiglan*: egyes jogrendszerekben az életfogytiglanból a büntetés elnevezéséhez képest már viszonylag rövidebb, illetve közepes tartam kitöltése után megnyílik a szabadulás lehetősége. Pl.: Rövid tartamot ír elő egyes esetekre Kanada, ahol akár már hét év, vagy Sri Lanka, ahol hat (!) év, illetve Belgium, ahol tíz év, Finnországban tíz-tizenkét év a kötelezően kitöltendő tartam.⁴⁴⁴ Ezzel szemben közepes tartamot ír elő Németország és Svájc, ahol általánosan tizenöt év, Franciaországban tizenhat, Romániában húsz év e tartam. Más országokban kifejezetten hosszú idő kitöltése után nyílik meg a szabadulás elvi esélye. Pl.: Lengyelországban huszonöt, Olaszországban huszonhat év, Észtországban harminc, Franciaországban egyes esetekben szintén harminc év, Írországban negyven év.

– *dogmatikai szempontból is életfogytiglan, vagy csak kvázi (de facto, virtuális) életfogytiglan*: az országok tekintélyes része az életfogytig tartó szabadságvesztést mint (részben) határozatlan tartamú szabadságvesztés intézményét fenntartja. Ezzel szemben egyes országok az embertelen büntetés tilalmára hivatkozással, illetve ezzel összefüggésben a jogkövetkezmény pontos meghatározásának követelményére, a határozatlan büntetés tilalmára (nulla poena sine lege certa) hivatkozással eltörölték e büntetést, így elvileg életfogytig tartó szabadságvesztést nem ismernek. Ugyanakkor tipikusan ezekre az országokra jellemző, hogy a határozott tartamú szabadságvesztés felső határát extrém magasan határozzák meg, ezzel hallgatólagosan és tartalmilag valójában visszaillesztették az életfogytiglan intézményét a jogrendszerbe. Pl.: Horvátország, Szerbia, Bosznia-Hercegovina, ahol negyven (Horvátország esetében akár ötven) év, vagy Spanyolország, ahol akár negyven év szabadságvesztés is kiszabható. Közben ismert, hogy számos életfogytiglant fenntartó országban már tizenöt-huszonöt év után megnyílik a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége, és a gyakorlat is azt mutatja, hogy általában a kötelező tartam kitöltése után az elítéltek szabadulnak is. Az USA jogrendszere viszont mind a dogmatikai mind a de facto életfogytig tartó szabadságvesztést ismeri.⁴⁴⁵

Nem ismert olyan jogállam által fenntartott jogrendszer és jogállami gyakorlat, ahol az életfogytiglan kivétel nélkül minden esetben szó szerint azt jelentené, ami a nevéből következik.⁴⁴⁶ Azaz halálig tartó szabadságvesztést, és semmilyen lehetőség

⁴⁴⁴ „Vannak országok, ahol éppen a kiszabható maximális ítélet rövidege miatt számítanak abszurdnak.” A szerző egy jogesetet idéz fel, miszerint 1989-ben Ecuadorban egy sorozatgyilkost 150 nő megerősököléséért és megöléséért 16 év szabadságvesztésre ítélték. Lásd: Ruzsonyi Péter: Életre ítéelve – sorozatgyilkosok a rácson innen I. rész. Börtönügyi Szemle 2016. évi 2. szám. 7. oldal

⁴⁴⁵ A világon a leghosszabb szabadságvesztést egy dél-afrikai sorozatgyilkos Moses Sithole tölti, aki 2410 év szabadságvesztést kapott. Az ítélet szerint leghamarabb 910 év letöltése után bocsátható feltételes szabadságra. Lásd: Ruzsonyi Péter: Életre ítéelve im. 6. oldal.

⁴⁴⁶ Az életfogytiglan eredeti, Beccaria által is használt jelentése valóban halálig tartó fogságot jelentett. Az ember átnevelhetőségével kapcsolatos tézisek megerősödésével veszítette el fokozatosan ezt a jelentését. Forrás: Szumski, Jerzy: Im.108. oldal.

ne létezne a szabadulásra, sem de jure, sem de facto. Minden jogállamban adott a szabadulásnak legalább az elvi esélye, ha a feltételes szabadságra bocsátás intézménye nem is, akkor legalább a büntetés konvertálhatósága enyhébb szankcióra vagy a kegyelem lehetősége mindig fennáll. Mindebből számomra az következik, hogy az EJEB azon elvárása már teljesült, hogy valamennyi, az egyezményben részes állam tegye lehetővé a szabadulás elvi esélyét, hiszen ez minden jogállamban eleve adott. Az más kérdés, hogy az EJEB-nek az egyre szigorodó gyakorlata egyes létező állami megoldásokat, jogintézményeket nem hajlandó elfogadni a szabadulás elvi esélyét megteremtő lehetőségként, miközben ezek az intézmények az elvi esélyt, illetve a szabadulásnak legalább a reményét megadják, akkor is, ha az esély elenyésző is.⁴⁴⁷

IX. Következtetések

Fenti nemzetközi példák alapján is arra a következtetésre juthatunk, hogy Magyarország a szélsőségek elvetésével alakítja a büntetőjogi rendszerét. A magyar Btk. arányosan szigorú szankciórendszere elveti a drákói szigor követő, sokszor aránytalan, kontraproduktív modellek gyakorlatát, de biztosítja azt is, hogy az extrém bűncselekmények elkövetése esetén is magas szinten legyen biztosított a társadalom védelme és a tetтарыnyosság. A fenti példák megerősítették és igazolták azt a kutatási hipotézist, hogy Magyarország gyakorlata kellően szigorú, a társadalom védelmére alkalmas, ugyanakkor nem szélsőséges, nem aránytalan, és különösen nem embertelen. Az elítélt számára biztosítja a reményt, és esélyt ad a rehabilitációra, a reintegrációra és a társadalomba való visszatérésre, mely alól a TÉSZ sem képez kivételt. Az egyik legnagyobb eredménye a magyar jogi megoldásnak pedig a hitelessége és következetessége, megoldásai nagyrészt tartósan bizonyultak. Az arányosan szigorú gyakorlat töretlen, több évtizedes múltra tekint vissza. Mind az 1978. évi IV. törvény, mind a 2012. évi C. törvény következetesen szigorú, mind az elvek, mind a részletszabályok tekintetében – az ismert módosítások ellenére is – közel negyven éves kontinuitást biztosít.

Több külföldi példa alapján belátható, hogy az olyan jogrendszerek, melyek az életfogytig tartó szabadságvesztésnek nevezett büntetésből hat-nyolc, vagy tíz-tizenkét év után már lehetőséget biztosítanak a feltételes szabadságra bocsátásra, elveszítették a társadalmi hitelességüket, legitimációjukat, és a büntetőjog diszfunkcionalitásának bizonyítékát adják. Az életfogytig tartó szabadságvesztés jellegétől idegen és önellentmondásos a büntetés, melynek a kötelezően kitöltendő minimális tartama a várható emberi élettartamnak (átlagosan kb. hetvenöt év) még a harmadát (kb. huszonöt évet) sem teszi ki, sőt, meg sem közelíti.

Néhány javaslat és észrevétel

Az életfogytig tartó szabadságvesztés anyagi jogi és végrehajtási jogi

⁴⁴⁷ Hasonló véleményt fogalmazott meg Salamon László alkotmánybíró a 3013/2015 (I. 27.) AB végzésben.

szabályozásához, gyakorlatához, jogszemléletéhez és a társadalmi jogtudat formálásához

Az életfogytig tartó szabadságvesztés elvei, általános szabályai, illetve a részletes anyagi jogi és végrehajtási jogi rendelkezéseihez a következő javaslatok és észrevételek megfontolását fontosnak tartom a szabályozás és a gyakorlat színvonalának, koherenciájának és társadalmi elfogadottságának az emelése végett. Véleményem szerint e javaslatok elfogadása elősegíthetné azt, hogy e büntetés egy logikusan felépített rend keretében a lehető leghatékonyabban biztosítsa a társadalom védelmét, a büntetési és büntetés-végrehajtási célok elérését következetes bírói gyakorlat mellett, széles társadalmi támogatottsággal, így erős legitimációval. A javaslatokat figyelemfelkeltő jelleggel röviden, vázlatosan mutatom be. Ennek célja kiindulópontok megadása. Ennek megfelelően az egyes javaslatok értelemszerűen nem tekinthetők minden szempontból körüljárt, kidolgozott, és önmagában már a jogszabályba, vagy a gyakorlatba való beültetésre alkalmas felvetéseknek. Nem is ez volt a cél, ezért a még a jogalkotást érintő javaslatokat sem normaszzerűen fogalmaztam meg. A javaslatcsomag természetesen nem tekinthető taxatívnak, kimerítőnek. Annak anyaga az előre nem látható, jövőbeni jogszabályi és társadalmi változások következtében értelemszerűen bővíthet, e folyamatok újabb javaslatokat generálhatnak, illetve már meglévő javaslatok elvetéséhez vagy módosításához is vezethetnek. Az egyes javaslatok nem csak tárgyukban térhetnek el, de a felvetés elvi, általános vagy éppen konkrétságában, részletességében, mélységében is, mint ahogy abban is, hogy anyagi jogi vagy inkább végrehajtási jogi kérdést érintenek, elvre, szemléletmódra, vagy tételes rendelkezésre vonatkoznak. Vannak olyan javaslatok is, melyek egyértelműen a jogalkotónak szólnak, míg más javaslatok címzettje inkább a jogalkalmazó, illetve maga a társadalom. A megfontolásra ajánlott javaslatok az alábbiak:

Büntető anyagi jogi észrevételek, javaslatok:

Az egységes jogalkalmazás előmozdítása, fokozása: az életfogytig tartó szabadságvesztés és a TÉSZ gyakorlatát vizsgálva megállapítható volt, hogy a bírói gyakorlat törekszik egységes gyakorlat kialakítására. Ennek érdekében több BH is született, több irányelv is segíti a jogalkalmazót. Több szempont és elv kezd kikristályosodni, melyek alapján a jogalkalmazó a legsúlyosabb szankció kiszabásának az indokoltságát eldöntheti. Ennek ellenére azonban a gyakorlat még korántsem egységes. Ezért a jogbiztonság, a jogegyenlőség előmozdítása végett indokolt lenne, hogy a Kúria kifejezetten a TÉSZ és az életfogytig tartó szabadságvesztés tárgyában adjon iránymutatást, határozzon meg egy irányadó szempontrendszer, fő elveket annak érdekében, hogy az ultima ratio elv maradéktalanul érvényesüljön a gyakorlatban. A Kúria a jogegység érdekében foglalkozhatna az életfogytig tartó szabadságvesztés bírói gyakorlata során előforduló tipikus anyagi jogi hibákkal is, ezek megelőzése érdekében. Így különösen azzal,

hogy fel kell adni azt a téves, partikulárisan, egyes megyékben ismert jogalkalmazói elvet, hogy életfogytig tartó szabadságvesztést büntetlen előéletű elkövetővel szemben főszabály szerint nem lehet kiszabni. Ez az álláspont ellentétes a törvénnyel és a tetterányosság elvével, ilyen korlátozást a Btk. nem tartalmaz, de nem vezethető le az ultima ratio elvéből sem. E cél szintén csak közvetetten, oktatással, tanulmányokkal, figyelemfelkeltéssel érhető el, az érintettek meggyőzése útján. Továbbá e cél a Kúria eljárásával érhető el, alapvetően jogegységi döntés kiadásával.

A szigor követelménye: az anyagi jogi szabályozásban megkülönböztetett figyelmet kell szánni a legsúlyosabb bűncselekményekre. Ennek megfelelően világossá kell tenni, hogy e körben a javító-nevelő szankcióknak nincs helye, határozott, következetesen szigorú fellépés szükséges. A jellemzően személy elleni erőszakos bűncselekményt elkövetők erőszak központú szubkultúrájában ugyanis az enyhe szankció a határozatlan fellépés szinonimája. Az állam inadekvát fellépése pedig a jogkövetési hajlandóság csökkenésével, a prevenció esélyének jelentős fokú lerontásával jár. E cél alapvetően a jogalkotási eredmények, az arányosan szigorú szankciórendszer megtartását indokolja.

A stabilitás követelménye: törekedni kell rá, hogy az anyagi jogi szabályok a legsúlyosabb bűncselekmények esetében, illetve a szankciórendszer csúcán álló büntetések tekintetében lehetőleg legyenek hosszú időn keresztül változatlanok, statikusak. Ezt kívánja meg egyrészt a jogbiztonság követelménye, másrészt a következetesség. Határozott álláspontom szerint a legsúlyosabb bűncselekményektől a következetes szigor nyújthat hatékony védelmet a társadalomnak, de a következetességhez stabilitás is kell. Ennek sérelme maga után vonná a következetlenséget, az ellentmondásos gyakorlat kialakulását, indokolatlanul és aránytalanul eltérő bírói döntéseket, a bírói joggyakorlat zavarát, ami nyilvánvalóan a jog tekintélyvesztésével járna, és a jogkövetés erodálódásához vezetne. A stabilitás ellenében hatott, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozása az elmúlt huszonöt évben számos esetben változott, különösen a minimálisan kitöltendő tartam tekintetében. Több alkalommal változtak a TÉSZ szabályai is, ami egyenesen inkoherenciát okozott a szankciórendszerben. Ezt eredményezte a TÉSZ esetében a kötelező kegyelmi eljárás szabályainak a bevezetése és annak a nem teljesen átgondolt szabályozása. A jogrendszer stabilitása pedig értelemszerűen kihat a jogerős bírósági döntésekre is, megelőzheti a későbbi rendkívüli jogorvoslatokat (például egy AB határozat miatti felülvizsgálati eljárást stb.). Azt látni kell, hogy egy végleges, vagy annak szánt (nevezett) állami döntés későbbi megváltoztathatósága mindig állami tekintélyvesztéssel és a rendszer lerontásával jár. Különösen igaz ez egy anyagi jogerőhatással rendelkező bírósági döntés esetében. A cél átgondolt, megfontolt, kellően előkészített jogalkotással érhető el, melynek alapja a részletes társadalmi vita, a társadalmi közmegegyezés és megalapozott hatástanulmányok megléte. Ezek biztosíthatják a jogi norma stabilitását.

A szigorú törvénynek nem lehet enyhe a gyakorlata elv érvényre juttatása a jogalkalmazásban: mind az 1978. évi IV. törvény, vagyis a korábbi Btk., mind a jelenleg hatályos 2012. évi C. törvény, a Btk. értelmezése, és alkalmazása során alapvető kell hogy legyen a törvény szellemiségének az érvényre juttatása. Mindkét törvény kifejezetten szigorú elveket és tételes rendelkezéseket fektetett le mind az általános, mind a különös részében. Nemzetközi összehasonlításban is szigorú jogszabályok. Ilyen elvi alapon álló törvények gyakorlatának is szigorúnak kell lennie, hiszen ez a jogalkalmazás logikai elvéből következik. Amennyiben ugyanis a jogalkalmazás az általánosan és elvontan megfogalmazott szabályoknak egyedi esetekre való ráillesztését, majd a következtetés levonását jelenti, úgy az egyedi esetekre levont szabály sem lehet más, mint amilyen az általános szabály, azaz az első premissza volt. Amennyiben egy szigorú törvénynek a gyakorlata általánosan enyhe, úgy az csak a törvény szellemiségével való tudatos jogalkalmazói szembehelyezkedéssel magyarázható, ami viszont elfogadhatatlan. Hiszen ezzel a jogalkalmazó – anélkül, hogy erre hatásköre lenne – felülbírálja a jogalkotót és valójában annak szerepét veszi át. Hogy ilyen inkoherencia ne álljon fenn az írott és az alkalmazott jog között, hosszútávon a jogászképzés javításával, bővítésével érhető el. A jelenlegi és a jövő jogalkalmazóiban jobban kell tudatosítani, hogy mi a pontos szerepük, és hogy milyen jelentősége és üzenete van egy jogszabály szellemiségének és egészének, nem csak konkrétan egyes tételeinek.

A legsúlyosabb szankcióval való büntethetőség leszállításának felvetése a társadalom védelme érdekében: életfogytig tartó szabadságvesztés csak azzal szemben szabható ki, aki a bűncselekmény elkövetésekor a huszadik életévét betöltötte. Ez a rendelkezés azonban nem logikus és nincs összhangban a büntethetőség életkori leszállításának társadalmi igényével sem. Ez a rendelkezés nem koherens a büntető anyagi jog egyéb szabályaival. Aki ugyanis a tizennyolcadik életévét betöltötte, az nagykorú. A jog számára a nagykorúság azt jelenti, hogy az érintett személy elérte a testi-lelki-szellemi érettségnek azt a fokát, hogy a cselekményeiért teljes felelősségvállalásra képes, és erre tekintettel teljes felelősséggel is tartozik. Képes arra, hogy felismerje cselekedetének a társadalomra gyakorolt hatásait, következményeit. Ennek alapján pedig semmilyen társadalmi érdek nem szól amellet, sőt, kifejezetten diszkriminatív és a társadalom védelmével ellentétes rendelkezés, a nagykorúak közötti indokolatlan különbségtétel, hogy a tizennyolc-húsz év közötti nagykorúak a legsúlyosabb szankcióval nem sújthatók. Ennek semmilyen racionális magyarázata nincs, és a társadalom érdekeit sem szolgálja. Ha figyelembe vesszük, hogy a jogalkotó éppen a korábbi éretté válásra hivatkozással és a társadalom fokozottabb védelme miatt egyes bűncselekményeknél a büntethetőséget leszállította a tizenkettedik életévét már betöltött elkövetőkre, úgy a fenti rendelkezés különösen nem tartható, indokolatlan.⁴⁴⁸ Ennek előzménye a hazai

⁴⁴⁸ VÖ: „Írországban 7 év a büntethetőség alsó határa, Skóciában 8 év, Angliában 10 év, ezzel szemben Portugáliában, Spanyolországban a 16. életévben, míg Máltán a 18. életévben, határozta meg a jogalkotó a büntethetőség alsó korhatárát. A legtöbb európai országban a 14., illetve a 15. életév, a büntetőjogi felelősség kezdete.” Belovics Ervin: Az emberi élethez és méltósághoz való jog és az új Btk., különös tekintettel a büntetési rendszerre és a jogos

büntetőjogban az 1908. évi XXXVI. törvénycikk volt, mely a vétőképesség korhatárát 12. életév betöltéséhez kötötte. Azaz az életkori szabályok nincsenek kőbe vésve, azok koronként, országonként változnak. Az a rendelkezés, miszerint csak huszadik életévét betöltött ítélhető a legsúlyosabb büntetésre, egyébként nincs összhangban a nemzetközi tilalmakkal sem, melyek csak a fiatalkorúak esetében tiltják az életfogytiglant, de nem általános jelleggel, hanem csak a TÉSZ-t. Ellentétes álláspont elfogadása esetén viszont felmerülne a kérdés, hogy a tizenhatalmas életévét betöltött személy miért minősül nagykorúnak, ha nem vállal felelősséget valamennyi nagykorúhoz hasonlóan a tetteiért. Ebben az esetben indokoltnak tűnne a nagykorúság határát felemelni. Ezért meg kell változtatni a fenti szabályt oly módon, hogy életfogytig tartó szabadságvesztés csak nagykorú személlyel szemben szabható ki.

Újabb végrehajtási fokozat bevezetésének esetleges igénye: célszerű lehet a legsúlyosabb büntetések (TÉSZ és az életfogytig tartó szabadságvesztés) végrehajtására egy súlyosabb végrehajtási fokozatot létrehozni. Feltéve, hogy a jogalkotó elfogadja azokat az érveket, melynek lényege szerint a TÉSZ és általában az életfogytig tartó szabadságvesztés fegyház fokozaton való végrehajtása más, enyhébb büntetést töltő, de egyébként fegyházra ítéltékhez képest lényegileg súlyosabb körülmények között, a legszigorúbb rezsimszabályok szerint, rendkívül zártan, zárt körleten kerül sor (lásd: „börtön a börtönben” hivatkozásokat). Ezen megközelítés szerint ez a fajta végrehajtás nem pusztán mennyiségi, hanem minőségi különbséget is jelent, alapvetően tér el más szabadságvesztések végrehajtásától és kvázi újfajta végrehajtási fokozatot hoz létre intézeti döntés alapján. Ha ezt az érvelést elfogadjuk, úgy egy új, jogilag szabályozott végrehajtási fokozattal elkerülhető lenne az az anomália, hogy lényegében a büntetés-végrehajtási szervezet a biztonsági követelményekre hivatkozással, a kockázatok csökkentése végett hoz létre egy sui generis, önálló végrehajtási fokozatot a legsúlyosabb szankciók végrehajtására, mely akár önkényes és diszkriminatív is lehet. Ha ezen érvelést a jogalkotó akceptálja, úgy célszerű lenne a gyakorlatot a jogalkotással utolérni, és új végrehajtási fokozatot létesíteni. Az új fokozat előnye az lenne, hogy a legszigorúbb végrehajtási körülmények közé a bíróság, mint független szerv döntése alapján kerülne az elítélt és nem a végrehajtó szerv határozata következtében. Hátránya viszont abban jelentkezne, hogy így a legszigorúbb végrehajtási körülmények elvileg a teljes büntetési tartamra vonatkoznának a perbíróság döntése alapján. Erről az ítélet rendelkezne, ezért nem kellene azt rendszeresen felülbírálni, mint ahogy jelenleg a rezsimbesorolást szükséges. Ebben az esetben legfeljebb egyedi bv. bírói döntéssel, fokozatváltással kerülhetne enyhébb fokozatba az elítélt. Kérdéses, hogy valós-e az aggály, és hogy ennek az anomáliának a megszüntetése arányban állna-e a várható következményekkel. Indokolt-e egy új végrehajtási fokozat létrehozása annak minden

védelemre. In: Az új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban. Kiadta az ELTE Bibó István Szakkollégium. Budapest, 2013. Szerk: Hack Péter. 69-74. oldal.

hátrányával együtt, melyek különösen az elíteltet terhelnék. Meglátásom szerint e körben nincs valós emberi jogi sérelem, és ennek megfelelően jogalkotási kényszer sem, ugyanakkor ellentétes álláspont elfogadása esetén a jogsérelem a fentiek szerint megnyugtatóan orvosolható lenne. Magyarország ezzel kétséget kizáróan eleget tenne nemzetközi kötelezettségeinek is. Az Európa Tanács által elfogadott R/2006/2 számú, az Európai Börtönszabályokról szóló ajánlásának 102. 2. pontja ugyanis nyomatékosan hangsúlyozza, hogy mivel a szabadságvesztés már önmagában is büntetés, ezért a rezsimrend kialakítása nem történhet oly módon, hogy az még tovább fokozza a szabadság elvonásával járó szenvedéseket. Ebből pedig az következik, hogy jobban kielégítené a nemzetközi elvárásokat egy szigorúbb és önálló végrehajtási fokozat létrehozása, mint a rezsimrend jelentős szigorítása a legveszélyesebb elítéltek esetében. Ehhez azonban jogszabály-módosításra lenne szükség.

A nemzetközi kötelezettséget sértő és egyben az alaptörvény-ellenes TÉSZ szabályozás megváltoztatásának szükségessége: A TÉSZ-t oly módon kell megőrizni, hogy ne üresedjen ki a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét fenntartó életfogytig tartó szabadságvesztés mellett. A kötelező kegyelmi eljárás szabályait meg kell változtatni, részben az EJEB 2016. október 4-én hozott döntése, részben a szabályozás inkohereciája miatt. Az első felülbírálat idejének azonosságában megnyilvánuló átfedést meg kell szüntetni, ezért a kötelező kegyelmi eljárás legkorábbi időpontja nem eshet egybe a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét ki nem záró életfogytig tartó szabadságvesztés legsúlyosabb estében szabályozott tartammal, mely jelenleg mindkét esetben negyven év. A jelenlegi szabályozás a tartam tekintetében különösen nem tartható, mert így nincs érdemi különbség a TÉSZ és a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét ki nem záró életfogytiglan között, ha a feltételes szabadságra bocsátás idejét a bíróság negyven évben határozza meg. Emellett teljesíteni kell az EJEB döntésből következően fennálló jogalkotási kötelezettséget is, a kötelező kegyelmi eljárás szabályainak egyezményesértő jellegét meg kell szüntetni. Ennek érdekében fontos, hogy az érdemi döntéshozó előre tételezett szempontrendszer alapján döntsön a kegyelemről, a döntését indokolt és egyéniesített határozatban adja meg, az ellenjegyző miniszter is indokolja, hogy milyen szempontok alapján ellenjegyezte a döntést, vagy tagadta meg az ellenjegyzést. Az elítelt számára már az elítélésakor legyen világos, hogy mit kell tennie annak érdekében, hogy reális esélye legyen a kegyelemre. A kötelező kegyelmi eljárásban eljárási határidőket kell meghatározni. Mindez jogalkotás útján lenne elérhető.

Az arányosság elvének a biztosítása a büntetőjogi szankciórendszerben: egy jogállamban jogalanyok között különbséget tenni kizárólag reális, racionális érvek és okok mentén, valóban fennálló, és eltérő kezelést indokoló különbségek miatt lehet. Ez a valós különbség sokféle lehet, tipikusan a természet rendjéből következik, és egyben jogi tény is. Ennek figyelembe vétele a jogalkotásban a társadalom érdekében

indokolt és lehetséges. Az indokolatlan, racionálisan alá nem támasztható különbségtétel viszont jogellenes. Ennek elvét a szankciórendszerben is fokozottabban érvényesíteni kell. Rendszerhiba áll fenn ugyanis az olyan büntetőjogi szankciórendszerben, amely diszkriminatív, és amely a jellegénél fogva csak a kis, vagy közepes súlyú bűncselekmények elkövetőinek arányos megbüntetését teszi lehetővé, de nincs a tetтарыosság elvének is megfelelő válasza az extrém bűnözésre. Álláspontom szerint a magyar büntetőjog éppen ebben a rendszerhibában szenvedett a halálbüntetés eltörlésétől egészen 1999. március 1-jéig, az életfogytig tartó szabadságvesztés súlyosabb szabályainak hatályba lépéséig (TÉSZ II). Ebben a közel évtizedes intervallumban a jognak nem volt megfelelő válasza az extrém bűnözésre, mellyel indokolatlan különbséget tett az elkövetők csoportjai között is. A kis és közepes tárgyi súlyú cselekmények elkövetői tetтарыos büntetésre számíthattak, a legsúlyosabb cselekmények elkövetői esetében az adekvát büntetés kiszabása de jure volt kizárt. Az aránytalan szankciórendszer felszámolása tulajdonképpen megtörtént. A megfelelő jogalkotási eredmények megőrzésével elkerülhető, hogy ismét aránytalanná váljon, feltéve, hogy a TÉSZ-t is megőrzi a jogalkotó, a kegyelmi eljárás szabályait pedig megfelelően módosítja.

A szankciók rendszerszemléletű megközelítése, az arányosság és a koherencia megteremtése: egy-egy büntetési nem és annak büntetési tételkerete a büntetőjogi szankciórendszer eleme. A rendszer az elemeivel együtt szervező-rendező elvek következetes végig vitele segítségével áll össze teljessé. A rendszer bármely elemének módosítása, lebontása az egész rendszert érinti és azt jobbitja, vagy éppen inkoherenssé teszi – az utóbbi diszfunkciók sokaságát eredményezheti. Ezért a szankciórendszert rendszerszemlélettel kell felépíteni, illetve később indokolt esetben azon módosítani. A szankciórendszer pedig a legsúlyosabbtól halad a legenyhébb szankcióig, ez a sorrend az egyes elemek kialakításakor sem sérülhet. A rendszert át kell hatnia a logikának, a rendszerszervező elvek következetes végig vitelének, különösen az átfedések és az inkoherencia tilalmának. Ez látszólag evidensnek tűnhet, mégis a jogalkalmazás egyik legnagyobb problémája az, hogy a jogszabályokban gyakori az inkoherencia és sokszor megbomlik a jogrendszer belső arányossága is, akár több jogszabály egymás közti viszonylatában, akár az adott jogszabályon belül. Az inkoherencia, és az arányosság megbomlása különösen érzékenyen érintheti a büntetőjogi szankciórendszert. A büntetőjogi inkoherencia legsúlyosabb esete éppen a szankciórendszerben jelentkezhet: amikor a büntetésekben, illetve a tételkeretben aránytalanság jelenik meg, melynek következménye, hogy a büntetés nem lesz tetтарыos, hanem vagy a cselekmény tárgyi súlyához képest eltúlzottan enyhe, vagy éppen eltúlzottan súlyos. Ez lehet a jogalkotó által szándékolt, de lehet jogalkotási meggondolatlanságnak is a következménye. Szándékolt aránytalanságot eredményezhet az ún. *három csapás* rendelkezése, amelynek következtében a tettebüntetőjoggal szembeemelve a cselekménnyel arányban nem álló büntetés, hanem az elkövető fokozott veszélyességére koncentrálva annál jóval súlyosabb kerülhet kiszabásra. De ilyen

aránytalanság átgondolatlan jogalkotással is keletkezhet: amikor az egyes bűncselekmények büntetési tételkerete nem fejezi ki a társadalomra való veszélyességüket, szembemegy a realitásokkal. Így például a löfegyverrel, lőszerral visszaélés büntette alapesetben kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető, azaz kimondottan súlyosan, miközben az emberölés előkészületének a büntette egytől öt évig, a maradandó testi fogyatékoságot okozó testi sértés szintén egy évtől öt évig terjed. Míg a fegyverrel kapcsolatos törvényi tényállás tételkerete indokolatlanul súlyos, addig a többi ismertett bűncselekménynél indokolatlanul enyhe. A sor hosszan folytatható lenne. Ilyen esetekben az aránytalanság nyilvánvaló, amit a bírói gyakorlat nem mindig tud kiküszöbölni az egyes esetek elbírálásakor. Fenti cél elérése érdekében az arányosságot meg kell teremteni a Btk. különös részében található egyes bűncselekmények tételkereteiben, azokat átfogóan felül kell vizsgálni, vizsgálva azt is, hogy mely cselekményeket szükséges életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetni. De vizsgálni kell ezzel összhangban a különös rész tételkereteit módosító általános részi rendelkezéseket is. E körben felül kell vizsgálni, hogy szükség van-e a többszörös visszaesők vonatkozásában bizonyos esetben kötelező jelleggel, azaz mérlegelési lehetőség nélkül kiszabandó életfogytig tartó szabadságvesztést előíró rendelkezésre. E cél alapos társadalmi és szakmai vitát követően jogalkotással elérhető lenne.

Büntetés-végrehajtási jogi észrevételek, javaslatok:

A társadalom védelmének elve a Bv. törvényben: A Bv. törvényben tételesen az alapelvek körébe kell vonni a társadalom védelmének elvét, mert a hatályos törvény ezt külön nem szerepelteti és nem hangsúlyozza: csak áttételesen, logikai úton vezethető ez le a törvény rendelkezéseiből. Ez az elv kiemelt jelentőségének, súlyának nem felel meg, de a normavilágosság elvének sem. Világossá kell tenni, hogy minden büntetés-végrehajtási intézkedésnek, határozatnak, bv. bírói döntésnek és egyáltalán az egész büntetés-végrehajtásnak a fő célja a társadalom védelme. Ezt szolgálják a reintegrációs és reszocializációs tevékenységek is. A cél jogalkotási úton, majd megfelelő képzéssel, továbbképzéssel elérhető.

A TÉSZ végrehajtási céljának módosítása a Bv. törvényben: általános jelleggel ki kell mondania a Bv. törvénynek, hogy a szabadságvesztés végrehajtásának a célja az elítélt rehabilitációja, az elítélt felkészítése a társadalomba való visszatérésre. Jelenleg ezen előírás alól a Bv. törvény kiemeli a TÉSZ végrehajtását, ami a továbbiakban már nem tartható. Ugyanis a TÉSZ esetében is valós remény áll fenn a szabadulásra, az elítélt a büntetésének jellege ellenére idővel visszakerülhet a társadalomba akár egyéni végrehajtási kegyelemmel, akár kötelező kegyelmi eljárásban hozott döntéssel, akár közkegyelem útján, vagy jogszabályváltozás alapján. Éppen ezért a rehabilitáció érvényesítése a TÉSZ-es elítélt esetében is kiemelten fontos. Az EJEB joggyakorlatából is az következik, hogy a büntetés-végrehajtás nem korlátozódhat a pusztán izolálásra, a társadalomtól való elkülönítésre, hanem aktív kötelezettségévé

teszi az államnak, hogy a végrehajtása teremtsen meg az elítélt számára a rehabilitációjához szükséges személyi, tárgyi feltételeket. Ennek érdekében a Bv. törvény módosítására van szükség.

A fogvatartotti szubkultúrák felszámolásának szükségessége. A börtönártalmak elkerülésének egyik módja éppen a konfliktusokat generáló, folyamatosan feszültséget kiváltó elhelyezési mód, a többszemélyes zárkában kialakuló, mesterségesen létrehozott kényszerközösségek felszámolása lenne. A többszemélyes zárka alapvetően természetellenes, a személyiséget általában romboló, az intimitást és az autonómiát felszámoló, a fogvatartott lelki, mentális elsivárosodásához vezető közeg, ahol valamennyi fogvatartottnak a legdominánsabb, legerőszakosabb, leginkább agresszív fogvatartotthoz kell igazítania viselkedését. A zárka, ahol a fogvatartottak a nap jelentős részét töltik, a jellege szerint alapvetően nem ellenőrzött helyiség, ahol szinte kontroll nélkül alakíthatják mindennapjaikat, az intézeti hivatalos házirendtől eltérő szokásokat hozva létre. Ez jellemzően a gyengébb, kiszolgáltatottabb fogvatartottak sérelmére valósul meg, és az ököljogon alapul. A zárkákat a személyhez fűződő jogok (különösen az emberi méltóság és a magánélethez való jog) megóvása végett, különösen adatvédelmi okból főszabály szerint biztonsági kamerával nem látják el. Kivételt képeznek ez alól a biztonsági zárkák. A zárkákat időszakonként a körletfelügyelő ellenőrzi, illetve esetenként zárkaellenőrzésre (szemlére) is sor kerül. Ezen intézkedések azonban nem alkalmasak arra, hogy fogvatartotti normák és sajátos fogvatartotti közösségek kialakulását megakadályozzák. Így az intézetekben csak addig tart a hivatalos házirend, amíg a felügyelet is jelen van, azokon az intézeti helyeken, ahol a kontroll korlátozott, ott nem érvényesülnek maradéktalanul a jogszabályok és az intézeti házszabályok. Ehelyett a fogvatartotti közösségek sajátos, jellemzően deviáns normái, érdekei lépnek a helyükbe. Ez kimondottan ellentétes a társadalom érdekeivel, a büntetés-végrehajtás prevenció és reintegrációs céljaival, ezért nem kívánatos. Ennek felszámolása elsődlegesen a zárkaközösségek felszámolásával történhetne meg igazán hatékonyan, bevezetve az egyszemélyes elhelyezés gyakorlatát. Ez segítené az elítélteket is mentális egészségük megőrzésében, illetve fejlesztésében, az intimitás, az autonómia biztosítása által. Az egyszemélyi elhelyezés általános szabálya alól csak azon fogvatartottak jelentenének kivételt, akik az egyedüllet eredményezte instabilitásuk miatt folyamatosan társat igényelnek. Egyébként az egyszemélyes elhelyezéssel a büntetés-végrehajtás védelmi elve is jobban érvényesülne a gyenge, kiszolgáltatott fogvatartottak fokozottabb védelmével. Így a nappali közös munkáltatás (oktatás, képzés, szabadidős tevékenységek) éjszakai elkülönítéssel (egyszemélyi zárka) párosulnának. Ennek megfelelően a fogvatartottak egyszerre lennének építő közösségben, mely a személyiségükre jótékonyan hathatna, de egyszerre lennének megóvva a romboló és veszélyes közösségek (fogvatartotti szubkultúrák) visszaéléseitől és a személyiségre káros hatásaitól. Miután Magyarországon a fogvatartotti túlszűfoeltség és a sajátos infrastruktúra, a börtönépítészetben uralkodó, a többszemélyes zárkákat favorizáló stílusok

évtizedeken át gyakorolt hatása a közeljövőben nem teszi lehetővé általános jelleggel az egyszemélyes elhelyezést, ezért ezen objektív feltételek adta hátrányok legalább részben egyéb módon kiküszöbölhetők. Erre tekintettel javasolt valamennyi zárkát biztonsági kamerával ellátni, és bekapcsolni az intézeti zárt videóláncba (CCTV). Ez nem jelentene folyamatos megfigyelést, pusztán a körletfelügyelő által végzett zárkaellenőrzést egészítené ki, rendszeres és visszatérő, illetve rendkívüli, rövid tartamú – esetenként pár másodperces – megfigyeléssel.⁴⁴⁹ A rendszert kiegészíthetné olyan magatartáselemző alkalmazás is, mely azonnali ellenőrzést generálna abban az esetben, ha a zárkában olyan jellegű mozgást, tevékenységet észlelne, mely rendkívüli eseményre utal. Ehhez azonban jogszabály-módosítás is szükséges, világossá kell ugyanis tenni, hogy a fogvatartottak személyhez fűződő jogai biztonsági okból, így a saját életük, testi épségük megóvása, illetve egyéb rendkívüli események elkerülése végett (például a szökés, lázadás, a fogvatartottak egymás közti atrocitásai) korlátozhatók. Így a zárkában zajló eseményeket megfigyelhetővé és rögzíthetővé kell tenni. Korábban az adatvédelmi országgyűlési biztos, illetve jelenlegi adatvédelmi hatóság álláspontja szerint ez a jelenlegi jogszabályi környezetben jogszerűen általában nem végezhető. Ugyanakkor a megfigyelő rendszerek telepítése, üzemeltetése nyilvánvalóan jelentős költségkihatással is járna. Azonban ha komolyan vesszük a büntetés-végrehajtás működésére vonatkozó, a fentiekben elemzett elveket és a büntetés-végrehajtás mint tevékenység prevencióval, reintegrációval, neveléssel, személyiségformálással, börtönártalmak megelőzésével és megakadályozásával kapcsolatos céljait és feladatait, úgy belátható, hogy a biztonsági megfigyeléssel járó alanyi jogkorlátozás, továbbá ennek az anyagi terhei reálisak és vállalhatóak. Az egyszemélyi elhelyezést szorgalmazza például az Európa Tanács által elfogadott R/2006/2 számú, az Európai Börtön szabályokról szóló ajánlása, továbbá az ENSZ 1955-ben Genévában megtartott kongresszusán elfogadott, A büntetés-végrehajtási intézetben fogvatartottakkal szembeni bánásmódra vonatkozó alapvető szabályokat (Standard minimum rules for the Treatment of Prisoners) tartalmazó ajánlása is. Miután azonban Magyarországon a közeljövőben az egyszemélyi elhelyezés nem kivitelezhető, így a börtönártalmak legalább részbeni mérséklése, illetve e körben tett erőfeszítések fokozása céljából indokoltnak tartom általános jelleggel a zárkák biztonsági kamerával való ellátását. A javaslatban megfogalmazott cél jogszabály-módosítással és jelentős költségáfordítás útján az infrastruktúra fejlesztésével érhető el.

Az elkülönítés további cizellálása: Kifejezetten kívánatos lenne az első büntényes, illetve először bv. intézetbe került elítéltek teljes elkülönítése a börtönrutinnal rendelkező, jellemzően deviáns és nehezen kezelhető, ismételten szabadságvesztést töltőktől, ezzel megakadályozva azt, hogy az első büntényes elkövető a reintegráció helyett még inkább elmerüljön a bűnözői szubkultúrákban, illetve azonosuljon a

⁴⁴⁹ „A zárkák biztonsági kamerával való ellátása ellentétes lehet a nemzetközi kötelezettségvállalásokkal, a CPT ellenzi, embertelen bánásmódnak minősülhet, ha a megfigyelés állandó.” Nagy László Tibor személyes közlése 2017. március 13-án.

devianciával.⁴⁵⁰ A jelenlegi túlszűfolttság ennek elérését nehezíti, mint ahogy az is, hogy már jelenleg is számos szempont szerint kell a fogvatartottakat egymástól elkülöníteni, ami komoly logisztikai szervezést is igényel a bv-től.⁴⁵¹ E cél ettől függetlenül jogszabály-módosítás mellett további infrastrukturális beruházással (új intézet építésével, illetve a meglévők bővítésével, továbbá a nagy méretű körletek megosztásával, részbeni lezárásával) megvalósítható.

A büntetés-végrehajtási képzés elve, a nevelés erősítése: Fontos lenne, hogy valamennyi életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltnek kötelező legyen aktívan és együttműködően tanulmányokat folytatnia, legalább az általános iskolát törekednie kellene befejezni, és képességeinek megfelelő szakmát (szakmákat) szerezni, illetve kötelező legyen személyiségfejlesztő, konfliktuskezelő tréningen részt vennie. Erre rabkeresménnyel lehetne az elítéltet ösztönözni. A különféle iskolarendszerű és azon kívüli képzések körében különbséget lehetne tenni a kötelező és a fakultatív képzések között. Az elítélt számára az alapvető kompetenciák megszerzését szolgáló és tipikusan iskolarendszerű képzéseket kötelező jelleggel kell előírni (pl.: az általános iskolai végzettség megszerzését). Más képzések pedig az elítélt önkéntes jelentkezése alapján fakultatív képzések lennének (pl.: felsőfokú tanulmányok). A tanulmányok folytatása még az elítéltek munkáltatásánál is fontosabbnak tekinthető. Amennyiben e kötelezettségét az elítélt megtagadná, a képzés során passzivitást mutatna, vagy nem képességeinek megfelelően teljesítené, úgy a rabkeresményéből le kellene vonni a képzése költségét, vagy a keresményét megvonni, illetve, ezt a hozzáállását a feltételes szabadsággal kapcsolatos előterjesztésben kötelező jelleggel szerepeltetni kellene mint negatív körülményt. Így a jelenlegi rendtől eltérően nem csak a képzésben való részvétel, mint formális kötelezettség állna fenn egyes esetekben, hanem az aktivitás előírása is, az, hogy az elítélt a képzésben a képességei szerint érdemben és ténylegesen vegyen részt, és a kvalitásainak megfelelő végzettséget szerezze is meg. Azaz az elítéltet minimálisan gondossági kötelelem terhelné (a fakultatív képzéseknél), de egyes alapvető (kötelező) képzések, kurzusok esetén eredménykötelelem terhelné, tehát felelne azért is, ha a végzettséget nem szerzi meg. Egyes esetekben az eredménykötelelem előírása hasonlítana az állásukeresők foglalkoztatási szerv által támogatott képzéseknél bevett gyakorlatához, melynek lényege, hogy amennyiben a támogatásban részesülő személy az államilag finanszírozott képzés keretében a célzott végzettséget nem szerzi meg, úgy azt szankcionálják, tipikusan a képzés költségének megfizetetésével. E cél jogszabály-módosítással továbbá több képzés biztosításával érhető el.

⁴⁵⁰ Erre is van külföldi példa, így Svájcban például külön intézeteket tartanak fenn az első büntényes, pontosabban fogalmazva, az első alkalommal bv. intézetbe kerülők elhelyezésére (Anstalt für Erstmalige), mellyel jelentősen lehet csökkenteni a börtönártalmakat. Forrás: Vókó György: A büntetés-végrehajtás sajátosságai... im. 256. oldal.

⁴⁵¹ Vö: Magyarországon a bv. intézetek túlszűfolttsága jelentős 2013-2016 közötti években 138-145% körül alakult. Ez az EJEB Pilot eljárásában 2015-ben embertelen bánásmód megállapításához vezetett. A büntetés-végrehajtás egyik fő célja, a reszocializáció ilyen körülmények között nehezen vagy egyáltalán nem érhető el. Az adatok forrása: Börtönstatisztikai Szemle 2016/1. Szerkesztette: Somogyvári Mihály, Drexler Bernadett, Banyárné Sánta Livia. Kiadja: BVOP, Budapest.

Kötelező társadalombiztosítási részvétel előírása: Az életfogytig tartó szabadságvesztést töltő elítéltek esetében kötelezővé kellene tenni, hogy a büntetésük alatt végzett munkájukért kapott munkabér egy részét nyugdíjbiztosításra fordítsák. Ez elengedhetetlenül fontos lenne, hiszen e nélkül az évtizedek után szabaduló (kegyelemben részesített) időskorú életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt alacsony összegű segélyre szorulna, mely a megélhetését nem biztosítaná. Ez pedig fokozva a létbizonytalanságot, újabb bűncselekmény elkövetéséhez vezethetne. Az intézetben folytatott tanulmányokat egy szinten kellene kezelni a munkavégzéssel, ami a nyugdíjhoz szintén szolgálati időt és pénzbeli befizetést eredményezne (a fogvatartott a tanulmányaiért kvázi bért kapna, ha eredményesen tanulna). Ennek során az Európa Tanács által elfogadott R/2006/2 számú, az Európai Börtönszabályokról szóló ajánlásának a 26. pont 17-es alpontjára is figyelemmel kellene lenni. A társadalom védelme érdekében az elítélteket ösztönözni kell arra, hogy büntetésük letöltése alatt képzésben, oktatásban vegyenek részt. Az elítélteket erre leginkább ösztöndíjjal, illetve a tanulmányokat munkaként elismerve munkabérrel lehetne motiválni, azonban e bérből is le kellene vonni a társadalombiztosítási járulékokat. Erre utal a Börtönszabályok 28.4 pontja is. A cél jogszabály-módosítással érhető el.

A szabadítás előkészítése során a hatékonyság növelése: Elengedhetetlenül fontos a szabadítás megfelelő színvonalú előkészítése valamennyi, de különösen az életfogytig tartó, illetve a hosszú időre ítélték esetében. E tevékenység nem lehet formális, látszólagos, hanem valós eredményeket kell, hogy felmutasson. Esetükben ez azért is hangsúlyos, mert több évtizedes szabadságelvonás alatt a társadalmi kapcsolatok gyakorlatilag megszűnnek, vagy visszaszorulnak, a családi kötelek is meglazulnak. Ezért az elítélt informális kapcsolataiban, családi-társadalmi kötelekben nem bízhat, még inkább az államra szorul. Alapvető fontosságú, hogy az elítélt megfelelő ellátásáról, lakhatásáról, munkába lépéséig elegendő anyagi forrásról gondoskodni kell, de elő kell segíteni hivatalos ügyeinek az intézését, az abban való eligazodását is. Segítség lehet lelki segély-szolgálatok, egyházak, társadalmi szervezetek tevékenysége. A kanadai típusú szabadításra felkészítő program (Lifeline Program) elemeinek az átvétele kifejezetten hasznos lehet. A bentlakásos intézményi elhelyezési forma (szálló) létesítése átmeneti segítséget, kapaszkodót adhatna a szabadult elítéltek számára, nem beszélve arról, hogy egy ilyen intézmény a pártfogó felügyelettel kiegészülve az állami kontroll biztosítását is jelentené. Ez az intézmény így kifejezetten a hosszú időt kitöltött elítéltekre specializálódva, az ő igényeikhez igazodva, rájuk kidolgozott módszertan alapján nyújtaná a szolgáltatásait. Ez nagyban szolgálhatná a társadalomba való fokozatos visszavezetés elvének az érvényesülését. Mindennek a hangsúlyozása amiatt is fontos, mert a nemzetközi adatok alapján a szabadságvesztésből szabadulók 36 százaléka elveszítette az otthonát, ezért állami segítségre szorul a lakhatása megoldásához.⁴⁵² A cél jogszabály-módosítással, a társadalmi és egyházi

⁴⁵² Forrás: Penal Reform International 1989-2014 25 years of promoting fair and effective criminal justice worldwide.

szervezetekkel való kapcsolat bővítésével, fokozásával, több pénzügyi támogatással, új infrastruktúra létesítéssel (szabadultak befogadó háza), új reintegrációs programok átvételével (Lifeline Program), egységes, és a szabad élet minden szegmensére kiterjedő utógondozási módszertan kidolgozásával lenne biztosítható.⁴⁵³ E körben hangsúlyozni kell, hogy a segítségnek érdemi segítségnek kell lennie. Az eredményes beilleszkedéshez szükséges társadalmi háttérnek valóságnak kell lennie (szállás, munkahely, jövedelem, tb jogviszony), ezek meglétéről az állami szerveknek meg kell győződniük a szabadítás előtt, ezen feltételek biztosítása részben az elítélt, részben az állam feladata lenne.

A transzparencia elve és a sértetti jogok fokozottabb érvényesítése: A büntetés-végrehajtási eljárásokban a sértetti jogokra, szempontokra és érdekekre és a társadalom tájékoztatáshoz fűződő jogára is fokozottan figyelni kell. Lehetővé kellene tenni, hogy a sértett iratbetekintési és indítványtételi jogot kaphasson a büntetés-végrehajtási bíró által folytatott eljárásokban, és érdemben élhessen az iratbetekintési és észrevételezési, esetleg indítványtételi jogával. Ez annál is inkább fontos, mert a büntetőeljárás szabályok már jó ideje biztosítják ezeket a jogokat a sértetteknek a büntetőeljárásban, míg a büntetés-végrehajtási eljárásban ezek a szempontok figyelmen kívül maradnak, ami elfogadhatatlan eljárási diszharmoniahoz vezet. A sértett és a társadalom számára a büntetés-végrehajtási eljárást és magát a büntetés-végrehajtást is transzparenssé kellene tenni, mert az közügy. Így a bv. intézetek zártsága nem jelentheti egyben a társadalom információktól való elzárását is. A Bv. törvény módosításának köszönhetően a sértettnek 2015. november 1. óta joga van ahhoz, hogy kérelmére tudomást szerezzen a feltételes szabadságra bocsátást kimondó döntés alapján az elítélt szabadításáról. Elő kellene azonban írni azt is, hogy még ezt megelőzően az eljárásban részt vehessen, észrevételeket, indítványokat tehessen, és a határozat kézbesítését is kérhesse, jogorvoslati jog biztosítása nélkül. A sértetti jogokat célszerű lenne tehát tovább bővíteni az észrevételezési, indítványtételi, illetve iratbetekintési (másolatkészítési) jogokkal. Az ún. nyitott börtönök programnak köszönhetően a bv. intézetek világa ismertebbé vált a társadalomban, azonban e körben még további lépésekre van szükség. A bv. bírói eljárásokon túl maga a büntetés-végrehajtás folyamata is közügy, ezért a társadalom joggal várja el, hogy abba beleláthasson, illetve egy-egy konkrét elítélt büntetés-végrehajtási helyzetéről is akár tájékoztatást kérjen, ha az érintett elítélt közszereplővé vált. Miután a büntetés-végrehajtás folyamata, annak eseményei közügyként is értelmezhetők, így fontos lenne az is, hogy a közérdeklődésre számot tartó ügyekben a nyilvánosság több tájékoztatást kapjon arról például, hogy egy-egy elítélt enyhébb fokozatban tölti a büntetését, vagy feltételes szabadságra bocsátották, de arról is, ha egy büntetőeljárás során közszereplővé vált terhelt a végrehajtás során

Annual report 2014. London. 19. p.

⁴⁵³ VÖ: „Amikor a társadalompolitikai intézményrendszer nem tudja biztosítani a fogvatartott számára a szabadulás után az elvárt normák szerinti életvitel minimumfeltételeit, a börtön által közvetített értékek hiteltelenné válnak. Ez viszont a fogvatartottak oldaláról csökkenti a börtönök normaközvetítő funkciójának legitimitását.” Somogyvári Mihály: Büntetőpolitika és legitimitáció. Börtönügyi Szemle 2012. évi 3. szám. 56. oldal.

pl. önkezeléssel végett vetett az életének. Jelenleg ezekről a közvélemény csak ad-hoc jelleggel értesül, sokszor nem hivatalos forrásokból. Így nem elfogadható, ha egy a büntetőeljárás során nagy sajtónyilvánosságot kapott ügy utóéletéről, és az ügy főszereplőjéről – jelen esetben az elítéltről – az érintett sorsáról a büntetés-végrehajtás tartama alatt a társadalom már nem értesül, vagy csak nem hivatalos helyekről származó félinformációkat kap. A cél, hogy a végrehajtás is legyen transzparens, mert a közösségre is tartozik, azaz társadalmat érintő közügy, ha például a közszereplőnek minősülő TÉSZ-es elítélt elhalálozik, vagy egy szintén közszereplőnek minősülő klasszikus életfogytiglanra ítéltet feltételes szabadságra bocsátanak stb. E cél jogszabály-módosítással, a sértetti és a tájékoztatáshoz fűződő jogok bővítésével elérhető.

Célszerű lenne megfontolni német mintára *az ún. biztonsági őrizet jogintézményének átvételét*. Ennek alapján a veszélyes, de legalább korlátozott beszámítási képességgel bíró elkövetők szabadságvesztésének a kitöltését követően kivételesen indokolt esetben kerülhetne sor határozatlan tartamú intézkedésként a prevenciós jellegű kényszerkezelésre az arra kijelölt zárt intézményben, melyet a büntetés-végrehajtási szervezet tartana fenn. Az intézet inkább csak zártságában hasonlítana egy büntetés-végrehajtási intézetre, de a fő funkciója a kezelés által a prevenciós célok elérésre lenne. Az intézet azonban büntető funkciót nem látna el, inkább kvázi kórház, szanatórium jellege lenne. Az intézetben pszichológusok, pszichiáterek, illetve különféle terápiás szakemberek segítenék az elítélteket a társadalomra is veszélyes mentális zavarai (pedofília, kényszeres zavarok stb.), függőségeik kezelésében, leküzdésében, személyiségük fejlesztésében. Különösen a nemi és más, személy elleni erőszakos bűncselekmények elkövetői, az aberrált, szadista hajlamú elítéltek esetében lenne hasznos e kifejezetten prevenciós célú intézkedésnek a bevezetése. Ezt az ítéletet hozó bíróság rendelhetné el már az ítéletben, illetve szükség esetére a büntetés-végrehajtási bírónak is hatáskört lehetne adni arra, hogy a büntetés-végrehajtási intézet előterjesztésére azt elrendelje. A német minta alapján az intézkedés főszabály szerint két évente felülbírálnak, és a szabadságvesztés kitöltésétől számítva legfeljebb tíz évig tarthatna, de a különösen veszélyes elítéltek esetében e tartam kitöltése után is meghosszabbítható lenne az intézkedés, azzal, hogy azt – ugyancsak a német mintát követve – két évente felül kellene vizsgálni. Ez persze részben áttörné a tettbüntetőjog fő elvét, miszerint az elkövetett cselekményre koncentrálnak kell a jogkövetkezményt meghatározni és nem az elkövető személyére figyelemmel. Azonban ezt valamelyest ellensúlyozza, hogy magával a tettel is szoros összefüggést mutat, hogy ha annak elkövetése során szadista, bizarr, extrém elkövetési mód, vagy valamilyen sajátos motiváció jelenik meg. A jogintézmény jogszabályalkotással és jelentős infrastrukturális beruházással lenne megvalósítható.

Intézeti jutalmazás hangsúlyainak áthelyezése: Tapasztalataim szerint az intézetek a tisztán szórakozási, sport, illetve kulturális tevékenységeket is előszeretettel honorálják jutalmakkal. Ez önmagában még nem lenne kifogásolható, hiszen az

elítéltek hasznos és értelmes időtöltését, személyiségének fejlődését az ilyen programok elősegíthetik. Azt azonban hangsúlyozni kell, hogy a jutalmazás körében fokozottan legyen elismerve a tanulás, a jól és tartósan végzett munka, a különféle tréningeken való részvétel, a közhasznú tevékenység. A jutalmazás körében ugyanis elsőbbséget kell adni a visszailleszkedést, a reszocializációt konkrétan, kézzel foghatóan elősegítő tevékenységek elismerésének, és ezekre jobban kell ösztönözni a fogvatartottakat számban több és súlyban jelentősebb jutalmakkal. E cél különösen a reintegrációs tisztek, bv. osztályvezetők, intézetparancsnokok továbbképzésével elérhető.

A partikularitás, az egyedi gyakorlatok visszaszorítása a jutalmazásban és a fenyítésben: A jelenlegi gyakorlattól eltérően, szigorúan és jogi normában, de legalább OP intézkedésben legyen szabályozva, hogy milyen okból kaphatnak jutalmat, fenyítést az elítéltek. Ne egy-egy intézet gyakorlatától függjön, hogy az elítéltet mikor és miért jutalmazza, vagy éppen fenyíti. Lehetőleg jogi norma írja elő azt, hogy miért kell, miért lehet jutalmat, fenyítést adni. Jelenleg az egyes bv. intézetek a saját gyakorlatuk szerint döntenek a fenyítésről, jutalmazásról és önállóan döntenek el azt is, hogy milyen érdemért, vagy szabályszegésért milyen kedvezményt, vagy fenyítést adnak. Ez az országos gyakorlat kialakulása ellenében hat, nem előnyös a jogbiztonság és a jogegyenlőség szempontjából sem. Kivétel nélkül minden lehetséges élethelyzet persze előre nem szabályozható. Ez nem is lehet cél. Ezért a szabályozásban lehetővé kellene tenni az egyéb, nem szabályozott helyzetek miatti jutalmazást vagy fenyítést, de ennek körét szűkíteni kell, és erre a körre is általános elveket meg kell fogalmazni. A jelenleg hatályos 13/2017 (II. 6.) OP szakutasítás a jutalmazás, fenyítés lehetséges okait még útmutatás szintjén sem jelöli meg. A szakutasítás 13-as pontja ugyanakkor arról rendelkezik, hogy: „*A különböző helyekről és időpontokban kezdeményezett javaslatokat össze kell gyűjteni, és azokat havonta egy alkalommal, összevontan kell elbírálni. Az elítélt havonta legfeljebb egyszer részesíthető jutalomban.*” Álláspontom szerint az elítélt reintegrációját nem segíti elő, kontraproduktív, hogy a jutalmazás száma korlátozott, havonta legfeljebb egy alkalommal jutalmazható az elítélt. E rendelkezés mellőzését tartom indokoltnak. E cél vagy jogszabályalkotással vagy legalább országos parancsnoki intézkedés kiadásával, illetve a 13/2017 . (II. 6.) OP szakutasítás módosításával elérhető.

Be kellene vezetni *a progresszív feltételes szabadságra bocsátás intézményét*, ami azt jelentené, hogy minél súlyosabb bűncselekmény miatt kiszabott, illetve minél súlyosabb büntetést tölt az elítélt, illetve minél kedvezőtlenebb az elítélt előélete, annál szigorúbbak lennének a feltételes szabadságra bocsátás törvényi feltételei. Ez szoros összefüggésben lenne az egyéniesítés elvével is, ennek megfelelően nagyobb szigorral és részletesebb, alaposabb vizsgálattal kellene dönteni az életfogytig tartó szabadságvesztést töltő kedvezményben való részesítéséről.

Az előbbi pontban foglaltakkal összefüggésben *a feltételes szabadságra bocsátás*

kedvezményének átalakítása, cizelláltabbá és az eljárás alaposabbá tétele is szükséges: Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték feltételes szabadsága szabályainak átalakítása indokolt: 1.) be kellene vezetni egyfajta kreditrendszer (pontrendszer), amelyben egyéniesítve, vagyis az elítélt előéletéhez, elkövetett bűncselekményéhez, ítéletéhez (tartamához) mérten kellene meghatározni az elérendő kreditcél (a minimális pontszámot), melynek teljesítése a feltételes szabadságra bocsátásnak olyan objektív előfeltétele lehetne, mint az ítéletben meghatározott tartam kitöltése. Ezzel az elítélt megfelelően ösztönözhető lenne, el lehetne kerülni azt, hogy az elítélt értelmetlenül és tétlenül, haszontalanul töltsön évtizedeket a bv. intézetben. A fogvatartotti passzivitás ugyanis veszélyes, de ilyen az is, ha az elítélt csak a rendbontásban aktív. A pozitív értelemben vett aktivitást elő kell mozdítani. Ez egyben kötelezettséget is jelentene a bv. intézetnek is, hogy minél több képzést, programot, tréninget és munkát kínáljon az elítélteknek. 2.) Elő kellene írni, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésből feltételesen szabaduló a reintegrációs őrizetnél már ismert elektronikai nyomkövető eszközt legyen köteles viselni a feltételes szabadság (pártfogó felügyelet) első időszakában, kb. hat-tizenkét hónapig. Kapjon hozzáférést az ellenőrizéshez a bv. pártfogó felügyelő, illetve bv. intézet és a BVOP is ellenőrizhetné ennek a végrehajtását, a szabályok betartását. Külön speciális magatartási szabályokat lehetne előírni az elítélteknek a pártfogó felügyelet idejére, pl.: meghatározott övezetben való tartózkodás követelménye, mozgás korlátozása egyes napszakokra, időtartamokra stb. melynek betartását az elektronikai nyomkövető eszközzel ellenőrizni lehetne. 3.) Fontos lenne, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztést töltők esetében a feltételes szabadságra bocsátással kapcsolatos bv. bírói eljárás kellő időben, a várható szabadulást megelőzően legalább hat hónappal induljon meg. E körben tehát a jelenlegi jogszabályi környezet átalakítása lenne indokolt, hogy az eljárás annak tartama alapján is kellően alapos lehessen, legyen idő az érdemi döntés megalapozására, az eljárás ne legyen leegyszerűsítő, felületes, sommás. A bv. bírónak álljon elegendő idő rendelkezésére a szükséges bizonyítékok (pl.: szakértői vélemény) beszerzésére és értékelésére oly módon, hogy a szabadulás várható idejére az eljárás érdemben befejezhető legyen. 4.) A szabad bizonyítás elvét fel nem adva, az eljárásban egyes bizonyítási eszközök (pl.: pszichológusi, adott esetben pszichiátriai, pártfogó felügyelői vélemény) beszerzése legyen kötelező. Mindehhez az infrastrukturális feltételek már adóttak, ezért a cél elérése jogszabály-módosítással biztosítható.

A kifogástalan intézeti magatartás fogalmának definiálása, pontosítása: A feltételes szabadságra bocsátás egyik előfeltétele a kifogástalan intézeti magatartás. Ezt a fogalmat azonban a jogszabály nem definiálja, annak tartalmát a bírói gyakorlat tölti ki. A bv. bírói gyakorlat e körben azonban korántsem egységes, ami veszélyezteti a jogbiztonságot. A partikuláris bírói gyakorlat megszüntetése végett a jogi szabályozásnak világossá kell tennie, hogy pontosan mit is jelent a kifogástalan intézeti magatartás fogalma a feltételes szabadságra bocsátás szabályai körében. Erre azért van szükség, mert ennek értelmezése körében megynként jelentős eltérések

vannak. Egyes törvényszékek gyakorlatában nyelvtani értelmezéssel megközelítve e fogalmat a kifogástalan magatartás mindössze annyit jelent, hogy az elítélt magatartásával kapcsolatban kifogás nem merült fel. Így az az elítélt, aki fenytve nem volt, de jutalmat sem szerzett teljesíti e feltételt. Míg az az elítélt, akit számos esetben jutalmaztak, de volt fenytve is, nem teljesíti ezt az elvárást, mert vele szemben kifogás merült fel. Ez értelmezés véleményem szerint leegyszerűsítő, ugyanakkor uralkodó álláspontnak tekinthető. Ezért a jogszabályban hangsúlyozni kell, hogy az elítélt tétlensége, passzivitása, a szabályszegés hiánya nem alapozza meg a kifogástalan intézeti magatartásra vonatkozó következtetés levonását. A kifogástalan intézeti magatartás tartalmát illetően a feltételes szabadságra bocsátással kapcsolatos fejezetben foglaltakat javaslom figyelembe venni. E cél kisebb jogszabály-módosítással és a bv. bírói kar továbbképzésével érhető el.

A rezsिमrend szabályainak a finomhangolása: Meg kellene szüntetni azt a jogi szabályozásban tetten érhető diszharmóniát, melynek lényege szerint a szabadságvesztés eltérő végrehajtási fokozatai (fegyház-börtön-fogház) között a rezsimszabályok (szigorú-általános-enyhe) miatt átfedések keletkezhetnek, a fokozatok határai így elmosódhatnak.⁴⁵⁴ Például egy enyhe rezsimbe sorolt fegyház fokozatos elítélt adott esetben kedvezőbb helyzetbe kerülhet mint egy börtön fokozatos, de a szigorú rezsimbe sorolt elítélt. Ez véleményem szerint alaptörvényellenes, inkohérens és kontraproduktív szabályozás. Alaptörvényellenes, mert rendeleti szabályozással áttöri a magasabb jogi norma, a Btk. és a Bv. törvény által szabályozott fokozatok határait és lehetővé teszi, hogy egy állami fegyveres rendvédelmi szerv igazgatási jellegű döntésével felülírja a független és pártatlan bíróság ítéletében meghatározott végrehajtási fokozatot, ezzel részben kiüresítve a bíróság döntését. Megítélésem szerint a rezsimszabályokat oly módon kell kialakítani, hogy az nem érintheti a végrehajtási fokozatot, azaz a szigorúbb végrehajtási fokozatot nem teheti ténylegesen enyhébbé, mint amilyen a középsúlyos végrehajtási fokozat stb. Ha az elítélt a rezsimrendben – az adott rezsim keretei között – tovább már nem motiválható megfelelően, úgy a fokozatváltás jogintézménye adja meg a lehetőséget arra, hogy az elítélt eggyel enyhébb, vagy akár eggyel súlyosabb végrehajtási fokozatban töltse a büntetését, ezzel biztosítva a megfelelő szintű ösztönzést. E cél jogszabály-módosítással érhető el.

Az intézetek belső nyitottságának elősegítése: Arra kell törekedni a végrehajtás alatt, hogy az elítéltek minél több időt töltsenek a zárkán kívül hasznos és értelmes elfoglaltsággal ezzel elősegítve a rehabilitációjukat. Ez alól nem jelenthetnek kivételt az életfogytig tartó szabadságvesztésre, és a TЭСZ-re ítélték sem. A végrehajtás az elítéltek egyetlen csoportjában sem korlátozódhat pusztán az izolációra. A büntetés-végrehajtási intézetek jellegük szerint kifelé fizikailag zártak, azonban befelé minél nyitottabbnak kell lenniük, így érvényesítve a normalizáció és a börtönártalmak elkerülésének az elvét. Az intézet belső zártsága biztonsági szempontból bizonyos

⁴⁵⁴ Lásd 16/2014 (XII. 19.) IM rendelet 39-41. §-ai.

ideig és határok között ideális lehet, azonban hosszútávon és teljes zártság (izoláció) esetén kontraproduktív módon az intézet biztonságát is veszélyeztetheti a zártság miatt elinduló negatív folyamatok – így az elítéltek pszichés leépülése, mentális instabilitása – miatt, egyben embertelen bánásmódnak is minősülhet. E cél elsősorban a reintegrációs tevékenységek fokozásával, tartamuk növelésével, és a biztonsági intézkedések indokoltságának folyamatos felülvizsgálatával érhető el.

A transzparencia elve a kötelező kegyelmi eljárásban: A kegyelmi eljárás szabályait ki kell azzal egészíteni, hogy az elnök és a miniszter a döntését indokolni köteles. Döntése legyen egyéniesített, a kegyelmezés szempontrendszere pedig legyen előre megadott, tételezett, így legyen világos az elítélt előtt már az elítéléskor, hogy mit kell tennie annak érdekében, hogy a kegyelmet valószínűleg elnyerje. A kötelező kegyelmi eljárás rendszere csak ezzel felel meg az EJEK elvárásainak. Az elv a kötelező kegyelmi eljárás szabályainak módosításával érhető csak el.

A pszichés egészség megőrzésének kiemelt szerepe: Fokozni kell a TÉSZ-es és az életfogytig tartó szabadságvesztést töltő elítéltek mentális egészségnek megőrzésével kapcsolatos intézkedések, bv. intézeti tevékenységek hatékonyságát. A TÉSZ-es elítéltek körében tapasztalható kiemelten magas befejezett öngyilkosságok és más önkárosítások száma arra utal, hogy a TÉSZ végrehajtásában rendszerhiba lehet. E büntetés végrehajtása keretében kiemelt figyelmet kaptak a biztonsági szempontok, a végrehajtás rendje általában rendkívül zárt körülmények között valósult meg, miközben az elítéltek pszichés és szociális (közösségi) igényei háttérbe szorulhattak. Nem kapott elég figyelmet és hangsúlyt az sem, hogy e büntetés önmagában (rendkívül zárt végrehajtási körülmények nélkül is) komoly és állandó jellegű pszichés megterhelést jelent az elítélt számára. E cél szempontjából fontos eredmény a fogvatartottak öngyilkossági cselekményeinek megelőzésével kapcsolatos feladatokról szóló 27/2017 (II. 15.) OP szakutasítás. A szakutasítás 2017. február 16-án lépett hatályba, így kiforrott gyakorlata még nincs, eredményei pontosan még nem láthatók. Kiemelten fontos e szakutasítás vonatkozásában hatástanulmány készítése, azaz annak a felmérése, hogy a szakutasítás a gyakorlatban – különösen az önkárosító cselekményeknek fokozottan kitett TÉSZ-es elítéltek esetében – milyen eredményeket mutat. A szakutasítás hiányossága álláspontom szerint az, hogy az a TÉSZ-es elítélteket mint fokozottan veszélyeztetett elítélteket konkrétan nem nevesíti. De áttételesen úgy mint hosszú időre ítéltet, illetve mint a biztonsági részlegen, illetve a HSR körleten elhelyezett elítéltekre, rájuk is vonatkozik, illetve alkalmazható. A szakutasítástól függetlenül is – álláspontom szerint – országosan fel kellene mérni valamennyi életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt, de legalább a TÉSZ-es elítéltek mentális egészségét. A tapasztalatokat szakértők bevonásával fel kellene dolgozni, és az országos parancsnoki szakutasításban egységes elveket és szabályokat kellene lefektetni az életfogytiglanra ítélt – de legalább a TÉSZ-es – elítéltek mentális egészségének megőrzése érdekében, továbbá fokozni kell az egyéni és csoportos terápiák, kurzusok, kezelések, tréningek számát és hatékonyságát,

továbbá több börtönpszichológusra lenne szükség. Az elítéltek pszichés egészségének megőrzése és fejlesztése nagyban hozzájárulhat nem csak az emberséges végrehajtáshoz, és az elítéltek egészséghez fűződő jogának biztosításához, de a bv. intézetek biztonságát is növelheti. E cél országos felmérés, vizsgálat lefolytatásával, majd szükség esetén az érintett országos parancsnoki szakutasítás módosításával, további költségráfordítással érhető el.

Az egyéb észrevételek, javaslatok:

A kritikai elv a jogalkotásban: A szabályozásban, különösen az idegen szabályok és jogintézmények implementálásában ez azt jelenti, hogy csak kellően kipróbált, hasonló jogrendszerű és társadalmi szerkezetű, gazdasági állapotú államokban bevált jogintézmények vehetők át, feltéve, hogy azok magyarországi alkalmazásának következményeire készültek előzetes felmérések és hatástanulmányok. Így nem vehető át kritika nélkül Magyarország jogrendszeréhez viszonyítottan rendszeridegen vagy teljesen eltérő kultúrájú, hagyományokkal bíró, gazdasági állapotú, moralitású, vagy ha úgy tetszik, vérmérsékletű állam valamely jogintézménye. Különösen igaz ez az angolszász, illetve a skandináv világ szabályozási eredményeire. A jogalkalmazásban pedig azt jelenti, hogy az új jogintézmények alkalmazásakor még nagyobb körültekintéssel kell eljárni. Mindez szemléletváltást is jelent: a külföldi minták kritika nélküli átvételének feladását. E cél csak közvetetten, figyelemfelkeltéssel érhető el, illetve képzéssel, az érintettek meggyőzésével, mely elsődlegesen a jogtudomány képviselőinek, ez egyetemek, kutatóintézetek feladata.

A szankciórendszer sokszínűségének fontossága: a büntetőjog sokszínűségét, a heterogén szankciórendszert meg kell őrizni, annak érdekében, hogy a büntetőjog a maga széles spektrumú, rugalmas, a jelentős szigorától az egészen enyhe joghátránnyal fenyegető, egyéniesítésre és ezáltal a társadalom védelmére alkalmas szankciórendszerét megőrizhesse. Ehhez az extrém bűncselekményekre való hatékony válasz érdekében mind a TÉSZ-re mind a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét meghagyó életfogytig tartó szabadságvesztésre szükség van.

A tettarányosság és a generális prevenció elvének hangsúlyozása a TÉSZ büntetés kommunikációjában: A TÉSZ elleni érvek egyike, hogy az szükségtelen, mert idős, agg elítélt már nem jelenthet valóban veszélyt a társadalomra. Ez azonban nem tartható, mert a büntetőjogot kizárólagosan a speciális prevenciót szolgáló eszközként mutatja be, megfeledezve a tettarányosság elvéről és a generális prevencióról. Hangsúlyozni kell a tudományos művekben és a sajtóban is, hogy az extrém bűncselekmények esetében csak extrém büntetés lehet tettarányos. A tettarányosság elve semmilyen körülmények között nem adható fel, mert az igazságtalanná teszi a szankciórendszert. Hogy mi a tettarányos büntetés, az a tálió elvének feladása óta mindig az adott kor társadalmi, gazdasági, kulturális viszonyai között határozható meg. A tettarányosság így szoros kapcsolatban van a társadalom igazságérzetével, a

többségi véleménnyel, lényegében közmegegyezés tárgya. Jelen kor viszonyai között köztudomású tény, hogy a TÉSZ társadalmi támogatottsága széles körű, így a társadalmi közmegítélés szerint a legsúlyosabb cselekmények elkövetőjével szemben ez a büntetés a tetтарыnyos szankció. Jobban hangsúlyozni kell azt is, hogy az elkövető bűnismétlésének megakadályozásán túl legalább annyira fontos más potenciális elkövetők hatékony visszatartása bűncselekmény elkövetésétől, vagyis az általános megelőzés. A tetтарыnyosság és a generális prevenció szempontjai tehát a TÉSZ megtartása mellett szólnak. De nem kizárt az sem, hogy öregkorú személy bűncselekményt kövessen el, különösen akkor, ha korábban is követett már el bűncselekményt (ami miatt TÉSZ-re ítélték) így a speciális prevenció elve sem cáfolja általános jelleggel a TÉSZ szükségességét. E cél is csak áttételesen, meggyőzéssel érhető el.

A nem igazolt büntetőjogi közvélekedések visszaszorításának szükségessége: A büntetőjog a jogrendszernek azon ága, amely a leginkább a közösség érdeklődésének központjába kerül, az a jogág, amelyre a legnagyobb közfigyelem hárul. Ez a fokozott közérdeklődés részben hasznos, mert a büntetőjog egyik célja éppen a generális prevenció, mely csak akkor lehet eredményes, ha a társadalom tagjaihoz eljut az üzenet, ha van közvetítő forrás, mely azt eljuttatja, illetve arról tájékoztat. Ezzel azonban szükségszerűen együtt jár nem igazolt tételek terjedése is. Különösen a büntetőjog-tudománynak egyik feladata az ezek ellen való küzdelem, ezen tévhitek lebontása. Pl.: „a halálbüntetésnek nincs visszatartó ereje” tétel. Figyelmen kívül hagyva a „többen benne van a kevesebb” elvét, amiből következik, hogy ha a súlyosabb büntetésnek nincs visszatartó ereje, akkor nincs az enyhébbnek sem. Akkor pedig a prevenció célok nem érvényesülhetnek, ami megkérdőjelezi magának a büntetőjognak a létjogosultságát is. Vagy: „Aki bűncselekmény elkövetését tervezi, az nem a Btk-t lapozgatja, hogy milyen büntetéssel fenyegetett az adott cselekmény”. Ebben a megközelítésben azonban figyelmen kívül marad, hogy a jog nem pusztán törvénykönyvek, jogszabálygyűjtemények írott szövege, hanem jogi kultúra, melynek szerves része a társadalom jogtudata is. Vagyis a nem jogvégzett, hanem laikus tömegek jogról alkotott képe, várakozása, tudása, elképzelései, sőt, félelme attól, különösen a jogkövetkezményektől. Ennek a jogtudatnak szerves része az, hogy a nem képzett tömegek is tisztában vannak azzal, hogy a jogrendszer szigorú vagy éppen megengedő, számonkérő vagy éppen megértő alapokon nyugszik. Ez ugyanis köztudomású tény. A laikus tömegek az egyes cselekményeket Btk. szerint minősíteni ugyan általában nem tudják, és nem ismertek előttük az alap-minősített-privilegizált esetek, a pontos büntetési tételkeretek sem, ahogy a büntetés kiszabás elvei sem. De azt igenis tudják, hogy alapvetően milyen a szankciórendszer: szigorú, vagy enyhe, mint ahogy azt is tudják, hogy mi áll a szankciórendszer csúcán, és általában nagyjából jól érzik, hogy milyen jellegű jogkövetkezménnyel számolhatnak. Ez nagyon fontos, hiszen ezekre a tudati és egyben lélektani elemekre és elvárásokra épül a jogrendszer. Vagyis arra, hogy a jogot a jogalanyok valamelyest ismerik, cselekvésüket a jogtudat és a jogtól való félelem motiválja. Ezeknek köszönhetően a

jogi előírásokat alapvetően be is tartják. Ugyanígy nem megalapozott a fent leírtak szerint, hogy a „TÉSZ-es elítéltnak nincs veszténivalója.” Ez a cél közvetetten érhető csak el, melyben a jogtudománynak kiemelkedő szerepe van.

Összegzés

Lényegre törően igyekeztem bemutatni a kutatómunka eredményei alapján kirajzolódó problémákat. Törekedtem a fontosabb, hangsúlyosabb és korrekciót igénylő rendelkezésekre, jogintézményekre a figyelmet felhívni, illetve a hibák orvoslására a társadalom érdekeinek megfelelő, és a jogállami keretek közé is illeszkedő iránymutatást, javaslatot adni. A legáltalánosabb észrevételként pedig a kritikai szemlélet fontosságát kellett hangsúlyozni, mely megvéd az általánosításoktól, a sztereotípiáktól, a leegyszerűsítő felfogástól, és az embert gondolkozásra készíteti, ami az első és a legfontosabb lépés a problémák észleléséhez és megoldásához, illetve alapját képezi a jog továbbfejlődésének.

Meggyőződésem szerint igazolást nyert, hogy a tettarányosság elve és a társadalom hatékony védelme nem nélkülözheti a szigorú büntetőjog tételeit, ennek keretében az életfogytig tartó szabadságvesztést és a TÉSZ-t. Ugyanakkor ezen intézmények részben korrekciót igényelnek. Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés a felvázolt módosításokkal a jogállami elveknek megfelelő, a nemzetközi és alkotmányos elvárásoknak is eleget tevő szankcióként élhet tovább.

FELHASZNÁLT IRODALOM

A Magyarországon, magyar nyelven megjelent irodalom jegyzéke:

- 120 éves a Szegedi Fegyház és Börtön. Kiadta a Szegedi Fegyház és Börtön Szeged, 2005
- A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokának 1-1/51/2003. sz. OP intézkedése, és módszertani útmutató a fogvatartottak különleges biztonságú zárkába, illetve körletre helyezésének szabályairól /kivonat/ www.helsinki.hu 2009. 09. 05.
- A Helsinki Bizottság véleménye a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló törvényjavaslatról. www.helsinki.hu/fogvatartas/elemzések 2005. május 5
- A Helsinki Bizottságnak az Alkotmánybírósághoz szóló indítványa jogszabály megsemmisítésére, 2009.
- A Magyar Helsinki Bizottság véleménye a büntetések, az intézkedések, az egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló törvénytervezetéről. 2013. szeptember 27. Forrás: http://helsinki.hu/wp-content/uploads/Bv_kodex_MHB_velemenye_2013_09_27.pdf
- A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön Parancsnokának 41/2005. sz. intézkedése a különleges biztonságú körlet rész működésének szabályairól /kivonat/.
- A Szegedi Fegyház és Börtön Parancsnoka 31-100-48/2009. számú intézkedésének kivonata a HSR és a BSR körletek működéséről.
- Antal Szilvia – Nagy László Tibor – Solt Ágnes: Az életfogytig tartó szabadságvesztés empirikus vizsgálata. Kriminológiai Tanulmányok 46. Szerk: Virág György OKRI Budapest, 2009. 54–94. oldal.
- Antal Szilvia-Tatai Livia: Az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetéséről. Ügyészek Lapja 2008. különszám 75-82. oldal.
- Az EJEB 50 kérdésben. Kiadja az Emberi Jogok Európai Bíróságának Közönségkapcsolati Osztálya. 2012 július, Strasbourg.
- Az Emberi Jogok Európai Bírósága. Kérdések és válaszok. Kiadta az Emberi Jogok Európai Bírósága, Strasbourgban 2012
- Az Igazságügyi és Rendészeti Miniszter válasza az Európa Tanács Kínzás, Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetések Megelőzésére létrehozott Európai Bizottság (CPT) Magyarországon 2007. január 30. és február 1. közötti a Szegedi Fegyház és Börtönben tett látogatásáról készített jelentésre. www.irm.gov.hu 2007. 10. 08.
- B. Papp László: Mindörökké rács mögött. De Jure Jogászok Magazinja, 2007. évi 2. szám. 22–25. oldal.
- Balla Lajos: A büntetés-kiszabási gyakorlat alakulása az emberölés miatt indult büntetőügyekben.
<http://www.debreceniitotabla.hu/doc/bunteto/BuntetesKiszabasEmberolesMiatt.pdf> 2014. 07. 20.

- Balla Lajos: Az emberölés értékelése – jogszabályi keretek és a Debreceni Ítéltábla gyakorlata. Pro Futuro 2011/1. 113-130. oldal.
- Bán Tamás: A tényleges életfogytiglani büntetés és a nemzetközi emberi jogi egyezmények. Fundamentum 1998. évi 4. szám 119–127. oldal.
- Bárd Károly: A jogos védelem és az életfogytiglani szabadságvesztés-büntetés alapjogi megközelítésből. In: Az új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban. Kiadta az ELTE Bibó István Szakkollégium. Budapest, 2013. Szerk: Hack Péter. 55-62. oldal.
- Békés Ádám: Életfogytig tartó vita? – Tennivalók egy strasbourgi döntés kapcsán. Iustum. Aequum. Salutare. X. 2014. 2. 5-12. oldal.
- Belovics Ervin: Az emberi élethez és méltósághoz való jog és az új Btk., különös tekintettel a büntetési rendszerre és a jogos védelemre. In: Az új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban. Kiadta az ELTE Bibó István Szakkollégium. Budapest, 2013. Szerk: Hack Péter. 69-74. oldal.
- Belovics Ervin: Az új Btk. és a büntetés-végrehajtási jog kodifikációja. Ügyészek Lapja 2013. évi 2. szám 55-60. oldal.
- Bereczki Zsolt: Speciális csoportok. Az eurokonform büntetés-végrehajtás megvalósításáért. Börtönügyi Szemle 2000. december 4. 4. szám 79-81. oldal.
- Blaskó Béla: A büntetőjogi felelősség filozófiai alapjairól. Jogtudományi Közöny 50. 90-93. oldal. Budapest, 1995.
- Bolyki Orsolya-Nagy László Tibor-Solt Ágnes-Szabó Judit: Az életfogytig tartó szabadságvesztés és a feltételes szabadságra bocsátás jogalkalmazási gyakorlata. OKRI kutatási jelentés. Budapest, 2016. (Kézirat. A szerzők hozzájárulásával került felhasználásra.)
- Boros János: A hosszú tartamú szabadságvesztés hatása a fogvatartottak személyiségére. Börtönügyi Szemle 2005/2. szám. 19–24. oldal.
- Bökönyi István: Emberi jogok érvényesülésének helyzete a hazai büntetés-végrehajtási intézetekben. Börtönügyi Szemle 2000. június 2. 2. szám 68-77. oldal
- Bűnözés és igazságszolgáltatás 2005–2013. Közzéteszi a Legfőbb Ügyészség Budapest, 2014. (<http://www.mklu.hu/repository/mkudok1751.pdf> 2014. június 20.
- Bűnözés és igazságszolgáltatás. Kiadta a Legfőbb Ügyészség 2017-ben. 2017. 08. 25. <http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok264.pdf>
- Büntetés-végrehajtási rendszerek nemzetközi áttekintése. Kiadta az Igazságügyi Minisztérium Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Nevelési Osztály. Budapest, 1987
- Csordás Dóra-Csordás Sándor: Az emberközpontú és közösségi irányultságú börtönrendszerek főbb jellemzői. Börtönügyi Szemle 2007. www.bvop.hu/kiadvanyaink 2014. 04. 11 1-34. oldal.
- Csóti András: A magyar börtönügy új kihívása: a tényleges életfogytig tartó

- szabadságvesztés. Börtönügyi Szemle 2005. évi 2. szám 25–28. oldal.
- Danó Anna: A bűnismétlők személyiségjegyei. De Jure Jogászok Magazinja 2006. évi 2. szám 34-37. oldal.
 - Draxler Ferenc: APAC-körlet a Váci Fegyház és Börtönben. Börtönügyi Szemle 2013. évi 4. szám 55-71. oldal.
 - Fiáth Titanilla: Speciális körletek és börtönprogramok Missouri államban. Börtönügyi Szemle 2014. évi 4. szám 41-53. oldal.
 - Firon András: Káinbélyeg. Panoráma Kiadó Budapest, 1991.
 - Freda Adler-Gerhard O. W. Mueller-William S. Laufer: Kriminológia. Osiris Kiadó Budapest, 2002.
 - Garami Lajos: Élő halottak? A tényleges életfogytiglani szabadságvesztés végrehajtásának fő problémái. Börtönügyi Szemle, 1999. június 2. szám 56-63. oldal.
 - Geller Balázs: Az emberi élethez és méltósághoz való jog és az új Btk., különös tekintettel a büntetési rendszerre és a jogos védelemre. In: Az új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban. Kiadta az ELTE Bibó István Szakkollégium. Budapest. 2013. Szerk: Hack Péter. 63-68. oldal.
 - Gláser István: A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1975
 - Hagymási Kornélia: Végtelen idő a rácsok mögött – avagy mennyiben van létjogosultsága Magyarországon a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésnek. Börtönügyi Szemle 2009. évi 2. szám 61-76. oldal.
 - <http://helsinki.hu/a-helsinki-bizottsag-az-alkotmanybirosaghoz-fordult-a-tenyleges-eletfogytig-tarto-szabadsagvesztes-eltorleseert> 2009. 03. 06.
 - Huszár László: Alkalmazkodás – hosszúidős elítéltek börtön-adaptációja. Börtönügyi Szemle 2005. évi 2. szám 21–33. oldal.
 - Juhász Zoltán: Jog a reményhez. Fundamentum 1998. évi 4. szám 88–91. oldal.
 - Juhász Zsuzsanna: Az előregedő börtönnépeség problémái. Börtönügyi Szemle. 2012. évi 2. szám. 1-13. oldal.
 - Kadlót Erzsébet: A jogos védelem és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés a Btk.-ban. In: Az új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban. Kiadta az ELTE Bibó István Szakkollégium. Budapest. 2013. Szerk: Hack Péter. 75-88. oldal.
 - Karsai Dániel: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának határozata a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésről. Jogesetek Magyarázata 2014/1. 70-77. oldal.
 - Kázmér Dávid: A biztonsági elzárás. <http://www.arsboni.hu/a-biztonsagi-elzaras.html> 2015. november 11.
 - Kiszely Pál – Nagy István: Az idő rabságában. A hosszú időre ítélték büntetés-végrehajtásának helyzete a Szegedi Fegyház és börtönben. Börtönügyi Szemle 2012. évi 3. szám 1-15. oldal.
 - Kiszely Pál: Merre tovább, magyar életfogytiglan? Az extrém hosszú ítéletek

- végrehajtásának tapasztalatai a Szegedi Fegyház és Börtönben. Börtönügyi Szemle 47-65. oldal.
- Konferencia a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről. Összefoglaló. 2009. 02. 12. /<http://helsinki.hu/konferencia-a-tenyleges-életfogytig-tartó-szabadságvesztésről/>
 - Korinek László: Kriminológia. Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó Budapest, 2010.
 - Kussbach Erich: Nemzetközi büntetőjog. PPKE JÁK Szent István Társulat. Budapest. 2003.
 - László Zsuzsanna: Örökké tartó rabság. Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés hazai szabályozásának egyes momentumai. Börtönügyi Szemle 2008. évi 3. szám. 54- 62. oldal.
 - Lévay Miklós: Az Emberi Jogok Európai Bírósága a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről. In: Jogesetek Magyarázata, 2012/3. 74–78. oldal.
 - Matovics Csaba: A Szegedi Fegyház és Börtön hosszúidős speciális rezsimű (HSR) körletének működési tapasztalatai. Börtönügyi Szemle 2009. évi 2. szám 99-108. oldal.
 - Mezey Barna: A börtönrendszerek és a börtönépítészlet a századforduló idején. Börtönügyi Szemle 2006. www.bvop.hu/kiadvanyaink 2014. 04. 11.
 - Mezey Barna: A magyar polgári börtönügy kezdetei. Osiris–Századvég Kiadó, Budapest, 1995
 - Módos Tamás-Gáspár János: Differenciált rezsim a Váci Fegyház és Börtönben. Börtönügyi Szemle 2010/1. 2010. január 2. szám 45-66. oldal.
 - Münnich Iván: Az emberölést elkövetett személy lélektanáról. In: Kriminológiai Tanulmányok 50. 135-174. oldal. Szerkesztette: Vókó György. OKRI Budapest, 2013.
 - Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. Korona Kiadó, Budapest, 2001
 - Nagy Ferenc: A szabadságelvonással járó szankciókról az új Btk-ban. Börtönügyi Szemle 2014/4. szám. 1-18. oldal.
 - Nagy Ferenc: Az ellenség-büntetőjogról, a jogállami büntetőjog eróziójáról. Magyar Jog 2/2007.
 - Nagy Ferenc: Gondolatok a hosszú tartamú szabadságvesztésről és az európai börtönnépeiségről. Börtönügyi Szemle 2013. évi 1. szám, 1-16. oldal.
 - Nagy Ferenc: Gondolatok az életfogytig tartó szabadságvesztésről. Magyar Jog 2013. évi 5. szám 265-271. oldal.
 - Pacsek József: Zsúfoltság és magány – a fogvatartottak elhelyezésének időszerű kérdései –. Börtönügyi Szemle 2011/4. 2011. április 2. szám 1-11. oldal.
 - Pallagi Anikó: A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés a büntetőpolitika szemszögéből. Belügyi Szemle 62. évf. 12. szám. 2014. 75-98. oldal.
 - Pap Attila: Új rezsimszabály az első büntényesek elkülönítésére? Börtönügyi Szemle 2010/1. 2010. január 2. szám 78-82. oldal.

- Papp Gábor: A prizonizációs jelenség elméleti háttere – kritikai megközelítésben. Börtönügyi Szemle 2009. évi 2. szám 29-60. oldal.
- Papp László: Elhúzódó kivégzés. Marad-e a tényleges életfogytig tartó büntetés? De Jure, jogászok magazinja, 2007. évi 2. szám. 20–25. oldal.
- Polgár András: A büntetés-végrehajtási fokozatok felülvizsgálata a feltűnően durva, kegyetlen, vagy több embert érintő bűncselekményt elkövetők tekintetében. Büntetőjogi Tanulmányok XIV/2., 2013. Kiadta az MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém. 41-68. oldal.
- Polgár András: A feltételes szabadságra bocsátás eljárásjogi kérdései, és a jogintézmény fejlesztésének irányai. Börtönügyi Szemle 2014. évi 3. szám 1-12. oldal.
- Polgár András: A magányos elkövető – a XXI. századi terrorelhárítás új kihívása – 2013. A TEK TT és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem gondozásában lévő belső publikáció.
- Polgár András: A szabadságvesztés-büntetés és a magyar börtönügy története – a kezdetektől napjainkig – . PPKE JÁK Könyvtárának gondozásában lévő kézirat, szakdolgozat. Budapest 2005
- Polgár András: A veszélyes fogvatartottak kezelése, jogi helyzetük sajátossága. Legfőbb Ügyészség Könyvtárának gondozásában lévő belső publikáció, 2005
- Polgár András: Az életfogytig tartó szabadságvesztés külföldi gyakorlata. Következtetések nemzetközi tapasztalatok alapján. Büntetőjogi Tanulmányok XVII. 2016, Szerk.: Jungi Eszter, Kiadta az MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém. 1-110. oldal.
- Polgár András: Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés jogintézménye, jellege, sajátosságai, végrehajtása. Büntetőjogi Tanulmányok XI. kötet, 2010. Kiadta az MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém 217-264. oldal.
- Polgár András: Batta újjászületése – az extrém bűncselekményekkel szembeni védekezés lehetőségei a 90-es években és a tapasztalatok egy jogeset elemzése alapján. Büntetőjogi Tanulmányok XV. kötet, 2014. Szerk: Jungi Eszter. Kiadta az MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém 163-212. oldal.
- Polgár András: Egy szankció védelmében. Bűnügyi Szemle 2009/4. 39-43. oldal.
- Polgár András: Gondolatok a feltételes szabadságra bocsátásról. Börtönügyi Szemle 2014. évi 2. szám 2014. június, Budapest. 1-18. oldal.
- Polgár András: Harcos vagy bűnöző? Egy kísérlet a terrorista jogállásának meghatározására. Terror & Elhárítás (TEK TT) Folyóirat 2014. július, Budapest.http://epa.oszk.hu/02900/02932/00005/pdf/EPA02932_terror_elharitas_2014_1_03.pdf
- Polgár András: Mi lesz Veled, TÉSZ? A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés emberi jogi megítélése – érvek, ellenérvek –. Büntetőjogi Tanulmányok XVI. kötet, 2015. Kiadta az MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém 79-106. oldal.
- Polgár András: Volt egyszer egy büntetés? A kötelező kegyelmi eljárás

- szabályai a strasbourgi döntés alapján. Börtönügyi Szemle, 2015. évi 2. szám 23-34. oldal.
- Ruzsonyi Péter. A skandináv országok büntetés-végrehajtási rendszerének elemzése. Börtönügyi Szemle. 2011. évi 1. szám. 1-18. oldal.
 - Ruzsonyi Péter: Életre ítélve – sorozatgyilkosok a rácson innen I. rész. Börtönügyi Szemle 2016. évi 2. szám. 5-26. oldal.
 - Ruzsonyi Péter: Életre ítélve – sorozatgyilkosok a rácson innen II. rész. Börtönügyi Szemle 2016. évi 3. szám. 41-62. oldal.
 - Ruzsonyi Péter: Európai börtönnevelési irányzatok. Börtönügyi Szemle. 2003. évi 4. szám 43-56. oldal.
 - Ságvári Ádám: A tényleges életfogytiglan Strasbourgban és a nemzeti bíróságok előtt – az alapjogi szuverenitás elérésének módszeréről.
<http://jog.tk.mta.hu/blog/2015/02/a-tenyleges-életfogytiglan20150217>
 - Schmechl János: A fogvatartottak kockázatelemzési és kezelési rendszere. Börtönügyi Szemle 2014. évi 1. szám 32-37. oldal.
 - Solt Ágnes – Antal Szilvia: A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre ítélték longitudinális vizsgálata. 65-70. oldal.
 - Solt Ágnes: A feltételes szabadságra bocsátás intézményének magyarországi gyakorlata (Kézirat. A szerző hozzájárulásával került felhasználásra.)
 - Solt Ágnes: Agresszió a fogvatartottak körében: okok és következmények – problémás fogvatartottakkal készült mélyinterjúk tartalomelemzése –. Börtönügyi Szemle 2010/1. 2010. január 2. szám 24-37. oldal.
 - Solt Ágnes: Az életfogytig tartó szabadságvesztés empirikus vizsgálata. Börtönügyi Szemle 2009. évi 2. szám 77-98. oldal.
 - Somogyvári Mihály: Büntetőpolitika és legitimitás. Börtönügyi Szemle 2012. évi 3. szám. 49-60. oldal.
 - Szumski, Jerzy: Az életfogytig tartó szabadságvesztés Lengyelországban. Magyar Jog 44. évf. 2. szám, 1997. 108-111. oldal.
 - Tóth Mihály: Az életfogytig tartó szabadságvesztésről a legújabb, minket érintő strasbourgi döntés ürügyén. <http://ujbtk.hu/toth-mihaly-kiszamithato-dontesek-a-kiszamithatatlan-jovorol/2015.06.15>
 - Tóth Mihály: Életfogytig tartó szabadságvesztés és a remény joga újabb emberi jogi döntésekben. Jogtudományi Közlöny 2012/6 szám. 268-272. oldal.
 - Tóth Mihály: Gondolatok az életfogytig tartó szabadságvesztés lehetséges jövőjéről. A Jogtudományi Intézet Blogoldala.
<http://jog.tk.mta.hu/blog/2014/09/életfogytiglan>
 - Tóth Mihály: Kiszámítható döntések a kiszámíthatatlan jövőről.
<http://ujbtk.hu/toth-mihaly-kiszamithato-dontesek-a-kiszamithatatlan-jovorol/2015.06.15>
 - Tóth Mihály: Pulpitus és katedra. Emléktöredékek Pálincás Györgyről. Iustum Aequum Salutare III. 2007/4. 251-258. oldal.
 - Törvényjavaslat a büntetések és intézkedések végrehajtásáról www.im.hu/bvop 2005. 08. 17.

- Varga Csaba (szerk.): Jog és filozófia. Antológia a XX. század jogi gondolkozása köréből. Szent István Társulat, Budapest 2001.
- Vig Dávid: Izoláció a társadalomvédelem büvöletében. Határozatlan ideig tartó szabadságmegvonás Európában. Kriminológiai Közlemények. 46. OKRI Budapest, 2009. 38-51. oldal.
- Vókó György: A büntetés-végrehajtás időszerű kérdései. Ügyészek Lapja 2001. évi 2. szám 19-34. oldal
- Vókó György: A büntetés-végrehajtás sajátosságai és tapasztalatai Európában. Kriminológiai Tanulmányok 50. 245-260. oldal. Szerkesztette: Vókó György. OKRI Budapest, 2013.
- Vókó György: A büntetés-végrehajtási jog szerepe a jogállamban. Börtönügyi Szemle 2014. évi 1. szám. 1-7. oldal.
- Vókó György: A CPT (a kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megelőzésére létrejött európai bizottság) legutóbbi magyarországi látogatásáról készített jelentése és a magyar hatóságok erre adott válasza. Ügyészek Lapja, 2001. évi 3. szám 49-59. oldal.
- Vókó György: A magyar büntetés-végrehajtási jog. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2001
- Vókó György: Új európai börtönszabályok és magyarázatuk 1-12. rész. Ügyészek Lapja 2008/1, 3, 4, 6, 2009/1, 3-4, 2010/2-5, 2011/1, 2.

A külföldön megjelent angol nyelvű felhasznált irodalom:

- * 24th General Report of the CPT European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) 1 August 2013-31 December 2014 <http://www.cpt.coe.int/en/annual/CPT-Report-2013-2014.pdf>
- * A MEASURE OF LAST RESORT? Child offenders and life imprisonment Carina du Toit Centre for Child Law, University of Pretoria. SA CRIME QUARTERLY No 17 SEPTEMBER 2006
- * A visit by the CPT-What's it all about? 15 Questions and answer for the police Geneva, May 1999 <http://www.cpt.coe.int/en/documents/doc-visit-by-cpt.pdf>
- * Albuquerque, Paulo Pinto de: LIFE IMPRISONMENT AND THE EUROPEAN RIGHT TO HOPE. Rivista AIC. 2/2015 29/05/2015 1-10. p.
- * Anderson, John L.: The label of Life imprisonment in Australia. A principled or populist approach to an ultimate sentence. UNSW Law Journal. Volume 35 (3) 747-778. p.
- * Appleton, Caterina, Bent Grover: The pros and cons of life without parole. Brit J. Criminol (2007) 47 597-615 Advance Acces publication 24 April 2007
- * at the 482nd meeting of the Ministers' Deputies)
- * at the 855th meeting of the Ministers' Deputies).
- * Carson , E. Ann: Prisoners in 2013 U.S. Department of Justice Office of

Justice Programs Bureau of Justice Statistics September 30, 2014 NCJ 247282
<http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/p13.pdf>

- * Council of Europe Annual Penal Statistics Space In- Prison Population. Survey 2013. http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/PCCP%20documents%202014/Council-of-Europe_SPACE-I-2012-E_Final_140507.pdf
- * COUNCIL OF EUROPE COMMITTEE OF MINISTERS RECOMMENDATION No. R (82) 17
- * COUNCIL OF EUROPE COMMITTEE OF MINISTERS RECOMMENDATION No. R (92) 17
- * COUNCIL OF EUROPE COMMITTEE OF MINISTERS Recommendation Rec(2003)23 of the Committee of Ministers to member states on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners (Adopted by the Committee of Ministers on 9 October 2003)
- * Council Of Europe: Recommendation Rec(2003)22 of the Committee of Ministers to member states on conditional release (parole)
- * Council Of Europe: Recommendation Rec(2003)23 of the Committee of Ministers to member states on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners
- * Council Of Europe: Recommendation Rec(76) 2 of the Committee of Ministers to member states on treatment of long-term prisoners
- * Council Of Europe: Recommendation Rec(82) 17 of the Committee of Ministers to member states on custody and treatment of dangerous prisoners
- * Council Of Europe: Recommendation Rec(87) 3 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules
- * Council Of Europe: Recommendation Rec(89) 12 of the Committee of Ministers to member states on education in prison
- * CPT/Inf (2006) 20 Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 30 March to 8 April 2005. CPT Strasbourg, 29 June 2006
- * CPT/Inf (2006) 21 Response of the Hungarian Government to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to Hungary from 30 March to 8 April 2005. CPT Strasbourg, 29 June 2006
- * CPT/Inf (2007) 24 Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 30 January to 1 February 2007. CPT Strasbourg, 28 June 2007
- * CPT/Inf (2007) 25 Response of the Hungarian Government to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to Hungary from 30 January to 1 February 2007. CPT Strasbourg, 28 June 2007

- * CPT/Inf (2010) 16 Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 24 March to 2 April 2009 Strasbourg, 8 June 2010
- * CPT/Inf (2010) 16 Response of the Hungarian Government to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to Hungary from 24 March to 2 April 2009. CPT Strasbourg, 8 June 2010
- * CPT/Inf (2014) 13 Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 3 to 12 April 2013 Strasbourg, 30 April 2014
- * CPT/Inf (2014) 14 Response of the Hungarian Government to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to Hungary from 3 to 12 April 2013 Strasbourg, 30 April 2014
- * CRAWLEY, ELAINE, RICHARD SPARKS: Imprisonment? How elderly men talk about imprisonment and release. Keele University, UK and University of Edinburgh, UKThCriminolog 2006 SAGE Publications(London, Thousand Oaks & New Delhi) and the British Society of Criminology.
- * Croatia. VARSTVOSLOVJE, Journal of Criminal Justice and Security year 12 no. 2 pp. 143-162. <http://www.fvv.um.si/varstvoslovje/articles/VS-2010-2-Croatia.pdf>
- * Ebert, Michael: Weighing the Costs of Capital Punishment v. Life in Prison Without Parole. An Evaluation of Three States' Studies and Methodologies. Comparing Costs of the Death Penalty Versus Life in Prison Without Parole (LWOP). Georg Mason University School of Public Policy [file:///C:/Users/User/Downloads/55-55-1-PB%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/55-55-1-PB%20(1).pdf)
- * ECHR Press Release: Two cases referred to the Grand Chamber concerning refusal to register an Orthodox clergy trade union in Romania and life imprisonment in the United Kingdom. ECHR Press Release. ECHR 305 (2012)19.07.2012 [file:///C:/Users/User/Downloads/Referrals%20to%20the%20Grand%20Chamber%20July%202012%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/Referrals%20to%20the%20Grand%20Chamber%20July%202012%20(1).pdf)
- * Eight United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders Havana 27 August – 7 September 1990. Report prepared by the Secretariat. United Nations New York, 1991.
- * European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT): CPT STANDARDS. CPT/inf/E (2002) 1-Rev 2015 <http://www.cpt.coe.int/en/documents/eng-standards.pdf>
- * European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT): European Convention for the Prevention of

Torture and Inhuman or Degrading

- * European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT): The CPT in brief. <http://www.cpt.coe.int/en/documents/eng-leaflet.pdf>
- * EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS Press country profile - Hungary http://www.echr.coe.int/Documents/CP_Hungary_eng.pdf
- * European Court of Human Rights: Annual Report 2013. Registry of the European Court of Human Rights Strasbourg, 2014. http://echr.coe.int/Documents/Annual_Report_2014_ENG.pdf
- * European Court of Human Rights: Annual Report 2014. Registry of the European Court of Human Rights Strasbourg, 2015. http://echr.coe.int/Documents/Annual_Report_2015_ENG.pdf
- * European Court of Human Rights: Grand Chamber hearing concerning life sentence without possibility of regular review ECHR 007 (2015) 14.01.2015 Press Release. issued by the Registrar of the Court
- * European Court of Human Rights: The ECHR in facts & figures. 2014. Registry of the European Court of Human Rights Strasbourg, 2014. http://www.echr.coe.int/Documents/Facts_Figures_2014_ENG.pdf
- * Fromherz, Michael: The life imprisonment in Austria. /kézirat. A tanulmányt a szerző engedélyével használtam fel./
- * Glenn, J. Abraham: "PRISONERS SERVING SENTENCES OF LIFE WITHOUT PAROLE: A QUALITATIVE STUDY AND SURVEY" (2011). University of Kentucky Doctoral Dissertations. Paper 814. http://uknowledge.uky.edu/gradschool_diss/814
- * Goupillon, Beth Ann: LIFE WITHOUT PAROLE: DESCRIBING THE EFFECTS OF "LIFER BUBBLE". <http://www.doc.wa.gov/aboutdoc/measuresstatistics/docs/LifeWithoutParoleDescribingtheEffectsofLiferBubbleGoupillon9.2013.pdf>
- * Haas, Gordon, Lloyd Fillion: Criminal Justice Policy Coalition Norfolk Lifers Group LIFE WITHOUT PAROLE Reconsideration Collective Action for Humane, Healing and Effective Criminal Justice Policy. http://www.realcostofprisons.org/materials/Haas_LWOP.pdf
- * HLONGWANE, AMON LEMMY: LIFE IMPRISONMENT IN PENOLOGICAL PERSPECTIVE. NOVEMBER 1998. http://uir.unisa.ac.za/bitstream/handle/10500/16957/thesis_hlongwane_al.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- * Human Rights Watch: When I die.... They'll send me home. Youth sentenced to life without a parole in California, an Update. Human Rights Watch, volume 20. 2012. www.hrw.org/sites/default/files/reports/us0108_0.pdf
- * Hungary should reform its system for reviewing whole life sentences. ECHR Press Release. 140. (2014) 20. 05. 2014. <http://www.humanrightseurope.org/2014/05/court-hungary-should-reform-its-system-for-reviewing-whole-life-sentences/>

- * Information Note on the Court's case-law No. 174 May 2014 European Court of Human Rights (Council of Europe) Strasbourg, France 2014.
- * Is life in prison without a parole a better option than the death penalty? www.deathpenalty.procon.org 2015. 07. 02.
- * Issue 4 Fall Article 11 1983.
- * Jacobson, Jessica, Mike Hough: Unjust deserts. Imprisonment for public protection. Prison Reform Trust. <http://www.prisonreformtrust.org.uk/uploads/documents/unjustdesertsfinal.pdf> 2015. november 11.
- * Jensen, Eric L., Sarah1; Waid, Courtney2 Browning: Life Imprisonment as a Penal Policy. Univ. of Idaho. Dept. of Political Science and the McClure Center for Public Policy Research. North Dakota State Univ. Dept. of Criminal Justice and Political Science. <http://www.euskomedia.org/PDFAnlt/riev/55/55115136.pdf>
- * Kinzig, Jörg: The German model of long term detention. Roundtable on Actual life sentence. Organized by the Hungarian Helsinki Committee in Budapest. University of Tuebingen, Germany. <http://helsinki.hu/kuzdelem-a-tenyleges-eletfogytig-tarto-szabadsagvesztes-buntetes-eltorleseert-2008-2009>. 2015. 06. 15.
- * Korff, Douwe: The right to life a guide to the implementation of Article 2 of European Convention of Human Rights. Human Rights Handbook 8. Concil of Europe, Strasbourg 2006.
- * Lane, J. Mark: Is There Life Without Parole?: A Capital Defendant's Right to a Meaningful Alternative Sentence. Loyola of Los Angeles Law Review. 1/1/1993. 26 Loy. L.A. L. Rev. 327
- * Less than We Might: Meditations on Life in Prison Without Parole. In: Federal Sentencing Reporter. Volume 2. Number 1. October 2010. 10-20 p.
- * Life goes on: the historic rise on life sentences in America. The sentencing project. Research and advocacy for reform. Washington. http://sentencingproject.org/doc/publications/inc_Life%20Goes%20On%202013.pdf
- * Life Imprisonment Without Possibility of Parole is Cruel and Unusual. <http://research-papers.pbworks.com/w/file/fetch/62577882/Life-Imprisonment.pdf>
- * Life Imprisonment. John Howard Society of Alberta 1998. <http://www.johnhoward.ab.ca/pub/pdf/C40.pdf>
- * Life imprisonment. United Nations Office at Vienna. Crime Prevention and Criminal Justice Branch. United Nations, Vienna 1994. <http://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/06/UNODC-1994-Lifers.pdf>
- * Life sentence imposed on prisoner which was subject to review 26 years later did not breach the Convention. ECHR Press Release. 333. (2014) 13. 11. 2014. <file:///C:/Users/User/Downloads/Judgment%20Bodein%20v.%20France>

- [%20%20possibility%20of%20review%20of%20life%20sentence%20\(1\).pdf](#)
- * Life sentence in the Federal System. United States Sentencing Commission. Washington DC. February 2015. http://www.ussc.gov/sites/default/files/pdf/research-and-publications/research-projects-and-surveys/miscellaneous/20150226_Life_Sentences.pdf
 - * Life without a parole. Federal Sentencing Reporter. Volume 23. No. 1. October 2010.
 - * LIFE WITHOUT PAROLE AS A CONFLICTED PUNISHMENT. Craig S. Lerner, George Mason University School of Law Wake Forest Law Review, Vol. 48, Forthcoming, December 2013 George Mason University Law and Economics Research Paper Series.
 - * Louise, Fahy: European Court Considers Meaning of ‘Retrospective Punishment’ Kafkaris v Cyprus [2008] ECHR 21906/04 (12 February 2008). <http://hrlc.org.au/kafkaris-v-cyprus-2008-echr-2190604-12-february-2008/>
 - * Mair, Lucy: Death by incarceration. <http://thejusticegap.com/2012/01/death-by-incarceration/> 2015. 06. 15.
 - * Martín, Julián Carlos Ríos: Life imprisonment in Spain: An inhuman and unlawful punishment. Universidad Pontificia Comillas, Madrid. Statewatch Viewpoint. <http://www.statewatch.org/analyses/no-259-life-imprisonment-in-Spain.pdf>
 - * Mills, M. Elizabeth: Eight Amendment--Cruel and Unusual Punishment: Habitual Offender's Life Sentence without Parole is Disproportionate. Journal of Criminal Law and Criminology. Volume 74
 - * Nellis, Ashley: The Lives of Juvenile Lifers: Findings from a National Survey. The sentencing project. Research and advocacy for reform. Washington. March, 2012 http://sentencingproject.org/doc/publications/jj_The_Lives_of_Juvenile_Lifers.pdf
 - * Nellis, Ashley: Throwing Away the Key: The Expansion of Life Without Parole Sentences in the United States http://sentencingproject.org/doc/publications/inc_federalsentencingreporter.pdf
 - * New partnerships for torture prevention in Europe Proceedings of the Conference Strasbourg, 6 November 2009. <http://www.cpt.coe.int/en/documents/cpt-apt-proceedings.pdf>
 - * New York: News and politics. Rikers Island Population 9.790 <http://nymag.com/daily/intelligencer/2015/06/inside-rikers-island-interviews.html?smid=fb-nytmetro%26smtyp%3Dcur>
 - * OF THE COMMITTEE OF MINISTERS TO MEMBER STATES CONCERNING CONSISTENCY IN SENTENCING (Adopted by the Committee of Ministers on 19 October 1992)
 - * OF THE COMMITTEE OF MINISTERS TO MEMBER STATES CONCERNING CUSTODY AND TREATMENT OF DANGEROUS PRISONERS (Adopted by the Committee of Ministers on 24 September 1982)

- at the 350th meeting of the Ministers' Deputies)
- * Penal Reform International: 1989-2014 25 Years of promoting fair and effective criminal justice worldwide. Annual report 2014. http://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2015/06/PRI_Annual_Report_2014_web.pdf
 - * Penal Reform International: Global Prison Trends 2015. <http://www.penalreform.org/resource/global-prison-trends-2015/>
 - * Penal Reform International: The abolition of the death penalty and its alternative sanction in South Caucasus: Armenia, Azerbaijan and Georgia. <http://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/05/South-Caucasus-Research-Report-Death-Penalty-and-Alternatives-ENGLISH.pdf>
 - * Potas, Ivan: Life Imprisonment in Australia. AUSTRALIAN INSTITUTE OF CRIMINOLOGY
 - * PRACTICAL IMPACT OF THE COUNCIL OF EUROPE MONITORING MECHANISMS in improving respect for human rights and the rule of law in member states. Directorate General Human Rights and Rule of Law Council of Europe 2014.
 - * Prison regime of life prisoners in Bulgaria should be reformed. ECHR Press Release. 202. (2014) 08. 07. 2014. <http://www.humanrightseurope.org/2014/07/court-prison-regime-of-life-prisoners-in-bulgaria-should-be-reformed/>
 - * QUINN, C. MOLLY: LIFE WITHOUT PAROLE FOR JUVENILE OFFENDERS: A VIOLATION OF CUSTOMARY INTERNATIONAL LAW. Saint Luis University School of law. 283-316. p. http://www.slu.edu/Documents/law/Law%20Journal/Archives/Molly_Quinn.pdf
 - * Radelet, Michael & L. Lacock, Traci: Recent developments. Do executions lower homicide rates? The views of leading criminologist. The Journal of Criminal Law & Criminology. Vol.99. n. 2. 2009. <http://www.deathpenalty.org/downloads/RadeletDeterrenceStudy2009.pdf> 2015. április 30.
 - * Reidy, Aisling: Prohibition of torture a guide to the implementation of Article 3 of European Convention of Human Rights. Human Rights Handbook 6. Concil of Europe, Strasbourg 2002.
 - * Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the European Committee for the Prevention of Torture an Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 3 to 12 2013 CPT/Inf (2014) 13
 - * Rossi, Ben: University of Michigan Life Over Death or Death Over Life: Moral Assessment of the Eighth Amendment. <http://www.coastalethics.org/wp-content/uploads/2013/05/B-Rossi.pdf>
 - * Scavone, Kelly: How Long Is Too Long?: Conflicting State Responses to De Facto Life Without Parole Sentences After Graham v. Florida and Miller v. Alabama. Fordham University School of Law. Fordham Law Review Volume

82 | Issue 6 Article 25 3439-3479. p.

- * Smit, Dirk van Zyl: LIFE IMPRISONMENT ISSUES IN NATIONAL AND INTERNATIONAL LAW.https://www.westminster.ac.uk/_data/assets/pdf_file/0013/43420/v.3_2.pdf
- * Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners Adopted by the First United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, held at Geneva in 1955, and approved by the Economic and Social Council by its resolutions 663 C (XXIV) of 31 July 1957 and 2076 (LXII) of 13 May 1977
- * SUPERVISION OF THE EXECUTION OF JUDGMENTS AND DECISIONS OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS 8th Annual Report of the Committee of Ministers 2014 Council of Europe, March 2015.
- * *t r e n d s & i s s u e s* in crime and criminal justice no. 19. August 1989. Canberra, Australia.
http://www.aic.gov.au/media_library/publications/tandi_pdf/tandi019.pdf
- * The right to hope. Life imprisonment in the European Context. European projekt 2014-2017. Projekt summary. Universita Degli Studi di Milano.
<http://www.lifeimprisonment.eu/media/PDF/work%20with%20us.pdf>
- * The truth about life without a parole: condemned to die in prison
www.aclung.org/article/truth-about-life-without-parole-condemned-die-prison
2015.07. 02.
- * Treatment or Punishment Text of the Convention and Explanatory Report European Treaty Series - No. 126. Text amended according to the provisions of Protocols No. 1 (ETS No. 151) and No. 2 (ETS No. 152) which entered into force on 1 March 2002. CPT/Inf/C (2002) 1.
<http://www.cpt.coe.int/en/documents/eng-convention.pdf>
- * Turo, Joseph: Eliminating the Effective Death Sentence of Life Without Parole. The Forum. Volume 1, Issue 1 2014 Article 2 MAY 2014
- * Vukadin, Irma Kovčo, Vladimira Žakman-Ban, Anita Jandrić Nišević: Prisoner Rehabilitation in
- * Yes on Prop 34: Replace the Death Penalty with Life without Parole.
<http://www.deathpenalty.org/article.php?id=679>
- * Yount, Jon E.: Pennsylvania: parole and life imprisonment. February 2004.
http://www.prisonpolicy.org/scans/yount/PA_parole.pdf

A külföldön megjelent német nyelvű felhasznált irodalom:

- * Albrecht Hans-Jörg, Monika Becker & Jörg-Martin Jehle: Legalbewährung nach strafrechtlichen Sanktionen Eine bundesweite Rückfalluntersuchung
<http://www.forum-kriminalpraevention.de/files/1Forum-kriminalpraevention-webseite/pdf/2014-02/legalbewaehrung.pdf>
- * Brägger, Benjamin F.: Auszug aus der Festschrift für Franz Riklin

- Herausgegeben von M. A. Niggli / José Hurtado Pozo / Nicolas Queloz Einige kritische Gedanken zum so genannt modernen Strafvollzug in der Schweiz. Schulthess Juristische Medien AG, Zürich · Basel · Genf 2007 http://www.krim.unibe.ch/unibe/rechtswissenschaft/isk/content/e663/e878/e1749/e1894/e1896/files1899/EinigeKritischeGedankenZuSogmodernenStrafvollzuginderSchweiz_ger.pdf
- * Dessecker, Alex: Die Vollstreckung lebenslanger Freiheitsstrafen Dauer und Gründe der Beendigung im Jahr 2013 Kriminologische Zentralstelle e. v. BM-Online Elektronische Schriftenreihe der KrimZ Band 3. <http://dnb.info/1060464284/34>
 - * Dessecker, Alex: Lebenslange Freiheitsstrafe und Sicherungsverwahrung Dauer und Gründe der Beendigung im Jahr 2009 Wiesbaden. http://www.krimz.de/fileadmin/dateiablage/forschung/texte/LF_SV_2009.pdf
 - * Dessecker, Axel; Kriminologische Zentralstelle e.V. (Ed.): Die Vollstreckung lebenslanger Freiheitsstrafen : Dauer und Gründe der Beendigung im Jahr 2013. Wiesbaden, 2014 (Berichte und Materialien (BM-Online) 3). - ISBN 978-3-945037-05-8. URN: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0168-ssoar-404124>
 - * Düring, Christiane: Lebenslang. /Kézirat, a tanulmányt a szerző bocsátotta rendelkezésére/
 - * Europäischer Gerichtshof für Menschenrechte. Fragen und Antworten. Kiadja az EJEB Ügyfélszolgálati Osztálya, Strasbourg 2014.
 - * Flügge, Christoph: Freiheitsstrafe und Gefängnisssystem in Deutschland. Juridica International. VIII/2013. 43-46. Seite. http://www.szondi.ch/Literatur/documents/Killias_Scham%20Schuld%20Suehne%20und%20die%20Praevention%20von%20Kriminalitaet.pdf
 - * Galli, Thomas: Das Gefängnis und die Strafe der Zukunft. http://www.machtgefängnis.de/fileadmin/Dateien/eroeffnungsvortrag_galli.pdf
 - * Grafl, Christian: Freiheitsstrafe als ultima Ratio? JAP. Juristische Ausbildung & Praxisvorbereitung. 2006/2007. 30. Manz
 - * Hammerschick, Walter: Was bringen lange Freiheitsstrafen? Institut für Rechts und Kriminalsoziologie, Wien. <http://www.paulus-akademie.ch/ressourcen/download/20070314121243.pdf>
 - * Jehle, Jörg-Martin, Hans-Jörg Albrecht, Sabine Hohmann-Fricke und Carina Tetal: Legalbewährung nach strafrechtlichen Sanktionen Eine bundesweite Rückfalluntersuchung 2007 bis 2010 und 2004 bis 2010. Herausgegeben vom Bundesministerium der Justiz. http://www.bmj.de/SharedDocs/Downloads/DE/pdfs/Legalbwaehrung_nach_strafrechtlichen_Sanktionen_2007_2010_u_2004_2010.pdf?__blob=publicationFile
 - * Kreuzer, Arthur: Justiz: Wie lang ist lebenslang? Zeitonline Deutschland. 13 Dezember 2008. <http://www.zeit.de/online/2008/51/lebenslang>

- * Kromrey, Hans-Christine Morgenstern: Auslieferung bei drohender lebenslanger Freiheitsstrafe ohne Aussetzungsmöglichkeit. http://www.zis-online.com/dat/artikel/2014_13_882.pdf
- * Kury, Helmut: Erfolgsmessung von kriminalpräventiven Maßnahmen. Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, Freiburg. <http://www.uni-heidelberg.de/institute/fak2/krimi/DVJJ/Aufsaeetze/Kury%202005.pdf>
- * Legalbewährung nach strafrechtlichen Sanktionen Eine bundesweite Rückfalluntersuchung. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. http://www.bmj.de/SharedDocs/Downloads/DE/pdfs/Legalbwaehrung_nach_strafrechtlichen_Sanktionen.pdf?__blob=publicationFile
- * Seeh, Manfred: Lebenslange Haftstrafe: 149 Personen eingesperrt. DiePresse.com http://diepresse.com/home/politik/innenpolitik/1412182/Lebenslange-Haftstrafe_149-Personen-eingesperrt
- * Streng, Franz: Kriminalitätswahrnehmung und Punitivität im Wandel. Kriminalitäts- und berufsbezogene Einstellungen junger Juristen. Kriminalistik-Verlag 2014.
- * Warum lebenslang nicht ein leben lang ist? Deutsches Rechtssystem. Süddeutsche.de 11. Mai 2010.

Felhasznált AB határozatok:

- * 23/1990. (X. 31.) AB Határozat, 1214/B/1990 AB Határozat, 23/2014 (VII. 15.) AB Határozat, 3013/2015 (I. 27.) AB végzés

Felhasznált anonimizált bírósági döntések:

- * BH1975. 495., BH1986. 214., BH2000. 189., BH1999. 147., BH1998. 209., BH1976. 292., BH1976. 192., BH2004. 353., BH2007. 179., BH1975. 394., BH2004. 346., BH1987. 189., BH1976. 134., BH1977. 255., BH2005. 416., Szegedi Ítéltábla Bf.II.24/2003/11., Bf.II.49/2005/23., Fővárosi Ítéltábla 2Bf.898/2005/46., 2Bf.1129/2005/35, és a B.0015903 (az ügy elektronikus nyilvántartási száma), Veszprém Megyei Bíróság B.451/2005/94, B.1214/2004/9., Debreceni Ítéltábla Bf.I.42/2006/7., Bf.II.479/2007/65., Bf.I.212/2003/8. EBH 2000. 185., EBH 2002. 732., BH 2012. 85., EBH 2004. 1009., EBH 2007. 1679., Bírósági Határozatok Gyűjteménye: 1770-es, 2059-es, 7687-es, 7997-es, 8247-es, 8278-as, 8455-ös, 10817-es, 10850-es, 10947-es, 11021-es, 11037-es, 11292-es, 11293-as, 11405-ös, 12057-es, 12058-as, 12314-es, 53223-as, 59071-es, 59151-es, 59456-os, 59463-as nyilvántartási számú anonimizált határozat. Budapest Környéki Törvényszék 18.B.10/2011/97 sz. anonimizált ítélete. A Pest Megyei Bíróság 5.B.9/1996

számú iratai, Legfelsőbb Bíróság Bf.IV.668/1997/3, Szegedi Városi Bíróság 17.B.1392/2002/6 számú ítélete. Komárom-Esztergom Megyei Bíróság 6.B.415/2004/53., 3.B.155/2006/21. 5.B.304/2006/37.5.B.442/2010/47.; Győri Ítéltábla, mint másodfokú bíróság Bf.21/2010/8. Szám, Bf.104/2006/12. Szám, Bf.28/2007/13. Szám, Bf.31/2012/15. Szám Bf.65/2006/28. Szám Bf.85/2007/19. Szám Bf.48/2012/7. Szám Bf.53/2013/14. Szám Bf.63/2014/15. Szám Bf.77/2008/13.szám; Budapest Környéki Törvényszék 18.B.10/2011/97. Szám; más bíróságok: 5.B.211/1996/20. Szám (8278-as anonimizált határozat), 12.B.126/2007/77.szám, (8247-es anonimizált határozat), B.31/2007/67. Szám, továbbá az 7997-es, 2059-es, 1770-es nyilvántartási számú anonimizált jogeset. Forrás: <http://birosag.hu/ugyfelkapcsolati-portal/anonim-hatarozatok-tara> EBH 2007. 1679., EBH2004. 1009., BH 2012. 85., EBH 2002. 732., EBH 2000. 185., BH 1983/8-308., BH1983/11-434., BJD 8844., 56/2007 Bk vélemény, LB 15-ös számú irányelve, BJD 8721.

Kúria jogegységi döntés:

- 3/2013 BJE, 3/2015 BJE, 6/2013 BJE

Felhasznált ET Emberi Jogok Európai Bizottsága és az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) döntései:

- * Case of HARRAKCHIEV and TOLUMOV v. Bulgaria (Applications nos. 15018/11 and 61199/12) Judgement Strasbourg
- * Case of HUTCHINSON v. The United Kingdom (Application no. 57592/08) Judgement Strasbourg
- * Case of IORGOV v. Bulgaria (Application no.36295/02) Judgement Strasbourg
- * Case of KAFKARIS v. Cyprus (Application no. 21906/04) Judgement Strasbourg
- * Case of KOTALLA v. Netherlands (Application no. 7994/77) Judgement Strasbourg
- * Case of LASZLO MAGYAR v. Hungary (Application no. 73593/10) Judgement Strasbourg
- * Case of MURRAY v. The Netherlands (Application no. 10511/10) Judgement Strasbourg
- * Case of NIVETTE v. France (Application no. 44190/98) Judgement Strasbourg
- * Case of ÖCALAN v. Turkey (Application no. 46221/99) Judgement Strasbourg
- * Case of TIBOR TÖRKÖLY v. Hungary (Application no. 4413/06) Judgement Strasbourg
- * Case of TRABELSI v. Belgium (Application no. 140/10) Judgement Strasbourg
- * Case of VINTER and Others v. The United Kingdom (Applications nos. 66069/09, 130/10 and 3896/10) Judgement Strasbourg

- * Case of T.P. and A.T. v. Hungary (Applications nos. 37871/14 and 73986/14)
Judgement Strasbourg